בן-אביגדור

ספרי אגורה

הוצאת בן־אביגדור.

ספרי אגורה.

כרך שלישי.

מהדורא חדשה.

ורשה, תרפ"ב.

תכן:

ממראות החיים

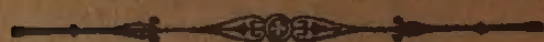
(ציורים וספורים)

א) מעשה בזבוב אחד.
ב) המשחקת.
ג) „הכל בחכמה נעשה".

מאת

י. ל. אבן־ספיר.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

א.

מעשה בזבוב אחד.

מעשה בזבוב אחד... אכן לא לצחק יצאתי לפניך, הקורא

הנה הוא על מצחי, על עיני, מזמזם והומה באזני, ומשם יאחז דרכו על האף ועל השפתים, ואין קצה לתעלוליו הרבים... נפשו תדרך עז, כי מה נעים האור ומה מתוק החום לגויתו הקטנה... הנהו מרחף ברות וליעג לי ולקצפי, וכגבר אין אונים לעשות לו רעה אנכי בעיניו — הן כנפים לו, הכנפים המתנוססות בצבעיהן מבין הקוים המופזים אשר יחדרו בעד החלון והן לו למחסה מצר...אך הה! לא לעולם חסן... הנה הוא בידי! וגם החזקתי בו ולא ארפנו...פה בין אצבעותי, הרחק מאד מאור השמש אשר אהבת, פה אבוא במשפט עמך, וגם אשיב לך כעל כל הרעה אשר עשית לי... פה... אך הנה הוא לא ישים לבו ללקח מוסרי, וגם מורא לא יעלה על ראשו... הנה הוא עומד במנוחת לבב על גב האצבע ומלקקו בלשון-הקלשון אשר לו...מה זאת? האין עצבי-הרגש ברגל הדקה אשר בין אצבעותי? הבה, אנסה במקום אחר — הנה הכנפים... הה! זם־זם־זם, לאמר: הה! הכנפים, הכנפים! הן נפלא הדבר! מה נשתנו אלה מכל אברים שבגוף?... זם-זם-זם.. הה, הכנפים, הכנפים!

הן למראה עינים לא יקח האיש הזה את לבנו, כי כמוהו ככל האברכים אשר בעיר N הנהו... זה כשנתים ימים נשא את אשתו רוזה בת חנה פעדל. כשנה ומחצית אכל על שלחן הוריו והורי אשתו, ואחר החל לעסוק בפרקמטיא בכסף הנדוניא, שש מאות רובל, אשר בידו, וגם אבד בענין רע כשתי מאות רובל, בכל זאת לא יתן את העצב למשול בנפשו

וכל דאגה רחקה ממנו. כי הן אל טוב ומטיב לנו! מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, ובידו למלא את החסרון הזה שבעתים, וגם ביתר דרכיו לא יבדל משה בן אברהם יוסף מכל אחיו היהודים. כמוהם גם הוא הולך פעמים בכל יום בבקר ובערב לבית התפלה להתפלל בצבור, ישנה לפעמים לא רחוקות גם פרק משניות, ישים עינו בעין יעקב ובמדרש, וגם מקשיב לקח „חיי-אדם" מפי מגיד העיר, מגהק ומפהק, מריח טבק ומתעטש ככל אחיו. אשתו רוזה בת חנה פערל (היא נקראת גם עתה בצרוף שם אמה) היא בת ישראל תמימה וידענית בכל הדברים הנחוצים לבת ישראל... הן אמנם בשכבר הימים, בעודה בנעוריה בית אמה, בקרה בבית-הספר אשר בעיר מולדתה, וגם עשתה חיל בלמודיה, אבל פעם אחת אחרה לבוא אל ביתה, ובבואה והנה פניה אדומים מחום ולוהטים, אגלי זעה כסו את מצחה, והיא נפעמת ונרעשת מאד.

— הה! שבר גדול השברתי — נתנה עליה אמה בקולה — מה היה לך? איפה היית עד כה? הן שרה בת גלדה שבה הביתה זה משתי שעות!...

רוזה הורידה לארץ ראשה ותתאדם עוד יותר.

— מה נאלמת דומיה? האין מלים בפיך? הה! „דור" נחמד בימינו אלה. הן אם שואלת את פי בתה: איפה היתה? והדבר אין בה... הלא תעניני!

רוזה הרימה את ראשה בכבדות.

— בלכתי מבית הספר שחרו בנות גאלדזואהן את פני ללכת אתן, ואשתעשע בחברתן בנאות הקיץ אשר להן...

— הנה כי כן! — נתנה חנה פערל עליה בקול גדול — הנה כי כן! בחברת בני גאלדזואהן תתהלכי! ואולי גם בחברת הסטודינטים? הוי, היה לא תהיה! הלא שמעת, היה לא תהיה! זאת הפעם האחרונה לכתך לבית הספר! הן די הכמה ודעת מצאת, די מאד לבת ישראל — הפעם האחרונה!

ואמנם כן. רוזה מצאה כבר די חכמה ודעת, כי הן כביר מצאה ידה לחתום את שמה מפורש בשפת הארץ, לכתוב כתבת על גב אגרת, וגם בקראה שטר כתוב רוסית לא נכשלה בלשונה, ובכן היתה רוזה לעוזרת על יד אמה בביתה, ותהי לעסקנית בצרכי הבית, לתגרנית עם

הקונים אשר באו לחנות אמה לערוב מערבם, ליצאנית לגבית החובות בבתי האדונים אשר בעיר, ותלמד את לשונה בכל האלות, הקללות והנאצות הנחוצות להעסק, ותקן לה שם בעיר כ„בריה נפלאה" ו„אשת-חיל". באחת: רוזה גדלה „בלי עין הרע" למצוא חן בעיני אלהים ואדם. הן אמנם לא הצטינה ביפיה ובחנה, אבל הן בת ישראל היא, וגם שש מאות רובל מזומנים שמורים בידי אמה לתתם לנדה להמאֻשר אשר תפול לו בחה חבל בנעימים... הנה כי כן בהגיע רוזה לפרקה לא הוחילה עד בוש. כי אלקנת השדכן חי חי הוא, והוא לא ינוח ולא ישקוט עד אם הביא אל המנוחה ואל הנחלה את כל הבנות אשר שמע את שמותיהן ואת שמות זווגיהן יוצאים מפורש מפי ה„בת-קול" ארבעים יום קודם ליצירתן. ובכן נשאת רוזה בת חנה פערל למשה בן אברהם יוסף — ברוך המזוג זוגים!

אלה תולדות רוזה, ואם למראה עינינו נשפט הן גם אישה מצער הוא מאד כי נשית את לבנו אליו... ובכל זאת...

הן לפעמים, לפעמים רחוקות מאד, ועל הרוב במוצאי שבת אחר ההבדלה, ילך משה אל ארון הספרים אשר לו למען קחת משם את חשבנותיו, ובחפשו כה וכה והנה צרור גליונות נופל מפנה אחת אל כף ידו, צרור גליונות ישנים ובלים כמעט ונאגדים בחוט שני... הן למראה עינים אין כל דבר, רק גליונות בלים... ובכל זאת...

ובכל זאת, נפלא הוא הרושם אשר יעשו הגליונות ההם בקרב לב משה... בראשונה ירתע משה לאחוריו כנכוה ברותחין, וגם יפשוט את ידו כמבקש להשליך את הצרור, ובכל זאת ילחצהו בין אצבעותיו בחזקה, והוא עומד בלי נוע, ואז.. הה, פלא! הן לא מיודענו משה הוא, הן בריאה חדשה נברא האיש הזה... קמטי מצחו נחלקו, כמו שב לימי עלומיו... כן הדבר! הוא ישב אז לימי עלומיו, עיניו השחורות תתרחבנה ותפתחנה הרבה מאד, לחייו החורים לוהטים כלפידים וגם שפתיו תרעדנה... הן כמעט פשט האיש הזה את צורתו וילבש אחרת.. והנה הוא עומד כלי נוע כאיש אשר צלח עליו הרוח, רוח אדיר וחזק אשר יתקפהו וישכיחהו תבל ומלאה... הנה הוא עומד ובידו צרור הגליונות...

— משה, משה! ישמע קול רוזה, איפה הלכת עם העששית? הן אנכי יושבת פה בחשכה! — משה יתעורר לקול הקורא, ובחזקה ישליך

את הצרור אל הארון ויקח לו את חשבונותיו וישוב אל השלחן אשר רוזה יושבת אליו.

משה ישים מעינו מחשבונות. אור תעששית הכהה יפרוש רשת קויה האדומים על פני אותות המספרים אשר לפניו... הקוים האלה יהדרו דרך תניר, ותחת המספרים יופיעו לעיניו תורים הרבה מאד, תורים בעלי תמונות שונות, עגולים ובעלי צלעות, מרבעים, משולשים ובעלי זויות שונות.. והנה לפתע פתאם מחזה גדול ומוזר מאד מאד: החדר אשר בו הוא יושב הנהו עיר גדולה רחבת ידים, השלחן — אולם נהדר ומזהיר באור יקרות, המספרים אשר לנגד עיניו הם אנשים ונשים עטוים פאר ועדי, והוא, משה, עומד בתוך, עושה כריעות והשתחויות לעומת קול „הידד" הנשמע מכל עברי האולם... אבל פתאם הוא ישם מבטו ברוזה היושבת ממולו... הה, הנה השדכן! ולא אחד הוא השדכן כי עוזריו נצבים על ידו, מימינו ומשמאלו, כעשרה שדכנים.. הנם קורצים בעיניהם, מורים באצבעותיהם עליו ומשוחחים את אביו... איפה הנהו אביו? הנה הוא עומד אל הקיר ומביט אל בנו וצחוק קל על שפתיו...

— משה, משה! האם ערלה אזנך? הן „הערל" בא על גדות השקים, והוא יושב ומתכה זה בחצי שעה!

הנהו עוד הפעם בחדרו, יושב אל השלחן אשר העששית הקטנה מפיצה השת קויה האדומים עליו; לפניו ספרי חשבנותיו, ממולו יושבת רוזה, ועל הקיר תלוי הלולב משנה העברה... הוא מוחה בראשי אצבעותיו רסים דמעה מעפעפיו — והנהו כבראשונה: משה בן אברהם יוסף בעל רוזה, והוא מה כי נשית את לבנו אליו... אברך הנהו ככל האברכים...

ובכל זאת... הן מסכה היתה נסוכה על פני התמונה. הבה נרימה עתה את המסכה הזאת...

— הלא תשמע, בן יקיר! אל תדמה בנפשך, כי אחריש, אתאפק ואתנך ללכת בשרירות לבך. אחת דברתי, אל תבוא ביתה הזבלונים! הלא שמעת! אל תדרך על מפתן ביתם!

— אבי...

מה לך ולהאשכנזים האלה? מה תחפץ ללמוד בביתם? האם תורה או יראת שמים? ומי הוא האשכנזי החדש אשר זה מקרוב בא

הלום כי תכלה בחברתו ימיך ולילותיך? בלי הפונה תלמד ממנו ארחות חיים! מי הוא זה ואי זה הוא?

— בן אחי זבלון הנהו. הוא גמר את למודי הזמרה בבית הספר אשר בווארשא, ועתה נוסע הוא לארץ איטליא להוסיף דעת...

— ומה לך ולו?

— הוא שמע פעם אחת את זמרתי, וייטב קולי בעיניו מאד, וגם אנכי כי לו לעצתו הקשבתי...

— כי עתה היית ל„משורר"! האין זאת? אכן מטרה נחמדה! כה הכם האשכנזי הזה! הוא יסיתך עוד לנסוע לאחד החזנים, או לשעיר-הבלהות. האין זאת? אכן, די לי די! אחת אמרתי, הלא שמעת! אל תערב את לבבך לבוא עוד שמה. זכור ואל תשכח את הדברים האלה!

אברהם יוסף יצא מאת החדר בחרי אף ויסגר את הדלת אחריו ברעש וקול גדול, ומשה נשאר לבדו בחדרו.

— לא אבוא שמה! בל אדרך על סף ביתם! לא אבי! בדבר הזה אינני שומע לך. לא! לא אהיה למשורר עוזר על יד חזן, לא! רב הדרך לפני! מזמר-משכיל (ארטיסט) אהיה! מזמר משכיל! מה נפלאו המלות האל, ומה נעימות הן לאזני! כצלצל המעלה H בסימפוניות ביתהֹון. היום דברה מתילדה באזני כי שירתי איננה שירה מצויה אשר נוכל להקשיב כמוה יום יום, ואם היא דברה כזאת הלא אאמין! עלי להאמין ולשאף הלאה, הלאה, לבלתי השאר איש פשוט, איש אשר דמיונו כצל עובר ועקבותיו בל נודעו. הן רבים המה הגדולים אנשי השם, אשר שמם מרומם בפי כל, וגם רבים מהם עלו משפל המדרגה עד כי גדלו מאד, ומדוע לא אהיה אנכי כאחד מהם? היא דברה כזאת באזני. ותשלח בי את מבטי עיניה... הוא צלל בנבכי מחשבותיו, ומבין חשכת הלילה אשר החל לשפוך ממשלתו על הארץ, נוצצו ממולו שתי עינים שחורות, מפיקות שביבי-אש, אשר נחתו עמוק עמוק בלבבו...

— הנני חש בנפשי כח גדול, כח כביר ונשגב. בעולם הזמרה יפתחו לפני שערי חיים חדשים, שונים הרבה מאד מהחיים המצויים, וגם התבל ומלואה תחליף לבושה ותופיע בתמונה אחרת מפיקה עוז והוד. ואנכי — הן לא ארע אז נפשי — מלוא העולם יופיע לעיני אז בדמות נקודה קטנה ודקה מאד, עטופה ערפל... ואנכי עומד שמה

במרחב, הרחק הרחק מאד על במתי הבריאה, ועל סביבותי רק אורה, אורה גדולה ומרחב אין קץ, ובתוך לבבי יבראו גם יכלו עולמות אין חקר... אין מספר... אנכי הוא יוצרם, הוא בוראם... מרום ונשגב הנני אז, והנני שואף מעלה מעלה. ומי יעצור בעדי ?.. הן כנפים לי... אמנם כן כנפים..

"חָתָן, פַּס הַיּוֹם מֵעַגַּל רַגְלֶיךָ
וְאֶל אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם שָׂא לְבֶךָ
הֲלֹא גָּדוֹל מְאֹד הַיּוֹם הַזֶּה אֵלֶיךָ.
לָכֵן בִּין וְיָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ.

הבדחן שר את שירותיו, המנגנים פצחו בכלי-שיר לעמתו. והחתן כסה על עיניו במטפחתו. מה לנו ולכל הדברים אשר נקרו ויאתיו בין הערב ההוא, בהעיר אברהם יוסף למוסר את אזן בנו, ובין הערב, אשר בו כסה משה את פניו במטפחתו לשמע תוכחת הבדחן ? מה לנו ולהם ? הן הפצעים הרבים היו לפצע אחד, פצע גדול מאד אשר ימאן הרפא; הדמעות הרבות נתערבו בתוך הדמעה הגדולה והאחת השותתת זה כאלפים שנה... ואנחנו רק זאת ידענו, כי משה בן אברהם יוסף נשא למז"ט את רוזה בת חנה פערל... והכנפים נגזרו...

הנה התאמצתי לגרש את זכר המקרה הזה מתוך לבבי, ואזכר את זבובי אשר בין אצבעותי. איפה הנהו ?

והנה על כף היד שתי כנפים מקטעות והזבוב איננו.

שמה על הארץ מתחת לחלון בתוך האשפה והדומן הנה הוא זוחל על גחונו, והנהו נלחם עם תולעים רבים על דבר איזה מאכל נרפש... הוא לא יוסיף לעוף במרחב הרום, להתחמם באור השמש וליהנות מכל מתק אשר ימצא על דרכו...

הבטתי מבעד החלון החוצה.

שמה עומד משה בן אברהם יוסף ומריב בחזקה עם יהודים רבים ,נדחקים צפופים ודחוקים סביב שק דגן אשר הביא אכר אחר העירה...

ההו! הכנפים, הכנפים!..

....

ב.

המשחק

החשך החל לכסות ארץ, וברחוב הצר אשר עברתי בו כבר שררה חשכת אפלה, והנה נערה קטנה חוסמת לפני את הדרך, ואחריה נשרך איזה איש זקן המתנועע כצל.

— ארון רב החסד! הואל נא ותנה נדבה קטנה לעני מוכה-אלהים ולילדה יתומה ועזובה...

קול מוזר מאד בלוית נשימה חזקה ושיעול יוצא מעמקי החזה עלה באזני. כל יצורי רחפו לשמע הקול הזה באישון חשך ואפלה, ורמיוני העלה לו חיש מהר את הרפאים הנותנים זמירות בלילה בין גלי קבריהם, כאשר יתאר לנו היינה בשירותיו...

אמנם כן! בלי תפונה, רק בקול כזה ישוררו „הדודים" החורים..

שבתי את ידי בצלחתי, ואגיש אל הבית הקרוב אשר מבעד לחלונו נשקף אור כהה, והנערה הקטנה והזקן נמשכו אחרי...

הוצאתי איזו מטבע מכיסי ואפן אליהם. והנה פה לנגה האור הכהה והרועד יכלתי כמעט לשים עיני עליהם...

שתי עינים שחורות, מפיקות ברק-קדחת הביטו אלי... הברק הזה הראה לדעת כי בעל העינים האלה עוד חי חי הוא, ואולם הפנים, הפנים ההם לא עצרו בקרבם כל אותות חיים; גם אין לאל ידי להגיד מה היה צבע הפנים ההם, יען כי הקור אשר בחוץ העלה את מעט הדם אשר בקרבם לעין הרואה, ויתנו לפנים צבע מוזר מאד, תערובת צהוב ותכלת ביחד, ובכל זאת הצבע הצהוב נראה ביתר עז. הלחיים — לחיים אמרתי — הן הן היו רק שני חורים שחורים בין העצמות השפות. בגדיו — אך די לי די! הלא תבינו גם מבלעדי אגיד...

הזקן קרא בקול רגש שנשמע בו גם נחר-הלב:

— ה׳ ימלא לך כהנה וכהנה, ארון אהוב! לו רק יהיה לאל ידי להשיב את נפש „הקטנה" ולהחיות גם את עצמותי היבשות והעיפות מעמל התענית... מחר, הלא אל עז לנו וגם חג הפורים הוא לבני ישראל...

— האתה צמת היום? — קראתי משתומם.

— ומרוע לא? האם אינני יהודי? מעודי לא עברתי על דברי חכמים...

— אבל הן חולה וחסר אונים הנך!...

— הלא יהודי אנכי, וה׳ הוא הנותן ליעף כח.. הן גם „הקטנה" צמה היום ולא אבתה לטעם מאומה, אף כי לא טוב היה הדבר הזה בעיני...

רק עתה החילותי להתבונן אל „הקטנה". ילדה כבת שמונה נצבה לנגדי ותשלח את מבטה בי — ואולם חסר מלים אנכי לתאר את המבט הלזה.. בעינים כאלה, אדמה, תבטנה הנשמות התמימות והטהורות לפני רדתן אל עמק הבכא, בטרם תטבענה בזרם החיים... פניה היו אדמדמות מקרה, ובכל זאת כל עין רואה חותה בהן את הצבע החור.. כסות קלה ומעיל קרוע כסו את גויתה הרועדת, ידיה היו כפותות על לבה, ובכל העת אשר נדברתי עם הזקן לא הוציאה אף הגה מפיה.

— הגם את ענית בצום נפשך, וגם עצרת כח לשאת ולסבל? — שאלתי את ה„קטנה".

— כן! אנכי עצרתי כח לשאת את התענית, יען כי אבי התענה...

קולה היה בקול הזמיר, ואולם נַחר־הלב נשמע גם בו.

— ילדה היא ילדה! היא עמדה על דעתה... הן רק פת לחם אחת במחצית־הליטרא נמצאה בתרמילי, ותקשה את ערפה לבלי אכול במנה, אם לא אכל גם אני...

נתתי להם את אגורת הכסף.

— לכו והשיבו נפשותיכם.

— יאריך ד׳ ימיך ושנותיך, אדון יקר! האמינה, כי אינני מחויר על הפתחים מלידה.. בסוחציבקה ידעו כל בני העיר, כי רוב מלמד־דרקדקי לא השתחוה מעודו לאגורת כסף... הן אמנם ברכת

עשר לא ראיתי בעמל המלמדות... ובכל זאת הייתי שמח בחלקי... עבודת פרך עבדתי ששת ימי המעשה להביא דעת בלב ילדי ישראל.. צאן הקדשים... אבל בימי שבת ומועד.. בעוד „זקנתי" עליה השלום בחיים חיתה... ידעתי גם אני היים... גלא הצטרכתי לבריות.. ועתה...

שיעול חזק לא נתנו לכלות דבריו.

— לכו אל מלונכם והשיבו נפשותיכם; הן הרוח והקור יחבלו נפשך. לכו והגידו לי את מקום מעונכם, ובאתי אליכם מחר, וגם אביא בידי מאומה ואז תדבר את דבריך..

— איפה מקום מעוני? שמה, לא הרחק מפה, בבית זלפה האלמנה... מה? האדון יבקרני במעוני? האדון?

בלי תפונה כובעי הרם והמשקפים אשר על עיני הרימו את ערכי בעיניו מאד, עד כי לא האמין כמעט למשמע אזניו, כי חפצי לבקרהו בביתו.

ואמנם איזה הדרך באה המחשבה הזאת בלבי? מה הוא הדבר אשר המריצני לעשות כזאת? האם דבריו פעלו עלי במדה כזאת? אבל הן לא חדשה השמיעני האיש הזה! המעט הוא מספר אנשים כאלה בתוכנו? המעט הוא בתוכנו מספר היורדים מנכסיהם, הנשרפים, בעה"ב הנדחים משאתם, הנכבדים החיים על חשבון אחרים, הבחורים, הפרושים והמקבלים ויתר הערב-הרב אשר בקרבנו? ומה גם כי המלמדות והקבצנות מאז מעולם בכפיפה אחת תדורנה! ואחרי כי כן איזה הדרך עבר עלי הרוח לבקר את האיש הזה בביתו?

המחשבות האלה התעוררו בקרבי בבת אחת. הן אחד מבני הדור החדש הנני, הדור החכם בעיניו מאד, אשר אדיר כל חפצו להוציא כל ישן מפני חדש לבלי השאיר כל זכר להראשון; ויען כי אין לאל ידו לעשות כדבר הזה הנהו פוטר את עצמו מכל עבודה ומעשה אשר יעשה, ולא ירים ידו לעשות קטנה או גדולה גם במקום שחפצו היה מצלית בידו, „הן לא נעצור כח לשנות סדרי בראשית" — מרגלא בפומיהו של בני הדור הזה — „ואם כן אין אנחנו אחראים בדבר לטפל בזה" — הנה כי כן יותר הכל על מכונו, ועולם כמנהגו נוהג, אשפת דור דור תרבה ותגדל והתעפש ותרום תולעים אשר יבואו להשחית כל הלקה טובה בקרבנו. —

ואשר על כן היתה מחשבתי לבקר את המסכן הזקן בביתו

לפלא בעיני. הן לשוא יהיה עמלי להכחיד אביון מקרב הארץ, וא"כ מה לי ולהאביונים? מה לי המסכן הזה או חברו? הן אם אתן לו את נדבת כפי, והיה הדבר הזה תוצאת החמלה אשר תתקפני; אבל מה לי ולהם?

ואולם ברגע ההוא נחתו בי מבטי הקטנה... אלפי עולמות של תוגה נשקפו מן העינים ההן; אז לא ידעתי נפשי ואחליט מהרה:

— כן, כן! מחר אבקרך במעונך; ועתה לילא טבא! —

ביום המחרת אחרי קריאת המגילה קבצתי על יד איזו אגורות נחשת וגם קניתי מיני מזונות אחדים ואשים פעמי לבית זלפה האלמנה.

הן אמנם לא התקנתי עצמי הרבה בשביל הויזיטה הזאת, לא לבשתי את המעיל השחור קצוץ הכנפים, לא קשרתי את הפתיל הלבן מעל להתחרא המגוהצה, לא עשיתי את שפמי מול הראי, וגם לא הרטבתי את בגדי במי-קולונא, לבעבור יתנו ריח טוב, ויתר הדברים הרבים שאנחנו מבלים בהם רבי ימינו ועגותינו; לכל אלה לא הצטרכתי עתה, ובכל זאת זכר הויזיטה הזאת נשאר בקרבי הרבה יתר מזכר הויזיטות הרבות האחרות שעשיתי במשך ימי היי. —

האתאר לפניכם את מעון גבורי ספורי? הלא למותר הוא, כי מי הוא היהודי אשר לא הסכין במחזות כאלה?.. לכן טוב מזה כי אפנה אל הגבורים בעצמם.

את הזקן מצאתי שוכב על גל אשפה ובלויי-סחבות. הוא שכב וספר התהלים לפניו, ומעת לעת השמיע קול שיעול חזק. בבואי נסה לקום ממשכבו, אבל כבד היה הדבר ממנו, כי השיעול תקפהו וישליכהו אחור על הגל. הקטנה ישבה בפנה מסתרה ותשפיל עיניה במחפשת דבר-מה.

נתתי להזקן את המזון אשר הבאתי, ואבקשהו לשכב במנוחה ואנכי ישבתי לי על דרגש קטן אשר עמד שם אצל התנור.

— ה' יאריך ימיך — החל הזקן אמריו — הן הכרת פניך תענה בך כי בן ישראל אמיתי הנך, מהרחמנים בני הרחמנים. הן יהיה לנו עתה במה להשיב את נפשותינו... והקטנה...

רגעים אחדים השמיע קול שיעול הומה כחלילים, ואחר הוסיף אמריו:

— הה! חיב אדם לברך גם על הרעה... לפני שנתים ימים עוד לא ידעתי כי יקרני ככה... הן אמנם מחסור ידעתי גם אז... מלמד תינוקות. בכל זאת לא באתי לידי מתנת בשר ודם... ועתה בעונותי הרבים... הגעתי למדרגה כזאת... החוקים החדשים יצאו... ללמד שפת הארץ... אז נולדו מלמדים חדשים... נערים... מסורקים, מגוהצים... רוחצים למשעי... והמה ישרו בעיני שוטר העיר... ואנכי לא יכלתי עוד עמוד... „זקנתי" עליה השלום נלאתה נשוא... כשל כח סבלה... ותתהפך על ערש דוי כמחצית השנה...

עוד הפעם תקפהו השיעול.

— הנה כי כן! המלמדים החדשים טובו בעיני השוטר.. הן הוא בכח המפריד בחזקה את הישן מן החדש, את העבר מן ההוה...

— עתה — הוסיף הזקן לדבר — בימי זקנתי... זקן וידוע חלי... ד' הוא הצדיק... אבל ה„קטנה"... יתומה עזובה מבני חיים, עליו השלום... הה, מה יהיה גורלה? הן היא לא נוצרה לחזור על הפתחים.. היא לא תוכל לפשט יד... הן גאָה היא... הה, שושנה יחידתי!... מה קצה כי איחל...

— לא, לא, אבי! — השמיעה הקטנה קולה לפתע פתאם — לא גאָה אנכי.. הן אמנם לא אוכל לפשט ידי.. לא אדע נפשי.. הן אוהבת אנכי להביט את פני הדובר בי. ובקחתי מאיש מאומה לא אעצר כח להישיר עיני נגדו.. אבל בכל זאת.. אנסה... הלא תראה...

דבריה היו מקוטעים לרגעים; ואחר הפנתה פניה אל הקיר, ולא הוציאה עוד הגה מפיה..

— גברתי לבית רוקח! הבה נצא כולנו במחול הקנטרה-דַנְס.

— הבה! אבל מה תענה לזה העלמה גוסטבה? —

— אדונים! אחזו איש איש בגבירתו! —

— הכו, חכו! — אמרה האשה לבית אבן טוב — יצאו הילדים לראשונה ויחוללו לפני. הן תראו כה יפליא איזידור בני לצאת במחול הולפה.

כל בני-החבורה החליטו כדבריה, וילדים שנים כבני שמונה, עלם ועלמה מלובשים הוד והדר, עמדו נכונים לצאת במחול.

אחת מן הקרואות ישבה על יד העוגב, והנגינות הרכות והנעימות של הולסה „על משברי הויסלה" זרמו מתחת אצבעותיה כגלי יובל המים המפכים לאור השמש...

המחוללים הקטנים החלו לצאת בפסיעה משלשת à trois pas, ובתעלולי המחול הזה יכל כל איש לחזות נכחה את חייו בתמונת זעיר אנפין à miniature, הכבוב והמרוצה התמידים בלי תועלת ובלי מטרה, רק במדה וקצב ידוע, בפסיעה כפולה או משולשת, לפי אשר יהיה הרוח ללכת...

אך פתאם נפתחה הדלת, ותמונות מוזרות הופיעו..:

— הה, אלי! — קראה גברת הבית — עוד הפעם משחקים! הא לכם את שלכם ולכו לשלום.

היא השליכה אגורות אחדות אל קצה השלחן; אכן המשחקים לא הקשיבו למצותה, ויעמדו הכן במערכה ואחד מהם קרא קול גדול: „הנני מלך פרס האדיר"...

אבל מה זאת? אי מזה באה בריה קטנה כזו בין המשחקים? שמה בירכתי הבית עומדת תמונה מוזרה בבגדים מוזרים ומשונים ומחבת על ראשה... בלי תפונה היא אסתר המלכה, והמחבת היא עטרת הזהב אשר לה... ידיה אסורות על לבה, והיא מסתתרת בפנה, כמו תירא לנפשה פן יתבוננו בה הרואים..:

— כן הדבר! היא הנה, נכדת הזקן... היא תחפץ להראות כי איננה בישנית.. כי גאות רחקה ממנה.. בין כה ובין כה כלה אחשורש את מדברו ושעת אסתר המלכה הגיעה להראות על הבמה. אחד מלהקת המשחקים סחבה אל תוך הבית.. אבל מה זאת? הן רועדת היא.. היא תנסה לפצות פיה, אבל כבד הדבר ממנה... האם שכחה את מדברה? או אולי עוד לא תוכל להשפיל גאותה?..

— הן, רב לנו רב — קראה בעלת הבית — לכו לשלום! ארונים, אחזו בידי הגבירות! קנטרה־דנס!

„הכל בחכמה נעשה".

... עודני זוכר אותו ואת פניו הצנומים, ואת מראה-האפר אי־ר להם, את שערותיו המעורבות לבן בשחור, את עיניו התרוטות ואת הערפל אשר רבץ עליהן כל הימים; את אפו השרוע ואת קמטי מצחו העמוקים מאד; את לחייו הצמוקות בין עצמותיהן ואת זקנו הקצר שהציו צהוב והחצי השני הפך לבן. וגם את קומתו השחה והדלה, הכל כאשר לכל אזכרה. —

ובעלות זכרון התמונה הזאת לפני, והנה גם עיר-מולדתי הקטנה ויושביה הנדכאים והנחשלים, ואחי היהודים היושבים דחוקים ברחובותיה וחייהם המלאים עצב ועני, וגם חיי אזכרה בעודני ילד ושוקד על חדרי רבותי, ובצאתי לחפשי אחרי כן להיות „בחור" ולצקת מים על ידי הבחורים אשר הקדימו לצאת חפשי ולקנות להם זכות-אזרח בבית-המדרש אשר בעיר. —

ובית המדרש אשר בעיר היה בית מועד לכל אלה האוכלים ואינם עושים, לכל אלה שמלאכתם נעשית ע"י נשותיהם ולכל אלה שפרנסתם איננה מצויה; מפלט ומנוס לכל איש מצוק וקשה יום הפושט יד לעזרת אחרים, ולכל אובד ונדח אשר יעבור דרך העיר להחזיר על פתחיה; ומקלט ומחסה לכל אלה המתגלגלים תחת שואה אשר לא ימצאו מקום איפה להניח את ראשם הנדכה. —

אכן כאלה וכאלה היו גרי בית-המדרש ההוא.. אך חליפות למו; יש אשר כלו רק שעות אחדות בבית הזה, ויש אשר גם יומם גם לילה לא עזבוהו כאשר לא מצאו להם בביתם ענין לענות בו. —

ואחדים מהם שמו משכנם בו רק לימים אחדים ואחרי כן עברו לדרכם ויצאו אותו ואת העיר, ואחדים שנו את מקומם לעזרת-הנשים

אשר בבית המדרש החדש ללון שמה לילה, לילה: כאלה וכאלה היו התמורות והחליפות בגרי-הבית. אכן הוא לא עזב מעולם את הבית, ויהי כשן סלע בלב ים מבלי נוע ומבלי החליף את מקומו לנ. ו‍סערת הגלים וזועת הרוחות העוברות ובאות עליו וסביבותיו. —

הוא היה ראובן „הכל בחכמה נעשה”. —

הלא הוא ראובן מוכר טבק ממורח, ואולם נודע גם בשם „הכל בחכמה נעשה” לכל באי בית-המדרש וגריו...

שם מוזר! האין זאת? ואולם יש אשר יספחו אוהבי-מהתלות את אחד הכנוים על שם איש, והכנוי לא יביע מאומה מהליכות האיש הזה וארחו, או רק דבר מצער, מוזר מעט, הרגל זר אשר נעשה לאיש הזה כטבע או כתכונה, והוא מעט כי גשית אליו לב. — אכן לא כאלה היה הכנוי „הכל בחכמה נעשה” אשר לראובן מוכר הטבק. —

הכנוי הזה הכיל בקרבו את כל מעלות רוח האיש ואת הלך נפשו, את כל יחוסו אל העולם אשר סביבותיו ואת עולמו הפנימי אשר בקרבו. —

„הכל בחכמה נעשה”! האמנם? היעצרו הדברים האלה כח להשקיט את המית לבנו ואת סערות תלונותינו? הישליכו המה את הפרץ הרחב בין המחשבה והחיים, בין הרעיון והמעשה אשר יעשה על כל סביבינו? והפתגם הזה הלא נשא על שפתי חוקרים רבים מימות הקהלת ועד הֶגֶל הפילוסוף אשר הרבה הזון עליו בכל מוסדות שיטתו הגדולה והמסכסכה; והוא רגיל גם בימינו אלה על לשון אלה דשני ארץ אשר ישבעו ויתענגו, והמה הלבישוהו מחלצות צרפתיות: Laissez faire, laissez passer, ואולם ראובן מוכר הטבק לא היה מעודו חוקר ופילוסוף, וגם את שיטת הַפִיזִו קְרָטִים העקונומים לא ידע וגם לא שמע את שמעה מעודו — ורק את תכן רוחו ונשמתו, את הקשר שבו נאחז האיש הזה בכל מחזות החיים המשחקים לפניו הביע בשלש המלים האלו ויהי בהן למופת. —

ומימי עמדו על דעתו היו הדברים האלה לאבן-פנה לבנית אי‍‍ נגזרתם, לכל הליכותיו וארחות-מפעליו; ואחרי ימים רבים בא המקרה ויוסף אמץ לְדברים האלה בקרב לבבו, ולא חדלו עוד מהיות לו

יסוד מוסר ואבן בחן לכל המעשה הנעשה תחת השמש במשך כל ימי חייו.

והאיש אשר נטה מהמשפט הזה במעשהו או בדבריו הצדה היה בעיני ראובן מוכר-הטבק כסר ממצות אלהיו בזדון או בשגגה, כמתהולל ומקעקע את בירת העולם, כעושה מעשה נערות אשר יבא יום ונמלך עליו לבו וחזה נכחות כי תעה וילך כתהו לא דרך...

ובכל אלה, לא אופטומיסת היה ראובן אשר יראה על דרכו רק פרחים ושושנים וישיש אלי גיל על כל מתנות החיים מבלי שים לב לרעה כי תבוא; כי מר-נפש ועצוב רוח היה האיש, ורע עליו מעשה בנו האדם כל הימים. —

אמנם כן! רע היה עליו „המעשה". —

נפש האיש הזה לא נמצאה ביחס ישר אל העולם אשר מסביב, ורק בחוט דק מן הדק נקשרה בו; הנפש הזאת לא ספגה בקרבה את המהוות המתרגשים אשר מהוצה לה, ורק צלליהם נפלו על פניה; המקרים והמעשים לא הרעישו וגם לא הניעו את מורשיה ורק נגעו בה נגיעה קלה... הנפש הזאת נסתרה היתה תמיד באחת הפנות המסותרות, עיפת ונדהמה, ושנתה מתקה לה מבלי שים לב אל אור השמש ואל הנשיאים העולים על פניה, אל הרות הצח ואל הסערה המתחוללת ואל כל המעשים הנעשים...

אכן זרים היו לה המעשים הנעשים ולא הבינה לרוחם הנוהג במו; זרה היתה לה מלחמת החיים להרע או להיטיב, להוליד או להשחית; כמכסה כפור וקרח לבשה הנפש הזאת לבלי הגיע אליה כל רגש מגיע, מגרה ומעורר לכל פועל ועלילה, ויצא לה המשפט „הכל בחכמה נעשה". —

„הכל בחכמה נעשה!" — העולם ומלואו כבר נברא, והחיים כאשר הם לא ישתנו לעולם, ולשוא עמל האדם ותעלוליו, ולשוא ירים איש את ידו לעשות קטנה או גדולה להיטיב את גורלו בימי הבלו... ולשוא המלחמה העצומה הזאת, כי היטב לא תיטיב ואף תשבית שלום ומנוחה מן הארץ. —

אכן בימים הראשונים לא דבר ראובן את דבריו אלה באזני כל, ורק הליכות-חייו העידו בו כי זה משפטו כל הימים; מיום נשאו אשה היה למוכר-טבק מבורת, ויבלה את רבי ימיו בבית-המדרש

באשר שם מצא קונים לסחורתו, ואיש לא שמע כי יתאונן ראובן על גורלו ועל פרנסתו שאינה מצויה; ויש אשר דמו רבים כי „בעל-בטחון" גדול הנהו האיש הזה, אשר על כן לא יחוש לו עתידות לימים יבואו, אף כי לא ראהו איש מעולם שמח וטוב-לב כדרך „בעלי-הבטחון" הגדולים... אכן הנה בא המקרה ויסר את המסכה הנסוכה, וראובן החל להשמיע את משפטו על דבר החיים באזני כל... וגם דבר האיש את דבריו בחמת-רוח ובתמרורים רבים ובקול-סערות עד כי נחשב בעיני רבים בראשונה לאיש שיצא מדעתו, ואחר כאשר הרגלו בו נקרא כפי כל באי בית המדרש: ראובן „הכל בחכמה נעשה"...

אכן לא אופטימיסט היה האיש הזה ולא מאהבת-החיים דבר כאלה; וגם „הבטחון" הגדול לא מלא את נפשו. ורק רע עליו המעשה אשר יעשו בני-האדם להמיר את מצבם ולהשבית שלום ומנוחה. —

והמקרה ההוא אשר המריץ את ראובן להתחזק במשפטו וגם לשפוך את שיחו בעיני כל — המקרה ההוא אולי היה מסוגל בראשיתו להמס את מכסה הכפור והקרח אשר לבשה נפשו, להכנים בו רוח-חיים מעורר ומְרַגֵּשׁ, וגם להשמיד באחרונה את שארית המשפט הזה מקרב לבו עדי היותו ככל האדם אשר על פני האדמה; ואולם עוד הפעם קם „המעשה" ותעלוליו לשחק בו ויסיע את הזרע מקרב לבבו, ואת החום אשר החל לחדור לנפשו גרש לבלי שוב אליו עד עולם..

בימים ההם ואנכי נודעתי לראובן בבית המדרש וגם התקרבתי אליו יותר מאשר בימים הראשונים בהיותי נמנה עוד בין תינוקות של בית רבן, אשר אך פעמים ביום ראיתיו לעת התפלה, ואשית לבי אליו, כי משך האיש הזה את עיני בתמונתו הנהלאה ובמדברותיו המוזרות. עודני זוכר את הערב ההוא אשר באתי בסודו, את תורת החיים אשר נתן לי אז בכלותו את ספורו ואת פניו אשר התעוהו אז מאד ויפיקו בלהה ושאט-נפש. —

רבות פעמים נסיתי להכנס עמו בדברים ולהוציא מלבו מלים. הן ידעתי כי בודד האיש הזה וערער; אשתו מתה עליו שתי שנים אחר הנשאה לו וגם בנים ובנות לא היו לו, והאיש כבן חמשים שנה,

וזה כשלש עשרות בשנים אשר ישב האיש הזה בבית המדרש ועוסק במלאכתו, מבלי אשר ימוש משם, מלבד בימי שבת ומועד אשר אז יבוא לעלית-הקיר אשר לו בבית רחל מוכרת-החמאה. את כל אלה ידעתי מפי השמועה. אכן לבי אמר לי כי גם סוד כמוס עם האיש הזה אשר לא רבים ידעוהו... אי-מזה באה מחשבה כזאת בקרב לבבי? לא ידעתי אז, וגם עתה יפלא בעיני. הן רק זאת אדע כי ישנן תמונות בארץ אשר למראיהן יתעורר איזה קול דממה בקרבנו פנימה הלוחש לנו: מה משפט התמונה הזאת בחיים?.. ויש עינים בארץ אשר תספרנה לנו במבטיהן הרבה, הרבה מאד... והפנים המוזרים אשר לאיש הלזה העירו בקרבי תמיד את המחשבה: הן סוד ותעלומה מתנוססים בחיי הנפש הזאת; ואתאו תאוה גדולה להרים את מסכת הסוד הלז ולהביט את נחל המרורות הנוזל בעצביו...

ובאחד מערבי-החרף הראשונים הצלית חפצי זה בידי.

אכן מוזרה היתה הסבה אשר לרגליה פתח ראובן את פיהו וישפך את שיחו בחיקי. המתפללים כבר הלכו לביתם, ויתר באי הבית התפזרו כה וכה בפנותיו; אחדים מהם הגו בספר אשר לפניהם בשום-לב, ואחדים שוחחו איש את רעהו ויריבו על דבר-החדשות ועניני דיומא אשר ספר ר' משלם החנוני הבא מעיר-הפלך, ואיזה מהם נמו שנתם על העמודים או על הספסלים בירכתי הבית בשימם את ידם למראשותם. ואנכי עומד על יד ארון הספרים ועושה כה וכה ומחפש אחרי ספר אחד, והנה קול המולה-דקה מגעת לאזני, יוצאת מבין דלתות הארון. הרימותי עיני וגם נרי הקטן אשר בין אצבעותי והנה שממית שחורה מתפשת בקוריה את אחד הזבובים אשר נפל ברשתה, ונכונה להתנפל עליו ולמוץ את דמו.—

הזבוב הומה ומזמזם כקורא לעזרה...

מלאתי חמלה על היצור האובד ואטפס על הספסל העומד לפני הארון לבעבור הציל את הזבוב מרעתו.—

— הרף לך מעשות כזאת! — נשמע קול נחר מעברי הארון — הרף, נער! ואל תגע בשממית ובטרפה!

הסיבותי את עיני והנה ראובן מוכר-הטבק דובר אלי.

בתמהון גדול הבטתי אל פניו אשר התעותו מאד בדברו,

— הלא צער בעלי-חיים הוא, ר׳ ראובן! — אמרתי — וצער בעלי חיים מדאורייתא.

— צער בעלי חיים — שנה את דברי ולשונו ההנהגה בכבדות — צער-בעלי חיים... אמנם כן! צער-בעלי-חיים... מדאורייתא; אמת הדבר... אבל — מה — ל-ך ולהז-בוב? הן א-תה ת-צי-לנו והוא יתעו-פף לו אחרי-כן — מה...

בראשונה דמיתי כי נטרפה דעתו ואירא מפניו מאד; אכן בראותי אחרי כן כי עיניו נטיו הצדה, והוא כמסתיר פניו ממני וגם אנחה חרישית עלתה מקרב לבו, והנה עוד הפעם באה המחשבה בקרבי, כי סוד כמוס עם האיש הזה ואגמר אמר להדר עוד בערב הזה אל עמקי הסוד ההוא.

ירדתי מעל הספסל ואקרב אל השלחן הקטן אשר הוא יושב עליו מעבר ארון-הספרים. הוא הרים את ראשו מצרור עלי-הטבק אשר היה נכון לפניו, לבעבור התו את הצרור אל המכת:ת וישם עיניו בי.

— הנה כי כן — אמר אחרי דומיה קצרה — ההצלת את הזבוב מהרשת?..

— לא! — עניתיו — אכן מדוע רע בעינך דבר הצלתו? —

— טוב עשית — אמר ויורד את עיניו אל הצרור — טוב עשית.. מה לך ולו? כך צריך להיות.. מה לנו לטפל בדבר... „הכל בחכמה נעשה". הזבוב יטרף ע"י השממית, הכבש בשני הזאב... אין אנחנו אחראין לשנות... הן לו הצל הצלתו, כי אז התעופף לו... טוב עשית... „הכל בחכמה נעשה"...

לו ידעתי אז את תורת דרוין ואת משפטי החוקרים האחרונים על דבר החיים ומלחמותיהם בעד קיומם, כי אז דמיתי בלי תפונה, כי ראובן מוכר-הטבק הזה הנהו איש אשר מלא את רוחו מהלמודים החדשים ההם, וגם תורת הפססימיסתים האשכנזים משפנהויר ועד פרידריך ניטשה באה אל קרבו... כי גדול היה מאד נחל המרורות אשר השתפך בדברים המסורגים האלה משפתי הזקן... אבל אני לא ידעתי עוד אז דבר על אדות החוקרים ההם ושיטותיהם ולכן רק השתוממתי לשמע דברי ר׳ ראובן.

הוא החשה רגעים אחדים, ואנכי עמדתי מתבונן ומשתומם...

— הן גם אותה הצלתי, אמר כמדבר אל לבו, והיא הלכת לה... הלכה...

עצרתי נשמת אפי לבל אפריעהו מדבריו אשר דבר בינו לבין עצמו... הן ראיתי את קצה המסך כאשר הורם, ואקו לבוא הפעם עד חקר התמונה המסתתרת תחתיו. —

ואולם הוא התאושש עד מהרה וירם את ראשו ויתבונן בי.

— למה תעמד כה? שאלני כמתקצף, ומדוע לא תשוב לעבודתך, ללמוד?

אנכי ידעתי היטיב כי העת הזאת היא שעת-הכושר להוציא מלים מפיהו, ואם לא אשתמש בה להרגיע את תשוקתי לבוא בסודו, אז מי יודע אחרי מתי עוד תהיה השעה ראויה לכך, ולכן אמצתי את לבי ואגש אליו.

— את מי הצלת, ר' ראובן? שאלתיו בדממה וארכין את ראשי אליו — את מי? ומי הלך?

הוא הרים את עיניו התרוטות, אכן כמו רגע סר הערפל הרובץ עליהן תמיד, וילטשן אלי בחמה. —

— את-מי? נ-ער? מ-א-ין י-ד-ע-ת א-תה? את-מי ה-צל-תי?, מה-לי ולך?.. הדברים האלה יצאו מפיו בשמות ושאף ובקצר רוח.. בראשונה נבהלתי מפניו אשר הפיקו פלצות ומעיניו המזרות אימה, וגם חפצתי לסור ממנו ולעזבו; אכן עד מהרה שמתי על לבי כי אין לי לירא מפניו וכי טוב לנסות דבר אליו עוד הפעם.

— לא ידעתי מאומה, ר' ראובן! — עניתיו במנוחה — ורק אתה הגדת לי במו פיך, כי גם אתה הצלת אותה, והיא הלכה לה... ורק שכחת להגיד לי מי היא זאת?

— הנה כי-כן ש-כח-תי — אמר עוד הפעם כמדבר אל לבו והערפל שב לרבץ על עיניו — ה-גדתי.. רק ש-כה-תי... כמה ימי חייך?— פנה פתאם אלי כמתעורר משנתו.

— בן תשע עשרה שנה אנכי היום, עניתיו ואתמה בלבבי על שאלת-פתאם זאת.

— טוב הדבר — אמר אחרי דממה קצרה — טוב הדבר. אנ-כי אספר. אספר באזניך על אדותיה, אולי תקח מוסר — ולא תרדף רוח — אולי תבין אתה לי.. וגם תתן צדק למשפטי.. כי היא אשמה ובוגדה...

כי היא רועה-רוח ואשת פתיות ולא תבין כי „הכל בחכמה נעשה". —
מובן מאליו כי עשיתי אזני כאפרכסת לשמוע ולהקשיב.
— דבר נא דבר, ר׳ ראובן, ואנכי בלי-תפונה אחן צדק משפטך. —
הוא הסב את פניו אלי, ואחרי רגעים אחדים החל את ספורו.

— כן.. אנכי הצלתיה. שמה בכפר הקטן מצאתיה ואציל אותה..
הוא הורה בידו אל עבר אחד, ואנכי הניעותי בראשי לאות כי הבינותי אל איזה כפר הוא מכון..
— בכפר אשר על הדרך העולה לר׳? — שאלתי לאחרונה.
— כן! שמה מצאתיה... בין חבל עניים נודדים.. אצל אחד המנגנים בארגז.
— ומתי היה הדבר הזה, ר׳ ראובן? —
הזקן הוריד ראשו ויעצם את עיניו כמתאמץ להעלות בזכרונו תמונות נמחות ומטשטשות, ואחרי דומית רגעים אחדים התעורר ויאמר:
— כעשר שנים אחרי מות אשתי.. זה כעשרים שנה...
— ומי היא זאת?
— האנכי ידעתיה? כמוני כמוך. באת אל הכפר, אל האדון, הביאותי בעדו ארבע ליטרות טבק. סרתי אל בית המלון, והנה שם בחצר איש, איש בעל שער צהוב ועינים אדומות מלאות דם.. נושא ארגז-המנגן, מכה נערה קטנה...
הוא הוריד עוד הפעם את ראשו וידום רגעים אחדים.
— הקטנה היתה בעלת תלתלים שחורות — הוסיף לדבר — והאיש הצהוב סחבה בתלתלים ההם ויגז את שערם.. עיניה היו גדולות מאד ומלאות דמעות גדולות.. הוא הכה אותה באגרופו השעיר — והיא נאנקה דום ולא השמיעה קול בוכים... אך נשכה בשניה הקטנות את שפתה התחתונה עד שפך דם.. להקת עניים עמדה מסביב, אנשים נשים וטף, וישחקו על משבתיה... וילדה אחת כבת שמונה נגשה אליה ותבעט בה ברגלה.. אז רק אז כסתה היא בשתי כפות ידיה את פניה..
חזות פניו שנתה מאד בדבריו וקולו נשמע כחליל הומה.
— לא ידעתי אז מה היה לי.. הוסיף עתה בנשימה תכופה, מעולם

לא יצאתי מגדרי. אנכי לא הסכנתי לרדוף הבל, להפוך עולם ומלואו. וגם בחיי אשתי עשיתי רק את שלי, את הנחוץ. אמנם התעוררה אשתי עליה השלום לא אחת על הדבר הזה. נשים דעתן קלה. היא הציגה לי למופת את יתר האברכים „העושים מאומה"; אך אנכי לא שמתי לבי לדבריה... עשיתי רק את שלי...

— רצונך לומר: עסקת רק במלאכתך — אמרתי, בראותי כי נשקע עוד הפעם במחשבותיו.

— כן! אנכי לא שתי לבי להלומותיה! מה לי ולהנערים ההם ולמעשה נערותם, האומרים בלבם לשנות סדרי בראשית? אנכי ידעתי תמיד כי עולם כמנהגו נוהג... „הכל בחכמה נעשה"... אכן היא... אשה היא אשה, בעלת שער ארוך ובינה קצרה. היא התאוננה תמיד כי אינני איש באנשים. —

עוד הפעם הממה קצרה.

— אך לאחרונה, לאחרונה הסכינה כי ותתן מנוח לנפשי. אנכי עשיתי את שלי והיא לא יספה עוד לבוא בטרוניא עלי; אך מקץ השנה השניה חלתה ותאנש. פניה היו אז חורים מאד, ובכל פעם היותי בבית הביטה אלי בעיניה השחורות אשר גדלו כפלים מבראשונה... לא ידעתי, כמדומה לי.. כי הרגשתי בכל פעם תוכחת נמרצה בשומה עיניה בי; אך היא לא דברה מאומה. —

הוא דבר את הדברים האלה כבינו לבין עצמו.

— אחרי מותה — התעורר הפעם — לא מצאתי חפץ בלבבי לשאת עוד אשה, מפני שלא חפצתי לצאת מגדרי, רק לעשות את שלי... אמנם... לפעמים הרגשתי כי יחסר לי מאומה... דבר-מה אשר יהרפני, אשר יאלצני „לעשות מאומה"; אבל לא חפצתי לצאת מגדרי.. כה עברו כעשר שנים... עד בואי אל הכפר הקטן שמה בחצר. —

לא ידעתי מה היה לי אז. נגשתי אל האיש הצהוב ואהדפהו... לא אדע אי-מזה צלחה עלי רוח-גבורה כזאת. גם אחזתי בידי העלמה ואמשכה אחרי.. אכן הצהוב התעורר עלי וירם את אגרופו השעיר מול פני; ואז, עוד הפעם, לא אדע מה היה לי... שמתי את ידי באמתחתי ואוציא את ארבעת שקלי הכסף אשר קבלת מידי האדון וגם הנחתים בידו. —

הצהוב פתח את אגרופו וישם בי את עיניו הארובות; ואחרי רגעים אחרים שחק בקול גדול.

— טוב הדבר, אמר, וילטוש את שניו לי, טוב הדבר! יקחך שעיר-השחת עמה יחד. —

— ואנכי נהגתי את הילדה אחרי. —

עוד בעת שובי הביתה באה מחשבה בלבי, כי אולת גדולה עשיתי כי יצאתי מגדרי. מה לי ולהעלמה הזאת?.. מדוע נתתי את ארבעת שקלי לאיש הצהוב? ההיטיב איטיב את גורלה? ומה לי ולה? „הכל בחכמה נעשה".

אכן הן הבינותי היטיב כי הנעשה אין להשיב. כי הצהוב לא ישיב לי את כספי; ולכן יאשתי את לבי ואצדיק עלי את הדין. —

נסיתי להכנס את העלמה בדברים; ואולם על כל שאלותי לא ענתה מאומה, כה עבר עלינו הדרך עד בואנו העירה, ואז פתחה פתאם את פיה. —

— אנה תביאני? — שאלה בקול חודר — האם אל „ההקדש"? הן שמה ימצאני הצהוב עוד הפעם. —

שאלתה זאת העירה מחשבות חדשות בלבבי: אנה אנהגה, אנה אביאה? האם אל נדיבי העיר? ואנכי ידעתי, כי אין גם אחד בהם אשר יאבה להסתיר את הילדה בצל קורתו.

אך פתאם באה מחשבה בלבי, להביאה אל ר' חיים העקר. הן אתה לא ידעתו, כי זה כשבע עשרה שנה אשר עזב את עירנו. האיש הזה היה עשיר גדול ובנים ובנות לא היו לו ואומר להביא את הילדה אל ביתו, אולי יאמצה לו לבת. —

פה עמד הזקן מספר... הערפל כסה את כל עיניו ופניו הפיקו שממון גדול. —

— ומדוע לא עשיתי אז כדבר הזה? התעורר אחרי רגעי מספר בקול חזק מאד עד כי נבהלתי מפניו — מדוע תקפני רוח שגעון לחזור ממחשבתי זאת? אמנם כן! רוח שגעון עבר עלי אז — פה שב קולו להיות נמוך ורועד כבראשונה — נוקשתי באמרי-פיה ואשתוע. —

עוד הפעם דממת רגעים אחדים.

— אנכי אביאך אל אנשים טובים, אמרתי לה ואשים את פעמי לבית ר' חיים.

— לא אל „ההקדש"? — שאלתני.

— לא.

ואז פתחה את פיה עמי ותספר לי את הרעות הרבות אשר סבלה מידי הצהוב ומידי העניים האחרים. —

ועל שאלתי: אם בת הצהוב הנה? ענתה:

לא! זאת אדע לנכון, כי בתו אינני. הן שמעתי כזאת מפי בלהה העורת, האשה אשר חמלה עלי תמיד ותשב את יד מכי אחור. אכן היא מתה לפני שבועים. —

— ומי היו הוריך? — שאלתיה.

— זאת לא אדע — ענתה הנערה — הן זכר אזכור כמבעד הערפל... אשה רזה וגבהת קומה מאד... עגלה נוסעת, נוסעת תמיד; ואחר את הצהוב וארגזו, ולהקות-עניים שונות, אשר ארחו עמן לחברה פעם בפעם. —

בין כה וכה קרבנו אל הבית, אל בית ר' חיים העקר. האנשים אשר פגשו אותנו ברחוב הביטו אלי וגם תמהו „מי היא הילדה הזאת? ר' ראובן" שאלוני רבים; ואנכי לא עניתים... מחשבות זרות באו אז בלבי ולא ידעתי נפשי.. מעשי-שטן.. בשמעי את דברי הנערה אשר דברה לא כילדה בת תשע, רק כאשה באה בשנים, ההל איזה „שגעון" לנקר במוחי ובלבי. הן ידעתי אז כי „שגעון" הדבר הזה, וגם אמצתי את נפשי לגרשהו מקרבי. ככה באנו עד בית ר' היים ברחוב „הקדרים". נגשתי אל הדלת ואשים את כפי על המנעול... ועיני בחנו מבלי משים את הילדה...

פה נדמה קול הזקן כקול-אובות, עד כי נאלצתי להגיע באזני כמעט אל שפתיו היבשות והרועדות מאד לבעבור שמוע את דבריו.

— אז תקפתני רוח-השגעון בכל עז. הן נדמה לי אז כי מצאתי דבר-מה אשר חסר לי עד-כה, דבר אשר יהדפני ויאלצני „לעשות מאומה"; ואנכי חפצתי לאבד את הדבר הזה מידי, לתתו ביד ר' חיים העקר ואשתו. —

ו„השגעון" הזה לא הרפה ממני, רק הוסיף עצמה, ולא נתנני לפתוח את הדלת, וידי נטתה מבלי-משים, מבלי אשר חפצתי בזה, אל יד הילדה.. ואחז בה ואוליכנה הביתה.. אל ביתי. —

דומיה גדולה וארוכה; בבית המדרש השלך הס, כי הלומדים ומספרי החדשות כבר שבו לביתם, ורק מפנות הבית תשמע לפעמים קול נחרת אחד הישנים. השעון יתקתק מבלי הרף. ולפני התמונה

נהלאה, נהלאה מאד מפיקה תהו ושממון גדול, ושואפת רוח בחזקה. —

— הנה כי כן, הוסיף לדבר פתאם — יצאתי אז מגדרי.. לא אדע אם מעשה כשפים.. או מעשה שטן.. ואנכי לקחתי את הילדה אל ביתי. —

בבואנו לעלית הקיר הקטנה אשר לי הביטה כה וכה ותשם את מבטה בי כשואלת. אנכי אמרתי לה כי פה הוא מקום משכני, וכי מהיום הזה והלאה תגור גם היא בזה.. ותשמח מאד על הדבר הזה ותתן קול צחוק גדול. —

בפעם הראשונה בימי חיי שמעתי קול צחוק כזה, מלא חיים ועצמה... לשמע הצחוק הזה הרגשתי כי רוח-השגעון ההוא ישלוט בי שלטת בלי מצרים ויאסור רוחי ונשמתי... אנכי שאלתי את פיה על דבר שחקה, והיא ענתה ואמרה: כי תשמח מאד על אשר הצלתיה מידי הצהוב ולא הביאותיה אל אנשים „זרים". —

— „זרים".. ועל שפתי רחפה השאלה: האם אנכי אינני „זר" לה? — אבל רוח-השגעון אסר את לשוני ולא נתנני לשאול כאלה. —

אז שמתי את עיני על בגדיה הקרועים והמטלאים ואקרא את גברת-משכני, את רחל מוכרת-החמאה, ואשחר את פניה לקנות בעדה „מלבוש" חדש; אך כסף לא היה בידי, כי נהתי את ארבעת שקלי להצהוב. אכן רחל מצאה עצה ותחבולה, כי נתנה לה כסות ישנה, של בתה הקטנה, אשר לא מצאה עוד חפץ בה, יען כי כבר גדלה הנערה והכסות קצרה לה ביותר. —

הכסות היתה שלמה ונקיה ותצא הילדה אל חדר רחל להחליף בה את שמלתה הבלה.. גם רחצה, בעזרת רחל ובתה, את פניה וידיה ואז שבה אל העליה. —

ובראותי הפעם את פניה... הסתער השגעון בקרבי פיתר עז ואמץ ואחוש עוד הפעם, כי מצאתי את הדבר ההוא אשר חסרתי עד כה.

ומהיום הזה והלאה לא עזבני השגעון הלז וינקר במוחי ובלבבי. אמנם ידעתי כי רוח עועים מסוך בנפשי, אך לא מצאתי די־אונים בקרבי לגרשהו, לא עצרתי כח לנתק את מוסרותיו.. ובמרוצת הימים אבד גם החפץ מקרב לבבי לנתק את האסורים ההם. לא ידעתי נפשי אז.. לפעמים חשבתי גם לעזוב את מלאכתי אשר רק במסכנות הבאתי בה לחמי „ולעשות מאומה" כיתר האדם. ואז חשתי איזה ענג גדול, בדמותי אולי יצלח חפצי בידי והייתי ל„עשיר".. ואז אעזוב את העליה בבית רחל.. ויצאתי לגור באחד הבתים הגדולים ככל תר „גבירי העיר" והיא עמדי. —

אכן גם בעסקי במלאכתי הרוחתי הרבה יותר מבראשונה, כי לא אדע מה היה לי אז — עבדתי ארבעתים מאשר לפנים. —

והיא.. היא הסכינה בעליתי ובכל סביביה ועמי התהלכה כבת את אביה.. ובאחד הימים בבואי הביתה רקדה למולי בקול שחוק גדול.. ותקרא לי: אבי, ראֵה נא איך טהרתי את החדר וגם ערכתי את מצע המטה כאשר הורתני רחל היום. —

אבי!! אז נדמה לי כי לבי יזח ממקומו, כי צר לו המקום בקרבי.. היא היתה כמעט תמיד עליזה ושמחה ותשחק הרבה מאד. ורק לפעמים רחוקות חורו פניה ועיניה הגדולות הביטו למרחוק. —

ומהיום ההוא והלאה.. טהרה מדי יום ביומו את רצפת החדר, וגם ערכה את מצע-המטה. —

ובאחד הימים שמעתיה משחרת את פני האל, ללמד ידיה לבשל בעד „אביה".

כה עברו שלש שנים.. היא היתה אז כבת שתים עשרה שנה. —

בערב אחד ואנכי ישבתי על השלחן הקטן אשר בחדרי ועובד עבודתי, כי מיום בואה אל ביתי המעטתי את ישיבתי בבית-המדרש... ורק בבקר ובערב, לעת האסף המתפללים מכרתי שמה את „סחורתי", ויתר עתותי בליתי בבית... גם זה היה מעשה „השגעון" אשר פעם בקרבי. —

היא ישבה ממולי ותבט חליפות אלי ואל המנורה העומדת על השלחן.

פתאם התעוררה ותאמר: אבי, דבר לי אליך, שאלה גדולה

— שאלה? אמרתי, דברי, שרה, ואשמע.

— אבל.. הן תבטיחני כי לא תשיב את פני. —

— לא אדע עוד.. אולי תבקשי.. כי אוריד לך.. „את הירח" ממקומו..

— לא! אמרה בשחוק, את הדבר הזה לא אבקש מידך, רק כי תתנני ללכת אל זלפה התופרת, ללמוד מלאכתה. —

— אל זלפה התופרת? אמרתי, ואז הרגשתי דקירה עצובה בלבבי — מה לך ולה? האם תחפצי להיות לתופרת?

— כן, ענתני בהחלט, אחפץ ללמוד את המלאכה הזאת. —

השבתי מחשבות ואגמר אמר להשלים את חפצה. ומדוע לא אתננה לעשות כדבר הזה? אמרתי בלבבי, הן היא למדה את ידיה לכל מלאכת הבית. תלך ותלמד גם את מלאכת התפירה.

האם ירע הדבר הזה לי.. או לה?..

לא יכלתי אז לשער בנפשי, כי החל רוח העועים לפעמה, להכביד אכפה עליה.. „לעשות מאומה”, לרעות רוח ככל יתר האדם. — דממת רגעים אחדים.

— למחרת היום — הוסיף אמריו — הלכה כפעם הראשונה אל בית זלפה והחל ללמוד את מלאכת התפירה, ומהיום הזה והלאה. לא אדע איכה נהיה הדבר הזה.. חדלה מהיות ילדה.. גם בעיניה היא וגם בעיני.. היא לא היתה עוד שמחה ועליזה כמלפנים וגם לא צחקה עוד הרבה... בקר וערב ישבה בבית זלפה; ובבואה הביתה ישבה על השלחן ותשקד על מלאכתה מבלי הרף. בעינים נוצצות ובידים מהירות אך רועדות תפרה את השלמות או את הכתנות, ולא אחת דמיתי, בראותי את תנועותיה, כי מחלת הקדחת תקפתה. —

אכן היא היתה בריאה ושלמה ותעסוק במלאכתה מבלי הרף. —

— עברה שנה אחת... והיא היתה אז כבת שלש-עשרה. —

— בערב, במוצאי-שבת, כן, הדבר הזה היה במוצאי שבת...

פניו שנו עוד יותר וברגע ההוא נדמה לי כי זקן האיש פעם אחת יתר הרבה מאשר היה...

— אנכי הבדלתי על הכוס, ואשב על מקומי לעשות מלאכתי. אכן היא לא לקחה לה את אחת השלמות או הכתנות לתפרן, כאשר עשתה כפעם בפעם, רק ישבה ממולי ותדבר. —

לא אזכרה עוד את כל הדברים אשר דברה אז וגם אז לא בנתי לרעה... רק זאת ידעתי.. כי הרגשתי אז עקיצות גדולות ודקירות נוראות בלבבי... ומכל דבריה רק זאת הבנתי, כי היא כבר למדה מלאכתה.. במדה שתוכל להשכיר, לרכוש לה מאומה, כי נחוץ „שתעשה מאומה”; ולכן תאלץ לעזבני, לצאת מפה, ולנסוע לעיר הגדולה, למען מצוא שמה עבודה, באחד מבתי-מעשה-בגדים הגדולים אשר שמה. —

אנכי נסיתי להוכיח לה, כי דבר-הבל יקח את לבבה, כי תרדף

רוח, כי „כך צריך להיות" כאשר הוא, כי „הכל בחכמה נעשה". — אכן היא באחת, כי נחוץ לה „לעשות מאומה" וכי לא תתאב להיות עוד עלי למשא...

פה קצרה נשימתו מאד ויורד ראשו וידום.

כרבע שעה עבר והוא החשה ולא הוסיף לספר. הרוח ישמיע בחוץ קולו והומה כחלילים, ובית-המדרש עזוב מאדם, מלבד הישנים בירכתי הבית, ואנכי עומד ומתבונן בתמונה הנהלאה אשר לפני. —

אכן לאחרונה ערבתי את לבי להפריע את הדומיה.

— ואחרית הדבר, ר' ראובן? — שאלתי בלחישה.

הוא התעורר וירם את ראשו מול פני. עיניו הפיקו בלהה ומחתה, וקמטי מצחו עמקו שבעתים.

— אחרית הדבר — שנה את דברי מבלי משים — אחרית הדבר.. איזה דבר.. אמנם כן.. אחרית הדבר היתה.. כי היא הלכה.. הלכה..

פה דמיתי לשמוע שריקת נחש. —

עוד הפעם דומית רגעים אחדים; אך פתאם נעור ממקומו ברב כח:

— הן ספרתי לך את הדברים האלה, למען תקח מוסר, ולא תואל לרעות רוח והבל.. אל תצא מגדרך.. ולא תעמול להפוך סדרי העולם.. „הכל בחכמה נעשה". — — —

עודני זוכר את פניו אשר העותו אז מאד ויפיקו בוז ושאט נפש.

לשוא שחתי את דברי בשאלי את פיו: מה היתה אחרית הילדה בעיר הגדולה? אם יודע הוא אדותיה איפה נמצאה כעת? אם הצלית חפצה בידה? כי לא מצאתי מענה על כל אלה. —

נפש אחת מישראל.

ספור

מאת

דוד ישעיהו זילברבוש;

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

א.

יְרִידָה לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּה.

בעיר לבוב נהיתה החרשה. אנכי כתבתיה לזכרון בספר־הימים אשר לי, אנכי כתבתי כדברים האלה: בשנת חמשת אלפים ושש מאות וארבעים ושבע ליצירה, בתשיעי לירח סיון, אור ליום רביעי לסדר „נשא את ראש בני ישראל” נדדה שנת הכתולה מרת חנה בת שמעון הגאיוני.

אל יהי הדבר הזה קל בעינינו.

כשעה וחצי התהפכה חנה בלילה ההוא על משכבה עד אם אחזה השנה שמורות עיניה והיא נרדמה. לאור הבקר נעורה משנתה ותהי כגבר עברו יין. הכרת פניה תענה בה כי ראשה עליה יכאב, אולם היא תסתיר את מכאובה מעיני אבותיה. היא תתאמץ להצהיל פנים לעיני רואים פן יכיר איש כי אין שלום בעצמיה.

ומה אות? כי רבות מחשבות בלבה, כי הלך נפשה בחר לו דרך לא ידעתהו מתמול שלשום. ואם לא הפלא הוא כי על לב חנה תעלה מחשבה חדשה, מחשבה אשר תגזול רגע שנתה מעיניה?!

הדור אתם ראו, הנה נפש אחת מישראל לעיניכם, הנה הבתולה מרת חנה בת שמעון הגאיוני לפניכם בכל גאונה והדר תפארתה והיא צעירה לימים, כמעט מלאו לה שבע עשרה שנה; הנה כל רואיה יגידו תהלתה באזניה תמיד כל היום כי היא סמל החן והיופי, כי היא משוש כל עין כן בקומתה הדומה לתמר וכן בקוצות שער ראשה הסרורות לה תלתלים ובמראה עיניה הטהורות כתכלת השמים, כי כלולה היא בהדר פניה שכל רשמיהם וקויהם ותויהם מתאימים ושכלה גדולה או קטנה אין בהם; הנה כל השומעים לשכל מליה יהללוה על פניה כי גם שאר רוח לה וכי דגולה היא מרבבות בנות גילה כן בחכמת לבה וכן בהכשר דעתה; הנה

רבים המה אשר דוממות יפיה וחכמתה בגרונם „ומעל לכוכבי מעל ישימו קנה", ורבים המה אשר יגלו את אזניה כי „היא בת השמים", כי „חפרה הלבנה ובושה החמה לנגה פניה וליפעת זהרה", כי גם „פני תחכמה יחורו למפתח שפתיה".

וחנה? — היא שומעת תהלת כבוד תפארתה ומפהקת.

לא כי תחשוב את מגידי תהלתה להוללים מחליקי לשון, לא כי תצחק בקרבה על משמיעי תפארתה בשער וכמו תשער בנפשה כי המה מפליאים לעשות חונף. חלילה לה ממחשבה זרה בזאת. הן גם הראי המלטש יופיע על דבריהם כי אמת יהגה חכם ואין בלשונם רמיה; הן באמנה יפה היא חנה ונאוה עד למאד וגם כל המעלות והמדות התרומיות שמנו חכמי העת בבנות הדור החדש חָברו לה יחדו.

יחידה היא חנה לשמעון הגאיוני אביה, רכה וענגה לפני דבורה אמה. אבותיה הכה מאלה העשירים הבוטחים בחילם וברוב הונם יתהללו כל היום, והמה לא יאצלו דבר מכל אשר תשאל נפש בתם יחידתם, משוש תפארתם ועטרת גאונם.

ותיף חנה בגאון יפעתה ותבא גם לבב הכמה. היא למדה טוב טעם ודעת, טוב טעם ללבוש בגדי חמודות אשר יוסיפו על יפיה לוית חן, ודעת דרכי נעם כי תשכיל הליכותיה ופתחי דבריה בחברת אנשים. בשפת ארצה תמהר לשונה לדבר צחות, בשפת אשכנז תבין לדבר כן וגם שפת צרפת תמתיק בפיה. אף פורטת היא על פי המנים בזבונית כפים, כי אל חקי השירה והזמרה תבין, וגם לא השה אלוה שיא הרוח ותועפות נפש משכלת.

כי שם חנה אקרא הבו תפארת לה, כי תפגשוה ברחובות קריה הרימו את המגבעת מעל ראשכם ותנו כבוד לה כי לה יאתה. אבל מפנקה היא מנער, מעודה לא שלחה ידה להחזיק שרוך נעלה. בבית הקדמנה האמהות את פניה בכל עת ומיחלות לפקודתה, ומחוץ — עבדה רבה לה מאד. אל כל אשר תפנה עומדים הגברים, מבקשי קרבתה, בחורי חמד כלם, למצותה, והמה ששים ושמחים לעשות רצונה עוד טרם תדרשם. האחד יתהלך כצל על יד ימינה וישא את מעטפתה על זרועי ידיו בלכתה לשוח בגן לפנות ערב, השני ישיש כגביר לרוץ ארח להביא למענה כוס מים קרים בשבתה בבית התיאטרון

וחם לה, וכן השלישי והרביעי והחמישי עד אין מספר. כלם ברורים, כלם עושים בגיל ורעדה רצון היפה בבנות, כלם ירוממוה תחת לשונם, כלם יפזרו לה מלא חפנים כבוד ותהלה.

וחנה בת שמעון הגאוני יודעת מאד חין ערכה. אולם כבר עברו לה הימים אשר לשמע מהלליה מפי גבר פחד ורחב לבבה וגם נפשה לבשה חרדת קדש. עתה כבר חדלו כל התהלה והכבוד מהרהיב את לבבה ברב או במעט. הלא כבר הסכינה באלה, הלא כבר שמעו אזניה מהללי הגברים פעמים אין מספר ולכלם שפה אחת ודברים אחדים. והיא מאֻשרה ומברכה על כל ברכה ומפהקת.

חכמי הנפש אומרים כי גם השבע לעשיר איננו מניח לו לישון, כי מקרה המאֻשר ומקרה האֻמלל מקרה אחד להם, כי שניהם לא ימצאו חפץ בחייהם. והיה כקהלת בן דוד מלך בירושלים כאיוב הנגוע והמדכא, כהמלט כפויסט. הן תוחלת האֻמלל נוחלה אבדה ומה כחו כי יאריך נפשו, ממבטו יבוש ומקור חייו ייבש, על כן נפשו נקטה בחיים. וכן גם המאֻשר. דרכיו יחילו בכל עת ולבו חלל בקרבו; ברכה עד בלי די יריקו לו מלאכי שמים ונפשו רקה. ברבות הטובה רבה העזובה בקרבו. כל מנעמי התבל לא זרו מתאותו ויהיו לזרא באפו; כל מחמד עיניו וכל משא נפשו נתנו לו, על כן חייו עליו למשא. — אולם יגידו נא אשר יגידו, יתחכמו באשר יתחכמו והמאֻשר לא יחדל למצוא נחת באשרו ולקרוא לחייו ענג באשר יגידו או יתחכמו המה. והנה תוכיח, חנה היתה מעודה בכל טוב, מימיה לא ידעה כל עצב ודאגה, ובכל זאת תנום שנתה תמיד במנוחה. שובע נעימות בימינה והיא תחדה בשמחה את פני כל רגע ורגע המתעתד לבוא לקראתה.

אם לא כי רב כח הנֹער, הוא כל יוכל ולא יבצר ממנו מאומה. לו נתכנו עלילות לקרב צפון וימין בזרוע, בידו העז לעשות שלום לשתי הקצות ולהרכיב שני הפכים כי יתלכדו ולא יתפרדו והיו לאחדים. הנה חנה היא מאֻשרה ומפהקת, מפהקת והיא מאֻשרה ומברכה על כל ברכה, כי — עצמותיה מלאו עלומים, הדם ישיש לרוץ ארחות דרכו בעורקיה. גם תום ילדות בלבבה וכל רעיון ומחשבה מחוץ לארבע אמותיה רחקו מכליותיה.

זה היום היתה ההדשה, ומה זה היה לה, מדוע שנתה פתאם את דרכי חייה והליכות נפשה לא היו לה עוד כתמול שלשום?

* * *

הבתולה מרת חנה! — סלחי נא לי, עלמה כבודה, כי קראתיך בשם העברי כהקרא אחת הבתולות מבנות הדור הישן, הלא כבר הגדתי כי מבנות הדור החדש את וכמעט שכחתי לספר כי לא חנה יקרא שמך בפי אבותיך ומיודעיך כי אם א נ נ א. אולי בהגיגי עברית האמנתי בחפזי כי הודעתי לך חבה יתרה בקראי אותך בשם ח נ ה. אמנם אם כה ואם כה יקרת אף נכבדת בעיני. הלא גם „אננא" נפש אחת מישראל היא.

— אבל, אננא הגאיונית! במה תדעי כי בת ישראל את?

— הניחו לה, למה תלאו את היפהפיה בחידות. הן עתה היתה מבוכתה; הן עתה תאבד עצות ואין בפיה תוכחות, הן — היא יודעת ואיננה יודעת מה היא יודעת.

— היא יודעת —

הנה בילדותה שעשעה איש יהודי על ברכיו, איש לבוש בגדים ארוכים כמדו, איש אשר זקנו יורד על פי מדותיו וגם פאות שער ראשו מסלסלות בטוב טעם לשני עברי פניו... מה טוב ומה נעים היה היהודי ההוא בתאר פניו ובמדברו הנאוה, כי אהבה כנפשו ותהי היא שעשועיו כל היום. הוא היהודי אשר למד אותה קרוא עברית גם העיר בלילה בלילה על ערש יצועה וילמד לשונה „להאריך באחד", הוא אשר סגר בנשיקות פיהו את שמורות עיניה. אחרי היהודי ההוא דבקה נפשה בילדותה במאד מאד. הלא הוא היה אבי אמה... אמנם היהודי ההוא הסתיר פתאם אור פניו ממנה, כי חדל מבוא לבית אבותיה, ואחרי ימים מספר עזבו הוריה את ארץ רוסיא, ארץ מולדתם, ויבאו ארצה גליציה; אמנם כבר עברו שנים הרבה מיום ראותה אותו וגם אבותיה כמו נזהרו בה לבלי הזכר אף את שמו באזניה, בכל זאת לא ימוש זכרו מעל לוח לבה. על משכבה בלילות

התיצב לפעמים תמונתו כמו חיה לנגד עיניה. אכן מי גבר וישכח את זכרונות ימי ילדותו הנעימים?

היא יודעת —

הנה אביה ואמה בהיותם לבדם בביתם ואין זר עמהם אז נדברו יחד ותהי שפתם יהודית, שפת היהודי שעשוע ילדותה.

היא יודעת —

הנה זה לפני ירחים אחדים בבוא ימי הבחירה לראשי עדת בני ישראל בעיר לבוב ויביע גם אביה חפצו להבחר לראש וירם כשופר קולו ויקרא בראש הומיות כי על משפחת גאוני ישראל יתיחש, כי יהודי נאמן הוא לעמו וכל לבו ונפשו ומאדו נתונים נתונים המה להיהדות מקור מחצבתו אשר בכבודה יתימר, בשמה ידגול ולכל בח היי רוחו.

ואיננה יודעת מה היא יודעת —

הנה אבותיה בני הדור החדש המה ולא לתורה ולא לאמונה, כי אם לאוצרות כספם ולמשמן בשרם יגברו בארץ; הנה אבותיה יפרו בגאון עשרם ברית אבותיהם, יעברו בזדון לבבם כל חקי הדת, ימחו מביתם כל זכר ושארית לקדשי בני ישראל. מרק פגולים ינעם לחכם. את שבתם יעשו חול, את חגיהם ומועדיהם לא ישמרו בימי הצום לא ימצאו חפץ לענות נפשם, שם ציון לא יזכירו וירושלים לא תעלה על שפתם. ובמה איפוא תדע אננא בהם יהידתם כי יהודיה היא? איזה הדרך תצלח עליה הרוח לדעת את עמה ואת סגולותיו ושרידי מחמדיו?

ואיננה יודעת מה היא יודעת —

הן גם אל בתי הספר אשר להעם לא הלכה אננא מעודה, ובכן לא שמעה את השם „יהודיה" מנאץ בפי רעותיה בנות עם הארץ ולא התעורר בלבבה כל רגש לשאת חרפה על עמה או להשיב שבעתים אל חיק חורפיו; הן גם המורים אשר לא מזרע היהודים, אף המה בבואם אל ביתה ללמדה לשון וספר שמרו לשונם מכל משמר לבל יזכירוה כי ממי יהודה יצאה. נפלאה אהבתם לה בהיותה בת מקשבת וכורה אזן לשמוע בלמודים. ואיך ימלאם לבם „להאדיב" את נפשה התמה ולמסוך רעל בכוס ששון נעוריה?

אננא הגאיונית יודעת את מולדתה ואיננה יודעת את עמה,

יודעת היא את מקום מחצבתה ודרך ישראל נסתרה מעיניה. היא טרם באה בסוד יהודה ולא תראה לא את השקוצים אשר מאז השליכו עליו צורריו ומנדיו מחוץ ולא את כבודו ותפארתו ואת גאונו ומשוש דרכו בבית, לא את פניו אשר קבצו פארור ולא את עיניו המזהירות כזהר הרקיע. וכן לא על עמה גאותה ולא על עמה המון מעיה, בכבודו לא תרים ראש ובחרפתו לא תרים קלון, ובכן היא מאֻשרה ומפהקת, מפהקת והיא מאֻשרה ומברכה על כל ברכה.

אמנם הלעולם ההי בתולת ישראל ספונה בחדרי משכיתה? הלנצח תשת קירות ביתה סתרה ועתותי עמה נצפנו ממנה? הלא כבר מלאו לאננא הגאיונית שבע עשרה שנה, הלא כבר בחר קהל העדה באביה ויהי אחד מראשיה. והפעם, לפני ימים מספר, באה העת כי גם כבוד אננא יחד בקהל היהודים, כי גם נפשה תבוא בסודם... הן זה דרך כל בנות עשירי ישראל בעיר לבוב, הן זה דרכן תפארת למו לשיש עשות „צדקה" בקהל רב ובלכתן אשה אשה יומה אל בית המבשלות אשר לבני דלת העם ובהתנדבן לשרת את פני תלמידי בתי הספר העניים „ולהטות למו אוכיל" בלא כסף ובלא מהיר; בהראותן את ענות לבן במקום שאנחנו מוצאים את גדולת עשרן וגאון עזן. הן נאוה נדיבות לבת עשיר, הן החנינה תוסיף לה לוית חן, ומדוע פקד מקום אננא בת שמעון הגאיוני? הלא גם אביה איש אוצרות וגם היא נדיבת לבב ככל בנות גילה, גם היא יודעת עת לחננה...

ותלביש אננא את בגדי החמודות אשר לה ותעד עדיה, נזמה וחליתה, ותיף בלכתה בגבה לבב וברום עינים, ויגדל חִנה בהכינה צעדיה ללכת אט ומעדנות „כאחות רחמניה", כי תעלה במעלות על הגבעה אשר לפני בית המבשלות בעיר לבוב — ושפחתה נחשלה אחריה.

התכבדו מכובדים! הנה כבר פתחה אננא הגאיונית את דלת החדר אשר בו נקבצו באו התלמידים העניים מבני ישראל לאכול ארוחת הצהרים, הנה כבר הופיעה ברב הדרה וגאון תפארתה על מפתן הפתח, והנה — כל התלמידים המתעתדים להעמיד חזון החכמה והמדע בישראל כבר חרדו לקראתה, כבר קמו עמדו לפניה וכבר קדמו פניה בקידה והשתחויה.

„אתנפל לרגליך!" — קרא האחד.

„אתנפל לרגליך הקטנות והרכות !“ — השמיע השני.

„אתנפל לרגליך הקטנות והרכות בכל הרגלים הקטנות והרכות !“ *) — הצהיל השלישי קולו.

הנה כי כן החרו החזיקו איש אחרי רעהו להשכין לעפר כבודם לפני העלמה הכבודה והעדינה, הרכה והענוגה, אשר בכבודה ובעצמה, היא ולא אחרת, הואילה לבוא לשרת את פניהם.

והעלמה הכבודה והעדינה, הרכה והענוגה כבר פתחה שפתיה, כבר התנפחו נחירי אפה, כמעט פערה פיה — לפהק, והנה הוא היושב שמה בקצה השלחן, הוא לא קם ולא זע מפניה, הוא השפיל מבטו אל הקערה הרקה אשר לפניו. ענוה כבדה תשכן על מצחו וכמו תכה עינו מבעם אנשי מדע, כי יסגדו אף ישתחוו לאליל הזהב, כי יצהילו פנים ללעג השאננים, כי ישישו לקראת בוז הגאיונים, כי ירנו אף יתרועעו לקראת האומרים לנפשם שחי ונעבורה... וברגע ההוא, ברגע ראותה אותו והנה כמו שמה יד נעלמה מחסום לפתחי פיה, כמו החזיקה מסגר על סגור שפתיה, כמו הדביקה לשונה לחכה ותעוה את פניה.

ובכל זאת עוד היתה הפעם מבוכתה עד ארגיעה. שפחתה חגרה מחגורת בד לבן מסביב למתני גברתה, והיא — הגבירה — תעשה בחפץ כפיה: בידיה הקטנית והרכות בכל הידים הקטנות והרכות תקח כפעם בפעם מיד המבשלת קערה מלאה מרק לתתה לפני אחד התלמידים העניים.

דעת לכל מבין הליכות עולם נקל, כי בטרם תשא העלמה הכבודה והעדינה, הרכה והענוגה, את רגליה הקטנות והרכות בכל הרגלים הקטנות והרכות, לגשת אל התלמיד ההוא והוא יקדם פניה בחרדת הלולים והוא יכוף כאגמון ראשו להשתחות לפניה בחן ונעימות ולקחת מידיה את הקערה אשר הוכנה לו. הנה מה יטעים האחד את ה„נסוג־אחור“, מה יחיל לב השני בקרבו ומה תרעד הקערה ביד

---

*) לאלה אשר לא מארצנו אעיר כי כן דרך הפולנים לקדם פני אשה כבודה. ותהי המדרגה הראשונה: Upadem do nóg, השניה Upadem do nóżek, השלישית Upadem do nóżeczek.

השלישי בנגעו מבלי משים באחת מאצבעות ידה הקטנה והרכה בכל הידים הקטנות והרכות !

רק הוא האחד היושב על מושבו בקצה השלחן, הוא לא יניע יד או רגל עד אם תקרב אליו ועד אם תגיש את הקערה לפניו. גם — הה, רעם ורעש! — הנה תחת כל תודה וברכת שפתים מרחף שחוק־לעג על פתחי פיהו, הנה נחירי אפו הרחיבו, הנה עיניו מסתתרות בחוריהן וכמו תפצנה מסתר מחבואן גם זעם וגם בוז... עתה עברו כל שלל הצבעים הליפות על פניה, עתה נס כל תכלילו מלחייה ופניה חורו כשיד, עתה היתה מבוכתה שלמה...

הוא איש כבן שלשים שנה, שפל קומה ודל בשר, מראהו משחת מאיש, לא תאר ולא הדר לפניו הארוכים עד למאד והחשכים משחור. גם חוטמו השקוע ושפתיו העבות ופאת זקנו המגדל פרע לא ישוו הוד והדר עליו. בכל חזות פניו אין דבר אשר ימשוך את לבנו אליו בלתי אם מצחו הרחב ונסב למעלה, גבות עיניו הארוכות והשחורות ועפעפיו הקטנים ומסתתרים בחוריהם, והם בורקים מבעד לגבותם כברקים מבין מפלשי העבים.

אף בגדיו לא ילבישוהו הוד. לא קרעים הוא לבוש אבל גם לא מכלול. נקיים המה הבגדים אשר עליו, נקיים המה מכל חלאה וכתם, אבל כל עין רואה תעידם כי לא תמול המה, כי ימים רבים כבר חלו בהם ידים חרוצות להסיר חלאתם עד אם שרטו במו שרטת שרטת ומראיהם נהפך לירקון; כל עין רואה תעידם, כי יחסר למו טוב הטעם, כי לא כמדו ילבישוהו ולא כפי גוו יאזרוהו.

עני הוא האיש הזה. הוא אוכל ארוחתו בבית המבשלות אשר להעם וגם שמלתו לעורו אולי נתונה היא לו מידי אנשי חסד. ובכן מדוע תשית אננא הגאיונית אליו לבב, מה לה ולו?

רגע בחרות אפה על עזותו תשלח בו חץ מבטה בגאוה ובוז ותאמר להסתיר פניה ממנו, אבל בו ברגע ירים הוא את גבות עיניו הארוכות, בו ברגע יצא מבטו כברק וישיב חץ גאותה אל לבה, אף יוסיף להרעימה בהרחיבו פתחי פיהו בשחוק קל בוטה כמדקרות חרב.

מי שמע כזאת? הלא האיש ההוא מוזר לכל רואהו, הלא זה מעט שבתו בעיר לביב ואיש לא ידע אי מזה בא ומה משפטו ומעשהו, ואיככה ירהיב בנפשו עז לשים דופי בעלמה כלילת יופי,

מה ימריצהו כי יכעיסנה וירעימה ? מה לו ולה , ישיאהו זדון לבו להשפיל כבודה ולהבזותה ? !

אננא הגאיונית היא האחת אשר תדעהו נ׳ גמול שלישום, לאנר זה כחדש ימים מיום בואו לבוכה — היא האחו׳ אשר תדע כי מארץ רוסיא הוא בא וכי מורה היא הוראות שעה בשפת עבר, וגם את אחי מתילדה רעותה ילמד שעה אחת ליום, היא האחת אשר מפיה אולי נציל פשר דבר על אדותיו, ופיה יעיד כי הוא לא יזיד עליה, כי הוא לא יחפוץ קרבתה ולא יבקש תחבולות לבוא בחברתה ולהאדיב את נפשה. הפכנם! הנה זה פעמים אין מספר התחמק מפניה בהפגשם בבית מתילדה, כמו ירא פן תפתח שפתיה עמו והוא לא ישלוט ברוחו ויגיד באזניה את כל אשר עם לבבו...

אולי רק זעם המקרה הוא. הן גם היא כבר התקוטטה עם נפשה על כי תשית אליו לבב, הן לא אחת כבר יעצה כליותיה להביט אליו בשאט נפש ולהרחיק צעדיה מקרבתו, הן ימים אחדים כבר הוקירה רגליה מבית רעותה פן תבוא בדברים עמו. אולם על אפה ועל חמתה הוא כצל על יד ימינה. אל כל אשר תפנה תפגישהו, כמו הולך הוא מלפניה ומאחריה להבהיל רוחה, וכפעם בפעם תמשוך יד נעלמה את לבבה אליו לשמוע ריבות שפתיו.

ואם לא זעם המקרה הוא? הנה זה אמש נפגשו בבית מתילדה ותקשב לתוכחות פיהו, ואלה התוכחות אשר העירו מחשבות רבות בלבבה, ותהשב דרכה על משכבה בלילה ותדד שנתה מעיניה כשעה וחצי. וגם עתה לאור הבקר בקומה ממשכבה טרם תדע שלו, שרעפיה בקרבה לא יתנו דמי לה ויחפש רוחה למצוא חשבון הליכותיה. אף— שמעו נא והשתוממו! — ברב שרעפיה בקרבה בא פתאם רעיון חדש אל לבה, רעיון זר לרוחה ומוזר לדרכיה. הלא הוא הרעיון לבקש מאבותיה כי יתנו את גבריאל זה המורה לאחי מתילדה לבוא אל ביתה יום יום וללמדה קרוא עברית.

— איזה הדרך בא אליה הרוח לבקש כזאת?

— חלילה לכם משאול על זה. אות הוא כי לא באתם עד נבכי נפש עלמה צעירה לומים כגעת בה רוח שאינה מצויה והוא מתהפכת מסבות בתחבולותיה... אולי לא תדע גם היא נפשה, אולי תתמך גם היא בבלי דעת בחבלי הככיה. הלא זאת הפעם בהקשיבה לתוכחות

פיהו ולריבות שפתיו נפעמה למשמע אזניה . זאת הפעם שכחה הגאיונית דרכיה לפנים ורוח אחרת היתה אתה .

ותהי הירידה כי הוריד זה האיש גבריאל את כבודה „ירידה לצורך עליה" .

ב.

רֵישׁ וָעֹשֶׁר נִפְגָּשׁוּ .

ראשית הודע תנה אליו , ראשית התהלכו אתה קרוי היה אז לפני ירת ימים , עת ריש ועשר נפגשו ראשונה בסבכי היער ויישר האחד מבטו אל פני משנהו להרחיב את הפרץ אשר ביניהם .

היום יום בהיר בשחקים , יום צח ונעים , אחד מהימים האחרונים לירח זיו . ביום ההוא נועדה לה אורחה „כבודה" מבני ישראל יושבי עיר לבוב , נקבצו באו — על פי הדבור — אנשים ונשים , בחורים ובתולות יחד , רגעי ארץ ושלוי עולם , לעזוב תשואות קריה ולבוא אל הכפר „מים-קרים" , להשתעשע שמה על הדר יפי הטבע , כי יעטף פרחי הוד ונצני חמד וכל היקום נחפה בירקרק חרוץ מרהיב כל עין ימשיב כל נפש .

גם אננא וגם דבורה אמה ומתילדה רעותה היו בתוכם .

ומה התעלסה כל האורחה ההיא בתענוגים ובשעשועי-אהבים כל היום ! בבקר השכם כמעט באו אל הכפר ותהי ראשית מעשיהם — כחק לאורחה כבודה אשר כזאת — לצאת השדה ולראות בעבודת האכרים , כי ירוו תלמיהם בזעת אפם . אז נדברו יחד וישוחחו במעשי ידי אלה האכרים ובגורלם ומנת חבלם . רבים מבני האורחה הכבודה נדו להעובדים האמללים , ורחמיהם הואילו ברב טובם וגודל חסדם להכמר אל גורלם , כי הכבד עליהם העבודה ולא ימצאו בה בלתי אם לחם צר ומים לחץ , והנה — „גם המה אנשים כמנו ומדוע יגרע חלקם ?" גלעמתם הכמו השכילו רבים להשפיל עדי רגע גבהות לבבם ולקנאות

כאשר האכרים, ככתוב בספרי המליצים, כי אהליהם ישליו למו ועמל יסתר מעיניהם, כי יקראו לעבודה ענג ולבם מלא דשן, גם נפשם רויה, כי שנתם מתוקה ולא יפקדו רע, כי לחמם ינעם למו ומימיהם נאמנים. — ויהי כחום היום וגם לבם חם בקרבם בהגיגם בגורל האכרים אם מ„המון מעיהם" ואם מ„רב קנאה", אז סמכתם רוח נדיבה ויתנדבו לשכון את דכא ושפל רוח. ויבאו המה בכבודם ובעצמם אל אחד מבתי בני הכפר, והמה בכבודם ובעצמם, המה ולא אחרים, הואילו לקחת דברים עם בני הבית ויאכלו פת קיבר וחמאה וחריצי גבינה וישתו מי הבאר מן הדלי וייטיבו לבם ויפזרו כסף לילדי הבית, ויתענגו על תמהון אלה „הפראים" ועל שממונם, כי „שרים וגדולים כאלה באו בצל קורתם", ויחמדו למו לצון והתולים וירבו שחוק והוללות. — לעת הצהרים באו אל היער, ושם בסבכי היער, על הכר הנרחב המשתרע תחת צאלי האלונים רמי הקומה, שמה על יצוע הדשא ערכו שלחנם, וכל איש ואיש הוציא מסלו את הצידה אשר הביא, אוזות מפוטמות וברבורים אבוסים, עופות צלוים ובשר צלי עשן, לביבות ממלאות ותופינים מתופינים שונים, גם בקבוקי יין אשר לא יספרו מרוב. ויאכלו וישתו כלם יחדו, וישכחו את החקים והנמוסים אשר לאיש ואיש בביתו ויאכלו בכל פה וישתו עד בלי די.

ובכח האכילה ההיא והשתיה אשר לא כדת התרפקה כל האורחה הכבודה על יפעת התולדה, עד כי שובבו כלם, כאנשים כנשים, כבחורים כבתולות, משובת ילדים, ויצהילו קולם וישחקו מטוב לבם וירבו שעשועים אין מספר.

הדור היה המחזה! בני הכפר אשר התחבאו מאחורי עצי היער לראות בשעשועי „השרים" ולהתבונן אל דרכיהם ועלילותיהם, המה ראו כן תמהו איש אל רעהו ויהיו כמתעתעים ממראה עיניהם וממשמע אזניהם: הנה אחד השרים איש הדור בלבושו ונשוא פנים, איש אשר שער ראשו וזקנו כבר הפך לבן, איש גבה קומה ודל בשר כעץ יבש, הוא עומד בתוך המעגל ובידיו הארוכות ימשש סביבו כאשר ימשש העור באפלה, כי — על גבות עיניו חבושה מטפחת לבנה. כל האורחה הכבודה תרוץ מסביב לו והוא נחשל אחריה כהתעות שכור עד אם השיג אשה אחת שפלת קומה ובריאת בשר, אשר רגליה כבדו עד למאד

ותשם ותשאף יחד, וכמעט לא נותרה בה נשמה ותכשל ותכבד ידו עליה. וירונו כל בני האורחה ויצהלו איש אל רעהו ויהי קול השחוק הולך וחזק מאד, כי אז הוא מעורון נחלץ ותבא האישה ההיא תחתיו, ולמרבה המשובה אין קץ. — הלא הוא המשחק הנודע בשם „הפרת העורת".

הנה... הנה... גהנה השרים והשרות נותנים בשיר קולם ויוצאים במחול...

השתעשעו והתהוללו שרים גדולים ונכבדים כמשובת נפשכם, אבל חלילה לכם מהרבות תהפוכות ושכרון, חלילה לכם מנגוע בכבוד איש זר, פן תנקשו ופן נכונו מידו שבטים לתעתועיכם!

אננא הגאיונית התנוססה היום ב׳קרותיה על כל רעותיה ונפש דבורה אמה בגיל התמוגגה. ענג לא נדע נכנהו, ענג לא תדע גם כל שפה להביע ערכו באמר ודברים התענגה דבורה על היום ההוא. הלא הדוקטור ב. זה העלם המאֻשר בכל בחורי חמד בני גילו, כי אליו תשא כל עלמה עשירה בבנות לבוב עין ונפש, זה הדוקטור אשר הודו כזית וחסנו כאלון, גם הון ועושר בביתו, ועל אחת המשפחות המיוחסות בישראל ימנה, זה עורך המשפטים אשר כבר עשה לו שם בחכמת דת ודין ועל פני כל יודעיו יכבד; הוא הראה כל היום ההוא ראשית לאננא הגאיונית ותהי לו סגולה מכל רעותיה. הוא היה צלה על יד ימינה, וגם — לדבורה אמה שת בחלקות בגללה.

הדוקטור ב. היה ביום ההוא גם המנצח על כל האורחה, על פיו יצאו במחולות ועל פיו שחקו את משחקיהם ואיש לא המרה אמרי פיהו. הלא הוא יארח תמיד לחברה עם אצילים ושועי ארץ, הלא אותו ימשכו שרים גדולים ונכבדים אחוה, ומי יודע דרכיהם וארחות חייהם חוץ ממנו, מי כמהו זקן ורגיל בשעשועים ומשחקים?!

רק אננא הגאיונית התפרצה לפעמים מפניו ותמאן הלוך אחריו. אז נתן הוא עליה ענש של חבה וייסרה ב„יסורים של אהבה", כאשר ייסר איש את ילד שעשועיו.

וימצא לו הדוקטור עת להראות את רוב חכמתו בהמציאו לאננא עונשים לא שערום השופטים ומשפטים בל ידעום כל גדולי

חקרי לב, כל האורחה ששה בדי גיל ויצהילו קולם בשחוק — ותשחק גם אננא עמהם. ודבורה התבוננה בגאוה אל הליכות בתה והעלוזנה כליותיה.

ביום ההוא היה לב הדוקטור ב. טוב עליו מכל הימים הטובים אשר עליהם התענג בסוד עליזים. ויעבר את כל טוב לבבו ואת כל יתרון הכשר דעתו בארחות האצילים על פני אנשי חברתו. ויגל כבודו כי יראה נעם פעלו על כבירים ממנו לימים והדרו על כל הנשים. ותנח גם עליו רוח העועים אשר מסך הוא בקרב כל האורחה, וישכח גם הוא ברוב ששונו את מצבו ומשוש דרכו בחברת האנשים, ויהי אף הוא שובב בכל דרכיו.

כרבות השעשועים כן עברה משובת כל בני האורחה הכבודה כל חק.

בכל זאת — הנה מהילדה, אשר מאז כאחות תתהלך עם אננא הגאיונית, היא רק למראה עינים תצהיל פנים, אבל בסתר לבבה היתה כמתאוננת ויהיו לה כל מעשי האורחה למרת רוח ולמגנת לבב.

האמנם כי עליה עבר רוח קנאה ויסר ממנה את השכרון?

לפנות ערב אוו למו „הנכבדים" עוד מחזה אחר לשעשועים ויהי להם המחזה ההוא למוקש.

הנה אחד מבני החבורה יושב על הכסא וכל האורחה נצבה סביבו במערכה. הדוקטור ב. עובר על הנצבים מסביב כמפקד צבאו ואיש איש יגיד באזניו הריש את דעתו ומשפטו על היושב לכסא. אחרי כן נגש הדוקטור אל זה היושב ויגלה לו כי אחד מבני החבורה הגיד עליו כזאת וכזאת. והיה אם חכם לבב „המלך" לדעת מי ומי המגיד אז ירד הוא מכסאו לחפשי והמגיד „ימלוך" תחתיו, ואם לא ויתן ערבון. ויהי ברבות הערבונות ונשא כל בעל ערבון ענש, כפר פדיון ערבונו, ככל אשר ישית עליו השופט.

גם על אננא נפל הגורל וגם היא נתנה ערבון. והפעם התחכם הדוקטור ב. הרבה הרבה מאד ויוצא עליה משפט קשה: הנה עד מרחיק, על שוכת עין גרועה, יושב איש לא נודע לכל „האורחה הכבודה" מתמול שלשום, איש זר אשר לא יתערב בשמחתם וכמו לא יראה ולא יתבונן אל כל מעשיהם, כי תפוש הוא ברוב שרעפיו ופניו זועפים וזועמים מאד. אל האיש ההוא נגשה פתאם אננא הגאיונית —

על ♣ הגורה שיצאה מלפני השופט — ותכרע לפניו ברך והחליק לו אהבים וכמו תשאל ממנו מענה לשון... והאיש ההוא לא נע ולא זע ממושבו, גם העמיד את פניו כמו לא שנו אף במעט. אבל גבות עיניו האריכו יתר על המדה וישפל מבטו אליה ויתמלטו מפיהו מלים מספר, וכמו תחלפנה פתאם קשת נחושה ותמהר לקום ולנום מזה כנס מן המהפכה.

ברגע ההוא יצא מבטה כחץ שנון אל הדוקטור ב. וכמו תתקצף עליו כי נואל ליסרה קשה. אבל איש מכל העדה הזאת לא שת לבו אל מבטה אף לא אל שלל הצבעים אשר עברו על פניה חליפות. כי — פיהם מלא שחוק ולשונם רנה לחכמת הדוקטור ולמפלאות משפטיו.

ומתילדה היתה גם הפעם האחת אשר ראתה למבוכת רעותה והצחק בקרבה. הנה מבלי משים וכמו עבר עליה רוח לא הדע גם היא תכנהו הקריבה אל מושב האיש הזר ותבט אל מראהו ותתבונן אליו הרבת הרבת מאד.

האם עלה ברגע ההוא הרעיון על רוחה, כי זה האיש יהי לרעיתה לצלם בלהות והוא ישפיל את גאותה, או האם התחמץ לבה בקרבה על רשע־כסל אשר עשו בני חבורתה לאיש לא נודע למו מתמול שלשום?

הלא אך צחוק עשתה לה האורחה העליזה, ומה אנוש כזה כי יחשבוהו?

והעליזים לא חדלו שאון. הדוקטור ב. הוסיף אמץ להבריק את חדודיו והתוליו, ובני חבורתו „השרים הגדולים והנכבדים" מלאו שחוק פיהם.

בכל זאת כמו שכנה פתאם ענגה, לא ידע איש שהרה, על כל האורחה והשחוק לא היה עוד תמים כקדם, כמו יחוש איש איש בנפשו כי איזה שטן מרקד ביניהם וישבית את משושם.

לאט לאט היו כמעט כלם כמקיצים מיינם. הקולות יהדלון ושחוק והוללות לא ישמעו עוד.

רק שמחת דבורה הגאונית לא ערבה אף במעט. ויהי בבוא מרכבת הקיטור לשוב לכובה ותהי עצתה לכל בני האורחה

הכבודה, כי ישנו הפעם „השרים הגדולים והנכבדים" את דרכם מני אז ויסעו בהתאים השלישיים אשר במרכבה.

לא כי חסה עין הגאיונית על מספר האגורות אשר בהן ייקר מחיר המושבות בהתאים השניים או הראשונים. במה נחשב היום הכסף המעט בעיני האם העליזה והעניגה על כל ענג; גם הלא זה דרך הגאיוניים מאז לבחור למו את התאים השניים או את הראשונים, כי שם חלקו מושבם רבודה מרבדים, ושם יארחו לחברה את בני גילם, שם יתודעו אל שרים זהב להם ויתרועעו את נדיבים וחורי ארץ. אבל דבורה לא בסתר הגידה, כי כל ישעה וכל חפצה לשנות הפעם דרכיה, למען יראו הצעירים מבני החבורה וידעו גם את ארחות הנוסעים „מבני דלת עם הארץ".

ודרך האורחה הכבודה היתה „צלהה".

גם האיש הזר ישב בתא מסעם. שם באחת הפנות בחר לו מושב וישקף מבעד החלון החוצה מבלי שום לבב אל יתר הנוסעים. אחרי רגעים אחדים, כמעט עזבה המרכבה את התחנה, ויוצא את קנה מקטרתו מצלחת בגדו ויעל עשנו בכל פה, כי תפוש היה במחשבותיו, פתאום השיל נעלו מעל רגלו ויוצא ממנו צרור עפר אשר העיק לו, אף פשט את מעילו וינקה את אחד הכתמים אשר דבקו בו.

כל האורחה הכבודה „התענגה" על המראה.

„אך פראים המה בני דלת עם הארץ" אמרו איש אל רעהו „אנשים לא אמון בם והמה לא ידעו כל נימוס ודרך ארץ".

— „ואיך לא תחוס עינך על העלמה היפה היושבת ממולך?" — בחר לו הדוקטור ב. מהתלות וינס דבר אל האיש הזר — „הלא בעשן מקטרתך תשחית את הוד יפיה".

זה עתה פנה האיש הזר אל הדובר בו וירא את אננא הגאיונית היושבת ממולו ופניו רעמו.

— „מה לי ולפסלי שעשועיכם?" השמיע ברגז קולו ויטעם את שתי המלים האחרונות — „אם שרים גדולים ונכבדים אתם, אם חברת בני דלת עם הארץ לא תנעם לכם, בחרו לכם מושבות בהתאים הראשונים אשר במרכבת הקיטור".

כל האורחה שתקה לדבריו.

ואננא ומתילדה הביטו פתאם אשה בפני רעותה מבלי

דעת מדוע ולמה, גם מבלי התבונן כי -- פני הראשונה הזרו ופני השנית נהרו.

* *

*

לא! לא אך מקרה היה. ממחרת היום ההוא נראה את האיש הזר, את האיש הנקרא בשם ג ב ר י א ל, בבית מתילדה. ועל פי עצתה לאבותיה נועד לבוא יום יום להורות את אחיה דעת שפת עבר.

מתילדה היתה בכירה לימים מאננא רעותה, ככר מלאו לה עשרים שנה בבתוליה בית אביה. גם היא היתה יפת תאר ויפת מראה וגם היא למדה „חכמה ודעת" בכל בנות גילה, ואף היא תלביש גאות כאחת מבנות „אצילי בני ישראל". בכל זאת רב ההבדל בינה ובין אננא רעותה, כי היא יודעת להלוך נגד החיים יותר מרעותה, כי שיח ושיג לה עם בני אדם ולה נתכנו עלילותיהם ותחבולותיהם. הן אביה הוא מאז איש עשיר, נכבד ונשוא פנים בעדתו. רבים המה הסוחרים באי ביתו כמתזיקים בגושנות כמשכילים בני הדור החדש. כמעט כלם יקחו דברים עם מתילדה, יספרו באזניה חדשות ילדי יום, ישיחו ויגידו משפט על גוי ואדם יחד, ואף היא תביע למו דעתה, גם לפעמים ידמו כבירים ממנה לימים לעצתה.

בימים האחרונים בא רזון באוצרות אבי מתילדה, כי אבד כסף רב בענין רע. רבים התלחשו על אדותיו, כי עוד מעט ובא כמתהלך רישו. גם מתילדה הכירה בפני אביה כי אינם כתמול שלשום. בכל זאת לא נשתנו סדרי הבית במאומה. אוהביו וחושבי שמו לא חדלו מבוא ביתו, וגם הוא גם מתילדה בתו שמרו דרכם מאז לקדם פניהם באותות אהבה ורצון רב.

אפס כי בימים האלה האירה מתילדה פניה לרעותה יתר על המדה וכל עין בוחנת תעידנה כי לבה כל עמה, כי בקרבה יתחולל רעיון זר, כמו תתאמץ לתקן את המעוות אשר עות עליה לבה להעיר בה חמת קנאה לרעותה הטובה, אולם בכל פעם התגבר עליה זאת הקנאה העצורה בעצמותיה ובלכל לא תוכל,

וזדון לבה השיאה להקים לרעותה את גבריאל המורה לסמל הקנאה המקנה.

— הידעת, יקרתי? — אמרה פעם לרעותה בשבתן יחד בחדר הנשען אל החדר אשר בו השמיע המורה את לקחו — הידעת כי זה גבריאל אשר למראה עינים בער הוא מאיש ולא בינת אדם לו, כי זה המורה הוא איש אשר לבו ראה הרבה חכמה ודעת וגם שאר רוח לו?

— ומה לי ולו כי אשית אליו לבי אם חכם הוא או כסיל?— השמיעה אננא כמו ברגז קולה.

ומתילדה הכירה בקול רעותה כי לבבה לא כן יחשוב. על כן לא הרפתה ממנה ותאמר: חלילה לנו מהבזות חכמת מסכן ומהתגאות עליו. אם תאבי נגכה אליו דבר אחרי גמרו חק למודו ונשמע מה בפיהו.

כמו מבלי משים ובבלי דעת, בטרם מצאה אננא בפיה תוכחות, כבר היו שתיהן בחדר המורה וכבר פתחה מתילדה שפתיה עמו ותבחר לשון ערומים ותתהפך בתחבולותיה להסב את לבו אליה, כי ישמיע משפטיו על מקרים ומעשים אשר בתולדות גוי ואדם מני אז, על המסבות אשר בדברי ימי עם בני ישראל ועל התהפוכות אשר בסדרי חברת בני האדם.

המורה אשר בתחלה החשה התאפק ויגמגם בלשונו ויבקש תחבולות להתחמק, בהאבקו עם נפשו נלחץ פתאם בין המצרים ולא מצא דרך לנטות ימין או שמאל, כי באה אליו הרוח ותצרור אותו בכנפיה. לפתע פתאם קרן עור פניו, גם לעיניו היה ברק נפלא. כמו הופף עליו כבוד החכמה, וכהקיר ביר מימיה כן הקרו משפטיו בשפה ברורה, בהגיון נכון וישר ובאמרי נחת וידבר גדולות, רמות ונשגבות, גם המתיק כפעם בפעם התולים בפיהו וימשל משלים בוטים כמדקרות חרב ומשביעים גם רצון.

אננא הקשיבה רב קשב ובקרבה התחולל סער: „הזה הוא האיש אשר יאמר עליו הדוקטור ב. כי הוא זה פרא אדם? מה נפלאו דרכיו ומה עמקו מחשבותיו!.. אבל אם חכם לבו וגדולות ידבר, מדוע רק אותה שם מטרה לחצי לעגו? מה עול מצא בה כי אליה יכונן מרבית התוליו?!...

לא אחת מצאה אננא תואנה להוכח עמו, ויהי כל ישעה וכל

חפצה רק להוכיחהו, כי גם לבבה איננו צפון משכל, כי גם אותה לא השה אלוה דעת ומשפט וגם בפיה תוכחות. אבל — לבב זה המורה חזק מצור, נפשו שמיר, רוחו נחושה ופניו כחלמיש. הוא לא בסתר יגיד כי כל דבריה מהבל המה יחד, כי אין בכל משפטיה אף צל של הגיון, כי כל חכמתה היא רק חכמת אנשים מלומדה, כי דרכי החיים זרים לה ועת ומשפט לא תדע. הוא יתאכזר עוד להרבות לעג על מוריה, כי לא חזו לה נכחות בלתי אם עועים ומהתלות ויתעו את רוחה בתהו לא דרך.

— ובכל זאת הוא פרא אדם — הגידה אננא לרעותה ממחרת היום ההוא — לא אחת אבהל מפניו כי רוחו יוציא משפט בלשון מדברת גדולות וקולו כקול הסלע עת יפוצצהו הפטיש. אות הוא כי אין לב לו, כי רק רוח מבינתו יענהו אמרי השכל ודעת, אבל האמרים האלה ריקים ואין בהם הצלצול הנעים של רגשי הלבב.

מתילדה התפלאה למשמע אזניה ותשתומם להלך נפש רעותה, כי זאת הפעם שמעה מפיה דברים נכוחים, אשר לא הסכינה בם, ומשפט הדש אשר אף אם לא נכון בעיניה, בכל זאת יענה במגורו כי הגות לבו תבונות.

„הצרה תלמד את האדם תפלה" יאמרו החכמים, והיא תלמדהו גם הגיונות חדשים ומחשבות חדשות. רבות מחשבות בלב אננא הגאיונית על אדות זה המורה הנפלא, ותהי זאת נחמתה, כי אף אם הכם הוא ויודע עת ומשפט לחפצים רבים, בכל זאת לא נתנה החכמה את העולם בלבו והוא לא ידע מה נ ו ע ם ומ ה י ו פ י . . .

אולם גם אם תציע אשה שאול בהלך נפשה, שם תמצאנה עין רעותה המתקנאה בה. היא מחשבות תבחן ואין חשך וצלמות להסתר מפניה.

מתילדה באה עד נבכי תהום הגיונות רעותה ובלבה שמרה את הדבר. ויהי הפעם, אמש, בשבת אננא בביתה והשכל מתילדה להסב את שיחתה באזני המורה על אדות היופי והנשגב, על אדות השירה והמליצה.

וכמו התרחצה נפש גבריאל בנהרי נחלי שמנים, וילבש אור ויפעה, הוד והדר. פניו מלאים זיו ומפיקים נגה, עיניו מזהירות, על שפתיו קסם, כלו אומר שחוק קל ונעים גם קולו כקול המצלהים,

דבריו רכו משמן, אמרתו כטל תול בהנעימו זמירות להיופי, עת רוממות התולדה בגרונו, עת ימלא פיהו תהלה להשירה הנשגבה אשר בכל היקום; בדברו נגידים על הדר כבוד השרון כי יעטף שית עדיו, על רננת כוכבי השמים וכסיליהם, על הקסם השפוך בחרט אנוש על יריעות הבד, ועל המליצה הרוממה אשר מאז ומקדם יביעו אמנים בחרשת אבן. —

— האם גם ליפי בני האדם ירום לבבך? — שאלה פתאם מתילדה את פי המורה ותתבונן אל פני רעותה כמו תוציא מלבה מלים.

— לבבי ירום ונשא וגבה מאד למראה סמל תבנית היופי בכל אשר יגלה לפני — השיב המורה בנחת וברצון רב — רוחי ישתומם בקרבי ונפשי תרון אף כליותי תעלוזנה. אולם לא אכחד כי בהתבונני אל מראה גבר חי ואל תארו, אם איש אם אשה, אז בטרם אראה ראשית לחמדת פניו יתעורר בי החפץ לדעת גם את מעלות רוחו והכשר חכמתו. והיה אם כסיל ובער זה הגבר, אם רק הפוש הוא יופי ותאר וכל רוח אין בקרבו, כי עתה תרפינה כנפי דמיוני, אף לא בסתר אגיד כי מלבד שלא אחמוד יפיו בלבבי אבל גם א ב ז ה צ ל מ ו.

מתילדה ואננא הביטו אשה בפני רעותה ולא מצאו בפיהן מלים להשיבהו על תוכחתו. כמעט רגע גם מתילדה נבוכה כי אתה פן גם אליה כונן זה „המורה הנורא" חציו השנונים. ואננא — נפעמה למשמע אזניה ותהי כנדהמה.

ובלילה נדדה שנת הבתולה מרת חנה

— גם מה טוב ומה יופי יודע זה האיש אשר הדוקטור ב. יאמר עליו כי הוא פרא אדם — אמרה בלבבה על משכבה — מה נפלאו דרכיו ומה עמקו מחשבותיו! . . .

כל דברי זה המורה ומשפטיו על המקרים והמעשים בתולדות דור ודור, על רוח עם בני ישראל ותורת דברי ימיו, על סדרי חיי חברת בני האדם ועל הדרכים אשר יוכלו לתקון את המעותים ולישר ההדורים; כל דבריו ומשפטיו עלו עתה על רוחה ויעירו בקרבה מחשבות רבות ותבקש חשבונות רבים. וכמו בלי חפץ ובלי דעת נפשה עמדו נצבו לפניה הדוקטור ב. וה„פרא-אדם" זה לעומת זה, ותערוך את הרכות ואת החלקות אשר בהן החניפה הראשון ויחניפוה כל העוטרים אליה מעודה ועד היום הזה, לעמת הקשות והמשפטים „הזרים" אשר

הקשיבו אזניה מפי האחרון, וכמעט רגע יתענה לבה בשפק אם לא גדול כבוד האחרון מכבוד הראשונים, אם לא צדקו משפטיו ממשפטיהם, אם לא גבהו דרכיו ומחשבותיו מדרכיהם ומחשבותיהם.

ותדד שנתה מעיניה, ויתפש רוחה, ותחשוב, ותעמיק השוב: „כי יכלה זה המורה כל חציו... אמנם בבלי דעת חללתי את כבודו בראשית הודעי אליו. אבל האם בי האשם ואנכי לא ידעתי דרכיו?"... או „היצדק? האמנם כי פסל שעשועים אנכי, כי תפושה אני יופי ותאר וכל רוח אין בקרבי?... אם אולי יצדק ממני, אם אולי לו הצדקה להכעיסני, אבל גם לי לא בשת הפנים. ארצהו אחנהו וסר עוני והטאתי תכפר. אמשכהו אחרי, אראהו לדעת כי לא השני אלוה חכמה וכי בינת אדם לי..."

„אולם במה אקדם פניו?" הוסיפה לחשוב „מה אעשה והוא ירחיק צעדיו מקרבתי?... טוב הדבר! עתה באה עצה בלבבי; הנה לפני ימים אחדים בשאתו מדברותיו על העת החדשה והשכלתה ויתאונן מרה כי ריח היהדות פג בימינו וטעמה נמר, כי עין ישראל כהתה וליחו נס, כי איש זרה תלהט את הדם ואת המוח ותלחך גם את הלשד ואת השקוי אשר במבחר בנינו ובנותינו, כי אש אהבה נבריה ככר אכלה שתי קצותינו והוכנו נחר, ותהי אדמת ישראל בקעה מלאה עצמות יבשות, יבשות מאד, — אז הרים קולו ויקרא: וכל זאת באתנו רק יען כי נלמד את בנותינו תפלות ולא תורה, יען כי בנותינו לא הדענה את תורת דברי ימי עמן ולא באה בהן רוח נביאי אל וחוזי יה, יען כי בנותינו לא תדענה אף תורת שפת עבר. הן לוא ידעו הנשים בישראל את רוח עמן, כי עתה הפיחוהו גם ביונקי שדיהן, כי עתה ישרו באזני עולליהן שירי ציון ותספרנה לילדיהן ספורי ישרון, כי עתה הציתו בלבות בניהן את אש האהבה לכל סגלות עמם ומחמדיו. ויחי העם הזה, ותחי רוחו, ולא יעזוב עוד לאחרים הילו אף כבודו לאחר לא יתן... אמנם אנכי החשיתי אז, התאפקתי ולא השיבותיו דבר אף אם מלאתי מלים... טוב עשיתי! עתה באה עצה בלבבי: אנכי אשלחה להגיד ל„זה המורה" כי חפצי לבקש מפיהו תורת שפת עבר ודברי הימים לישראל, אז ייטיב מחשבתו על אדותי, ואז — יבוא יום יום אל בית אבי ואמצא לי עת להראותו לדעת, כי גם רוח בקרבי וכי ישרה נפשי בי..."

תמונת אבי אמה, תמונת היהודי אשר בילדותה היתה שעשועיו ותדבק נפשה אחריו, נצבה ברגע הזה כמו חיה לנגד עיניה והיא מתרפקת על הזכר הנעים, ויהיו לה געגועים עליו, — ותשש מאד על מחשבתה החדשה לשנות דרכיה ולהיות כאחת הבנות המצוינות בישראל, כאחת הבנות אשר חזה לה זה המורה הנפלא בכל דרכיו ובכל מחשבותיו".

—

ג

איש הָרוּחַ.

עברו ששה ירחים. — ראובן העציוני, אבי מתילדה, דל מאד. לפני ימים לא כבירים אבד כמעט את כל הונו במסחר תבואות השדה. בכל זאת טרם אבד נצחו, עוד קמה בו תוחלתו לשוב ולרפא את הריסותיו. הן כל יודעיו ראו ישרו ויאשרוהו כי הוא בראותו את הרעה אשר תבוא עליו מהר וישלם את נשיו לכל הנושים בו, ובכן בהם בטח לבו כי לא יתנוהו לנפול גם בעת מטה ידו. אמנם ימים עברו ותקותו עוד נשארה מעל, כי רבים מנטילי הכסף אשר עד עתה היו אוצרותיהם פתוחים לפניו, המה עמדו עתה מנגד ביום נכרו, בכל זאת דמה הוא בנפשו כי רק בימים אשר התנועה היתה חזקה במסחר התבואות והשער בבקר עולה ולערב יורד יקפצו את ידם, בהיות לו עצתם אמונה לבל ישוב ויפול ברעה. היתכן? האם בו, בראובן העציוני אשר שלם את חובותיו עד הקשיטה האחרונה ולו לא השאיר בלתי אם שריד כמעט, האם גם בו יחדלו מבטח? — בין כה וכה ישב ראובן כמעט כל היום כלוא בביתו באפס מעשה, ובחפצו להסתיר את רוע מצבו ויגון לבו מעיני מתילדה בתו היה כל היום אך שמח ויחמוד לצון לו וישם עינו על בניו בלמודיהם ויאר למו פנים גם בעשותם דבר אשר לא כדת. ובימים האלה „השפיל כבודו" ויבא יום יום בדברים גם עם גבריאל המורה. בתחלה חשב לו ראובן העציוני „זה

הסוחר הגדול העוסק בישובו של עולם", את שיחתו עם „המורה הבטלן שאין לו בעולמו אלא ארבע אמות של חדר למודו" לדבר של מה בכך, לפטפוט אשר יהי לו לבלות שעתו הפנויה. אולם מיום ליום היה הקשר אמיץ בינו ובין גבריאל ותהי לו השיחה לשיחה הצריכה לגופה, למקור חדש אשר נפתח להלך מחשבותיו ובו ימצא נחומים, שקוי ומרפא.

ראובן העציוני היה איש אשר בימי נעוריו קרא ושנה הרבה, אבל כמעט מלאו לו עשרים שנה וכבר היה לסוחר ויהי שקוע ראשו ורובו במסחרו, בו שם כל מעיניו וכל רעיון ומחשבה אשר מחוץ למשאו ומתנו זרו לו. הוא רחים רבנן ומוקיר גם משכילים מבני הדור החדש, ובבואו בחברתם לקח עמהם דברים על פי טעמם ויתבל את שיחו במלתא דבדיחותא, בפתגם יפה מן המקרא או מן התלמוד, ואוזל לו אז ילעג „ללהגם", כי „כל שאינו עוסק בפרקמטיא שהוא ישובו של עולם הרי הוא בטלן ואינו מן הישוב".

עתה כאשר באו לו ימים אשר אין לו חפץ בהם היתה חברת גבריאל שעשועיו, ויקשב וישמע לכל הגיוניו ומשפטיו וישת לבו להשיבהו דברים נכוחים. גם גבריאל מצא נחת בחברת העציוני, אחרי אשר נוכח כי היה לו לתלמיד מקשיב וכי יצלח חפצו בידו לחדש בקרבו רוח נכון ולהריחהו בהשכלה שיש בה אהבה נאמנה לעמו ולכל סגולותיו ורצון כביר לדאוג לעתידות ישראל, כי ישוב לתחיה ויציב לו יד בחיים, ולא יהי עוד לשה אובד ונדח.

ומתילדה שומעה את שיחותיהם יום יום, ואף אם דברים רבים זרים לה, בכל זאת היא מקשבת לכל מלה ומלה ועיניה נטויות אל אביה, כי אליו תשגיח אליו תתבונן ובקרבה תבקש פתרונים לשנויי דרכו וטעמו. יש אשר גם בפיה דברים; אבל היא תחשה תתאפק, פן — ברב דבריה יבין אביה כי דרכו בימים האחרונים חידה היא בעיניה, ואז יוסיף להתחפש לבל תמצא חידתו, או אולי תאבל עליו נפשו בראותו כי גם חפצו להסתיר עמל מעיני בתו לא יצלח בידו.

מתילדה חשבה לפעמים בלבה לבוא בדברים עם גבריאל המורה, בהיותה לבדה אתו בבית, אולי תוכל להציל מפיהו דבר על אדות מצב אביה. אבל בכל פעם השיבה אל לבה: „מה לאיש זר ולדברים

שבינה לבין אביה? . . ." „זה המורה ימרה את רוחה בימים האחרונים לא תוכל דברו לשלום. היא הקימתהו לרועץ לחנה רעותה למען הבאיש את ריחה בעיני הד"ר ב. ועתה היה אף הוא כאחד ממעריציה. גם להד"ר ב. עשה שלום והוא יתהלך אתו כאת אח ורע. . ." „אמנם בכל זאת" — התעשתה הפעם — דברים רבים לי אליו. אקח לי מועד לפתוח שפתי עמו, אבליגה עלי כעשי ואחליק אמרי לו, אולי יש תקוה. . ."

היום בעזוב גבריאל את חדר הלמודים ויעבור דרך החדר הגדול לצאת פתח וירא את מתילדה והנה היא יושבת לבושה מחלצות. שחוק קל על שפתיה כמו מדברת היא אל לבה, אבל פניה אינם אתה כתמול שלשום. כל רואה יכיר כי היא מתעתדת לשיחה של ערמה ומזמה. מתילדה תחכה לקראת אורחים אשר עליה החובה לקבלם בסבר פנים יפות אף אם לבה בל עמה, לדבר בפיה שלום למו עת בקרבה תתחוללנה גם שנאה וגם קנאה. כבר ארכה לה העת עד למאד, וכמו יהי כל חפצה להכין לשונה לדבר כן ולבל תגמגם בערמתה תעצור את גבריאל מלכת, תקח עמו דברים, תשית בחלקות לו אף תזרוק בו מרה.

„אמנם טוב כי גם הוא ישב פה בבואם ובדברי עמהם" — עברה מחשבה כברק על רוחה, וישחוק רצון עבר על שפתיה בבחרה לשון רמיה ותאמר: „סלח נא לי, אדוני המורה, היום לא אתנך לעזוב את ביתנו עד אם תשב לפני למשפט ועד אם אשחרך מוסר על דרכיך אשר לא ישרו בעיני בימים האחרונים. הלא ידעתי כי איש אמת אתה ולא תכסה ממני דבר אשר עם לבבך".

גבריאל השתומם למשמע דבריה ואף אם נחפז היה לדרכו, בכל זאת לא יכול להמרות אמרי פיה ויחכה לדבריה.

— ידעתיך מאז — הוסיפה מתילדה — כי דרכיך נפלאים ומחשבותיך עמקו מאד. יש אשר האמנתי בחפזי, כי לפעמים במרום תמריא בטרם התבוננת עד רחבי ארץ, כי שוגה אתה ברמיונות; ובכל זאת ידעתי להוקיר גם את שגיונותיך ודמיונותיך כי נפלאים המה מאד. הלא גם בדמיונותיך תשבתיך לאיש יודע להלוך נגד החיים, לאיש אשר אין בו נפתל ועקש והוא יודע עת ומשפט למעשהו ולא באפס יד ישנה דרכו, לא על לא דבר ישליך חפצו מנגד. הנה עוד זכור

אזכור, כי כמעט עברו ירח ימים מיום אשר החלות ללמד לחנה רעותי תורת שפת עבר ואתה עזבת אותה פתאם ותחדל מבוא אל ביתה. אז הרהבותי בנפשי עז — עד כי בקשה רעותי — לשאול את פיך על אדות הדבר הזה; אז שאלתיך לאמר: „מה ממך יהלוך אם חנה טרם תעשה חיל בלמודים? הלא לאט לאט תבא תורתך בקרבה. גם הן זאת חוכתך ותעשנה והיא אם תאבה ואם תמאן הקשב לקח אחת היא לך". — על שאלתי זאת ענית ואמרת: „זה פעמים ושלש העידותי בחנה הגאיונית, כי אם תוסיף תעתועיה ומשובותיה ולא תכרה אזן לשמוע בלמודים אז אחדל מבוא ביתה. הן לא שכר שעשועים אקח כי אם שכר למודים, והיא לפעמים לא תשים אף לבה לדברי, היא לא תקשיב למוצא פי, אבל כל חפצה לשוחח ולהראותני את גאון רוחה והדר יפעתה". עברו ימים אחדים וימת שמעון הגאיוני אביה, והיא מתאבלת מאד וממאנת להתנחם, אז שבתי ושחרתי את פניך — על פי בקשת רעותי, כי תשוב ותבוא אל ביתה, באמרה כי בלמודיה בכתבי הקדש תמצא נחומים לאבלה. דבריה אלה ישרו בעיניך ובשובך לפעלך היתה רוח חדשה אתך, כמו באה בלבך יראה פן בשובך למצוא נתיבות ביתה תשכח אותן בן יום, על כן חרדת על מעשיך לשבת כל היום בחברת חנה רעותי — להורותה דעת".

את דבריה האחרונים המריצה מתילדה מאד ותטעימם ברעל לשונה, למען היות להם כח חצים שנונים.

וגבריאל נפעם ויבקש לו מלים להשיבה על פחזותה ולהשיב את חציה מבלי אשר ישובו אליה ויכאיבוה.

— על דבר הדעת להלוך נגד החיים — השיב גבריאל אחרי רגעים אחדים — ועל דבר דמיונותי לא אשיבך מאומה. הן איש איש יכונן דרכו על פי התורה אשר יורהו רוח מבינתו. אולם אם תאמרי, כי שניתי את דרכי עם חנה וכי הייתי גם אני במכבדיה ומעריציה — הלא אל זאת ירמזון מליך — אגיד לך גלוי, כי אמנם כן הוא, אחרי אשר באמת נפלאה היא כבנות בגאון רוחה ובאהבתה את עמה, אשר שבה אליו באמת ובלב תמים. על דעתי, כי גם את תשישי על רעותך בראותך, כי חדלה משעשועיה ויתעורר בה רוחה לחשוב

מחשבות ולהגות דעות. ואנכי טרם אדע מה הוא המוסר אשר אמרת לשחרני.

— כי לבי ישיש על חנה רעותי האהובה — ענתה מתילדה בבטחה — דעת לנבון נקל. כי על כן שחרתיך מוסר על אשר בימים האחרונים שבת ותוקר את רגליך מביתה, אחרי רואך כי הד"ר ב. מצא מסלות זה הבית ואולי גם את לבב חנה... האם באמנה תמנע מבוא בחברתו, יען כי איננו יהודי כאשר עם לבבך? ומדוע לא ידעת להזהיר את תלמידתך המקשיבה לבל תלכד באהבתו? או אולי מקנא אתה באשרו? היאומן כי גם לבך יהגה אהבה לחנה היפה וקנאה חמת גבר תאכלך?

מתילדה הישירה עפעפיה נגדו והוסף ותאמר: „אנכי לא אמצא בזה כל עון אשר חטא. גם לב איש שאיננו איש אוצרות חם בקרבו והאהבה לא להון תשאל, אבל מדוע לא תגלה את לבך לחנה בעוד מועד? אולי גם היא במסתרים תחזה לה?"...

פני גבריאל חורו כשיד. הגחלים אשר זאת העלמה היושבת ממולו חותה על ראשו הציתו בקרבו חמה נוראה, ואחרי החמה מלחמה עזה ברגשותיו לבל יצאו פרצים —

גם מתילדה נבוכה עד למאד למראה פני גבריאל, וכמעט נכמרו נחומיה על הרעה אשר עשתה, גם יראה פן נוקשה באמרי פיה והוא ידע עתה את הקנאה הבוערת בה לחנה רעותה וגם ישיב לה גמולה בראשה.

ותהי גם לשניהם הרוחה בהשמע פתאום קול דופק על הדלת, וראובן העציוני, ואחריו חנה הגאיונית אחוזה בזרועות הד"ר ב. באו הביתה.

— בואכם לשלום! — קראה מתילדה בקול ששון ותרץ לקראתם ותחבק את חנה בכל עז והנשקה בכל פה.

מתילדה אמרה ברגע ההוא להשבית בקול ששונה את המית לבבה, לחבש בחבוקה לעצבותיה — ולהשך בצלצלי נשיקותיה את משק כליותיה.

אין איש אשר ראה ברגע ההוא ללבב מתילדה בלתי אם גבריאל. הוא הבין למשבתיה. ותהי זאת נחמתו כמעט, בראותו כיר טרם השביתה נפשה מטהרה וכי בו ברגע יסרוה כליותיה על אש

באה בה מחשבה בגד לחרוש רעה על רעותה הטובה:

הפעם השגיחו כל אנשי הבית אל גבריאל, אליו התבוננו כי תפוש הוא בשרעפיו, וכמו נדברו יחד להתמלאות עליו ולהתגרות בו פנו אליו בברכת שלום ויקיפוהו בשאלות, גם ראובן העציוני וגם חנה הגאיונית. ואף הד"ר ב. הושיט את ידו לו כאל רעהו מאז ויחמוד התולים לו באמרו: יישר כחך, גבריאל, כי גדולות עשית ואתה לא תיעף ולא תיגע בפעליך. בהעלמה הגאיונית הראת את ידך הגדולה והחזקה לתת את תורתך בלבה, ועתה גם בהעלמה העציונית תשלח יד. לפי ראות עיני איש משכיל אתה בכל דרכיך וגם טעמך ברוך, כי אך בעלמות כבודות ועדינות תבחר ותקרב. אמנם אם כחך גדול, מדוע לא תנסה גם אלי דבר ללמדני תורת שפת עבר? או האם כבר נוסרת את גורלי ביד תלמידתך הנוה והמעונגה, כי היא תנעים לי את תורתך עד אם תבוא בשמן בעצמותי?" — ובדברו הצהיל פנים לחנה הגאיונית ושחוק קסם על שפתיו.

פני חנה אדמו וגם נהרו בהעיפה עיניה בהדוקטור, כמו תתחנן אליו לבל יתגר בגבריאל הרבה ולבל יוסיף להרבות מהלליה באזני זרים.

— אם להתולים — השיב גבריאל בנחת — גם ידי רב לי וגם באשפתי חצים שנוגים לירות למתחרים בי. אבל, אדוני הדוקטור, הן לא אחת כבר הגדתי לך, כי אין נפשי ללעג שאין בו מועיל. חזון רוחי קדוש הוא לי כלכל יהודי הנאמן עם עמו וכל הנוגע בו לחללו בדבר שפתים לא ינקה. לבבי ידמה, כי גם אתה, אדוני הדוקטור, רק בפיך תחמוד לצון לך, אבל בקרבך עצורה אהבת עמך וכל כליותיך תחרדנה על עתידותיו. כי על כן אסלח לך על אשר תחטא לפעמים בשפתיך.

עיני חנה המזהירות אשר הביטו ברגע ההוא אל גבריאל מורה ומלמדה בתודה רבה על דבריו האחרונים השיבו את רוח הדובר, וגם הגידו לכל כי עת לחדול מריב שפתים.

— גבריאל היטיב אשר דבר — ענה ראובן העציוני גם הוא חלקו כסוחר המפשר בין שני בעלי ריב — הן כל איש ישראל אוהב את עמו וגם אדוני הדוקטור נודע מאז באהבתו לאחיו ובדאגתו לטובתם.

הדוקטור ב. הניע בראשו אל העציוני לאות תודה. ואל גבריאל פנה ויאמר: אם תאמין בי ובאהבתי לעמי, מדוע תחשוב זאת לי לחטאה אם אוכיח לאחי פשעם, כי את טובתם אני דורש ולא אוכל לראות בהבאישם את ריחנו בעיני עם הארץ במנהגיהם הזרים?

— טובה תוכחת מגלה (הבאה) מאהבה מסותרת — הופיע העציוני על דברי הדוקטור ויתרגם לפניו את דברי החכם מכל אדם ויבט אל גבריאל כמנצח, כי הצליח להביא לו ראיה מן המקרא.

שחוק קל עבר על שפתי גבריאל בשמעו את דברי העציוני, כי ברגע אחד שכח את כל דברי התורה אשר הקשיב מפיהו בשיחתם יום יום, ובראותו כי גם חנה וגם מתילדה, אשר עד עתה התלחשו אשה באזני רעותה ותשתקנה חרש על צפונותיהן, הטו פתאם אזניהן להקשיב למענה המורה, וכמו חכו כי הוא יענה ויאמר: „נצחתוני, אדוני!"

— הראיה היא ראיה נצחת — השיב המורה בשחוק מלא מרורות — וגם באור הכתוב הוא טוב מאד. אבל אם תרשוני — אמשול לכם משל: מעשה באיש אחד שבא לפני רב וגאון בישראל וספר באורי כתבי הקדש בידו לבקש „מהדרת כבוד קדושת תורתו" הסכמה עליו. ויישם הרב עינו על הבאור החדש ויען ויאמר: „בני! הנני נכון לתת הסכמתי על באורך לספר איוב". — ומדוע רק על ספר איוב? — שאל המבאר בלב הולם פעם. — „הלא ידעת, בני", ענהו הרב בנחת קולו „הלא שמעת כי איוב מכאובים רבים נשא ופגעים אין מספר באו עליו. ובכן גם את באורך החדש יוכל שכמו לסבול".

„איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה" הוסיף גבריאל „ואמנם נוח לו שלא נברא משנברא, כי מי יודע אם לא כבדה עליו יד המבארים אשר סביב שתו עליו להחליק אמריו ולפשט העקמימיות שבשפתו מכל פגעי השטן האכזר? אולם איוב משל היה לעמנו עם בני ישראל, ולהעם הזה היה באור הכתוב של תוכחת מגולה הבאה מאהבה מסותרת בקוץ מכאיב; העם הזה אשר כח גדול לו לשאת ולסבול את כל הרעות אשר אפפו עליו צורריו, הוא נלאה עתה נשוא את התוכחת המגולה של אוהביו אהבה מסותרת. זו רעה חולה לו, כי רבים מבניו המתאמרים למשכילים לא יאהבוהו אהבה מגולה ויוכיחוהו

תוכחת מסותרת. הרעה הזאת רעה ממארת היא אשר דבקה בנפשות בני הדור החדש, באשמת מורים מתעים אשר קמו בנו זה כמאה שנה, ובחזקת היד יאמרו „לרפא משובותינו״. זה כמאה שנה אשר כמעט פקדו העמים את נאות יעקב ויבאו אל מבאות האפלים ויבקעו בקיעים קטנים בחלונות בתי יהודה ויתגנבו קרנים אחדים גם אל מחשכיהם. וירהיבו רבים מנערינו ומזקנינו עוז בנפשם ויתפרצו ממחבואיהם ויראו את האור והנה טוב מאד ויהיו כמתעתעים ממראה עיניהם. המה הפנו נסו יחד ממושבותם, לא עמדו אף רגע קטן להביט אחריהם ולראות בסבלות אחיהם אשר פגרו מלכת נתיב לא ידעוהו, או אשר בחרו לשבת עוד תחתיהם, ביראתם פן ידעכו ממקומם, כי עד ארגיעה יהל החפש נרו על ראשם ועוד אחת מעט ומשנה חשך ישופם. אלה הנמהרים יצאו פרצים וירוצו ברחובות קריה לבקש למו את האחים החדשים ולחבקם בכל מאמצי כחם ויהי בראותם כי אלה „האחים״ טרם יפתחו זרועותיהם להשיב אחוה אל חיקם וידמו המה בנפשם, כי חטאותיהם בשוליהם, על כן המה לנדה בעיני שכניהם — ובכן נבהלו ברוחם נחפזו להתרחץ גם מעונות שלא העוו המה ומפשעים שלא פשעו אבותיהם. אלה הנמהרים אשר זה אתמול בהיותם בבית אבותיהם לא הביטו עמל ביעקב אף לא ראו און בישראל, אלה אשר זה אתמול קראו גם המה חמס על הנותנים יעקב למשסה וירגנו באהליהם, כי שונאיהם שוד וכזב ירבו, וכי אך תנואות ימצאו על ישראל להרבות פצעיו חנם; אלה הנמהרים בצאתם היום החוצה מהרו שכחו תוכחות פיהם ויבהילו להביא את כל קדשי בני ישראל קרבן על מזבח אהבת האחים החדשים ויבהילו גם את אבותיהם, כי יסירו „אולתם״ ויטהרו „מפשעיהם״ להיות בכל הגוים בית ישראל; אלה הנמהרים הפכו עתה את החגית ויתקעוה בלב עמם הפצוע בקראם גם המה בקול גדול ולא יסף, כי כל הגוים חפים מפשע ואנחנו החוטאים, כי על כל העמים נגה אור גדול ואנחנו בני ישראל ההולכים בחשך ומשמרים הבלי שוא, כי כל שוכני תבל עמלים בזעת אפם ואוכלים יגיע כפיהם ואנחנו העלוקות המוצצות דמי זרים ובמשמניהם שמן חלקנו. ואם לא השחוק הוא, אם לא בשחוק יכאב לב, כי רמו עיני הנמהרים האלה ויתהללו בשער, כי מוכיחים ומטיפים המה ככל החוזים אשר מאז הטיפו לבית יעקב, כי תוכחתם המגולה תבא מאהבתם

המסותרת; אם לא השחוק הוא? הן החוזים אשר מאז הגידו ליעקב פשעו ולישראל חטאתו, המה לא הסתירו מימיהם את אהבתם לעמם ותהי להם הצדקה לגלות גם את תוכחתם.

— אם כן לא הוטב באורי בעיניך — השמיע פתאום ראובן העציוני בחום לבב והוא היה תפוש עד עתה בשרעפיו ולא שמע את כל דברי המורה — הרי הכתוב לפניך כמו שהוא, באר אותו כנפשך וכלבבך.

גם הדוקטור ב. אשר לא הבין את דברי הכתוב בלתי אם על פי תרגומו שחק לתום העציוני וירגיע את לבבו באמרו: „הלא שמעת, אדוני, כי גבריאל מלא פיהו תהלת באורך באזנינו; אבל הוא עוד הוסיף ללבנו ולבררו. אמנם אנכי לא אכחד, כי הנוספות אשר שת גבריאל על באורך אינן נכונות לפני, אחרי אשר הוא מותח דין קשה על בני הדור החדש ולא ישים אל לבו, כי ישנם גם בנו מטיפים אשר דרשתם זו אומנתם, והמה לא יסתירו את אהבתם לעמם וגם יוכיחוהו גלוי מעל הבמה על פחזותו ועל משובותיו. ואלה המטיפים אינם נמהרים, אבל גדולים וחכמים, ובכל זאת יטיפו להתבוללות ישראל בין העמים, להיות ככל הגוים ולא יבדלו מהם בלתי אם באמונתם, להיות יהודים בביתם ואנשים בני ארצות מולדתם בחוץ".

— ואלה המטיפים אינם נמהרים — ענה גבריאל בשנותו את דברי הדוקטור בלעג —, אבל — מתעים, חוזי מהתלות לעמם, טחי תפל, מהבילים את צאן מרעיתם לחשוב כל ברק עין רקבון לזהב מופז ואת כל יקר וזוהר לצעצועים ותעתועים. אלה „הגדולים והחכמים" עושים מעשיהם זרים מעשיהם לעיני כל קהל עדת בני ישראל וישתבהו בעיר אשר כן עשו; אלה הגדולים והחכמים באים בקרדמות לבית ישראל, יניפו גרזן על אהלי יעקב, ינתחו את תורתנו לעינינו לנתחים, ישללו מעל הכתבים כל הדר ויהפכו את הודם למשחית, ופשטו בלי חמלה את הכבוד מכל זכרונותינו ושרידי מחמדינו מימי קדם, יתקלסו בגבורינו אשר לחמו כלבאים בעד עמם וארצם, יעמלו להסיע מלבנו את התקוה לשוב ולהיות עם ככל העמים — בשוב ה' את שיבת ציון. המה המפשיטים את עורנו מעל עצמינו ותחתיו ילבישונו כתנת מגוהצה המלאה נקבים נקבים. בעיניהם היה עם בני ישראל רק „השמש לנרות החנוכה" של העמים אשר יכוהו

מכות בלתי סרה וירגיזו את זרועי ידיו לבל ידליק זאת נרותיהם, בעיניהם כבר מתה שפת הנביאים והחוזים ותהי לשפת החנוטים, אשר רק החוקרים קדמוניות והדורשים אל שרידי ימות עולם יתורו לבוא עד חקר תכליתה; בעיניהם היה העם כלא היה, ובכל זאת המה קוראים באזני העם הזה כל היום: „מאמיני דת משה אתם, באמונתכם היו!". את האמת אגיד כי לא אדע אם לב הותל הטה גם אותם ולא ישמיעו לאזניהם את אשר מוציאים מפיהם או כי בזדון לבבם ישיאו על עמנו מות ואבדון. הן אם שפה לא היתה עוד לישראל, אם בקדשיו לא יאמין עוד, אם נשתה גבורת גבוריו ואם גם תוחלתו לשוב ולחיות נוהלה אבדה, מה היא האמונה אשר בה יחיה? היתי עם בהבל פיהם של מטיפיו?

העציוני אשר אחרי תוכחת הדוקטור שמע בשום לבב את דברי המורה וימצא נחת בבקרתו הנמרצה על המטיפים, לא יכול התאפק ויפן אל גבריאל ויאמר: אמנם לא אחת השמעתי באזניך, כי בעיני טובה צפרנם של הרבנים המחזיקים בנושנות מבראשם של המטיפים המשכילים.

— צר לי כי גם דרכי רבים מרבנינו המחזיקים בנושנות לא ישרו בעיני כיום הזה — התאונן גבריאל במרי שיחו — גם המה עובדים עבודתם נבריה עבודתם, גם המה אבדו עצות וישביתו את היהדות מטהרה בשנים קדמוניות ויעיבו את זהר ישראל סבא, עד כי לא יכירהו עוד כל רואהו בעצם תמו. תחת אשר הראשונים מקרקרים קיר ומהרסים בחומת בית ישראל, עומדים המה „בדחילא ורחימא" ומטיחים טיח על טיח, ובזה יאמרו לחזק את בדקיו, להקים את ההריסות ולבנות את החרבות. הן גם המה תעו מני דרך בהבדילם את היהדות מן החיים ובהמיטם את בנינו באהלה של תורה. המה יאמרו להשקיט את רעבוננו, בהאכילם אותנו את הזג ולא את החרצן, את קליפת הרמון ולא את תוכו, ירקא ולא בשרא וכורא. בעיניהם היה בית ישראל למגדל המרחף על כנפי רוח והתורה והשפה אשר לנו לאותיות פורחות באויר. על דעתם לא נברא קוצו של יוד בלתי אם לשאת על גבו תלי תלין של הלכות. גם בקרבם נהפך לשד היהדות, לא עמד בם טעם התורה. המה המאכילים את ילדי עמנו בוסר, ובראותם כי שני אלה הילדים קהו יציקו כל היום

חמס, מבלי הדעת כי חמסם על קדקדם ירד, כי דם הבנים אשר יאבדו דרך ויבגדו בעמם עליהם יטוש. הן לו חכמו השכילו אלה השרידים הרודים עם עמם ועם כל קדשיו נאמנים המה, לו חכמו השכילו לגדל את בנינו על פי התורה אשר יורונו דברי ימינו, לטעת בתוכם חיי עולם, בהורותם אותם את שפת נביאי אל וחוזי יה ובלמדם אותם תולדות גאוני עמנו וקורות עם סגלה מיום היותו לגוי ועד היום הזה, תולדות גבורי יהודה מלכיה ושריה, כי עתה חי בקרבם רוח החווים, כי עתה היה כח גבורינו חדש גם עמהם, כי עתה היו למו גאונינו מאז ומקדם לעינים, כי עתה האירו למו אלה המאורות הגדולים את מחשכיהם בארצות גלותם, כי עתה הכירו את נפשם ואת ערכם ויתימרו בכבוד אבותיהם ובכבוד תורתם, וכי עתה לא על נקלה בגדו אלה הבנים בברית עמם ולא על נקלה סבו את לבם ליאש מן התקוה לתחית הלאום ולשיבת שבות ציון; כי עתה היתה אהבתם לעמם נטועה בתוכם וגם בהמר ארץ היא לא תמר ולא תמוט.

גבריאל מדי דברו שכח כמעט רגע, כי באזני אנשים אחדים ישמיע את דבריו וירם את קולו כמטיף מעל הבמה וישאג ויתאונן ויתחנן עד אם — הניף הדוקטור את ידו אליו ויתופף על שכמו באמרו: יפה דרשת, שפתיך ישמרו דעת, אבל הלא באזני חנה יקרתי תשמיע יום יום את תורתך, וכן באזני האדון העציוני ובתו הכבודה, ואנכי? עת לי לבקש את תורתך מפי יקרתי הגאיונית אשר כבר הואילה ברוב טובה להבטיחני, כי תהי לי למורה נאמנה, ואתה תוכל לבטוח בה כי לא תעשה מלאכתה רמיה.

— ומה תגיד ל„זה פרא־האדם“? האמנם כי איש רוח הוא ותורת אמת נצורה על דל שפתיו? — אמרה חנה הגאיונית אל הדוקטור ב. בצאתם מבית העציוני.

— לבי ישמח כי תלמידה מקשבת את, עוד אחת מעט וגם את תטיפי את לקחו מעל הבמה ובכבודך אתימר גם אני.

— הלא יום יום תשאל ממני, כי אשיר לך משירי ציון אשר

למדתי מפי מורי — אמרה חנה בחן שפתים — ואם לא תהי לי תלמיד מקשיב אז איסרך קשה כי — אשיר לך את שירי עוד בטרם תדרשם.
— חביבים עלי יסורים — ענה הדוקטור בשחוק וישק את ידה — יסריני נא מוסר ולא תחדלי אף אם אהי תלמיד מקשיב. הן איך אוכל ולא אקשיב למוצא שפתיך ? ! אמנם בשכר מוסרך הנעים אודה לך בפה מלא, כי גבריאל איש רוח הוא.

ד.

עוֹלָם מָלֵא.

בעבור שנה.

מוצאי שבת נחמו, ה׳ תרמ״ח ליצירה.

חברי „ציון״ אשר בלבוב קראו מועד. נרות רבים יאירו היום את ההיכל הגדול אשר להחברה הזאת. גם מנורה גדולה אחוזה בקיר המזרח ממעל להבמה, והיא תפיץ אורה על התמונה המתנוססת שמה, תמונת הסופר הלאמי המנוח פרץ בן משה סמולענסקי, ועל הכתבות „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני״ ו„אם אין אני לי מי לי״ המשוהות על הקיר לשני עברי התמונה, בצבע תכלה־שחרחר. ממול הבמה מסודרים כסאות למושב הנאספים. אולם לא כל המתאספים ימצאו כסא לשבת, כי הבית מלא אנשים ונשים. על כן הפליאו אנשי החברה את הכסאות למושב הנשים, ולמושב האנשים הזורחים, והמה עומדים צפופים מאחריהם.

עינים רבות נטויות אל ה„פנים־החדשות״ אשר הואילו לבוא היום אל האספה. ועוד יותר מתפלאים אל האורחה החדשה היושבת בשורה הראשונה ממול הבימה, הלא היא: הדוקטור ב. ולימינו אננא הגאיונית ולשמאלו דבורה אמה.

דומיה מסביב.

איש צעיר לימים אשר זה עתה עמד באחת הפנות וישוחח עם איש זקן בא בימים, וכמו הפציר בו כי יבחר לו מקום למושב,

בוגד הוא, אולי יבינו כי אך — בירושלים ינחמו".

גבריאל המריץ את דבריו האחרונים ויכונן מבטו אל השורת הראשונה אשר בה ישבו הדוקטור ב. ולויתו, וירא כי אננא הגאיונית תאיר אליו פניה, ויתבונן אל הדוקטור ב. והנה הוא מושך בכתפיו, כמו יחשבהו לבעל הזיה, ויבט אל דבורה והנה היא — מחשבת לגום, כי לא לה נגעו הדברים. גם העיף עיניו אל הפנה, אשר בה עמד האיש הזקן כנחבא אל הכלים, נשען על מקלו ומתבונן אל פני הנואם מבלי הסר אף רגע עין ממנו. ויחנן גבריאל קולו ויאמר:

„עמי! חלילה לך מהסב את לבך ליאש מן התקוה לראות חיים של טובה בארץ מולדתך. הלא עם רב אתה וכח גדול לך, הלא זו כחך כח־נצח, ואלה חייך חיי עולם, כי לא תחדל מחלום שיבת ציון, כי תחכה ותחכה בליל תשעה באב לרגע הבקע השמים. הנה אלף תתי"ח שנה חלפו למן היום אשר הלכת בגולה ואתה, עמי, ככחך אז ככחך עתה".

„אלף תתי"ח שנה!" — הרים עוד הפעם את קולו — „מי יתן מקל־קוסמים בידי וארגיז עד ארגיעה מרגיזי ארץ תפארתנו מקברם, אלה הגאיונים אשר ברום לבבם המיטו על ארץ יהודה שואה וישיאו על ישראל מות ואבדון. יקומו נא ויראו כיום הזה, כי כבר אבדו כל זכר ושארית לבניהם אחריהם, כי כבר נכחד קימם, ואנחנו בני ישראל עודנו חיים בארצות פזורינו — ומצפים בצפיתנו לבת ציון כי תעביר שחוק קל על שפתיה „ותשאל לשלום אסיריה דורשי שלומה מים וממזרח ומצפון ומתימן"; יקומו נא ויראו כיום הזה את אחינו שבי־ציון העובדים במושבותיהם אדמת הקודש אשר „חיי נשמות אויר ארצה וממור דרור אבקת עפרה ונופת צוף נהריה"; יקומו נא ויראו — ויכסו פניהם במשאון; יקימו ויעידו בכל מנדינו ומנגדינו ולא יוסיפו עוד לדאבה את עם אלהי יעקב!"...

„אבל הה! הנה מקל הקוסמים ירגז בידי, אירא ואבהל מפני אלה השעירים אשר הרגזתים להעלותם מקברם. כי על כן עוד אחת אשאל, אותה אבקש: מי יתן לי גם מקל חובלים ואניף את מקלי גם על רבים מגדולי עמנו, היועצים בשת לבית

יעקב ומסירים את לבבו מאחרי תקותו הנאמנה לראות בנחמת ציון..."

„גדולי עמנו!" — התאונן גבריאל במרי שיחו, בהעיפו עיניו פעם בהדוקטור ב. ופעם בהזקן, אשר לשמע דברי הנואם האחרונים התנועע על מקלו ולא ידע שלו — „לא! אין נפשי אל הגדולים, אליהם לא אפנה אף לא אנופף ידי עליהם. אין לי חפץ במקל חובלים, אותו לא אוכל. אבל מקל נועם אראה אל כל העם הזה, מקל אשר יגיד לעמי במה כחו גדול, אשר יפקח עיניו לחזות נכוחות ולדעת כי רק עם הדעה הלאמית מקור חיים, כי היא תקבץ את כל הכחות הנפזרים, היא תאחד את כל המפלגות, היא היא אשר תשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. עדים כל קהל הנאספים פה כלם היום, עדה חנה בת שמעון הגאיוני ועד הזקן הנכבד העומד שם בפנה".

המלים האחרונות יצאו כברקים מפיהו וכמו ברקו בכל האספה ותקימנה את היושבים על רגליהם ותשיבנה את פני כלם אל הפנה אשר בה עמד הזקן, והנה הוא איש נשוא פנים, כלו אומר כבוד, זקנו מגדל ופרקו נאה, הוד השיבה חופף עליו גם לבושו הדר. פניו רחבים, מצחו רחב ונסב למעלה, גם הגבחת א״ר לעבר פניו תרחיב ותגדיל את המצח ותשוה עליו הוד והדר. בפאת שער ראשו הימנית קרחה ורק שערות אחדות מתנועעות אל מול אזנו והשמאלית עודה תלויה כמעט בעצם תמה ובסלסוליה העשוים בטוב טעם. בכל רשמי פניו ילינו עוז החכמה וגאון רוח כביר. אמנם עתה כמעט שנה עוז פניו והוא מתנודד על מקלו כמו בא רגז בכל יצורי גוו, אבל הוא מתאמץ בכל שארית כחו להתגבר על רגשות לבבו, עוד יעצור כח לפלג לו דרך בינות להנאספים עד הקריבו אל הבמה, ומבלי דבר דבר יושיט את ידו לגבריאל לאות תודה על הדברים הלוהטים באש אהבת עמו. אחרי כן ישים פניו אל השורה הראשונה, ישים עיניו על דבורה הנצבת לעומתו כמקיצה משנתה והיא מבוהלה מאד, יחדור מבטו אל חנה בתה ופניה מפיקים נגה ותם־ילדות, והנה עוד הפעם הוא מתנודד כמו בא רגז בכל יצורי גוו, הנה הוא — נופל על צוארי חנה הגאיונית וישקה ויבך. ותפול גם דבורה על צוארי שניהם ותבך גם היא רב בכי.

אבל הזקן התעקש וימאן ללכת אחריו; זה הצעיר הקריב עתה אל הבמה לשאת מדברותיו.

בטרם יפתח שפתיו יתבונן אל כל קהל הנאספים כמו יתור אחרי דבר־מה, ובראותו את האורחה החדשה היושבת ממולו, אורו פניו כמנצח.

האיש הזה הוא גבריאל „המורה".

כל העינים נטויות עתה אליו, גם עפעפיו יישירו נגדו בנאמו את נאומו ויאמר:

„הגדה עתיקה בפי העם כי בליל תשעה באב יבקעו השמים ויהי הרגע רגע רצון, כמעט יביע הרואה משאלות לבבו וכל חפצו ישלים... לוא ידעתי אנכי להישיר מבטי ברגע ההוא, כי עתה אך אחת שאלתי אותה אבקש: מי יתן מקל־קוסמים בידי, מקל אשר אמת יקסום לעמי, ואעביר לפניו במחזה את כל הקורות אותו מיום היותו לעם, את כל החליפות והתמורות שהיו לו לשנים ולימים ולשעות ולרגעים, ואעביר לפניו במחזה את מלכיו וכהניו, שריו ויועציו, נביאיו וחוזיו, גבוריו וחכמיו — ואת מאשריו המתעים וכהני האון, נביאי השקר וחוזי מהתלות, מהרסיו ומחריביו; ואאיר לעיניו באספקלריא מאירה את תפארת בת ציון, את הדר השרון והכרמל, את גאון ישראל בסוד ארזי הלבנון בצמרתם עלי ראשו ובהשמיע גלי מי הירדן את לחשם באזניו; ואעביר לפניו במחזה את השרים הזוררים, את חבר הכהנים אשר דרך ירצחו שכמה, את אפרים חבור העצבים אשר „בעמים הוא יתבולל" — ותלבש בת ציון שממה „ואבלו נאות הרועים ויבש ראש הכרמל", ויישם השרון ערפל תחולתו, ויגעש וירעש הלבנון לקול זעקת ההולכים שבי לפני צר, וישמיעו גלי מי הירדן את אנחותיהם מסוף העולם ועד סופו; ואאיר לעיניו באספקלריא מאירה מחזה שבי הגולה ובראשם זרבבל „האומר לירושלים תושב ולערי יהודה תבננה וחרבותיה אקומם"; ואעביר לפניו במחזה את בני יוסף בן טוביהו המוכס ואת יזון ומנלאוס „הכהנים־מטעם־הממשלה", אשר השתובבו משובות היונים וימיטו על עמם שואה בהטיפם התבוללות לבית יעקב ויתאמצו להשבית את רוח היהדות מטהרה; ואאיר לעיניו באספקלריא מאירה את מחזה הפלאות של מתתיהו הזקן ובניו המכבים בהשיבם לעמם את זהרו ובטהרם את

מקויש לבותיו ואת מקדש ה׳, משקוצי הגוים ומתועבותיהם; ואעביר לפניו במחזה גם את המסבות אשר התהפכו עליו בימי חרבן בית שני ויסבו באבדן ארצו וממלכתו ובית מקדשו, את הורדוס בן אנטיפטר העבד האדומי, אשר האביד במשובת רוחו את הניר האחרון לבית החשמונאים, ואת הבנות השובבות אהיות המלך אגריפא, אשר צדו נפשות להרומים ותרפינה את ר״ת העם מתחת ידם „להקנאים״, ליוחנן מגיסקלא, לשמעון בן גיורא ולאלעזר בן יאיר, אשר לחמו כלבאים בעד עמם וארצו, ועד הרגע האחרון הגינו על מבצריהם ברוח עוז וגבורה, אשר עליו יתפלאו כל יודעי מלחמה; ואאיר לעיניו באספקלריא מאירה את מחזה מלחמת בר כוכבא ולימינו רבי עקיבא ועשרים וארבעה אלף תלמידיו, אשר הפיחו בקרבו רוח עוז וירבו לו עצמה להלחם עם הרומים את המלחמה האחרונה בעד חופש עמו וארצו ואת המלשין מבני הכותים גרי אריות שהיו קשים לישראל כספחת; ואאיר לפניו באספקלריא מאירה את המחזה של יבנה וחכמיה ואת המחזה של ראשי הגולה, אשר באבדן הארץ והממלכה הגינו על רוח התורה והיהדות, המה אף אם הגידו מפורש, כי יש אשר „ישראל קדמו לתורה״ וכי „לפעמים בטולה של תורה היא קיומה״, בכל זאת שמו למו לקו את מאמרם הנעלה „הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו״, ויעמידו תלמידים הרבה, ויבואו אל הבקעה והיא מלאה עצמות, והנה העצמות האלה יבשות מאד, ליח תוחלתם נס וריח תורתם נמר, ויביאו בהם רוח ויפיחו בלבותם תקוה ויטעו בתוכם חיי עולם להחיותם כיום הזה; ואעביר לפניו במחזה את כל המנלאוסים והיזונים שהיו מאז ועד היום הזה והמה היו בעוכרי עמם מקור מחצבתם, ויבאישו את ריח ישראל בעיני עם הארץ; ואעביר ואאיר, ואאיר ואעביר לעיני עמי את כל מחזות התוגה ואת כל מחזות הששון אשר בדברי ימיו; אולי יראה בעיניו ולבבו יבין, כי כל מקום שגלו ישראל ותגלה גם שכינתם עמהם כל כלי יוצר עליהם לא יצלח, ושב ורפא לו לדעת במה יזכה את ארחו לימים הבאים, ולא יוסיף להפוך את הודו למשחית, בקרעו בפוך עיניו להתיפות לפני אלה אשר מאסו בו; ואעביר ואאיר, ואאיר ואעביר לעיני בני עמי גם את מצבם בלאומים, ברוב ארצות פזוריהם, כיום הזה, אולי יקחו מוסר, אולי ידעו כי מבטחם בחסד הזמן מבטח

אהבה שנאמר בה חוץ, אהבה המרפרפת על הלב, נוגעת ואינה נוגעת, אהבה...

— הלהשמיעני תורת האהבה ומשפטה ודרכיה אתה אומר? — השיב הדוקטור בשחוק־גאון ותשב רוח התולים לפעמו — נפשי יודעת מאד מה אהבה, וגם חנה בחנה לבי... הן לא מפיך אבקש תורתה ולא אתה תורגי דרכה... נפלאים המה היהודים מילידי רוסיא, נפלאים מאד, כי גם על כל נעלם ועל כל נסתר יחוו דעת, ואת מעשה כל בני האדם יביאו במשפט אין נקי.

— חלילה לך, אדוני הדוקטור, מהוציא כיום הזה משפט קשה על יהודי רוסיא — השיב גבריאל גם הוא אמריו לו בשחוק קל על שפתיו — והארץ הזאת היא מולדת חנה ארוסתך, ולנחמתך אגיד לך, כי אבותיה לא היו מימיהם לא בוגדים באדם ולא אנשי תוך ומרמה, אבל בנפשם דבק מאום אשר — לדידן הוה מומא ולדידך ודכותך לא הוה מומא. הנה את אשר ידעתי ואת אשר שמעתי מפי האיש הנלוה בדרכו אל הזקן אספרה: רבי אביגדור היה מעודו עשיר נכבד, תופש תורה, ירא אלהים וחרד על דברו, הולך תמים ופועל צדק. ויהי גדול שמו בעיר מושבו אשר בפלך מ. ויהי אהוב ורצוי לכל יודעיו ומכיריו, וגם מעמי הארץ יושבי עירו הכירו מעבדיו ויוקירו פעלו. כל באי ביתו ידעוהו לרב פעלים, לכביר רוח ושגיא־נפש, לאמיץ רצון ולשליט בחפצו — ובכל זאת הוא טוב לבב משביע לכל אדם רצון, גם שש לעשות צדקה בכל עת. דעת לנבון נקל, כי גם את בניו חנך על פי דרכו וינצרם כבבת עינו וישמרם מכל משמר, פן יהורו אחרי לבבם ויעשו את הרע בעיני אלהים ואדם. הלא נפלאה היתה אהבתו לבניו ונפשו קשורה בנפשם, אבל פתאם התערב זר באשרו וישבית את משוש ביתו. שמעון חתנו לוקח את דבורה בתו, אשר גם אותו אהב כאהבתו את בניו יוצאי חלציו וישימהו לסוכן על כל ביתו ומשלת ידו, הוא שנה פתאום דרכו ויתרועע עם אנשים, אשר לא כלבב רבי אביגדור חותנו, ויצא ממדה למדה ויכעס את לב חותנו תמרורים בעשותו חטאות אשר לא תעשינה. ותהי מריבה בינו ובין חותנו, הוא שמעון, אשר נתעה בשוא ויאמן, כי אליו המצוה מאת ההשכלה אשר בשמה ידגול להמרות את רוח המחזיקים בנושנות, להסתולל בם

ובכל קדשיהם עד אם יפקחו עיניהם לחזות בנועם חיי אהפקר. ותהי המריבה חזקה בבית רבי אביגדור, ותהי המהומה והמבוכה. ויהי בלילה ויקח שמעון את כל הכסף אשר היה שמור אתו ויברח הוא ואשתו ובתו הילדה מעל לגבול רוסיא ויבאו ארצה גאליציה. ומאז לא שמע רבי אביגדור דבר על אדות בתו וגם — לא אבה שמוע מאומה, אחרי אשר ידה היתה עם שמעון אישה לברוח מפני אביה.

— גם על דעתי — העיר הדוקטור — לא את הישר עשו שמעון ואשתו בברחם בחחבא, ובקחתם מאביהם את הכסף ולא במשפט, אף אם בעיני עונם איננו גדול מנשוא. אולם בכל זאת נשגבה רוח רבי אביגדור ממני, כי בכל הימים האלה הקשיח לבו מבתו ולא חקר ולא דרש על אדותיה. גם לא אוכל הבין ללבב זאת הבת אשר תתאכזר לאביה.

— הלא כבר מלתי אמורה, כי רוח רבי אביגדור כביר עשוי לבלי חת, ואחרי אשר בגדה בו בתו ויחשבה לבת אובדת וישב על הארץ שבעה ימים ושבעה לילות כאבל מת וישכחנה ולא זכר אותה עוד. הנה לפני שנה במות שמעון הגאיוני ותזכור דבורה את אביה ותפקדהו במכתבים לבקש ממנו סליחה על פשעה. ויכר רבי אביגדור את אותות יד בתו ויקרע את מכתביה לקרעים מבלי קרוא בם אף מלה אחת.

„רק לחנה הילדה התמימה יהמו מעיו עד היום הזה — הוסיף גבריאל — זכרה לא ימוש מעל לוח לבו, וימאן בכל העת ההוא להתנחם עליה. היא היתה שעשועיו בילדותה, והיא תהי גם עתה משוש לבו ונחמתו בימי שיבתו, כי שבה אל עמה בכל לבבה ובכל נפשה...“

ובשיותם כבר עמדו לפני שער הבית אשר לדבורה הגאיונית. ותעבור מתילדה בלוית אביה על פניהם, ואיש מכל האורחה לא דרש בשלומם, אף הסתירו פניהם מהם.

— טוב עשיתי — אמר פתאום גבריאל אל הדוקטור — כי הפרדתי בין חנה ובין מתילדה רעותה, הלא זאת העלמה תקנא בחנה רעותה קנאת חנם ובקנאתה תשלח המהה גם בי על לא דבר.

והדוקטור החשה.

כל קהל הנאספים היו כנדהמים וכנפעמים ממראה עיניהם והמה לא ידעו פשר דבר המחזה. גם הדוקטור ב. נבהל מאד אף אם על שפתיו רחף שחוק קל. הוא נגש אל גבריאל ויושט גם הוא את ידו לו לאות תודה ויביע לו ברכתו. אבל תודתו היתה רק תודה מפני הכבוד וברכתו מן השפה ולחוץ. כל ישעו וכל חפצו היה רק להציל מפי גבריאל דבר על אדות הזקן ומעשהו, וקרבתו עם דבורה וחנה בתה — המאורשה לו זה שבועות אחדים.

ועל פני גבריאל עבר קסם-ששון, בהשיבו אמריו להדוקטור ב. ויאמר: אל הדאג, אדוני הדוקטור, לארוסתך הטובה, כי עתה יגדל אשרה שבעתים, בהוסיפה על אגודתכם גם ברכת אב זקן ונכבד. חכה נא מעט עד יעבור קהל הנאספים ואשמיעך פשר דבר, ואז ישמח לבך גם אתה.

ובערב ההוא, שם בין שדרות האלונים אשר ברחוב „קרל לודוויג", נראה את האורחה בלכתה לשוח ומשוחחים חד את אחד, הזקן ודבורה וחנה מפנים והדוקטור ב. וגבריאל מאחריהם, הרחק כמטחוי קשת.

— ידעתי כי אתה, אדוני הדוקטור, לא תאמין בנפלאות — פתח גבריאל ויאמר — וגם אנכי אינני מאלה הפתאים המאמינים לכל דבר. אבל לא לעתים רחוקות יבאו המקרים והמעשים ויטפחו על פני המתחכמים הרבה. הן מי כמוך יודע, כי אך מקרה היה בבואי לפני שנה ביתה שמעון הגאיוני, ואנכי... לא אנכי אבל האמת אשר תורה דרכי ואהבתי לעמי אשר בשמו ארגול עשו לי את הנפש אשר תיקר גם בעיניך היום הרבה יתר מבאשתקד, כי בשובה אל עמה ואל סגולתו הטהרה מחלאת בגות גילה ותהי לנפש חושבת ותסגל לה את כל המדות התרומיות אשר בהן יתפאר ישראל...

— אבל הן לא אחת — הפריע הדוקטור את דבריו — שמעתי תהלת אהובתי מפיך ולא אחת השמעתני את דעותיך על הלאמיות וסגלות ישראל, ועתה נכספה נפשי לדעת דבר על אדות זה הזקן ועל משפטו ומעשהו.

— הלא תדע, אדוני הדוקטור, הלא תבין כי האיש הזה הוא אבי דבורה הגאיונית. למען הרגיע לעת כזאת את רוחך אמהר להגיד לך, כי שמו הוא אביגדור וכי כל יודעיו יקראו לו „רבי אביגדור",

בכל מקום אשר יזכירו את שמו אף שלא בפניו, יען כי יקר אף נכבד הוא בעיניהם. ועתה אשוב לפתח דברי: גם אך מקרה הוא כי זה אתמול נודעתי לרבי אביגדור פנים אל פנים, ואנכי עוד בהיותי בארץ מולדתי, ארץ רוסיא, שמעתי פעמים רבות את שמו מהלל בפי אבי, אשר התרועע אתו בימי נעוריו בשבתו בעיר מגורי הזקן, וגם הוא אחד ממוקיריו וחושבי שמו. הן רבי אביגדור נסע עתה בימי שיבתו לארץ ישראל, ובהתאסף כל אוהביו ומיודעיו מקרוב ומרחוק לקחת ממנו ברכת הפרידה, ולהשיב לו את ברכתו שלום בצאתו לדרך ויהי גם אבי בתוך הבאים. וידע אבי כי בעבור רבי אביגדור דרך העיר לבוב יהיה אנוס להתמהמה פה ימים אחדים, אחרי אשר יבוא הנה ביום הששי אחרי הצהרים, ולא יוכל לעשות דרכו עד עבור יום השבת, ויתן בידו מכתב אלי וישחר את פני לתת לו מקום ללון ולהורותו איזה בית-מאכל אשר בו יאכל את ארוחתו ולא יתגאל חלילה במרק פגולים.

— בחידות תדבר לי היום. הלא אמרת כי דבורה הגאיונית היא בתו ומדוע לא סר אל ביתה, אף לא סר לראות בשלומה לולא כי עצרהו יום השבת?

— אשר החילות להתפלא — המריץ גבריאל את דבריו — עוד תשוב ותתפלא, בשמעך כי רבי אביגדור לא ירע מקום מגורי בתו, אף זה שנים רבות לא שמע מאומה על אדותיה.

נפש הדוקטור נבהלה.

„מי יודע אם לא נמצא דבר בליעל באבות חנה אריסתי" — אמר הדוקטור בלבו — „ואנכי... נאחזתי במצודה אשר לא אוכל המש צוארי ממנה..."

— ולוא ידעת, אדוני הדוקטור! — ערך פתאום גבריאל אליו מלים כמו הבין להגיגו ויחדור מבטו אל רשמי פניו לקרוא מעליהם מענה נכון וברור — לוא ידעת, כי חנה היא בת בוגדים ואנשי מרמה, כי עתה, החדלת מאהוב אותה?"

הדוקטור ב. נבוך, הוא השפיל עיניו לארץ ולא השיב דבר.

— הזאת היא אהבה?! — השמיע גבריאל ברגז קולו — הלזאת יקראו בני הדור הנאור דרך האהבה, והיא אהבה על מנת,

דבורה נחפזה אל בית המבשלות, להכין משתה הַתַּה בעד אורחיה הנכבדים, והנה היא נצבת אצל הסיר הנפות וחודרת מבטיה אל הגחלים הבוערות, וכמו נצתה אש במשכיות לבבה ונמס הקרח אשר התעלם עליו ימים רבים ועיניה יורדות דמעות, דמעות חמות ילוהטות... הגחלים מהבהבות ומרתיחות את הסיר, ודבורה תט אזנה אל הקולות היוצאים מן המרקחה וכמו תקשב ותשמע את כל הקורות אותה בנעוריה בית אביה ואת כל אשר עבר עליה מאז ועד היום הזה תקשיב ותשמע, ולבבה — כים נגרש השקט לא יוכל...

בחדר האוכל יושבים רבי אביגדור והדוקטור וגבריאל מסביב להשלחן הגדול והמה מחשים, כאלמים לא יפתחו פיהם לדבר דבר, כמו יבקשו ולא ימצאו מלים.

אחרי רגעים אחדים היתה להם הרוחה, כי דלת החדר הגדול נפתחה והנה הגאיונית הופיעה בכל גאונה והדרה על המפתן ותצהל קולה אל אביה הזקן ותשחר בחן ונעימות את פני האורחים ללכת אחריה. — והחדר הגדול הוא מלא אורה, כבוד ויקר. המנורה הגדולה התלויה מעל הספון תפיץ אור יקרות ותבריק את מרבדי המשי הירקרק אשר על הכסאות ותזהיר את זרי הזהב אשר מסביב להם תנוצץ על המראה הגדול הנצב אצל הקיר על שלחן קטן המצופה שיש, וראשו מגיע עד הספון, אף תבריק את מנענעי השיש אשר על המינים, העומד בירכתי החדר ודלתיו פתוחות, ותאיר את התמונות אשר על הקיר ממעל להמינים, את „ציון המצוינת" — מראה ירושלים הבנויה מפאת הר הזיתים, — את תמונת „מושבות היהודים האכרים בעבדם אדמת הקדש" ואת תמונת „דון יצחק אברבנאל".

כמו הזהירו אור המנורה וברק כלי החדר ונגה התמונות אשר על הקיר וזהר הפנים הצוהלים של חנה את לבות האורחים ותהי רוח חדשה אתם. הדוקטור מהר ויאחז ביד חנה ארוסתו וישתחוו שניהם אל מול פני „אביהם הזקן" לבקש ממנו את ברכתו. אחרי כן הושיב הדוקטור את אהובתו על הכסא אשר אצל המינים ותעביר אצבעותיה על המנענעים ותפרוט שיר משירי ציון, ותפליא נגינתה — ויפול עוד הפעם אביה הזקן על צואריה וישקה ויבך. ותתרפק גם היא עליו כילדה קטנה ותשעשעהו ותאחז בשער זקנו ותאצל לו עתרת נשיקות.

ותשחוק שחוק ילד תמים, ותרטיב את מצחו ואת לחייו ואת שער זקנו בדמעות עיניה...

— הידעת, אבי מחמדי ! — פנה הדוקטור אל הזקן אחרי רגעים אחדים וגם לבו נמלא ששון וגיל, בהיות המחזה הנפלא לנגד עיניו וישכח ברגע ההוא את כל משפטיו ודעותיו ואת ההתולים אשר עליהם התענג תמיד — הידעת מי עשה לנו ולעמנו את הנפש היקרה הזאת? הלא הוא גבריאל המורה, זה „פרא האדם״.

ויושט הזקן את ידו לגבריאל ויאמר: „אודך אני על פעלך ויודוך גם כל אוהבי שערי ציון, כי — כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא״. —

א) האלמת.

ב) מנגינת הזמן.

מאת

י. ל. פרץ.

הוצאת בן־אביגדור.

תור האביב הגיע והחרף עורנו שורר בכל תקפו על ארץ רבה.
החרף האכזר! המעט ממנו המכאובים אשר תשיא לעניי אדם זה ששה ירחים, את כל עמלם אכלו התנורים, ומעט תפוחי האדמה אשר חשכו לימי החרף קפאו במרתף; וכל זה איננו שוה לו. עוד מעט והגיע חג השבעות והוא — ממקומו לא ימוש. הנה בקר לא עבות, השמש יופיע בהדרו והפיץ קוים חמים על הארץ הצטופה ברגבי קרח ושלג, הילדים הקטנים מתפרצים זעיר שם זעיר שם מן „החדר", המלא ריח צחנה ורקבון, החוצה, לשאף רוח צח ולצחק לפני האורח — השמש. הנערים ישיחו כבר על אדות הנהר. יום „ל"ג בעומר" כבר עבר, האנשים יפשטו את אדרות הכבשים מעליהם ובעלי המלאכה ישמחו לקראת היום הבהיר והחם. ידיהם לא תקפאנה עוד מקור וילדיהם הקטנים ירדו מן המטות לצחק ולהשתעשע. הערב גם הוא חם ונעים, השמים טהורים, רבבות כבבים נוצצים ומזהירים. והתקוה תתגנב אל לבב כל גבר, כי עוד מעט ובא האביב. —

ויהי ערב ויהי בקר — והנה אד אפל יכס את כל היקום, השמים מכסים בעננים, וגגות הבתים — בשלג, מדמנה בחוצות וקרום כפור דק זעיר שם עליה. עוד מעט ופתותי שלג נופלות ארצה ואחריהן גשם שוטף וקר. —

אך לא לעולם חסן האכזר הזקן. עוד שבוע עוד שבועים וקצו יבא. יד הצעיר ומלא כח עלומים תגבר עליו ויירשנו; אולם מי יעצור כח לשאת את ידו הקשה עד העת ההיא?

יש אשר החרף והאביב מתחלפים זה בזה פעמים אחדות ביום אחד.

ביחוד רע ומר אז להנשים נושאות הסלים. הגשם והשלג יורדים ארצה ומרטיבים את בגדיהן. כל עצמותיהן רועדות מקר והן שולחות את אצבעותיהן הקפאות אל קדרות הגחלים אשר מתחתיהן, ופתאם

תגית קלה ובגדיהן הרטובים מהגשם והשלג ידבקו אל בשרן. גם הפירות והתופינים אשר בסליהן יקפאו. — אך ברוך שם ה'! הנה השמש יופיע מבין העננים ומחמו ימס הכפור אשר על הבגדים ויהי למים הנוטפים ארצה, והנשים תשאפנה אל קרבן את האויר החם במאמצי כח. וכעבור רגעי מספר יתחולל עוד הפעם רוח קר ויביא עננים שחורים בכנפיו, השמש איננו ופתותי שלג גדולות יורדות ומכסות את הנשים וסחורותיהן גם יחד.

בעיר מהומה ומבוכה. חמת ה' נתכה על עוללים ויונקים. בקרב „התילעים הקטנים" — מגפת ה'. מבתי המדרש ומבית הכנסת ישמע קול בכי ויללה. זעקת אמות רחמניות קורעת שמים. נרות למאות יאירו בכל פנות בתי התפלה והחברה „תהלים" לא תדום אף רגע, מהתפלל בעד החולים הקטנים.

שקארלאטינע, מאזעלן ודיפטעריט — ובכל פעם יכבה נר שעוה ירוק וקטן. את השעה תכלינה הבתולות ואת הפתיל ישאו „הנושאים" בעריבה אל חצר המות —

„והחזיקו שבע נשים באיש אחד" — הוא רופא העיר. ומי זה לא ידע את הרופא? הן יליד העיר הזאת הנהו. שמואל עושה חבלים אביו, וב„חדרי" העיר הזאת למד בנעוריו.

נשי רבותיו תקראנה אותו עד היום בשם „יעקילע", הנשים הצעירות אשר צחקו עמו יחד בחול בילדותן תקראנה לו „אדוני גאלדרינג" ואלה אשר לא ידעוהו מעודן — „אדוני הרופא". —

כל אנשי העיר יזכרו עוד את העת אשר החל ללמוד „חומש" ולהניח תפילין, אחרים יזכרו גם את „הדרשה". אשר דרש לפני הקרואים אל המשתה אשר עשה לו אביו: — הוא היה באמת „עלוי שבעלוים". וכאשר החליט שמואל אביו לשלחו אל הגימנזיום בכתה אמו הצדקנית מאין הפוגות, עד אשר כלו בדמעות עיניה, גם התעלפה פעמים רבות ותפל לרגלי אשה ותענה בצום נפשה ימים רבים, וכל אלה לא הועילו לה. — עתה שב לעיר מולדתו מכתר בתאר „דוקטור" ובשעה ראויה, בשעת המגפה. אומרים כי היודע את „האותיות הקטנות" יודע דברים אחרים בודאי. ובני העם מושכים אותו מבית לבית.

— אדוני הרופא, בשם ה׳! — קראה אשה זקנה אחת באחוה בפי מעילו מימין — מהרה ובא עמי אל ה„הקדש״ כי האלמנה נפלה למשכב.

כל הנשים הרפו ממנו בראותן את „מירעל״ הגבאית. ידע ידעו כי פה קדוש לה ולה הנצחון תמיד, גם ברחוב גם בבית הכנסת. אישה „יונה הארוך״ מלמד — גמרא, יקלל אותה תמיד קללות נמרצות, ומירעל לא תרגז ולא תתקצף. מירעל שומעת במנוחה את כל הקללות המערבות במלות עבריות ותלמודיות; ואחר תשוב ותשנן אותן ברחוב ובעזרת הנשים, ובעלות ריבה תאלמנה מפניה, מבלי דעת עד היכן הקללה העברית מגעת.

בחצר „ההקדש״ המלא רפש וטיט יצחקו יחד ילד כבן ארבע שנים וילדה כבת חמש שנים. היא לשה עגות מן הטיט אשר לפניה, והוא שם אותן בבור קטן אשר היה להם לתנור.

– כשוב אמנו לאיתנה — אמר הילד לאחותו — תמכר את אשר נאפה והיה לנו כסף רב!

— התדע מה? — ענתה הילדה — נעשה נא לנו גם אנו חנות קטנה.

דבריה מצאו חן בעיני הנער וילכו שניהם יחד לתור מקום בחצר אשר יסכן לחנות. בירכתי החצר נצב ה„ארון״ ועליו מעטפה שחורה המרקמת באותיות אדמות „צדקה תציל ממות״, ובו בחרו להם הילדים להניח עליו את עגותיהם.

מן ה„הקדש״ יצאה „בריינע העבה״, אשה גבהת קומה ובריאת בשר, צעדיה קטנים עד כי תראה לא כהולכת כי אם כמחלקת על פני הארץ. כל שער לא נראה בבבות עיניה הירקרקות אשר היו נטויות אל הפוזמקא אשר בידיה, ואך שתי טפות דמעה גדולות נזלו לאט על לחייה העבות והקמוטות. והנה „מירעל״ צולעת לקראתה בחצר. פניה ירוקים ומלאי קמטים, ראשה הקטן אשר ידמה בגדלו לאתרוג קרפו נע הנה והנה בלכתה, ומבעד למטפחת ראשה נראו על מצחה כלי חזות, אחוזים בחוטי ברזל עבים, אשר השתמשה בהם אך לאמירת ה„תחנות״.

— האת זאת, מירעל? —

— מאין תבאי, בריינע? –

קול בריינע היה עב וגם כקול המנקים בארובות, וקול מירעל היה דק ומצלצל, וכדברה נפסק לרגעים. לשונה התנהלה בכבדות עוד רב יתר מירכה הצולעת, ואף גם זאת היה פיה פה קרוש.

— מאין אבוא — ענתה בריינע — אם לא מאצל האלמת? מה תחשבי, מירעל יקרה? ממנה נוכל לקחת מוסר. נראה בחוש כי בשר ודם הוא אך חרם הנשבר, כפים עץ, אפס ואין.

— צר לי עליה, אֻמללה — קראה מירעל בהריחה טבק — הנני הולכת אליה גם אני.

— ואני האם עזבתיה? אך מה אעשה ואישי הרעבתן, אפל יקחהו, רבש"ע! בבואו לאכול לא יחשה ולא ישקט כזאב ערבות עד אשר יאכל די שבעו.

— ואישי, התדמי כי טוב הוא ממנו? המעט הוא אשר אשא ואשר אסבול ממנו? אך מה נוכל עשות ולכך הן נוצרנו. כל אחת ממנו תשא את צרור תלאותיה עד אשר תשכב בקבר. שם אולי ננוח

— לכי נא, מירעל, אליה, כי אין איש שם אשר ישים עינו עליה, וזה שלשה ימים בודאי שהיא גוססת. שמעיני, מירעל, היא באמת „נשמה כשרה". מעודי לא ראיתי כי יאבק איש עם המות זמן רב כזה, כמוה. לו שמעת את נהמה... ומה שנו פניה!... היוכל איש להכירה? עץ יבש... רגליה כשני רגבי קרח...

— רחמנא לצלן! — קראה מירעל — וכמה ימי שני חייה? אפונה אם הגיעו לשלשים.

— אולי שלשים שנה. עודני זוכרת אותה לפני השרפה בטרם נאלמה לשונה. הן אך שנות מספר עברו מן העת ההיא ועד עתה; ועתה — אני הזקנה עודני בריאת אולם, אף כי עשר פעמים ביום אתפלל אל ה׳, כי ישלח לי את המות, המלאך הגואל אותי מכל צרותי, והכבשה התמה הזאת... אך לא אפתח פי לשטן. הביני אפוא את דרכי ה׳! אינני שוה גם להזכיר את שמו הקדוש.

למה תקשי קושיא כזאת?... אשר יקרא עליו ללכת...

— שמעתי באומרים לי — הוסיפה בריינע לדבר — כי הרופא נתן לה היום סמי פיזעם... לו הייתי אז על ידה, כי עתה לא נתתיו לעשות את הנבלה הזאת.

גם למירעל חרה הדבר הזה. זה כבר „הרעישה את העולם" על הרופא הזה, באמרה כי „שוחט" הוא.

— ומה תחשבי את? אלמת עניה! את אשר יוכיח ה' ייסרו גם אנשים. כן, בריינה, אם יסתיר ה', ברוך הוא וברוך שמו — ובדברה הרטיבה אצבעותיה ברק פיה ותגגב אותן בכנף שמלתה — את פניו מאיזו משפחה אז תדעך כנר. תיכף אחר חתונתה מת עליה אביה ר' דוד'ל, זכרונו לברכה. שנתים ימים אחרי כן מת עליה גם אישה, תבדל היא מהם לחיים ארוכים, רבש"ע! והיו לה למליצי ישר; ועתה אמר הרופא נואש גם לחיה... הרופא ימח שמו!... לו ראית איך יתנכר אליה, כמו לא ידעה מעודו. ומי כמונו יודעות, כי בשכבר הימים ידעו היטב איש את רעהו. —

— הסי נא, הסי! אכן מצאת לך שעת הכושר ומה לדבר...

— חלילה לי, חלילה! האינני יודעת, כי עון פלילי הוא לקטרג על חולה, ומה גם בעת אשר אשר הנשמה תכון לתת דין וחשבון לפני בי"ד של מעלה? אנכי לתמי אדברה... מה פשעם ומה חטאתם אם התרועעו יחד? בבית אחד גרו, וצעירים לימים... באמת —

השעון השמיע: אחת, שתים, שלש. ובריינה אחזה את ראשה בידיה.

„רבש"ע! המרק, המרק שלי! בלי ספק לא נשאר עוד ממנו גם שם וזכר. כל מחלה וכל מכה הכתובה בספר „התוכחה" תחול על ראש אישי היקר, רבש"ע! התדמי, מירעל יקרה, כי יגש אל הכירים לשים עין על הפרור לבל יהי למאכלת אש? אש תאכלנו, רבש"ע! די לו כי מתגולל הוא אחרי כן עלי.

— לכי אפוא לכי, בריינה, האם לא אדע ולא אחוש זאת גם אני? בהביטי אל פני אראה גם פניך. הן זה גורל כל הנשים ומנת חלקן בחיים, לכי אפוא, בריינה, לכי —

— היי שלום, מירעלע! —

— לכי לשלום, בריינה! —

שתי הנשים נפרדו אשה מרעותה, אך בריינה שבה כרגע.

— עוד מלה אחת, יקירה, הגידי נא לי: האם לא טוב היה לשלח להגיד זאת לר' דוד'ל, זכרונו לברכה? ובאמת מדוע לא? ומי זה מחויב לעמל בעדה יותר מהאב בעד בתו היחידה?

— בודאי, בודאי! צדקת מאד, בריינה, הלא כה דברי אישי

המיד, כי שמה עליונים למטה ותחתונים למעלה. מי יודע אולי הוא שמה מן הנכבדים?

בין כה וכה ראתה מירעל את הילדים המצחקים יחד בחצר.

— ראי נא ראי, בריינה — הוסיפה מירעל לדבר — הנה אלה הצאן לא ידעו מאומה, כי עוד מעט ונלקח רועם מעל ראשם. הצפרים האֻמללות האלה לא תדענה כי קנן ינוע, ועוד מעט ונפל מן העץ ארצה.

בריינה קרבה אליהם.

— אוי ואבוי לעונותינו הרבים — קראה מירעל עוד — בבית הורים כבר היה לומד נער כזה „חומש", ועתה הנהו מצחק בעגות טיט, בראותי זאת „יגוע לבבי". הלא כה דברי אישי: „מפי עוללים... ההבל היוצא מפי תנוקות של בית רבן עולה ישר השמימה"...

— הביטי נא היטיב — קראה בריינה גם היא — בפני הילד וראית אם לא פניו כפני האִלמת ממש: הנה הפנים החורים, הנה השערות השחורות, הנה העינים הגדולות ממראה התכלת; כן, כן, לא כן הילדה, הענע, כי פניה דומים ממש לקלסתר פני אביה רבי זנוויל ז"ל, להבדיל בין המתים והחיים: הנה חוטמו הגדול, פיו העקום; גם היבלת החלה לצמח על לחיה השמאלית. התראי, מירעל — הוסיפה בריינה בקול פחדים — הנה גם ג ב ן לה.

— התחכמי אפוא ובואי עד חקר הנהגת שמו הקדוש — קראה מירעל — ובאמת לפי שכלי הקצר היה ראוי להיות להפך, הן... אל נא אחטא במוצא שפתי, נער כי יולד אם גם מום בו נער הוא, ואם לא תהיינה עיניו כיונים ואם גם יהיה עור באחת מעיניו. האם לא יוכל היות לסוחר, למלמד ואפילו לרב בישראל?! — ולמה לא? אך קרבן כי יובא למזבח ה' אם מום בו לא ירצה! העיקר כי יהיה לו מוח בקדקדו, כי יבין לדעת את „האותיות הקטנות" זה הוא העיקר. לא כן גורל עלמה, כי מה כלנו הנשים אם לא „השעיר לעזאזל"? אמנם כן — נאנחה מירעל מרה — רע ומר גורלנו. ובאמת מי זה לא ידע כי פנים רעים — חסרון גדול „לשדוך" ומה גם גבן...

— מה אומר לך, מירעלע, אזני לא תשבענה משמע את דבריך הנעימים, כי כל מלה מלה תמתק בפי כנופת צופים. —

התהלות ה... נעמו למירעל מאד. עיניה הקטנות נוצצו מרב שמחה ותוס...

— אל נא נחטא בשיח שפתותינו. מי יאמר לו מה תעשה? הן גם מלאכים ושרפי מעל יחילו מפניו. אחד הוא אך הצדיק מקאזעניץ אשר יחוה תמיד את דעתו לפני ה׳, ברוך הוא. ואולי להפך: אולי היה כן רצון שמו, הקדוש ברוך הוא, כי תהי רעת המראה ובעלת מום. באמת בימי הדור החצוף הזה... אין צניעות ואין בושה... רבות רבות תראינה עיני בלכתי ל„תקון חצות“, ומה גם לסליחות — והעלמה הזאת תהיה יתומה עזובה, מי ישגיח עליה או מי ישים לב אל דרכיה? — ובאמת הן כל העלמות תהיינה ב״ה ל„כלות“ וכל ה„כלות“ תנשאנה, וכמעט כל הנשואות תלדנה, ברוך השם, בנים ובנות; אם כן אפוא מה מנה יהלך אם יש בה מום אם אין, אם חוטמה עקום או ישר? הבל הבלים! האיש אשר גבן לו על שכמו „ישאהו“. הלא כה דברי מענדיל אישי תמיד: „עולם כמנהגו נוהג“. שם בעולם האמת לא ישאלו את ה„בשר ודם“: אם היה חוטמך ישר או עקום? אם היו לך עינים יונים או עיני חתול“? לא. חס וחלילה! אך זאת ישאלו „עָסַקְתָּ באמונה“? הנזהרת במצות „חלה“ ב„הדלקַת הנר“ ב„נטילת הצפרנים“ וכדומה למשל. העיקר הוא כי נעשה את כל מעשינו כ„משה מרשה“ כ„אבות“ וה„אמהות“ וכל היותר — הבל הבלים!

— אמת, אמת — הסכימה בריינה בנענעה בראשה.

— ואם גם אני צולעת על ירכי — הוסיפה מירעל בגאון — האם לא „זקנתי עם אישי“ הנבזה? האם לא ילדתי לו בנים? לו היה לרצון לפני רבון העולמים, כי עתה היו לי שנים עשר „עשרת השבטים“, ועתה נשארו לי חמשה... ואם הוא יקללני תמיד קללות נמרצות, בכל זאת... בכל זאת האם לא... יכבדני בלבבו? האם לא ישלים את כל חפצי? ובאמת האם לא ידע כי אשה צנועה הִנני ומלמדת?...

— לעמת זאת אומר אישי — רבונא דעלמא כולא! — תחת האחת בת חמשים וארבע שנה טוב לו שלש בנות שמונה עשרה...

— הרפי נא הרפי מדבר כזאת, אין זאת כי מצחק הוא — נחמה אותה מירעל.

שתי „הגבאיות“ האלה שכחו כלה את האלמת. אך בעת ההיא נשמע קול איום מן ה„הקדש“, הוא קול נהמת החולה. הילדים רעדו מפחד עד כי עגות הטיט נפלו מידיהם ארצה.

— הוא קֹול האלמת — גְאנחה בְריינה.

זירעל מהרה לבוא אל ה„הקדש" פנימה והלך הלוך וצלוע עד אשר נעלמה אחרי הדלת. ובריינה עמדה רגעי מספר על מקומה ותחשב מחשבות. פעמים אחדות שלחה את חוט הברזל אשר בידה אל תחת אזניה. אחרי כן הגיעה את כל-גוה העב ואת חוט הברזל תחבה בפוזמקא אשר בידה ותגש אל הילדים.

— למה לי לשאל את פיו? — דברה אל נפשה — לו אגרוף נלי צפרנים, אם יקח הוא את המגרפה אקח אני את האת. קומו, ילדים, ולכו עמי ונתתי לכם ארוחת הצהרים.

בריינה אחזה בידי הילדים ותוציאם מחצר ה„הקדש" להבי: אל ביתה.

בבוא מירעל אל ה„הקדש" ומשם אל החדר אשר שכבה שם האלמת מצאה שם גם את הגבאית „פריידא השחורה" אשר ישבה על יד המטה ותקרא בדממה באזני החולה מספר „מעבר יבק" „בעברי-דייטש".

— אל רחום! — קראה מירעל בקול — האמנם?!

— למה תשאלי, מירעלע — ענתה פריידא — עוד לא ראית גוססת בשרה כמוה. אם אך אחדל רגע מקרא באזניה תזעק זעקה גדולה ועלי לקרא הלאה. אך זאת נשמה כשרה! מירעל לקחה בידה את ה„מעבר יבק" ותשב על יד המטה על מקום פריידא, ופריידא השחורה קמה ותמח את דמע עיניה במטפחתה האדמה. רגעי מספר עמדה שחוחה על פני החולה ותנענע בראשה.

— הרואה את, מירעלע? עיניה פתוחות אך לא תראה מאומה. שערותיה הלבינו... בת שלשים שנה! —

מירעל לא ענתה מאומה. היא שמה את כלי המחזה הגדולים על חוטמה הדק והקטן ותחל לקרא.

— אל אחד בשמים! — הוסיפה פריידא לדבר — הוא ירא וידע את מחשבותיה ורגשותיה כעת. התדאג לילדיה? התזכר עוד את ימי נעוריה?

אמנם כן. במוחה החולה תעברנה כל שנות ימי חייה.

בדמיונה והנה היא עלמה בת חמש עשרה שנה, יתומה מאמה, ועליה לבדה לכלכל את עניני הבית. אך קום תקום ממשכבה בבקר

והנה ידיה מלאות עבודה, תרחץ את ידיה ואת פניה, תסרק את שערותיה השחורות והארוכות, תטאטא את הבית. ואחר תחם את המיחם הקטן; אך המלאכה האחרונה לא נעשתה כה מהר וראשה סובב עליה כגלגל כן הקטור והעשן שעלו מן המיחם בנפחה בגחלים. פניה היו חורים תמיד וגם אדם קל לא נראה על לחייה; ואביה ה״ה גאנח תמיד בהביטו אליה: „כאמה בתה!"

אך מי ישים לב לדבר הזה? עליה ללכת לקנות לחם, בעד שתי אגורות, חלב-חמץ ועוד דברים נחוצים לארחת הבקר, ואז תחל להכין ארחת הצהרים. העבודה אשר לא נעמה לה ביותר היתה ללכת אל בית המטבחים לקנות בשר, כי בהרים הקצב את קרדמו מעל ראשי הנשים הסובבות אותו, לחטוב את הבשר, עבר קר בכל עצמותיה, ראשה כבד עליה ואזניה צללו. ע״כ לקחה תמיד את כל אשר נתן לה הקצב ולא הפצירה בו ככל הנשים, לתת לה „חלק רך וטוב". גם הקצבים הביעו תמיד תהלת „חנה החורת", באמרם כי כל הנשים אינן שוות באצבעה הקטנה.

את הבשר עליה לשרות במים, למלח, להדיח, ואחרי כן לשפות את הקדרה על תאח. אחרי מלחה את הבשר היא מצעת את המטות ותבער את האש. הקדרה רותחת כבר על האש והשעון השמיע אחת, שתים עד שתים עשרה פעם. פניה החורים יאדמו פתאום כשני. היא מבטת כה וכה והנה אביה איננו בבית, היא פותחת לה בלאט את הדלת ויוצאת אל המבוא (פֿאָרהויז). שם תעבר על פני פתחים אחדים, אף תתעכב לרגעים אצל כל דלת לראות אם לא יצא מי, ויוצאת אל החצר ושם תעמד בשער. הרחוב הצר ריק. היא מטה את אזנה אל הקיר ותקשיב קול צעדים. גל דם חם יזרם אל פניה: „הוא הולך"! וכרגע תראהו מרחוק, לבוש מעיל ממראה תכלת ועליו נוצצים כפתורי כסף, ככבבים בתכלת רקיע... וצרור ספרים בין אצילי ידיו. עיניו נטויות אל השער ובראותו אותה יעבר צחוק-חן נעים מאד על שפתיו. הוא ימהר לגשת אליה. לבה יענה בהד לקול צעדיו. בקרבו אליה תרעדנה שפתותיה. והנה הוא נצב לעמתה... ראשה סובב סובב עליה כגלגל. ולמען לא תפול ארצה תשלח מהר ידיה לאחז בשער, הוא ישח אליה והיא מרגשת את נשימתו החמה. בין כה וכה תסב איזו דלת על צירה והוא יתהליך מהר בעד השער.

בשעה השלישית אחרי הצהרים ישנה המחזה הזה.

אחרי ארוחת הצהרים תשב לתפור ולתקן כתנות. מן הבית השני יחדר עכ:יק ללבבה קולו הנעים עם מלות זרות ומשנות — ואף גם זאת מה ינעם לה לשמוע ולהקשיב... אך לפעמים יכאב לבבה. מאד תתאו לדעת פשר המלות האלה — —

השמש תרד מעט מעט לפאת ים עד אשר תסתר כלה, ואז יבאו האנשים על הנשים הגרים בחצר וישבו יחד על המושב אשר לפני השער, לדבר ולשוחח כחפץ לבבם. היא פותחת את החלון ותוציא את ראשה החוצה, לשמוע בספר „שמואל עושה חבלים" על אדות בנו, כי הוא התלמיד הנבחר בהגימנזיום, כי על כל למודיו ינתן לו האות חמשה. וכל מוריו אהכוהו; וכי היה יהיה בקרב הימים לשר-עיר, לשר-מחוז ואולי לשר-פלך.

— ישמרנו ה'! — קרא אחד היושבים — לוּ היה פה שר יהודי כי עתה הצר לנו רב יתר.

— ואיפה אני? — קרא שמואל ברגז — האם אתנהו לעשות כחפץ לבו? האם לא אביו הנני?

בין כה וכה התגנב יעקב אל הבית פנימה ויעמוד לימינה וישען על החלון, ראשי שניהם נגעו זה בזה... מאז לא שמעה עוד את אשר ידבר בחוץ, גם את דבריו אשר דבר באזניה לא שמעה ולא האזינה.

— קומי נא, בתי היקרה, אך אל תפחדי — עורר אותה אביה משנתה באחד הלילות — קומי נא, כי שרפה בעיר, הנה קול המון המצלות.

ברגע ההוא נפתחו תריסי ההלונות ברעש והמולה, ולשונות להבה התפרצו פתאם אל תוך הבית ותמונות שחורות ואיומות נראו לעיניה בתוך הלהבה... אחדות עופפו אליה ואחדות אל אביה — ומרב פחד התעלפה.

כאשר שב רוחה אליה שכבה ערומה ברחוב העיר ואך כתנתה כסתה מעט את מערומיה, מסביב היה אור, להבות אש עפו מכל עברים ברעם וברעש כהמון שדי תפתה, להשחית ולבלע בתים ויושביה, ואזניה צללו לקול שריקות האש הגדולה אשר מסביב לה ויליל הנשים

הקוראות בקולות מוזרים: „הה, כבי! חוסו! הצילו! הה, בתי!" — ואביה עומד שחוח עליה ומביע לה נחומים: „הרגעי נא, בתי, אל תיראי! הודות לה' כי עבר האסון גם לא אֻנה לכל איש רעה!"

כמאה צעדים הרחק מן הבערה שכבה על הארץ ותרא ותשמע את כל אשר מסביב לה. פתאם נשמע קול יליל נורא מבין המהומה: „יעקב! הצילו! יעקב בוער באש!" וכל האנשים אשר עמדו מסביב פרשו כפיהם ויקראו גם הם בקול איום: „יעקב! יעקב!" והיא רואה והנה נגש יעקב אל החלון... קולות למאות קוראים אליו כי יקפץ החוצה, אלפי ידים פשוטות אליו לאחז בו בנפלו, הנה הוא עומד על סף החלון, כבר הוציא את ראשו החוצה, הנה הוא עף ברוח...

ממעמקי לבבה תפרץ זעקה איומה... הנה חשה ומרגשת כי הזעקה תעלה מעלה; אך תכלא בגרונה מבלתי יכלת לצאת החוצה. לשוא תתאמץ, לשונה רבקה לחכה ולא תוכל הוצא מפיה אף הברה אחת ותשב ותתעלף —

כאשר שבה שנית לתחיה גרו כבר בבית אחר, בחדר צר, אפל ורטוב, והיא שכבת לא במטה על כרים וכסתות כאשר הסכינה, כי אם על שני כסאות שבורים מכוסים בבלואי סחבות. בפקחה את עיניה ישב אביה על ידה.

— הודות לאל! עתה שבת, בתי, לאור באור החיים — קרא ברגש ואחר השח ראשו אליה וישקה במצחה.

זה עתה ישב יעקב על יד מטתך. גם הוריו יגורו בחצר הזה. שארית דמה זרמה אל להייה החורות כסיד.

— חנה'לע! — הוסיף אביה לדבר אליה — אולי תחפצי מה, מעט מרק או מעט חמים?

גם מרק גם חמים אותה נפשה הצמאה מאד, עד כי דבקה לשונה לחכה, שפתיה נחרו וכמו חשה יבשת בקרבה פנימה ותאמר לבקש מה, מרק או חמים להשיב נפשה; אולם אך שפתיה נעו וקולה לא נשמע.

— בתי — אמר אביה אליה — עודך רפת כח...

דבריו אלה הרגיעו את רוחה. על האח עמדה קדרת מרק ועל הרצפה על־יד התנור עמד המיחם אשר רתחו מימיו. ותוצא ברב עמל את ידה הדקה מתחת להמכסה אשר עליה ותרום בה על המיחם. — ומני אז אך ידיה היו לה לפה. היא היתה לאלמת — — —

היא שבה לאיתנה ותשב לכלכל את כל עניני הבית; אך עבודות הבית כבדו עליה מיום ליום. אביה התבונן בה תמיד ויאנח מרה... גם פרנסתו הלכה הלוך ומעוט מיום ליום.

במשך שנה שלמה הצליח בידם לקמץ מעט כסף ממחיתם די לקנות שתי מטות, כרים אחדים, גם כתנות אחדות לעודם. מעט הכסף הזה לא נותר להם מהוצאות הבית, כי אם מקבתם הרעבה, לא אחת ושתים לא אכלו ארחת הצהרים וכמעט תמיד שכבו לישון מבלי אכלם ארחת הערב. — אך ירדה מן המטה אשר שכבה עליה ירחי מספר באה אחת השכנות הביתה ותקח לה את המיחם הקטן אשר השאילה לאביה בחלותה. מן היום ההוא והלאה לא שתו חמים עוד. הקצב האמין לה ויתן לה בשר בהקפה, אבל אך לשלש ארוחות ולא יותר, ומנת חלקה עצמות וגידים. מצבם הלך ורע, אביה זקן, קומתו שחה, שערותיו הלבינו. גם על משכבו בלילות לא ינוח, יאנח וישבע נדודים עד אור הבקר, וביום הוקיר רגליו מביתו תמיד. — אולם יעקב לא שנה ולבבה ידמה כי עוד גדל וייף, ולמן הבערה גדלה אהבתו אליה שבעתים. מדי יום ביומו בשעה השתים עשרה ובשעה השלישית נפגשו יחד בשער החצר, ולפנות ערב יבוא תמיד אל ביתם וישב עמה על יד התלון, מעביר ידו על חלקת שערותיה השחורות, הרכות והדקות כמשי, ישקנה נשיקות חמות וארוכות, ודמעות, דמעות תזלנה מעיניה באין הפוגות...

בנסע יעקב מעיר מגורו לגמר את חק הלמודים בהאוניורזיטט, למחלקת הרפואה, היה דורש בשלומה תמיד במכתביו לשמואל אביו.

חנה'לה! — קרא לה שמואל פעם בפעם — יעקב בני דורש לשלומך!

מה יקר אז שמואל בעיניה! מה יגדל חפצה להביע לו את רחשי תודתה; אך מה יועיל החפץ? שפתיה נעות וקולה לא ישמע...

לתקופת השנה ושמואל הביא עוד הפעם דרישת שלום אך שונה מאד מהקודמת.

— התראי, חנה'לה — קרא אליה — מה יקר מפנינים יעקב בני. כבר יבקר את המחלקה השניה, ובכל זאת לא יבוש באביו ובאמו ולא יחדל מכתב גם לך. דבריו האחרונים פלחו עמק את לבבה. כעבור ימים מספר ספר לה שמואל על דבר מכתבי בנו, כי לא יעצב עוד לביתו, כי נקרא נקרא לבית

ירי גדול לנשף חשק ויצא במחולות עם כל הנשים והעלמות...
— התשמעי? גם לחול במחולות ידע —
כל יצורי גות רעדו יחד, רגליה מעדו ותפל על המטה, ושתי בהרות אדמות נראו על לחייה החורות כסיד. לילות אחרים ישבה אל החלון ותשמע את אשר ידבר על המושב אשר לפני שער החצר.
— השמעתם? —אמר אביה— הן צחקנו תמיד על שמואל ובנו; ועתה ימלא שחוק פיו עלינו כלנו, כי זה עתה קבל מכתב משדכן אחד, כי יציע לפני יעקב בנו נכבדות עם סך שמונת אלפים רו"כ נדה; אך בנו יכתב אליו, כי לא יאבה ולא ישמע אם לא יתנו לו שנים עשר אלף. התשמעו? שנים עשר אלף נדה יאמר לקחת ולא יפחת אף אגורה אחת!
חנה נפלה לארץ כנפל עץ רך תחת הגרזן אשר יונף עליו ותחל עוד הפעם שבועות אחדים; אך הפעם לא שכבה עוד בבית אביה, כי אם בבית החולים אשר יקרא לו „הקדש". בצאתה הפעם מבית החולים היתה כבר לאחרת, פניה ירקרקים תמיד, עיניה עצומות מעט, כמו לא ראו שנה זה זמן רב, עצלה, וגם זכרונה עזבה ולא ידעה עוד גם לכלכל את הבית. את אשר צוה עליה אביה לעשות עשתה, אבל לדעת ולהבין מעצמה עת לכל מעשה וחפץ לא יכלה, וגם בעבדה את עבודתה על פי אביה נראה לעין כי לא ידע לבבה את אשר תעשינה ידיה. בבקר בבקר הזכירה אביה ללבש את בגדיה, לרחוץ את פניה וגם לשבר רעבונה. ובאחד הלילות שב אביה מדרכו הביתה ומצאנה יושבת בלבושיה על מטתה ודועדת מקור.

„התנאים" יכתבו. את פיה לא שאלו. נשים אחדות הלבישוה שמלת בד חדשה ותושיבוה בראש הנשים, ואחר פתחו את הדלת למול בית „השכן", שם ישבו האנשים.
— התראי? —אמרו נשים אחדות באזניה— את היושב שם לימין הדין? הוא ה ח ת ן, הנה לא נשאה את עיניה להביט בפניו ותבט לארץ כבראשונה.
— אך זאת „נשמה טהורה" קראו הנשים פה אחד ותתפללנה לה' כי תהיינה להן בנות כמוה. יודעת היא כי אך ישרה וטובתה אביה מבקש ולא לה לחוות דעה.
גם את החתן הללו מאד באזניה: למדן מופלג הוא. הדין

יאהבהו מאד והרב ידבר אתו תמיד בדברי תורה. הדבר קטן הוא? לפרנסה לא תדאגי עוד, כי בלי ספק ימצא בעיר הזאת משרה נכבדה, משרת „המלמדות" היותר גדולה, והיא ישבה במנוחה כאחת הקרואות, כמו לא לה הדבר; אך לקול הקערות הנשברות רעד כל גוה והחל לבכות בכי תמרורים.

ככל החזיון הזה היה ביום חתונתה. בבית אשר נכתבו בו „התנאים" נגנו „כלי הזמר" ועלמות אחדות יצאו במחולות, והיא הביטה אליהן במנוחת נפש כנכריה. אך כאשר נשא החזן תפלת „אל מלא רחמים" ואביה נגש אליה ויפל על צוארה ויבך מרה, התעורר רוחה מעט וכמו חשה קור בקרבה פנימה, גם נדמה לה כי הנה היא מתה והאנשים אשר בבית נאספו יחד ללותה לבית עולמה...

ברב כח הרחיקו האנשים את אביה ממנה והיא שבה שנית ותהי כקפאה. לא הרגישה גם בעלות הכורת על שערותיה השחורות והארוכות. אך כאשר כסו את ראשה במטפחת גדולה ועיניה חשכו פתאם נבהלה מאד, גם נדמה לה עוד הפעם כי מתה זה כבר והנה שוכבת בקבר...

אך אחרי החפה התעוררת כאשר יתעורר איש משנתו; ובראותה את „מרק-הזהב", את חוטם אישה הגדול והעקום ואת הגבן אשר על שכמו קמה בכל מאמצי כחה ממושבה ותאמר לנוס. אך כחה עזבה כרגע ותפל אחורנית על הספסל ומפיה התפרצה שריקה איומה... לשוא! הנה נשואה לאיש והנעשה אין להשיב.

כי משחת מאיש מראהו, כי גבן לו על שכם, כי חוטמו עקום ועב ויבלת גדולה לו על לחיו השמאלית, לא נעצבה אל לבבה כל עוד אשר עמד מנגד ולא נגש אליה, כי מה לה ולו אם ישב בבית? הן דבר לא ידבר עמה, והלואי לא הביט גם אליה. מיום חתונתה לא נשאה עוד אליו את עיניה מיראה פן תפגשנה עיניהם יחד, והוא הביט אליה בתמהון-זר עד כי ממבטו קפא מעט הדם אשר בעורקיה.

מדי ערב בערב נפלה עליה אימה חשכה ותנס מן הבית ותצא אל החצר ותעמד בשער שקועה בהמון מחשבותיה, וכאשר לקחה אביה

משם וִיביאנה ברב כח הביתה רעדו כל עצמותיה מפחד ולא יכלה עמד על רגליה, ולמרות רצונה נפלה על המטה; אך בשום אופן לא נתנה לפשט את בגדיה ממנה, כי יללה ותשך ותקרע בצפרנים את פני אביה והשכנות אשר עזרו לו; אך נגש נגש זנוויל אישה אליה עזבה כחה ולא יספה להאבק עוד. כבול עץ שכבה על המטה כל עוד רוח בה• עשתנותיה נבכו ולא ידעה מה אתה עוד...

מיום בא זנוויל אל הבית לא הציק להם המחסור עוד כבראשונה. נבואת הנשים נתקיימה, כי מצא לו די שכר למחיתם בלמדו גמרא לבני „בעלי הבתים" אשר בעיר. בדף העץ הנקוב אשר מעל הארבה נראו כפות ומזלגות וממעל להם קערות אחדות. גם מטות אחדות מוצעות בכרים וכסתות נמצאו בבית. גם שלחן גם ספסלים אחדים עמדו במשטר איש על מקומו. בערב האירה מנורת-נפט קטנה את הבית ובליל השבת דלקו על השלחן ארבעה נרות במנורה בת ארבעה קנים.

אך חנה לא שמה לבבה לכל אלה.

אביה ואישה עשו יחד את כל העבודה אשר בבית: טאטאו את הרצפה, קנו בשר ויבשלו ויתנו לה לאכל מאשר הכינו, הציעו את מטתה ויגישו לה חמים בעורה על משכבה ויבקשוה ללבש את בגדיה.— אז מלאו לה שמונה עשרה שנה, רפיון גוה עבר מעט, גם פניה לא היו רעים עוד כאשר עד כה, ודמי עורקיה נזלו לפעמים בחזקה כבימי נעוריה.

כאשר לא נכרו עקבות העני והמחסור אשר חלתה הבערה בביתם, כן גברו חיל רוחה וגויתה גם יחד ותתעודד ותתעורר לחיים חדשים, ויהי אך סגרה את עיניה: והנה יעקב לבוש במעיל ממראה תכלת וצרור ספרים בידו עומד לנגדה, אזניה תצילנה מקולו הנעים, הנה מרגשת את נשימתו החמה וכבר תשלח ידה להסב את צוארו בשערותיו הארוכות והשחורות; אך מה נפעם לבבה במששה את ראשה המגלח. כנציב שיש תעמד מבלי נע ומעיניה יציץ פחד נורא מאד...

פעם לפנות ערב ישבה חנה על מטתה, זנוויל עמד אל יד החלון וישוחח עם היושבים על המושב אשר לפני השער, רבי דוד'ל ישב בפנה ויקרא בספר „תהלים" בדממה, ובידים פרושות הביט אל בתו הלבושה לבנים, אפלה שׂרדה בבית ולבושה הלבן נראה בבהרת לבנה ארוכה

בחשכת החדר, והיא ישבה לה בעינים עצומות, זרועותיה וידיה פשוטות ברות כמו חפצה לחבק מי אל לבבה. פתאם קמה ממטתה ותרץ מהר אל החלון ותשם בכבדות ולבה הלם בקרבה ותחבק את זנוויל. אך כאשר הסב זנוויל את פניו אליה ותכירנו לאור הכהה אשר לפני החלון סגה מהר בבהלה אחורנית ופניה התעקמו מפחד ושאט בנפש, ולולא מהר רבי דוד׳ל לאחז בה, כי עתה נפלה לארץ.

ובכל זאת ילדה לו בן ובת.

לא ארכו הימים ורבי דוד׳ל חלה וימת.

הנה עומדת על ה„בית עלמין". שתי נשים תומכות אותה והיא לא תעצר כח לעמד הכן, עיניה מפיקות מבוכה ותמהון, כמו חפצה לשאל: „מה נעשה פה? מדוע לא יובילוה הביתה?" רוחה שלו ולבבה ינוח. הנה מרגשת כי לא יכאב לה מאומה, אך כחה עזבה ולא תוכל להגיע בידיה, וגם לשאת את עפעפי עיניה להביט אל הנעשה מסביב לה יכבד ממנה; והנה היא מובלת אל הקבר הפתוח ולעיניה איש עטוף לבנים, פניו ירקים, וזקנו הארוך והלבן חלוק לשתים, משכב בקבר עמק... מה זאת? —יחשב לבבה— האם לא זקן-אבי הוא ומה לו פה? איש אחד יניח שברי חרס על עיניו, האנשים אשר מסביב ימלאו כרגע את הקבר בעפר וחול, והיא מבטת במנוחת נפש ועיניה יבשות. אות כי עצבונה יעבור כל חק וגבול, אמרו הנשים, אם לא תוכל בכות. אחרות מהן התקפצו עליה ותאמרנה כי „בהמה" היא, כי לא יגע הדבר עד לבבה... והיא שומעת זאת ויודעת, כי אליה תרמזנה מליהן ולא תדע על מה זה ולמה.

אך בקום זנוויל לאמר „קדיש" חשה פתאם כאב נורא בעמקי לבבה. קולו פלח את כליותיה ותתכוץ כנחש ותפל לארץ, ושריקות איומות התפרצו מפיה מבלי הרף, ותך בראשה על הארץ. אך אז הרגישה כי מת עליה אביה, ומעתה תהיה עמו לבדה בבית. על ארות ילדיה לא חשבה ולא ידעה מהם מאומה.

ויהי באחד מימי הקיץ, ביום חם ובהיר, החלון היה פתוח ותנה עמדה לפני האח שקועה בהמון מחשבות וזכרונות, ובתקעה את הכף אשר בידה בקדרה אשר על האש, להסיר חלאתה ממנה שכחה להוציאה

ופלא בעיניה כי לא שמעה קול השעון זה זמן רב. על עפעפיה נואו, פעם בפעם, נטפי דמעה אשר יבשו כרגע מלהב האש אשר ממולם. ילד אחד ישן בערשו הקטנה הנצבת לפני מטתה והשני זחל אליה ולאטו על ידיו ורגליו, ויאחז בכנף שמלתה.

— אמי! הקדרה רותחת על גדותיה! —

ותרעד כרגע ותסב מעט את הקדרה הצדה.

— התשמעי, חנה? — קרא אחד מגרי החצר מבעד להחלון — יעקב שב הנה מכתר בתאר „דוקטור". כרגע לפתה במוט הברזל אשר בפנת האח ותשען עליו. אז נדמה לה כי לבה יתפרץ החוצה...

היום רד. השמש נטה לערוב. ב„הקדש" פנימה יחשך מרגע לרגע. מירעל האירה את המנורה הקטנה התלויה בקיר ותתבונן בפני החולה: עיניה פקוחות, שפתיה פתוחות; אך שניה חרוקות ודבקות יחד וריד יסנן בעדן.

— רבונו של עולם! — נאנחה מירעל בדממה — מתי יבוא הקץ למצוקי שאול אלה?!

הדלת נפתחה, ואיש זקן, שפל קומה, זקנו ופאותיו ארוכים ולבנים, בא הביתה, ובידו הוא מוביל שני ילדי האלמת, וירזם בעיניו למירעל ותקם ותגש אליו בדממה. האיש הזקן קרץ עוד הפעם בעיניו למול החולה כשואל מה שלומה.

— הכל בידי שמים! — ענתה מירעל.

הזקן נאנח מר וידם.

— התדעי, מירעל? — אמר הזקן אחרי דומית רגעי מספר — אין מקום פנוי בביתי הצר. נכין אפוא משכב לילדים פה בירכתי הבית, אך אל תתנום לצאת החוצה לבל יקרם אסון חלילה, כי הנה השמים מכוסים בעבים ועוד מעט ויוריקו שלג על הארץ.

שמעיני, מירעל, אין זאת כי שגיאה ב„לוח" ח', ובמקום „שבעות" כתוב שם „חנוכה".

— הס, רשע! ב„לוח" שמו הקדוש לא תמצא שגיאה חלילה, כי לא בשר ודם הוא וישגה. וה„לוח" אשר לו הוא, בלי ספק, „מעשי אלהינו"; אך נחדל מדבר הבלים. איה בריינה?

— בריינה? בריינה איננה! בריינה הקריחה תבשילה, המרק והבשר אֻכלו באש, גם העצמות חרו, והמעט הנשאר לפליטה אכלו הצפרים האלה אשר הביאתם עמה... בראותי כי בטני תחסר שלחתי ידי שנית אל הצלחת ואוציא ממנה חמש עשרה אגורות ואתנן לה בידי ממש, לקנות בשר עוד הפעם, ועליה לבשל שנית מרק לארחת הצהרים. עליה לבשל, השמעת? ויעבר עליה מה!

הררר! — שרקה החולה בגרונה בקול מחריד לב ונפש —

מירעל פתחה מהר את ה„מעבר יבק" ותחל לקרא בו באזניה.

שני הילדים ישבו יחד על הארץ בפנה, נבהלים ויגעים. כעבר רגעי מספר נפלה עליהם תרדמה ויישנו. ראשיהם נשענים איש ברעהו וידיהם הקטנות אחוזות ושלובות יחד, והנה הרופא בא הביתה ויגש מהר אל החולה וישם את ידו על מצחה. רגעים אחדים משש את „הדופק" וינע בראשו וישם את פניו אל הדלת. מירעל מהרה אחריו ותשאלהו על הסף: אם יש תקוה לה לשוב לתחיה? הרופא הניע בכתפיו, וירם אצבעו למעלה. — —

ומחזות הימים שעברו יעברו עוד הפעם לפניה.

עוד הפעם הבית ריק כשהיה אחרי הבערה. עוד הפעם קירות רטובים, פשוטים ועורים... השלחן, הספסלים, הכרים והכסתות, המנורות, הסכינים והמזלגות, הכפות והקערות, כלם יחד נעלמו ואינם. לא האש כי אם מחלת זנוויל אכלתם. הוא שוכב על המטה בלא כח — ומה חורו פניו! והרצפה אשר לפני המטה מאדמת מדמו...

— חנה! — יקרא אליה בקול דק ונמוך — עוד מעט וסר עלי מעל צוארך. הן תמיד הייתי עליך למשא. מיום דעתך אותי תכלית שנאה שנאתני, אף כי שהדי במרומים, אך טוב הייתי לך כל הימים.

דבריו יכאיבו את לבבה מאד. אך זכה היא בעיניה וחפה מפשע. מעודה לא שנאתו, ולהפך, ידע ידעה כי איש ישר הוא וטוב לב, ירא אלהים ולמדן גדול; אך זה חפצה כל הימים כי ל א י ג ש אליה...

— הגידי נא את, חנה! — יוסיף החולה לדבר — אם עשיתי לך רעה או אם דברתי אליך קשות מעודי? האם לא עשיתי למענך כל אשר השיגה ידי? ידעתי כי רפת כח את ואעיש ואעבד אני... הילך איש בערבי לקנות בשר? היבשל על הכרים? הירחיץ ויסרק ילדים?... ואת

כי אלה ידי עשתה!... הן למענך עזבתי את ה„חדר"... נפלתי למשכב. עוד מעט יבא קצי... ואת תשנאיני עוד.

כמדקרות חרב היו דבריו ללבבה, ועיניה מלאו דמעה. לו היה כה הדבר אוי ידעה לענותו.

— האמנם תשנאיני? — הוסיף החולה לשאל — האמנם?

— לא! — הניעה בראשה.

עיני החולה רטבו מדמעה.

— הבה אראה נא — רעדו שפתיו השחורות — אראה נא. גשי אפוא אל המטה ושבי פה. אחזי בידי...

הוא מתחנן אליה כילד רך, היא נגשת צעדים אחדים ותעמד בשני צעדים הרחק מן המטה כנציב שיש. לבה יפעם בחזקה מרב פחד וידיה תרעדנה...

זנוויל מת והיא נשארה בודדה, גלמודה וחולה עם שני ילדיה. אז אחרי האסף אישה אל עמיו התעורר בקרבה בפעם הראשונה רגש האהבה לילדיה, ותקחם על זרועותיה ותשק להם ותחבקם אל לבה בכל עז, ובכל פעם מדי עשותה זאת רחש לבה רגש נעים ויגונה הקודר עזבה מעט.

כאשר רעבו ילדיה ללחם נתנה את אצבעה במו פיהם למץ ולשך אותו...

אך אצבעה לא תשבר רעבונם... הילדים ירעבו ללחם.

— אם אלמת! — צעקה הילדה ותשך את כנף שמלתה — לחם! תני לי פת לחם!

כברק עבר רעיון בלבבה, כי הבת תקם ממנה נקמת אביה. תארה ממש כתאר פניו. ומשה'לה ישב דומם בפנת הבית ודמעות נזלו על לחייו...

פתאם התפלץ לבבה. דמיה רתחו כסיר ותחל לרוץ הנה והנה ותשרק בקול איום מאד, ותקרע את עור פניה בצפרניה, ויראו הילדים וינועו וידמו יחד... וכל גרי החצר נזעקו לקולה. — — — —

אנשי חסד אספו בעדה מעט כסף ויקנו לה פרות ותופינים ויכינו

לה „מעמד" ברחוב העיר. הנשים חמלו עליה ותעזורנה לה בכל אשר יכלו. אחת מהן כי קנתה „מציאה" חלקה עמה חלק כחלק בימי החרף הרימו לה תרומה מן הגחלים הלוחשות אשר בקדרותיהן, להחם את בשרה הקפא מקור. כל נערי ה„חדרים" קנו ממנה תופינים וממתקים. ויהי היא מראָה באצבעותיה כמה אגורות מחירם וישלמו. ילדיה ישבו תמיד לפניה, ויהי אך הלך לו הקונה הביטה אליהם ותבך. ככה עברו עליה שנים אחדות· — —

אולם ביום סגריר אשר לא יכלו ילדיה לצאת החוצה וישבו בבית. ישבה היא לפני סלה כגוף בלא נשמה, ועיניה לנוכח הביטו; ולא ראתה לא את הקונה ולא את ה„סחורה" וגם לא את האגורות הנתונות לה, ולולא הנשים אשר השגיחו עליה, כי עתה לא נשאר לה מכל „סחורתה" מאומה.

הדלת נפתחה שנית ואשה אחת באה אל הבית.

— מירעל עטרתי! מה זאת? מה נהיתה? זה עתה שבתי מן הכפר. שמה קניתי! שמעי נא, מירעל, „מציאה גדולה", ביצים וחמאה; אך לא זאת חפצי לספר לך. בקרבי אל העיר והנה: רעם הממני. מה נפעם לבבי, ראשי סובב הולך עלי, אויה לי, בלבל זאת ולא אוכל. מירעל עטרתי, הנני מבקשך, ספרי נא לי: מה נהיתה פה?—

— מה זאת תשאלי, סערעל? — ענתה מירעל — אם יהיה לרצון לפניו, ברוך הוא, ליסר איש על חטאיו לא תחסר לו הסבה... ולבשר ודם עוד רע עשרת מונים מן הכלב. הנה אנחנו יושבות שם ברחוב והשלג יורד עלינו בלי הרף, ואֹמר בלבי: לו הלבינו חטאינו כשלג, כי עתה כבר בא ה„משיח". והנני נופחת בגחלים אשר בקדרה, להחם מעט את דמי עורקי הקפאים מקר; והיא, האִלמת, יושבת מבלי נע. כמו לא תחוש קר בגוה, השלג יורד ויורד עליה, והיא לא תנוע, כאלו המן הוא היורד מן השמים לעיניה. „אך זה הוא דם הנער" אחשב בלבבי „גו צעיר, לא עצמות בלות מזקן". „דם הנער" אחשוב בלבבי „יחמם רב יתר מבלואי הסחבות אשר עלינו" (הן גם הבגדים אשר כסו בהם את דוד המלך, זכרונו לברכה, לא החמו את דמו הקר) פתאם זכרתי ואשים אל לבי, כי מאז הבקר לא נתנו לה אף גחלת אחת. קמתי ממושבי לגשת אליה, אף כי אך ברב עמל אשא את רגלי הצבות; אבל

מה אֹמר לך, סערעלע, ומה אספר: נגשתי אליה והנה – כל גוה ינוע; ובטרם אשלח את ידי לאחוז בה תפול לארץ כבול עץ. טוב היה כי הייתי אני במקום המעשה. כל הנשים הרימו אמנם את קולן ותצעקנה, אך אנכי צעקתי בכל כחי, קולי נשמע עד למרחוק ולא חדלתי מזעק עד אשר באו שני אנשים וישאוה ויביאוה פה — ולמן היום ההוא, הנה שוכבת כאבן דוממת, כאשר עיניך רואות. הרופא, הן אמנם מה כל חכמת אנוש, איננו יודע בין ימינו לשמאלו, מחלתה, יאמר, היא „דלקת המות" — השמעת? השמעת? מאז הבקר לא היתה לה אף גחלת לוהטת אחת, השלג כסה אותה ואת סלה והקור היה גדול מאד, והוא יאמר כי „דלקת המוח" לה.

— מעודי לא האמנתי ברופאים — אמרה סערעל בגאון — מה ידעו ומה יבינו אם כל חכמתם ילמדו אצל „הגוים"? העיקר לבלי אחר את המועד — חמים, עלוקות ולחישת הצוענות... והשאר — הכל הבלים!

— אל רחום, אל בשמים! — צעקה מירעל פתאֹם — מתי יבוא הקץ?

ומצב האלמנה הולך הלוך ורע

בהרות אשר על לחייה לא תראינה עוד. כל פניה ירוקים כשעוה, מבין שניה יפרץ הקצף, גרונה יהמה כחלילים. הנשימה האחרונה תאבק עם מר המות. פעמים אחדות פקחה את עיניה ותשב ותסגרן כרגע, ובשארית כחה לחצה את חזה בידיה...

הילדים ישנו עוד את שנתן ושתי הנשים עמדו נבהלות לפני המטה; האלמנת פקחה את עיניה וברב כח פשטה את זרועותיה הדקות כקסמי עץ ותשאף רוח ותקרא פתאם בקול איום: „יעקב"!!

וברגע ההוא נפלה אחורנית על הכר — מ. ה.

מנגינת הזמן.

היא סוגרת עגומה את הקלאַוויקאַרד ובקול מר תתאונן: „אה.. אינך שומע!"

תחת ההלון הומה הרחוב מהולכים לשוח. לפני רגעים שררה שם דומית מתפלאים ונרעשים; אך כאשר חדלו הנענועים ומעל המיתרים התנשאה האנחה האחרונה הריע שאון תהלה וקול מחיאת כפים, אולם לא למען אלה שפכה נפשה במנגינותיה, היא שכחה את הערב הצח והנעים, את הירח והכוכבים במרום ואת האנשים על פני חוץ. כל חפצה ומגמתה לדבר על לבו והוא איננו שומע.

הִיא התלוננה מר. השפתים כחוט השני וריסי עינֵי התכלת נרעשו לדמוע.

— אל אלהים! — קראה פתאם בקול פחדים — מה היה לך, דוד? עיניך מלאות דם, להייך — סיד, הלא חולה אתה? —

— כתמול שלשום אני — ענה הנשאל בחפזון, כמו היו לו השאלות למשא. ויתנשא מעל כסאו ויצעד בחדר הנה והנה. אחרי רגעים אחדים שבב על המטה, אשר עבר על פניה, ויסב את פניו אל הקיר;

היא הרגישה פתאם כמו עוקץ חד בחזה והולם פעם במות. חיש הוציאה את ווי שערותיה ותשליכם ארצה וגלי תלתלים התגוללו אחורנית. עוד ידה נטויה לפתח סגור שמלתה, כי בכבדות תשאף רוח, אך התאפקה ותסתר פניה בכפות ידיה הרועדות.

— האם לא הטיבותי נגן היום ? — שאלה מבעד לכפרת הכפות.

— הטיבות מאד מאד! — נשמע מענה-קר מהשוכב במטה.

— ומדוע אפוא ?...

אין מענה. —

— היו ימים — החלה רתת... אך פתאם התנשאה מעל כסאה ותצא אל המעקה ותעמוד שם. בעיניה נפגשו ברק-קפאון יורד מכוכבי מעל וברק תהלה עולה מעיני הנצבים מתחת; אך שניהם לא חדרו ללב פנימה. לשוא יצא גם הירח מחפת ערפלי נגה לקראתה — אולי תצק לחשה לפני השמים...

אך רסיס דמעה מתפרץ מעיניה ונופל ארצה...

הרעיון המר והנמהר עודנו מתגולל במוהה. —

— היו ימים — אך חלום הזהב עבר, ימי האשר כלו! קץ וגבול לכל וגם לרגשות משורר... אך לבי האמלל חלם חלום אל-מות! לב פתי! לב שוטה! הפרחים נובלים, צבעי הקשת עוברים, כל רגש בן-חלוף ולבבות שוטים ישברו כשבר ובל!!

זכר ימי אשרה המעטים יעבור לפניה ותוכם כברם מ נ ג י נ ו ת ו ש י ר.

שניהם נפגשו בחיק הטבע, לרוח האביב. — —

היא פרטה מדי ערב על הקלאַוויקאָרד והוא עמד מנגד בגן, נשען על אחד העצים. הוא היה האחד אשר הבין את שפת-לבבה. הוא היה הספוג להמון רגשותיה, ועיניו — אבן-שואפת לבני הרשף אשר התנשאו מבין אצבעותיה והמיתרים... „המשורר!“ „המשגע!“ הורו עליו באצבע; אך נפלא הדבר, כי מרגע שמעה חרפתו הרגישה אהבתה אליו. — — —

.. ערב! — —

... פתאם יגה ענן כתנין מפאתי מעריב לבלוע את שארית היום הרפה.

„למה תסתיר את פניו ממני?“ התלוננה אז על התנין במנגינותיה. —

גשם שוטף נתך, אך היא לא סגרה את חלונה ורגע לא חדלה מנגן... איזה קול פחדים, איזו צעקת-אימה נשמעו במנגינותיה... לבה מרגיש כי הוא עומד תחת העץ. לשוא תחדרנה עיניה מבעד הערפל, לשוא תבקשנה את פניו החורים, את עיניו הרות-ברקים — אך לבה לא ישקר: הוא עומד תחת העץ! —

כמו מעל ההרים מסביב יתגוללו רעמים אדירים, וקול הקלאַווי-קאָרד מתחרה אתם, קול-פחדים איום מתבולל בחרון הטבע — פתאם ברק נגה... ועיניהם נפגשו! — —

„ובמעוף עין אחד ראיתי, אני פתיה, נצח נצחים עולמי עד, אשר בלי קץ... בעיני בן-חלוף ראיתי רחבי-תבל, עמק-תהום ורום שמים!“

והאור הזה הולך עתה וכבה...

ותסתר את פניה לבלי הבט, —

— ואנכי אמרתי — תתלקחנה עוד הפעם מחשבותיה — ואנכי דמיתי, כי אהיה תמיד נשמת שירתו, נפש תהלתו... ולבו יהיה לי לכנור-קסם — אך גם שירתו גם אהבתו מעין אכזב...

זה ימים אחדים ועטו כנצר נתעב — ולמנגינותי לו לב נחשת! — —

אך לשוא, זכרונות העבר! — תתמרמר אל נפשה — תהום נורא מבדיל בין אתמול ומחר...

„עֵדִים אַתֶּם רֵעֲמַי וָעֵם!"...

החל לשורר אז; אך היא סגרה את שפתיו בעתרת נשיקותיה... לא אֹמר ודברים — אך נשיקות, אך חלופי הנשימות הם לשון האהבה—

— למה תשובו, זכרונות?! מה בצע בכם? אתם, פרחים נובלים! אבד שלל הצבעים, כעשן כלה רית הנחוח, אך הקוצים הוחדו לפלח לב וקרב, —, —

— מרים! — חדר פתאֹם אל אזנה לחש בקשה, חרטה ואהבה. היא התחלחלה, אך לא פתחה את עיניה, כמו פחדה פן תוכח לדעת כי לא ה ו א אך ד מ י ו ן רוחה החולה דובר בה. —

— מרים! — התחנן קולו עוד הפעם.

היא התנשאה ומאפס כח צנח ראשה על שכמו, ימינו תסמכנה והיא נמשכת אחריו לאט, לאט החדרה.

„עֵדִים אַתֶּם, רֵעֲמַי וָעֵם!"

יתחיל את שירתו בשבתם על הספה, יודע הוא היטיב, כי קסם בפיו לעורר עתרת נשיקות; ואולם עתה אך ידה נגעה בשפתו, יד קטנה וקרה, —

— מרים! — מתגנב קולו הערב והרועד מבעד לאצבעותיה אל חדרי לבה — מרים! מה היה לך?

תחת מענה נשמע קול בכיה, —

— מרים! — התלונן רכות — וכל זאת באתני, יען לא יכלת היום שמוע את מנגינותיך?

— האין זה אות?...

אך עתה סגר חוא את שפתיה.

— אל תוציאי משפט מר ונמהר! —

— ומה היה לך, דוד?! —

— האמיני לי, מרים, האמיני בתמימת-יונה, באהבתי אליך, כי אך תכן המנגינות היה לי לזרא היום — —

— ומדוע? —

— יען, יען לא התאים עם הלך-נפשי עתה הרב והעצום ממני, ממנגינותיך וגם מאהבתנו — — רוח חדש צרר אותי בכנפיו, רוח גדול, רוח כביר...

— והלך-רוחך זה נסתר ממני, מיתרי לבך ולבי ירעדו באופנים שונים הלך נפשך והלך נפשי לא יתאימו — האין זה אות?..

— לא, מרים! הרוח הזה בא מן החוץ... הוא לא נולד בעולם חיינו... הוא נולד בעולם אחר... משם, שלח שן וצפרן אל לבבי...

— ומדוע לא ארגיש אני את השן והצפרן? —

— מדוע? יען כי האהבה אוהבת את עצמה, יען כי אספתי שארית אונים להסתיר ממך את הרוח הזה, יען לא עצרתי כח להעיב את עיניך, לראות איך יועמו לחייך, יען יראתי פן תלט הדאגה את כוכבי שמי.

— דוד! — התפרצה תלונה משפתותיה.

— זה ימים אני נלחם בי, אך כחי הולך וכלה...

— מה זאת, דוד ? הגד ! — שאלה באימה ותקפץ ממקום מושבה.

— מה היה לי ? מבעד אשנב מקרשנו השקפתי אל החיים —

— אמת ! — הודו שפתותיה — בימי אשרנו שכחתי תבל והמונה, את צער החיים, את...

— עמך !...

— כן ! —

— את צרותיו ! —

— כן ! — סלח לי, דוד ! — קראה ותפול בזרעותיו

— למה את קרבה אל הקלאַוויקאָרד ? — שאל אותה בקול רגז.

— להשמיע מנגינות — ענתה בצחוק-חן קל.

— חדלי, מרים, חדלי לך. לא אוכל שמוע ! —

— קרב הנה ! — קראה.

ויקרב.

— שב ! —

וישב.

— דוד ! — אמרה בקול עז — לא אוכל נשוא אף רגע אם יתפרדנה נשמותינו, אם גם במעוף עין אחד תאחזנה מסלות שונות ברוח. אתה תדבר ואנכי, אנגנה.

— לא יתכן, מרים ! —

— מדוע ? —

— יען כי למקרי החיים כעת אין אותות בעולם הזמרה —

— ננסה ! —

— נסי את כחך — ענה בקול מר — נגני לי: לחץ, רעב, צמאון, כוו והרפה, שפלות, הכנעה — נגני לי: לב מלא-אפר, מוח מלא רקבון, יד ורגל הולכות וכלות מאפס עבודה —

— חדל! — קראה פתאם מרים — חדל מהתגולל בשפך נפשך ושמע את מנגינתי.

— לא אוכל! —

— אני מבקשת! אך הפעם! — התחננו יתר שפתי מור, עיני יונים וורעות אהבה.

הוא נענע בראשו והיא החלה לנגן...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

ים של דמעות במנגינה, גלי בכיה הומים, משברי תאניה יתנשאו שחקים... — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— „יום הכפורים"! „כל נדרי"! — לחשו שפתיו בתלונה — גם את חטאינו תזכירי.

אך היא לא תמשך יד ולא תסב עין —

התאניה הולכת ומתגברת, תתחמם, תתנשא.

— כותל מערבי! — צללו שפתיו

אַלְפֵי קוֹלוֹת יִתְנַשְּׂאוּ שְׁחָקִים. — — —

. . . .

. . . .

. . . .

אך פתאם וקול החליל נפל אל ים הבכי ויתגולל בו אנה ואנה... לרגעים יתכס ברעש משברים ולפעמים יתגבר עליהם ובין גליהם ירוץ אורח... אך לאט, לאט הולך להרגיע הים וקול החליל הולך ודם... על פני הים מנגינתו — מנגינה קלה, נעימה, מנגינת האבד, מנגינה מלאתי דאגת תם, תקות צדק ובטחון לב ישר...

כמו מן הערפל יצאו ניצוצי אור... שביבי תקוה כמו מרחוק יראה ההלך —

אך פתאם חדלת מנגן, כחה עזבת והמון נשיקות כסו את לחייה — —

אני והוא

ספור

מאת

זפר"ן.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

I.

אחד מימי הקיץ האחרונים.

בלשכת המחלקה השניה אשר לאנית הקטור „לערמאנטאוו" ההולכת מא. לצ. על נהר וו. היו מספר הנוסעים לא רב.

על הספה לאורך הלשכה מימין ישבו שלשה אנשים, הבאים יחד, כפי הנראה, מדרך רחוקה, כי הלחם אשר הצטידו בו, כפי הנראה, בצאתם, יבש עתה והיה נקודים, וירככו אותו במי הנהר, אשר דלו להם לתוך בקבוק עשוי מברזל רקוע, כעין הבקבוקים אשר יקחו אנשי הצבא בצאתם למלחמה. אחרי אכלם מאכלם הדל הזה, בלו האנשים את כל עתם בשנה ארוכה ועמוקה, כשנת העובד אשר לא נתן ימים רבים תנומה לעפעפיו. ובאמת היה לפלא: איזו דרך באו האנשים אל הלשכה השנית, בעת אשר מקומם הכירם, לפי בגדיהם הפשוטים והעבים ולחמם הצר, על הרצפה במחלקה השלישית? לולא היו האנשים האלה מעשירי הרוססים מחזיקי דת ישנה, ההולכים להשתחוות על קבר אחד מקדושיהם באיזו עיר רחוקה. העם הזה ידוע בפשיטות מנהגיו גם אצל עשיריו.

לעומת הדלת אצל הקיר המזרחי ישבה משפחה רוססית עשירה ונאורה, איש ואשתו, שניהם לבושים מחלצות, ובניהם כשתילי זיתים סביב להם — עלמה יעלת חן וטובת מראה, שתי ילדות קטנות עוטות הוד ונושאות חן וחסד, ונער אחד לבוש בגדי השרד של בית ספר בינוני, ועל גביהן אשה ארוכה ודלת הבשר עם משקפים על אפה, אומנת צרפתית, כפי הנראה. — המשפחה הזאת היתה בודדה במועדיה

ודבר לא היה לה עם הנוסעים האחרים, אשר על פי מקרה ארחו אתם לחברה. — האב קרא לפרקים בכתבי עת שונים והאם עם הבנים בלו את הזמן בדברים נעימים, פשוטים במשמעם. כפעם בפעם הוציאו מצקלוניהם ומאמתחותיהם מעדנים וממתקים, מגדנות ומעשי מרקחה, וישיבו בהם את נפשותיהם הנהלאות. וכל זה בלי כל רעש והמולה.

לא כן היה מצב הדברים מסביב לשלחן השני, לארך הספה משמאל הלשכה. שם ישבו ארבעה אנשים יהודים: שלשה צעירים לימים והרביעי איש שיבה. השיחה היתה שם עליזה וסואנה. היושבים דברו בקול רם, צחקו בכל פה, מבלי שים לב כל עיקר לשכניהם האצילים מ„קיר המזרחי".

ראש המדברים במסבה היה אחד משלשת הצעירים, שם משפחתו היה, כפי אשר כנוהו רעיו במרוצת השיחה, יפה. מספוריו אמנם נשמע שראשו ורובו שקוע בעסקי מסחר שונים, אבל מבטיו בדברו ואהבתו לציר רגשי הלב ותנועות הנפש ענו בו, כי קרוב הוא גם אל הספרות, כי קרא ושנה בילדותו וכי גם עתה הוא למצער מהקוראים השוקדים, אם כי לא אחד מהסופרים; ואשר על כן היו פסוקים רבים מכתבי הקודש, מאמרים שלמים מאגדות חז"ל, מהספרות העברית החדשה ומדברי הסופרים הלועזים שגורים על פיו, וגם אהב לתבל בהן שיחותיו עם רעיו. — אולם, מצד השני, ענתה בו הכרת פניו, כי איש מזימות הוא ובעל תחבולות, כי „לא תמול יצא מחדר אמו", כי הרבה ראה ולמד בשוק החיים „ויעבור באש ובמים ובארובות נחושת", כמשל הרוססים. בקומתו לא היה גבוה, אבל גוו היה איתן, כרסו בולט מעט, פניו שזופים מחם השמש, רק עיניו היו מאירות ומפיקות תמיד איזו ערמה תמימה, שפתיו היו תמיד נכונות לצחוק. גם היה דרכו לכוף ראשו לצד שכמו השמאלית, אשר הרים מעט למעלה, והתנועה הזאת הועילה לו להראות כמתלוצץ לכל ומהתל בכל פגעי החיים.

שני הצעירים האחרים היו גם הם, לפי מדברותיהם, אנשים בלתי פשוטים, אנשים שקבלו חנוך ידוע בבית אביהם ותהי דעתם נכונה גם בשפת המדינה. מתוך השיחה הוברר, כי שניהם הם סוחרי דגים מערים שונות ברוסיא הקטנה ולרגלי עזבונם ומערכם הם נוסעים

לעתים קרובות לא., ועתה הם שבים משם לביתם לימי החגים; כי גרו עם יפה באכסניא אחת זה ירחים אחדים; כי גם הוא התעכב שם לרגלי עסק אחד ימים רבים, וגם הוא שב עתה לביתו לדרום רוסיא; ולמרות פרוד הדעות בין שלשת הצעירים, בהיות יפה איש חפשי במחשבותיו על דבר הענינים הרוחניים, ואחד מהדיגים, בן־קלמן, הוא איש שהתפקר מרוח העת ויהי בן־חורין בהנהגתו, ומשנהו שלום, איש שנשאר אדוק באמונתו, דבק במצות התורה והשקפותיו בעניני עולם האצילות הן אותן ההשקפות העתיקות המורשות לשאר אחיו מחזיקי הדת, — למרות פרוד הדעות הזה שכנו האנשים במשך ימי שבתם בא. בבית אחד, ויקשרו איש לרעהו בעבותות ידידות. הרביעי, הזקן, היה אחד מתושבי א. וממיודעיהם של שלום ובן־קלמן, ובשבתו באניה ללכת לצ. ארח גם הוא אתם לחברה; אולם לא לקח כמעט כל חלק בשיחה. כפי הנראה היה האיש מהעשירים „השוקטים על שמריהם", לבו היה טוב עליו כל עת הנסיעה, והשלוה והבטחה לא סרו מעל פניו והעידנה כי איננו נוסע לבקש איזו דבר אשר יוכל לספוק פן לא ימצאנו, כי אם לקחת דבר המוכן לו במקום נאמן. — אם התוכחו המשוחחים באיזו שאלה אז הקשיב לדבריהם בקרירות רוח, מבלי הער עליהם מאומה, רק אם נזרקה מפי אחד מהם מהתלה חדה, התערב גם קול צחקו בתרועת הצחוק אשר התפרצה מפיהם, או אז הביע להמהתל את תהלתו בסגנון המיוחד לבני דורו, באיזו קללה גמורה, למשל:

„יקחך בכור שטן, לץ ארור!"

בכלל התעסק הזקן יותר בשתית חמין. הוא הריק כוסו וימלאה ובין גמיאה וגמיאה הקטיר את מקטרתו, בעוד אשר הצעירים נמשכו יותר אחרי השיחה, ויש אשר היו תפושים באיזה וכות וריב שפתים, ואז שכחו את כוסות החמים והצטננה, ואז שפכון לקערת ההדחה וידרשו מאת המלצר, כי יתן להם בקבוק חדש, עד שבקבוק החמין על שלחנם היה יכול להקרא בצדק בן אל־מות. —

עניני השיחה השתנו פעם בפעם. מהשאלות המדינות שעמדו באותו היום על הפרק עברו למצב המסחר בארצנו בכלל ואחר — למצבם של איזה סוחרים ידועים בא. בפרט. פה מצאו כר נרחב לריב

ולהתוכח. אם החליט האחד כי הסוחר .N הוא איש ישר הולך ועומד בדבורו, הוכיח השני, עד פמה .N רמאי ו„בן כלבתא", וכדומה.

היום פנה לערוב. האיש הישן בירכתי האניה הקיץ משנתו. הוא פתח את עיניו ויסתכל בפני האנשים הסובבים אותו... אולם כפי הנראה לא הביאה עוד השנה מרפא לעצמותיו, וגם מחשבות תוגה וזכרונות מעציבים שבו ויעלו על לבו בהקיצו; ממקומו לא קם, אם כי חם לו מאד וירבה להזיע. הוא שכב סרוח על הרצפה ויהגה נבאים. מבטי עיניו נטיו רגע על המדברים הסואנים, הרחוקים, כפי הנראה לו, מכל דאגה ועצב, ויתבונן בהם מעט; אולם החליט בלבו לבלי התערב בשיחתם, ולבלי להביא נפשו בסודם, כי הכיר אשר זר יהיה להם, וכי אין דבר הנוגע גם לו גם להם יחד. הוא שכב מבלי נוע, ורק לעתים התפרצה אנחה עמוקה מקרבו.

— האיש הזה, כפי הנראה, אֻמלל מאד בחיים—העיר בן־קלמן, בהראותו על הישן, — אני נד לו. אנחותיו תשברנה חצי גופי. יש לחשוב, כי הרבה נסה האיש הזה בחיים ותבוסותיו היו שלמות — ועתה אובד עצות הנהו.

— ולפי דעתי — ענה יפה—אינם ראויים אנשים כאלה כי ננוד להם. אני לא אוכל לסבול אנחות גבר. האנחות והדמעות נתנו לנשים. אנכי בדרכי בחיים פגשתי באנשים רבים, אשר היתה בהם יד ה' ותשלח עליהם כל נגעי בני אדם, דרכם היתה מלאה חתחתים ומכשולים; אך שבע נפלו וקמו... משפט קהלת, כי אין טוב לאדם מאשר ליאש את לבו על כל מה שיקרה עמו, מחוכם מאד, ולוצאטו ב„לישרים תהלה" שנה את המשפט הזה במלים אחרות — עודני זוכר בע"פ מקומות הרבה מהספר הזה —

„אֶבְלוּ וְגִילוּ, גֹּבַה לֵב אִי פַחַד,
גַּם זֶה וְגַם זֶה הֵם מֵהֶבֶל יַחַד.
פִּגְעוֹ וְכָל מִקְרֵהוּ —
רֶגַע הֲלֹא יָשְׁנוּ, אַךְ לֹא מִשְׁנֵהוּ

— לי יש הרשות להסכים עם המשפט המחוכם הזה, כי בעל

נסיונות רבים אנכי, שבעתים צורפתי במצרף המקרים. „כבר הייתי על הסוס, גם מתחת הסוס", כאשרו יאמרו הרוססים, ונוכחתי לדעת, כי שפלות ידים ורפיון רוח הם בעוכרי האדם. הם יביאו מהר את הספק המר אל לבו, ואז ירד עד דכא, וידעתי גם כי נאמן משל הרוססים:

„עָמָל וְאֹרֶךְ רוּחַ —
וְעַל גּוֹרָלְךָ טוֹב יָנוּחַ".

— אני הייתי גם מטאטא־רצפה בחנות אחת, [illegible]יתי גם נושא סבל בנמל אחד — ועתה הנני מנהל העסקים אצל אדון אדיר, נ[illegible]ן בכל ביתו ובעל רשות לעשות בנכסיו כבתוך שלי, כפי שתוכלו לשפוט מהעסק, אשר בגללי כתותי רגלי לא.; לך אולי אינו ידוע העסק הזה — פנה יפה אל הזקן שבחבורה — והנני לבאר לך אפוא, כי מגמת פני בנסיעתי זאת היתה לרדת להנכסים, אשר נפלו לנחלה לאדוני מאחיו, בעל הון כביר, אשר היה ימים רבים ממונה על בית פקידות המכס בא. והלך ערירי כל ימיו. — ומה יהיה עמדי באחרית הימים או גם בעוד שנה או שנתים איננו יודע.

— אם כן לפי דבריך — העיר שלוף הקנאי אשר מדברי יפה נדף לאפו איזה ריח של כפירה, — אין מזל לאדם, אין הצלחה, ופשיטא כי אין מנהיג עולמו בחכמה נעלה — ואני [illegible]מין באמונה שלמה, כי אם ה' לא יחפוץ שוא ישקד השוקד, כי אך ה' יכונן מצעדי גבר, ואם סר מזל האדם, דרכיו לא יחילו; ו[illegible]"כ אינני [illegible]ץ אם אפגוש באיש, אשר בראותו כי סר כוכבו וכי נ[illegible]רה דרכו [illegible], יפול לבו ורפו ידיו. להלכה הזה אין לבוז; עלינו לנוד לו ולהושיט לו יד לעזרה, אם נוכל.

— שאלת העזרה היא שאלה אחרת — ענה יפה. — מזה אולי אינני מתרחק יותר מאחרים. גם באמונה אינני נופל ממך, ידידי חביבי! בשגם להיות מאמין דבר קל הוא ולא נצרך לזה יתרון הכשר ושאר רוח; אולם בנוגע להערתך על דבר „ההשגחה" אשיבך, כי במופלא ממני איני אוהב לחקור כל עיקר; לפי שתשיג בינתי אני רואה בעולם אך

רוכסי נסבות, פגישות מקרים ידועים, טובים ומועילים או רעים ומזיקים. — ובאיזה מקצוע אתה רואה בעליל „הנהגה מחוכמה"?

הזקן הזדעזע מעט לשמע דברי העתק האלה. גם לב הצעיר האורתודוכסי חם בקרבו.

— בכל שוק החיים אני רואה אותה — ענה הזקן בקול חוצב אש —. אולם למופת אציג לך את ענין הנשואין. בהם יראה כל איש, שאיננו עוצם עיניו מראות נכוחה, אמתת הדעה, כי יש גזרה קדומה „בת פלוני לפלוני". בכל יום יחוברו זווגים כאלה, אשר רק רצון עליון קבצם ואשר ע"פ רחוק מקום בין המזדוגים והבדל רב במהותם אי אפשר היה לכל בר נש לברוא בשכלו דברים כאלה. אנכי בעצמי נשאתי לי אשה מקצה הארץ, בת איש אשר לא שערוהו אבותי ואבות־אבותי.

יפה עוה שפתיו להמימות איש ריבו, ויקרא:

— הנך מתלהלה ויורה חצים, אחי הטוב, ואולם אל נא בחמתך. ואם תקניטני אמר לך, כי לפי דעתי, גם בעניני נשואין תראה בינת אנוש רק התגלגלות סבות שונות... האמינו לי, אדוני, כי אם יש זווג שנעשה בדרך פלא, אחרי שכבר נחשב לאחת הנמנעות — הוא הזווג שלי עם אשתי. הגדר שהעמד בינינו הבצר כל כך, עד שלא היה ביכולת איש להבקיענו — והחפץ להאמין יוכל לראות פה בעליל, כי נהרס הגדר רק בעזר מלאכי שמים, בבוא העת שתקוים הגזרה „בת פלוני לפלוני". אולם מי שאיננו מאמין יכול לבאר לו גם את המאורע הנפלא הזה ע"י השתלשלות המקרים. — אך אשרי המאמין.

— גם מבלעדי תעודרני, אני בתומתי אחזיקה ומדעתי הפנימית לא אסור.

— ולמה תוציאני מהכלל? כבר אמרתי לך כי חלקי גם אני בין המאמינים; ואני דברתי רק על דעת השופטים לפי ראות אנוש.

— איך שיהיה — קרא בן־קלמן, אשר השאלות המאצלות לא נגעו עד נפשו — שומע אני מדבריך, כי צבא וחליפות ושנוים נמרצים היו בהייך, כי גם אשה נשאת לך בדרך פלא, באופן רומנתי, בלי ספק, ואדמה כי ספור הרפתקאותיך יכול לקחת לב שומעיו — ומדוע מנעת ממנו הטוב בכל ימי שבתך עמנו יחד?

— אולי בן הוא — השיב יפה שבע רצון מהמקרה שהביא

לידו להרבות שיחה — במלחמתי בחיים הראיתי למדי אומץ לב, חריצות ידים ושקידה רבה על עמלי; אולם לא אוכל התפאר, כי הצטינתי במדות האלה וכי עליתי בהן על יתר מכירי, ונהפוך הוא, בצבא הלוחמים פגשתי בגבורים גדולים עשוים לבלי חת, אשר גם אחרי זוב כל דמם מהמכות והפצעים שהרבו בהם חצי הזמן, כל עוד רוחם בם החזיקו מעמד ומקומם לא הניחו... ביחוד עורר תמהון בקרבי האחד מהם. הוא היה גבור ונערץ! הוא עלה עלי שכם אחד, אם לא בתנאי הראשון המביא לאשר — ע"פ המשל הרוססי אשר הזכרתי —, בעמל וחריצות ידים, הנה לכה"פ בתנאי השני, בארך רוח ובסבלנות... אם תחפצו, אחי, „אירה בשתי ארנבות בפעם אחת", כאשר יאמרו עוד הרוססים. הבה נעלה על גג הספינה. שם תשב עתה, בבוא השמש, רוח חרישית משיבת נפש, ואספר באזניכם מהות האיש הזה, אחד מ ה מ ע פ י ל י ם, המתפרצים בחזקה לעלות ההרה, וקורות פגישתו עמי, ובדרך ספורי אעביר לפניכם גם את תולדות חיי וכל הקורות אותי בכלל וקורות נשואי בפרט. — אמנם בדרך ספורי יהיה עלי להעלות מתהום הנשיה זכרונות מרים ממים שעברו עלי, עלי יהיה לגלות לכם מצפונות נפשי, לפרסם לפניכם דברים שנדברו בצנעא, רק „ביני לבינה", אשר ניצרו סתומים וחתומים מכל איש, ואשר לפעמים גם לבי לפומי לא גליא; אבל באשר כי יקרתם מאד בעיני ונכבדתם, אני חפץ להראות לכם אות אהבה ואדבר עמכם כאשר ידבר איש עם אוהבו הדבק לו מאח ואספר לכם הכל כמו.

בן־קלמן ושלום קבלו את ההצעה בשמחה גלויה ויודו ליפה על החבה היתרה שיראה להם. הזקן מאן לעלות באמרו, כי לו עת לשכוב ולנות. בן־קלמן לא שהה יותר, ויקח את מעילו הדק על זרועותיו, מחשש קור ליל, ויקפץ על המעלות המובילות הגגה, כי באמת קצה נפש כלם לשבת בלואים בלשכה כל היום. שלום נטל ידיו ויתרחק לאחת הפנות ויתפלל תפלת המנחה. כמוהו עשה גם יפה. אחרי התפלה נועצו יחדו מה לעשות עם מר הנפש בירכתי האניה, אולי טוב להעירו משנתו ולסעדו באיזה מאכל להשיב נפשו בצנצנת חמין.

אולם בגשתם אל האיש ראו, כי הוא ישן עוד הפעם את שנתו העמוקה, ויחליטו לבלי החריד רבצו.

גם הם לקחו את מעיליהם ויעלו הגגה, שם בחרו להם שלחן אחד בקצה וכסאות מסביב לו. יפה ישב בראש ורעיו סבוהו, איש איש מקטרתו בפיו, ויטו אזן לשמוע.

* * *

על גג הספינה שררה דומית השקט, אשר לרגעים הפריעה רב החובל, בתתו צו בקול מוזר, דרך השפופרת הארוכה, להממונים על המערכה הנעלמים מעין רואה: „לפנים! לאחור! במהירות! לאט! עמוד!".

המשפחה העשירה הרוססית מהלשבה השניה עלתה הגגה זה מכבר ותשב סביב לשלחן אחר על כסאות קש בקצה הגג השני. בני המשפחה דברו גם פה רק מעט ובקול דממה דקה, רק יש אשר אחת הילדות הקטנות עשתה איזו תנועה ביד או ברגל, לא לפי חקי תרבות האצילים, ואז גערה בה העלמה הארוכה בקול דק כקול תלול

Soyez sage, Marie!

מראה השמים ממעל היה ברגעים ההם נהדר ונשגב. תכלת פני כל הרקיע היתה בהירה ועמוקה עד אין סוף, אף נקודה אחת לא העיבה זיו טהרה, ורק בפאת השמים ימה השתרעה רצועה ארוכה כהה אשר התפרדה לקוים רבים, ומעבר אחד נשקפה הלבנה הכהה ולאט לאט החלו להראות גם נקודות נוצצות במרום. ומסביב נשבה רוח חרישית נעימה ומשיבת נפש, וגלי הנהר לחשו את סודותיהם הערבים באזני הנוסעים. רגעים אחדים נמשכו הנוסעים בקסם נפלא אחרי הדר הטבע ויהיו מלאי רגש והתפעלות ויביטו מסביב להם כחולמים. ואולם קול יפה העיר את רעיו מחלומם

— לו אדוני שמעוני — קרא כסטרו בידו על השלחן — אני מתחיל לספר.

II.

— האיש המצוין אשר הזכרתיו לפניכם מקודם — החל יפה לספר — האיש הזה אשר בנטוי שכמו לסבול, עולה הוא שכם אחד על כלנו; אשר כל הפגעים והאסונות, שחמסו ממנו טובו בכל פעם אחרי אשר כמעט היה בידו, לא כבו בקרבו זיקי התקוה, לאמר נואש לתוחלתו, גם אחרי הכזבה עשר פעמים; האיש הזה אשר על כל גל וגל שעבר עליו נענע בראשו ולא הרפה מבטחונו כי טובו בוא יבוא ואם לא עכשיו — לאחר זמן; הסבלן הגדול הזה אשר אני מציגהו לפניכם, אדוני, כאיש המופת — היה רעי מילדותי ויהי קרוב לנפשי ודבק בי רב יתר משאר חברי. מתחלה למדנו בחדר אחד. שם הייתי אני למעוז ולמשען לו — גם בעת שנשקפה לי סכנה מאת הרבי, אשר לא ידע חנות את תלמידו, אם קצרה בינתו מחדור לכונת התוספות או אם שכח תלמודו משבוע הקודם; גם בעת שחבריו הנערים התנכלו להכלימו בדברים או להרע לו ביד: באיזו מהלומה בערפו, באיזה מריטה בבשרו מאחוריו, מבלי שידע את מכהו, אנכי הופעתי לו בכל עת כמלאך מושיע: פעם, בהגידי לו בלאט את הנעלם ממנו ובהודיעי לו בסתר מענה על שאלת הרבי, אשר כבר החל להתמומר, כפי שענתה בו חורת פניו, אשר החלה להפך לירקון; ופעם בהראותי את נחת זרועי לנערי הבליעל אשר התענגו להתעולל בנער הזה ולענותו באכזריות, רק מפני שהיה חלש ולא מצא און לו להגן על עצמו. כי אנוש, רפה כח וחדל אונים היה הנער מלדה וצפוי תמיד אלי חלי. — וכמו למלא חסרונותיו חברהו גורלו אלי, אשר מרחם אמי יצאתי בגו מוצק ובשרירים מלאים כח ועצמה; וע"פ הכלל: בגו בריא גם שכל בריא, עליתי עליו גם בכשרונות נפשי, במרוצת בינתי ובכח זכרוני, ואהיה לו לא רק למשגב לעתות בצרה, כי אם גם למורה ולמדריך בהליכות חייו, ויועץ פלא, בבואו במבוכה לרגלי איזה „אסון" שקרהו בעסקי הילדות שלו.

והוא גם הוא לא היה כפוי טובה, הוא השיב לי תגמולי באהבה עזה וטהורה ובאמון רות עד אין קץ. לא היה דבר אשר כבד ממנו לעשות למעני, אם רק הרגיש נחיצותו לי; הוא היה נכון „לבוא בעדי באש ובמים", כמו שיאמרו הבריות, קור וחום לא עצרוהו מלכת מרחק רב למען המציא לו איזה דבר, אשר לפי השערתו היה נעים לי למצאו, כי אני בפי לא בקשתי ממנו מאומה, במאני להלאותו בשביל הנאתי.

אחרי הפסק של איזה שנים מתקופת „החדר" נפגשתי ברעי זה ב„הישיבה" הגדולה שהיתה בעירנו (עיר מולדתי אולי כבר ידועה לכם, היא: סרבה אשר בליטא). — הוא היה אז נער כבן שלש עשרה שנה ואני בשנתים ימים זקן ממנו. הנער הזה גם אז התנכר במעלליו— התנכר לכל אדם, לכל הרואה אותו ומה גם לאיש כמוני, אשר מלבד אהבתי הפרטית אל רעי זה, אהבתי מעודי להתבונן גם לכל איש בעין פקוחה, לחדור אל תוכן של כל דבר, כי אחת מסגולות טבעי, אחת מהמדות שהטביע בי יוצרי... ואולם הרשוני, אדוני, להפסיק מעט בספורי ולהתודות לפניכם על אחד מחסרונותי, לגלות לכם אחד ממומי נפשי, אם כי לכם אולי למותר יהיה הודוי זה, כי לא אפוטרופסים לטהרת המדות הנכם, ואינכם דורשים ממני להתודות לפניכם ולגלות לכם את כל לבי; אולם מיטב הספור לפי דעתי, ידרוש זאת ממני, אז יותר נכון, אורך הספור, כי כעת רק החל הערב ושנה רחקה מעינינו, וגם אין שוה לנו לשכב ולהרדם, כי בעוד שעות מספר עלינו לרדת מהאניה בצ. — ועל כלם קשה מאד, לפי דעתי, לחסר נפשנו מעונג גדול כזה — מהישיבה על גג האניה בקור הקל והנעים הזה, המשיב נפשנו הנהלאה מהחם הכבד, אשר הציק לנו בהלשכה כל היום; ובמה נבלה אפוא את השעות האחרות האלה? אם אמרתי אספרה קורות גבורי וקורותי אני כמו שהיו, בשומי לב רק לעצם עיקרי הדברים, הנה אכלה את כל ספורי בחצי שעה, ואחרי כן נשב בטלים ונגהק ונפהק, אשר על כן טוב, לפי דעתי, לעשות כדרך שעושים מחברי הספורים הנדפסים: מלבד עיקרי הדברים הם מרבים בם בדברים טפלים, במליצות ובמשלים; מלבד ספור מקרים ומעשים ימצאו להם תואנה לתאר לפנינו מחזות נהדרים

מהטבע ומהחיים, גם לדרוש מעט בחכמת הנפש ולחדור להשתלשלות המעשים וסבותיהם — וזה כחם למשוך לבנו אחריהם ולשעשע נפשנו בעונג רב בעת קריאת ספוריהם, ומדוע לא אעשה גם אני כמוהם? אולם האמת אגיד לכם, כי גם לולא הטעמים והבאורים שהבאתי לנחיצות האריכות בספורי, אני לשון קצרה לא ידעתי, נשגבה ממנה לא אוכל לה; כי עוד אחת מסגולות טבעי, אדוני, היא לדבר באריכות — הא לכם בדרך אגב עוד אחת מסגולות טבעי.

— ועוד אחת מסגולות טבעך היא, לפי הנראה, — העיר בן־קלמן — „לפתוח בכד ולסיים בחבית", לנטות מדרך הישר הצדה, לבלי שוב אליה עוד, להרבות כל כך בהקדמות טפלות, עד שלעיקר הספור או לספור העיקרי לא תבוא כל עיקר.

— תן לחכם ויוסיף עוד—ענה המספר—חן, חן לך על הקלך מעלי הטרח להזכיר לפניכם גם סגולת טבעי זאת. — אולם אם שתי המדות הללו אינן מהיפות, השלישית מגונה מאד ובזויה בעיני כל העולם, והיא — השאיפה לחדשות והצמאון לדעת כל דבר נסתר ונעלם, לא למען הוצא איזו תועלת מהדעת, כי אם רק למען לא ישאר הדבר נעלם ממני, ותולדותם: הנטיה להתערב בעסקי זר, להשתתף בצרות אחרים ובשמחתם, לעוץ עצות, להמציא תחבולות, מבלי אשר ידרוש זאת איש ממני.

אולם בכל רע יש גם הצד הטוב. הטוב שבמדה המגונה הזאת הוא מה שהיא מביאה גם לתשוקת למודים ולשאיפה לגלות מצפונות גם בדברי מדע והשכל.—למצער בנוגע אלי אוכל להעיד על עצמי כי „חולשתי" זאת היא שעמדה לי לרכוש לי מעט הדעת בשפה ולשון וגם באיזה מהמדעים שרכשתי לי ובלעדה היה עלי להשאר במחשכים ותושיה רחוקה ממני.—אבי היה סופר סת"ם, קנאי גדול וכפיליפ השני היה נכון להביא בעצמו עצים ומדורה לשרפת בנו שיצא לתרבות רעה. אמי היתה גם היא אדוקה מאד במסורת דתנו ובכל מנהגי ישראל. באהבה אותי אהבה בלי מצרים, לא העציבתני, לוא גם ראתה מעשי הרעים בעיניה; אבל נפשה היתה בוכה במסתרים. אני ידעתי זאת ועלי היה להזהר מאד לבלי הכאב את רגשותיה העדינים ולבלי מרר את חייה. עלי היה כפי

שאמרתי להשאר במחשכים; אבל מחלתי הנזכרת הביאה לי מרפא.

לפי רוב שנותי והתפתחות בינתי שונו בערכם הדברים אשר עוררו בו את תשוקת הדעת.

בעודני נער, הייתי מתענג מאד לשבת בחדר אמי, לשמוע ולהאזין שיחות הנשים השכנות אשר התאספו לעתים, אשה אשה ואנפילה בידה והן אורגות ומספרות את כל הנעשה בימים האחרונים בביתן ובבית רעותיהן, אשר העבירון כבני מרון; כל אחת מספרת מנת כוסה בבית בעלה, תכונות נפשו, טוב לבו ורך מזגו או כעסנותו וקפדנותו. אזני לא שבעו משמוע את השיחות הקלות האלה. כבכורה בטרם קיץ בלעתי כל דבור ודבור, אשר מוחי הרפה תפסו בלי עמל, אם כי יש אשר אחת המדברות נגעה גם בדברים רמים בשאלת „רשע וטוב לו, צדיק ורע לו" ובתהפוכות הנהגת העולם בכלל.

—„יש שאלות וקושיות די ויותר, אולם מי יערוך לפניו משפט— ענתה האחת, — למשל: אסתר אשת הנאמן שוחטת תרנגלת ומלבד שנמצאת כשרה, עוד היא מוצאת בה כשתי ליטרות שומן, השמעתן מימיכן: שתי ליטרות שומן בתרנגלת? אחרים ישמחו כי ימצאו כזה באוז; ותנה אשת דוד הנגר שוחטת את אוזה, אשר פטמתהו כל ימי החורף — ונמצא טרפה... או בנוגע לבנים: אשתו של המו"ס, הגר בבית הקיצון ברחובנו, עניה ותולגית, עוד טרם שבה לאיתנה מהלדה בסוף הקיץ העבר; ועתה מחדש כרסה בין שניה, וכלתי, ברכה, עושה כל התרופות שבעולם, נוסעת גם לצדיקים, גם לאהלי קדר — ועוד לא נענתה. ובעניני שדוכים בודאי יש נפלאות, למשל..."

אנכי ישבתי ואקשב חרש לכל דבריהן והן, על פי רוב, לא התבוננו אלי ולא החרידו את רבצי; אולם יש אשר הרחיקה אחת השכנות ללכת בשיחתה, ותחל להתאונן על איזו הנהגות זרות ותביעות בלתי נאותות של בעלה.

—„התאמנה לי אם לא תאמנה — השחה השכנה קולה — „שלי" ירשה לעצמו לאמר לי... אך פתאם נפל מבט עינה עלי ותחרש ותרמוז בעיניה להשומעות, כי לא יתכן להמשיך את השיחה בפני.

ואז פנתה אלי אמי בדברי כבושין:

— אהרצע! מה מעשיך כל היום פה? הפה הוא מקומך? העבודה אין לך? לך לך לחדר השני וקח איזה ספר בידך.

ובלב דוי יצאתי מהחדר.

כאשר גדלתי ובאתי לימי העלומים וגבול בינתי וחוג השקפתי התרחבו, התפתחה בי בה במדה השאיפה לדעת סודות זרים. לא יכולתי לראות בקרת רוח שני אנשים מדברים בלחש, וברגעים כאלה חשתי כעין מכאוב בלב, והייתי נכון לתת הרבה למען יגלה לי תכן שיחתם. יש אשר גם מראה איש אחד, שהיה רק שונה מעט מאחרים ומנהגו מוזר, איש בעל הזיות, מרבה לחשוב, עורר בי את תאותי זאת במדה רבה. בפגשי באנשים כאלה נפשי גחלים להטה, לדעת מה שרש דבר נמצא בהם.

כן היה גם בלמודי. ספרים עברים קראתי למדי, אך בשפת המדינה ידעתי רק קרוא וכתוב, ורק המלים השגורות בפי כל היו ידועות לי. אולם בחצרנו גרו תלמידי-הגימנזיום, אשר אבי אסר עלי לבוא בקהלם — ובמקרה שמעתי פעמים רבות שיחותיהם ע"ד הספרות הרוססית. פעם מלא האחד פיו תהלת ה„אבות והבנים" של טורגניוב ופעם זכרו ראשונות ודברו בעליצת נפש ע"ד ה„נפשות המתות", „המבקר" ו„כתבי המשגע" של גוגל. מני אז נגזלה מנוחתי ולא נחתי ולא שקטתי עד אשר מצאתי לי שעת הכשר ואשאל מהם את הספרים ובעזר ספר-מלים רוססי-עברי הגיתי בהם לילות הרבה, מבלי תת שנה לעיני, במצאי לי איזה אמתלא ללון בבית אחד מרעי, עד התימי לקרותם, ובכלותי לקרוא הוצאתי מקרבי אנחה עמוקה ומרגעת: הפעם אוכל לשקוט במכוני ולא תענני עוד החידה: מה הן ה„נפשות המתות"? הפעם ידעתי כי הספר הזה לא יכיל בקרבו „ספור המעשה" לילדים קטנים או גדולים כהספורים שלנו על דבר המתים המתפללים בלילה בבית התפלה בעזרת הנשים והמאריכים לשונם דרך סדקי המחיצה ומושיטים על קצה מעט אבק טבק לחוטמו של הפרוש, אשר למד תורה יחידי בבית המדרש אצל ארון-הקודש והתנמנם. — וכי ה„אבות והבנים" אינם העתקה מספורו של אברמויץ, כאשר דמיתי מראש והיה נפלא בעיני: איזו דרך באה להערל טורגניוב ידיעה נכונה כזאת בשפת עבר?

אמנם היו מקרים אשר יכלו לקרר חם אהבתי לסודות זרים כי יש אשר הדבר הכמוס, אשר נכספה וגם כלתה נפשי לחקרו ולדעתו ואשר בעמל רב הגעתי עד תכונתו, נמצא אחרי הגלותו דבר הבל וריק, ואני בושתי משברי... ויש אשר גם שקילנא למטרפסי מאיזה עז פנים— בעד הדרשו לאשר לא שאלוני.

בשכונתנו גר איש אחד מקטני הקבלנים והיה יוצא ונכנס לעתים בין פקידי הצבא, גם היה לעתים שתדלן בבתי הערכאות, אם כי דבר בלשון עלגים, מעוררת צחוק השומעים — ויישם לו האיש לחק לבלי גלות לזר מכל אשר אתו מטוב ועד רע — למען לא יבולע לעסקיו, כאשר באר בעצמו את מנהגו זה. שמו היה מנחם דוב. האיש הזה, אוכל לאמר, „קצר ימי" ברמזיו ותידותיו, כי מכיון שנתרגל לכסות במשאון על כל דבר מקנה וקנין, אשר יש לו איזה ערך, החל להליט גם דברים של מה בכך, אשר אין לשום איש חפץ לדעתם, בערפלי סודות ורמזים, ונוסף לזה עשה לו עוד למנהג, בשבתו באיזו מסבה, לקחת איש אחד מהחבורה ולהטותו הצדה ולהתלחש עמו כשעה חדא.

האיש הזה עכר את בשרי. אמנם נוכחתי פעמים רבות כי כל סודותיו מהבל המה יחד, אבל הוא היה „חרש חכם" לשים עליו מסוה איש אשר נודעו לו לפני רגע חרשות מרעישות לב, אשר נגלו לפניו המון נסתרות, עד שבכל פעם, בהפגשי בו, לא יכלתו עצור ברוחי לבלי עצרהו על דרכו.

— ר' מנחם! — התחננתי אליו — רואה אני לפי הכרת פניך כי דבר גדול נפל בעיר. אולי תוכל לגלותו גם לי.

— הפעם לא אוכל להגיד לך מאומה— ענני — יש סכנה בדבר, אבל בעוד איזה ימים אפשר שאגידו לך. ויפן וילך לדרכו, ואותי עזב לאנחות.

פעם ראיתי את ר' מנחם נדבר עם אחד מפקידי הצבא; אולם בעוד רגע נגש להפקיד אחד מרעיו, וילך ר' מנחם לדרכו, נכחי. בלכתו הניע בכתפיו ויסלסל בשפמיו ופניו כמו נהרו, ויהי כאומר: הנה כי כן! אכן נודע הדבר!...

בדעתי כי איש טוב הוא ונוח לבריות, נגשתי אליו ואשאלהו:

— האמנם דבר גדול בשר לך הפקיד, ר' מנחם?

— רז הוא! מה שאני מדבר עם הפקיד, אין לכל איש לדעת.

ראיתי כי שני הפקידים עודם עומדים על מקומם ואמהר ואקרב אליהם: אולי אשמע בעצמי דבר מה. ויהי בהקריבי אליהם ויפן אלי הצעיר, הוא אשר דבר עם מנחם, ויאמר:

— הגידה נא לי, עול ימים, איה פה בית חיט הגדוד? הנה שאלתי לפני רגע את פי יהודי אחד, אך הוא עלג לשון, ולא הבינותי את תשובתו..

שוב פעם אחת ישבנו בבית בעל חצרנו, אשר בהיותו הולך בטל וחי מהכנסות חצרו הנהיג, כי בערבי החרף יתכנסו אליו שכניו גרי חצרו ויתעסקו בדברים בטלים, בשיחות על דבר הליכות עולם והליכות תושבי עירנו. בין הבאים הוה גם ר' מנחם.

— מה נשמע בין החיים? — פנו אליו בני החברה.

— יש חרשות ונצורות, אבל עוד לא באה העת לגלותן. היום הייתי בבית אחד ושם היתה נפש אחת, איש גדל הערך מבני העליה, ויספר ממקור נאמן דברים גדולים...

— ע"ד המלחמה העתידה? —שאל איש אחד מרחוק, אשר, כפי הנראה, לא ראהו ר' מנחם מתחלה. נראה היה, כי ר' מנחם בא במבוכה וירגש, כי לחצוהו אל הקיר.

— כן הדבר — ענהו בשפה רפה

— ואם כן אפוא — הוסיף השואל — מדוע אתה בא אלינו בעב הענן? מדוע אתה זורה אבק בעיני הבריות? למה לך ה„מקום האחר" ו„הנפש האחת"? הן המעשה היה בבית המדרש והמספר היה הסוכן הבא אתמול מעיר לאדז ודבריו אינם כלום, כי הוא „בור דאורייתא" ותו לא מידי.

פני ר' מנחם חפו.

צחוק השומעים שדד את יפה, ויוסף:

— זוכר אני עוד מחזה יפה. אני ישבתי בבית דודי, אחד מתושבי העיר — והנה ר' מנחם בא במהירות או כמעט התפרץ אל הבית בלי עוד רוח בו.

— דבר גדול נודע לי היום, ר' שמעון.

— אם אפשר לך, ספר נא גם לנו.

ר' מנחם פנה כה וכה וירא כי אין איש ויסגור את שתי הדלתות אשר היו באולם על מסגר ויגש אלינו.

— שמעתי ממקור נאמן — אמר לנו בלחישא — כי שר הגדוד שלנו קבל אות כבוד של „אלכסנדר ניבסקי" על פתיל תכלת.

— ואלה הן החדשות אשר חפצת להשמיענו? — התנפל ע"ז דודי בכעס — הלא עוד בשבוע העבר קראו זאת כל הנערים מעל כתבי העתים ומאי נפקותא בזה? מה איכפת לנו אם קבל אם לא קבל?

— מה אתה סח, ר' שמעון? האם לא תבין את הכונה הנעלמת בזה?

— כל זה טוב מאד — העיר עוד הפעם בן-קלמן קצר-הרוח — גם ר' מנחם שלך יפה הוא, גם אתה בעצמך איש חמודות הנך, אבל איה הסבלן? רואה אני, כי עלינו לאמר נואש מכל תקוה לשמוע היום את ה„מעשה" בדבר הסבלן. התורות שיצאו ממעשי ר' מנחם לא הביאו מוסר בלבך, כי היו בדרך ה„שלילה", אבל, לפי דבריך, היו גם עזי מצח, אשר הטיפו לך לקחם בדרך „החיוב", והלואי הייתי אחד מהם והרגלתיך לספר ספורים בלי נטות הצדה הרבה.

— ברוך מזכיר נשכחות! — קרא המספר — עתה לא אוכל עוד עצור ברוחי, מבלי לספר לכם את אחת מפגישותי עם עזי הפנים. ואתה בעצמך הסבות ברעתך, כי בעצמך העלית את זכרונה על לבי. — כבר הגדתי לכם, כי בחצרנו התגוררו תלמידי הגימנזיום. אליהם נלוו, כנהוג, עוד צעירים המתיחשים לקהלם. מהם שכבר גורשו מהגימנזיום באין תקוה לשוב לשם, ומהם אשר התעתדו להכנס לאיזו מהמחלקות. ומהם אשר חפצו להבחן בדעת כל חק הלמודים הבינונים ולהכנס אחר כך לבית מדרש גבוה. מהם היו בחתימת זקן, ומהם מגולחים לגמרי. וכל אלה היו למפלצת בעיני אמי. כל אלה שרצו ורמשו בתוך החצר. בפני הורי, כמובן, התרחקתי מהם מאד, אבל לשוא שקד שומר, מעט מעט נעשה איזה קרוב ביני וביניהם, הם הללו כשרונותי בפני ויתנו לי ספרים רוססים למקרא, אחרי השמיעי להם, כי התעוררה בי התשוקה לדעת מה כתוב בהם.

פעמים רבות שמעתי גם שיחותיהם, וכוחיהם ודברי ריבותיהם בענינים ספרותיים ופוליטיקים, ועל פי רוב לא הבינותי מאומה. אולם כל עוד אשר דברו בגלוי ובקול רם, לא נצטערתי הרבה, אם לא הבינותי, כי ראיתי שמחסר הבנתי בשפתם זאת לי; אבל בעת שסגרו דלתם וישחו קולם ויתלחשו שעה ארוכה, אז התלקחה בקרבי השלהבת...

פעם אחת ישבתי אצל חלון חדרי, (הורי לא היו בביתם: אבי היה בבית המדרש ואמי בשוק) וקראתי „כתבי המשגע" לגוגל, אשר נתן לי למקרא אחד מהצעירים המתעתדים. הוא היה איש אשר כבר הגיע לימי שחרות, ואותי קרב כמו את לו וימצא לידי ספרים שונים למקרא; ויהי בהרימי עיני, ראיתי והנה מאהבי זה מתהלך הנה והנה בחצר עם איש זר אחד, מגולח זקן ובעל שפם שחור, חד וקשה. ראיתי כי לרגעים הם פונים לכל עבר לראות, אם אין שומע אותם והאחד מראה לרעהו כתבים שונים, ואחרי כן הם מתלחשים בדממה, מובן כי אש תאותי קדחה בקרבי.

החלון היה פתוח ואני עשיתי אזני כאפרכת, אבל אלי לא ג נב גם שמץ דבר.—

לאחרונה לא עצרתי כח להבליג על תשוקתו, ונשען על החבה היתרה שהיה מראה לי מכירי, נגשתי אליו, אחרי הפרד ממנו רעהו הזר, ואמר במתחנן:

- האדון הזה הביא אתו, בלי ספק, חדשות מעולם הפוליטיק ואקוה כי תגידן גם לי.

- „מאהבי" הביט אלי ואל ה„כתבים" אשר בידו כמו בלעג, ויניע בשפתיו ויאמר:

— כן הדבר, חדשות פוליטיקיות, אבל רק בתור שמועה

— ומה השמועה?

— כי הוסרה האבעבועה מחוטמו של הביי המושל באלגיר — ענה השואל ומבטי עיניו חדרו בי לראות, אם נכויתי בחמי החמין.

אני חשתי את העוקץ,

אבל באמת עת היא לשום קץ להלהג הזה ולשוב אל עצם ה„מעשה"; ואולם גרוני תחר ועלי לבקש להביא הנה בקבוק עסים-לימונים.

III.

יפה מרק את גרונו בעסים המובא ביד המלצר.

— עתה החלפתי כח — העיר בצחוק — ואוכל ללכת לדרכי הלאה. —

בפזור מחשבותי שכחתי מהודיע לכם שמו של גבורו. שמו הוא: תנחום בן צמח טשאָלענט.

לעג קל עוה מעט את פני בני החבורה לשמוע השם המוזר — המספר ראה את עקימת שפתי חבריו ויוסף: — כן הוא בעצמו של דבר. כמובן, אולת הוא לשים פדות בין השמות ולבכר את האחד על פני רעהו. אולם הנסיון יורנו, כי לעתים לא רחוקות שמא „גרים מזלא", וכי יש שמות אשר הברתם האחת תעורר צחוק בלבנו כמעט מבלי משים.

וגם השם הזה כאחד מהם הוא. אולם אנחנו, מכיריו ומיודעיו, קראנו אותו רק בשם תנחום. הוא היה בן אשה אלמנה, אשר התפרנסה בריוח, מחנותה הקטנה; ותפזר כסף לשכור מלמדים טובים לתנחום בנה, ואדיר חפצה היה לראות את בנה מוכתר בכתר תורה וכתר שם טוב. אבל רוחו של בנה, כפי שכבר הגדתי לכם, לא היה מאלה המושכים למעלה. כשרונותיו היו קהים מאד, ומוחו עבד עבודתו בעצלתים ובכבדות, עד שרק בענוי נפש השיג איזה מושכל אם גם לא דק ביותר. לעמת זה הצטין עוד מילדותו בשקידה עצומה ובקשי עורף. אם לא הבין איזו סוגיא בגמרא, שכח גם לחם חקו ולא זז משם עד שתפסהו בשכלו. על כן היה גם מראהו, כמראה איש מכאובים ובעל יסורים, בבשרו שולח רזון, תֹּוהו היה צר, פניו חורים וגוו שחוח מעט.

בהיותו בן ארבע עשרה שנה, יצא מה„חדר" ויחל ללמוד לבדו בבית המדרש כל היום ורק כשתי שעות לקח תורה מפי ראש הישיבה, אשר הטיף „שעור" בבית המדרש ההוא לבחורים גדולים, אשר במספרם הייתי גם אני. תנחום זכה כבר אז לשם „מתמיד", ובאמת שם לילות כימים לעסוק בלמודו, אך גדולות לא עשה בעמלו, כ"א לעס בשיניו מה שאחרים כבר בלעו במעיהם.

ובלילות החורף אחרי חצות הלילה, בהיות הבחורים עומדים אצל

התנור ומשותחים „בהויות העולם" — היה נשמע עוד קול תנחום מפנת מזרחית־צפונית, גנוחי גנח וילולי מילל:

— הניתא למאן דאמר!... הניתא למאן דאמר!... הניתא.. אָה, רבש"ע! הניתא... מפני מה ניתא?...

או! דאי לא תימא הכי... דאי לא תימא הכי... איך הכי?... כן... אלא באופן אחר... באיזה אופן?...

ניכר היה כי בינתו קצרה מעשות איזו קפיצה ודלוג. עליה היה לצעוד במתינות ולמשש כעור קיר... כל גבורתו היתה רק ל„שבת הרבה" וליצני הבחורים היו אומרים, כי תנחום גבור הוא לא בבחינת הראש כי אם בהפוכו. —

אני הייתי אז מחובשי בית המדרש רק למראית עין הורי. באמת היה הקשר בעת ההיא ביני ובין שכני, גרי חצרנו, אמיץ מאד. ידי בשפת רוסיא היתה רב לי, כאשר הודו לו הגימנזיסטים במו פיהם, גם קראתי ספרים למכביר. — השקפותי על הדברים החלו להשנות שנוי נמרץ. בבית אבי צר לי המקום. הסדרים הישנים אשר שררו בו החלו להיות עלי למעמסה, גם ההילותי לחשוב לי לחטאה שבתי בחבוק ידים ולהתפרנס מידי אבי העני. —

לאט לאט גבר בי החפץ לעזוב את בית הורי ולנוע למרחקים, לערי הים, וקול מכרי עורדני, כי ברעב לא אגוע וכי אמצא לי איזה מקום נאמן ומעמד בחיים.

ובקרב הימים יצא חפצי זה לפעולות. אולם בטרם צאתי את פני העיר החלטתי בלבי לעשות דבר מה בעד אחרית תנחום. ידעתי בלבי, כי נבל יבול העלם הזה ומאום לא ישא בעמלו, ואני אהבתיהו בלבי וכמרגל חרש התבוננתי אליו מרחוק, שמרתי ארחותיו בלמודים, ספרתי עקבותיו — וראיתי, כי הוא מכתת רגליו על מקום אחד, ראיתי כי כחו יתם, ודעתו בתלמוד תהיה קצרה ואין תקוה לו לעשות תורתו זאת למקור מחיתו ואחריתו תהיה עדי אובד, כי לא תהיה לפניו דרך אחרת בלתי אם להיות מלמד דרדקי כל ימי חייו.

קראתי מועד לחברי ונועץ יחדיו על עתידותיו. בין הבחורים היו כאלה, אשר כבר היו ל„משכילים" גמורים וחשבו גם למצוה רבה לעשות נפשות להשכלה, וגם בני הנעורים בגימנזיום היו בימים ההם

פרוזיליטים כאלה. וכה החלט בועד אספתנו „לפקות מעט מעט את עיני הנער, להושיט לו בתחלה מעט בקצה המטה, למען אשר תאורנה עיניו, ואחרי כן להלעיטהו קמעא, קמעא מהשכלה עברית, ולאחרונה — למסור אותו לידי בעלי הכפתורים והם יכשירוהו להכנס באיזו ממחלקות הגימנזיום. אנחנו חשבנו למשפט, כי אם קצר כח שכלו מהעמיק וחדור בתוך מעמקי ים התלמוד, לא יכבד ממנו ביותר לסול לו דרך על פני המישור של למוד השפות ויתר למודי חול, הדורשים רק שנון רב; ובנוגע לחשבון והנדסה ידענו אמנם מראש, כי סכנה רבה נשקפה לו משם, אבל הן טוב לו ליגע ולעבוד בשביל תכלית ידועה, אם כי רחוקה ממנו, מכלות כחו בעבודה של סיזית"—„ומה גם" — הוספנו להוכיח אמתת משפטנו — „כי הוא עודנו רך בשנים ורגיל בעבודה"... לא כן אנחנו כאשר אבדנו אבדנו, עתנו עברה מבלי שוב עוד. אנכי, למשל, לא יכלתי להעלות גם על רעיוני דבר הגימנזיום. מספר שנותי היה קרוב לעשרים וגם שלום אמי היה יקר מאד בעיני וידעתי כי אם אלבוש מלבוש נכרי תקוע בחייה;

באתי בדברים עם ש כ נ י והם הבטיחו לי נאמנה לעשות כל מה שביכלתם לטובת הנפש הזאת, אם תמסר לידם. לאשרנו, היה תנחום ארון חפשי בבית אמו, כי היא לא היתה כל היום בביתה וגם אמונתה בבנה רבה מאד ולא ידעה אתו מאומה, זולתי, כי מה שיעשה הוא, הוא עושה בוראי כהוגן.

מהספר „אהבת ציון" החילונו וביום צאתי מעירי התענג תנחום בקריאת ה„קבורת חמור"...

IV.

בהרחיקי נדוד, הגעתי עד אודיסה. העיר הזאת היתה מחוז חפצי. שם גר דודי, אחי אמי, משכבר הימים ועליו השלכתי במעט את יהבי. בשאלי על דודי זה, אחרי בואי אל העיר, הגידו לי, כי בית חומה לו בעיר, אשר ממנו מוצא למחיתו ברוחה. כי הוא גר לבדו, באשר כי בניו ובנותיו כבר בנו להם בתים בפני עצמם באודיסה ובערים הקרובות. בבואי לבית דודי ובהגידי לו מי אני, שמח שמחה גדולה.

— אורח הגון! אורח הגון! — קרא פעמים אחדות;

— בריינדיל, צוי נא להכין חמין — פנה אל אשתו.

אחרי כן החל לשאול לשלום אחותו, היא אמי, ולשלום כל בני ביתנו. מראהו החיצוני של דודי עורר רגשי כבוד ואהבה אליו בלב הרואה אותו ראשונה. הוא היה איש כבן ששים שנה, וזקנו הפך לבן, אבל פניו היו בלי קמטים, לחייו שמנות וחלקות ומפיקות ברק נגה. והוא היה איש מדות עם בטן רחבה וכתפות רחבות. עיניו הפיצו עוד אש עלומים ויהי מתראה כאיש חמודות, אשר לבו מלא אהבה וחבה לכל הנברא בצלם. — גם היה יכול להחשב על פי קלסתר פניו, לבר־אורין, לאיש תורני; אבל בבלותי בביתו יום ולילה, ראיתי משוגתי, ראיתי עד כמה רמני מראת הפנים.

האיש הזה נתגלה לי אחרי כן ל„עם הארץ" גמור, לזקן שדעתו מטורפת עליו כל זמן שמזקין, לאיש אשר, ככל הזקנים מסוגו, יבלה כל ימיו בחזוק קיומו—באכילה, בשתיה ובשנה, ואשר על כן יביט אל כל זר הקרב לביתו והנוגע בלחמו, כאל צר ואויב הבא לטרוף נפשו, לקצר ימיו.

הלילה הראשון ישנתי בביתו. את יצועי רפדו בחדר האכל, בשעה השביעית בבקר יצא דודי חרש מחדר משכבו, ויעבור דרך חדרי להגנה הקטנה שאחורי הבית. שם ישב תחת אחד השיחים ויקטר מקטרתו. דודתי ישנה עוד, וגם אני הייתי עיף ויגע ואישן עוד כשעה חדא. בשעה התשיעית שתיתי חמין.

— שערי נא, בריינדיל! — פנה הזקן אל רעיתו — מתי קמתי היום ממשכבי?

— אני ישנתי ולא שמעתי מאומה. מסתמא כשעה לפני קומי.

— ילדה פותה! אני קמתי בחצי השעה הרביעית. החושך עוד כסה ארץ, רק פאתי מזרח האירו.

— ועד עתה ענית נפשך בצום? — קראה דודתי וצחוק ערמה פזז רגע על שפתיה—הבה אלך לבית המבשלות ואזרז את העבודה — שבעוד שעה אחת יהיה הכל מוכן לסעודה.

— לאכילה אינני רעב, אך השנה תתקפני. אני אלך עתה לְבית התפלה להתפלל וּבשובִי אשכב לנוח מעט.

שובו מבית התפלה אמרה לו דודתי, כי יוכל לטול ידיו לסעודה.

— התדמי כי אכל סעודת קבע בשעה מוקדמת כזאת? אני רק לא אחפץ לשכב בקיבה ריקה, מה יבשלו היום?

— נזיד ירק עם בשר, בליל גרש שעורים ובשר צלוי.

— אם כן תני לי עתה רק את הנזיד והבליל. את הבשר הצלוי אֹכל אחרי השנה.

— יהי כן.

— אבל התרעי מה היום אצלנו?

— לא.

— „גויה" גמורה! גם אתה, אהרן, לא תדע? — פנה אלי. שלחתי ידי לפדחתי.

— הרור החרש! בנים לא דעת בם! — הן היום אצלינו פ ס ח ש נ י! — קרא דודי כמנצח ופניו נהרו ועיניו הפיצו מבטי בוז עלינו.

— הנה כי כן — ענתה דודתי אשר בנה לרעו בתמימות־שוא — לא אחד מימי החול היום, חג היום לנו, עליך אפוא לקדש היום על כוס יין.

אולם עוד טרם הספיקה דודתי להכין את כל המערכת על השלחן והזקן כבר התגנב אל ארון המאכלים, ובשומו דלת הארון לו לסתרה, מלא מהרה כוס גדול וירקה אל גרונו. אחר מחה פיו וכאלו לא פעל מאומה שאל את אשתו, אם כבר הכל מוכן לסעודה. וכאשר קבל תשובה ח י ו ב י ת הקדים עצמו כרגע לעבודת האכילה בשקידה רבה, בשריקת שפתים ובנחרת אף, ואגלי זעה נטפו ממצחו — עד שבצדק יכול להתפאר, כי ב ז ע ת א פ ו א כ ל ל ח מ ו.

אחרי האכילה הלך בעצלתים אל חדר המטות וחיש מהר נשמע בכל הבית קול נחרו אימה כקול חלילים. אני שוטטתי שעות אחדות בחוצות העיר, ובשובי לבית דודי, לא יצא עוד מחדר משכבו; אך עוד מעט והוא הופיע בחדרנו; עפעפיו היו עוד סגורות מעט, ואנחות קצרות פרצו מקרבו — . הוא רחץ את ידיו ואת פניו במים, ואחר פנה אל אשתו בפנים של הבה:

— התדמי, בריינדיל, כי בשכבי שם על מטתי ישנתי? התאמיני

אם אומר כי לא סגרתי את עיני כלל? כל העת התהפכתי מצד אל צד ושנתי נדדה מעיני.

— אם כן איפוא עליך לבלי אחר בנשף היום. עליך לסעוד סעודת הערב מבעוד יום ומיד אחרי ה„מעריב" תשכב לנוח.

— אמנם כן אעשה — ואולם איה הבשר הצלוי ורקיקי הבשר שאמרת, בריינדיל? התדמי כי בהמעט שטעמתי בצפרא אצא ידי סעודת הצהרים?

— הס מלהזכיר! — ענתה דודתי בעגוה — מי יעיז לדמות כזאת? האם צום לנו היום? הלא להפך יומא דפגרא הוא, ולמה אענך ברעב? הבשר מוכן בעדך, גם חזרת שחוקה זה מקרוב, גם צויתי עוד להוסיף תופינים אחדים ממולאים בתפוחי־אדמה שחוקים ומטוגנים בשומן, כי גם הם ממטעמיך אשר אהבת.

— הלא זו אשר אדבר זה מכבר, כי אשת חיל אַת, בריינדיל, מאין כמוך.

מנגינת האכילה החלה עוד הפעם. בעת האכילה הזאת בדחה עליו דעתו של דודי ויואל לשעשע נפשנו באיזו שאלות תורניות, קלות ונעימות.

— התדעי, בריינדיל, באיזה ימים יהיה השנה חג השבועות?

— ביום הרביעי והחמשי.

— מצאת!... כעור בור!... וגם אתה, אהרן, לא תדע?

פני אדמו מעט. דודי הניע בכתפיו. הוא איננו מבין, איך יתחנכו הבנים בזמן הזה.

— ואיזה פרק יאמרו בשבת הבא? — הוסיף לשאול.

— עקביה בן מהללאל — עניתי מבלי חשוב.

קול צחוק התפרץ מפי דודי.

— גם אתה הנך יורע גדול, כפי שאראה—העִיר בלִצון—וכמה פעמים נשנים כל פרקי האבות במרוצת ימי הקיץ?

אני חפצתִי, כי נצחוננו יהיה שלם ואחריש.

— בריינדיל! הכירי בעצמך, כי אין דבר שאינני יודע אותו. אני יודע אפילו מה שם אמו של המן, התדעי אותו גם את?

על שכמו. — ואני צמאה נפשי לראות חיים עם אשה אהובה ולחדול מהתגולל בבתי זרים.

אבל איפה בית המסחר ואיפה בית מולדתי?

אולם ההצלחה האירה לי פנים ותפק גם את מאויי זה. בקיץ ההוא בא לאדעססא אחד מגבירי עירי לרחוץ בים. וישמע את שמעי בבתי הגדולים שבעיר ויתפאר בי כי בן עירו אני. ולי שלח להגיד כי חפץ הוא שאסע עמו לביתו, כי גם לו נחוץ מנהל חשבונות. מובן, כי נאותי לו בנפש חפצה.

V.

בעיר מולדתי מצאתי שנוים רבים. מהאנשים הראשונים, אשר פגשתי בם, היה ת נ ח ו ם, כי שכרה לה אמו חדר אחד בביתנו, למעון לה ולבנה, עד כי רק חיץ דק הפריד בינינו. — מגדי נעשה תיש, פשוטו כמשמעו כמעט, כי מצאתיהו בחתימת זקן וזקנו צמח רק בפאת סנטרו ולחייו נשארו חלקות וגם צבע זקנו היה לבן כהה. בקומתו גבה ועלה, גם ברחב רבה מעט, אבל גבו נשאר שחות ובשרו דל. — בלמודיו הוא עמל, לפי שראיתי, לא לריק. הוא דבר רוססית, אם כי בכבדות ובהברה יהודית, אבל דבר נכונה וכמעט בלי שגיאות נגד חקי הלשון. הוא ספר לי כי עוד לפני שנה עמד על המבחן וויאל להכנס להמחלקה הששית, אבל המורים נאותו להכניסו רק להרביעית ויגמר אמר ליגע עוד כשנתים ימים בביתו, ואחר כן להבחן בדעת כל חק למודי הגימנזיום ולקבל תעודת-בגרות, ואני מצאתי עצהו זאת טובה והללתי את חריצותו, רוח גבורתו וכח לבו לעשות חיל. את המלים „עוד כשנתים ימים" בטא בקרת רוח, כאמור: ביום מחר. נראה היה כי שבת וחכות — דבר קל הוא לו ואת הרגעים לא יספור. הושטתי לו ידי ואברכהו כי יראה ברכה בעמלו.

וברכתי יצאה מקרב לבי, כי עמלו לא היה מועט, וכל צעד וצעד על דרכו לכד במאמצי כחו. מבעד להכותל שמעתי את אנחותיו בלילה, בשבתו על איזה מספרי למודיו, ובפגשו מקום קשה להולמו. גם התורה הזאת התישה כחו, כתורת התלמוד. גם פה עמל ויגע עד

דכדוכה של נפש, להבין איזה דבר נעלה מבינתו. גם באהל התורה הזאת הֵמִית את עצמו...

בבואי עמד על פרק „התעוררות כח החשמל על ידי מפגע" בתורת חקי הטבע, וישגב ממנו הענין הזה ולא יכול לו, וייליל כל הלילה, כאשר ילל אז בבית המדרש על ה„הניחא למאן דאמר".

— והיה בנוגע האופן לחתיכת העור יתבטל הכח החיובי... יתבטל הכח החיובי — בנגון הגמרא — החיובי — אָה, רבונו של עולם! החיובי... ואז...

למחרתו התעסק בדברי ימי אנגליא ובלות קורא הדורות ויצעד הנה והנה בחררו ובלחישא ובכונה עצומה דחק לתוך מוחו את המספרים השונים. — פתאם עמד על מקומו בכבד-ראש וירכס כפתורי בגדו ויגנח וישעל ויקרא:

— האדון טשאָלענט! אולי תוכל להגיד לנו שנת עלות הײנריך השמיני על כסא מלכותו?

— הײנריך השמיני... בזה הרגע... הײנריך השמיני — בשנת אלף וחמש מאות... וחמש מאות!... אלי! אלי! למה שכחתיה? הן ידעתיה בדיוק!...

הוא שם עינו בלוח ויקרא:

— כן! בשנת אלף וחמש מאות ותשע, ומת בשנת אלף וחמש מאות וארבעים ושבע.

— טוב מאד! יפה ענית, האדון טשאָלענט!

הוא דמה בנפשו כי את הנבחנים מהמחלקה האחרונה יתנהגו המורים בדרך ארץ ובענוה מרובה.

— ועתה אולי תואיל לספר לנו מה שתדע על דבר הפלאנטע-גענעטים בכלל והשפעתם על חקי ממשלת ברטניה?

— ע"ד הפלאנטעגענעטים בכלל... בכלל... גם זה אפשר...

אך פה הוציא עוד הפעם מגרונו קול שיעול ויפתח קרסי-בגדו וישב לצעוד הנה והנה ולהגות נכאים בספרו, כי נוכח וידע כי זה עוד אי אפשר.

ראיתי, כי האדון טשאָלענט לא יוכל עמוד בנסיון, אם כה יעמול מבלי הרף, כי יכשל כחו ונבול יבול — וטרם יקבל את התעודה הנכספה

VI.

אל הנערה הזאת התפללתי, היא תשביע בצחצחות את הנפש הנענה, היא תרנן את רוחו הנכאה, היא תפח נשמת חיים בעצמות היבשות האלה. ועוד בערב היום ההוא החלטתי להביא את תנחום לבית ניסי; אבל חפצי להשיב על ידי זה את נפש תנחום היה ממני והלאה. —

בבואנו אל הבית מצאנו את ליזה (שם הנערה) לבדה בחדר האכל. אחותי ובעלה טרם שבו מהחנות. המיחם רתח על השלחן, אני נכנסתי ראשונה, וליזה הצהילה קולה לקראתי.

— ברוך בואך, אדולף! מה כונת את השעה, המיחם רותח, ואני אשקך חמין רותחין כאשר אהבת.

— לא יחידי באתי הנה, כי הבאתי אתי את אחד ממרעי.

— ומה בכך? שתה וגם למרעך אשקה — ענתה ליזה בצחוק — יבוא נא רעך וכבדתיהו.

ברגע הזה נראה על סף החדר ידידי תנחום, אשר נטפל רגעים אחדים בפרוזדור בפשיטות המעיל והקורדיקין.

צחוק קל פזז על שפתי ליזה למראה הבא, והוא נכלם מאד למראה ופניו התאדמו. —

כעבור רגע הקרבתיהו עד לפני העלמה ואציגהו לפניה:

— העלמה קרינקין, טשאָלענט! — בטאתי במהירות ובשפה רפה. ביחוד את המלה האחרונה הבלעתי בנעימה, כי ידעתי את בעלת דברי, את העלמה השובבה המסוגלת לשערוריה, להריע בצחוק פרוע בפני הבא לשמע שמו המוזר ולהכלימהו עד מות.

אבל ליזה לא היתה מאלה אשר יתחמקו מהן בנקל. היא הושיטה ידה בענוה לתנחום, אבל ממני לא הרפתה.

— סלח נא לי, אדולף! לא שמעתי היטב שם משפחתו של אורחנו הנכבד, אולי תואיל לקרוא בשמו שנית.

— טשאָלענט! — עניתי בפשיטות.

— איך? טשאָלענט?!

י, כי הצחוק עולה מקרבה ומחנק את גרונה, אבל היא נשכה את שפתה התחתונה עד זוב דם ותתאפק.

ישבנו כלנו אל השלחן. היא הגישה לנו כוסות המין ומעשי אופה שונים, ואני נכנסתי עמה בדברים, ואחליף נשואי שיחתי עשרת מונים, כאשר אהבה. תארתי לפניה רבות מהקונות בחנות הגדולה של מיני כותנה, אשר הייתי בה למנהל החשבונות — קראתי בשם רבות ממכירותיה אשר היו היום בהגנות וכי ארח אתן לחברה ומה קנו ומה חשבו לקנות; והיא עשתה אזנה כאפרכסת והקשיבה קשב רב, ויש אשר תחבה באחת מהנפשות את עוקצה החד ובהערתה האחת הציגתה לראוה לפני, ונצחק שנינו.

תנחום החריש כל העת וזאת היתה לטובתו. בעת הזאת הונח לו מעט. הרושם הראישון מהפגישה החדשה הלף, רוחו שבה אליו, והוא ישב עתה חפשי בלי פחד.

אז פנתה ליזה אליו, מפני הכבוד.

— הנך מחריש כל העת, האדון טשאַלענט! אינך חפץ לזכות אותי בשיחתך. בלי ספק תחשבני לבלתי ראויה לכך.

תנחום הוציא מגרונו קול שיעול קל ופניו האדימו.

— לבלתי ראויה? חלילה וחס.., אדרבה... אבל אנכי מטבעי אינני דברן ומה גם בבית זר; אכן אדמה, כי אצלך יש חמר רב לשיחה, כי מעיר רחוקה באת כאשר שמעתי.

— כן הדבר, אנחנו גרנו שלש שנים בעיר ווענדוי.

— הן העיר הזאת על פלך קורלאנד תחשב?

— כן.

— ואם כן אפוא, אדמה כי באקלימה אינה שונה מעירנו, ובדרך הקרוב נוכל להניח כי היא תעמוד ברוחב אחד עם העיר ווילנא.

— איך? הנך אומר, כי רחבה של העיר ווענדוי דומה לרחבה של ווילנא? הצחוק תעשה לנו? הן ווענדוי עיר קטנה היא...

פני תנחום נהרו, הוא ראה פשיטותה של הנערה ודעתה הקצרה... ומה קטן ערכה לעומתו. אולם בהיותו מטבעו איש טוב, האיר אליה פנים וידבר אתה רכות מבלי הכלימה.

— אני מדבר הפעם לא על אדות רוחב העיר, כי אם על מרחקת מקו המשוה; אבל באמת דבר קטן הוא זה ואינו שוה לדבר בו...

— ומה העם היושב בעיר ההיא ? כמדומני , כי הלעטהים והאשכנזים יושבים שם , אומרים אמור , כי עם הלעטהים עם סכל ויש בקרבו טפשים גדולים .

— ואני אדמה , כי בכל עיר ועיר יש טפשים גדולים , וגם פת בעיר הזאת ישנם למכביר .

פני תנחום חורו . החץ נפל ישר אל הלב . ראיתי , כי כאבו של תנחום היה נעכר . נקל היה להבין גם מה שהגה במחשבתו : הילדה הזאת תעיז פנים לדבר ע מ ו דברי עתק כאלה ! הזה הוא גמילו על חנותו אותה ומאנו לנגע בכבודה ולגלות בערותה וחסר דעתה ? היא אינה שוה אפוא כי ישימו לב אליה וכי יבקשו את קרבתה . —

הוא החשה ולא דבר דבר , רק סלסל את שפמו המדומה .

ראיתי כי החבילה נתפרדה ואגיד לליזה , כי נחוץ לי בערב הזה לבקר עוד בבית אחד לרגלי דבר עסק , ונפרד מאתה ונצא .

בכל הדרך לא דברתי עם תנחום על אודות ליזא מטוב ועד רע , כי לא חפצתי לגרות את עצביו בעת כעסו . למחרת היום בבואי הביתה לאכול ארוחת הצהרים , שמעתי מאחורי החיץ את תנחום צועד בחדרו הנה והנה כדרכו , ובהביטי אליו דרך סדק החיץ ראיתי כי איזה מספרי הלמוד בידו . הוא שנה פרקו , אבל ראיתי , כי לבו בל עמו . הוא קרא שנים , שלשה פסוקים וישקע בתהום מחשבות עמוקות . ראיתי , כי המון מעיו גדול מאד . נראה היה , כי המקרה מליל אתמול השאיר לחץ כבד בלבו . זכרון הכלימה שעטהו שם מציץ דמו בעלוקה .

הלכתי לחדרו לנחמהו מיגונו .

— עוד לא שאלתיך , תנחום , מה דעתך על ליזה ? — אמרתי לו בתמימות ובבטחה , כי אדבר עם תמים דעים עמדי בנוגע להמדובה — האף אין זאת , היא נערה יפה ונבונה , כאשר תארתיה לפניך טרם ראותך אותה . בלי ספק שבעת גם אתה רצון בחברתה .

— ולדעתי היא נערה פותה אין לב , ריקה מכל דעת ונבערה מכל חכמה — ירה תנחום כמו מקנה רובה , — הידעת איזה רעיון בא עתה במוחי ? — בעת שרמזה על מציאות הטפשים בעירנו היה עלי לענות : פשיטא ! גם אצלינו ישנם , כי לאסוננו רבים הם הבאים מהתם להכא .

צחוק גדול התפרץ מפי .

— מה תצחק ? הגם אתה בקושרים עלי ?

— לא! המענה טוב מאד, אבל הוא נפסל בלינה וכבר פג טעמו; ובמענות כאלה, הנבראים במוחך יום או ימים אחרי השאלה, לא תוכל, ידידי, להתחרות עם געות המרדות הזאת, אשר בטרם תקרא אליה תענה. עליך להתרגל אתה. הנלך אליה גם היום?
— אם גם תתן לי מלוא בית כסף וזהב, לא אלך. אין לי עסק עם ילדות פתיות כאלה.
— בן-חיל, תנחום! — קראתי ואצא.
הגאות אשר לבש תנחום מדי דברו זאת, השיבה לו איזה גמול בעד שפלותו מאתמול ותקומם את ערכו בעיני עצמו. בצאתי ראיתי כי הונח לו, וכי החל לעין בספרו בדעה צלולה.

VII.

אצלי היו הדברים יגעים. לשוא דמיתי, כי רק ישמע שמעי בעירי ובסביבותיה, ותנשאנה לי עלמות כחצן. כלילות כל היתרונות, מעוטרות בכל המעלות הטובות היו רק העלמות שבאגרות השדכנים, אשר עפו אלי מכל עבר. במכתבים ההם היו כלן „אילות אהבים ויעלות חן", „כלילות יופי בשם יפהפיות נקראות", „מלומדות בכל חכמה ובלשונות הרבה", „חכמות מתוכמות במילי דעלמא" ולעת הצרך „כפיהן גם תומכות פלך"; נדוניא שלשת אלפים רובל במזומן; יחוס האבות עולה עד ראש הדורות; ובכל השלשלת רק ר' ליבלי יוסי'ס החליש, ר' דוד'ל אהרצי'ס הבטלן, ר' משהלי בריינהס התם, ואם יבואו לפורטם אחד אחד, „תקצר היריעה מהכיל".

„וסוף כל סוף"— סים כל שדכן את מכתבו — „הוא מביע את דעתו „בלי שום פניה", כי מאושר יהיה האיש, אשר רעיה כזאת תפול לו חבל בנעימים, וכל רעיו ומכיריו יתקנאו בו".

אדמה, כי גם אתם, אדוני, עודכם זוכרים ימי עלומיכם, עודכם זוכרים את הקסם השפוך על מכתב של שדכן בעד איש צעיר לימים, המשתוקק לישא אשה, „לבנות לו בית", לחדול להיות נער. והנה אם כי רבים מסותרי הנפשות הוליכוני שולל וראיתי ונוכחתי למדי, כי אין עוד בעולם מפלגת אנשים, כמפלגת השדכנים, אשר הערמה והתרמית תהיינה כל תורת עסקה ויסודו, בכל זאת לא נכויתי בפושרין ולא בחמי

חמין. אל כל מכתב חדש שמתי לב ואשיב מענה, כי „אם כנים הדברים”, אני נכון לנסוע להתם לראות ולהראות. — גם הייתי עומד בדבורי והייתי נוסע — והנסיעות האלה עלו לי בדמים יקרים, ובכל פעם ללא הועיל. — אני אהיה תמים עמכם ולא אכחד ממכם, כי יש אשר נפגשתי בנערות סוררות כאלה, אשר מצאו גם בי מגרעות, וערכי היה בעיניהן שפל מהאידיאל שלהן; אבל כרובן, כן בחלתי בהן אני, כי לא מצאתי בהן מה שאותה נפשי. זאת הניאה לבבי מאחריה בביעור פניה, זאת בבערותה, זאת בעלגות לשונה, בדברה בשפה משחתת ומשובשת. — ויש אשר התברר, כי כונת אבי ה„מדוברת” לתת לי שטר חוב על הנדוניא תחת „המזומנים” שלא חשך לקרוא השדכן בגרונו, ובין כה הזמן נמשך, ירחים עברו וחגים נקפו, ובמצבי לא בא עוד כל שנוי.

בין כה וכה קרבה עת הבחינות של תנחום. רבים מחבריו נבאו לו עתידות טובות. את רעיונותיו בלשון המדינה ערך בשפה מדויקת, מרוסית להשפות העתיקות העתיק גם כן נכונה. גלילות הארץ, דברי ימי עולם ודברי ימי הספרות הרוסית ידע במדרגה מספקת. נשארו רק למודי החשבון וההנדסה. — את משפטי התורות האלה במדה הנדרשת ידע על בורים, אבל מכיון שבמקצוע הזה תוכלנה להשאל שאלות כאלה אשר פתרונן ידרוש איזה מהירות בעבודת המוח, איזו המצאה משל עצמו, אשר בספרי הלמוד לא נמצא דוגמא לה, נשאר הדבר תלוי מעט בהמקרה. אולם אנחנו ידענו, כי המורים בהגימנזיום מושכים חסד את תנחום, כי נודעה להם על ידי תלמידיהם שקידתו בלמודו. במושב כלנו החלטנו, כי יבור לו תנחום את בית מדרש המדעים אשר בקיוב וילמוד תורת הרפואה ובגמרו חק למודו ישוב לעירנו בשם „רופא”, לתפארת ולכבוד לבני משפחתו.

תנחום לא הסתיר את הענג, אשר חש ברגעי השיחה הזאת, אבל אמו הזקנה התאנחה כפעם בפעם. רק לעין חודרת היה נראה צחוק קל מאד על שפתיה החורות. ה׳ הוא העד ויודע למה שאפה מתחלה, ולאיזו מטרה חפצה כי יגיע בנה; אבל מכיון שהמקרים השתלשלו באופן

כזה — ובנה נעשה רופא — תודתה נתונה לרבון העולם גם בעד בן-רופא.

על פי המנהג הקבוע תהיינה תמיד הבחינות בדברים שבעל פה אחרי הבחינות בדברים שבכתב, אשר הן העקריות, כי בהן מדקדקים המורים עם הנבחנים כחוט השערה, באשר כי הכתבים ישלחו לבית פקודות גליל הלמודים ושם בקורת שניה תהיה להם. — אבל מי שיצא שלום מהבחינות האלה, מובטח כי התעודה תנתן לו; כי אחרי שבחנום המורים וראו פעלם בכתב, יתנהגו עמם אחר כך על פי הוכחתם הפנימית".

ימי הדין הגדולים והנוראים באו.

ביום הראשון היה על הנבחנים לערוך הגיונותיהם על הגליון, בשפת רוסיא, באיזה ענין אשר יתנו לפניהם. סדר היום ספר לי אחרי כן תנחום, בספרו לי את כל אשר עבר עליו ביום ההוא. אחרי תלמידי הגימנזיום בא גם הוא ושני חבריו ה„חצונים" הרוסים להאולם הגדול. שלש שורות ארוכות של שלחנות קטנים וכסאות אצלם נמשכו לארך האולם ורוח היה בין שלחן לשלחן, לבל יוכלו הנבחנים כוא בדברית איש את רעהו. על כל שלחן גליון, עט ודיו. המורים חבוחנים יושבים על כסאות של כבוד אצל שלחן גדול ומהודר, מכוסה באטון ירוק, בקצה האולם אצל הקיר, אשר עליו תלויות תמונות הקיסרים. באולם השלך הס, כלם ישבו על מקומותיהם בלי נוע. דומית הרוממות שררה בחדר... אז קם המנהל ויוצא מצלחתו מעטפת סגורה בחותם פקיד גליל הלמודים ויקח את המספרים מעל השלחן לפתחו. מבטי הנבחנים רתקו אל פסת הניר המוצאה, רגע לא נותרה בהם נשמה: „מה שלח לנו ה'?"

הגליון הוצא והמנהל קרא מעליה: „השפעת ההשכלה על מדות בני האדם".

כל הנבחנים באו במבוכה, ותנחום נשאר משתומם כשעה חדא. בטוחים היו כלם מקודם, כי השאלה תהיה במקצוע הספרות הרוסית, למשל: ערכו של איזו סופר והשפעתו על הספרות. לזאת הכין עצמו גם תנחום. על שאלה כעין זאת היו לו דברים מהמוכן להשיב כראוי. אבל עתה — מאיזה צד יגש אל המלאכה? ממה יחל? — הוא החל לחוש, כי תחתיו תמוט ארץ... כשעה שלמה ישב שקוע במחשבותיו—

לא על דבר הענין המושאל כי אם על עתידותיו של עצמו. מה תהיה אחריתו? הוא רואה ברור, כי הכל נהרס, הכל נפסד, כל עמלו עלה בתהו. מה יגיד לאמו? למה ישאף עתה? אמנם כן, אפשר לעמוד על המבחן עוד פעם, אבל רק אחר שנה שלמה. עוד שנה תעבור ואל מטרתו לא יקרב אף מלא צעד.

ומי יערבנו כי בשנה הבאה יצלח?

נפשו התעטפה, לבו התלחץ ויחוש כאב גדול בחזה. הוא נשא עיניו וירא את חבריו יושבים וכותבים במהירות: מאושרים! כה מצאו לכתוב? בעיני תחנונים הביט אל המורים מלפניו, אבל על פניהם לנה מנוחה שאננה ולא הפיקו לו אף קו אחד של אורה אשר יגיה חשכו. — הוא שב ויורד ראשו על הגליון אשר עליו היתה רשומה רק השאלה, הוא החל להעמיק בה, „השפעת ההשכלה". ההשכלה השפיעה על מדות בני האדם,.. היינו לפני ההשכלה היו המדות יותר גסות ומגונות מאשר אחרי הופיעה בעולם. אבל איזו השכלה? מתי החלה ההשכלה? פה ראה תנחום מה מעטות הנה עוד ידיעותיו אשר רכש לו. — פתאום ברק רעיון במוחו. נקל להראות השפעת ההשכלה על המדות בשני ציורים מגבילים איש אל רעהו — מחיי האנשים הפראים ומחיי אנשי התרבות ואז תראה פעולת ההשכלה מאליה.

הוא טבל עטו בדיו ויחל לדרוש בענין האדם הקדמוני, האדם הטבעי... דרשתו הסתעפה והתרחבה עד שכבר ממנו לצמצמה, להגבילה ולגמרה. — בין כה וכה, והזמן המוגבל להנבחנים למלא עבודתם כלה. המפקחים החלו להאיץ בכותבים לכלות את מלאכתם ולצאת, ותנחום היה מוכרח לעזוב את עבודתו בלתי נגמרה.

בצאתו היה כמעט כמתיאש, אבל חבריו עודדוהו, בגלותם את דעתם, כי אם ימצא המורה את שפתו של תנחום מדויקת, ותכנית עבודתו רצויה, יוכל להעמידה בין הבינונות, למרות היותה בלתי גמורה. —

למחרת היום נשמע הקול ממקורבי המורה, כי מפעלי שלשת ה„חיצונים" נרצה רק אחד.

תנחום התברך עוד בלבו, כי הוא הנבחר, כי ידע את שני חבריו „לחמורים", הנופלים ממנו הרבה בידיעותיהם. בבטחונו זה הלך למחר להעתקה הרומית, גם הערכה בדעה צלולה.

אולם בבואו ביום השלישי להעתקה היונית, הטהו המנהל הצדה ויודיע לו, כי הוא חפשי לביתו ואין לו להבחן יותר, כי פעלו בשפת רוסיא נפסל בועד המורים פה אחד, כי מלבד שיצא קטוע וחסר מחציתו ומלבד שלא כלל בקרבו תשובה כהלכה על השאלה שנשאלה, באשר כי מהראוי היה לתמוך יתדות התשובה בחיי העבר של הרוסים, במעמדם שלפני פטר הגדול ושלאחריו — מלבד כל זאת עוד נמצאו בו שגיאות ושבושים גסים אשר אין להם סליחה.

הוא שב יוזידי מהגימנזיום... הוא עבר על פני חנותנו. אני ראיתיהו עוד מרחוק ואבין הכל. פניו הפיקו זועה, רגליו היו כושלות בלכתו ויצעד כאיש אשר תכפהו מכאוב אנוש. אני לויתיהו על דרכו לביתו. גם אמו הבינה הכל, כי אך דרך על מפתן החדר, התפרצה מפיה צעקת: אויה! ותתעלף — ורק ברב עמל השיבוה לחיים, אבל היא מאנה להתנחם. היא השלכה משמים ארצה. בנה „העלוי" אשר יכול להיות לרב, ואשר בלי עזרת מורים נעשה „מלומד" גדול ועוד מעט חסר לו להיות רופא — את אשר לא תשגנה אמות אחרות, בפזרן על חנוך בניהן כסף תועפות, — נגרש מגו.

אולם לתנחום עצמו שבה המנוחה מהר. ביום המחרת הודיע לי, מה שהחליט בלבו לעשות. בעוד שבוע אחד הוא נוסע לעיר ה. להנפש מעט בחברת מכיריו ושארי בשרו ומשם יסע בקרוב לעיר ב. אשר בפלך ק. ושם יכין עצמו בשקידה עצומה להבחינות של השנה הבאה בעזר גימנזיסט אחד, שכבר כלה חק למודיו, אחיו של אחד מרעיו בפה.

וכן היה, כעבור שבוע ימים נפרד ממנו תנחום בשברון לב ויצא מאתנו. — בעוד שנים שלשה שבועות יצאה גם אמו אחריו לה. אשר שם גרה גם אחותה העשירה, — באמרה, כי איננה יכולה לחיות הרחק מבנה יחידה.

גם עלי היתה קשה פרידתו של תנחום, כי נפשי היתה קשורה בנפשו. אך כתרופה למכתי נתגלה בטבע תנחום אהבה רבה לכתיבת מכתבים. בה במדה שהיה מחריש ודומם בחברת אנשים, אהב

בכתיבה, להפך, את האריכות הנפרזה, העוברת לפעמים ללהג נשים דברניות, עד כי באחדים ממכתביו גם הלאני, ומזכיר אני את חטאי, כי את מכתביו הבאים אח"כ קראתי בסירוגין ודליתי מהם רק את הדברים העקריים, הנוגעים לחליפות הליכות חייו, ועל הבאורים היתרים דלגתי, כי קצר רוחי מקרוא אותם עד תמם. — מלבד השתפכות הרגשות השונים, אשר העיקו או אשר שעשעו את נפשו בזמנים שונים, ומלבד הודוים הארוכים על חטאיו ועל שגיאותיו, אשר עשה, לפי דעתו, על כל צעד וצעד, ואשר הכיר בהם רק אחרי עשותו אותם, ועל ידי ההכרות האלה היה לברות כל היום לתולעת הנוחם, מלבד אלה אהב עוד להאריך מרבה להכיל בתמונות וציורים. ויהי כבוא לידו להודיעני כי נפגש באיזה איש לרגלי איזה צורך, תאר לפני את מראה האיש בכל קויו, תכונת רוחו בכל נטיותיו הדקות, הליכות ביתו וגם גזרת בנינו של הבית בעצמו. מכתבים כאלה באו אלי לפעמים תכופים יום אחר יום.

לאחרונה הציקתני רוחי ואתקצף ואקלל קללה קשה את צרבת התכתבנות אשר יקדה בלב רעי, וארף מכתוב ומענות. — אולם מי תכן רוח האדם? כמעט עבר ירח ימים לבלי חזון ממנו, החילותי להתגעגע על אגרותיו ואחרד לקראתן בכל עז. דאגתי לשלומו אכלתני בכל פה, ומסך ההעלם, אשר הורד ביני ובין רעי ויכסהו מעיני, צרר בכנפיו ספקות מרים, אשר התגנבו אל לבי ויענוהו באכזריות, או אז כתבתי אני מכתב אחר מכתב, אך תשובה לא היתה לי. כתבתי לאחד ממכירי בה, ויענני, כי תנחום יצא משם, ואיננו יודע אנה.

VIII.

ושאלת הנשואין אצלי עוד טרם נפתרה. מעת לעת הייתי נוסע, ע"פ איזו הצעה חדשה, אל איזו עיר רחוקה או קרובה „לראיון" ובמצאי ב„המדוברת" איזה מום בתארה החיצוני או ברוחה, הייתי שב משם בלעמת שבאתי. הורי לא התמרמרו עלי על היותי אסתנים כל כך וחפצי כי בחירתי תהיה בחיר היצורים, כי בהיותם משלומי אמוני ישראל, הבינו בעצמם, כי לא בי תליא מילתא, כי עוד לא נזדמנה לי האשה, אשר קודם יצירתה הוכיחוה לו ממעל; אולם אמי התאנחה כפעם בפעם ותאמר: כי קשה מזל כמוני אין בארץ.

כן עברו ימי הקיץ היפים ותחתיהם באים ימי הסגריר, ימי הסתו. אם בימי האביב והקיץ יביא המסע לפעמים ענג ושעשועים להנוסע, בימי הסתיו היא מענה כחו ומעכרת רוחו, ומה גם אם המסע הוא לא במסלת הברזל כי אם בסוסים, ובדרך מלאה חתחתים ובוץ. — נסיעה כזאת היתה עלי לעשות לעיר־מחוז אחת בפלכנו על פי הצעת שדכן אחד. העניין „מצד עצמו" היה ישר בעינינו. כבר דרשנו וחקרנו על דבר הנערה ובית אביה והגידו לנו, כי היא באמת יפת־תואר, כי גמרה באיזה בית ספר למודי איזו מחלקות, והיא נבונת דבר ומצניעה לכת, וכי אביה עשיר ונכבד בעדתו. צריך היה לנסוע, אבל לבי לא נתנני לעזוב פה את הבתים השקטים עם חמם ואורם הנעים, ולצאת לדרך הרחוקה מהלך שני ימים, ומה המריצני כי אכתת רגלי? גם בביתי לא חסר לי מאומה. ביום הייתי עסוק בעבודתי, ואת הערבים בליתי לעתים בחברת מרעים נאורים, ולרוב בבית גיסי בחברת ליזה, בשיחות במלות וקלות, מתובלות בהתוליה המחוכמים ובצחוקה הנחמד, אשר הרגינו לבי ויתנו עונג לנפשי. — גיסי בראותו חבתי לאחותו, אמנם רמז לי, כי אם אחפץ לזכות במרגלית הזאת לא יתיצב לשטן לי; אבל אני הראיתיו לדעת כי מצבי דורש ממני להתחתן באיש עשיר — וירף ממני. ובלבי היתה עוד אהרת. אני חשבתי את ליזה רק לנערה נחמדה, לידידה נעימה להתרועע אתה, לבלות אתה את הזמן בחדוה ונעם, אבל לא חשבתיה לנערה שבגרה בדעתה ואשר רכשה לה יסודות מוסריים חזקים בל ימוטו, והשקפות נאמנות על החיים ומשאלותיהם, על חובות האשה והאם, למען אשר יוכלו להפקיד בידה כבוד איש וחנוך בנים.

הורי הפצירו בי עד מאד לנסוע ואעתר להם ואשים לדרך פעמי. ודברי השדכן נתאמתו הפעם. הנערה היתה רבת חן, ועל ידי קריאה בספרים מועילים התפתחה בינתה במדרגה הגונה. היא דברה במתינות, חשבה את דבריה, והשיבה על כל דבר בדעת ובהשכל. — מלבד זאת, ענוי הדרך שהיה לי בשני ימי מסעי, והרעיון כי הענוי יוכל עוד להשנות, אולי הוסיפו הכרעה לכף ההסכמה. בעיני הנערה ואבותיה מצאתי חן. הדבר נגמר, והתנאים נכתבו — וסוף כל סוף הייתי ל„חתן".

כשני ימים התעלסתי באהבים עם בני משפחתי החדשה, ובהם רגעים נשגבים רבים „ביחידות" עם רעיתי העתידה, הלא הם הרגעים

הקרושים, אשר בהם תכה האהבה בראשונה את שרשיה הנעימים בשני לבבות צעירים...

החתונה הוגבלה לימי האביב.

אחרי שובי הביתה, בעוד רושם רגעי ה„יחוד" ההם חזק בקרבי, לא חדלתי מחשוב על ארותיה. בחלום ובהקיץ שבעתי תמונתה, מכתבי אליה היו נערכים בעזוז אהבה ובחום שלהבת.— אבל מעט מעט נתקררה דעתי ע"י המרחק שבינינו, הרושם הראשון רפה ושטף חיי נכנס מחדש לתעלתו הראשונה. עתות הפנאי בליתי בחברת ליזה, אשר מצבי החדש, מצב ה„חתן", המציא לה כפעם בפעם חומר חדש למהתלותיה.

אולם רגעי הנופש האלה עלו לי בדמים יקרים. —

ימי החורף עברו וימי האביב שבו לבוא. בביתנו כבר החלו לעשות הכנות גדולות לחתונתי — בתפירת בגדים ובקנית כלים שונים למעני. אולם בבית ארוסתי שמו לב לקרירות רוחי, ולירידת החום במכתבי אליהם, ויתחקו על שרשי הדבר וימצאו „ידידים אהובים" מאנשי שלומי אשר גלו להם דברים שבצנעה, אשר לפי דעתם, עטו עליהם חרפה. — והנה מבלי להרבות בהקדמות אספר לכם, כי בבקר לא עבות אחד, כשבועים לפני יום המוגבל לכלולותנו, בא עלי הקרץ. נושא המכתבים הביא לי תכריך בטוח באחריות בי הדאר, ובו היו מונחים „התנאים" ומכתב קטן משפרה (שם ארוסתי):

„אדולף! אין אני משפלת עצמי בעיני לחשוב, כי לא אמצא בי די און ויתרון הכשר לנצח את צרתי, אבל להתעסק בחדש הזהב בהתחרות כזאת אין את נפשי. היה שלום".

בהורע תוכן המכתב לליזה, הכה לבה אותה מאד על גרמה בהריסת אשרי, וגם ראתה, כי מעתה היא כסלון ממאיר בעיני אמי ובעיני אחותי — ותגמור אומר לנסוע לבית אביה, אשר התגורר עתה לרגלי מלאכתו באחוזת אחד האצילים בדרום רוסיא. — אם כי ידעה, אשר אל עקרבים היא הולכת שמה, כי אם חורגת היתה לה שם, אשר לא יכלה דברה לשלום, וריב ומדון היו ביניהן כל הימים, אבל אשרי ושלומי דרשו זאת ממנה ותעש זאת למעני. בתחלה הכינה עצמה לדרכה, כפי הנראה, במנוחת השקט. אבל בקרוב יום נסיעתה, לא יכלה עוד משול ברוחה. המון מעיה נגלה לעינים. בערב האחרון רמזה לי ללכת אחריה לחדר הילדים, אשר לא היה בו איש. פניה

היו חורים מאד, ושני אגלי דמעה התנוצצו בקצות עפעפיה. לה יש הרבה להגיד לי לפני הפרדה ממני, לבה מלא על כל גדותיו, אבל לשונה כמו דבקה לחכה, ולא תמצא און לה להגיד לי אף מלה אחת. עליה, לא תדע מדוע, קשה הפרידה מהעיר הזאת מאד. היא תחוש כי עורקים רבים ינתקו, יעקרו משרשם ושם ישארו פצעים אנושים. היא תחוש עוד דברים הרבה, אבל מלה אין בלשונה. היא חפצה לכל הפחות לדעת: האזכור אנכי אותה? האחשוב על אודותיה? — רסיסי דמע נראו גם בעיני. אז נגשה אלי ליזה במהירות ותפול בזרועותי. שפתותינו התלכדו והנשיקה ארכה מאד, כמו חפצה ליזה להריק בנשיקה הזאת כל נשמת חייה... בחדר ההוא לא יכולנו להתמהמה הרבה, ולכן יצאתי משם ואשוב מיד לביתי.

למחר עזבה ליזה את העיר.

רק אחרי הפרדה ממני, רק אחרי התרחקה מעלי. החילותי להרגיש מה היתה לי העלמה הנחמדה הזאת, מה חזק הקשר, אשר נקשרה בו נפשי בנפשה. חלל גדול נברא בעולמי בהעדר ממנו הנפש היקרה הזאת. ימים רבים הייתי כאיש אובד עצות, כל מלאכה זהמה נפשי, ביחוד בשעות הערב רבו געגועי כל כך, עד שחפצתי לפעמים לטרוף נפשי באפי. — ימים רבים לא מצאתי יוחם לי... שני מכתבים הגיעו ממנה לאחיה ובם שאלה גם בשלומי; אבל במכתב השלישי הודיע אביה לגיסי, כי בשבוע הבא יצא עם כל ביתו לאמעריקה, ביחד עם עוד הרבה משפחות מסביבותיו. התהום רחב עוד יותר, ואֹמר נואש לכל.

IX.

גם השדכנים נאלמו דם, כמו קשרו עלי קשר כלם בכל המדינה לבלי בוא עמי בדברים. מתחלה לא שמתי לב לזה, כי רק ליזה היתה לנגד עיני דמיוני; אבל כאשר עברו שנים, שלשה ירחים ודומית השדכנים לא נפסקה, החילותי להתמרמר, כי חשתי בזה כעין עלבון ופגיעה בכבודי. והנה פתאם ביום אחד, בפתחי את אחד מהמכתבים המקובלים מבית-הדאר, ראיתי לשמחתי, כי משדכן הוא בא.

ערך המכתב הזה נשאר גדול בעיני, כי ממנו היו תוצאות לתקופה נכבדה בחיי, בפנותו מסלה חדשה לקורות חיי, אשר על כן הוא שמור אצלי תמיד בצרור שטרותי. גם בסגנונו הגחכני זכה המכתב ההוא להשמר תחת ידי. ואני נכון לקרותו לפניכם, אדוני, מהחל ועד כלה, כי כדאי הוא לכך,— ובדברו הוציא תיק כתבים מצלחתו, ואחרי חפשו בו רגעים אחדים הוציא ממנו את המכתב המבוקש ויחל לקרא בקול: „אדוני! שמעתי שמעך יראתי מכבודו, כי לא ידעתי את הודו, אך לבי בטוח, כי כ׳ יתן אזן קשבת להצעתי, אשר בה אודיענו נכבדות, גדולות ונצורות, אדות שידוך רם המעלה והתפארת, והוא ממחוז ר. פלך פ. עם הנגיד ונודע לשם ר׳ אשר דובניארסקי, אשר אותו חנן אביר הטבע בבת משכלת, יפת תאר וטובת צעד בדרכי כשרון המעשה, יקרת כל סגולה ומדע וכל פעולה קננה ביגות שרעפי עץ הדעת השתול על פלגי מי תבונה, הנובעים מתחת מפתן חדרי משכיות לבה הנבון, ומבין עפאים יתנו קול ישורר: תשואות חן חן לה! בת פרת היא „נעמי״, בנים צעדו עלי שור. ואביה פזר עליה רצי כסף למכביר, וילמדה דעת ובדרך תבונות הנחה אותה כפי רוח העת, והיא נערה עדינה ונאורה. ביפעת חכמתה, ספיר גזרתה, גבה קומתה ויקרת תכונתה תתגוסס על כל בנות החן; בשמה תדגלנה נערות ובכבודה תתימרנה נפשות נאורות, ההולכות קדימה לרוח העת, ואביה ר׳ אשר חוכר האחוזות אצל האדון האדיר ראנדזעוויץ והוא אהובו ומחמדו, נפשו קשורה בנפשו, והוא נותן כסף נדה לבחירה רצתה נפשה בו ג׳ אלפים שקל כסף, ולנעמי יתרון הכשר דעת בלמודים והדרת פנים. אף ידה תכון עמה במעשי חושב ורוקם, ועיניה צופיות הליכות ביתה. וגם בין שפתים תקח עמדתה לעתים מזומנות, ותתחרה את הרקחות ואת הטבחות לעשות מנה אחת אפים. — במלה אחת, בידה האחת היא אוחזת את עץ הדעת, ובידה השנית את עץ החיים, ומה מאושר הוא האיש וגבר צולח, אשר יעלה בתמר הזה ויאחז בסנסניו, ואשר הנערה העדינה הזאת תפל לו חבל בנעימים. לזאת אבקש מאת כ׳ להשיבני דבר חיש מהר״.

גם אלמלא היה כותב המכתב מליץ נשגב כזה, השיבותי לו מהר, כי גם אנכי הייתי משתוקק למכתבי שדכן, כי כבר היו לי

לזרא חיי הרוקות · והבדידות. חפצתי להרים את המסך מעל פני העתיד ולהתפרץ אל תוכו ויהי מה, ומה גם עתה. אני עניתי לו תיכף, כי שמתי לב להצעתו וצריך להתחקות על שרשי הדבר. בעוד שבועים, אחרי קבלי איזו ידיעות על דבר אבי המדוברת, דובניארסקי, כתבתי להשדכן המליין, כי בקבלי הזמנה מהתם אסע „לראיון”.

וההזמנה נתקבלה ואני נסעתי..

שני לילות ויום אחד נסעתי במסלת הברזל עד התחנה ר. ומשם עד האחוזה פ. חמש שעות בעגלה. — בית מעונו של החוכר היה באמת נהדר ויפה, כמעוני האצילים. הדרים מרוחים עם כלי בית יקרים. לפני הבית שדרת עצי לבנה גבוהים ומאחוריו גנה נחמדה עם כל עצי פרי. — כל אנשי הבית קבלוני בפנים יפות ואת כלם מצאתי בתור אנשי נימוס וטובי־לב. ובנוגע לנעמי, היא על פי תארהָ החצוני, אי אפשר היה כי לא תמצא חן בעיני רואיה. היא היתה נערה בריאה ורעננה, אחת מאלה הנשים הצעירות אשר מראיהן לבד ירעיש לב גבר וירתיח את דמו. קומתה היתה גבוהה, וגוה, בכל חטובו הרך והנעים ובכל יפעת גזרתו, הרהיב עין רואה יותר מבכל בבריאותו ובשפעתו; כתפותיה היו רחבות ומלאות, זרועותיה מוצקות כמטילי עשת, וכפות ידיה רכות, קטנות ועגוגות; פניה ארוכים מעט, אבל גם מלאים וזכים, וישושני אודם בלחייה; חלקת גרונה הכפילה את סנטרה, בהורידה ראשה מעט. גם שערותיה, בצבען האמוץ, בחלקתן, חלקת משי, ושפעתן המרובה, הוסיפו לה פאר וחמדה; עיניה היו גדולות וטהורות ותכלתן עמוקה מאד, אולם, כנראה, גם בהשקפה ראשונה, שאר רוח ויתרון הכשר לא הפיקו. גם את בגדיה לבשה בטוב טעם, בלִי כל דבר עודף. בהכנסי עמה אח"כ בדברים, ראיתי למגינת לבי, כי הכפר אשר גדל ויפנק את גוהָ, שם חותמו גם על רוחה. בבינה יתירה \ובשאר רוח לא חוננה כפי הנראה, גם מאת הטבע, אבל לוּא עוד התחנכה בעיר, באיזה בית ספר, בחברת רעיות טובות וחכמות ממנה, אשר על ידיהן היתה יכולה לבוא לכלל דעת נחיצות הקריאה בספרים טובים ונבחרים, והיתה קוראה בהם בשום לב, כי עתה היתה יכולה בינתה להפתח, היתה יכולה לרכוש לה הרבה מהקנינים הרוחנים והמוסריים של העולם הנאור; אבל עתה, בבלותה כל ימיה בביתה בכפר, אצל חדר המבשלות ובחברת המשרתות, ובהיות חנוכה מוגבל

אך בהקשבת לקח מפי איזה מורים ארעיים, על פי רוב ריקים ונבערים מכל דעת — נשארה אפוא נערה פשוטה מאד. כל זמן שציר השיחה הוסב על עניני בית ושדה, תבשילים ומעשי מרקחה, על דברי רכיל ודבות רעות בהשכנים הקרובים ובאחד מגרי העיר הקרובה, דברה בהשכל ובלשון מלוטשה, כאשה באה בשנים ומרגשת; אבל בהסבו על עולם הספרות והיצירה ותרבות החברה הנאורה, לא יכלה פצות פה, כי היה לה העולם ההוא זר, ולא ידעה בו מטוב ועד רע. רק פעם אחת בחייה היתה בעיר הגדולה ק. ותרא בבית המשחק חזיון עם מנגינות „החיים בעד הקיסר", מעשה ידיו של שכספיר, כפי שתזכור.

במקצוע הזה כזב לי אפוא השרכן הרבה. —

אולם בנוגע לאדון האחוזה והיחש שבינו ובין אבי הכלה לא כזב. אדון האחוזה היה אציל פולני, בעל הון כביר ואיש גאוה ובעל דעה מיושבת, והוא אהב את הוכרו ובני ביתו אהבה עזה, כי הוא בעצמו הלך ערירי בלי בנים והחוכר הזה נולד באחוזתו ובה גדל בבית אביו, אשר היה גם הוא החוכר אצל אבי האציל. — כמעט כל עתות הפנאי בלה בבית אשר חוכרו, ויקח חלק בכל הנהגת הבית, ויחוה דעתו, אם לקנות דבר או לחדול מזה; אם לתפור לנעמי שמלה כזאת אם אין. — מובן מאליו, כי בבוא איזה איש צעיר לימים לבקש את יד נעמי, היה רנדזיביץ ה„מבין הראשון", אם יתכן הוא לה, אם לא, ומובן גם כן, כי אחרי דבריו לא שנו, כי על חכמתו יכלו להשען וגם ידעו את אהבתו הנאמנה להם.

כשתי שעות אחרי בואי הציגוני לפני האציל, ויקראני לאחד החדרים הקיצונים של הבית ושם נכנס עמי בדברים. בשיחתו נגע בענינים שונים — חמריים ומפשטיים. יש אשר חויתי דעתי באיזה דבר והוא הסכים לדברי, ויש אשר החל להתוכח ולהוכיח לי ההפך. או אז גליתי אני את כשרוני, אשר בו הצטינתי מאז — לריב בדברים ולהגן על דעותי ולחזקן בראיות שונות ממעשים בכל יום ומקורות הדורות, עד שבעל דברי נאנס לבטל דעתו מפני דעתי ולהודות לי כי הצדק אתי.

בסוף השיחה הושיט לי את ידו ויאמר לי בלא לב ולב, כי

ימצאני כתוֹ איש יורע את החיים, בקי בהויות העולם ובעל כשרונות טובים ובינה רבה. — וכדברים האלה העיד עלי גם לפני חוכרו ויוסף עוד להגיד, כי ינעם לו מאד לראות אותי בתור איש נעמי — וכי הוא ידאג לאחריתנו.

שוחחתי עוד שעה חדא עם נעמי, ואחרי כן נפגשתי עוד הפעם את האציל. בשאלו אותי על אדות מצב הדבר, העירותי את אזנו על דבר פשיטותה של הנערה, המגעת עד הבערות הגמורה, ויעננִי כי לפי דעתו, אין בזה כל רע. היא נערה נבונה וחכמה במלי דעלמא. סדרי הבית יהיו ערוכים אצלה על צד היותר טוב, והיא תכנים לחיי סדר, אורה וששון. היא תהיה גם כרוכה אחרי יותר מהבנות בעלות ההשכלה המדומה, היא תאהב את אישה בכל נפשה ובאהבתה תשביעהו שמחות ועונג אין קץ.

„ואחרי כל אלה אל תשכח, ידידי"! — הוסיף האציל — „כי נערה י פ ה היא עד מאד, ואין ערוך לחמודותיה, כי יקר מאד למצוא כמוה". אני הודיתי לו, כי בתור א ש ה היא ראויה להיות גם אשת מלך; אבל איש משכיל כי ישא לו אשה, הן יחפוץ, כי האשה הזאת תהיה לו גם ל ר ע י ה בחלד, כי תקח חלק בכל רגשותיו ומאויו, כי תבין הגיגו ותשתתף במערכי לבו, ו ז ה אולי יחסר לי בנעמי.

— ולפי דעתי לא יחסר לך גם זה — ענה האציל — היא עוד צעירה לימים ותהיה בידך כחומר ביד היוצר, ואתה תעשה ממנו כלי חמדה. היא עודנה אגמון רך ואתה תוכל לכפוף אותו ולהטותו לכל צד שתחפץ, כי היא כבר תכבדך בלבה וחפצך יהיה לה לחק; ועתה הגע בעצמך: מה תהיה נעמי הזאת עם כל חמדת יפעתה, בהשפך עליה עוד רוח ההשכלה, ובהמלא לבה חכמה ודעת. הן אז לא יהיה קץ לאשרך.

הדברים האלה שפכו זרמי נועם אל קרבי, וגם הכו שרש בלבי.

— הנה כי כן — אמרתי, אחרי חשבי רגעים אחדים — עלינו להחליט, כי הדבר נגזר במרומים. אז „בקשתי את יד" נעמי ואביה חבקנו וינשקנו חליפות, ויברך את אגדתנו.

להרחיק יום כלולותינו לא מצאנו לנחוץ ויוחלט לשלוח לקרוא להורי ובני משפחתי ולחוג בעוד שבוע ימים את חג חתונתנו.

ואני נשארתי שם, ולא שבתי עוד הביתה. כמובן, היו לנו הימים ההם כיומא אריכתא של תענוגים ושעשועים שונים, של טיולים ברגל, בכרכרה ובסירות דוגה על פני הנהר הגדול שבאחוזה. בשיחותינו דברנו על העבר שלנו, על ההוה ועל העתיד, ביחוד חלמנו לנו חלומות נעימים בדבר העתיד ונסדר לנו בדמיון סדרי חיים, יפים ונעימים מאד...

פעם אחת שאלתיה על דבר חנוכה, מה למדה, ואצל מי. ותענני כי חנוך הבנים מרבה דאגה וצער בכפר. לחנך את הילדים בעיר בעודם קטנים, בלי השגחת מורים, לא יתכן, והמורים השכירים העראיים לא בכל פעם ימצאו מהוגנים. עד החדש האחרון התגורר בביתם שנה שלמה איש צעיר לימים אחד, בעל דעות מספיקות ושוקד בעבודתו; אבל בהיותו זעום פנים ועצוב רוח, לא היה אהוב לא לה ולא לאחיה הילדים ובלי תשוקה שמעו את לקחו.

— הוא בעצמו גמר חק למודים באיזה בית ספר? — שאלתי אותה.

— לא, בבית ספר לא למד. את ידיעותיו רכש לו בביתו, ועתה חפץ הנהו לעמוד על המבחן ולבקש תעודה, אשר על זה יוכל להכנס ל... ל... בין המתעתדים להיות לרופאים, אך בעיר ה. הסמוכה לנו עמד פעמים על המבחן, שנה אחר שנה, ולא הצליח.

אני נשכתי את שפתי. ראיתי, לפצעי, כי גם דבר פשוט כזה, כשמות בתי הספר למדרגותיהם, נעלם ממנה. נקוטותי בפני, אבל גם הפעם נחמתי את עצמי בתקוה, כי אחרי כן אתקן הכל... ומלבד זאת, לבבתני ברגע ההוא בעיניה הטהורות והיפות, אשר הפיקו לי אהבה וחן ואיזו השתוקקות רכה.

— יש אובדים כאלה — עניתי במנוחה — ומה שמו של המורה ההוא?

— שמו מוֹר מעט — טשאָלענט!

אני קמתי מכסאי גרעיש ונפחד, גם פני חורו.

— טשאָלענט? ! — קראתי — היתכן? ומה מראהו?

— היא הארה לי את מראהו ואכיר בו את תנחום האמלל. על כי בקשתי ספרה לי נעמי את כל אשר ידעה על אדותיו. מפלך ק.

בא לה. להגלו הישועה, כי מורי הגימנזיום בעיר ההיא טובי לב הם. בעיר סבל עני ומחסר, ועל פי מליצת אחד ממכירי לקחהו אביה למורה לבניו. את חובתו מלא באמונה ובעתות הפנאי לא דבר עם איש דבר, רק הגה בספריו וכתב ורשם. — אחרי תבוסתו הראשונה היה יגונו רב מאד, אבל אחרי כן שב למנוחתו וישנה את פרקו כמקדם וכן היה גם אחרי תבוסתו השניה.

— ואיפה הוא עתה?

— רנדזיביץ נתן על ידו מכתב לאחד מרעי ילדותו שבעת הוא מנהל הגימנזיום בעיר ל. בפלך ת.

אני ספרתי לנעמי, מי הוא תנחום — ותפעם רוחה בקרבה. כל היום ההוא הייתי סר וזעף בגלל הידיעות המעציבות על דבר תנחום ידידי. —

X.

האדון רנדזיביץ מלא את הבטחתו ביד רחבה באופן שלא יכלנו גם לקוות מראש.

בנשף חשקנו, בעת המשתה, קם ממקומו וירם כוסו ויפנה אלי ויקרא:

— הנני שותה לחיי החתן... עול ימים! הנני מודה לך נגדה נא לכל המסובין פה, כי מצאת חן בעיני, כאיש חרוץ ונבון דבר. והנה עד עתה היית מנהל החשבונות בחנות גדולה ושמעתי, כי אדונך שבע רצון מעבודתך אתו — על כן אני מפקד אותך למנהל האחוזה הגדולה צ. אשר לי במחוז נ. בפלך ת. ועל פיך ישק כל דבר, זולתי ההשגחה על עבודת השדה, ומשכרתך תהיה פי שלשה מאשר קבלת בהחנות.

הנאספים קראו: הידד! ואני ונעמי נגשנו אליו ונשק כף ידו ברגש, כנימוס הפולנים.

את חדש הזהב בלינו בנ. ואחר יצאנו לדרכנו לצ. ופקודה רבה אתני, מה יפה ומה נעמה בימים ההם האהבה בתענוגים! גם אני

הייתי שכור האהבה, אם כי לא זאת הפעם הראשונה אשר הגיע הרגש הזה את לבי; ונעמי — היא התמכרה אל האהבה עוד ביותר שאת; אצלה היתה האהבה הזאת אהבת נעורים, האהבה הראשונה והטהורה, המלאה עז נשגב. ובכל עת שבתי בביתי, לא הרפתה במעט ממני ותחבקני לרגעים בכל כחה, ותעתיר עלי נשיקותיה.

ומה היו הנשיקות ההן! — ברד ואש מתלקחת...

ואולם לאט, לאט החלו להיות לי לזרא. —

השבועות הראשונים לבואנו למקום מגורנו החדש היינו עוד טרודים רבים. — אני במשמרתי בשדה ובלשכת החשבונות והיא בהסדרת עניני הבית; אבל כאשר סודרה ההנהגה גם בבית גם בשדה, והכל כונן על מכונו ואופני המכונה החלו להתנועע בעצמם על פי כח הדחיפה הראשונה, הייתי נצרך לפקח על עסקי האחוזה רק מן הבקר עד הצהרים, והעת הנשארה הייתי חפשי לנפשי לשבת בית. או אז החילותי להתבונן גם לעסקי נעמי ולשום לב למעשיה... ואז כבר הגיע זמן ההתחלה בעבודת התפתחותה הרוחנית, אשר לקחתי על עצמי... באוצר ספרי היו אחדים מספורי טורגניוב וטולסטי; ואבחר אחד מהם לנעמי למקרא, ובתתי אותו על ידה אחרי סעודת הצהרים, בקשתיה לקראו בשום לב. —

היא צנחה על הספה הרכה בחדר האורחים ותשם עינה בספר...

אולם בעוד חצי שעה נמה שנתה והספר נפל מידה. בהקיצה קראה עוד מעט, ותגש להכין את החמין. —

הדברים היו יגעים, היא קראה בעצלתים ובלי חשק.

בעבור שבוע ימים הספיקה לעבור בספר רק כשלשים עמודים. רגשי אי־רצון החלו להתעורר בקרבי.

— מדוע הנך נרפית כל כך בקריאתך? — שאלתיה פעם אחת בנזיפה קלה — האם תכן הספור לא ימשוך לבך, כי תכספי לדעת מהר את התפתחות קורות גבוריו והתרת קשרי העלילות? התביני היטב מה שקראת? התוכלי לספר לי עתה מה שכבר כלית לקרא?

אז הודתה לי בתם לבה כי לא תבין מאומה.

— בקראי לבדי — אמרה לי, בהביטה אלי באהבה וחן — לא אוכל ליחד לבבי לקריאתי, ומחשבותי כמו נפוצות ומפוזרות; החת

גבורי הספור נצב אתה לנגד עיני תמיד, ומחשבותי תסבינה רק עליך..
גם אינני יודעת באור מלים רבות — הוסיפה בהשפילה עיניה מעט.

דבריה התמימים הרכו את לבי, ועל כן החלטתי בנפשי להחיש לעזרתה ולהקל מעליה עבודתה הראשונה, ואגיד לה, כי מעתה אקרא אנכי באזניה מעל הספר וגם אבאר לה את הדברים הסתומים לה.

ביום השני אחרי אכלנו את ארוחת הצהרים הקרבתי את כסאי להספה, אשר שכבה עליה נעמי, ואחל לקרוא באזניה. היא הביטה אלי בעינים פקוחות, והיה נראה כי תשת בצלא את דברי הנכנסים אל לבה. — אולם חיש מהר נוכחתי לראות, לדאבוני, כי גם עצתי זאת התבלעה.., ראיתי, כי עיניה מתבוננות רק אל פני תנועות שפתי ועשתנותיה גם עתה הנן תועות ומפוזרות. יש שהגעתי בקריאתי לאיזו תמונה נחמדה, לאיזו שיחה נאה ומחוכמת, הפועלת פעולה חזקה ועזה על נפש הקורא, והיא תמצא ברגעים ההם שעת הכשר להטות ולסדר את הענק בצוארוני ולהעיר את אזני, כי אינני אוהב סדרים וכי בכלל הענק הצהוב הזה איננו לפי רוחה וטוב טוב ממנו האדמדם הנקוד. — גם שמות הגבורים בלבלה ותחלף את האחד בהשני. למשל, אני קורא: „פתאום בא אל הבית סרגי פבלוביץ — הוא אהובה של הגבורה וזעום נפש אבותיה... על הקורא, כמובן, להתפלא, להתרגש, לחרד חרדה גדולה: מה יהיה עמה? איך יפגשוהו? ומה יאמר הוא? — והיא שוקטה ואינה מגלה שום תנועה פנימית.

— התשמעי, נעמי, את הנעשה? — אני פונה אליה בלב חם.

— אני שומעת, אביה של מריא אנטונובנה בא הביתה; קרא הלאה. —

רגש זעם מתלקח בקרבי, לבי יתחמץ, אני נוכח לראות, כי תוחלתי תכזב, וברגעים ההם אני מחליט בלבי כי לעולם לא יצלח בידי להרחיב את חוג בינתה של נעמי, כי היא תשאר כל הימים זרה לי ולרוחי ולא תוכל להיות לי לחברת, לרעיה כלבבי.

עוד איזה רגעים קראתי בשפה רפה ואחר קמתי ממקום מושבי ואצא מן החדר ואבוא לחדר משכיתי.

היא לא חשדה בי מאומה, ותרדוף אחרי ותשיגני, ותחל לחבקני ולנשקני. אבל ברגעים ההם היו לי נשיקותיה למשא, ונפשי כמו נקעה מכל אהבתה. אנכי השתמטתי מבין זרועותיה ואצא החוצה וארחיק ללכת בשדה ואטיל שם בדד עד הערב — לגדל תמהונה של נעמי.

כשני ימים לא נח רוחי בקרבי, ואתרחק מנעמי כל עת שיכלתי, באופן שלא תרגישנה בזה השפחות. —

גם היא היתה משתאה, עצובת רוח ולא קרבה אלי.

עצבונה זה ותוגתה החרשית, גם מבטי עיניה, אשר שלחה אלי לפעמים בשאלה וכמו בתחנונים ופיוס כבו את חמתי. לבי החל לפנות אליה. צריך אני להודות, כי גם לבן פניה, סנטרה המלא, ובריות גופה שבו לפעול עלי פעולתם הנעימה ולעורר בי איזה מאויי חמדה. החילותי להתקרב אליה, ובקרבי בקשתי לי תנחומות חדשות; אני אינני האחד בתבל בדבר הזה. יודע אני מלומדים גדולים אשר נשותיהם פשוטות לגמרי, ולא תדענה קרוא וכתוב, ומלבד זאת הן סוררות והומיות ונצורות לב, ויש ביניהן גם מבוערות מאד... ואני הן אינני מלומד, כי אם סוחר משכיל רגיל. ושלי לכל הפחות ברה כחמה וטובת לב כמלאך שמים... ובנוגע להתפתחותה הרוחנית אולי שגיתי גם אני, בתתי לה בתחלה למקרא ספרים רבי הערך אשר דעות נכבדות ועמוקות יצוקות בהם. ואין לי לחפוץ להרימה אלי בבת אחת. עלי לרדת מעט אליה, עלי לקרוא באזניה בתחלה ספורים קלים, איזה ידיעות קצרות מעל העתונים שהגיעו אלי בכל יום.

החילותי לעשות כן — והשלום חודש בינינו... אבל! אהה! לא לאורך ימים. גם בדברים הקלים האלה גלתה את אי־הבנתה. רגשי אי־רצון ואי־כבוד לה החלו עוד הפעם ללחוץ את לבי. עוד הפעם החילותי להתרגז ולהתקצף לעתים קרובות. המדורה היתה נכונה. נשאר רק להשליך לתוכה איזה רשפי אש למען הבעיר את הבערה.

בערב אחד קראתי אליה לשמע „מלתא דבדיחותא" יפה מהתבלין שבהעתון אשר היה מונח לפני.

—„הנה שמעתי כי נכונה את להנשא להנסיך N האמנם?"

— „אמת",

— „אלי! הן הוא כעת בן חמשים שנה ואת בת עשרים הנך".

— „ומה בכך?"

— „איך ומה בכך"? ומה יהיה כאשר יכופל מספר שנותיך ותהיי לבת ארבעים — הן אז יכופל גם מספר שנותיו, והיה אז לבן מאה"...

קול צחוק התפרץ מפי נעמי.

— האח! בעל נחמד — קראה — בן מאה שנה!

אני הזדעזעתי וכנשוך נחש קמתי ממקומי ואלטוש עיני לעמתה. אינני יודע מה הפיקו אז עיני, אבל פניה חורו כפני מת ברגע ההוא. יש לחשוב כי בעיני נגלה לה אז תהום של כעס ושנאה, בוז ושאט נפש,... היא נסוגה אחור בעינים מלאות יראה ופחד, כאשר יתרחק האיש מפני הארי.

כן הוא, אני שנאתיה ברגעים ההם, לא יכלתי שאתה. הדעת כי התקשרתי לנצח עם ילדה ריקה ונבערה כזאת, אשר אין מותרה מהב... נסכה רוח עועים בקרבי. תבנית גוה ובריאותה עוד נגלות בעיני ברגעים ההן.

אני נסתי לחדרי, סגרתי את הדלת אחרי בבח, ואצנח על מטתי, וכבעל ערש דוי התהפכתי כל הלילה מצד אל צד.

למחר נגשה אלי נעמי חרדה ומתיראה ותשאלני: מה לי? אני דחיתיה מעלי.

— הרפי נא ממני — גערתי בה — אין לבי עתה להבלי שעשועים.

ועוד הפעם הבטתי אליה בשאט נפש.

אני חושב, כי אז, דוקא ברגע ההוא, נפקחו עיניה לראות את הנעשה אתה. רק אז ראתה את האמת האיומה, כי לא שאתרגז, ולא שאכעס עליה; היא ראתה כי שנואה היא, כי נקעה נפש בעלה ממנה, כי לתועבה היא לו... הארץ מטה תחתיה, רגליה מעדו; בידים רועדות אחזה בדלת החדר ותעמוד על מקום אחד מבלי נוע, כפסל שיש, ואחר עזבה את החדר. — מני אז החל האסון.

עד הצהרים לא הייתי בביתי, לסעודת הצהרים לא באה, בשלחה להגיד, כי תחוש כאב בראשה; אני הייתי שבע רצון מהתרחקותה ממני; — אולם לעת ערב, בסורי לרגל איזה ענין לחדר

המטות, ראיתי את נעמי שוכבת על מטתה, ראשה טמון בהכר והיא בוכה בלי הפוגה, כמתיאשת. קול לא תשמיע, אבל קרביה מתנודדים כמו בפלצות.

נחומי נכמרו עליה, אבל גאוני לא נתנני להראות הפעם אותות התרגשות ואכבד את לבי ואצא מן החדר, ואותה השארתי עוד הפעם בודדת בחדרה. — בלבי דמיתי כי העונש הזה יפעל עליה פעולה לטוב, יכלה בקרבה נטיות הנערות ויפתח לבה לבינה ולדעת; אולם בראותי אותה למחר נפל עלי לבי. פניה היו חורים כפני חולה אנוש, גם כל דיוקנה התמעט, קומתה כמו התקצרה, ורהבה כמו התקמץ. אז הכרתי אכזריותי... ראיתי, כי הרהבתי ללכת. ולא מצאתי עז בנפשי לפצות פי ולדבר אליה דבר.

היא נגשה אלי ותאמר:

— שלחני נא היום לבית אבי. פה אין לי מה לעשות, כי מה לי פה ומי לי פה? — וזרם דמעות התפרץ מעיניה.

— נראה איך יפול דבר — עניתי לה בשפה רפה — ובלבי החלטתי להיטיב עותתי. אולם השלום לא יכול עוד לצרור אותנו בכנפיו, היא לא האמינה לי יותר, במסתרים בכתה כל היום, על אבדן נעוריה, על אשרה כי שדד ממנה. — אם אמרתי אנחמנה, אאיר אליה פנים, לא הרחיקתני מעליה, אבל גם חבה לא השיבה לי.

— הרף נא ממני, אדולף! — אמרה כפעם בפעם במרירות — מה לך לאנס את נפשך? יודעת אני את פידי — אתה שנאת אותי. —

תשובותי לא הועילו מאומה. לכלות הרעה מצאה נעמי במקרה בצלחת אחד מבגדי הישנים פסת ניר, קרוע ממכתב אחד, כתוב בכתב ידי, ובו היו דברי אהבה בוערת, ערוכים לאיזו אשה, לאיזו עלמה משכבר הימים... היא הגישה אלי פסת הניר ותשליכנה על השלחן לפני.

— עתה ידעתי, אדולף, עתה מצאתי את החידה — התמלטו מפיה מלים, ובהתאנחה מרה יצאה מהחדר.

מני אז נעשה שנוי נמרץ בחיה. היא כמו קצה בהם, כל אוכל זהמה נפשה ועל פי רוב בכתה מאין הפוגה.

מה אאריך נפשכם, אדוני! — מהיום הנזכר לא הרחיק לבוא היום האיום, אשר בו ראינו טפת דם שירקה מגרונה.

או אז בא התור גם לענויי נפשי האכזרים ומכאובי הנוראים.
אני ראיתי מעשי ידי. אני עקרתי את הנטע הנעמן הזה ובירו חבלתיהו...
למעני עזבה את כל מחמדיה, את כל אוהביה אשר שמרוה כאישון עינם, למעני התרחקה מעל אדמתה, ותרחיק נדוד למקום שמם. עלי היה להיות לה לאב, לאח ולרע — ותחת זאת התאכזרתי לה, הייתי לה לזר, או יותר נכון לצר ואויב.

באחרית ימי החרף נפלה למשכב, והרופאים הכירו במחלתה אותות הרזון המהיר. הם נסו לקדם את פני הרעה בתרופות שונות, אבל המחלה הלכה וגברה מיום ליום.

ואני הייתי משגע ממראה עיני.

— בשביל מה? בשביל מה קטפתי את הפרח הנחמד הזה בעודו באבו? — צעקתי מנהמת לבי ואגוז שערות ראשי — בשביל אותיות מתות, אשר אינן שוות גם בהגה קל של הנפש היפה הזאת...

— מדוע לא תוכיחיני, נעמי, על פני? — שאלתיה פעם אחת, בהשתוחחי על מטתה ובהביטי על לחייה הצנומות והנובלות — מדוע לא תקלליני קללות נמרצות על מעשי המכוערים?

— אותך לא אאשים, אדולף, — ענתה ברוח נכאה — אמנם לא בצדק התהלכת אתי; אבל יותר אשם בזה המקרה או ה' בעצמו, על אשר חבר דבק לא טוב כזה.

מהוריה הסתרתי את דבר מחלת נעמי ימים רבים. אבל בבא ימי האביב החמים אצלתי על פי עצת הרופאים לשלחנה לביתה. אני לא יכלתי ללכת אתה, כי עסקי האחוזה לא נתנוני למוש ממקומי, וגם לא הרהבתי עז בנפשי להביט בפני הורי נעמי, אשר הפקידו בידי את אוצרם הנחמד, בהאמינם בישרתי, ואני חבלתיהו. —

על דבר מהלך המחלה הודיעני רגדזיביץ כמעט בכל יום. אולם בתחלת הקיץ פסקו המכתבים כליל. אני הריצותי מכתבים, תלגרמה, ולא קבלתי כל מענה. לאחרונה קבלתי מאת האדון את הבשורה האיומה... הוא נחמני מיגוני, הוא השתתף עמי בצרתי, ויוסף, כי נעמי היתה גם לו סגלה יקרה, חמדת החיים, אבל מה יש לעשות? שופט כל הארץ לא יעשה עול במשפט. —

XI.

שברי היה גדול כים, מאנתי להתנחם. ימים רבים הייתי כלוא בחדרי ולא נתתי לכל איש לקרוב אלי. מוסר כליותי היה נורא מאד, הוא היה כאש צרבת בעצמותי, כי כמרצח הייתי בעיני. אולם — „מי כהזמן רופא לכל פגע וצרה" ? — כאשר יאמר לוצאטו. — אחרי עבור שבועות אחרים אבד להכאב חדורו הראשון, על הפצע נקרם גלד דק . . . הפניתי את עצמי לעסקי האחוזה, סדרתי סדרים, ערכתי חשבונות, כתבתי מכתבים, גם קראתי בכל יום את המכתבים הבאים, תחת אשר בימים הראשונים חדלתי מקרוא גם אותם. — אבל שערו נא בנפשכם, אדוני, את עזות מצחם של השדכנים. התאמינו, כי עוד טרם כלו לי ה„שלשים" אחר אבדתי הנוראה, והנה בין המכתבים של יום אחד מצאתי מכתב משדכן . . . חמתי בערה בי כל כך, עד שהשלכתיהו באש מבלי לקרותו.

בעוד שבוע אחד הגיעני המכתב השני ממנו, הפעם גלוי. הוא מתפלא על דומיתי, הוא אינו מבין, איך אפשר לדחות בידים אשר בזה; ולנסוע פעם אחת לנ. הקרובה הן דבר קטן הוא וכו'. גם את המכתב הזה השלכתי בזעם הסלה. לא השיבותי מאומה גם על המכתב השלישי והרביעי. גם לא כתבתי מאומה על אדות זה למיודעי גרניצקי, סוחר גדול בנ., אשר קנה שנה שנה באחוזתי כל יבול האדמה. אבל להמהוני קבלתי אחרי איזה ימים טלגרמה מגרניצקי, לאמר: „מהר נא ובוא לנ. נחוץ מאד. גרניצקי". ידעתי כי מיודעי זה איננו מקלי הדעת, ואם הוא כותב, כי הדבר נחוץ, אין ספק, כי נחוץ הוא. — צויתי לרתום לי את „השלישיה", ולעת ערב ישבתי במרכבתי ואנשא קל מהרה בדרך המובילה לבית הנתיבות, אשר משם עוד שלש תחנות במסלת הברזל עד נ. ובבקר יום המחרת עמדתי לפני שער בית גרניצקי.

— מה פרצת עליך פרץ, ידידי! — קראתי בבואי אל הבית ובהושיטי ידי לגרניצקי — איזהו הדבר הנחוץ, אשר בגללו החרדתני מרבצי?

— ?!

— מה תביט אלי בתמהון? אני מדבר על דבר התלגרמה:

— איזו תלגרמה ?

— למה לך הצחוק הזה ? על דבר התלגרמה הזאת :
ובדברי הוצאתי מכיסי את התלגרמה ואראה לו .

עפעפי עיני גרניצקי נפתחו ברחבה , ובתמהון גדול הניע בכתפיו. אבל פתאם נפתחה הדלת ואיש בעל זקן ארוך , אשר שיבה זרקה בו , ובעל פנים של רמאי הכניס ראשו החדרה .

— צפרא טבא , אדוני !

— בוא נא החדרה , ר' אלימלך !—קרא גרניצקי — למה תעמוד על הסף ?

— יסלח נא לי האדון ברב טובו — קרא האיש בבואו החדרה ובפנותו אלי — על אשר העזתי לרמותו בתלגרמה . באופן אחר לא יכולתי להזיזו ממקומו והענין יקר מאד .

איש קדחה באפי על הנבל הזה , אשר הטריחני בדרך רחוקה כזאת בשביל פרוטתו הנשקפת לו . אחזתי בצוארון בגדו ואצעק בקול חוצב להבות :

— צא לך מזה , בליעל ! ואל תתמהמה אף רגע , פן אהדפך מהמעלות וארוצץ את גלגלתך. צא לך מיד .

השדכן התפרץ מידי בחזקה וינס ויקפוץ מעל המעלות בחפזון וירץ .

תמתי שבכה לא מהר , גרניצקי התאמץ לבדח דעתי בבואו עמי במשא ומתן על דבר עסקי מקנה וקנין. אני ישבתי אצלו כשתי שעות , ואחרי כן יצאתי החוצה לסובב בעיר , בשוקים ובחנויות לרגלי איזה צרכים , והעיקר למען השקיט רוחי , אשר התגעש עוד בקרבי לזכרון הנבלה אשר נעשתה לי . — לעת הצהרים , בהמצאי ברחוב גדול , הרחק ממעון גרניצקי, החילותי לחוש תאות האוכל. נשאתי עיני ואראה שלט גדול על שער בית אחד : „בית מאכל לאצילים״ .

— ל„אצילים״ — קראתי בלבי — טוב מאד , גם אני אציל הנני . באתי אל הפרוזדור ואפשוט את מעילי ואשאל את אחד מהמלצרים אם אפשר בשעה קדומה כזאת לאכול פה סעודת הצהרים .

— יבוא נא אדוני אל האולם — ענני המלצר בענוה בהראותו לי על הדלת .

— פתחתי הדלת ואעמוד כהלום רעם .

לעומתי עמדה ליזה. —

— אל אלהי שמים! האת היא פה, ליזה?

גם היא עמדה בשממון ולא יכלה להוציא הגה מפיה, אבל ברגע השני נגשה אלי ותפול על צוארי. גם אני חבקתיה בזרועותי ושפתותינו התלכדו גם עתה כמו מבלי משים.

אחרי שוב אליה רוחה קראה:

— אבי! אבי! ראה נא איזה אורח נעלה הופיע בביתנו.

גם אביה, גם אמה חורגתה, אשה יפה ועדינה לפי מראה פניה, גם בני ביתם הקטנים — כלם הריעו לקראתי בשמחה גדולה, ויקיפוני בשאלות על דבר בית הורי ואחותי ומאיר בנם ואחיהם. — גם אני שמחתי מאד לראותם ואלך אתם לחדרם המיוחד להם ושם אכלנו יחד בצהרים, ובעת האוכל ספרנו איש לאחיהו כל הקורות אותנו במרוצת עת הפרידה.

אבי ליזה ספר לי, כי באמעריקא לא יכול לכונן מצבו. סדרי החיים המשונים שם התנגדו מאד לטבעו ולהרגליו. הוא לא יכול לראות בשום אופן את בתו האהובה כובסת בביתו או עובדת באיזה מרתף בין להקת פועלים יחפים וחשופי שת. אשר על כן נלוה גם הוא אל אחת מלהקות השבים משם לארץ מולדתם. הוא שב דרך מרסיל לאודיסה, ועל פי עצת אחד ממכיריו נסע משם לג. ופה פתח את בית המאכל הזה, וגם יראה ברכה בעסקו, וחייו עתה חיים שאין בהם דאגה. —

בליזה מצאתי שנוים נמרצים. סימני הילדות חלפו כליל מעל פניה, גם קמט אחד נראה באמצע מצחה לארכו, והראה כי למדה בעת הזאת לחשוב מחשבות. היא דברה עתה מעט ובלי עקיצות, וצחוקה לא היה עוד פרוע והדירי. היא השמיעתהו רק במועד, בעת אשר גם אחרים צחקו אתה, גם בתארה החיצוני היתה עתה לנערה גדולה, לנערה שבגרה. — לא נתמעטו בה רק הכפיפות הקלות והרכות — גם במבנה גוה, גם בתנועותיה ובהליכותיה. אני התעכבתי בביתם ימים מספר. אנחנו לא יכולנו לבלי העלות על לשון כל זכרונותינו מימי קדם, מהימים הנעימים ההם, ימי העלומים הראשונים אצלי וימי המעברה מילדות לנערות אצלה.

..רוני העבר קרבונו יחד, הפגישות הישנות שבו חיו וירתקו את שנינו בהוה. —

— מה כצע, כי אאריך נפשכם, אדוני? — בעוד שבוע ימים היתה ליזה לי לאשה. —

היא גם עתה רעיתי האהובה לי, ישמרנה האל הטוב ויאריך ימיה ושנותיה.

גם משתה נשואין עשה אבי ליזה. אחר המשתה בלינו בנ. עוד כשלשת ימים, כי מהרתי לשוב לצ. כל בני בית ליזה לוו אותנו על דרכנו אל בית הנתיבות. — אולם אנחנו הקדמנו לבוא, ורגעים רבים עוד נשארו עד צאת המסע שלנו, אשר לא הובא עוד בסדר הנכון ואשר נע ונד על פני הסוללה לאחז פה ושם את העגלות המיועדות לו. —

מאחורי המסע הזה, מכוסת מעינינו, עמד עוד מסע אחד הכן לצאת אל העבר השני נכחו, בדרך העולה לא. — החליל אשר במכונה כבר השמיע את השריקה. פתאם נרתע מסענו לאחוריו לרגלי איזה צורך בהמערכה, — ולעינינו נגלה רגע אחד המסע השני, אשר כבר עקר רגליו ממקומו, עם ראשי הנוסעים, הנשקפים בעד חלונות העגלות. כיתר העומדים לפני חלונות העגלה התבוננו גם אנחנו, אני וליזה, אל הנוסעים אשר ממולנו... פתאם משכתני ליזה בזרועי ותקרא:

— אדולף, הראית? — וצחוק גדול התפרץ מפיה.

— את מי, ליזה?

— אתה לא ראית?..

פעמוני הכסף החלו לשקשק בצלצולם הנעים. הצחוק הזה ע-מאד לאזני, הוא החיה לי את העבר, את ימי הזהב של סרבה. — בנ. בכל הימים אשר ישבתי שם עד הרגע הזה, לא שעשע עוד את נפשי הצלצול הנעים הזה. ולבד זאת, ראיתי היטב, כי לא האיש או הדבר הנראה הסב בחדותה, כי אם שובע הרצון, שפע האשר, אשר מלא חדרי נפשה, הדעת כי אני שלה, כי היא רעיתי, חברתי בחיים. — ראיתי כי נפשה המלאה מצאה לה איזו תואנה להשתפך, למלט משא, להדוף הלאה איזה גלים שואנים, איזה משברים אדירים — וגם אני רויתי עונג ונחת. ליזה לא הרפתה מצחוק, היא נשענה על זרועי ותצחק בלי הפוגה. אני הכרתי בה את הילדה השובבה מסרבה.

הצחוק החל להלאותה, הוא עיפה מאד, נפשה התעטפה, הצחוק נהפך לאנחות עמוקות, אבל להרפות לא יכלה, אני בקשתיה, הפצרתי בה ולא הועלתי מאומה.

— התרפי, ליזה? — החילותי להתמרמר — הנך עוטה עלינו חרפה, העומדים מסביב יבוזו לנו. בעלי נימוס לא יעשו כן. הרפי מצחוק והגידי, את מי היה עלי לראות?

אבל בבקשתי זאת קלקלתי הרבה. בדרישתי זאת החייתי עוד הפעם בזכרונה דמות האיש הנראה וארגיז רוחה מחדש. כחותיה כמו הלכו הלוך וכלים, אך היא אזרה שארית כחה האחרון ותוסף לצחק.

— אויה... אמותה הפעם — קראה בעת ההפסקות — אתה לא ראית את צלמו הנחמד...

— את מי? את צלמו של מי? הגידי נא הפעם, השחוק היה לי לזרא.

— אויה... בהמרכבה הירוקה, אשר לפני האחרונה... האם לא ראיתהו?

— את מי?

— את תנחום צמחויץ טשאָלענט!

— את תנחום? ליזה! הגידי נא דבר אמת. את תנחום ראית, הוא היה בהמסע? היתכן? ומאין ולאן? אולי תדעי דבר מה על אודותיו?

מכיון שהשם המוזר בוטא בשפתים — נפסק הצחוק. ליזה ספרה לי, כי כשנה שלמה התגורר תנחום בנ. אשר בא לשם על פי עצת אציל אחד, מי שהיה רע עלומים למנהל הגימנזיום ואשר אליו גם נתן לו, לתנחום, מכתב מליצה. אולם לעת בוא תנחום לנ. כבר יצא המנהל ההוא מהעיר, ופקודתו נתנה לאחר, אשר לא ידע את האציל, ואשר מטבעו שנא כל מכתבי מליצה שבעולם; אשר על כן גם בנ. לא עמד במסה. פעליו בכתב נמצאו הפעם כלם טובים במדה מספקת, אבל בדברים שבע"פ לא ענה על שאלות הרבה או השיב שלא כהלכה „ויגזר" גם הפעם. בחוצות העיר ראוהו כל העת רק מעט. ממנה, מליזה, ברח בכל עת שנפגש בה; אבל לה עלו פגישות כאלה במחיר גדול. כפי שהגידה לי נאמנה — מה שראיתי היום, קרה כזאת אתה בכל פעם אשר ראתהו מרחוק. — אם כי זכרון בקורו הראשון בסרבה

עורר בה הצחוק או כי צלמו המוזר גם בהוה גרה בכח גדול את עצביה— אבל היא צחקה בכל פעם לפי דבריה—עד התעטפות הנפש, קודם ברחוב ואחרי כן בבואה הביתה. אני גערתי בה ואוכיחנה על אכזריות לבה בצחקה ולעגה לאיש, אשר בגודלו המר ומנת כוסו בחיים ראוי לעורר רגשי חמלה בלבנו, לא צחוק ולעג.

— ואולי תדעי גם לאן נסע מזה? — הוספתי לשאול.

— אחד ממכיריו הגיד לי, כי הוא נוסע לפלך טבריה. כי אמרו לו, כי מורי הגימנזיום שם יקלו מאד להנבחנים. בימי האביב הבא יעמוד שם למסה.

— אני נאנחתי מרה, צר היה לי מאד מאד, על אשר לא הספיקה לי השעה לראותו פנים. כל הדרך הייתי עצוב רוח וזעום פנים למרות רוח ליזה.—

— זה הוא כל אשר היה לי לספר לכם, אדוני, מה תגידו עתה? —

— אבל האם לא צדקתי גם אני — ענה שלופ — באמרי כי בעניני שדוכים ונשואים אנו בעליל כי יש גוזר גזרות למעלה: „בת פלוני לפלוני"! והגזרה הזאת תתקים בעל כרחם של המזדווגים. הלא ראיתם באיזה אופן אכזרי הוגו מהמסלה הטבשולים, אשר הניחו בינך ובין ליזה המוכנת בעדך...

—איך שיהיה — העיר בן־קלמן—ספירך סובנונחמר, באמן חרש סדרת את הדברים וקבל נא תודתי בעד העונג הגדול שהרויתני בשעות הערב הזה.

— הערב?—ענה יפה—האם לא תראה כי כבר הופיע השחר?—

בני החבורה פנו לאחוריהם ויראו, כי באמת כבר אדמו פאתי מזרח. צללי הליל החלו לנוס בהחבא. מהאחו, אשר על פני המישור משמאל לשטף כיאור, התנשאו אדים דקים. וחיש מהר נשקפו להנוסעים גם ראשי הגבעות אשר בקרבת צ.. הם ירדו כלם אל הלשכה ויחלו להכין עצמם להיציאה אל החוף.—

משוק החיים

I

הנגר הנאור

מאת

י. נ.—א

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

2.

באחד הרחובות הצרים אשר בקצה עיר מדמנה תקטנה עומד בית קטן ושפל. גג התבן אשר עליו, המכסה כלו בחציר גגות ושן עזי העיר שלחה בו מסביב, יורד על פי החלונות הקטנים המגיעים לארץ, כמו יבקש לרדת ארצה — לשמחת לב הנערים השובבים, אשר בשם „חברי לבנה" יקראו להם יושבי מדמנה, כי לא תקצר ידם בימי החרף לקחת את „נרות" הקרח התלוים בקצהו מסביב, מבלי הצטרך להשליך בם את כובעיהם להפילם ארצה. זכוכיות החלונות, אשר צבע ירקרק־כהה להן, סדוקות פה ושם ודבק יכסה את הסדקים; אחדות מהן נשברו כלה זה שנים אחדות בהתהולל „תיש הקהל", השורר ממשלה בלי מצרים ברחובות מדמנה ובמבואותיה ויפוצץ ארבע זכוכיות בפעם אחת, ולמן היום ההוא ימלאו מקומן מכנסים ישנים, צעיף־אשה בלה מזקן ועוד בלואי סחבות כאלה. הבא אל הבית פנימה יעבור לראשונה דרך מבוא אפל וירד במדרגת אבנים אשר לא עלה עליהן ברזל להחליקן, ומן האבן האחרונה עליו לקפץ מטה — ואז יבוא אל תוך הבית. אולם אך לשוא יעמל ברגעים הראשונים לראות את אשר מסביב לו. כמכה בסנורים יהיה עד אשר יסכין עם האור הכהה השורר שם, ועוד מעט ועוד מעט ונגלו לעיניו איזה שלחן, איזו מטה, הנה ראש אדם, חצי גו איש; עוד רגע ופני כל הבית, אנשיו וחפציו יגלו לעיניו וראה: מימין הדלת תנור גדול המשתרע על פני חצי הבית בפנה; בין התנור והמזוזה — מוט עץ, אשר קצתו אכלה האש, יעה־התנור, מגרפה ומטאטא, ולפניהם גל־אשפה קטן, אשר הביא עזו המטאטא, בעברו על פני הרצפה בבקר לנקותה. בלול אשר מתחת לתנור יושבות תרנגולות אחדות, אשר מראה אפר להן, ותרנגול אחד שחור. רגליהם רבוצות מתחתם וראשיהם נטוים הצדה ומקרקרים ומכרסמים בחרטומיהם בעפר אשר לפניהם. מעל התנור נשקף חתול גדול ואמוץ, ראשו נשען על כפות רגליו הראשונות ומנמנם, ולרגעים יניע את אזנו

— ממעיני מלך כאלה אמנם ישמן וחזק! — קראה האשה בדאגה — כמת הרבה ישיב את נפשו הרעבה ויהיה כה: אוי ואבוי! זה כשבוע ימים אשר לא בא מלא כף הבשר אל פיו אחרי עמלו הרב. יגע ועיף יבא הביתה ומה נתן לו לאכל? התרד? — הוסיפה לדבר אחרי השבה רגעים אחדים — אעשה לו הפעם לביבה משתי ביצים.

הדלת נפתחה ורבקה באה הביתה. בידה האחת נביעה ובשנית המאה, חלות לחם חמות ושקה הטמאלית.

— מהרי הביאי מהבה־הלב! — אמרה חנה צפה אליה, אחרי קרחה מידה את אשר הביאה — אבל מהרי מרוץ מקפה! —

רבקה מהרה ותרץ והזהה לעשות כדבר אמה. שפרינצה אחותה הצעירה, כבת שש שנים, בראותה את הלחם ואת ההמאה אשר בידי אמה קפצה את הצעצעים בידה הבריחה ותגש אל האם. עיניה הקטנות, אשר הביטו אל מאכלי התאוה, הפיקו תאוה ושאה יחד, ופניה ענו בה את הפנה.

— זאת לחרדל! — קראה האם, אשר הבינה לרעה, קשתה.

שפרינצה נסוגה אחור ותשב אל הבריתה ואל צעצעיה.

רבקה באה ותבא את המחבת ויביע בא גם הרדל. נער כבן שלש עשרה, דל בשר ועריו בגד ארוך ופשוט. מתחת לכובעו המסבב על קדקדו יורדות שתי פאות ארוכות על לחייו, פניו חורים, מצחו רחב, עיניו שחורות ומפיקות רוך גיל ושאון: וכרגע נגש אל המטה ובתבני את ידיו זו בזו קרא בשמחה ובנשימה אחת: היום בא הנה הרב מקיי ב. ובבואו אל בית המדרש כפר לו הרב על אודתי ויגש אלי וישאלני שאלות רבות בגמרא ופוסקים ויתפלא עמי כשמעי דעתי.

חנה צפה וגרוים, אשר הסב את פניו אל מול הרדל בבואו הביתה, לא ענו מאומה; אך ברק גילה נפש התנוצץ בעיניהם, אשר הביטו אליו באהבה עזה.

„במה אבא לך, אלי, על האושר אשר נתת לנו! — הביעו עיני חנה צפה — הארץ נא את ידיו והנן עליו דבר השלם כו עון רעיה [illegible].

— הרעב אתה, בני? — שאלה את הרדל בקול — רק מאז הבקר לא בא כל אכל אל פיך.

שפרינצה ראתה את שמחת הוריה בבוא הרדל הביתה, ותמהר

גם היא לגשת אליו, ותחבק את רגליו בידיה הקטנות ותלחץ את ראשה אליהן בכל עז.

חנה ציפה קמה מעל המטה ותקח מהרה מלא כפות ידיה שבבים דקים ותבער אש על האח. האש התלקחה ותשרק ותרום, וכרגע נשמע קול רתיחת החמאה הנמסה, ואחרי כן קול הביצים הטרופות בהשפכן על המחבת.

II

אחרי כלות דוד'ל לאכול ואחרי ברכו „ברכת המזון" מהר לשוב אל בית המדרש. בבואו שם עלה אל מקומו בקיר המזרח וישב על יד „ארון הקדש" ויפתח את הגמרא, אשר על השלחן הקטן, ויחכך את ידיו זו בזו ויתנועע ויחל ללמוד בקול דממה. פתאם קם ממושבו ואחרי חשבו רגעים מספר, הפך את השלחן ויסב גם את פניו אל הקיר ויתנועע לאט. בידו השמאלית נשען על הגמרא ואת ידו הימנית העביר על מצחו אשר קמט כלו ובאצבעותיה מרט את שער ראשו בחזקה. פניו היו כפני חולה בהרגישו מכאובים נוראים.

— דוד! — הגיע לאזניו פתאם קול אחד הבחורים מחובשי בית המדרש ומסכת „בבא בתרא" בידו — ראה נא, דבר פלא מצאתי פה: החשבון אשר בזה לא יעלה יפה.

דוד הסב פניו בלי הפיק אל המדבר אליו.

— האין איש יודע השבון בלעדי? הן הווילנאי יודע דעת החשבון, ומדוע לא פנית אליו בשאלתך? —

— כבר שאלתי את פיו ולא ידע לענות אותי נבונה —

הכעס אשר מלא בראשונה את לבבו, על אשר הפריעהו ממהשבותיו, עבר, ומקומו לקח החפץ לראות החשבון אשר גם הווילנאי, המפרסם ל„בעל חשבון", לא ידעהו.

— הראני נא את הדבר אשר יקשה ממך.

השואל פתח את הגמרא ויור באצבעו על המקום המוקשה.

— פה — קרא דוד — שגו בעלי ה„תוספות" בהשגתם לפרוש

„רש"י", כי דבריו נכונים ואמתים —

דוד הבינהו חיטיב את דברי „רש"י" ולא היה עוד מקום לשאלתו. השואל הלך לו אל מקומו ויתבונן בדברים אשר באר דוד לפניו. ודוד שב למחשבותיו אשר הוגו את רוחו מאד בטרם יפריעהו השואל בשאלתו. קמטים רבים כסו את מצחו הרחב, פניו החורים הפיקו ענות נפש ועיניו — יאוש נורא. והנה יד איש נחתה פתאם על כתפו ותגיעהו לאט. דוד הסב את פניו, אשר אדמו מכעס, לאחור, ומצחו קמט עוד יותר; אך בראותו את הנער העומד לפניו אורו פניו מעט, ויקרא בכעס מהול בלצון:

— יקחכם אפל! למה זה קמתם כלכם עלי היום להפריעני מלמודי והענין שאני הוגה בו עמוק הוא מאד ודורש עיון רב ולב מתנה; אולם הגד מהר: מה בפיך?

— שבה נא על מקומך — ענה הנער — ובארתי לך את שאלתי —

ובדברו ישב על הספסל וגם דוד הפך את השלחן הקטן וישב על ידו.

— עתה אשאלך פשר חשבון אחד, אשר עמלתי בו זה ימים רבים, וכל עמלי היה לשוא. כן הראיתי את החשבון הזה לאנשים אשר כלו חק למודם בהגימנזיום ואין מגיד לי פשרו. אחדים מהם אמרו למצא פתרון השאלה הסתומה הזאת בעזרת האלגברא ולא עלתה בידם. ובדברי אתמול עם גמנזיסט בעל כשרון אחד, אשר עמל גם הוא להבין את החידה הסתומה ולא הצליח, אמרתי לו, כי לי מכר אחד בבית המדרש, אשר, אף אם חקי החשבון זרו לו, ימצא פשר החידה הזאת.

עיני דוד הפיקו נהרה ורצון ופניו אורו מעט, גם הקמטים אשר על מצחו נעלמו כמעט, ויקשב במנוחת נפש ובהתבוננות יתרה לדברי יוסף — זה שם הנער.

יוסף באר לפניו את השאלה ודוד עצם את עיניו ויקמט את מצחו מעט ואת ראשו הרים למעלה; יוסף כלה לדבר, ואחרי עבור רגעי מספר בקשהו דוד לבאר לפניו עוד הפעם את פרטי השאלה. ויוסף שב לפרש לו את פרטי השאלה.

— הקשית לשאל — אמר דוד אחרי דומית רגעי מספר — אך יעבר עלי מה ואני לא אזוז ממקומי עד אם מצאתי את הפתרון.

דוד קם ממושבו ויתהלך אנה ואנה, לארך כותל המזרח, שקוע במחשבותיו, ובעבר עת קצרה קרא בשמחה: „מצאתי הפתרון! מצאתי!"

וכרגע נגש אל יוסף, אשר ישב על מקומו ועיניו בחנו את דוד, ויאחז בכנף בגדו ממול פניו, ושטף מלים פרץ מפיו בלי כל קשר ויחס ביניהן, ובדברו, הניע את כל גוו וימולל ברגליו, ידו הימנית התנועעה ותעש עגולים וקוים באויר, עד אשר כלה את דבריו. יוסף לא הבין מאומה מכל דברי דוד.

— אל תבהל ברוחך — קרא יוסף — דבר דבריך בשובה ונחת.

— טוב אפוא, טוב אפוא! — קרא דוד ויבאר לפניו עוד הפעם את פתרון השאלה — אולם גם הפעם לא הבין יוסף את דבריו.

— חכה נא מעט ולקחתי לי עט עפרת וניר ורשמתי את דבריך בכתב — ודוד עומד עליו ועיניו נוצצות מגיל וגאון.

יוסף כתב את כל דברי דוד על הניר, אז אך אז הבין את הפתרון.

— האמינה לי, דוד, כי לבי יתחמץ בקרבי בחשבי על אדותיך, בראותי כי כשרונותיך הנפלאים יכלו בהבל. לו בקרת בבית המדרש לחכמה ולמדעים, כי עתה, סמוך לבי בטוח, היית בקרב הימים לפרופיסור —

— אבל נחומי נכמרו עליך, יוסף, בראותי כי טח לבך מהבין, כי דעת התלמוד והמפרשים יקרה היא מכל חמדות התבל — מה חפץ לי בהאוניווירזיטטים או מה אועיל לי אם אהיה לפרופיסור, אם אשליך את התלמוד אחרי גוי? לא! התלמוד הוא העיקר. —

III.

ליל השבת. הבית אשר יגורו בו הורי דוד, פנוי ומנקה. ערמות השבבים, אשר כסו את כל הרצפה, אספו לאספה אל תוך הלול אשר מתחת לתנור. חול דק יכסה את הרצפה. על העליל פרושה מטפחת בד עבה ונקיה, ועליה מנורת נחשת בעלת שלשה קנים ועליה חרות באותיות גדולות: „נר של שבת". מסביב לו יושבים כל בני הבית אשר רחצו את פניהם ויסרקו את שער ראשם „לכבוד השבת". גרונם יושב בראש בלי מעיל. חנה ציפה לימינו, על ראשה מטפחת־שבת וחגורת בסנור ירקרק. דוד'ל יושב אצל הקיר וכובע בעל שש קצוות וכפתור

גדול בתוך על ראשו ובידו ספר. רבקה ושפרינצה יושבות אחריו ושערות ראשן יורדות במקלעות־שער קטנות ודקות. לפני המנורה עומדת קערת־בדיל גדולה, מלאה תבשיל חם, וממנה יעל קיטור גדול המעיב את אור הנרות. נרות החלב מזיעים מחם הקיטור. החלב נמס, נוטף ויורד על הקנים ומהם על מטפחת השלחן. פרורי סיד נופלים מן התקרה החמה אל תוך הקערה, וגרונם יושב בהרחבת הדעת „ומנבא", כי ביום מחר ירד גשם שוטף, אף כי שולי השמים היו טהורים בבוא השמש.

רוח שמחה וענג־שבת שפוך על כל היושבים מסביב לשלחן. כל פנים צוהלים ומפיקים גילת נפש ושלות לב; אחרי אכלו את התבשיל תשתפך נפש גרונם בזמירות „יה רבון" ו„צור משלו". דוד'ל מטה את הספר הצדה ומזמר עם אביו יחד. גם רבקה גם שפרינצה תזמרנה עמהם בצפצוף קול דממה; וחנה ציפה מבטת אל כלם ומעיניה נשקפים אהבה וענג בלי מצרים.

אך כלו לזמר את ה„זמירות" וחנה ציפה החלה לחלק את הבשר ולדוד'ל תתן מנה אחת אפים. אחר תתן לכל אחד קערה מלאה לפת וכל המסבים אוכלים באות נפש. דוד'ל יניח את הכף ראשונה ומבטי הנה ציפה יפיקו פתאם צער ועגמת נפש.

— אכל נא עוד מעט! — היא מתחננת לפניו.

— אין נפשי לאכל עוד! — יען דוד'ל, מבלי שים אל לבבו מה מאד יכאיב בזאת את לבבה.

— הידעתם את אשר עם לבבי? — אמר דוד'ל פתאם להוריו — יש את נפשי לנסע וואלאזינה.

— מה זאת תדבר, בני? — קראה חנה ציפה נבהלה — אתה... תסע... לוואלאזין... עודך ילד רך, ואיככה תתגורר בעיר נכריה? לא, דוד'ל! כאשר תגדל מעט וידעת לבוא בין אנשים ולהתהלך עמהם אז תסע לך לשלום; אבל עתה... לא, עודך ילד רך. —

— האמנם ילד הנני? ילד בן ארבע עשרה שנה, ילד שהיה כבר ל„בר מצוה"! — ענה דוד'ל בשחוק — ומה כל החרדה אשר תחרדו עלי? האם יבלעוני שם חיים?

— אהה, שם יבלעוך חיים! — קראה שפרינצה, אשר ישבה על יד דוד'ל, בקול פחדים — אל תסע, אל תסע, דוד'ל!

— אַל נָא תִּצְחַק, בְּנִי! — קָרְאָה חנה צִיפָּה בְּפָנִים מְפִיקִים עַצֶּבֶת

ותנע במו ראשה — עוד טרם תדע חיי הגר בעיר נכריה. מי זה יישים עינו לחמלה עליך? בעיר אשר אין לך שם לא קרוב ולא „גואל", ובכלל מה טוב לאכל ארחות בית איש יומו, לחכות לבעלת הבית או לשפחה עד אשר...

— בני ישיבת וואלאזין לא יאכלו ארחות בית איש יומו. שם תנתן לכל אחד מסת כסף מדי שבוע בשבוע למחיה — שסע דוד'ל את אמו בדברים — בן הישיבה לא יבקש חסד מכל איש, כי הכסף אשר יתן לו ראש הישיבה יספיק לו לכל צרכיו וכל אחד חי שם על חשבונו כ„בעל הבית".

— ומה תעשה בכסף אשר ינתן לך? התלך בעצמך לקנות בשר? האתה תבשל? — אהלי, בני יקירי, הרף מחשב מחשבות כאלה. —

— אל תדאגי לי, אמי. רוח מבינתי יורני שמה מה לעשות ואיך לכונן את סדרי חיי; והאם אני הוא האחד הבא שמה ללמוד? בחורים למאות ינהרו שם מארבע כנפות הארץ. כאשר יעשו כלם אעשה גם אני; ומה גם כי שמעתי מפי פרושים אחדים כי בעלות המעונות תבשלנה שם בעד בני הישיבה ותכוננה להם את כל הנחוץ.

— וכמה? — שאלו חנה ציפה וגרונם אחרי דומיה קצרה — כמה כסף ינתן לכל „בן ישיבה"? ואם לכלם ינתן בלי הבדל?

— את זאת לא אדע גם אני. מסתמא יתן ראש הישיבה לכלם; אך השאלה הזאת איננה נוגעת לי במאומה, כי אם לא יתן לכלם, אך לי יתן בלי כל ספק. הרב אשר עבר דרך עירנו בימים האלה — כבר ספרתי לכם כי התפלפל עמי בבית המדרש כשתי שעות — יעצני גם הוא לנסע וואלאזינה.

חנה ציפה וגרונם הביטו בדברו זאת איש בפני רעהו כמו בת קול משמים גזרה אמר ואין לשנות.

— גם הבטיחני — הוסיף דוד'ל לספר — כי בודאי ינתן לי כסף די בלכלת נפשי; אך כמה יתנו לי? לא אדע. לבחורים בעלי כשרון ירבו, בלי ספק, ולפשוטים ימעיטו —

— התדמה כי אדע לעוץ עצה? — ענתה חנה ציפה בקול נמוך יתניע בכתפיה, עפעפיה סגרו כמעט, ומצחה קמט — האדע?

— התדמה כי אוכל לחוות דעה בדבר הזה? — ענה גרונם חלקו

אף הוא, אחרי חשבו רגעי מספר — התדמה כי יכול נוכל לחשב ולדעת מה טוב לך?

— אין לחשב ולהועץ בדבר הזה! — ענה דוד׳ל אחרי דומיה קצרה — עלי לנסע ודי.

שם אלמד רב יתר, בחפץ יתר עז ובשקידה יתר עצומה מאשר אלמד פה. כי על כן יאמר כי וואלאזין היא „מקום התורה" האחד בתבל.

ובמנורה כבה נר אחד, וחוט־עשן דק עלה מן הקנה אל תקרת הבית. כל היושבים חשו איזו מרירות בגרונם.

— עת „לברך"! — אמר גרונם — עוד מעט וכבו כל הנרות ונשארנו בחשך.

— כן, כן, עת „לברך"! עוד עת לנו לדבר על אדות זאת — אמרה חנה ציפה גם היא.

— רבקה, הביאי „מים אחרונים"! —

רבקה הגישה כרגע אל אביה מעט מים בצלוחית. גרונם ודוד׳ל נטלו את ראשי אצבעותיהם בקערה, ודוד׳ל הפך את הצלוחית על פיה; ואחרי אשר הסירה רבקה את ה„מים האחרונים" מעל השלחן החלו „לברך".

שקועים במחשבות עצב קמו בני הבית מלפני השלחן. חנה ציפה הציעה את המטה בעצלתים ותכן משכב לדוד׳ל. אז שכבו כלם על משכבותם לישון, מלבד דוד׳ל אשר יצא אחרי האכל החוצה לשאף רוח מעט.

— הישנה את? — ישאל גרונם ממשכבו.

— הא! לא! — תען חנה ציפה בעצב.

— ומה תאמרי לנסיעתו? —

— מה אוכל לאמר? —

— המ...

— האמת אגיד לך, גרונם, כי לבי לא יתנני בשום אופן לתתו לנסע ממנו למרחקים. מה יעשה שם ילד כמוהו לבדו? מי ידאג לו שם? אף כי, למה נכחד, מה רב הטוב אשר ישבע בביתנו? בכל זאת, בכל מאמצי כחנו נעמל לבל יחסר לו מאומה ונשמר אותו כאישון בת עין; ושם? אוי ואבוי לי! אם גם יהיה לו מה לאכל היאכל בעתו? הן הוא לא יבקש לו אכל אם גם יצום כל היום, לא יאמר כי מעט לו אף כי ירעב, ומי יודע עוד אם ינתן לו שם „כסף־השבוע" אשר יאמר? ומי יודע

כמה ינתן לו? יוכל היות כי „כסף־השבוע" לא יספיק לו גם לקנות פת חרבה להשיב נפשו.

— כדבר אחת ה„יהודיות" תדברי הפעם — ענה גרונם — לדוד'ל בננו יתן ראש הישיבה די כסף לכלכלתו. הן נודע הוא לשם בכשרונותיו הנפלאים בעירנו ובסביבותיה כ„יהודי טוב", והרב וכל ה„לומדים" הבאים עמו בדברים יתפלאו וישתוממו לו; סמוך לבי אפוא כי גם ראש הישיבה, אחרי הכירו את ערכו, יקרבהו ויאהבהו כבן וכל מחסוריו ימלא.

— בזאת אמנם צדקת — גמגמה חנה ציפה — אבל הורני נא לדעת: מה זאת אשר ילמדו שם ב„הישיבה"? האם ילמדו שם דברים אשר דוד'ל לא ידעם עוד? הן רב עירנו הגיד לנו זה כשנה, כי דוד'ל בקי בגמרא, כמעט, כמוהו. —

— האוכל לדעת זאת? אך מסתמא ה„ישיבה" דבר גדול היא, אם ה„בחורים הטובים" נוסעים שמה; וגם הרב מעיר ב. הי יעצהו לנסע שמה. אין זאת כי דבר הוא.

הדלת נפתחה ודוד'ל בא הביתה.

— הטרם תישנו? בלי ספק נדברתם יחד על דבר נסיעתי — אמר דוד'ל בבואו.

— ומה תחשב אתה? — ענתה חנה ציפה באנחה — השחוק היא בעיניך נסיעה כזאת? ראשי סובב עלי כגלגל מבלי דעת מה טוב לך.

— ואני — אמר דוד'ל — לא אחשב עוד ולא אבקש עצות מרחוק. אחת גמרתי בלבבי לנסע ואסע. —

ובדברו את הדברים האלה פשט את בגדיו וישכב על משכבו.

הנר האחרון כבה ויהי חשך בבית. אך מן הבית הקרוב חדרו בעד החלונות קוי־אור כהים. אשר תעו על הקירות וינועו רגעי מספר, ואחר נעלמו גם הם. כל בני הבית, מלבד חנה ציפה, נמו שנתם, אשר מתקה להם מאד, אחרי ארחת ליל השבת. קול נחרה, שריקת מטה ישמעו בבית חליפות, ופעם בפעם, קול מלים בלתי מובנות ישמע וידום כרגע, וקול נחרה ארוכה יקח מקומו. התנור, אשר הוסק לכבוד השבת וה„טשאָלענט", מפיץ חם גדול בכל פנות הבית הקטן, וריח לא נעים, ריח ה„טשאָלענט", נודף מסביב — וחנה ציפה תהפך מצד אל צד ולא תראה שנה בעיניה. רעיונות נוגים יכבידו על לבבה בנטל עפרת.

ומחשבה מלה אחת מנקרת במוחה כיתושו של טיטוס; אך כעבר שעות אחדות נָמה גם היא ותרדם.

החתול, אשר על התנור, שרט בצפרניו את הסחבות אשר שכב עליהן והתרנגול השתקשק בכנפיו — והדממה שבה בבית

IV.

ארבעה שבועות עברו למן השבת ההוא. בכל העת הזאת נדברו בבית גרונם על אדות נסיעת דוד'ל לוואלאזין, עד אשר קרבה עת צאתה לפעולות.

יום השבת אחרי הסעודה השלישית. השמש כבר באה וכוכבים נראו זעיר שם ברקיע השמים, וגרונם יושב בבית המדרש ומזמר בקול קורע לב „למנצח בנגינות מזמור שיר", כמו לא אך „הנשמה היתרה" תפרד עתה ממנו, כי אם שתי נשמותיו יחד עומדות הכן לעזב את גוו. כל מלה ומלה דקרה עמוק בלבבו ותקרעהו לגזרים.

וחנה ציפה יושבת בביתה, חשך ודממה מסביב. רבקה ושפרינצה ישבו על ירה מזה ומזה וראשיהן הקטנים נשענים בה, והיא תעביר את ידיה הרזות על חלקת שערותיהן, והיא שקועה במחשבות רבות.

— אמי! — קרא רבקה — בבית שרה התופרת האירו כבר נרות.

חנה ציפה העבירה את אצבעותיה על זכוכיות החלון היבשות ותחל להתפלל: „גאָטט פֿון אברהם, אונ פון יצחק וכו'". את כל „לבה המר" ורוח הקשה שפכה בתפלה הזאת. בפיה התפללה על הפרנסה, על „שבוע טוב"; אך המלות יצאו מפיה בלי מישים, ונפשה השתפכה בקרבה בתפלה אחרת, כי „הוא" יסך באברתו לראש דוד'ל, והצליח את דרכו ונתנו לחן ולחסד ולרחמים בעיני „ראש הישיבה" ובעיני כל רואיו. כן יחזק את לבבו להגות בתורתו יומם ולילה. כאשר החלה חנה ציפה את התחנה „דער גאָט" בפעם השלישית נפתחה הדלת פתאם וכרגע נסגרה.

— חנה ציפה! — נשמע קול גרונם מאחרי הדלת — האירי נר בבית, כבר אחר ה„מעריב".

חנה ציפה קמה ממקומה ותחפש לה נר ועצי גפרית. רגעים

אחדים משששה בידה בחשך עד אשר מצאה את אשר בקשה ותאר נר אחרי כלותה את ה„תחנה" בפעם השלישית.

— „שבוע טוב"! „שבוע טוב"! — קראו גרונם וחנה ציפה בקול אחד, בעצמם מעט את עיניהם אשר כהו למראה אור הנר. גם דוד'ל בא כרגע הביתה וגרונם „הבדיל" על הכוס, וכאשר כבה את „נר ההבדלה" במעט היין, אשר שפך על השלחן, הגיע לאפו וירח את ריח עשנו באות נפש; ואחרי כן לקח לו „סדור" עב מן הדף, אשר היה דבק לקיר מעל הפתח, וישב לזמר „זמירות" בקול עצב.

חנה ציפה ישבה אל השלחן ותחבק ידיה מבלי דעת מה לעשות, ובמוחה נקרה הדעת המרה: „מחר, מחר הוא נוסע מזה".

— אמי! — קרא דוד'ל — למה זה את עצובת רוח?

— מי? אני? לא! אין לי עתה מה לעשות, על כן אשבה לי כה — ענתה חנה ציפה.

— ידעתי, ידעתי — הוסיף דוד'ל לדבר — פרידתי מכם תעציב את רוחך; אך השיבי נא אל לבבך: היש לך על מה להתעצב? הן לא לעבר הים הנני נוסע, כי אם לוואלאזין להגות בתורת ה'. כעבר שתי שנים אשוב אליכם ו„סמיכה" בידי — אז תרוו ממני נחת וענג.

— עתה — כלה דוד'ל את דבריו — הנני הולך אל הרב והוא יתן לי מכתב תהלה לראש הישיבה, ובדברו יצא מן הבית.

שני אגלי דמעה נזלו מעיני חנה ציפה על לחייה וירוח לה מעט. מבלי דבר מאומה הסבה את ראשה למול פני גרונם ותקשב בזמרו את ה„זמירות". רבקה ושפרינצה נגשו אליה ותעלינה על הספסל אשר ישבה עליו, האחת מעבר מזה והשנית מעבר מזה, ותטינה ראשיהן אל חיקה, ועיניהן הקטנות הביטו אל אביהן בזמרו את ה„זמירות".

קול גרונם לא היה נעים לאזן וחנה ציפה לא הבינה ב„לשון הקדש" מאומה; אך מקור תקוה ונעימות נפתח לה בהרימו את קולו בזמירותיו בקול ענות שמחה, ובעת השפילו את קולו בעצב תען חנה ציפה לעמתו באנחה ועצב מר לוחץ את לבבה בלי חמלה. רוחה בקרבה גולל בדמעות ועיניה מפיקות דאגה ויאוש... גם הילדות המקשיבות לזמירות אביהן תעצבנה ותשמחנה חליפות ועיניהן הקטנות נוצצות ומביטות אל גרונם.

— התדעי, חנה ציפה — אמר גרונם בקול כמתחנן — כוס חמים התאו נפשי.

— חכה עד אשר ישוב דוד'ל מבית הרב והבאתי חמים ושתינו כלנו יחד —

וגרונם יזמר את ה„זמירות" הלאה; חנה ציפה תחליק באצבעותיה הדקות את לחיי הילדות, ואנחה תתפרץ מעמקי לבה בזכרה, כי מחר, מחר הוא נוסע מזה. עיניה נטויות אל נר החלב הדולק ממולה, אך לא תראה מאומה. הבית ריק, ריק מסביב. קול זמירות גרונם יגיע לאזניה, אך לא יחדר עוד אל תוכן פנימה כבראשונה ולא יפעל עוד עליה לשמחה או לעצב. „נגונו" נוהם באזניה כנהם זבוב בעופפו ברוח, חסר נעימות ומדירות יחד. עיניה נטויות ומביטות באויר, בלי כל מטרה.

הדלת נפתחה ודוד'ל בא הביתה ומכתב בידו. גרונם הטה את ה„סדור" הצדה.

חנה ציפה כמו התעוררה משנתה, גם רבקה ושפרינצה הביטו אל דוד'ל

— האין עוד עליך ללכת לאיזה איש? — שאלה חנה ציפה.

— לא! — ענה דוד'ל.

— היש את נפשך לשתות חמים? —

— אף כי שתיתי חמים בבית הרב בכל זאת אשתה עוד —

חנה ציפה קמה ותגש את הספסל לפני הדלת ותעמוד עליו ותקח מעל דף הספרים כלי־חמים, עשוי מנחשת קלל, ותצא, וכעבר רגעי מספר הביאה חמים הביתה.

רבקה קמה ממקומה ותלך לבקש את „הצלוחית" גם מצאתה כרגע.

— אמי! חלבון ביצה בצלוחית. איפה אריק אותה? —

— הריקנה אל הקערה —

רבקה הגישה את הצלוחית לחנה ציפה, והיא הדיחה אותה במעט חמים ותמלאנה חמים ותגישה לפני דוד'ל.

— תני את צלוחית החמים לאבי ואני אשתה אחרי כן —

— אין רע, גם אנחנו נשתה. שתה, שתה — אמרה חנה ציפה —

— לא אאחר מאומה אם אחכה מעט — קרא גרונם גם הוא. —

— ואני מה אאחר ? — קרא דוד'ל בשחוק.

— שתה נא, שתה — התחננה חנה ציפה עוד — עוד מעט והצטננו החמים. רבקה! הגישי אלי את המשאב. מי זה יאמר כי אך מצלוחית ישתו חמים ? — אמרה חנה ציפה בשחוק קל — גם ממשאב נוכל לשתות. אני אשתה ממשאב ולאביך אתן קערה־קטנה לשתות ממנה.

רבקה הגישה לה את המשאב וגם קערת־בדיל קטנה ותמלאב חמים וישתו שלשתם.

— ואיפה תשב בשבוע הבא כעת חיה ? — שאלה חנה ציפה בקול עצב.

— במעוני בוואלאזין! — ענה דוד'ל בשמחה בחפצו לפזר את ענני התוגה אשר כסו את פני כל היושבים אל השלחן — ומסביב ל׳ ישבו חברים חדשים ורעים ושתינו חמים.

— הלואי! — קראה חנה ציפה ותנע במו ראשה. כל היושבים החשו ולא דברו מאומה ואך קול בליעת החמים הפריע את הדומיה אשר בבית.

— הן זה חפצך, בני, וממנו לא תשוב עוד: מחר הנך נוסע לדרכך. — ה׳ הוא היודע מה יכאב לבנו בעזבך אותנו; היפלא הדבר ? הילדים הרבים אשר לנו! אך מה נוכל עשו ? מסתמא חפץ ה׳ בזאת — אמרה חנה ציפה ברוח נכאה — מסתמא נגזר עלינו מן השמים, כי בננו האחד ידוד ממנו; אך אל נא אחטא במוצא שפתי, הננו מקבלים גם זאת באהבה...

כן, מחר תעזב אותנו ונסעת לבא לעיר נכריה, עיר אשר לא תמצא בה לא קרוב ולא „גואל", ושם תהיה „גר גלמוד". לקות, כי הוריך העשירים יתמכו בידך ושלחו לך כסף להוצאותיך, לא תוכל; בהיותך עמנו פה עמלנו בזעת אפנו לבל יחסר לך, חלילה, מאומה; ועתה, שהדנו במרומים, כי ידנו קצרה משלח לך כסף למחיתך — ובדברה דבריה אלה נגרו עיניה דמעות חמות.

— למה זה תבכי, אמי ? שם, ב„ישיבה", לא יחסר לי מאומה. גם הרב במכתבו לראש הישיבה יבקשנו כי ימלא את כל מחסורי.

— אבל, בני, הן ידעתיך היטב כי מהיר חמה אתה ובחרות אפך לא תהדר פני איש, יהיה מי שיהיה, ותעטה חרפה על פני גדולים וטובים; והנה בהיותך פה לא הרע לך הדבר הזה הרבה, כי לא נטל

עליך יבקש חסד מכל איש, חלילה; אבל בעיר נכריה תרע לנפשך מאד אם לא תשים מחסום למו פיך, והתאפקת, אם גם יקל איש בכבודך. אל תגע בכבוד איש, חלילה, ואל תתקוטט בחבריך. הדר פני כל אדם וראה חיים של שלום ואהבה עם רעיך החדשים וייטב לך.

כעננה כסתה את פני דוד אשר שתה את החמים ולא ענה כאומה.

— הרואה אתה, כי כבר הרה אפך בי ולא תשיב אל לבבך כי אך את טובתך אני דורשת —

— בודאי דורשים אנחנו את טובתך — ענה גרונם אף הוא חלקו — בעיר נכריה לא נחיה על פי החפץ, כי אם על פי ההכרח, „וכאשר נמצא חפץ בגגב נורידהו מן התליה״. דרוש בכלל לכבד כל אדם ולהיות שפל רוח.

דוד לא ענה גם הפעם דבר, ועיניו הביטו בצלוחית החמים.

— ולי חמים? — נתנה שפרינצה בקולה.

— חכי! לא תאחרי מאומה — ענתה חנה ציפה באי־רצון.

— גם אני חכצה בחמים! — קראה שפרינצה עוד הפעם בקול בוכים.

— רבקה! הביאי עוד קערת בדיל אחת ותני לה מעט חמים ונצלתי מה„פגע״ הזה —

— כן, בעיר נכריה העיקר הוא להיות ענו, לכבד כל אדם ולבלתי בוא בריב עם כל איש, וכאשר תשכר לך מעון, כמדומה לי, כי כן אמרת לי, כי שם לא יישנו בני הישיבה בבית המדרש, תהיה בשלום עם בעלת המעון, וספרת לה כי לא בן עשירים הנך — העני לא לחרפה יחשב — וחלית את פניה לבשל גם בעדך מעט תבשיל, בבשלה את תבשילה. הטרחה מעטה היא ובלי כף נזיד ייבש הלב בעץ. הבריאות דורשת תבשיל לפעמים.

— „האין קץ לדברי רוח?״ חפץ דוד׳ל לשאל אך התאפק הפעם.

— עודך ילד, בני, ומי יודע אם לא תאמר בעלת המעון לרמותך, והיה באמרה אליך, למשל, כי מחיר ליטרא בשר שתים עשרה אגורות ושאלת את פי חבריך אם ישלמו גם הם מחיר כזה. התבין? באחת, היה לאיש ודע להתהלך עם אנשים.

— הקץ? — לא התאפק דוד׳ל עוד ופניו אדמו מאד.

חנה ציפה הניעה אך בראשה בהביטה אליו בעינים מפיקות עצב. גרונם הטה את ראשו אל הקערה ויגמא את החמיט

V.

בבית גרונם שאון והמולה כל היום. ידי חנה ציפה, אשר לא יצאה עוד ביום ההוא אל השוק לסחור את סחורתה, כאשר הסכינה תמיד, כלאות עבודה להכין לדור׳ל את כל הדרוש לו ולצרור את כל חפציו בארגז. גרונם גם הוא יעזר לאשתו מאז הבקר. הארגז, אשר יניחו בו את חפצי דור׳ל, ימלא ויתרוקן לרגעים. האחד מניח בו איזה בגד ובא השני והוציאו ושם את הכתנות על מקומו, ובחפזו יפול הבגד ארצה ואבק רב יכסנו, ואז יחל לנקותו במסרק־השער ושמהו עוד הפעם בארגז.

— חנה ציפה, השמת מטפחת בארגז? — שאל גרונם.

— לא אזכר — תען חנה ציפה.—

והוציאו את החפצים עוד הפעם מן הארגז.

— מהר נא, גרונם, ובוא אל אחת החנויות לקנות מסרק טוב, כי אנה ילך לבקש לו מסרק בעיר נכריה? —

וגרונם ימהר כחץ מקשת אל השוק, ובצאתו יכה את ראשו במשקוף הפתח, כי שכח בחפזו להרכין את ראשו מעט.

— רבקה! הכלית לכבס את מטפחות האף? — תשאל האם.

— כן, וכבר תליתי אותן על הבל התנור לנגבן — תען רבקה — עוד מעט ויבשו.

— מהרי נא, בהי, אל החנות וקני בורית לדור׳ל. —

— שפרינצה! ואת תשבי בחבוק ידים ולא תעשי מאומה?—תשאל חנה ציפה, בכלותה לתפר קרס ב„ארבע הכנפות" של דור׳ל, ותבט על הילדה הקטנה היושבת בטלה.

— ומה אעשה, אמי? — תשאל הילדה אשר הביטה עד כה אל האנשים המתעסקים למען דור׳ל בעיני קנאה.

— מה תעשי? — שנתה חנה ציפה את שאלתה בלי דעת וכרגע צלל רוחה בתהום מחשבות נוגות.

„היום" דברה אל לבה „היום יסע מזה. היום יעזב אותנו יתגורר בעייר נכריה. מי יודע מתי ישוב? ואיך? הה, דוד'ל, דוד'
גרונם בא הביתה ומסרק בידו.

— גולם! האם מסרק כזה צויתיך להביא? הן אך האכרים יקנו להם כאלה. שוב כרגע אל החנות והחליפהו במסרק טוב ממנו.

גרונם מהר לעשות כדבר הנה ציפה וישב אל החנות.

בבוא העגלון לקחת את הארגז והחפצים לשאתם אל העגלה, לא הספיקו עוד לצרר את הבגדים והכתנות ולשים את הדברים הדרושים בארגז, ויחכה בעל העגלה מעט, וגם עזר להם להביא הכל במשטר וסדר וישם את הארגז על שכמו ויצא. בגשת דוד'ל להפרד מאחיותיו, רבקה ושפרינצה, נפלו על צוארו ותחבקנה אותו בידיהן הקטנות ותשקנה לו מנשיקות פיהן, וגם הוא נשק להן באהבה; ואחר נגש אל הפתח ויאמר לעזב את הבית.

— הכה נא מעט, שב רגע על הספסל — קראו גרונם וחנה ציפה בקול אחד.

דוד'ל ישב כמעט רגע ויקם ואחר יצאו שלשתם מן הבית.

— גם אני אלך, גם אני אלך עמכם! — נשמע קול רבקה ושפרינצה מן הבית.

גרונם פתח את הדלת ויאמר בלשון רכה: „אל, בנותי, שבנה בבית, עוד מעט ונשוב גם אנחנו אליכן".

— לא! לא אשב פה! לא אשב פה! — קראו הילדות בקול בכי. דוד'ל שב הביתה ויבקשן לשבת בבית, גם הבטיח אותן להביא להן תופינים בשובו מדרכו ויצא.

— חנה ציפה! — קרא גרונם בגשתם אל בית המלון, אשר עמדה שם העגלה — חנה ציפה! הלקחת עמך את הגבינה מעל החלון?

— לא! רוץ נא מהר וקחנה משם. —

גרונם שב על עקביו וכעבר רגעי מספר בא אל בית המלון והגבינה בידו.

העגלה כבר היתה רתומה לסוס ותעמד לפני בית המלון הכן. העגלון עמד על יד הסוס ושוטו בידו. מעברי העגלה עמדו אנשים ונשים, בחורים ובתולות, וישוחחו ויתלחשו יחד.

— התבין? — יקרא האחד בקול.

— שים יד לפה! — יען השני.
— כבואך למחוז חפצך תמהר לכתב לנו —
— בטח בי — יענה איש צעיר לימים — כי לא אאחר אף רגע מכתב אליך.
גם מרדכי וחנה ציפה עמדו על יד העגלה והיא שננה באזניו את כל דברי המוסר אשר דברה אליו אתמול בערב ותשם עוד עליהם נוספות.
— שמור, בני, את שני הרובל מכל משמר. אל תגד לאיש בעגלה, כי שני רובל לך. אל תקפץ מהר מעל העגלה פן יפל הכסף מכיסך.
— אל תפחדי, אמי, כי כל איש לא יגנב ממני את הכסף. —
— לא, בני, לא פחד שוא הוא. שמע נא אך הפעם לדברי אמך: כבואך העירה תתן את הארגז על ידי בעל המלון והלכת תיכף אל ראש הישיבה. אולם אם תבוא העירה בלילה תסור אל המלון, ושמת את הארגז ואת בגדך העליון מראשותיך ושכבת עליהם לישון; אך אל תפשט את בגדיך, ואת הכסף תשים בצלחת בצד אשר תשכב עליו.
— טוב, טוב הדבר — יענה דוד'ל מבלי שמע אף דבר אחד מכל דבריה.
— עלו אל העגלה! — נשמע פתאם קול העגלון.
אז החלו הנוסעים להפרד בחפזה מן הבאים לשלחם, ודוד'ל נפל על צוארי הוריו וישקם וגם הם נשקו לו באהבה רבה, ודמעותיהם החמות הרטיבו את לחייהם ולחייו יחד.
וישב בעגלה.
העגלה נעה ממקומה ותסע לדרכה וגרונם וחנה ציפה הלכו בצד העגלה עד קצה העיר.
— כסה נא היטב את כל גוף, כי הלילה קר מאד — תקרא חנה ציפה.
— כבואך וואלאזינה תמהר לכתב אלינו על דבר שלומך — אמר גרונם.
העגלה עברה את הגשר אשר מחוץ לעיר ודוד בקש את הוריו לשוב הביתה.
העגלה נסעה הלאה, הלאה, ותנה ציפה וגרונם עמדו על מקומם ויביטו אחריה עד אשר נעלמה כלה מעיניהם.

הדמעות אשר הרטיבו את עיניהם כל היום פרצו עתה כנחלים מאין הפוגה .

— נסע ממנו ! — קראה חנה ציפה בקול בוכים

— נסע ממנו ! — נאנח גם גרונם מרה .

VI.

הירח יקר הולך במרום השמים . עננים כהים יעופו זעיר שם , זעיר שם הנה והנה . הכבבים המעטים , אשר הזהירו שם , הביטו ארצה בנבהלים , חורים מפחד בלילות . רוח יגת פתאם מפאת צפון , יעוף , ינהם באזני הנוסעים , כמו יגלה להם בלחש את הסוד , כי הקיץ הנעים חלף ועבר , והאורח לא־קרוא , הסתיו , עומד אחר הכותל . העצים נאנחים לרגעים , ינועו ויגודו הנה והנה והעלים יפלו , יפלו .

דוד׳ל ישב בעגלה ועמו עוד כחמשה נוסעים . איש לא דבר דבר . מחזה הטבע מסביב , שפך עליהם רוח עצב וישם מחסום לפיהם . וכה ישבו כלם באלמים , אך לעתים רחוקות יפתח אחד הנוסעים את פיו ויפהק בקול ; ודוד׳ל יושב שקוע במחשבות , רעיוני תוגה יעיקו על לבבו . דעת לא נעימה חשה לו עתידות לא נעימות מבלי דעת : על מה זה ולמה ? אך כל מחשבותיו היו בלולות וסבוכות זו בזו עד אשר לא ידע מה הוא חושב . ראשו סובב עליו כגלגל ובקרבו תמהון ושממון .

הסוס יתנהל לאטו וכמעט יספר צעדיו . עברה שעה , שעותים , שליש שעות , והסוס עודנו מושך את דרכו לאט . העת ארוכה מאד והדרך ארוכה , ארוכה בלי קץ וגבול .

— קר מאד ! קר מאד ! — רובבו שפתי אחד היושבים בעגלה בעצלתים ויתנודד .

כל הנוסעים הרגישו כלם את הקר בגום , וכל אחד הביע את הסכמתו לא בדבר שפתים כי אם בהתחככו מעט בקיר העגלה . . .

עברה עוד כשעה ורוב הנוסעים נעים ונדים הנה והנה בעגלה ומנמנמים מעט , גם קול נחרה ישמע .

ודוד׳ל עודנו שקוע במחשבותיו . לא יישן ורעיונים מרים יכבידו על לבבו יותר ויותר .

— הנה בית מלון! רדו מן העגלה ובואו אל הבית לחחם את בשרכם מעט — יקרא העגלון. הסוס יעמוד והנוסעים הנרדמים מעט התעוררו משנתם.

— הבאנו כבר לכפר ב.? — שאלו אחדים בשמחה.

— יקחהו אפל ואת סוסו ואת עגלתו גם יחד! — יקרא אחד הנוסעים, אשר לא יכל לישון בעגלה, והעת ארכה לו מאד — כבר עברה חצות לילה ולא עברנו עוד את הכפר ב. —

— הוי, רבי חיים! — קראו נוסעים אחדים מן העגלה — הוי, הוי, הפעם תוביל אותנו בעגלתך עד ביאת המשיח.

— מה הה! — יען חיים בשחוק קל ובלב שמח בתקוה, לחחם את בשרו עוד מעט בכוס יי״ש — האם לא תתענגו בנסעכם? היטיבה אפוא ליהודי! הן לא בחנם אובילכם בעגלתי, שבו אפוא בה והתענגו.

הנוסעים באו אל בית המלון פנימה ובעל העגלה הביא את הסוס אל הארוה. דוד׳ל ישב לו על ספסל ארוך וצר ולא ידע מה לעשות. נוסעים אחדים נגשו אל השלחן אשר עמדה לפניו בעלת הבית, יחפה ובלי לבוש כמעט ואך כתנתה ושמלתה האחת כסו את מערומיה, ויבקשו ממנה כוס יי״ש; אכרים אחדים שכבו סרוחים על הספסלים הארוכים, ראשם נשען על ידיהם ופניהם למטה וקול נחרם ישמע בכל פנות הבית. גם עיני דוד׳ל סגרו מעט ויישן בקצה השלחן וירדם.

— קומה, נער! רב לך לישון. עוד מעט ונסענו מזה — קרא אחד הנוסעים.

דוד׳ל התעורר משנתו ויעמד רגע במכה בשממון, בלי דעת איפה הוא, ויבט כמתפלא מסביב לו; אך כעבור רגע זכר את אשר אתו וישלח ידו וימשש את צלחתו. ברגלים כושלות יצא מבית המלון וישב בעגלה ויתעטף במעילו ויגהק ויפהק בלי הרף. גם יתר הנוסעים ישבו בעגלה, נרדמים ועצבים, ויתכסו בבגדיהם; אך אין פוצה פה לדבר אף מלה אחת. העגלה נעה ממקומה לאט והעגלון הלך בצד הסוס ושוטו בידו.

אד כהה יכסה את פני כל היקום, אך מפאת קדים נראו קוי השמש הראשונים. הארץ היתה רטובה. השדות והעמקים עטו מעטה אבל, כמו יתאבלו על הטבע המת. העמרים, אשר נראו שם על השדות, שמו נוספות על שממות הטבע והעצב השפיך עליו, במראה הבלה. העשב יבש, נדף ורקב ומסביב אבל וכליון.

„מה טובו אהליך יעקב״! החל להתפלל בקול נחר, אחד הנוסעים, איש כבן חמשים, בזקנו זרקה שיבה מעט ועיניו מכסות בשמורות ארוכות. ממנו ראה וכן עשה עוד נוסע אחד, אשר התעורר מעט ויחבך את ידיו זו בזו ויחל להתפלל גם הוא; בקרב העגלה רבתה מעט התנועה ופני הנוסעים אורו מעט. השמש התרוממה משולי השמים ויהי אור. גם דוד'ל התעורר מעט, רוחו העיף והנדהם החליף כח ודמיונו נשאהו על כנפיו ויביאהו אל בית אבותיו, ולעיניו אמו הנמוגה בדמעות.

— למה תבכי, אמי, ולמה ירע לבבך? — ישאל אותה — בקרוב אשוב אליכם ו„סמיכה״ בידי ולא יארכו הימים והייתי לרב באחת הערים הגדולות — הרב מעיר ב. ישב לכסא הרבנות בהיותו בן שמונה עשרה שנה ורב העיר ק. בן שבע עשרה — ואז אקחכם אל ביתי. אַתְּ, אמי, לא תלכי עוד לסחר בביצים ובתרנגולות, ואבי לא יעמל עוד בזעת אפיו למצא פת לחם, כי כסף ה„שכירות״ אשר ינתן לי יספיק לכלנו; אַתְּ תשבי לך וקראת בספרי־הנשים ואבי ילמד „עין יעקב״ ו„מדרש״, וכל אנשי העיר יכבדוכם מאד. גם לרבקה ולשפרינצה לא תדאגו עוד, כי אדאג להן, בעזר השם, ואשיאן לבחורים לומדים, וכלנו נחיה חיים טובים ונעימים.

המחזה הזה יעבר ומחזה אחר יקח מקומו: והנה הוא בוואלאזין, בבית ראש הישיבה. הוא מגיש לו את המכתב אשר הביא מרב עיר מגורו, וראש הישיבה יקבלנו מידו בלי רצון, עיניו החודרות מביטות אל דוד'ל רגעי מספר ויקמט את מצחו הרחב! אך ככל אשר יוסיף לקרא את המכתב, כן תחלף הענגה מעל פניו. קמטי מצחו נעלמו ומבטיו לא יפיקו עוד רגז. —

— מה רבה ידיעתך, בני, בתלמוד? — ישאל הראש רכות.

— „נשים״ ו„נזיקין״ עם כל המפרשים —

— התדעם היטב? — וראש הישיבה ישאלהו במקומות אחרים, והוא, דוד'ל, יענהו בחריפות עצומה ובבקיאות גדולה בכל המפרשים הראשונים והאחרונים ויפליא את לב ראש הישיבה.

— עלם נחמד! — יקרא הראש בהעבירו את ידו על לחייו — עלם נחמד. מובטחני בך שתהיה בקרב הימים לגדול בישראל. — ובנוגע ל„כסף השבוע״ הנני נותן לך שני רובל לשבוע וגם מעון אבקש בעדך,

יחזק נא ה' את לבבך ולמרת בשקידה, אז סמוך לבי בטוח כי תקיתי בך לא תכזב.

ודמיונו יעביר לפניו מחזות יותר יפים, יותר נעימים: והנה הוא רב גדול, נודע לשם, באחת הערים הגדולות. רבנים רבים שולחים אליו את שאלותיהם בדברי דת ודין, והוא יענם בחריפות ובקיאות עצומה ושלח להם את „תשובותיו". מחברים רבים שולחים אליו את ספריהם כי יתן את הסכמותיו להם, וגם הוא חבר ספרים רבים וימצא „חומרות" רבות, אשר לא שערון הרבנים שהיו לפניו. שמו נודע לתהלה בכל תפוצות ישראל, וגם בני העמים יכבדוהו ויוקירוהו מאד.

— אנה תסע, נער? — שאלהו פתאם האיש, אשר החל ראשונ. להתפלל.

כמו נפל דוד'ל משמים ארץ ויבט רגע מסביב לו ואחר ענהו:

— לוואלאזין —

— לוואלאזין? — השתוממו כל הנוסעים — נער קטן כזה יסע לוואלאזין! וכלם הביטו אליו בעינים הודרות רגעים מספר.

— כמה ימי שני חייך? — שאל עוד היהודי אשר זרקה בו שיבה מעט.

— אחרי חג השבועות מלאו לי שלש עשרה שנה. —

— שלש עשרה שנה?! — השתוממו כלם.

VII.

עברו שנתים וחצי.

— את מי אני רואה? — קרא דוד בשמחה בלכתו באחד מרחובות עיר וואלאזין ובפגשו איזה איש צעיר לימים ברחוב — יוסף? מה מעשיך פה?

— לרגל מסחרנו באתי הלום, והנני הולך אמנם עתה אל בית הישיבה לראות פניך. טוב אפוא כי פגשתיך; אך למה זה נעמד בחוץ הבה, נסורה אל מעוני. הנה הבית! — אמר יוסף ובדברו הראה באצבעו על בית עצים גדול.

ויבא ודוד באו הביתה ומשם אל חדר יוסף. ויוסף צוה את

המשרת להגיש את המיחם ויוצא מארגזו מלא חפניו גלומי־קטרת וישימם על השלחן וישבו שניהם אליו.

— כבר תבקש לך, בלי ספק, עיר לשבת בה על כסא הרבנות ?! — שאל יוסף בצחוק קל.

— שגית מאד! הרבנות לא תפול עוד בגורלי. לעת עתה לא יתנוני היהודים גרי וואלאזין לדרך גם על כף ביתם.

— פליאות לי דבריך! — קרא יוסף אשר לא האמין למשמע אזניו;

— מה זה תתפלא ? — קרא דוד — אמנם צדקת, כי תזכרני עוד מלפנים, מעיר מולדתנו, אולם פה לאפיקורס אחשב.

— ואיך היה כדבר הזה ? הלא היית לברכה בפי כל יודעיך ושמך הטוב הלך למרחוק!

— „Neue Zeiten neue Vögel
Neue Vögel Neue Lieder“

ענה דוד בדברי היינע על שאלתו.

— כאשר אראה הנה גם דברי היינע לא זרו לך, חדשות ונצורות! אולם הודיעני נא איזה דרך עבר עליך הרוח הזר, אשר הדיחך מן הדרך הישר ? ובתוך עם קדוש, בישיבה קדושה ותחת צל כנפי איש קדוש אתה יושב! —

— הטרם תדע, כי „הטמאה בקדשה נוגעת אצלינו" ? גם פה בנתה הטמאה קן לה וברשתה ילכדו ההולכים בטח לעשרות. —

— התזכר עוד את אשר דברתי אליך השכם ודבר: „שים את פניך לחכמה ולמדעים!" ? ואתה ישמת את לבך כצור ולא שמעת בקולי. אולם הגידה נא לי: העשית חיל בלמודיך החדשים ? —

— לא לי ישפט על הדבר הזה, יראו אחרים ויגידו —

— ההיה לך מורה בכל עת למודיך ? ומתי שמת להשכלה פניך ?—

— בהחילי ללמוד היה לי מורה לזמן קצר, זמן למודי זה כשנה—

— ומה הן הידיעות אשר רכשת לך ? —

— שפות רוסיא ואשכנז על בורין. —

כצחוק קל עבר על שפתי יוסף, אשר התאמין להסתירו; גם דוד הצהיל את פניו, שפתו העליונה התנועעה מעט, כמו

התאפק משחוק; מבטי עיניו הפיקו גאון ודעת ערך עצמו, ויבט אל יוסף בעינים חודרות.

— הנני רואה בשחוק על שפתיך — אמר יוסף במבוכה.

— כמים לפנים כן פני ללב הדובר בי; אין זאת, כי גם אתה תצחק לי בסתר לבבך — ענה דוד — אולם בנתי לרעך. בלי ספק, השחק לדברי, באמרי כי יודע אני שתי שפות על בורין, וכמתהלל במתת שקר הנני בעיניך.

— לא! חלילה לי מהשד אותך, כי תתהלל לפני בשקר, אולם דבריך העירו אמנם שחוק בקרבי: בלי ספק תחשב, כי ידעת ה„פאול-סאן", ה„דעטסקי מיר" או ה„מאססאן" היא כל תורת השפה. —

— ומדוע תחשב עלי כזאת? —

— הנני חושב למשפט, כי ראשית למודך היתה בספרי־הלמוד האלה. —

— ואני אוכל להבטיחך, כי לא אך בספרים האלה לא למדתי כי גם ספר־למוד אחר לא ראיתי בעיני.

— ובמה למדת אפוא? — שאל יוסף.

— בספרי המלים לשטיינבערג ושמידט. —

— בספר מלים? ואיך למדת בספר־מלים? —

— פתחתי את הספר ופסחתי על השער ועל המבוא ואחל לשנן את המלים אשר בשורה הראשונה וכן הלאה — ענה דוד בשחוק.

— אבל למוד כזה עבודת פרך היא אשר לא תועיל מאומה, כי סוף כל סוף לא ידע הלומד בין ימינו לשמאלו — נתן יוסף בקולו.

— אמנם כי למוד כזה לא ימשך אחריו את לב הלומד; אבל מדוע זה תחליט כי לא יועיל מאומה?

— יען כי מן הנמנע לזכר מלים לאלפים באין כל יחס וקשר ביניהן.

— התערב נא עמדי! קח לך ספר מלים ושאל; והיה כל מלה אשר לא אדע את פתרונה ונתתי לך עשר קאפ' כסף ענושים, ואם לא אכשל בלשוני וצוית להכין ארוחה לשנינו על חשבונך. —

— לא אטיל ספק בדבריך, ובנגוע להארוחה הנה ישמח לבי מאד אם תאכל אתי בצהרים. —

— אבל אין את נפשי כי ת א מ י ן לדברי, חפץ הנני כי ת ד ע כי אמת בפי —

— לו יהי כדבריך — ענה יוסף ויקח לו ספר מלים וישאלהו פשר מלים רבות ודוד ענהו בשפת עבר ככתוב בספר-המלים לשטיינבערג.

יוסף השתומם למשמע אזניו ומרב תמהונו לא הוציא הגה מפיו רגעי מספר. גם דוד החשה מבלי דבר דבר. פתאם נפתחה הדלת ושפחת הבית הביאה החדרה את המיחם הרותח ותעמידהו על השלחן ותצא. המים המו וירתחו והקיטור התפרץ בחזקה מתור הקטן אשר להמכסה בלי הרף.

ויוסף ודוד ישבו יחד לשתות חמים.

—מיום בואי באנשים לא שמעתי, כי ילמד איש שפה בסדר כזה — קרא יוסף אחרי דומיה ממשכה. אכן הפלאתני בזכרונך ובסבלנותך הרבה. הכל בני הישיבה ילמדו דעת השפות בסדר הזה?

— רובם! —

— ועתה הגידה נא לי: מה תחשוב עתה לעשות?

— עתה גמרתי בדעתי לנסע ווילנאה ושם אשתלם בכל למודי הגימנזיום ועמדתי למבחן לפני סוד הבוחנים את תלמידי המחלקה השמינית —

— מה תחשב? — שאל דוד אחרי דומית רגעי מספר — האוכל לגמר את חק הלמודים בשתי שנים?

— בשתי שנים? לא! לא יוכל היות! אל תשכח מה רבו הלומדים והידיעות אשר עליך לדעתם היטב. לא, לא יוכל היות!

— ואנכי אדמה כי אגיע למטרתי זאת בשנתים ימים, —

— מי יתן והיה!

— ועתה הודיעני נא — הוסיף יוסף לדבר במלאו כוס חמים לדוד — מדוע תשב פה? אם לא אשגה, אמרת לי, כי אל הישיבה לא תלך עוד, אם כן אפוא מה מעשיך פה?

— הנני נכון לשים לדרך פעמי. למחר או ביום השלישי אעזב את העיר — ענה דוד.

— אך זה כשבוע ימים אשר חדל ראש הישיבה מתת את „כסף השבוע".

— ומדוע לא נגע בך ראש הישיבה לרעה עד עתה? —

— עד השבוע העבר לא נודע הדבר עוד, כי סרתי מן הדרך הישר; ראש הישיבה ראה ונוכח אמנם זה ירחים מספר, כי אינני שוקד עוד על למודי כבראשונה, אך לא שם לבו לדבר הזה, וירא און בי ולא התבונן, כי שמח לבבו גם במעט אשר למדתי; אולם ביום השני העבר נגלה עוני, כי „נתפשתי" בידי השמש באכלי בגלוי הראש. נקל להבין כי הוא מהר להודיע את דבר הנבלה הזאת לראש הישיבה, והוא שלח לקרא לי לבוא אליו כרגע, אך אני מצאתי לטוב לי להכבד ולשבת במעוני ולא הלכתי אליו. —

— ומדוע יראת לבוא אליו? מה עשה לך אם גם ראית את פניו? — שאל יוסף.

— הוא לא היה מרבה בתקירות ודרישות והכה בחרפה את לחיי, ואני, כמובן, לא קבלתי זאת באהבה והראיתיו לדעת כי גם לי ידים וגם לו לחיים, ובני הישיבה לא הביטו אל דבר כזה בקרת רוח; ומה יחשב לבבך? בלי ספק שברו כל עצמותי ואחת מהנה לא נשארה; על כן אמרתי טוב לי, להשיב את פניו ריקם ולהגן על נפשי בעוד מועד.

— ומתי נאכל את ארוחת הצהרים? — קרא דוד אחרי דומית רגעי מספר — החמים עוררו בקרבי תאות האכל. —

— מצדי גם כרגע, כי הארחה נכונה כבר, בלי כל ספק — יוסף יצא מן החדר ויצו להגיש לו ארוחה בעד ש׳ אנשים.

— עוד מעט ואכלנו — אמר יוסף בשובו החדרה — הנה כי כן הנך נוסע מזה בימים האלה. ספור נחמד, חי נפשי! — הוסיף יוסף לדבר בשחוק קל — „דוד׳ל העלוי" היה ל„גוי"! בלי ספק נראה גם בווילנא. לרגל מסחרנו אסור בקרב הימים גם אליה. ספור נחמד, חי נפשי! —

השפחה הביאה את הארחה החדרה וישבו שניהם לאכל

VIII

וד׳ל לן בלילה ההוא בחדר יוסף וביום המחרת עזבו שניהם את העיר. דוד׳ל נסע לדרכו ויוסף לדרכו.

יום בהיר בשחקים. שמש האביב נשקף בהדרו משמי התכלת, קויו הנעימים יחדרו ללבב כל גבר ויחממו וישעשעו את הנפש, ויפתחו מקור תקוה ונחומים בעמקי הלב. הטבע התעורר לחיים הדשים, ורוח האביב ישיב נפש כל היקום. השדות יעטפו ירק דשא, העצים יתכסו בעלים רעננים. גם מראה בצות המים אשר כסו את פני כל הדרך היה נהדר מאד, כי בהם נראתה תכלת הרקיע. הצפרים עיפפו ממקום למקום ותשקנה ותצפצפנה, כמו דרשו לשלום הטבע השב לתחיה, והאכרים יוצאים השדה לחרש חרישם. — —

דוד׳ל ישב בעגלה ועיניו הביטו הרחק, הרחק מאד. שם נראה לעיניו יער גדל עטוף במעטה ירק. שם, שם: שמים וארץ ישקו. אז עלה על לבבו זכר הימים שעברו, בנסעו לפני שנתים וחצי בדרך אחרת למקום אחר וברגשות ובתקוות אחרות, ושחוק קל עבר על שפתיו לזכר חלומות נעוריו. ודמיונו יעוף פתאם מן העבר אל העתיד: והנה הוא בווילנא. כבר עמד למבחן על כל למודי הגימנזיום ויצא בשלם ותעודת-בגרות בידו, והנה הוא נוסע פטרבורגה. — —

„באיזה בית מדרש גבוה אבחר לבקר? לחכמת הרפואה? לא, כשרונותי טובים מאד לחכמת החשבון... אבל מה תהי אחריתי? מאין אמצא לי די מחיתי אחרי גמרי את חק הלמודים? אין דרך אחרת לפני..., אשים אל הרפואה פני... לא, עודני צעיר לימים, יכל אוכל לאחז בזה וגם מזה לא אנח את ידי. את הכמת החשבון אלמד ראשונה ואחר אדאג לאחריתי. בגמרי את למודי החשבון תמלאנה לי עשרים ושלש שנה, ואז אכנס למהלקת הרפואה והייתי לרופא. כן, כן יקום, ראשונה אבקר את מחלקת החשבון, ואחר אשים אל הרפואה פני״.

ובדמיונו: והנה הוא תלמיד האוניוורזיטט. הפרופיסורים ישתאו וישתוממו לכשרונותיו הנפלאים וימלאו פיהם תהלתו. כבר גמר את מחלקת-הלמודים הראשונה ומטבע-זהב נתן לו לאות כשרונו הגדול. אז יעזב את פטרבורג ויעוף כבעל כנפי נשרים עירה מדמנה, עיר מולדתו, לראות את פני הוריו. הוא בא העירה, לבוש בגדי השרד כאחד הסטודנטים, ואיש לא יכירהו, גם אמו תביט אליו עת לא מעטה מבלי דעת מה חפץ ל„אדון״ הזה בביתם? ופתאם תפל על צוארו ובוכה, בוכה מאין הפוגות. הוא נושק לה ובוכה גם הוא. גם אביו ואחיותיו נופלים על צוארו ויחבקוהו וינשקוהו ועיניהם תזרמנה דמעות-גיל.

העגלה החלה פתאם להתנודד והנוסעים היושבים בה התנועעו הנה והנה, אז ראש וראש נפגשו, רקה וקדקד נשקו, ודו׳ל התעורר מחזיונות דמיונו; כל פעם אשר התנועעה העגלה חשב דוד׳ל, כי כל עצמותיו תפורנה ויתעטף היטב במעילו, ויאחז בחזקה במוט העגלה עד עברם כברת הארץ המכוסה באבנים ותהי הרוחה. הדרך ירדה במורד והסוס רץ כמעט ויחל להתעטש.

„לבריאות, לבריאות!״ — קרא העגלון באהבה.

השמש נטה לערב. עיני דוד הביטו אל קצה השמים המאדמים מקוי השמש ויתבונן אל העננים הקלים אשר רהפו זעיר שם, זעיר שם בתכלת הרקיע. דוד הביט, התבונן ויחשב עד אשר נשאו הדמיון על כנפיו הלאה, הלאה מעבר לגבול ההוה.

והנה כבר כלה הק למודיו בחכמת הרפואה ונסמך ל„דוקטור״. את העיר „מדמנה״ אוה למושב לו, חולים רבים דופקים על דלתי ביתו ורבים יקראו לו לבוא לביתם, עד כי לא ימצא מנוח אף רגע. רוב שעות היום יכתת את רגליו לבקר את חוליו הרבים וכבר ידע את המבואות האפלות והחצרים המלאים רפש ואשפה ואת מוצאיהם; גשם שוטף, רוח סערה זאויר סגריר לא יעצרו בעדו מבקר את חוליו ומהחיש להם ישועה; את העניים ירפא חנם אין כסף ועוד יעניק להם מכספו ומסמי רפואותיו; אנשי העיר יאהבוהו ויכבדוהו מאד והוא יראם לדעת, כי שוה הוא בכבוד אשר יפזרו לו, בשומו עין על כל עניני העיר, ויביא בהם סדרים טובים ונכונים; ה„הקדש״ הישן נהרס ועל פיו נבנה על מקומו בית חדש, גדול ורחב ידים למקלט לעניים; בית ה„תלמוד תורה״ גדול, נקי ומרוח; את געציל המלמד העביר ממשמרתו, בראותו כי לא ידע את אשר לפניו ועל מקומו מנה למורה איש צעיר לימים, תלמודי ויודע דעת שפת עבר היטב; מורה רוסי יורה את הנערים דעת שפת רוסיא וחשבון מדי יום ביומו; גם הצליח בידו לכונן בית-ספר למלאכה מקופת מכס הבשר אשר לעיר.

טפררו! — קרא העגלון בקול והסוס עמד כרגע על מקומו.

כל הנוסעים ירדו מן העגלה ויבואו אל בית המלון, גם דוד ירד אליו ויבקש לו דבר-מה לאכול.

IX.

כמוכה בשממון התהלך דוד בימים הראשונים לבואו ווילנאה ברחובות העיר הגדולה. מסביב לו בתי חומה גדולים וגבוהים ומשוחים בששר; בהרימו את ראשו להביט ולהתבונן אל גובה הבתים והדרם ידחף פתאם או יסחב הצדה משטף העוברים הרצים מהר כחצים מקשת בצדי הרחובות; חלונות בתי המסחר והחנויות גדולים מאד ובהם כל יקר ראתה עינו: זהב, כסף, ארג, כלים, חפצים שונים, תמונות וצעצועי ילדים, גם חבילות שטרות המדינה הוצגו שם למראה, ודוד מביט ומתפלא הפלא ופלא; לרגעים יחרה לו מאד על הראותו לדעת כי בן עיר קטנה הוא והסב את עיניו בחזקה מן החלונות והחנויות הגדולים לבלתי הביט אליהם, אך שם יופיע לנגדו חלון גדול המושך את עיניו אחריו כבחבלי קסם, והנהו עומד לפניו למרות רצונו ועיניו לא תשבענה מראות את כל החפצים היפים המוצגים; אך להתבונן אליהם היטב לא יוכל, כי ידחף כרגע מן החלון והלאה, ודוד יתנהל לאטו הלאה.

— מדוע זה ימהרו כה לרוץ? — יחשב עם לבבו — אנה ירוצו ומה מגמת פניהם?

אך ההמון והשממון עזבוהו מהר, כי זכר את מטרת בואו ווילנאה. עליו ללמוד וללמוד. אבל במה יחל?! איך? ימים אחדים חשב מחשבות ויחפש עצות ולא גמר בלבבו מה לעשות; פעם גמר אמר לצאת הרחובה ולחכות עד אשר ישובו הגימנזיסטים מן הגימנזיום אל ביתם ונגש אל אחד מהם וחלה את פניו, כי יורהו ראשית דעת למודי הגימנזיום.

— למה זה אבושה? — דבר לנפשו — ממה נפשך אם יבטיחני לעשות את בקשתי — מה טוב, ואם אין — מה מגי יהלוך? מי ידעני פה? את לחיי לא ימרט על בקשי אותו כזאת. „כן, לא הבישן למד", אמץ את לבבו בשבתו במעונו, לבל ישוב ממחשבתו זאת.

אך כאשר יצא ממעונו החוצה רפתה החלטתו מעט ויחל לפקפק בה: „היתכן הדבר — שאל את נפשו — לגשת אל איש זר, אשר לא ידעתיו ולא ידעני מעודי, לבקשו כי יורני דעת? לא! הבל ורעות רוח!".

פעם גמר בלבבו לפנות בבקשתו אל אחד המשכילים העברים,

לספר לו את כל הקורות אותו ולבקשו , כי יהי לו לעזר בדבר הזה למצוא לו מורה ולתת לו ספרי-למוד נחוצים .

מי אפוא אם לא הם ? — חשב דוד בלבבו — להם עזרו רבים להשכיל ולהשתלם , תמכום בימין צדקם וימלאו את כל מחסורם , ואני מה אני שואל מהם , כי אם מורה לזמן קצר וספרי למוד אחדים ולא יותר . חרפת עולם תהיה להם אם לא ימלאו את בקשתי זאת . כן , העצה הזאת טובה טובה היא מאד , אך מעם המשכילים יבוא עזרי .

אך למי יפנה בבקשתו ? — החל דוד לחשוב — אל מי יסור לבקש עזר ותמיכה ? מן הספרים אשר קרא ידע היטב שמות כל משכילי היהודים והמלומדים הנמצאים בווילנא ; ואחרי רוב מחשבות גמר בנפשו לפנות אל ה' N, אשר כלה חק למודיו בבית מדרש הרבנים ויהי לסופר עברי .

אז שאל דוד את פי בעלת מעונו איפה יגור ה' N.

— האם N אחד ימצא בווילנא ? — שאלה בעלת המע, בשחוק קל — למצוא פה איש , אשר אך בנוי משפחתו נודע לך , לא תוכל בשום אופן . אם תדע גם את שמו ושם אביו יודע לך מקום מגורו על נקלה ב„שלחן הכתובות" .

— מה זה תדבר ? הן האיש N נודע לשם בכל קצות ארצנו . כל איש אשר קרא אך מעט ידע שמו . —

דוד יצא אל הרחוב וישאל את אחד העוברים : הגידה נא לי איפה יגור ה' N" ?

— מה מעשהו ? — שאל האיש .

— N הסופר העברי המהולל ! . . .

— סופר ? מי זה ידעהו ? המעטים הם הסופרים בעירנו ?

דוד לא יכל להבין בשום אופן : איך שפל רוח בני העיר הזאת ואיך נבערים הם מהשכלה ודעת , עד כי לא ידעו גם את שמות המשכילים אנשי השם הנמצאים בתוכם .

אף כי כעבור ימים אחדים נודע לו במקרה שם האיש N ומקום מגורו , אך לבני העיר הנבערה לא יכל סלח על אשר לא ידעו את אנשי השם אשר בתוכם .

X.

דוד הלך לבקר את האיש N בביתו, ויהי בבואו אל החצר הראהו השוער את מעונו ויעל על המדרגה. שם ראה דלתות חדרים שונים ועל אחת מהן פת רקוע ועליו חרות שם ה׳ N וכנויו. דוד שלח את ידו לאחוז בקנה הפעמון; אך פתאם בא רעיון בלבבו: „אולי יושב הוא אתה בחברת מרעיו ומיודעיו אשר בקרוהו בביתו? ומה אעשה? אולי טוב לי לפנות אל אחד הגימנזסתים כאשר חשבתי בראשונה?... מה זאת? הנה כאחד הבטלנים הייתי!" וברגע שלח ידו אל קנה הפעמון וימשוך אותו בחזקה ובעד הדלת הגיע לאזניו קול הפעמון המצלצל ברעש גדול.

א, אָ, אֹ! — קרא דוד וישך את שפתו התחתונה בשניו — בטלן, בטלן! מה גדול הרעש! בלי ספק יחשבו שם, ה׳ הוא יודע מי זה האורח שאינו־קרוא הזה; אך הנעשה אין להשיב!

הדלת נפתחה ואיש כבן ארבעים שנה, לבוש בטעם אירופא וזקנו מגלח, יצא לקראתו וישאלהו רוסית: „מה חפצך?"

— דבר לי להאדון N — ובדברו בא אל החדר פנימה.

— במה אוכל להיות להועיל לך? — שאל האיש עוד רוסית.

— שאלה אחת קטנה אשאל מאתך — ענה דוד בשפת עלגים.

אמץ רוחו עזבהו ולבבו פחד בקרבו: „בטלן, בטלן!" — קרא קול בסתר לבבו — מה תפחד? הדוב אורב הוא? התהיה טרף לשניו?

— מה בקשתך? —

— לא בקשה כי אם עצה, עצת נפש, אשאל ממך —

N חכה לו בדבריו ולא ענהו מאומה.

דוד ספר לו בקצרה מה מצבו וחפצו.

— הנה כי כן? — קרא N ויעקם שפתיו מעט ויגש לו כסא לשבת.

— הנה כי כן באתי לשאל בעצתך כי תורני מה לעשות.

— עצתי לך אמונה — ענה N בקצרה — כי תסיר מלבך כלה מחשבותיך ותקותיך להשתלם בחכמת ובמדעים ולמדת את ידך למלאכה.

דוד ראה פני N ואת רוח אי־הרצון המרחף עליהם ועז רוחו התעורר בקרבו הפעם ויגמר אמר להוכח עמו ולהראות לו את משוגתו בלי משוא פנים.

— יסלח נא אדוני אם ארהיב עז בנפשי לשאול: מדוע תבכר את המלאכה על פני ההשכלה? —

— הנני מבכר את המלאכה, יען כי המשכילים רבו במו רבו בקרבנו.

— ובעלי המלאכה הימעט מספרם? —

— לא מעט, אך גם לא יותר מדי. בכלל הנני רואה כי בני עמנו ימאסו במלאכה, כי תועבה היא להם. הגידה נא לי: מדוע תבכר אתה את ההשכלה על פני המלאכה? כל יהודי ישלח את בנו בשמחה אל הגימנזיום, כל אחד יחפץ כי ישאר אחריו לא „קדיש" פשוט כי אם „קדיש"-רופא, „קדיש"-עורך־דין.

— ועל דעתי, מי יתן והיה כל עם ה' משכילים וחכמים! — ענה דוד — ומדוע לא? האם הרופא או חכם-החרשים לא ימצא את לחמו ברוח וביושר? אם האיש אשר כלה חק למודו בהאוניוורזיטט לא לא יביא תועלת לאדם רב כבעל-המלאכה? ואנכי אדמה כי יתרון גדול לראשון על האחרון, ומדוע אפוא לא אבחר בהשכלה? —

N התבונן אל דוד ולא ענה מאומה.

— עתה אבקשך, אדוני, לדבר עלי טובות באזני אחד הגימנזיסטים אשר יורני ראשית דעת למודי הגימנזיום, כי זר הנני פה ולא אדע אל מי מהם אפנה — אמר דוד אחרי דומית רגעים אחדים.

N חשב עת מעטה ואחר נגש אל שלחן הכתיבה ויכתב פתקא לגימנזיסט אחד ממכיריו ויתנה לדוד.

דוד הודה לו מקרב לבבו ויפרד ממנו ויצא

— לא! לא! רעיון-שוא הוא! — דבר דוד לנפשו — כל הצעירים ילמדו מלאכה! ומאין תמצא העבודה לכלם? ואני, אשר כשרונות נפלאים לי ואשר תשוקתי לחכמה תבער כי כאש, אשים אל המלאכה פני והייתי נבער מדעת? לא, לא, רעיון-שוא הוא!

במחשבות כאלה שב דוד למעונו.

XI.

עוד ביום ההוא בא דוד אל בית הגימנזיסט וימסר לו את הפתקא.

— לאיזה מחלקה תכין את עצמך לעמוד למבחן? — שאל הגימנזיסט, אחרי קראו את הפתקא.

— הנני חפץ לעמוד למבחן על כל למודי הגימנזיום —

— הרבה ידיעתך בלמודים האלה? —

— אך את שפות רוסיא ואשכנז ארע ולא יותר —

— אם כן אפוא יכבד ממך הדבר מאד — ענה תלמיד הגימנזיום בשחוק קל — שנים רבות תעבורנה עד אשר תשתלם בכל הלמודים, ולזאת דרושה לך סבלנות עצומה.

— ואני חשבתי למשפט, כי הלמודים האלה לא ידרשו ממני עת רבה. האמנתי כי כעבור שתי שנים אוכל לעמוד למבחן על למודי כל מחלקות הגימנזיום.

— כנראה תחשב אתה ועוד רבים כמוך, כי לדעת היטב את כל למודי הגימנזיום דבר נקל הוא; וביחוד ידמו כזאת חובשי בית המדרש, כי כשחוק בעיניהם כל הלמודים החיצונים. אולם דע לך, כי אך בעמל שנים רבות יקנו כל הלמודים והידיעות הרבות והשונות האלה; ועתה הגידה — היש לך כסף למחיתך? —

— לא! כל הכסף אשר בצלחתי יעלה בס״ה לחמשה רובל —

— הן לא תוכל הארך ימים פה בחמשת רובל. ומה תעשה אחרי הוציאך את הכסף? —

— אקוה להשיג בקרב הימים הוראות שעות אחדות בשפת עבר —

— היש לך מכרים ומיודעים פה? קשה מאד להשיג פה הוראות שעות בלי עזרת מכרים —

— לא, אין לי פה כל מכר ומודע —

— הם... אם כן אפוא לא תוכל לעשות חיל בלמודים, ומה גם להגיע אל מטרתך בזמן קצר —

— ואנכי יעצתיך — הוסיף לדבר אחרי חשבו מחשבות רגעים מספר — כי תבקש לך בית מדרש ללמד בו, ושם יתנו לך ימי ארוחה וכל מחסוריך ימלאו, אז תוכל להגות בלמודיך באין מפריע. גם בשנה

העברת תורותי לאחד מחובשי בית המדרש, ועתה כבר השיג הוראות שעות למחיתו.

— בבית מדרש? לא, בשום אופן לא אעשה כדבר הזה. טוב לי לגוע ברעב מהתנועע על הגמרא ואכול לחם חסד. לעת הזאת לא יחסר לי לחם לאכול ויכול אוכל לשקוד על למודי כאות נפשי, וכאשר יתם הכסף אבקש לי עצה. —

— לכמה ימים יספיק לך מעט הכסף אשר לך? לשבוע או לשבועים? הלא טוב לך...

— בשבוע או בשבועים ימים אוציא את כל הכסף? — שאל דוד בתמהון — ואנכי אדמה כי הכסף הזה יספיק לי לשני ירחים ובמשך העת הזאת אעשה חיל רב בלמודים.

תלמיד הגימנזיום הביט בו בתמהון עת לא מעטה ואחר קרא:

— הן שכר המעון לבדו בעד שני ירחים יעלה לחמשה רו"כ, ומחיתך? —

שכר המעון בעד החדש הראשון כבר שלמתי ועד כלות החדש השני עלי לדאג אך למחיתי. —

תלמיד הגימנזיום הגיע בכתפיו וישאל עוד:

— וספרי למוד יש לך? —

— לו היו לי ספרים כי עתה למדתי זה כבר —

— אנכי אתן לך את הספרים הדרושים לך, ומחר בשעה הרביעית אחרי הצהרים תבוא הנה והחילונו ללמוד. —

— סלח נא לי אם אבקשך, כי תתן לי את הספרים עתה, והיה לי במה ללמוד עד יום המחרת —

— טוב מאד, את חפצך זה אמלא כרגע — אמר תלמיד הגימנזיום וכרגע קם ממקומו ויגש אל „מעמד" הספרים ויוצא משם ספרים אחדים ויתנם לדוד — בהם ספר דקדוק שפת רומי לקיון, מדריך בלמוד ההסתוריה הכללית ושני חלקי הגאוגרפיה לסמירנאוו. לע"ע די לך בהם.

— רב תודות לך! — קרא דוד וישתחו.

— אין לך להודות לי! — ענה הגימנזיסט ויושט לו את ידו.

כאשר בא דוד אל המורה ביום המחרת אמר לו, כי יודע הוא היטב חמשה עשר סעיפים בספר דקדוק שפת רומי ובהסתוריה שבעה פרקים עד מלחמת הפטריצים עם הפלביים.

המורה השתומם מאד עד כי לא האמין למשמע אזניו.
— האם למדת זאת ביום האתמול בפעם הראשונה ? —
— לשַׁנֵן מִלִים וכללים דבר קל הוא ומה גם למודי ההסתוריה, ולמַה זה תתפלא ? —
— מעודי לא ראיתי בעל כשרון נפלא כמוך. עתה אחשב למשפט כי אִם אך תלמד בשקידה ועמדנו יחד למבחן בעוד שתי שנים. —

XII.

בחדרי יפה ורחב ידים יושב דוד לפני שלחן הכתיבה והוגה בספר למוד הטבע, נסרי הרצפה משוחים בששר, וקירות החדר מצופים בניר מצויר מרהיב עינים. בפנת החדר עומד ארון ספרים נחמד למראה. על הקיר ממול השלחן תלוי מודד האויר ועל השלחן יראו קלמרים (שרייב-געצייג) יפים, גם ספרים אחדים ומכתביר־עתים.
ודוד אוחז בידו האחת קצה דג מלוח ובידו השנית פת לחם-דק ולועס באות נפש את הלחם ואת הדג המלוח ועיניו מביטות אל ספר הלמוד אשר לפניו.
דין-דין-דין! — נשמע קול צלצל הפעמון בחדר.
דוד קם ממושבו ויגח מידו את הלחם והדג וימהר לפתח את הדלת.
ואיש צעיר לימים כבן עשרים ושתים שנה, שפל קומה, פניו שחרחרים, עיניו גדולות ושחורות, זקנו מגלח ושפמו עשוי כחק המדה, בא החדרה.
דוד הביט אליו כמו בתמהון.
— בלי תפונה, אתה הוא גרינבערג, המצאתי ? — אמר הבא.
— כן, אני הוא! — ענה דוד.
— ושמי ראטהבארג, עתה נודענו איש לרעהו — קרא הבא בשחוק קל — מורך שלחני אליך, באמרו כי בארמון גדול ונחמד משכנך עתה, ודי מקום בו לשנינו לגור בו — האלך להביא את חפצי הנה ?
דוד גמגם בלשונו ולא ידע מה לענות.
— כנראה יצאת זה לא-כביר מבית המדרש — קרא ראטהבארג —

למה תגמגם? דבר דברים ברורים ואמור: „הן לא בעל המעון הזה הנני ועלי לשאל ראשונה את פי אדון הבית", או: „אף כי לא בעל המעון הזה הנני לעשות בו כחפצי, בכל זאת, אחרי בואך אלי בשם ראזענ-בערג ובעל המעון לא ישוב הלום עד עבור הקיץ, הנני נכון בכל חפץ לבבי לתת לך מקום במעוני. אבל לגמגם לא נאוה לאיש מן הישוב".

דוד עמד על מקומו כמוכה בתמהון. עיניו הביטו אל האיש הזר המדבר אליו קשות ויחפץ לענותו אך לא יכל, כי לשונו דבקה לחכו.

— וראזענבערג ספר לי כי כשרונות נפלאים לך! הנה אני הורותיך הפעם דעת איך להתהלך עם אנשים, וכנראה טח לבך מהבין את אשר הורותיך, כי תחשה ולא תענני גם הפעם. האין לך מה לענות? —

שחוק קל עבר על שפתי דוד ואחר ענהו:

— אמנם כן, לא בעל המעון הזה הנני, ואיככה אוכל לתת לך מקום בו בלי רשות אדוני? —

— עתה אשמע מלים, למצער, וידעתי מה לענותך; אך בטרם אדבר את דברי אעירך, כי לא טוב תעשה לקדם פני אורח בפתח הבית. נבואה נא אל החדר פנימה ונשבנו מעט ונדברנו את דברינו. הנה כי כן תאמר, כי לא אוכל לשבת במעון הזה בלי רשות האדון. האין זאת? הן אמנם לא זאת חפצת להגיד לי. ידוע תדע, כי אדוני הבית לא יבואו לבקר את ביתם בלילה לראות מי ומי השוכן בו. וללא אמת תאמר, כ בשלהם לא תוכל לתת גם לי מקום במעונך; הסבה האמתית אשר בשלה תשיב את פני כחדת ממני. הגידה נא לי אפוא, ידידי, את אשר חפצת להגיד! הגידה, למה תבוש? —

מדבריו אלה נבוך דוד מאד, כי לא חכה לשמע מפיו דברים כאלה, ולא ענהו מאומה.

— אם כן אפוא אענה אני תחתיך — קרא ראטהבארג — אחת משתי אלה: או כי לא תאמין לדברי, כי שלוח אני אליך מראזענבערג מורך, או כי לא התבוננת עוד מה לענות ותשיב את פני בלי דעת (כי תמאן לעשות את חפצי בלי כל סבה לא אוכל האמן); אך אם כה ואם כה ידעתי כי נגור פה יחד, כי בהיותך בבית ראזענבערג ונודע לך כי אמת בפי, וכאשר תתבונן היטב, אבטח, כי תאות לחפצי.

— האמת אגיד לך, כי דבריך המוני ויביאוני במבוכה עד כי...

— לא! — שסע אותו ראטהבאהג בדבריו — לא! אתה לא

למדת כן: להגיד את האמת הברורה. מנעורך הסכנת לחנף ולשקר, על כן לא תדע דבר נכונה ושפת אמת זרה לך.

— רעים הננו מעתה! — קרא דוד מתרגש — מה תאמר? תנה לי את ידך! — —

XIII.

מורה השעות העירוני השמיע מעל המגדל שתים עשרה פעם. הרעש וההמולה, אשר מלאו את הרחובות כל היום וכל הערב, קמו לאט לדממה. קצה שמי התכלת הנשקף בעד חלון מעון דוד הלך הלוך ואור. כנראה יצא כבר הירח להאיר את הלילה. מרחוק ישמע קול מרכבה העוברת בעצלתים על רצפת האבנים אשר ברחוב. קול צעדי אחד העוברים לפני הבית חודר אל החדר פנימה ומן הבית הקרוב ישמע קול הבריח בהבריחו את הדלת.

בחדר אשר שכב בו דוד נשמע קול נחרת דממה, הוא קול ראטהבארג הישן שם על הספה, ודוד שוכב על משכבו. זה עת לא מעטה וחושב וזוכר ושנה בעיניו לא יראה.

זוכר הוא את בואו ווילנאה, התהלכו ברחובות העיר בימים הראשונים, לראות את החומות הגבוהות ובתי המסחר הגדולים. מה התפלא אז על כל יושבי העיר הגדולה הזאת, איככה יוכלו לדעת את כל מוצאי העיר ומבואיה? זוכר הוא את יום ראותו את פני ה' N, את הוכוח על דבר ההשכלה והמלאכה, את דבריו עם המורה בפעם הראשונה. מה מאד התפלא מורו על כשרונותיו הנפלאים, גם הבטיחהו כי כעבור זמן מעט יוכל לעמוד למבחן על כל למודי הגימנזיום; זוכר הוא את כל הטוב אשר עשה עמו המורה בדברו עליו טובות באזני אחד ממכריו, הנוסע לשבת בימי הקיץ בנאות דשא, לתתו לגור במעונו, גם פעל על רעיו הגימנזיסתים לתת לו משען כסף מדי חדש בחדשו מכסף הקופה אשר יסדו בעד חבריהם העניים. והכסף הזה יספיק לו לקנות שתי ליטראות לחם ומעט חמאה, מדי יום ביומו; זוכר הוא את התודעות ראטהבארג אליו ואת הפעולה הרבה אשר פעל ראטהבארג עליו בחברתו ובידיעותיו.

— מה הייתי אז ? — ידבר עם לבבו — חדל אישים, בחור עני אשר לא ידע מאומה וכל חכמה ודעת זרו לו, ובלבו יחשב כי כל ידע וכי הוא בקי בכל „שבע החכמות". האמנתי, כי נבונותי מאד, וכאשר מצאתי את לבבי לטול את צפרני כסדרן, לא בסרוגין כדעת האר"י, ומה גם כאשר מלאתי שחוק פי על פרורי הלחם המונחים על החלונות ועל קצות השלחן ל„בדיקת החמץ", אמרתי בלבבי: „משכיל אני, חכם אני", וכל אשר הוספתי לקצץ בנטיעות, לאכל מאכל חלב אחרי בשר בטרם תעבורנה שש שעות ולבלי לבוש עוד את ה„ציצית" ועוד עונות כאלה, חשבתי, כי כן תרבה וכן תגדל השכלתי; ומה הייתי לו ישבתי גם עתה במדמנה? אז הייתי הולך בראש נטוי השמימה ואספור את הכוכבים, ואת הנעשה מסביב לי והנראה מתחת לחוטמי לא ראיתי ולא ידעתי. הם, מורי ורעי, אך הם פקחו את עיני, המה עשוני לאיש וילמדוני לחשוב מחשבות חדשות ולהרגיש רגשות חדשים. לב חדש בראו לי ורוח חדשה נפחו בקרבי — —

כן! לב חדש. נער אוהב עצמי הייתי ולא יותר. „האני" שלי מלא את כל חללו של עולמי. לו היה לי כסף תועפות, כי עתה נדב לבבי אותי לתמוך גם בידי אביון; אבל בעת רעה, במחסור ובכפן, לשום לב גם לתלאות אחרים, לדאג להם ולהיטיב מצבם, לא! „אם אין „אני" לי מי לי?" הפתגם הזה היה שגור בפי תמיד... נער רע לב ומשחת הייתי אז! „אתם" הגדלתם לעשות עמדי, „אתם" בראתם לי לב חדש ונשמה חדשה — —

מאחרי הדלת נשמע כקול יללת ילד רך. דוד הקשיב רב קשב ויתבונן אם לא ישגה, ופתאם הגיע לאזניו קול יללת החתולים בהאבקם יחד.

יקחם אפל!

הרעיון אשר נפסק כרגע החל עוד הפעם לשעשע את רוחו.

אך זאת היא עיר גדולה! הנה ראטהבארג הוא איש, ;;ויש במלוא מובן המלה.

מה רחבה ומה עמוקה השקפתו על התבל! כל שאלה הנוגעת למין האנושי נוגעת גם לו ובשכלו הישר יבקש לה פתרונים. אך על בינתו ישען ולהשקפת אחרים ודעתם לא ישים לב. היש דבר אשר לא

ידעהו ? אם יש ענין נכבד אשר לא קרא על אדותיו ? אין מספר לספרים אשר קרא, לא ספורים ומעשיות כמוני, כי אם נכבדים בערכם מאד. האח! מה מאשר הנני כי רע כזה נפל בגורלי!

עוד עת רבה שכב על משכבו ולא יכל לישון. אך לפנות הבקר סגרו עיניו ויישן.

XIV

אחרי שתי שנים.

באחד הרחובות ההומים מאדם רב אשר בווילנא העיר יתהלך יוסף לאטו ועיניו מביטות בפתקא אשר בידו; כאשר כלה לקרא את הרשום בה הרחיב מעט את צעדיו וימהר ללכת; כעבור רגעים מספר יסוב לרחוב אחר, משם יסור אל אחת החצרים וידבר דברים אחדים עם השוער, והוא יראהו באצבע על דלת אחת. יוסף פתח את הדלת וירד במדרגה המובלת אל מרתף. עת לא מעטה משש יוסף בידיו את קירות המבוא עד אשר מצא את מנעול הדלת הפנימית.

ריח רקבון נדף באפיו בפתחו את הדלת ויבא אל המרתף פנימה. האור הכהה, אשר חדר אל הבית בעד החלונות הקטנים המכוסים בטיט חוצות מבחוץ, היה בעיניו כאור בין השמשות.

הפה יגור גרינבערג ממדמנה? — שאל יוסף את פי אשה זקנה אשר קלפה תפוחי אדמה.

— פה! — ענתה הזקנה ברגז, מבלי הבט אל האיש השואל אותה — אך איננו בעת בבית.

— ולמתי אוכל אמצאהו פה? —

— שר משחת ידעהו מתי יבוא הנה! —

— אולי לא יאחר לבוא ותכיתי לו עד בואו? —

— לבואו הלום תחכה? טוב! טוב! עד ביא המשיח תחכה לו — ענתה הזקנה אשר הסירה רגע את הסכין מעל התפוח ותבט בפני הדובר אליה — זה שלשה ימים אשר לא דרכה רגלו על מפתן ביתי. יקחהו אפל! הן נבלה כזאת לא נשמעה עוד בין החיים. זה כשני ירחים אשר לא שלם לי שכר המעון אף פרוטה אחת, וכאשר

בקשתי ממנו לתת לי מעט כסף יצא כרגע מן הבית ולא שב עוד .

— אל נא באפך , אשה כבודה ! — קרא יוסף רכות — אין זאת כי אין ידו משגת עתה לשלם לך את חובך ; אבל , בלי ספק , נשארו חפציו בביתך .

— חפציו ? — קראה הזקנה בלעג מר — הראיתם את חפצי גרינבערג ? מעיל בלה וטלוא אשר לא ישוה אף פרוטה אחת וספרי-טרפה קרועים אחדים .

— הרגעי נא , אשה כבודה — אמר יוסף — אל תדאגי לכספך . גרינבערג איש ישר הוא ושלם ישלם לך את חובך עד הפרוטה האחרונה ; אני הבאתי לו עתה רובל אחדים מהוריו —

— לו נתן לי עתה את ה ח צ י למצער ; כי עתה לא דרשתי ממנו יותר . התדמה , אדוני , כי לב אבן לי , כי אקח ממנו את כל הכסף והוא יגוע ברעב ? לולא ידעתי מחסור ועוני , כי עתה לא לקחתי ממנו מאומה בשכר המעון . ה' הוא עדי ! הוא יודע את לבבי ; לבי נשבר בקרבי בראותי את עניו ומחסורו ולעתים לא רחוקות ירעב ללחם . כה יעזרני ה' כאשר בכיתי פעמים רבות בגללו . הן הוא טוב לב מאין כמוהו . את פרוטתו האחרונה לא ימנע ממך . —

הזקנה השליכה תפוח-אדמה קלוף אל הקדרה , בידה השמאלית אחזה את הסכין ובאצבעותיה אמצה אל גוה את הסגור , אשר היו בו התפוחים , ובידה הימנית אחזה ביד הקדרה ותגיענה בחזקה וטפות מים אחדות נשפכו על הרצפה .

— הידעת , איש צעיר , איפה תמצא את גרינבערג ? — קראה הזקנה בהחלה לקלוף יתר תפוחיה — לך נא למעון רעהו — כנראה גוע גם הוא כמוהו ברעב . כל הצעירים האלה ירעבו ללחם , כי יחר בהם אף ה' על אשר עזבו אותו ואת תורתו ויהי ל„גוים" ולאפיקורסים — מעון רעהו גם כן ברחוב הזה , לא הרחק מביתי , ואם לא תמצאהו שם תדע , למצער , איפה לבקשו .

יוסף הוציא מצלחתו עט עופרת וירשם על פסת ניר את שם רעהו ומקום המעון ויעזב את הבית .

— בעמל רב מצאתיך ! — קרא יוסף בשמחה בבואו אל חדר צר וקטן , הוא מעון ראטהבארג , ויתן ידו לדוד , אשר חבק אותה בשמחה — רגלי בצקו בלכתי לבקשך .

— ואיך הצליח בידך למצוא אותי ? — שאל דוד .

— הלשון היתה בעוזרי . כתותי את רגלי בכל קצות העיר , חקרתי ודרשתי עד אשר מצאתיך ; אבל לרגלי התנועה הרבה התעוררה בקרבי תאות האכל . לך אפוא עמדי ונבואה אל בית-אכל ואכלנו שם ארוחת הצהרים .

— הנני נכון ללכת עמך בכל חפץ לבבי ; אבל בתנאי כי ילך עמנו גם האיש הצעיר הזה — ענה דוד בקול דממה ויור באצבעו על ראטהבארג . יוסף הניע ראשו לאות הן ושלשתם יצאו מן הבית .

בלכתם התבונן יוסף בפני דוד והנה : הם חורים מאד , מצחו מכוסה בקמטים , עיניו כהות ומפיקות לאות ורפיון רוח , ומתחת לחן בהרות ירקרקות ; חוטמו ארוך ודק מאד ועור שפתיו צפד . ועליו מעיל צר , התפור לא לפי מדתו , וקרוע במקומות רבים ועל כתפו טלאים מצבעים שונים ; מתחת למעילו יראו מכנסים בלים וקרועים פה ושם היורדים על נעליו , אשר פתחו את פיהם , כנראה , זה כבר , ואצבעות שחורות נשקפו מהם לעין . גם פני השני — רעים מאד , עיניו שקעו עמק בחוריהן וזקנו לא גלח זה כמה . ומבעד למעילו אשר לא רכס נראתה כתנת אדומה וחוט משזר יתגרה מסביב .

בכל הדרך לא דבר איש מאומה . יוסף השח את ראשו ועיניו הביטו לארץ . לעתים הביט אל המבואות הצרות אשר עברו לפניהן , כמו חפץ להסתר מעין רואים , כי בוש ללכת ברחוב עם לובשי קרעים , ויאמר לסור אל אחד מבתי-האכל הקטנים , אשר באחת המבואות ; אך ירא להגיד זאת , פן יבינו גרינבערג וחברו לרעו .

בראש מטה לארץ בא יוסף אל בית-האכל וישב לשלחן הראשון הנראה לעיניו , מבלי הבט אל היושבים שם . גרינבערג וראטהבארג ישבו על ידו . כל היושבים הביטו אליהם בשחוק קל ; אך גרינבערג וראטהבארג לא שמו לבם למבטיהם , כי הלחם אשר על השלחן משך אליו את עיניהם ואת כל מהשבותיהם ויחלו לאכול אותו באות-נפש .

המשרת נגש אל יוסף , ועל שפתיו שחוק קל , אשר התאמץ להסתירו , ויגש לו את רשימת המאכלים השונים הנמצאים בבית האוכל .

— שלש ארוחות ! — אמר יוסף בכבדות .

ודוד ורעהו יושבים ולועסים את הלחם בלי הרף .

— הזה כבר לא בא אכל אל פיכם ? — שאל יוסף.

— זה שלשה ימים — ענה דוד בלעסו את הלחם .

יוסף עמד משתומם רגע ולא יכל הוצא דבר מפיו . אחר התאושש ויאמר :

— אפחד מאד לבל תזיק לכם אכילתם הפעם . השמרו לכם מאכול הרבה ! —

— לשוא תפחד ! — ענה דוד בבלעו פת לחם וישלח ידו לקחת עוד מעל השלחן — הצום לא חדש הוא לי . גם חברי , ראטהבארג , הסכין בכמו אלה .

המשרת הגיש לפניהם שלש מנות , ודוד וראטהבארג החלו ללעוס את הבשר מבלי חתוך אותו כלל בסכין .

— הן תהיו לצחוק לכל היושבים פה באכלכם ככה — לא התאפק עוד יוסף מהעיר את אזנם .

— לא א ר י ס ט ו ק ר ט י ם הננו ! — ענה ראטהבארג בלעסו את הבשר .

— מי זה יצחק לנו ? — שאל דוד אחרי הריקו את הקערה .

— כל היושבים פה ! — ענה יוסף וישפל את עיניו .

דוד הסב את פניו אל מול היושבים שם ויעף עליהם מבט בוז . המשרת הגיש עוד בשר צלוי .

— עתה נהיה גם אנחנו כאחד האריסטוקרטים ! — קרא דוד — עתה די עז גם בידנו לאחז במזלג ולחתך את הבשר כחפצך — ובדברו לקח את המזלג בידו הימנית ואת הסכין בשמאלית .

— אפל ואבדון ! — קרא דוד בקול — מי זה יוכל לחתך בשר בידו השמאלית ?

— קח את הסכין בידך הימנית — הורהו יוסף — ואת המזלג בשמאלית

— עד אגוע לא אהיה עוד , כנראה , א ר י ס ט ו ק ר ט .

— „בשל את השכר בדבש ובחומץ , אך אותותיו לא תנכר" — אמר ראטהבארג בהעיפו מבט רגז על יוסף .

— לא אזכר עוד את היום אשר אכלתי בו לשבע כיום הזה — אמר דוד בצאתם מבית-האכל — אך הנני מרגיש כי כחי יעזבני ורגלי לא תעצרנה כח לשאת את גוי .

— גם אני — ענה ראטהבארג גם הוא — כל עוד כח בי לזוז ממקומי.

— אם כן אפוא — אמר יוסף — נבוא נא אל המלון אשר אגור בו וישבתם לנוח מעט.

ברב כח נעו דוד וראטהבארג עד בואם אל המלון הוויעני אשר התאכסן בו יוסף

— ראשי סובב הולך עלי — קרא דוד — גם אחוש חום גדול בכל גוי.

— אך נא תתאונן כמפונק מנער — קרא ראטהבארג — אל תשכח כי דימוקרט אתה.

— גשה הלום אל החלון — אמר יוסף אשר נבהל מאד — הרות הצח הנושף פה ישובב את רוחך וחום גוך יחלף — ובדברו נגש אליו ויעבר את ידו על מצח דוד.

דוד נגש אל החלון וישאף רוח בכבדות, נשימתו קצרה, רגליו רעדו ופתאם נפל לארץ כבול עץ. יוסף מהר להביא מים קרים החדרה וראטהבארג הגיע את גוו בחזקה וילחץ את רקתו. בין כה וכה בא יוסף החדרה ועמו משרת, וישפכו עליו מים קרים עד אשר פקח את עיניו.

יוסף וראטהבארג הרימוהו מן הארץ וישכיבוהו על המטה.

XV

— פפפעע! טעם תפל אחוש בפי — קרא דוד כעבור חצי שעה אחרי שכבו במטה — תנו לי פאפיראָס! אח! אחרי ארוחה אריסטו-קרטית נקל לחלות במחלה אריסטוקרטית

יוסף הגיש לו פפירוס ועץ-גפרית דולק.

— מה תחוש בגוך עתה? — ישאל יוסף.

— ראשי, או יותר נכון הבית, סובב הולך עלי ובפי געל ומרירות יחד. לו צוית להחם את המיחם, כי עתה שתיתי חמים וטוב לי. —

— בחפץ לבב! — ענה יוסף ויצלצל בפעמון. המשרת בא כרגע ויצוהו להביא את המיחם.

עת לא מעטה ישבו שלשתם מבלי דבר מאומה. הדלת נפתחה

והמשרת הביא את המיחם הרותח החדרה וישבו אל השלחן לשתות חמים.
— הזוכר אתה, כי הזהרתיך לבלי אבול יותר מדי? —
— ואתה התזכר מה מאד רעבנו ללחם? —
— המ... ולעתים לא רחוקות יקרבב כזאת? —
— זאת הפעם הראשונה אשר לא אכלנו שלשה ימים רצופים — ענה דוד — וגם בשלשת הלילות לא ישנתי מאומה. הדבר הזה הזיק לי רב יתר מן הצום המשלש; אבל לצום שני ימים רצופים לא דבר חדש הוא לנו, גם הסכנו בו זה כבר.
— פליאה דעת מני: האין לך פה כל מכר ומודע, אשר תוכל להשיב את נפשך הרעבה בביתו בפת לחם למצער? הן זה יותר משנתים ימים מיום בואך הנה, ועוד לא מצאת לך אוהבים ורעים אשר ישימו את לבבם להיטיב את מצבך לבל תגוע ברעב? —
— כשאל כל השבעים תשאל גם אתה. איככה לא ימצא לו האיש פת לחם לשבר רעבונו? אולם דע לך כי גם כל רעי ומכרי רעבים פת ללחם — ובדברו זאת הביט בשחוק קל אל ראטהבארג.
במה אפוא תחיה פה את נפשך? הקיבה הלא תדרש תפקידה ואם גם תסתפק בפת לחם חרבה פעם אחת ביום, מאין תקחו?
— שתי הוראות-שעה יש לי ומשכרתי ארבעה רובל לחדש. בכסף הזה אחיה את נפשי וגם ארעב —
— הקץ לדברי רוח? קרא ראטהבארג, אשר, כנראה, היתה כל השיחה הזאת למרת רוחו. — התלך עמי אם תשאר פה? הנני הולך להורות את תלמידי —
— ואני אשאר פה! —
— ככלות הוראת השעה אלך למעוני — אמר ראטהבארג ויקם ממושבו ויתן את ידו ליוסף ויצא מן החדר.
— זה האיש ראטהבארג, אם לא אשגה, הנהו רע לב מאד — אמר יוסף אחרי עזוב ראטהבארג את החדר — מה עשיתי לו כי התקצף בי?
— לא! הנהו איש טוב לב מאד, אך אתה לא מצאת, כנראה, חן בעיניו. —
פני יוסף כסו באדם אך החשה ולא דבר מאומה.
— ועתה ספר נא לי מה נשמע בביתנו? —
— אין כל חדש. הכל כשהיה. —

— ומה שלום אמי ? —

— נקל לך להבין, כי לא תרוה ממך נחת וענג, ובמסתרים תבכה נפשה על אשר סרת מדרך הישר ללכת עקלקלות —

פני דוד הפיקו עצב ואי-רצון בשמעו את הדברים האלה.

— ועתה ספרה נא לי על אדות מטרתך. העמדת למבחן ? —

— בששת החדשים הראשונים למדתי בשקידה ואעש חיל בלמודי, אך אחרי כן החל הרעב להפריעני מלמודי, כי הגימנזיסטים אשר תמכו בידי נסעו אחד אחד מפה; ואחד מהם, מורי, אשר היה הראשון אשר השתדל כי יתמכו בימיני, נשאר אמנם פה, אך כל עמלו למעני נשא מעל. ומני אז לא יכלתי עוד לשים לב ללמודי.

— ואף גם זאת — הוסיף דוד אחרי דומיה קצרה — השתלמתי בשתי השנים האלה בכל למודי הגמנזיום אך ..

— מה „אך״ ? —

— בקיץ הזה עמדנו, אני וראטהבארג, למבחן ונצא ממנו וידינו על ראשינו —

— א ת ה לא ידעת לענות כראוי ? — שאל יוסף בתמהון.

— ועוד יותר תתפלא בדעתך במה נכשלתי — בדקדוק שפת רוסיא, כי קצרה רוחי לשנן את הדקדוק היטב —

— ומתי עמדתם למבחן ? —

— בסוף חדש מאי — ענה דוד בכבדות.

— ומה תחשוב עתה לעשות ? —

— עוד לא עברו הגעל והמרירות מפי, קומה ונבואה אל אחת החנויות וקנית לי כוס מי-זעלטערם —

— הנני שולח כרגע להביא צלוחית מי-זעלטערם הלום —

— שלח ! —

יוסף צלצל בפעמון. המשרת בא כרגע ויצוהו יוסף להביא צלוחית מי-זעלטערם.

ודוד התהלך בחדר הנה והנה עד אשר בא המשרת ובידו צלוחית מי-זעלטערם.

— ומה תחשב עתה לעשות ? — שאל יוסף עוד הפעם אחרי אשר שתה דוד כוס מי-זעלטערם.

— האמת אגיד לך, כי בימים האלה לא אחשוב מאומה. ריקניות

מחלטת במוחי אף כי לבי לא ינוח. לא אחשוב לימים יבואו אך אזכור על אדות ימים עברו, אזכור את המבחן. —

— אולי תעמד למבחן פעם שנית? —

— לא, לא אעמוד עוד למבחן —

— אם כן אפוא לא אבין למה תשב פה? למה לך לסבול רעב ומחסור מבלי עשות מאומה? הלא טוב לך לנסע לבית הוריך. שם לא תרעב, למצער, ללחם; ודע כי צומותיך אלה יתקנו אך את נשמתך החטאה, אבל את גופך ישחיתו ולא האריך ימים פה. —

— לנסע לבית הורי לא אוכל, כי מה אעשה במדמנה האפלה? להיות שם למשא על שכם הורי לשמוע את אנחות אמי עלי ולראות את דמעותיה? —

עת לא מעטה ישבו דוד ויוסף מבלי דבר מאומה, אחרי כן קם דוד מכסאו ויאמר: „כבר אחרתי פה שבת, הנה היום נוטה כבר לערוב, מתי תסע מזה?"

— כשני ימים אתמהמה פה —

— אם כן נראה עוד פנים —

— למתי אחכה לך? —

— בבקר כאשר אחפץ לאכול —

— ואני אחכה לך פה בחדר —

XVI.

כאשר נפרד דוד מיוסף הלך לו למעון ראטהבארג. ביגיעה רבה עלה על המדרגות הרבות עד הגיעו אל הקומה הרביעית ויבוא לחדר ראטהבארג. האחרון שכב על ספה קטנה וינמנם מעט.

דוד ישב על הכסא האחד אשר היה בחדר וינוח רגעי מספר.

—ומה שלומך, חולה? —

— אין רע! לא אמות מחליי זה; ומה שלומך אתה? —

— אין שלום לי! —

— לא אוכל שבת על הכסא, תתני לנוח מעט על הספה —

רָאטְהֶבָּארג קם כְּרגע ודוד שכב על מקומו.

— עד אנה נאריך נפשנו בחיים כאלה ? — שאל דוד אחרי דומיה קצרה.

ראטהבארג החשה ולא ענה מאומה.

— לשבת כה באין כל עבודה ומטרה לא נוכל עוד. עלינו לבקש לנו מוצא למחיתנו —

— לעת עתה אין לי כל עצה לצאת למרחב. אחכה ואראה מה יעשה הזמן — ענה ראטהבארג בקול דממה ופניו הפיקו עצב ויאוש.

עת ארוכה ישבו מבלי דבר דבר. כל אחד היה שקוע בתהום מחשבות נוגות. פתאם התעורר דוד ויקרא: „התדע את אשר עלה על לבי עתה ?"

— לא נביא אנכי —

— אסע אל ביתי ולמדתי את ידי למלאכת אבי והייתי ר נ ג ר —

— אמנם זאת היא עצה טובה — ענה ראטהבארג — מי יתן ויכלתי לעשות כזאת גם אני —

— ומה תחשב אתה לעשות ? —

— לעת עתה אשב פה ולמדתי את שני תלמידיך, ממשכרתם אחיה את נפשי אם גם בדוחק, עד אשר תחל להרוית כסף, ואז אבוא אליך גם אני! אך מאין תקת לך כסף להוצאות דרכך ? —

— יוסף יתן לי —

— מי ומה הוא הפרחח הזה ? —

— בן עירי, בן יחיד ענג ורך להורים עשירים ואריסטוקרטים, ובדבר מסחרם הגהו נוסע לערים שונות ירחים מספר בשנה. —

וידמו שניהם.

עוד מעט ושקעה השמש וערב נעים, ככל ערבי הקיץ, יקח מקום היום. קוי השמש האחרונים התגנבו בעד החלון לחדר ראטהבארג ויתנועעו על הדלת. ראטהבארג ישב דומם על הכסא, נשען על השלחן בידו השמאלית, ודוד שכב על הספה, סנטרו נשען על אגרופיו, ויבט נכחו אל הקוים המתנועעים על הדלת ויחשוב מחשבות.

— ראטהבארג! עתה זכרתי את פגישתי הראשונה עם הארון N ואת אשר יעצני אז ללמד ידי למלאכה — הפריע דוד את הדומיה המעציבה אשר שררה בחדר וצחוק מר נראה על שפתיו.

— הנני משוה בנפשי — הוסיף דוד אחרי דומיה קצרה — מה

שמח לבבו לוא באתי אליו עתה והגדתי לו את החלטתי.

„הרואה אתה ? — היה קורא אלי בגאון — הן לפני שנתים יעצתיך כזאת!"

— ומה זה תתפלא ? — ענה ראטהבארג — בתקופה שאנו חיים בה שוררת הריאקציא בכל תקפה. כל הלבבות מטומטמים וכל המוחות מבולבלים. בעת הזאת אין לבוא עד חקר המחשבות והעצות: בהגיד לך N את עצתו ללמוד מלאכה לא העמיק לחשב: למי תועיל בהיותך עושה מלאכה? ידוע ידע כי קשה ליהודי להגיע למטרה גבוהה העולה למעלה למשכיל, וע"כ ימצא לטוב לעזוב את ההשכלה כלה ולהיות נבער מדעת, ולא ישיב אל לבו להתבונן אל התועלת אשר יביא משכיל עושה מלאכה לאדם רב; ולא יוכל גם להבין כי מלבד שלא ננחם על ההשכלה והדעת אשר רכשנו לנו בדי עמל ויגון, עוד נשמח על זאת מאד, אף כי לא הגענו אל המטרה. אך נחדל מדבר על אדות משכילים בעלי עצות כה' N. עוד מעט ובא יומם.

XVII

דוד ישן בלילה ההוא במעון ראטהבארג; את שק-התבן הניחו על הרצפה, כי הספה צרה מהכיל את שניהם עליה, וישכבו עליו יחד עד אור הבקר, ואך אז, כאשר התעוררו הצפרים לשיר שירת הבקר, סגרו עיניהם ויישנו עד נכון היום. בהקיצם משנתם קרא דוד את רעהו ללכת למעון יוסף.

— האמת אגיד לך כי אין נפשי ללכת אליו — ענה ראטהבארג.

— הבל הבלים! — קרא דוד — קומה ונלכה ואל תהבל!

בבואם למעון יוסף קדם את פניהם בשמחה ויושט להם את ידו, אך ראטהבארג ענהו באי-רצון.

— מה תתאוו לאכול? — שאל יוסף — ללכת לבית אכל לא הגיעה עוד העת; התחפצו בחלות סלת וחמים?

— טוב! — ענה דוד.

—אבל לחם וחמאה ינעמו רב יותר לחכנו — אמר ראטהבארג — כי מה יסכנו לנו „הבלים" אלה?

— גם ... גמגם יוסף בחוטמו.
— לו התבוננת מה לדבר כי עתה לא היה לך ל„גמגם" באזנינו.
פני יוסף אדמו מאד ויפיקו חמה מסותרה, אך לא ענה מאומה. וכלם החשו עת מעטה.
— יוסף! — הפריע דוד את הדומיה — הנה גמרתי בלבבי לנסע אל בית הורי, אך הכסף...
— טוב, טוב מאד, אני אלוך כסף — שסעהו יוסף בדברים.
— תלוני? ומאין אקח להשיבו לך? —
יוסף נבוך מאד ולא ידע מה לענותו, ולשמחת לבבו נפתחה הדלת והמשרת הביא החדרה לחם, חמאה חלות-סלת ופת, וכרגע גם את המיחם הרותח.
— חא, חא, חא! — נתן יוסף בקול צחוק — האם לא תאמין עוד כי תשיג ידך בקרב הימים לשלם חובך? הבת נפל לבך עליך?
— לבי לא נפל עלי, אך זאת אדע כי גם אם ארויח כסף בימים יבואו, אוציא אותו לדברים יותר נחוצים מתשלום חוב ישן.
— למה זה תרבו דברים? — התערב ראטהבארג — יודע אני, כי לא יעלה על דעת יוסף לגבות ממך בקרב הימים את הכסף, אשר יאמר להלותך, כי לא להלות כי אם לתת לך יחשוב בלבו, ואך בלשון נקיה יקרא למתנה „הלואה". עיניך הרואות אפוא — פנה בדברו אל יוסף — כי לא מנקיי הדעת הננו. דבר אפוא דברים פשוטים וברורים.
— טוב אפוא — ענה יוסף ופניו אדמו — אני אתן לך את הכסף.
— אבל מלבד הכסף הדרוש לי להוצאות הדרך עלי לשלם בשני רובל לבעלת מעוני —
— טוב מאד; אני אתן לך את כל הכסף הדרוש לך — ושלשתם ישבו לאכול ולשתות.

XVIII

כעבור שני ימים הלכו דוד ויוסף בלוית מכרים אחרים אל בית הנתיבות. בבואם צלצל הפעמון בפעם השלישית. יוסף מהר לקנות שני

כרטיסי מסע, ודוד וראטהבארג מהרו להביא את צרורות החפצים אל תוך העגלה. דוד נפרד בחפזה ממכריו ורעיו ויעל במעלות העגלה. מן המכונה התפרץ הקיטור בקול יליל והארובה הקיאה תמרות עשן עב. קול החליל נשמע והאופנים החלו להסב לאט. עוד רגע והעגלות החלו לרוץ במרוצתן. העומדים לפני בית הנתיבות יברכו מרחוק את הנוסעים בדרך צלחה, מהם ירימו ויניעו את כובעם, ומהם יניעו את מטפחתם ברוח; ויוסף ודוד באו מהר אל תוך העגלה וישבו איש ממול רעהו. זמן רב לא דברו מאומה. דוד נגש אל החלון ויתבונן בו רגעים מספר וישב למקומו.

— לבי יעצב מאד — הפריע דוד את הדומיה — בזכרי כי עוד מעט והייתי במדמנה.

— אני יודע היטב את נפשך ורגשותיך עתה — ענה יוסף — אך בקרב הימים תסכין עם מצבך החדש.

— ומה הדור החדש אשר בעירנו? והזקנים העודם קנאים כשהיו? —

— הדור החדש לא ימצא חן בעיניך, כי בכלל הנהו ריק מכל חכמה ודעת, והזקנים, כמובן, לא שנו לטוב —

— היקראו בה ספרים בשפת רוסיא? —

— כן! כל איש צעיר וכל עלמה קוראים בספרים רוסים, לו אך ימצאו להם —

— איזה ספרים יקראו למשל? —

— כמובן, לא יקרים בערכם הדורשים עיון והתבוננות, כי אם ספורים, רומנים, ועוד כאלה, ועל פי הרוב תרגומים משפת צרפת —

— והצעירים האלה יחשבו עצמם למשכילים ויודעי דעת? —

— בלי כל ספק —

דוד שקע עוד הפעם במחשבותיו הנוגות ולא פתח עוד את פיו עד בואם מרמנתה.

בעמוד המסע בתחנה מרמנה דפה היום לערוב.

— האם לא תבויש ללכת עמי יחד העירה? — שאל דוד את יוסף בבואם אל בית הנתיבות — הן בגדי קרועים מאד והקרעים לא יכבדו בעירנו, כבכל הערים, את לובשם ולא יוסיפו כבוד גם להולך עמו.

— אני אשכר לנו עגלה אשר תביאך אל בית אביך ומשם אסע בה לביתנו —

— סע לך בעגלה ואני אלכה לי ברגלי —

— אם כן אפוא אלך גם אני עמך ואת החפצים אשלח הביתה על ידי אחד הסבלים —

— היה סמוך ובטוח כי אמצא את הדרך גם לבדי —

— לא כי יחד נלכה — ענה יוסף ויתן את חפציו על יד סבל; ודוד נשא את צרורו בידו וילכו יחד ברחובות העיר.

כל גרי מדמנה יצאו מחוריהם אל הרחובות, נערי החדרים יצאו לחפשי מבית כלאם ורצים ברחובות הנה והנה. והיהודים לבושים בגדים ארוכים הולכים אל בית המדרש להתפלל תפלת המנחה; גם הנשים הולכות ברחובות, מהן לשמוע „קדושה" ומהן לקנות תפוחי אדמה לתבשיל הערב. נערות קטנות ובידיהן קערות חמר ופכים הולכות לקנות חלב גם כן לכבוד תבשיל-הערב, ולפני הבארות נאספו נשים ושפחות רבות ובידיהן דליים, חביות ועוד כלים שונים לשאב מים.

כל אלה אשר עברו יוסף ודוד לפניהם, לטשו להם עיניהם ויתבוננו היטיב אל דוד, אחדים הביטו עוד מרחוק, בטרם יגשו יוסף ודוד אליהם, לראות מי הוא זה ה„זר" ההולך עם יוסף.

— כל איש לא יכירך — אמר יוסף.

— מאין תבין זאת? —

— לו הכירוך, כי עתה נשמע שמך מקצה הרחוב ועד קצהו —

— הלא זה הוא דוד'ל בן חנה ציפה! — שמעו פתאם קול מאחוריהם וכרגע רבתה המהומה בכל הרחוב: דוד'ל! בן חנה ציפה! — ובטרם יקרב דוד אל בית הוריו ראה את רבקה ושפרינצה אחיותיו רצות לקראתו.

XIX.

כבוא דוד הביתה היה שם חשך ואיש לא היה בבית זולתי הילדות. גרנם הלך ביתה המדרש להתפלל תפלת המנחה וגם חנה ציפה הלכה לשמוע „קדושה".

— שפרינצה! — קראה רבקה — איפה עצי-הגפרית? מהרי ולכי לבשר את אבינו ואמנו, איה המנורה?

— אך נא בבהלה! — קרא דוד — למה זה תמהרנה? עץ-גפרית יש עמדי — ובדברו הדליק עץ-גפרית.

— עתה נראה מה ואיה לחפש —

— שפרינצה! — קראה רבקה עוד — מדוע לא הרוצי לבשר את אמנו?

— לבשורה מה זו עושה? תבוא הביתה ותדע. ומה שלומכן? —

— מה שלומנו? ומה שלומך אתה? —

— הנה גדלתן ותהיינה לנערות גדולות — אמר דוד אחרי אשר האירה רבקה את המנורה — פני הבית כשהיו — הלמדתן דבר מה?

— רבקה יודעת כבר להתפלל ואני אך החילותי לקרא — ענתה שפרינצה.

— וכתוב לא למדתן? —

— „זמן" אחד למדתי והנני יודעת כבר את ה„אלפא ביתא" —

דלת הבית נפתחה מהר וחנה ציפה באה הביתה. רגעים אחרים התבוננה עליו מרחוק ואחר נפלה על צוארו ותבך.

כעבור עת מעטה בא גם גרונם מהר הביתה ואנשי הבית כמו התעוררו לחיים חדשים.

XX.

השעה הראשונה אחרי חצות לילה.

דממה בבית. דוד'ל ישן זה כבר ושנתו ערבה לו מאד. גרונם, רבקה ושפרינצה ישנים גם הם; אך חנה ציפה לבדה לא נתנה עוד שנת לעיניה ותעסק חרש בעבודות בית שונות.

אז נגשה אל המנורה ותשלח ידה לכבותה — פתאום השיבה ידה, כמו זכרה דבר מה, ותעמוד לפני המנורה ותחשוב רגעים מספר. אז נגשה חרש אל משכב דוד'ל ותסר את ידיו מעל לבבו, לבל יבעתוהו חלומות רעים, ותואל להתבונן אל בגדיו. וענן קודר כסה פתאם את פניה ותעמוד על מקומה כנדהמת, ראשה שח על חזה ומעיניה הגדולות נשקפו יאוש נורא.

ומן רב עמדה על מקומה מבלי נוע ומבלי דעת מה היה לה. אחר התאוששה מעט ותלך לה אל מטתה. היא פשטה את בגדיה בעצלתים ותשכב עליה.

— בלי „ארבע כנפות״! בלי „ארבע כנפות״! — דברה לנפשה— הנה כי כן נהפך דוד׳ל לאחר... הה, אוי ואבוי לנפשי —

דמעות חמות פרצו פתאם מעיניה ותבך תמרורים.

כל הלילה התהפכה מצד אל צד ותבך מרה עד אור הבקר. אז קמה ממשכבה ותלך לה אל בית המדרש להתפלל.

עוד ביום ההוא אחרי אשר כלה דוד׳ל לאכול ארחת הבקר נגשה חנה ציפה אליו ותבט בו רגעים מספר ונחל דמעות פרץ פתאם מעיניה.

— מה זה היה לך, אמי? — קרא דוד בקול פחדים וימהר נבהל אליה ויאחז בידה.

— אין דבר, אין דבר! — ענתה חנה ציפה ועיניה נגרו מאין הפוגות.

— מהרנה להביא מעט מים! — קרא דוד לאה.

— אין חפץ לי במים! — ענתה חנה ציפה ועיניה היו מקור דמעה.

ודוד עמד נדהם ולא ידע מה אתו וגם חנה ציפה לא דברה דבר. כעבור עת לא מעטה הבליגה מעט על יגונה ואנחות מרות ותכופות התפרצו מלבבה ובקול דממה הנפסק לרגעים באנחות קראה:

— הרון אף ה׳ השיגני. יגמלני על כל עונותי. מי מלל לי כי בני מחמדי, נחמתי האחת בחיים, אשר לכל בו חיי רוחי, יכפור באלהי השמים וימכור את נשמתו לשטן.

— ומי אמר לך כזאת? —

— מי אמר לי? ואיה ה„ארבע כנפות״ שלך? ואיה התפילין? הן קמת היום בבקר, ההתפללת? — ונחל דמעות פרץ עוד הפעם מעיניה.

— הא! — יצא הגה מפי דוד וכרגע עברה הבהלה מפניו ורגז לקח מקומה.

— תניני נא, אמי, לשאף רוח מעט, להנפש מעט מדרכי, ואז תשובי להוכיחני —

חנה ציפה לא ענתו מאומה ותעזבהו לנפשו ותצא.

— „כל אלה אך פרחים הם — אמר דוד לנפשו — והענבים עוד יבשלו"

— לא טוב הדבר אשר אתה עושה — העירה רבקה למוסר אזני דוד באחד הימים — לו גם תצדק במעשיך ובהליכותיך לנפשך, אין לך הצדקה להכאיב נפש אמנו; ומה ממך יהלך אם תלבש את ה„ארבע כנפות" או אם תניח תפילין? הגם דבר קטן כזה יכבד ממך לעשות למען אמנו אשר תתהלך כצל מעט בואך הלום ועיניה תדמענה מאין הפוגות?

— עודך צעירה לימים ולא תביני את דברי אם גם אענך, ע"כ לא אוכל ענותך —

— ומה לא אוכל להבין כי בערים הגדולות יכעיסו הבנים את אבותיהם המרורים? —

שחוק מר נראה על שפתי דוד ולא ענה מאומה

— לב אבן לך, אכזר! כי תשחק לדבר הזה ולא תבוש מפני. אני קטנה ממך, בכל זאת הנני נכונה לבוא באש ובמים למען הורי, ואתה תמאן לעשות למענם דבר קטן כזה. —

XXI

— כן יאבדו כל אויביך ה'! — דברו אחדים בבית המדרש, אחרי תפלת שחרית, ימים מספר אחרי בוא דוד מדמנתה — מה חסר לו, למשל, לו הוסיף אמץ בדרכו הישרה בלמוד התלמוד והפוסקים? בכשרונותיו הנפלאים כבר היה לרב בעיר גדולה, להמו נתן לו, מימיו נאמנים, וכל מחסוריו על אנשי עדתו, כבוד והדר עטרוהו מסביב, ועל כלם היה יהודי אשר לא רבים יחכמו להיות כמוהו. חלקו היה שמן בעולם הזה ובעולם הבא; אבל הרבנות לא מצאה חן בעיניו ויחפץ להיות דוקטור — ומה היתה אחריתו? אחרית כזאת תהיה לכל האפקורסים! חא, חא, חאַ! דור'ל העלוי היה לנגר! חלוף טוב!

— ומה חשבת אתה? — קרא איש אחד מחזיק בית משקה — כי הרבש"ע יביט על מעשי האפקורסים וימלא את כל חפץ לבבם הרע?

לא ! הוא יאריך להם אפו עד עת קץ ובמלאת סאתם ישלם להם כפלים כדי רשעתם

—ע-ע-ח , — קרא שלישי בשחוק נקמה — לו לא האריך אפו מאומה . הוא בא על שכרו תיכף אחרי עזבו את הדרך הישרה , כי בווילנא סבל חרפת רעב באופן נורא .

—בכל זאת לא אוכל הבין — קרא רביעי — הן האפקורסים יתהללו תמיד בלב נדיבה וביד פתוחה , ואיככה הקשיחו את לבבם מאחיהם ? ומה גם כי האמת נתנה להאמר , כי לאפקורסנו כשרונות נעלים .

— לאפקורסים לב נדיבה ? — קרא הראשון וינע את אצבעותיו באויר — מה ענין לב נדיבה לשוכחי אל ? מה יעורר את לבבם לעשות טוב וחסד ?

— גם עתה יספרו השכנים — קרא החמישי — כי עודנו מחזיק באולתו ובאפקורסותו ויחלל תורה ומצוה , התבינו ? גם כל התלאות אשר מצאוהו לא הביאו מוסר בלבו להיטיב דרכו .

— הלא זה כאמר חז"ל : כל באיה לא ישובון , רשעים אפילו אפתחא של גיהנם אינם חוזרים — ענה אחד הבטלנים ויצחק.

ברמנה 17 פברואר, שנת...

אָח יקר!

זה ימים רבים לא כתבתי אליך ואתה, ידעתי, כי לא תאשימני. חדשות לא היו לי ולכתוב מכתבים ריקים, נפוחים במליצות הבל — עבודה כזאת ראויה לבני „בעלי בתים" המתמשכלים.

היום הנני חפשי מעבודתי ודי עת לי לכתוב אליך מכתב כלבבי, גם מעט חדשות — החמר העיקרי למכתב — שקרו פה מיום כתבי אליך את מכתבי הראשון והאחרון ועד עתה; והעיקר כי לבי טוב עלי והנני ח פ ץ לכתב אליך, וע"כ קרוב להיות כי יארך מכתבי יותר מדי ורוחך יקצר לקרוא את כלו, ולך, אחי, המשפט לעשות כטוב בעיניך: אם לקראו ואם לחדול.

במכתבי הראשון הודעתיך אמנם, כי החילותי ללמד את ידי למלאכת אבי, אבל על אדותי, על רעיוני ומחשבותי, על ע ו ל מ י ה פ נ י מ י עברתי בשתיקה; ועתה אחת אמרתי להודיעך מכל... כל אנשי עירנו הביטו אלי כאל משוגע בבחרי במלאכה: הקנאים ראו בי נקמת ה' על עזבי את תורתו, הנשים הצדקניות שמחו ותהללנה את „שמו הקדוש" אשר קנא לתורתו הקדושה ויגמלני כאפקורסותי בעולם הזה, וה„משכילים" המעטים בעירנו הביטו אלי וישומו ויניעו ראש. אמי שפכה דמעות כמים בימים הראשונים בראותה את הקץ לחלומותיה הנעימים על אדות בנה יחידה, העלוי, הגאון, האחד בעולם; גם אנחות אבי הגיעו לאזני פעם בפעם; אך אני לא שמתי לבי לכל אלה. אמנם לא אכחד כי לעתים הכעיסוני מחזות כאלה וירעימוני מאד, אך כרגע שבתי ואשחק על רפיוני כי אשים לבי להמית הזבובים; אולם רוח כל איש יקצר לפעמים גם בהמית הזבובים אם תגיע לאזניו בלי הרף, ופעם בפעם עלה על לבבי לעזוב את המלאכה ואת העיר וללכת אל אשר אלך, אך בהתבונני אל מצבי שחקתי להבלים האלה והוספתי עוד אמץ במלאכתי.

בימים הראשונים הייתי בודד לנפשי, לא ראיתי פני איש ולא באתי בחברת רעים. נקל לך להבין, מה מאד נעם לי לשבת בדד בעיר קטנה ואפלה, רחוק ממכברי ורעי האמתים, לראות מסביב גמדים, קטני רוח ודלי נפש, המביטים אלי מגבוה — ובאין אף ספר אחד למקרא.

כה עברו עלי הירחים הראשונים לבואי הנה. אחרי כן החילותי לבקש נתיבות האינטעלליגענציא המדמנית, בחשבי למשפט, כי בחברת האנשים ההם אשתעשע ושכחתי את עצבוני מעט; אך כעבור ימים מספר עזבתים כלה ולא הוספתי להתרועע עמם. בחנתים היטב וראיתי כי הם המה חללי השכלה באמת. המה יבוזו וילעגו לאידעאלי אבותיהם הבלים מזקן ואידעלים חדשים, ילידי העת, אין להם. עתותיהם הפנויות יבלו בשתי ובשחוק הקלפים ובעוד דברים נשגבים כאלה; מעשיהם אינם פרי דעות לוגם משחתות. לא! ראשם ריק בהחלט ולבבם קר באין בו איזה רגש אנושי, רגש חם ומחמם. ציר דבריהם ושיחותיהם — עלמות העיר. כל אחד יספר ספור מעורר צחוק ממקרי חייו הריקים. והאנשים האלה קוראים בספרים נעימים ומועילים; ואיה פרי הקריאה? פליאה דעת ממני: מה המה החיים בלי כל דעה נעלה, בלי כל אידעאל?...

עזבתים ואשים את פני לברואים אחרים. החילותי לבקר את בית המדרש ואתודע אל הבחורים העניים היושבים בו, והנה רובם כבר הציצו בספרי השכלה ונפגעו, אחדים מהם קראו הרבה בספרי שמ"ר ואחרים קראו גם בספרים עברים. התבוננתי אליהם והנה „נשמתין דאזלין ערטילאין" בעולם התוהו. תלומותיהם היותר נעימים — כפתורים נוצצים, אוניוורזיטעטים ועוד דמיונות כאלה; בהם מצאתי גם כאלה אשר לא ידעו מה לחפוץ ולמה לשאף. המה מרגישים ריקניות בקרבם ומסביב להם, מרגישים כי יחסר להם מה ולא ידעו מה הוא ה„מה" החסר. שמחתי למראה הברואים האמללים האלה, היודעים את אסונם ומרגישים את ריקניותם. ראיתי כי חפץ נרדם התעורר מעט בקרבם והנם מבקשים דבר מה ומגששים באפלה, ומה נעים לי אפוא לתת להם את ידי לנחותם על דרך התפתחות ישרה.

ראשית כל החילותי ללמדם שפת רוסיא וחשבון ולעתים לא רחוקות התוכחתי עמם בדברים שונים, מוחשים ונאצלים, ואראה לשמחת

לבבי, כי מצאתי כר נרחב לעבודה, קרקע בתולה ופוריה אשר תעשה פרי נחמד וטוב בקרב הימים.

בראשונה אמרתי ליעצם, כי יסעו ווילנאה להשתלם שם בלמודים, בחשבי כי אחרי פקחי מעט את עיניהם, כבר באה להם העת לקחת לקח מפי המורה הנאמן והמועיל — החיים. תלאות רבות וצרות לא היו חסרות להם שמה, והתלאות האלה הועילו להם לא מעט, כי פקחו את עיניהם לראות נכוחה וידעו מה לעשות. אך בהתבונני היטיב נחמתי ממחשבתי זאת. יוכל היות כי לא מחכמה עשיתי זאת, אך מטרה אחרת היתה לנגד עיני.

חשבתי ומצאתי כי אין טוב להם מלמד את ידיהם למלאכה המחיה את בעליה, ובמשך העת אשר אשב פה, אלמדם דעת שפת רוסיא וחשבון. את עצתי זאת הגדתי להם ורובם מלאו אחריה בחפץ לב. שלשה מהם החלו זה כירח ימים ללמוד מלאכת נגר אצל אבי, ועוד שלשה בחורים לומדים מלאכות אחרות. בעלי המלאכה אשר בעירנו (רוע לב ושפלות!) לא חפצו לקבלם וידרשו עשרים וחמשה רו"כ מכל אחד בעד למוד המלאכה, ואף אבי היה האחד אשר לא דרש מהם מאומה. אחרי יגיעה והשתדלות רבה הצליח בידי למצוא מקום בעד עוד שני בחורים אצל אחד ממכרי הנודע גם לך בשם גראָדזינסקי, בבקרו אותי בווילנא פעמים אחדות (הוא פתח בעירנו אחרי חתונתו בית מלאכה לתפירת נעלים). אז באתי עוד הפעם בחברת משכילינו ואדרוש מהם כי יהיו לי לעזר לאסוף את הכסף הדרוש בעד הבחורים הנותרים. אספנו אספה ונדבות הנאספים עלו לשלשים רובל. בראותי כי הכסף הנאסף כאין הוא לעמת הסך הדרוש לנו, אספנו עוד אספות אחדות, אך לא הביאו לנו כמעט כל פרי. אז התנדבו אחדים ללכת לקבץ כסף מבית לבית ובסך הכל היו בידנו כשבעים רובל. בכסף הזה הצליח בידנו למצוא מקום לכל יתר הבחורים בבתי בעלי מלאכה שונים, בהבטיחנו לשלם להם את הכסף הנותר (15 רובל לכל אחד) מעט, מעט, ולתכלית זו יסדנו אגודה לשלם סך לא מסוים מדי שבוע בשבוע.

אחרי כן ראיתי, כי ימצאו בעירנו עוד ברואים אמללים הדורשים עזרה ואין משים לב להם. הברואים האלה הם יתומים קטנים ועזובים, לאחדים אב עני, זקן וחולה או אם זקנה וחולה, ויתרם עזובים לנפשם

באין אם ואם. ביום הנם כלואים בבית ה„תלמוד תורה" ובערב — בבתי קרוביהם העניים. הילדים האלה אינם לומדים ומתפתחים מאומה. הלקח האחד אשר יקחו בבית ה„תלמוד תורה" הוא מכות חדרי בטן מידי המלמד הבור ולא יותר. הילדים אלה יגדלו והיו לבורים ובוערים גמורים, ונוסף לזאת ישחיתו גם את מדותיהם באופן נורא, והסבה פשוטה: כנראה ירעבו הילדים גם ללחם יבש, ולא יפלא אפוא אם ישלחו ילדים קטנים ידיהם לצלחת זרים. לולא ראיתי מחזות כאלה בעיני לא האמנתי כי יקרה כזאת. הן תדעני לאיש שאיננו נוח להתפעל ולהתרגש, אך בראותי בשלוח ילד בן שבע שנים את ידו הקטנה לצלחת איש זר, וכאשר קצרה ידו מהשיג את אשר יבקש התרומם על ראשי אצבעות רגליו, למען יוכל להוציא את חפצו הטוב לפעולת ידים, התנודדתי ואתרגש מאד.

פניתי אל אנשים אחדים מנכבדי עירנו, כי יהיו לי לעזר להשתדל לפני ראשי הקהל, להוציא איזה סך כסף ידוע ממכס הבשר, למען תשיג ידנו ללמד את הילדים האמללים מלאכת-יד; אך ה„רחמנים בני רחמנים" השיבו פני ריקם.

כן! אחינו בני ישראל רחמנים בני רחמנים הם, ידם פתוחה לפרס לרעב לחמם אף אם יחנק בו...

לפני שבועים ימים אספנו עוד „אספה" ואליה נקראו כל אצילי עירנו, כמשכילים כאדוקים. חכמת האחרונים עמדה להם יותר מטוב לבם ולא באו; אך הראשונים, ביניהם כמעט כל עשירי העיר, באו כלם ויכתבו ידם לשלם מסת כסף מדי שבוע בשבוע ורבים מהם נדבו גם נדבות הגונות. הפעם הצליח בידינו לאסף כסף כשבעים רובל וכחמשה עשר רובל יעלו שלומי השבוע. עתה ינעם לי לדעת, כי יכול אוכל לעשות דבר מה למען הברואים האמללים האלה. בימים האלה הנני טרוד מאד בעבודתי, גם עלי לאסוף את כל הנערים העניים במקום אחד וללמדם איזה למודים נחוצים, ואני הנני האחד הנכון להקריב כל קרבן לטובת הילדים; אך עבודתי לא תתנני לבטל עת רבה ביום, וע"כ בדעתי להציע לפניך, כי תמהר לבוא הנה. את עבודתך תעבוד עמי יחד בבית אבי והיית לי גם לעזר מוחשי בעבודתי הרוחנית.

זה כבר חפצתי לכתב לך כי תבוא אלי, אך מעט הכסף אשר הרוחתי במלאכה, אשר לא ידעתיה היטב, לא יכל להספיק למחית

שנינו; ועתה נתרבה שכרי מעט יותר ומצא לשנינו ל ל ח ם ו מ י ם, וכאשר תחל גם אתה להשתכר וקנינו לנו גם ב ש ר.

לו היה בידי כסף, כי עתה שלחתי לך להוצאות הדרך; אך מה אעשה ואין בידי אף פרוטה אחת. השתדל אפוא למצא מוצא לכסף הוצאות הדרך ובוא תיכף. לפני נסעך כתוב אלי מכתב-גלוי.

מצב בריאתי הוטב. כחי התחזק. כל היום הנני עסוק בעבודתי ולבבי ינוח. את דמיונות ההבל שכחתי כמעט כלה. בימים האחרונים הנני שבע רצון באופן חיי ההוים. אם יאריכו הימים האלה אם אין — לא אדע; לעת עתה לא אבקש יותר, ואקוה כי גם אתה תהיה שבע רצון בבואך הנה, הנה כי כן נתראה בקרוב. מהרה ובואה

דוד גרינבערג.

כעבור שני ימים קבל דוד מכתב גלוי:

„דוד! את מכתבך הארוך קבלתי וקראתי כל. אמנם יכלת לקצר מעט. להוצאות הדרך לא יחסר לי. בעוד שני ימים אבוא אליך. חכה לי בבית הנתיבות.

ראטהבארג.

משוק החיים

II

העגונה

מאת

י. ג–א.

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

ז

— הנני נא, אבי־אבי! אך הפעם ותן לי כסף להוצאות דרכי, ועוד היום אעזוב את העיר ושבתי אל מקומי, ווארשאה -- התחנן איש צעיר כבן עשרים וארבע שנה, קומתו ממוצעת, פניו מלאים ועגולים, שתי קצות שפמו הצהוב והארוך מסילסלות בטעם הפולנים, על לחייו הבריאות ועל סנטרו נכרו עקבות זקן מגולח אשר שב זה עתה לצמוח.

— הלא תבוש מדבר כזאת! — ענהו איש כבן שבעים שנה, רם קומה ורחב עצמות, זקנו הלבן ארוך ורחב ויורד על פי כתנתו הפרומה ושפמו המסובך שחרחר מאבק הטבק הרטוב הדבק בו — אתה, צעיר לימים, מלא כח עלומים ובעל מלאכה נפלא וחרוץ, תבקש כסף להוצאתיך וממי? מאיש זקן, רפה כח ועני מדוכא!

— האמינה לי, אבי-אבי! כי אשיב לך את כספך בקרוב ואסיר תודה אהיה לך תמיד על חסדך זה — .

— כן, כן; בודאי תשיב לי את כספי הפעם כאשר השיבות לי בפעם הראשונה, התזכור? —

— אז...

— מה היה אז? —

הצעיר לא מצא מענה אך גמגם בלשונו מלים מקוטעות וידום.

— הגידה נא לי — הוסיף הזקן לשאל אחרי דומיה קצרה בהריחו אבק טבק מלא אצבעותיו בנחירו הימנית ואחר בנחירו השמאלית — הגידה נא לי: מה תעשה בווארשא?

— מה אעשה בווארשא? — שנה הצעיר את שאלתו בקול שמחה ושביב תקוה נראה בעיניו — מה אעשה שמה? אעבוד וראיתי שכר בעמלי.

— ומדוע לא ראית שם שכר בעמלך עד כה? — שאלהו הזקן ויבחננו בעיניו הכהות.

— מי? — אני? הלא הרוחתי שם שמונה רובל לשבוע...

— ואיה אפוא הכסף הרב אשר הרוחת אם כנים דבריך ? הן ערום ויחף שבת הלום מווארשא ; ולולא נתתי לך את מכנסי הבלים ללבשם, כי עתה לא יכלת צאת החוצה... לא, יעקיל! חלילה לך משוב שמה עוד אם שכרך הרב לא הספיק לך גם לכסות מערומיך —

— אבל שם ראיתי חיים נעימים ואתענג על רב טוב...

— את כל דורשי רעתי אברך בחיים טובים כחייך גם! והאם לא היתוק הוא ? חיי נחת ועונג ראה שמה! בודאי אכלת שם נתח בשר ואולי גם דגים בימי החול, חא! חא! חא! בוש והכלם מדבר הבלים כאלה! —

הזקן ויעקיל החרישו רגעים אחדים.

— אדרבא — הוסיף הזקן לדבר — שים לבך אל דרכך. הן לא נער הנך עוד: הזאת היא ה„תכלית" ? שוה בנפשך כי הנך בווארשא ומתענג בנעימים כדבריך, טוב מאד; אבל מה יהיה סוף הדבר ? בעבור שנים אחדות תשוב עוד הפעם הנה עירום ויחף כ„אשכנזי" באין פרוטה. אחת בכיסך; אל תשכח כי כבר מלאו לך עשרים וארבע שנה ועליך אפוא לכלכל את מעשיך בדעת. כבר הגיעה העת לעזוב מעשי הילדות וללכת בדרך ישרה הרצויה בעיני אלהים ואנשים.

יעקיל הביט אל פני הזקן מבלי הבין אל מה ירמזו מליו.

— הן כבר מלאו לך עשרים וארבע שנה וכבר באה העת לקחת לך אשה ככל היהודים והיית ל„בעל הבית" ולא תהיה עוד נע ונד כל ימיך —

— לקחת אשה ? למה זה אמהר לשום רחים על צוארי ? מה מני הלוך אם אהבה עוד שנות מספר והייתי חפשי למצער, מדאגות משפחה ?

— הגם חייך נקראים חיים ? — ענה הזקן וינע בראשו — הנה אין לך שמלה לעורך ונעלים לרגליך, ואין בכיסך אף פרוטה אחת, ופעם בפעם עליך לבקש נדבת כסף ממני, וכל ימיך הנך נע ונד כקין בשעתו; ואחרי כל אלה תאמר עוד כי חפשי אתה מצער ודאגה.

יעקיל לא ענה מאומה אך פניו הפיקו אי-רצון.

— אנכי יעצתיך לטוב לך כאשר עם לבבי — הוסיף הזקן אחרי דומיה קצרה — חובתי היא להוכיח דרכך על פניך ולהגיד לך

מה טוב ; ואתה עשה לך כחפץ לבבך . האדע ? אולי הכמת יותר ממני.
ככלות הזקן דבריו קם ממקומו וישאל את פי יעקיל אם ילך גם הוא עמו .

— אלכה לי לטיל מעט — ענה יעקיל , ויצאו שניהם מן הבית.

II

צדוק — זה שם הזקן — שב לחנותו ויעקיל הל׳י לו תפוש במחשבותיו לרחוב אחר .

— הנה כי כן ! — הגה יעקיל וינע בראשו אנה ואנה — לעת זקנתו היה לקמצן נמאס ! קשה להוציא פרוטה מכיסו כקריעת ים סוף . ומה אעשה עתה בלי כסף ? — הוסיף לחשב מחשבות — איך אמלט על נפשי מפה ?... השטן השיאני לשוב לעיר החשכה הזאת... אל מי באתי הנה ? מה לי פה ומי לי פה ?... ולמה זה באתי הלום ?... רע הדבר מאד . למכור את עצמי לעבד לחיים שמואל לעבוד אצלו עבודת פרך בשכר שני רובל לשבוע ולאכול על שלחנו בכל ימי החול תפוחי אדמה וריפות , כאשר הסכנתי בביתו בימי נעורי , לא אוכל עתה , לא אוכל בשום אופן ! האם לא צדק הזקן בדבריו ? — הנה עוד ברוהו הקשה — אם רב היה שברי בווארשא , מדוע לא חשכתי מכספי ליום רעה ? מדוע לא קניתי לי אז למצער שעון טוב , טבעות זהב ? האם לא השיגה ידי לקנותם ? לו היה לי עתה מעט כסף , כי עתה לא נטל עלי להבזות את נפשי , לבקש חסד מהקמצן הזקן ולשמוע את תוכחת מוסרו ... ועתה הלא אוכרח להשאר פה. פה , פה אשאר והייתי לעבד לחיים שמואל ? — ילעג יעקיל לנפשו במרירות — ועל לבבו יעלה זכרון חמש השנים אשר עבד בבית חיים שמואל , ולעיניו בית עצים נטוי לארץ מרוב ימים , ובבית פנימה ריח רע ומעופש , הקירות והמקרה מכוסים כפיח שחור ואבק רב ועל הקרקע — רפש וכל מיני חלאה , וקול רעש והמולה , חרפות וקללות ישמע בבית כל היום , חיים שמואל יתקוטט ביאחנה אשתו והיא תקלל אותו ואת בניה השובבים קללות נמרצות , הנערים קוראים למהלומות איש את אחיו והעובדים יכו את החניכים . הנה יאחנה עומדת לפני

התנור ומבשלת קדרה גדולה, המלאה לה ריפות ותפוחי אדמה, לארוחת הצהרים וידיה מלוכלכות מאד — בתי ידיה מפשלים על זרועותיה ובמגרפה תעביר את הקדרה בתנור ממקום למקום. אך תעזוב רגע את התנור והנה פסח'קה וחאצקעלע ימלאו את מקומה וכרגע יוציאו את הקדרה מן התנור ובכל הבא בידם יוציאו מן הקדרה הרותחת תפוחי אדמה, ואחרי טבלם בה את ידיהם תגיש יאחנה את התבשיל לשלחן.

„לא! אך בימי נעורי יכלתי לשאת ולסבל את כל זאת ולא עתה; עתה אבחר במות מבחיים נבזים כאלה. עברו הימים ההם ולא ישיבו עוד".

הזכרונות האלה יעברו וזכרונות אחרים יקחו מקומם: ווארשא נצבת לפניו עם כל חמודותיה. הנה הוא יושב בבית־משתה ומתענג למראה הבתולות היפות המשרתות אותו; הנה הגן אשר ישתה בו שכר ונערות יפהפיות תשמענה שם את קולן הנעים, ושם עומדים בתי משוש אחרים. — יזכור את הימים הטובים אשר טיל בחברת רעיו ומכריו בחוצות ווארשא לבקש ענג ושמחה ובלילות הלך לשמוע אל המנגינות הנעימות ולצאת במחול את המחוללות היפות. הזכרונות האלה יעוררו בקרבו רגשי תאוה וגעגועים, לבו יתפעם בחזקה, רגשותיו יסערו ודמי עורקיו ימהרו במרוצתם. —

„לא, לא! לווארשא אשובה ויעבר עלי מה! לא לאיש כמוני לשבת ב„רפשון". בווארשא, רק בווארשא יכירוני מקומי".

„אבל איך אסע שם בידים ריקות? טוב, טוב הדבר! פרי מעללי אוכל הפעם. למה זה רצה הלום? את מי חפצתי לראות פה, את אבי־אבי היקר והאהוב?"

אבל הלא היו לו ימים טובים אשר לא ידע מחסור והזקן דאג לו ולבית אביו. אחרי מות אביו הביאהו אל בית חיים שמואל ללמדו מלאכה ואת יונה'קע הביא לבית ה„תלמוד תורה" וישם את עיניו עליהם לטובה; וגם אחרי כלותו חק שנות עבודתו בבית חיים שמואל ויאמר לנסוע ווארשאה, נתן לו די כסף להוצאות דרכו, גם כד קטן מלא חמאה, גבינה גדולה וככר לחם נתן לו; ומה זה היה לו אפוא עתה לעת זקנתו כי נהפך לקמצן?...

„אך אולי צדק הזקן בדבריו? אולי טובה באמת עצתו אשר

ויעצני לקחת לי פה אשה, ואז הלא אוכל לכונן לי פה בית מלאכה וראיתי שכר בעמלי והייתי ל„בעל הבית"?... ומדוע לא? הן פה נולדתי, קרובים ומכרים רבים לי פה, אני יודע את כל בני עירי וגם הם ידעוני וכמה ומי לי בווארשא? מי ידעני ומי יכירני שם? נחוץ להועץ בדבר הזה".

יעקיל נשא את עיניו ויבט סביבו לראות אנה הובילוהו רגליו בהיותו תפוש במחשבותיו, והנה הוא עומד לפני בית הרחים מחוץ לעיר. מעבר מזה ומעבר מזה ינהרו מימי הנחל הקטן השוטף בקצות העיר „רפשון", המים נוזלים לאטם ומשמיעים במרוצתם קול המיה דקה, פה צפה אוזה בצואר נטוי בחברת ילדיה הקטנים, ושם, לא הרחק מן החוף יראה דג קטן השוחה במהירות נפלאה הנה והנה; מעבר השני יראו נערים קטנים הרוחצים בנחל בקול ענות שמחת הנוער. ודמיונו יעשה לו כנפים ויביאהו לעולם ילדותו: והנה הוא נער קטן לומד בחדר וזה לא כבר כלה להגיד לפני ה„רבי" פרשת השבוע, ה„רבי" סגר את החומש לאות כי הגיע זמן ארוחת הצהרים. ברעש והמולה יקום הוא וחבריו ממושבם ידחקו איש את אחיו לפני הפתח בהתפרצם לצאת החוצה. ברגלים ממהרות ירוצו כלם לא לבתיהם, כי אם אל הנהר, בהמולה גדולה יתנפלו אל הנהר וישכשכו את המים בידיהם הקטנות בלי הרף, ירקדו כאילים ויצחקו שמה זמן רב; אז יעלו מן הנהר אל החוף, שניהם דא לדא נקשן מקור ומראה בשרם כמראה התכלת, תשעי מספר ירקדו על הדשא אשר על שפת הנחל בראש נטוי הצדה, פעם על רגלם הימנית ופעם על השמאלית חליפות, עד זוב המים אשר באו באזניהם החוצה.

הזכרונות האלה יעברו וזכרונות אחרים יעלו על לבבו: הכף בחוץ, והוא טרם כלה עוד לאכול את חלק ה„קוגעל" אשר נתנה לו יאחנה, אשת חיים שמואל אד־יו, עודנו מרגיש את השומן הדבק בחכו ובלשונו והוא ממהר לרוץ אל הנהר הקפא המכוסה בקרח, כל בני ה„חברה הלבנה" אשר ב„רפשון" כבר „יתהלכו" על הקרח וקול צחוק ישמע מסביב; והנה הוא בא, כחץ מקשת יתעופף על הקרח החלק, יחל מ„שמע ישראל" ואח"כ יעבור את ה„שמונה עשרה", „ויאמר דוד" „כורעים" ופתאם יתנפל על הקרח בצדיה וחבריו העוברים אחריו נופלים עליו והנה גם „גבינה".

כבר באה השמש והוא לא יוכל עוד לעזוב את הנהר, אך לעת צאת הכוכבים ישוב בלי חמדה לבית המדרש; ידיו, פניו ואזניו אדומים וקפאים מקור והוא מתגנב לבוא אל בית המדרש פנימה לבל יפגשהו אבי־אביו, ובבואו יתחבא מפניו אחורי התנור, אך לשוא, הזקן אשר חפש אותו זה זמן רב ימצאהו והוציאהו ממחבואו וכרגע יאחז באזניו הקפאות ומשכן בחוקה הנה והנה.

— בן נחמד ונעים אתה! — קרא הזקן בלצון מהול בכעס — את כל יום השבת תבלה בחברת רעיך השובבים, ומדוע לא תשב, „גוי!" אף רגע בבית המדרש לקרא מזמורי תהלים או סדר השבוע?

„פזר!" — יגיע לאזניו קול רעיו השובבים השמחים לאידו.

הזכרונות האלה יניעו את מיתרי לבבו ובקרבו יפתח מקור שירה חדשה, שירה נעימה ונפלאה...

„ובאמת למה זה אסע וואר־שאה? את העת אבלה שם אמנם בנעימים, אבל מה תהי שם אחריתי? האם לא צדק הזקן בדבריו?"

יעקיל עמד עוד זמן רב לפני בית הרחים ויתענג להביט ולהתבונן אל כל אשר מסביב לו, אחרי כן שב העירה בנפש שקטה.

III

בערב בא יעקיל אל בית אבי־אביו לאכול ארוחת הערב. הזקן נגש אל התנור ויוצא ממנו קערת חרס ושתי כפות עץ, מעל החבל המתוח ממעל להתנור לקח מטפחת עבה וישטחנה על השלחן ויישם עליה את הקערה והכפות, אחרי כן נגש שנית אל התנור ויוצא משם קדרה ויעמידנה על הספסל שלפני השלחן.

— אינני רואה מאומה — אמר הזקן — הבט נא אתה, יעקיל, אל תוך הקדרה וראה: המלאה היא אם לא?

— איננה מלאה — ענה יעקיל.

— מסתמא אכלה כבר חנה את ארוחתה ותותר לנו. טוב מאד; הגישה אלי את הקערה.

— לא, הניחה לי, אבי־אבי! ואני אמלאנה —

— לעת זקנה יחדל האדם מהיות אדם, חגיגים תבהינה

מראות, האזנים תכבדנה משמע — אמר הזקן באנחה.

יעקיל מלא את הקערה הבשיל־הלב ויציגה על השלחן וישבו שניהם לאכול.

— ועתה, יעקיל, מה תחשב אפוא לעשות? — שאל הזקן אחרי טעמו מעט מן התבשיל.

— מה אחשב? האם בידי טובי לעשות כחפץ לבבי? ובידי אין אף פרוטה אחת —

— אם כן אפוא, בקש לך פה איזו מלאכה; הטוב לך ללכת כל היום ברחובות העיר ולחבק ידים באפס מעשה? — אמר הזקן ויגמא אל פיו מלא כף תבשיל.

פני יעקיל הפיקו אי־רצון, אך לא ענהו מאומה.

— ידעתי, כי דברי אלה לא ינעמו לך, גם זאת ידעתי — הוסיף הזקן — כי לא טוב לעבוד בזעת אפים בבית איש אחר בשכר שני רובל לשבוע; אבל הן בעל מלאכה חרוץ וטוב אתה. כונן לך פה בית מלאכה לעצמך ויברכך, אקוה, ירבה מאד.

— אבל איך אוכל עשות כזאת? מאין אקח את הכסף הדרוש לדבר הזה? —

— שמעני נא, יעקיל, למה זה אכסה ממך? אדברה אתך דברים ברורים: דרכך לא תמצא חן בעיני, ולולא זאת, האמינה לי כי לא השכתי נפשי מכל עמל ויגיעה לתת לך את הכסף הדרוש לך להוצאותיך, אף כי שהדי במרומים, אין ידי משגת לתת לך כסף; אך מה אומר? הנני רואה כי יצאת בווארשא לתרבות רעה, עזבת שם מצות ה' ותפר את בריתו. כאחד ה„גוים" שבת הלום, בזקן מגולח ובלי „ציצית". ידעתי כי התחברת שם לבני בליעל, לזוללים וסובאים, כי לולא היתה כזאת איך יכלת לפזר שמונה רובל מדי שבוע בשבוע? ובחברתם, כמובן, היית גם אתה לזולל וסובא... כן, מה הפצתי להגיד? כן, דרכך לא תמצא חן בעיני ובעיני כל איש ישר; אולם מה שהיה אין להשיב, אבל מן היום והלאה איעצך לבחר לך דרך ישרה: כמדומה לי כי מאביך, זכרונו לברכה, וממני, להבדיל בין חיים למתים, לא למדת מעשי פריצים כאלה. אביך היה איש ישר, חשוב בעיני כל ובר אורין, ואם היית אתה לבעל מלאכה, הנה כן היה בודאי רצון הבורא; לו הי אביך עוד כי עתה לא למדת מלאכה,

אבל האם בעל המלאכה איננו יהודי והנהו חדל אישים? אמנם נקלותם מאד בעיני כל, אבל התדע מדוע? הבה ואגדך: במעשיכם הרעים ובהליכותיכם הנבזות תשפילו את כבודכם לארץ; אתה, למשל, תגלח את זקנך ואינך לובש „ציצית" — ומדוע תעשה כן? המחכמתך הרבה או מרב עשרך תבעט במצות ה׳? אחרי כל אלה מי לא יבזה אתכם בלבו?... כן, כן, מה חפצתי להגיד? כן; התבין? — הוסיף הזקן לדבר — לא לך להדמות אל חבריך ה„מופקרים". אביך היה איש ירא אלהים וגם כי, בל אחטא בשפתי, אין לך להתביש, חלילה; הוא הדבר אשר דברתי כי עליך להשאר פה, ואז, כאשר לא תתרועע עוד את רעיך הרעים, ידעתי, כי תשוב לדרך אבותיך הנאמנים עם ה׳ ותורתו והיית יהודי כשר ככל היהודים, ולקחת לך אשה וגם נדה יתנו לך, ומדוע לא? הלא חרוץ אתה במלאכתך, מעבודת הצבא כבר נפטרת ואינך בן בלי שם. אל יפול לבך עליך, עוד תמצא נערה בעירנו אשר תתן את ידה לך. יתן ה׳ והרוחתי בשנה זו את הכסף אשר יתנו לך לנדה! ואז תשיג ידך לכונן לך בית מלאכה ושכרת לך פועלים עוזרים למלאכתך וחיית חיים שלוים ונעימים באמת.

בדבר הזקן את דבריו אחז את הכף בידו לא רחוק מפיו ובעיניו הכהות הביט אל יעקיל, אשר השח את ראשו ויבט אל הקערה מבלי הוצא הגה מפיו. ככלות הזקן את דבריו גמגם יעקיל בכבדות:

— התדמה כי אדע מה לעשות ובמה לבחר? אך כמו ירא אני לבוא בברית הנשואין —

— כל איש מישראל מחויב לקחת לו אשה; ולמה זה תירא? — קרא הזקן וישאב מלוא כפו ויגמאנה אל פיו — התבשיל בבר הצטנן, אכול, יעקיל!

— גם „כלה" מצאתי לך — אמר הזקן אחרי אכלם בשאפו את אבק הטבק לאפו.

יעקיל העיף מבט שאלה אל הזקן ויחכה כי עוד מעט והגיד לו מי היא הנערה אשר הוכיח לו.

— הנערה היא „בריה" נפלאה, בת „בעל הבית", אביה מופלג בתורה גם נדה יש לה כמאתים רובל, האם לא „שדוך" טוב הוא?

— מי היא? —

— מי היא? — שנה הזקן את שאלתו בדפקו באצבעו על

תבת הטבק אשר בידו — ידבר נא ראשונה השדכן את אביה ואם יחפץ בך אגיד לך את כל ונוכחת כי טוב לך השדוך מאד. כן, בלי נדר, מחר אשלח שמה את השדכן — כלה הזקן את דבריו וירח את הטבק ברצון.

— בכל זאת חפצתי... גמגם יעקיל בלשונו ולא כלה את דבריו.

— מחר, מחר, אם ירצה השם, תדע את כל —
יעקיל קם ממושבו ויצא החוצה לשאף רוח צח.

IV

בבית פלטיאל האופה רבה התכונה. קירות הבית והתקרה נמשחו בפיד, רצפת הבית כסתה בחול צהוב, הספסלים ורגלי השלחן גורדו בסכין ורוחצו למשעי; על השלחן פרושה מטפחת אדומה וממעל לשלחן תלויה מנורה ועל שוליה מעשי צעצועים מניר אדום. יעקיל יושב בראש ועל ידו צדוק אבי־אביו, לבוש בגד אטלס, אשר שונה מראהו מרב ימים, ותגור אזור משי אשר ירש מאביו. אחד הקרואים מספר באזני היושבים סביב לשלחן קורות הימים שעברו: מפקיד העיר הרשע, ימח שמו, שבימיו נרצפו חוצות „רפשון" ראשונה באבנים, ועוד ממקרים רבים וגזרות שונות. הקרואים מטים אזנם לספוריו; גם יעקיל יקשיב, כנראה, לדבריו. כאשר יצחקו הקרואים יצחק גם הוא עמהם, אבל אך קול דברים יגיע לאזניו, מוחו ריק, רעיוניו נבוכים ומבלבלים ולא ידע נפשו.

— קח את העט וכתוב את התנאים! — פנה צדוק אל בעריל הלבלר.

פלטיאל נגש אל דף הספרים הקבוע מעל הפתח ויקח משם גליון, דיו ועט אשר הכין בעוד יום ויציגם על השלחן.

בעריל הוציא מצלחת חזהו את המשקפים ויחל לנקותם במטפחתו האדומה, ויתבונן בהם רגעים אחדים וינקם עוד הפעם בקצה מטפחת השלחן וישימם על אפו. על חצי הגליון סלסל בעריל את המלה הראשונה „המגיד", באותיות גדולות, עגולות וסבוכות יחד, ואחרי כן החל לכתוב באותיות קטנות.

— חתום פה את שמך — פנה בעריל, ככלותו לכתוב את ה„תנאים", אל יעקיל.

יעקיל לקח את העט בידו הרועדת ויחתום את שמו באותיות מקוטעות.

— איפה הכלה? הכלה איפה?

ועלמה דלה כבת עשרים ושמונה שנה, פניה ירקרקים, לחייה צנומות, מצחה קמוט, ראשה כפוף ועיניה מביטות לארץ ולכן לא נודע מראיהן, באה מחדר הנשים ותגש נבהלה ונדהמה אל השלחן. היא הכלה.

— אחזי נא בקצה המטפחת ו„קבלי קנין"— הגיע לאזניה קול אחדים מן הקרואים. ותאחז בקצה המטפחת אשר ביד בעריל.

— הרפי עתה — אמר בעריל.

דמיה המעטים פרצו אל פניה ותתאדם גם פני יעקיל אדמו.

— עתה חתמי שמך על הגליון —

הכלה לקחה את העט ותחל לכתוב את שמה וכנויה, ידה רעדה והעט התנודד כשכור על הניר, האותיות יצאו עקומות ומדולדלות, אחת למעלה ואחת למטה.

— שתיקה יפה! — קרא בעריל בקול וה׳ ויחליק בידו את שפמו וזקנו ויחל לקרא את ה„תנאים".

טררר! — נשמע פתאם קול כלי החרס הנשבר על המפתן אחרי כלות מקרא ה„תנאים".

— מזל טוב! מזל טוב! מזל טוב! — קראו הקרואים בקול גדול, ודמי יעקיל קפאו בקרבו — מזל טוב! מזל טוב! מזל טוב! — נשמע גם מחדר הנשים.

כוס אחת הוגשה ליעקיל והשניה לצדוק והם שתו ראשונה „לחיים". אחרי כן החלו הכוסות לסוב מפה לפה אל כל הקרואים; כעבור רגעי מספר עמדו הכוסות עוד הפעם לפני יעקיל וצדוק. הקרואים ישוחחו ויאנחו על הימים הטובים שעברו ואינם עוד; זכרו את השנים הטובות, בטרם יהיה עוד ה„אקציז" בארץ והיי"ש נמכר בזול „כמים" ויהמו; כל אחד מספר מעשי נערות מימי נעוריו איך שמחו בשמחת תורה, בשמחת בית השואבה ובפורים; יזכרו זאת הזקנים ועיניהם הכהות תבהקנה רגע בברק הילדות ושביב שמחת הנוער יראה על

פניהם, אך כעבור רגע תכהינה העינים כשהיו, שביב השמחה ידעך ואנחה מרה תפרוץ מלבבם: „עברו השנים הטובות, עברו לבלי שוב עוד... נקחה נא אפוא עוד מעט יי"ש!" והכוסות תעשינה שנית את דרכן סביב השלחן להשקות ולנחם את הנפשות הנאנחות על צוק העתים האלה.

— ונשמותינו אנו כאין בעיניכם ?— צפצפה בצחוק „כשר" שרה ה„מגדת" בצאתה מחדר הנשים — כי תקחו לכם את כל היי"ש ולנו לא תתנו מאומה ?—

— צדקה בדבריה, צדקה — אמר פלטיאל ויקח מן השלחן צלוחית וכוס ויתן על ידה.

הקרואים כלו לשתות ו„לטעם" וילכו להם אחד אחד.

גם יעקיל — אחרי תתו טבעת זהב להכלה לתשורה — וצדוק קמו ממקומם ויצאו מן הבית.

— יקחם אפל! —דבר יעקיל לנפשו בשכבו על משכבו— המה בלבלו את מוחי... מי מלל לי לפני שבוע כי היום אהיה ל„חתן" ? מה מהרה היה הדבר הזה... אבל איך יכלו לי ויפתוני לבוא עמה בברית התנאים? הלא מכוערה היא מאין כמוה !—

והנה הכלה עומדת לנגדו והוא מביט אל פניה הירקרקים, אל מצחה הקמוט ואל לחייה הצנומות, וכל גופו ירעד למראה התמונה הזאת: „מה רע מראה! ומה לי יחוסה? מה יתן לי ומה יוסיף לי אם אביה בעל תורה הוא ?... גם איננה עוד צעירה לימים..."

הוא מתהפך על צדו ועוצם את עיניו, והנה הוא בווארשא: הוא יושב אל השלחן בחדר קטן ונקי ולעמתו עלמה כבת עשרים שנה יושבת ותופרת כתונת בעד אחיה הקטן. מצחה לבן וחלק ושערותיה הצהובות מכסות אותו עד החצי, פניה ארוכים וחורים מעט ומפיקים לאות ורפיון כח המוסיף להם לוית חן, על שפתיה האדומות מרחף שחוק קל ונעים; והוא מתבונן אל פני הנערה היפה הזאת ומתענג מאד; וברגע יזכור את הגן הזכסי, אשר פגשה שם בפעם הראשונה בשבתה יחד את בת אדוניו אשר הציגתהו לפניה; ומני אז והלאה שמח מאד באשר אנה המקרה לידו להיות בחברתה, ובעבור איזה זמן החל לבקרה

גם בבית הוריה. יזכור כי ימים אחדים לפני עזבו את ווארשא בא אליו שדכן שלוח מהוריה וישדך לו את הנערה הזאת.

„למה זה רצתי „רפשונה" ? הלחטף לי את „האוצר" אשר מצא לי אבי־אבי ?... מדוע לא באתי אז עמה בברית התנאים ?... ועתה ?... עתה ?..." הגה יעקיל בפקחו את עיניו. הוא הרגיש כי לבבו יתר ממקומו, איזו מרירות תשתפך בכל עורקיו, גוו ילהט גחלים וראשו בוער עליו כתנור. הוא התהפך עוד הפעם על משכבו ויכר מעליו את המכסה עד חזהו.

„הסכלתי עשו, הסכלתי מאד... אבל מי יאלציו ?... אם לא אחפץ האם יקשרוני פה בעבותים ?... אבל יתומה היא... רע, רע מאד ! נפלתי בפח".

יעקיל התגודד וכמו נדמה לו כי עדת נמלים נעים ונדים בגויתו פנימה.

עוד זמן קצר התהפך יעקיל מצד אל צד, אחרי כן קם ממשכבו ויוצא מצלחת בגדו פפירוס ואלית ויאר ויעשן ויבט בעד החלון החוצה.

בהוצות השלך הס, אור הבקר כעין מראה התכלת היה שפוך מסביב על כל הבתים. מקצה המבוי־ה נשמע קול תרנגול קורא וכרגע נעורו כל התרנגולים מסביב ויתנו קולם בשירם הידוע. גם התרנגול האמוץ אשר ישב תחת השלחן בבית צדוק קם על רגליו וירכן מעט את ראשו הצדה ויקרא גם הוא בקול קורע אזנים. יעקיל שב ויעל על משכבו. עוד זמן רב שבע נדודים ויתהפך אנה ואנה, אך כעלות השמש סוגרו עיניו מעט ויישן.

V

כעבור שני ימים אחרי התנאים הלך יעקיל לבקר את הכלה. בבואו הביתה לא היה שם איש מלבד הכלה, אשר נבהלה מאד לבואו ותהי כנבוכה. היא הושיטה לו ידה בחלחלה, פניה אדמו ותורו חליפות, ידה רעדה בכפו ומלים נעתקו מפיה.

— שב נא ! — אמרה לאחרונה ברב עמל.

יעקיל ישב וישעל פעמים אחדות אך לא מצא דברים בפיו

— מדוע תעמדי את? — שאלה יעקיל בעבור עת לא מעטה.

— אין דבר! — ענתה בקול דממה ותתאדם. ברגע נגשה אל השלחן ותשב נגדו ותשפל עיניה לארץ.

ככה ישבו זמן רב מבלי דבר דבר ומבלי הבט איש אל פני רעהו.

— התמיד שוררת בביתכם דממה כזאת? —

— לא תמיד — גמגמה בלשונה.

„כאלמת הנני בעיניו, כמו לא יכולתי הוציא הגה מפי, ולמה זה אתאדם לרגעים? למה זה אבוש?" תהעורר זלאטע על נפשה, „בודאי יחשבני לפתיה, ל„בהמה"".

— היית בווארשא ימים רבים? —

— שבע שנים! — ענה יעקיל ויבט אל פניה.

זלאטע חפצה להקיפו בשאלות שונות: „מה חיי הערים הגדולות? במה יבלו שם את העת?" ועוד שאלות כאלה. ובפיה כבר נכונה השאלה: „ומה ווארשא בעיניך? בודאי עיר יפה היא מאד", גם חפצה להוסיף בהלצה: „ואולי תעלה ביפיה וגדלה גם על „רפשון" עיר[illegible]", אך בפתחה את שפתיה לשאול נעתקו מפיה מלים ותאלם דומיה. רגשי כעס ובזיון עצמה מלאו את לבבה ופניה אדמו עוד יותר, וכאשר הוסיפה לשבת [illegible]ם כן הוסיפה להתרגז ולהתקצף על נפשה, לבה נפל עליה ולא הרהיבה בנפשה גם לשאת עין אליו.

הדלת סבבה על צירה ופלטיאל בא הביתה והטלית ותפילין תחת זרועו. זלאטע הרגישה כמו [illegible] אבנים כבדות מטל [illegible]

ותשאף רוח מעט.

— הנשמע כזאת בימ[illegible] — אמר פלטיאל [illegible]חוק קל — [illegible]

יראה החתן את הכלה לפני החתונה?

צחוק קל עבר על שפתי יעקיל.

— כאשר לקחתי לי את רבקה, עליה השלום, לאשה לא ידעתי אותה עד אחר החתונה, ולעיני אנשים בשתי לדבר עמה גם ימים רבים אחרי החתונה, ועתה עולם אחר.

— תני מה לאכול — פנה תוך כדי דבור אל זלאטע — הנה החתן יאכל אתנו.

— רב תודות לך, כבר אכלתי —

— הבי הבלים! — קרא פלטיאל — לא אניח לך כר[illegible]

גדולה, מעט יין שרף נשאר לי עוד מליל ה„תנאים" ושתינו „לחיים" וטעמנו מה.

בצאת יעקיל ופלטיאל מן הבית, החלה זלאטע להתהלך אנה ואנה במהירות, פניה היו פני להביס, אזניה אדומות כדם וכל קרביה המו. היא אחזה את ראשה בשתי ידיה ותדמה בנפשה כי עוד מעט והתפוצץ לרסיסים: „אוי! אוי! מה גואלתי בשבתו פה! אוי, מה גואלתי, מה גואלתי!"

„גואלתי, גואלתי!" נשמע קול יאזניה כמו קראו אחריה מלא המון אדם רב.

„איך אשא עתה את עיני אליו בבואו הנה שנית? אנה אני באה?"

במחשבות כאלה רצה זלאטע בבית הנה והנה זמן רב עד אשר הרגישה רפיון ולאות בכל אבריה, ראשה סחרחר ועיניה כמו הוכו בסנורים ותצנח על הספסל אשר נקרה לפניה. זמן רב ישבה בלי נוע. ידיה חבוקות יחד, עיניה תעו באויר ולא ראו מאומה. פתאם נפתחה הדלת ופלטיאל בא הביתה. זלאטע לא ראתה אותו בבואו.

— מה זה היה לך? — שאל פלטיאל בקול פחדים — ראי נא מה נפלו פניך!

— אין דבר, אין דבר — ענתה זלאטע נבוכה.

כל היום לא ידעה מנוח, גגשותיה המו, כלי עבודתה נפלו בידיה ואת אשר עשתה — לא ישר בעיניה, כצל התהלכה ותהי נדהמה.

בעלותה בערב על משכבה עזבה כחה וכשכורה צנחה על הכר ותישן. והנה... היא יושבת ליד יעקיל ומתרפקת עליו באהבה, מבטי עיניה יישירו נגד עיניו היפות, לבה יפעם בחזקה, דמי עורקיה ימהרו במרוצתם, והנה יעקיל ישפיל ראשו אליה, שפתיו הדגלקות תדבקנה בלחייה... והיא התחבקהו בזרועותיה בחזקה ותכסה את פניו בנשיקות להבות... ופתאם דחף אותה בשתי ידיו ויפער את פיו בשחוק נורא:

— פתיה כפרית! הן לא תדעי גם לפצות פה לדבר עם איש ועוד תחשבי בלבך כי אני אהיה לך ל„חתן"? — ובדברו עזב כרגע את הבית ויסגר את הדלת אחריו בקול רעש גדול.

אַלפי רמחים קֹהים דקרו פתאֹם את לִבָּהּ.

— אוי! אוי! אוי! — צעקה בשארית כחה.

— זלאטע! זלאטע! — קרא פלטיאל, אשר התעורר לקול צעקתה משנתו — מדוע את צועקת? התעוררי נא משנתך.

זלאטע התעוררה מעט ותפקח את עיניה. רגעים אחדים היתה נבהלת ולא ידעה נפשה.

— ירקי, זלאטע, שלש פעמים — ..

זלאטע שמעה בקול אביה ותרק ותמח נטפי זעה מעל פניה.

— מה ראית בחלומך? —

— אינני זוכרת, דקרוני ברמחים —

— יהי לטובה; מסתמא לא קראת „שמע" על מטתך —

— לא אזכור —

— הסירי נא ידך מעל לבך — הביע פלטיאל את עצתו ויישן כרגע.

זלאטע התהפכה על משכבה זמן רב, לפנות בקר סגרו עיניה ותישן גם היא. . . .

VI

אחרי החתונה.

יעקיל יושב אל שלחן מלאכתו בחדר שנאספו בו הנשים בעת ה„תנאים". הוא יושב בלי בגד עליון על בשרו, שרולי כתנתו מפשלים על זרועו, בידו האחת אוחז פצירה־פים ובידו השנית חתיכת נחשת ועושה את מלאכתו בחריצות. על שלחן המלאכה, על הספסל ועל קרקע החדר מפוזרים פה ושם פטישים, מקדחות, כדורי חוטי נחשת, שפופרת להפיח בה את האש ומנורה קטנה. כל השלחן מכסה באבק צהוב דק הנגרר מן הנחשת. סמוך לשלחן נצב סדן קטן.

מלבד יעקיל אין איש בבית. פלטיאל לא שב עוד מבית המדרש. זלאטע יצאה אל השוק לקנות אוכל וחניכים ועוזרים אין לו עוד.

יעקיל הפסיק לרגעים במלאכתו.

„שלשה שבועות!.. הנה יעקיל נכאים — עד העת ההיא היתה עוד ה„ברירה" בידי, ועתה אבד כל מנוס... החופה העמדה — בא הקץ... קץ לכל חלומותי ותקותי... שלום לך, ווארשא! שלום לכן, שנות הבחרות! עברו הימים הטובים... תושב „רפשון" הנני עתה עד יומי האחרון".

יעקיל העביר את הפצירה־פים ע׳ הנחשת אנה ואנה בלי כונה פתאם הפסיק במלאכתו.

„הה, מרים, מרים! מה מאושר הייתי לו שמעתי אז בקול השדכן לעשות חוזה עם הוריך ולכתוב את התנאים", כי עתה לא ידעתי את „רפשון" זאת זלאטע..."

„מה מכוערה היא!... עתה נמאסה בעיני רב יותר מאשר היתה לפני החתונה... הפאה הנכרית תשחית את תארה מאד... כקוף הנה בעיני... אני, אני לבדי אשם באסוני... איש לא הכריחני לתת את ידי לה". — —

„אך הלנצח אסבול ואתענה פה? האם לא אצא עוד לחפשי מבור צרה זה? לא, היה לא תהיה! הכפר הנתעב הזה ישים מחנק לצוארי, צר לי פה המקום... אנוסה מפה..."

יעקיל הוסיף לגרר את הנחשת במהירות, אך כעבור רגעי מספר רפו ידיו שנית.

„אנוס מפה? — לעג יעקיל בשחוק מר למחשבתו זאת — אברח? ומה יאמרו הבריות?... להיות למלה בפי כל... לשחוק וללעג... לא! עברו החיים החפשים, לעבד נמכרתי..."

„אבל מה לי ולבריות ואם ישחקו עלי?... לא! לא אשב בה! אחת היא לי אם ישחקו עלי הבריות אם אין? לא אוכל להיות חיים כאלה, לא אוכל, לא אוכל!..."

„ומה תאמר היא?... האם תביט ותשקוט?... האם לא תרדף אחרי אל כל אשר אלך ותרעיש עלי שמים וארץ? רע מאד! נלכדתי בפח..."

„ועל כל זאת עלי להודות להזקן, הוא הביאני אל הבור הזה, הוא חפץ לעשות אותי ליהודי כשר... כן, את חפצך אמלא..."

יעקיל החל עוד הפעם לגרר את הנחשת.

— כבר תרעב בודאי — קראה זלאטע אשר באה הביתה ומקצה המטפחת אשר עליה, הוציאה לחם, חמאה, גבינה וזנב דג מלוח.

— לך ורחץ ידיך כי כבר עברה השעה העשירית — אמרה זלאטע בקול תחנונים ותפרש מטפחת על השלחן ותשם לפניו לאכול.

— אולי תשתה מעט יי"ש? — וטרם יענה על שאלתה יצאה מן הבית וברגלים ממהרות הלכה אל בית היין לקנות יי"ש במחיר שש אגורות.

לאשר הביאה את היי"ש קם יעקיל ממקומו וירחץ את ידיו ויאכל את הלחם, את החמאה ואת הגבינה, וזלאטע אכלה פת לחם וזנב דג מלוח. אחרי הארוחה הסירה זלאטע את המטפחת מעל השלחן ויעקיל שב למלאכתו.

— מה אבשל היום לארוחת הצהרים? —

— אחת היא לי, בשלי מה תבשלי — ענה יעקיל בעצלתים.

— האבשל פול, עדשים ואולי אכילה קלה: גרש וחלב? —

— בשלי הטוב בעיניך —

צל קל כסה את פני זלאטע. רגעים אחדים שתה עצות בנפשה, ואחרי כן נגשה אל התנור ותוצא משם סיר קטן ותשפשפהו במים, ותבקע עצים ותשימם על האח, ואחר יצאה עוד הפעם אל השוק לקנות צרכי ארוחת הצהרים.

בערב היום ההוא ישבו יעקיל וזלאטע וישתו חמים, יעקיל ישב דומם תפוש במחשבותיו ויחלק לרגעים את שפמו הארוך וזלאטע ישבה נגדו ותבט אל פניו לרגעים. הפאה הנכרית כסתה את חצי מצחה, פניה אדמו מעט, עיניה הבוערות היו סגורות מעט ונשימתה קצרה מאד. לרגעים העיפה עיניה בו וכאשר נפגשו מבטיהם יחד ראתה כי עננה שוכנת עליו והוא מושך את שפמו בכח.

יעקיל קם ממקומו ויכן אל הפתח פעמיו.

— אנה אתה הולך? — שאלתהו בקול רועד מעט ויאוש נראה בעיניה.

— לשאף רוח מעט — ענה ויצא מן הבית.

VII

עברה כשנה תמימה אחרי החתונה. כל הימים האלה היו ימי חול, ימי רגז. בכל העת הזאת חשב יעקיל על אדות שנות הבחרות אשר חלפו ואינן, על אדות מ ר י ם אשר לא יראנה עוד לעולם; והזכרונות האלה הוסיפו לו געגועים ונפשו נקעה מזלאטע עוד יותר.

גם חיי זלאטע היו רעים ומרים מאד. היא ראתה כי יעקיל לא יאהבנה, הוא מתרחק ממנה, גורע שיחתו עמה, לא ישאל לשלומה: „הבריאה היא אם אין?" ואהבתה אותו גדלה מאד; ובימים האחרונים

התלקחה בלבה אש זרה, אש קנאה, והאש הזאת לחכה את כל לשד עצמותיה.

באחד מימי האביב בבקר ישב יעקיל לפני שלחן מלאכתו ויעבוד את עבודתו בעצלתים. השמש שלח קרני אור מסביב. השמים, אשר נראו בעד החלון, היו טהורים ובהירים ואך במקומות שונים נראו כתמי עבים לבנים. הרפש, הממלא חוצות רפשון בימות הגשמים, יבש, ולעומת זאת גדל הריח הרע העולה מן האשפות. כל הדלתות והחלונות היו פתוחים לרוחה. שעון העיר השמיע השעה התשיעית.

— יעקיל! הן הגיעה השעה התשיעית ומתי תתפלל? —קראה זלאטע ותצא החוצה.

יעקיל הניח מידו את המספרים וחתיכת נחשת־קלל על השלחן ויקם ממושבו ויגש אל הדלת ויקח מעל צידה את בגדו העליון וילבשהו, אחר נגש אל הארגז ויוצא את ה„טלית ותפילין" ויתעטף בהם.

רגעים אחדים עמד נשען על הארגז, מבטי עיניו תעו בבית ותעמדנה על איזו נקודה בקיר ושפתיו נעות. אחרי כן התעורר ממחשבותיו ויגמגם בלשונו מלים מקטעות וירק וכרגע פשט ויסר את הטלית והתפילין מעליו.

ברגע ההוא שבה זלאטע הביתה.

— הכבר כלית להתפלל? — שאלה זלאטע בתמהון.

— כן! — ענה יעקיל בבשת פנים.

— ברגע אחד יתפלל תפלה שלמה! הלא זה עתה התעטפת בטלית? —

יעקיל לא ידע מה לענות, עתה זכר כי אמנם לא החל עוד להתפלל.

—יוכל היות כי בהיותי תפוש במחשבותי דלגתי על איזו מלים—

— היית תפוש במחשבותיך? כן, כן, הלא זה הדבר כי החילות לחשוב מחשבות רבות בימים האלה. התדמה כי אינני יודעת מה הן מחשבותיך? צר לך, אמלל, כי אשתך נצבת לשטן לך ולא תתנך להתרועע עם זעלדעטשקע! —

— מה ענין זעלדע אצל התפלה? —

— הראיתם תם ומתמם כזה? לא ינעם לו לשמוע ב־בר איש כרה בזעלדע. חכה נא, חכה מעט! שוטה! פתאם תבוא על שניכם

יהד! אפגשה נא אותה בשוק וחרפתיה וגדפתיה כאחת הריקות. את מרירות לבי אשפך עליה בקללות ה„תוכחה". ידעו נא כל יושבי עירנו מי ומה היא זעלדע; השמעת? ה„מופקרת" הזאת לא תדע בושת ותשלח מדנים בין איש לאשתו! —

— התשימי מחסום לפיך אם לא? — צעק יעקיל בכעס — הרפי מדבר, כי...

— על אפך ועל חמתך אקרא דוקא בקול ואתה נסה נא לנגוע בי! הוא דמה כי אביט אל כל זאת ואחשה. הוא יתנה אהבים עם נערות שובבות ואני לא אפצה פי; לא! צעוק אצעק בקולי קולות למען ידעו. —

סביב חלונות הבית התאספו אנשים ונשים, נערים ונערות. יעקיל לא ענה דבר אך פתח מהר את הדלת ויצא החוצה.

זמן רב קללה עוד את יעקיל קללות נמרצות, אף כי הרחיק ללכת ולא שמע עוד את קולה. אחרי כן נגשה אל החלון ותחל לקלל את הנאספים מסביב; האנשים נשמטו אחד אחד וילכו להם, ובני ה„חברה הלבנה" ענו אחריה בקול גדול וארוך:

„הוררררא!!" וינוסו על נפשם.

זלאטע עמדה רגעים אחדים לפני החלון נדהמה מקצף ומרירות נפש. אך כשוך חמתה ורוחה הסוער שקט מעט פרצו זרמי דמעות מעיניה ותבך תמרורים. בראש כפוף ובידים רפות נגשה אל הספסל ותשב עליו. דמעות חמות ומרות נזלו על לחייה באין הפוגה:

זעלדעטשקע... היא הסבה בכל זאת... היא נסכה עליו רוח עועים...

וזכרון מחזה אחד חלף במוחה וכל דמיה רתחו:

לפני שלשה שבועות והיום היה יום צח ובהיר. יעקיל ישב לפני שלחן מלאכתו ויקצץ בפח נחשת. גם היא ישבה בחדר המלאכה ותרקם דרדס, ובחדר שררה דומיה, הדלת נפתחה וזעלדעטשקע, בת משה יונה הסנדלר, באה הביתה ותגש אל יעקיל ותשאלהו: אם יתקן לה את עגילה אשר באחת מאזניה.

— ומדוע לא? — ענה יעקיל בפנים צוהלים ויעף את עיניו בפניה העגולים ובלחייה האדומות — הלא זאת היא מלאכתי.

— אבל הנני חפצה כי תתקנהו לי עתה — ענתה זעלדע ותתיפה

מעט ותכף את ראשה נגדו בחן להראות לו כי באזן אחת העגיל מקולקל.

— למען עלמה יפה-פיה כמוך נכון הנני לעזוב את עבודתי בכל עת ובכל שעה. והנני למלא את מבוקשך לתקן את עגילך כרגע— ענה יעקיל בשחוק קל ויבט אל עיניה השחורות.

הדברים האלה יצאו מפי יעקיל ודמי כל עורקיה היא פרצו אל פניה וכל יצוריה בערו באש קדחת.

— הביטו נא אל בעלי אשה בימים האלה — ענתה זעלדע בעינים מפיקות חן — גם המה יעשו כמעשה הבחורים לדבר חלקות באזני עלמות.

פתאם חדלה מבכות ובחמת רוח קראה: כן, כן, הוא יאהבנה; אולם המות יחתפם ולא יזכו להתענג על אהבתם !—

כעבור רגע נפתחו שנית גלות עיניה ודמעותיה שטפו על לחייה הצנומות.

VIII

ויעקיל התהלך ברחוב תפוש במחשבותיו. רוח צח נשב בחוץ והשמש כבר נטה לערוב. יהודים כפופים, לבושי בגדים מטולאים וקרועים, ממהרים ללכת אל בית המדרש להתפלל תפלת המנחה וברוצם ירכסו את ווי בגדיהם. יעקיל תועה ברחוב מבלי דעת מה לעשות ואן לפנות. אל בית המדרש לא חפץ ללכת, לטיל מעט מחוץ לעיר לא מצא לו רע נאמן ללכת עמו ולבדו מאן לטיל.

קללת אלהים רובצת על הערים הקטנות — חשב יעקיל ויתמרמר בלבו — אין לי פה אף רע אחד כלבבי אשר אוכל לשפוך שיחי בחיקו.

—יעקיל ?—הגיע לאזניו קול איש מאחוריו— כמעט לא הכרתיך.

— אבי־אבי ?—

— נלכה נא יחד להתפלל „מנחה"—

יעקיל הרחיב מעט את צעדיו וילך דומם עם אבי־אביו עד בואם אל בית התפלה אשר לחרשי עץ.

שם לא נעם ליעקיל מאד. הוא הרגיש בנפשו כי זר הוא במקום הזה, לא ידע מה לעשות ואיפה לשבת, גם בוש מאד להביט בפני המתפללים; הוא חפץ אבל לא יכל עוד לצאת משם, אף כי הזקן הסב כבר את פניו למזרח ויתפלל בכונה ולא ראה אותו.

לאשרו החלו להתפלל „שמונה עשרה". המתפללים עצמו את עיניהם ולא הביטו אליו וסערת רוחו שקטה מעט.

אחרי התפלה קם יעקיל ממקומו וישם פניו אל הדלת, אך צדוק נגש אליו וירם את ידו לאות כי יחכה לו עד כלותו תפלת „עלינו", וכאשר כלה תפלתו שאלהו על אדות דברים אחדים.

יעקיל לא הספיק עוד לענותו על שאלותיו וכל באי בית התפלה וה„רבי" בראשם ישבו לשלחן ללמוד „עין יעקב".

— עלי לשבת עתה אל השלחן ללמוד. אחרי תפלת המעריב נשוב לדברינו, קח גם אתה את ה„עין יעקב" ושב אל השלחן —

בפעם הראשונה אחרי צאתו מן ה„חדר" ישב יעקיל ללמוד. פניו אדמו מבושת בקחתו את הספר בידו ויפתחהו ולא ידע אפוא למצוא את שעור הלמוד.

— זה מקומי! — שמע יעקיל פתאם קול מאחריו.

הוא הסב את ראשו ויבט אל פני הדובר בו והנה „שמואל'קע הפרה" עומד עליו. הוא קם ממקומו, פניו בערו כאש ויאמר לעזוב את השלחן.

— שב נא, שב, אך התקרב מעט אל היושבים וישבתי גם אני על ידך —

יעקיל התרחק מעט ו„שמואל'קע הפרה" ישב על ידו ויקח את ה„עין יעקב" ויפתחהו. יעקיל חפץ לקחת לו „עין יעקב" אחר, אך שמואל'קע אמר אליו: „נלמדה יחד בעין יעקב אחד". ה„רבי" החל ללמד והנאספים שמעו באזנים קשובות לכל אשר קרא בה„עין יעקב". גם יעקיל הטה אזנו לשמוע את דברי ה„רבי" אף כי לבו לא הלך אחרי הלמוד.

ה„רבי" למד אז מסכת „ברכות" ויקרא לפני השומעים ה„מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד, מה פורענות באה לעולם? אמרה לה חברתה: איני יכולה, שאני קבורה במחצלת של קנים; אלא לכי את, ומה שאת שומעת אמרי לי. הלכה היא ושטה ובאה, ואמרה לה חברתה: חברתי! מה שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה: שמעתי וכו' וכו'" הספור הזה הפיק רצון מיעקיל מאד ויעורר חושיו בו; וישם אזנו באפרכסת לשמוע את

דברי ה„רבי" ובכליון עינים חכה לשמוע מפיו עוד ספורים נעימים ונפלאים כאלה.

בכלות ה„רבי" את ה„שעור" קמו כל שומעי לקחו להתפלל ערבית. אחר התפלה שבו יעקיל וצדוק לשיחתם.

בין כה וכה התאספו יחד כל הנשארים בבית התפלה וישאו מדברותיהם על הממלכות ועל הארצות, על מלכותא דרקיעא ועל ממלכות הצדיקים בארעא.

יעקיל וצדוק נלוו גם הם אל המשוחחים וישמעו את ספוריהם ושיחותיהם. ארץ חדשה ושמים חדשים נגלו פתאם לפני יעקיל: עולם הדש, תורה חדשה ורעים הדשים ראו עיניו — —

בעלותו על משכבו לישון, הרגיש, כי נגולו אבנים גדולות וכבדות מעל לבו, הרגיש, כי שבו אליו ימי נעוריו ובלבו נולדו רגשות נעימות ובמוחו תקננה מחשבות מרגיעות אשר לא ידע שהרן.

למן היום ההוא והלאה היה יעקיל לאחד מבאי בית התפלה מדי יום ביומו, בין מנחה למעריב שמע „עין יעקב" וישב תמיד אל השלחן ליד „שמואל'קע הפרה"; ואחרי תפלת ערבית התחבר אל מספרי החדשות והשומעים התמידים וישאב ידיעות מעולם הפוליטיק. בעת מעטה רכש לו ידיעות מעולם היהדות הפנימי המושך אליו בקסמי נועם את לבות האנשים הפשוטים; ולמן העת ההיא לא היה עוד בודד ברפשון, כי היה בעיניו לחבר בבית התפלה ולאבר מכלל ישראל.

כל אשר הוסיף יעקיל להתחבר עם החברה „עין יעקב" שכח את חייו הקודמים, ווארשא לא לקחה עוד את לבבו וגם על אדות מרים לא חשב עוד כבראשונה; וידמה בנפשו כי לא יצא מעודו מעיר רפשון וחוצה, פה נולד ופה ישאר עד בוא קצו.

גם בחייו ביתו נכר שנוי גדול לטובה. את זלאטע לא אהב גם אחרי כן, אבל דבר וישוחח עמה ויספר לפעמים באזניה מן החדשות אשר שמע בבית התפלה. הוא נוכח לדעת, כי על כל איש ישראל לקחת אשה, ומה אפוא ההבדל בין אשה זאת לאשה אחרת? כל אשה אשה היא; ובעבור שנים אחדות וזלאטע ילדה לו בנים אחדים הוטב ליעקיל עוד יותר. בעתות החופש השתעשע עמהם וישאם בזרעותיו, הניעם על ברכיו, דבר אליהם בלשון הילדים, וזלאטע שבעה לה נחת ועונג בהביטה אל שעשועיו עם הילדים האהובים.

לא שכחה כבר את הקטטות שנפלו ביניהם בימים הראשונים אחרי חתונה.

IX

אחרי עשר שנים.

אך כלה היתום לאמר „קדיש־עלינו", רוב המתפללים קמו ממקום מושבם ויצאו מבית התפלה; השמש הוציא נרות אחדים מן התיבה ויכבם, ויגש אל המנורה התלויה מעל השלחן ויקטן את אורה מעט, אחרי כן צבר על ידו את הספרים המפוזרים על השלחן וישימם בארגז־הספרים וילך לו. הנשארים בבית התפלה התאספו יחד לפני התנור וישאלו ויספרו חדשות. גם יעקיל ישב עמהם, כי אהב מאד לשמוע חדשות.

— אינני יודע איזה משוגע יבחר לשבת פה? לולא זקנתי ולולא היתה רגלי שבורה, מה תחשבו, הישבתי פה אף יום אחד? אך משוגעים וחסרי דעה ישארו פה על מקומם. שם גם גבר לא יצלח מרויח כסף אוצרות — קרא יונה איש חוה ציפע, חרש עצים זקן ופסח, במנוד ראש.

— כה יזכני ה' בשנה טובה כאשר צדק יונה בדבריו — ענה חרש עצים שני — למה אנחנו יושבים פה? למה נחכה? שם ימצא האשר על נקלה, ומה חיינו פה? נסבול מחסור ועוני כל הימים ולפעמים, למה נבוש, נרעב גם ללחם. השמעתם מה כתב בערקע איש יענטע גרונע? המגול הזה, אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, מרויח שם ממון קרח.

— ושמערקע „הבתולה"? ה„בריה" הנפלאה הזאת? — השמעתם מה שכתב? הוא מרויח כעשרים שקל ויותר לשבוע. התבינו? יותר מעשרים שקל לשבוע, היינו קרוב לחמשים רובל לשבוע, מי פלל בזאת? — קרא שלישי מן המדברים.

— ולמה זה תתפלאו? — קרא יונה, איש חוה ציפה, שנית — גבר לא יצלח, אני אומר לכם: גם ה„לא יצלח" היותר גדול מרויח שם אוצרות כסף....

— אולם הידעתם במה יעסוק שם? — שאל איש אחר. ...

— במה ויותר? הלא מגדלר הוא! — קראו אחדים הול ארי"

— היש לכם מושג כסנדלרות שמערקע ? וביחוד באמיריקא ימצא תופר-טלאים כמוהו קופצים על מעשי ידיו ! והאם לא השחוק הוא ? הוא היה שם ל... מצאו ! — אמר השלישי עוד הפעם.
— לכובש בגדים, לעושה לולאות, לתופר כפתורים, לרוכל...
— לא, לא תמצאו בשום אופן — היא היה— לשומר-מתים...
— מה ? לשומר מתים ? — שאלו כלם בתמהון.
— ועל ידי זה היה שם ל„אדיר" —
— האם אך לשמערקע קרה כדבר הזה ? — קרא יונה איש חוה ציפע— והמוצאות שם את בערקע גרונם בן תנחום שמעתם ? חיים פנחס יספר כי בעיניו ראה את ביתו והנה גגו מצכה זהב טהור.
— התזכרו שובבות הנער הזה בהיותו פה ? פה היה גנב פשוט ושם היה לגביר נכבד —קראו אחדים ביחד ויניעו בראשיהם הנה והנה.
עוד רבות, רבות ספרו איש לרעהו חדשות כאלה, ויעקיל הטה אזן לכל דבריהם ולבו לא נתנו לעזוב את גית התפלה. לאחרונה התאמץ בכל כחו ויצא משם וילך הביתה.
— „אל תשלט בך עין לרעה" : תפלת ערבית ארוכה התפללת הערב — קראה זאלטע בפגשה את יעקיל על מפתן הבית.
— לו שמעת — ענה יעקיל בשמחה גלויה, מבלי שמוע את דבריה — לו שמעת את אשר יספרו על דבר אמיריקא.
— איך לא תדע בושת ! בעל מלאכה עוזב את שלחן מלאכתו והולך לשמוע ספורי מעשיות...
— אוצרות כסף מרויחים שמה, הידעת את בערקע גרונם בן תנחום ההיט ? התזכרי מה שובב היה הנער הזה ועתה יש לו בית באמיריקא וגגו מצופה...
— בעל מלאכה עוזב את שולחנו ! והם יושבים ומרכים לו, ובשביל מה ? הוא יושב עם „הולכי בטל" ושומע ספורי הבלים ! —
— ושמערקע הבתולה ? מיליונים, מיליונים יאסוף שם...
— אני מדברת זאת והוא יענני אחרת. הנשמע כזאת ? בערב „יום טוב" יעזוב בעל מלאכה את מלאכתו ולא ישאיר גם כל עבודה לפועליו וילך לשמוע הבלים ושקרים על אדות בערקע ושמערקע „הבתולה". הלא תבוש, הלא תכלם ! —
— הידעת מה מעשי שמערקע באמיריקא ? מצאי את החדה !

בשום אופן לא תמצא—קרא יעקיל לאשתו בשכבו על משכבו לישן.

— הנח לי! מה לי ולעבודת שמערקע שם? — ענתה זלאטע בדברים כבושים — ובין כה וכה לא תעשה את עבודתך פה.

יעקיל התעורר משנתו בטרם בקר. בפקחו את עיניו הביט אל מטת זלאטע.

— זלאטע! התישני? —

— הא־א? — קראה כמתעוררת מעט משנתה.

— התישני? —

— מה זאת? — שאלה בפקחה את עיניה.

— התדעי את אשר אחשוב בעת? —

— מאין אוכל לדעת את מחשבותיך? —

— אולי טוב גם לי לנסוע לאמיריקא? —

— ההוכית בשגעון או יצאת מדעתך? האם לא מצאת לך עת אחרת לספר לי את מחשבותיך, כי העירותני עתה? — קראה זלאטע ברגז — הילד לא נתנני לעצם עין כל הלילה ואך באור הבקר התנמנמתי מעט והנה זה בא ומעירני משנתי...

יעקיל התהפך ברגז אל צדו השני. וזלאטה לא יכלה לישן עוד.

— מדוע באה פתאם מחשבה כזאת בלבך? — שאלה זלאטע כעבור רגעי מספר. רגעים אחדים עברו ויעקיל לא ענה מאומה. אחרי כן הפך את פניו אליה ויאמר: — מה תהיה „תכליתנו" אם אשב פה? הרות ימעט ויצער מיום ליום. מה אומר? הגם חיינו חיים? הילדים מתגלגלים כל היום בבוץ, ואנחנו הנוכל להדמות לבני אדם? לא אדבר עוד על אדותינו, אבל הילדים, מה תהי אחריתם? לדעתי אין לי עצה אחרת כי אם לנסוע לאמיריקא.

— האמנם תדמה, כי הכסף שם בהוצות כאבנים, ועליך אך לבוא ולצבור אותו? לחם ומים, בל אחטא בשפתי, יש־לנו גם פה, והלואי לא יורע מצבנו כה גם לימים יבואו, והילדים — ידאג להם ה'.

— השמעת על אדות „שמערקע הבתולה"? גבר לא־יצלח כזה מרויח שם כסף לרוב, ובערקע בן תנחום? התזכרי בהתהלכו פה ערום ויחף ממש, התזכרי, מה נבזה ומה שפל היה האיש הזה בעיני כל? ועתה הוא חי כאחד המלכים ומספרים כי גג ביתו מצופה זהב. התביני?—

— וְאַתָּה תאמין לזאת? מספרים — מַה יפסידו אִם יְסַפְּרוּ

הבלים ? שמעני נא , יעקיל , הסר מלבך את ההבלים האלה —

— ידעתי מראש כי אין לי את מי לדבר . מאד נסכלתי כי פציתי פי לדבר עמך על אדות זאת . התדעי את התבל ? פה נולדת ופה גדלת וכל ימיך חיית בעוני ומחסור ואין לך אפוא כל מושג מחיים טובים מאלה . —

היונק התעורר פתאם בקול בכי גדול .

X

עברו שני ירחים .

אל .לחן המלאכה יושבים פועלים אחדים ועושים :ת מלאכתם . זלאטה יושבת לפני העריסה ומניעה אותה ברגלה . פניה מפיקים דאגה ועיניה — געגועי נפש . שתי נערות קטנות עומדות משני צדיה נשענות ב־אשיהן הקטנות על ברכיה .

הדלת נפתחה ופלטיאל וצדוק באו הביתה . וכרגע באו :: החדר השני אשר ישבה שם זלאטע וישבו על הספסל מבלי דבר דבר. רגעים אחדים שררה דומיה בבית. פתאם פרצה זלאטה בבכי , גם היונק אשר שכב בעריסה החל לבכות ושתי הנערות אשר עמדו משני עבריה, בראותן את אמן בוכיה, החלו לבכות גם הן .

— מה תבכי , פתיה ? —קרא צדוק— אני אינני רואה פה כ. דבר עצב . הוא נסע לאמיריקא , יצבור שם כסף וישוב לביתו .

— מי יתן והיה ! — ענה פלטיאל באנחה .

— אבל לנסוע מבלי ידיעתי — קראה זלאטע בקול בוכים .

— ומה היה לו הודיעך לפני נסעו ? הטוב היה לך עתה מאז „מסתמא" ידע כי לא תתני אותו לנסוע ולכן נסע מבלי שאל את פיך . אני אומר לך כי בקרוב תקבלי ממנו מכתב ; עתה תראי : היקרך דברי , אם לא ? מתי נסע מזה ? לפני ששה שבועות ?

— זה שני ירחים —

— שמעיני נא , בתי , ואל תדאגי, יתן ה' וקבלת ממנו בקרוב מכתב מבשר טוב . —

רגעים אחדים החשו . זלאטע מחתה דמעותיה מעיניה ושביב תקוה נשקף מהן .

— ומה מצב המלאכה ? — שאל צדוס .

— לעת עתה יעבדו הפועלים. אך כמובן בלי השגחתו לא יעבדו פה הרבה —

השיחה נפסקה עוד הפעם.

— נושא המכתבים הולך! נושא המכתבים הולך!! — נשמעו קולות אחדים מן החדר השני. זלאטע קפצה ממקומה ותרץ אל הדלת. אחריה רצו הנערות ופלטיאל וגם צדוק, בן השמונים, מהר על משענתו לגשת אל הדלת. נושא המכתבים בא הביתה וימסר ליד זלאטע מכתב במעטפה גדולה. פניה אדמו וחורו ואדמו חליפות, ידיה רעדו מאד ולא יכלה הסר את המעטפה מעל המכתב. פלטיאל לקח את המכתב בידיו הרועדות ויקרע את המעטפה ויוצא את המכתב, ויקרא:

„לאשתי היקרה והנאמנה מרת זלאטע תחיה, ולילדי היקרים והאהובים יהיו. ראשית הנני להודיעך במכתבי זה כי הנני בריא ושלם. הודות לאל, יתן ה׳ ואשמע כזאת מכם תמיד, אמן.

שנית הנני כותב לך כי עזבתי את רפשון בלי ידיעתך, יען כי ידעתי שלא תתניני לנסוע בשום אופן, ולכן נסעתי חרש לבל ידע איש מזאת. החיים ברפשון נמאסו בעיני, בל אחטא בשפתי; לעת עתה לא טוב לי גם פה, אך אקוה לאל כי בימים יבואו אמצא עבודה וראיתי שכר בעמלי רב יתר מעתה. באניה סבלתי מאד, כי לא היה לי כל צדה לדרך. כל הנוסעים יכינו להם דברים רבים ושונים להשיב את נפשם בדרך ולי לא היה מאומה. באניה נסעתי ארבעה עשר יום. שבוע ימים אחרי בואי לאמיריקא חליתי. בשבוע העבר החלותי לעבוד באחד הפבריקים; לעת עתה אני מרויח ששה שקלים לשבוע, יתן ה׳ והרוחתי בקרוב יותר. אל תדאגי, אשתי, וגם אתם, ילדי, אל תעצבו. בקרוב אשלח לכם, ברצות ה׳, כסף.

ממני בעלך יעקיל.

הנני דורש באהבה בשלום אבי־אבי היקר והאהוב כמו״ה צדוק יחיה. כן הנני דורש בשלום חותני היקר מו״ה פלטיאל יחיה. גם אני דורש בשלום ידידי היקר והאהוב מו״ה דוד יחיה״.

— גם לי הדרישת שלום! — הריע אחד הפועלים בשמחה.

„גם אני דורש בשלום ידידי האהוב מו״ה שמואל יחיה״.

— גם לי! — הריע פועל שני לקראתו.

„כן הנני דורש בשלום ידידי הטוב מו״ה חיים יחיה״.

—בן חיל ! חי נפשי ! גם אותי לא שכח— קרא פועל שלישי.
אחרי כן קראו עוד דרישת שלום לכל שכניו ומכיריו.
— ומה אמרתי לך ? —פנה צדוק אל זלאטע— הלא זה דברי אליך תמיד, כי אין לך להתעצב ולבכות. הוא יכתוב בקרוב.
— ארואה נא ואראה את המכתב לישראל ידידי — קרא פלטיאל בשמחה.
— זאת לא תאחר גם אחרי כן ! תן לי את המכתב — קראת זלאטע אשר היתה כנדהמת.
— הילד בוכה ! הילד בוכה ! —
פלטיאל וצדוק יצאו מן הבית ופלטיאל רץ אל ישראל ידידו להראות לו את המכתב.
כעבור שני ירחים קבלה זאלטע מכתב שני עם תמונתו הפוטוגראפית. תמונתו היתה יפה להלל, צילינדר על ראשו, זקנו מגולה, בגדיו הקצרים יפים מאד. ולשמחת לב זלאטע וילדיה לא היה קץ וגבול. אחרי כן קבלה ממנו כסף חמשה ועשרים רובל, ובמשך השנה הראשונה לעזבו את רפשון קבלה עוד מכתבים אחדים גם כסף בערך תשעים רובל.

...

עברו שנתים ימים.
עיפה ויגעה תתהלך זלאטע בחוצות רפשון ושני סלים בידיה, בסל האחד מונחות ביצים ובשני מונחים תרנגולים ותרנגולות עקודים. נטפי זעה יכסו את פניה האדמדמים־ירקרקים, עיניה, השקועות עמק בחוריהן, עצומות מעט וגוה כפוף מכבד משאה. היא הולכת אל אחת המבואות. היא נגשת אל בית קטן ויורדת אל המרתף. חנה'לע הצעירה מכל ילדיה, בראותה את אמה, הרימה קולה בבכי ותמהר לגשת אל זלאטע בטרם עוד תספיק להציג את סליה על הארץ.
— מה לך ? — שאלה זלאטע בקול רפה ובקרת רוח.
— י ע נ ט ע גנבה ממני את הלחם אשר השארת לי בבקר...
התאוננה חנה'לע ועיניה הקטנות נגרו דמעה.
—מדוע נתת לה ? — ענתה זלאטע בכבדות ותשב על המטה אשר עמדה אצל הדלת.

— רעבה אני, אמי! — הרימה חנה׳לע קולה בבכי.

— גם אני! — נתנה גם יענטקע בקולה ותבט אל אמה ביראה;

— הלא גנבת ממנה את הלחם, ומה לך עוד? —

— רעבה אני! —

— תנינה נא לי להנפש מעט —

— פת לחם! פת לחם!! —

— אוכל! או־אוכל! — נתנו חנה׳לע ויענטקע את קולן בבכי ותמשכנה אותה משני עברי סנורה.

— הרפינה ממני! הרפינה! —

שתי הנערות הרימו את קולן עוד יותר ותקראנה בקול גדול: או־אוכל! לחם!

— הא לכן, זוללות! — התפרץ קול מוזר מזלאטע ותושט להן את ידיה הצנומות — אכולנה את בשרי, את עצמותי!

אבל הידים הצנומות לא נעמו, כנראה, לחכן, פת לחם אותה נפשן הרעבה, ולא חדלו מבכות באזניה. אחרי נוחה מעט קמה ממושבה ותחל לעסוק בעריכת תבשיל הצהרים. במחיר שש אגורות קנתה לה קמח שחור ותלש במים ותעש ממנו פרורים ותבשלם בשומן־בקר חי.

חנה׳לע ויענטקע אכלו ראשונה מן התבשיל ואחריהן אכלה זלאטע עם הנערים אשר שבו אז מן ה„תלמוד תורה״, ולדינה, אשר למדה מלאכת התפירה, השאירה מעט בקדרה. כאשר כלו הנערים לאכול בא עני הביתה. זלאטע לקחה קערה ותשפך בה מן התבשיל אשר השאירה לדינה ותגש לפניו. אך כאשר טעם העני מעט מן התבשיל הציג את הקערה על קצה התנור ויתחמק ויצא. זלאטע לקחה את סליה בידיה ותפן לצאת אל השוק; פתאם נפתחה הדלת בכח וגרונה חוה אשת זלמן אֲשר הסנדלר באה במהירות הביתה, ותקרא:

„זלאטע „עטרתי, לבתי!״ בשורה טובה בפי אליך. היום קבלתי מכתב מאישי, הוא כותב...״

— מה?! — שאלה זאלטע, בלב נפעם ותצג את סליה על הארץ.

— הלא יודעת את, כי אישי יהיה בטשיקאגא, מרחק רב מאמיריקא, כמדומה לי שהיא באמיריקא השלישית והוא כותב שבשבוע העבר קרהו כזאת: והנה הוא הולך ומביט אנה ואנה והנה „פריץ״ אחד עובר על פניו; כאשר הרחיק אישי ללכת מעט בא רעיון

בלבבו — הלא תדעי כי אישי, יחיה, איננו ב"ת חסר דעת — כי פני ה„פריץ" אינם מוזרים לו, אז נמלך כרגע וימהר וילך בעקבות ה„פריץ"; הוא הולך וחושב בכל הדרך: איה ראהו? פתאם הכיר אותו, הלא הוא — יעקיל אישך.

זלאטע צנחה על המטה. פניה בערו כאש.

— אישי לא הרבה מהשבות ויגש אליו ויאמר: „שלום עליכם, יעקיל!" ויבוא אתו בדברים. אחרי כן החל לדרוש ולחקור על אדותיו: מה מעשהו? והנה הוא מרויח הרבה, אולם...

— אולם מה? — שאלה זלאטע ופניה חוו׳ז כסיד.

— אולם הוא, שד משחת יקח את הצעירים! לפי נסעם מפה לאמיריקא המה, כנראה, אנשים טובים וישרים ובבואם שמה יהיו פתאם לאחרים. יעקיל, מי האמין עליו בזאת פה? התביני? אהב אשה אשכנזית אחת, ימח שמה! —

זלאטע היתה כהלומה...

— הלאה כותב אישי אלי, כי שם, באמיריקא, אין עון גדול מקחת שתי נשים, ואם אך תבואי שמה יתחנן לפניך בדמעות שליש לבל תתאונני עליו בבית המשפט והיתה אחריתו להכרית; התביני? עליך לאסוף עתה כסף להוצאות הדרך ואז לא תסבלי עוד רעב ומחסור ועוד עגויים קשים כאלה.

—תחשב לך זאת למצוה! —ענתה זלאטה אחרי דומיה ממושכה.

בערב אחרי התפלה ישב ישראל רע פלטיאל לפני מטת זלאטע על ספסל ארוך וצר. זלאטע ישבה בקצה המטה לא רחוק מישראל. אל השלחן ישב בעל הבית, אשר גרה עמו, ויאכל ארוחת הערב. ישראל העביר את ידו על זקנו הארוך וישעל ויחשב רגעים מספר.

— המ... עושר רב הוא... אין דרך אחרת לפניך כי אם לנסוע שמה, אבל מאין תקחי כסף להוצאות דרכך? —

זלאטע שתקה ועיניה הפיקו עצבת נוראה.

— האין לך כל כסף? —

— לא! —

—לא טוב מאד... גם חפצים אין לך... לא טוב מאד! —

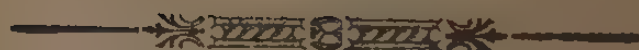

מחיי בני ליטא

מאת

משה אלעזר אייזענשטאדט

הוצאת בן־אבינדור

ווארשא

כ"א ניסן התרס"פ:

ידידי!

מוצא שפתי אשמר והנני לפקדך במכתבי לעתים ולהודיעך מכל אשר אתי. את האמת אגיד לך, ידידי, כי לו גם לא הבטחתיך הייתי בא אליך בכתובים לעת כזאת. הימים משתנים ואנחנו עמהם. היו ימים אשר ישבתי בביתי בשלוה ואז קשתה עלי הכתיבה כקריעת ים סוף, ואך בעל כרחי לקחתי עט בידי לערוך אליך דברים אחדים; אולם עתה בהיותי בדד וגלמוד, נע ונד בארץ נכריה, ולבי מלא רעיונות מעציבים, הנה בחפץ לב תאחז בעט ידי לשפוך שיח לפניך למען ירוח לי, כי לפני מי אוכל לשפוך שיחי כיום אם לא לפניך? במכתבי לאשתי אצהיל פנים וארנין לבבה בתקוות טובות, אף כי ישועה רחקה עוד ממני, יען יודע אני היטב את מצבה הנורא בעזבי אותה לנפשה, אותה ואת בננו הקטן בלי כל משען ומשענה. להורי לא כתבתי עוד כל מכתב מעת עזבי את ביתי, כי נפשי מרה עליהם, יען אשר הם אך הם היו בעוכרי, ולולא הם אשר פתוני לקחת לי אשה ואפת, כי עתה עוד חפשי הייתי לנפשי ולא ידעתי כל מחסור, ולו גם הרגשתי מחסור גם אז שמח הייתי בחלקי, בדעתי כי אנכי לבדי הרעב ללחם; אבל עתה? בסבלי רעב עתה זוכר אני כי עוד שתי נפשות יקרות לי מבקשות אכל להן ואין, והן לא חטאו מאומה. הורי חפצו לראות „נחת" בבנם, ועל כן המיטו עלי הרעה הזאת ולעולם לא אסלח להם על הדבר הזה. ידעתי כי תשחק עלי ועל דברי האחרונים, ואולי כאשר ירחיב הזמן את גבולי אשחק גם אני ואסלח להם, אבל כעת נפשי מרה עליהם מאד. —

מחותם הפאסט תבין כי בעיר K. אשר ברוסיה הקטנה הנני, ואולם היום אצא את העיר. בדרך פגשתי איש אחד ליטאי היודע היטב את אנשי העיר ותהלוכותיהם והוא נתן לי עצתו אמונה לבלי התמהמה

פה, כי מספר המלמדים בעיר, לפי דבריו, כמספר התלמידים וכלם הם „ליטאים”, וגם מספר המלמדים המתגוררים בכפרים איננו קטן. אם אֹמר להשאר פה אז אין לי כל תקוה אחרת מאשר למצוא „מקום” בעד שלשים רובל ל„זמן” ולא יותר. כן הגיד לי האיש הזה, אשר, כפי הנראה, איש טוב לב הוא. אנכי הגדתי לו צרת לבבי ואספר לו כי אזל הכסף מכיסי ולא אוכל עשות דרכי הלאה והוא בטובו קנה ממני את אדרת השער, ועתה עשיר הנני. במסרי את האדרת להקונה שחקתי מכאב לב בזכרי את הריבות אשר פרצו בגללה לפני שנתים, בליל החופה, בין הורי ובין הורי אשתי. כמובן וכנהוג בקרב אחינו בני ישראל בדקו אז הורי, וביחוד אמי, בשבע עינים את בגדי אשתי ובמצאם כי אין זה מספר הבגדים אשר חשבו הרעישו שמים על המחותנים ולא הרפו מהם עד אשר הוציאו מהם בחזקה שלשים רובל ל„פצוי” והכסף נמסר לאשתי למלא בו את החסר לה; אולם פתאם נגלה להמחותנים כי חסרה לי אדרת שער ואז התחוללה מריבה חדשה, ואם אמי הרעישה לפני זה שמים הרעישו המחותנים עלינו שמים וארץ. כיום תמים ארך הריב, ומי יודע מה היתה אחרית הדבר לולא עמד הרב שלנו בפרץ ויעש שלום בין המריבים. המחותנים צעקו כי אם לא יתן לי אבי כסף לקנות לי אדרת שער — אז יאסרו את הסוסים בעגלה ושבו עם הכלה לעירם כלעמת שבאו, ואבי טען: „בדליכא שאני”; והרב אשר הכיר לדעת כי שני הצדדים צודקים עשה פשרה, כי יפשוט אבי את אדרת השער מעליו ויתנה לי. ולבל יאמרו כי אדרת השער שלי איננה חדשה נתן אבי את שארית כספו למען אקנה „סחורה” חדשה ולחדש פני אדרת השער כקדם, וכן עשיתי; ואת האדרת הזאת מכרתי כיום בלי כל צעקה ומריבה, בלי קולות וברקים.

כפי הנראה אסע לפ. עיר המחוז ואקוה כי שם אמצא מבוקשי. בבואי אל המנוחה אודיעך.

ידידך ראובן.

ר"ח אייר.

זה שני ימים הנני יושב בפ. ומבקש לי „מעמד” ואחת היא לי איפה אשאר אם בעיר ואם בכפר. בבואי הנה ספרתי לאנשים אחדים אשר נפגשתי אתם כי עברתי עיר ק. ושהיתי שם כיום תמים ועל שאלתם: מדוע לא תקעתי אהלי בעיר ההיא אשר ימצאו המלמדים בה את מבוקשם על נקלה? ספרתי להם כי פרץ בן יחיאל הליטאי אשר פגשתיו בדרך

יעצני לבוא הנה, ויהי בשמעו את הדברים האלה פרץ שחוק גדול מפיהם ואדע על ידם כי פרץ בן יחיאל מלמד גם הוא וירא הוא לנפשו פן יתרבו מספר בני אומנתו בעיר מושבו וירדו לחייו, ועל כן יאיים על המלמדים הבאים אל עירו כי תבואתם רעה אם ישארו פה, למען אשר ימהרו לעזוב את העיר. אז נוכחתי לדעת כי אך לשון ערומים בחר לו פרץ בן יחיאל בדברו עמדי ולכן כחש לי ויאמר כי סוחר בעורות כבשים הוא; אולם הימים האחדים האלה הורוני דעת וכעת לא אאמין גם בדברי האנשים האחרונים המיעצים אותי להרחיק נדוד גם מפה, פן „מלמדים" הם גם הם.

זה שני ימים, אשר באתי הנה וזה שני ימים אשר בביתי לא השכנה רגלי, כל היום ארוץ ברחובות קריה, אולי אשמע כי ידרוש איש כפרי אחר מלמד, ובערב הנני בא לבית המדרש ומדבר עם השמש, אשר הוא גם פרסור למלמדים, אולי אבנה ממנו; ולדאבון לבבי עוד לא מצאתי כל „מעמד". נחמתי האחת היא כי לא בדד הנני ורבים אתי בצרה, אל כל אשר אפנה אפגוש אברכים רבים אשר פניהם הדלים והרזים יעידו בם, כי ליטאים גם הם וכמוני כמוהם באו לבקש את הצלחתם במלמדות בערי הארץ הפנימית. ועל פי מקרה נזדמנו אחדים מהם לפונדק אחד עמדי. אתמול בלילה נדדה שנתי מעיני ועל כן באתי אל חדר האברכים האמללים כמוני ובחברהם בליתי את העת עד חצות הלילה בשיחות שונות. אנכי הפצרתי בהם כי יספרו לי מעט מתולדות ימי חייהם ויספרו. ואני גם אני ספרתי להם את תולדות חיי ונפלא הוא כי תולדה אחת לכלנו כמעט. את ההרפקאות דעה עלי הלא תדע, יקירי, וההרפתקאות האלה בשנוים מעטים עדו גם על כל אחד מהאברכים האלה: אחד מהם בן להורים עניים אבל מיוחסים נשא לו אשה, בעצת השדכן והוריו, ממשפחה שאיננה מיוחסת אבל עשירה, נדוניא נתנו לו אלפים רובל וגם ארוחת תמיד על שלחן חותנו; אולם במשך העת נהפך הגלגל על חותנו, ויאבד כל כספו וגם כסף האברך, ועתה, אחרי אשר כבר ילדה לו אשתו שני בנים, גמר להיות למלמד. והשני... השלישי... אולם למה לי להאריך בדברים? כמקרה הראשון כן גם מקרה השני והשלישי והרביעי. רק את אחד מהם אחשוד כי ברח מאשתו, כי הוא לא ספר לנו מאשר אתו מטוב ועד רע, וכאשר שמעתי בקש את הסרסור כי יבקש למענו „מעמד" או „שרוך".

על שאלתו : „מאיזו עיר הוא ומה שם אביו ומשפחתו ?" גמגם בלשונו ויבוא במבוכה. יוכל היות כי אחשוד בכשרים, אבל לא רחוק מהאמן כי הוא אחד מהמבוקשים בעתונים בחלק „תקנות עגונה".

היום בשובי הביתה לאכול את ארוחתי הדלה, באו אלי שני אנשים : האחד מהם הוא הסרסור, והשני „בעל הבית", ואנכי שמחתי עליהם כבעל כל הון. הסרסור, הוא השמש, הציגני לפני „בעל הבית" הכפרי באמרו : „הנה הליטאי בעצמו לפניך".

הכפרי הביט אותי מכף רגלי ועד קדקדי, ויתבונן גם אל ידי. ואנכי הרגשתי בנפשי כאלו עומד אני להמכר לעבד ונבדק אני אם אהיה ראוי לעבודה, ודמי רתחו בקרבי ; אבל החשיתי.

— החפץ אתה להיות מלמד לשלשה בני ולבתי ? שאלני האיש אחרי דומיה קצרה.

— נקוב לי את השכר אשר תאמר לתת לי ואשיבך דבר, עניתי.

— ששים שקלים לזמן אשקול על ידך, וכל מחסוריך עלי ; אבל העיקר שכחתי : התדע שפת רוסיה כהלכתה ואלהבר...? שכחתי את השם, אף כי שמעתיו פעמים רבות מפי בני. בני בעלי כשרונות נפלאים הם ונחוץ להם „רבי" גדול בתורה וחכמה גם יחד.

— שאלה זו יתרה היא, אמר הסרסור אל הכפרי, הטרם תדע כי האיש הזה ליטאי הוא ואיזו חכמה נעלמה מהליטאים ?

הכפרי הניע בראשו לאות כי הצדק עם הסרסור, אבל אחרי כי כבר יצאו הדברים מפיו חכה לתשובתי.

אולם אנכי לא עניתי מאומה. יען, כאשר תדע, אף כי מבין אני בשפת רוסיה היטיב, בכ"ז לא תמהר לשוני לדבר בה צחות, כי לא נסיתי בזה מעודי, וגם את האלגברא לא למדתי. הכפרי הבין מבוכתי ויפן אל הסרסור כמנצח לאמר : „גם הליטאי אדם הוא ולא אל, גדולה בינת בני מבינתו, כי לולא זאת לא בא מורך בלבבו ללכת אתי". ואלי אמר : „לפי הנראה הנך ירא לנפשך מהתיצב במקום גדולים ומרגיש הנך בנפשך, כי לא יכירך מקומך בין בני המלומדים" ! ויפן מעלי וימשוך את הסרסור אחריו, ויצאו מן הבית. מרחוק שמעתי אשר יתקוטט הכפרי את הסרסור על אשר הטריחו חנם להביאו לליטאי בלתי מלומד. וכעבור רגעים מספר התפרץ הסרסור אל האכסניא, ויחרפני, ויגדפני : „אנכי, צעק הסרסור, יגעתי ולא נחתי והבאתי „בעל בית" חשוב אל ביתך,

וזאתה בסכלותך חבלת מעשה ידי. אם הוא שאלך: היודע אתה חכמת האלגבריא? מדוע לא השבת: „הן”! כאשר יעשו כל חבריך המלמדים? הבאמת תאמין כפתי לכל דבריו כי בניו מלומדים המה בכל החכמות? הן יודע ומכיר אני את המלמד הראשון אשר ישב שם כל ימי החורף, והוא ספר לי כי בנים סכלים הם ואין להם כל כשרון, וכל היום ירוצו ברחוב או ירכבו על סוס וזו היא חכמתם, ואם אביהם הפתי יאמין בחכמתם מי פתי יאמין לו ולהבליו?” „ראה! צעק הסרסור, הפעם אסלח לך כי בשגגה עשית כדבר הזה, אבל לעתיד דע את אשר לפניך, ואם חפץ אתה למצוא „מעמד” אז היה חכם ויודע בכל „שבע” החכמות, כי „בעד האמת הערומה יתנו כיום רק לגו מהלומה”; ואם גם בפעם השנית תשוב לסכלותך אז אעזבך לנפשך ותנהם באחריתך!” ויפן ויצא.

ובכן נהפכתי בן־שעה לחכם ובעל כרחי בלשן הנני וכל רז לא אנים לי. בכליון עינים אחכה לשוב הסרסור שנית, אולי יביא אלי „בעל הבית” חדש. בעת הפנאי הנני יושב וכותב, אולם אל תדמה בנפשך כי מחבר אני איזה ספר או ארשום על הגליון רעיונות חדשים לא שערום אבותינו, זאת לא זאת, הנני מכין דוגמאות מ„כתב ידי” היפה להראות להכפרי אשר יזדמן לי. ידידך...

ב׳ אייר.

ידידי! ברוך ה׳ ואעשיר. זה שני שבועות הנני יושב בכפר ב. הרחוק כעשר פרסאות מעיר המחוז, כי לוקחתי למורה לבני הכפרי ב. המלומדים גם הם, לפי דברי אביהם, בכל „שבע החכמות”. את שכרי לזמן נקב לי שבעים וחמשה רובל, ובעד זה עלי להטיף לקח לשני בניו הגדולים, האחד בן שבע עשרה שנה, והשני בן חמש עשרה ישנה, ולשני בניו הקטנים, האחד בן י״ב, והשני בן י׳, ולבתו בת שש־ה שנים. תלמידי הגדול משכמו מעלה גבוה ממני, ובכבדות ידבר בשפת זארגון, כי כל ימיו גודל בין האכרים היושבים יומם ולילה בבית אדוני, כי בעל בית המלון והמרזח הוא בכפר. כאשר דרכתי על סף הבית בפעם הראשונה, אסף אדוני את תלמידי, ויציגם לפני. אנכי הניפותי את ידי ואקרא את הבן הבכור ואשאלהו דבר בתנ״ך, למען דעת עד כמה גדלה ידיעתו, אולם תחת לענותי הרים קול בוכים. הכפרי פנה אלי ויאמר: „הלא תראה כי הבנים רכים וענוגים הם, ולכן אל תאים עליהם,

גם לא תצוה עליהם בקול מושל, גם בל תעמים עליהם משא לעשה בלמודים, כי עליך לדעת אשר בני לא ישבו לעולם על כסא הרבנות, וגם לא יהיו למלמדים, חאַ! חאַ! חאַ! די לי אם ידעו קרוא בספר ולא יביטו „במשניות", בהיותם לאנשים, כתרנגול „בבני אדם".

הדברים האחרונים מצאו, כפי הנראה, חן בעיני הבנים, וגם הבכור מחה דמעה מעל פניו, וימהר לצאת אל חדר האכרים אשר עשן עלי הקטורת ימלאהו כלו. עד עתה עוד לא שבה נפשי למנוחתה, יען כי כבן ליטאי, אשר מעולם לא יצא מתוך ערי תחום המושב, לא הסכנתי עוד את חיי בני הכפרים, וקשה עלי לשבת בדד בעת הפנאי. מכירים אין לי פה, יען כי בכפר הזה יגורו רק חמשה יהודים, וכלם טבועים בים דאגה, בדאגת הפרנסה. האחד מהם הוא חרש ברזל, וכל היום עובד הוא עבודתו בזעת אפיו, והאכרים חולקים לו כבוד ויראים אותו, כי מכבדים ויראים הם את כל חרש ברזל, אשר לפי דעתם הובר חברים הוא ומבין לחש; השני הוא חיט מבני הדור הישן, ובראותו כי צר לו המקום בעיר, יען קם דור חדש, אשר לא יאבה דעת דרכיו ומלאכתו, העתיק מושבו אל הכפר, והאכרים לא ידקדקו עמו כחוט השערה, והוא יכסה מערומיהם, וכמובן יעשה בגדים לאנשים ונשים יחדו. גם זקן הכפר יתן לו להכין מלבושים בעדו ובעד בני ביתו. השלישי הוא איש עני המתפרנס ממכירת יי"ש בחשאי; בשבוע זה נתפש בכף ונענש לשלם הקנס הידוע. הרביעי מזגג ולו גם חנות קטנה אשר שם תשב אשתו מן הבקר עד הערב. החמישי הוא אדוני ולו נחלת שדה, בית מלון גדול ובית מרזח. האחרון הוא הנכבד בתוך אֶחיו וכאשר שמעתי יש כסף לאדון זה. כל השבוע יתפלל כל אחד ביחידות, ואך בשבת בבקר יתאספו אלינו שכנינו האחדים עם בניהם שכבר מלאו להם י"ג שנה להתפלל ב„מנין". גם עוד שלשה יהודים כפריים הגרים בכפר הסמוך לנו באים אל המנין מדי שבת בשבתו. האחד המונע את רגליו מבוא אל המנין להתפלל הוא החיט, יען כועס הוא על אדוני על אשר לא יתן לו עבודה להכין מלבושים לו ולבני ביתו. אל תדמה, יקירי, כי אדוני אסתניס גדול הוא המדקדק ביפי בגדיו, לא, לא! אבל אחרי כי כסף לו חפץ הוא להבדל מאחיו ולהראות כי הטוב להם לא טוב לו ולבניו.

אנכי מחכה בכליון עינים אל יום השבת, יען כי אז אראה למצער פני אנשים ואשמע מעט חדשות. ספרים ועתונים למקרא אין בכפר. פה

הייתי גם לחזן „ולבעל קורא", אף כי מעולם לא למדתי קרוא בתורה. בפעם הראשונה דחיתי את בקשת בני הכפרים ולא חפצתי לעבור לפני התיבה ולקרא בתורה; אבל פתאם פגשו עיני מבטי אדוני, ופתאם זכרתי את דברי המרסור וקרבתי אל התיבה. מיום ההוא קבעתי שעה ביום ללמוד מלאכת הקריאה ולעתים אנסה לתת קולי בשיר, ובעל כרחי אהיה בקרוב „למושלם" במלא מובן המלה.

בנוגע לאדוני עלי להודות כי כבן בית יחשבני. אתו יחד אכל ארוחתי וחדר מיוחד נתן לי ללון בו. וזה סדר היום שלי: בשעה השביעית בבקר אקום משנתי, ואחרי התפללי ואכלי ארוחת הבקר, אחל לבקש את תלמידי המפוזרים. עתה יודע אני מה הוא קבוץ גליות, וברוצי בכפר מבית לבית, משכונה לשכונה, מארוה לארוה, לבקש את תלמידי הבכור, אז אפונה אם יעלה גם בידי אליהו הנביא לקבץ את נדחי ישראל ממקומות פזוריהם אם יהיו אז בקרבם בנים רבים כתלמידי. בשעה העשירית הנני יושב בחדרי, וסביבי יחנו ארבעת הבנים הנמצאים באגדה: אחד רשע, אחד חכם, אחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול. הרשע — הוא הבן הבכור, ולשוא אשחית דברי באזניו, כי לא ישמע אלי, וליסרו על משובתו ירא אני לנפשי, כי כבר התרה בי אדוני: „לאט לך את הנער הרך והענוג הזה". פעם אחת הרימותי קולי לאימו אז הרים קול בוכים וינס החוצה ואך אחרי אשר דברתי הרבה על לבו, עלתה בידי בעמל רב להשיבהו אל החדר. השני הוא בעל כשרונות ולולא היה לנגדו הבן הבכור, אשר ממנו יראה וכן יעשה גם הוא, כי עתה ראה ברכה בלמודו. שני הבנים הצעירים בנים סכלים המה ומסופקני מאד אם יעלה בידי להורותם עד סוף הזמן קרוא בסדור „מאירות עינים". את ארבעת הבנים האלה אני יושב עד השעה השניה והעת תארך לי כאורך הגלות המר, ואז נצא לאכול ארוחת הצהרים. בעת האכל יספר האדון דבר כשרונות בניו וישאל גם הסכמתי והאם תשמח בפרי בטנה מאד. פעם אחת בהיותי לבדי עם אדוני גליתי לו מעט מתהלוכות בניו והגדתי לו דבר אמת כי אינם שוקדים על למודיהם, ועל כן לא יראו ברכה בלמודם. דברי אלה העלו חרון אפו עלי ויאמר: „אם אתה תבגוד במלאכתך אל יאשמו בני; כל המלמדים אשר קדמוך הללו אותם על פני. לזמן השני תבקש לך אדון אחר ותלמידים אחרים, ואנכי אבקש לי מלמד אחר". האחל אפוא לדאוג דאגת זמן שני?

ידידך...

ח׳ סיון

ידידי!

אם אמרתי לתאר לפניך את מצבי כמו שהוא ידעתי כי יגיעתי תהיה לריק לעמלי לשוא. בשבוע הראשון אחרי בואי הנה וראה כי לחמי נתן ומימי נאמנים שמחתי כבעל כל הון ולא הכרתי כי באתי בקרב אנשים פראים, אשר לא מהשבותי מחשבותיהם ודרכי דרכיהם; לא כן עתה. עבודתי אמנם איננה קשה, אבל היתה לי לגעל נפש, בדעתי כי אקבל שכרי רק שכר בטלה ולא שכר למודים.

חמשה ימים בשבוע אעשה מלאכתי במלמדות ויום השבת קדש לי. גם יום הראשון יום מנוחה לי ממלמדות, אבל תחת זה עלי לעמוד כל היום מן הבקר עד הערב בבית המרזח ולעזור לבעלי הבית ולאשתו, למזוג את הכוסות ולהשגיח על האכרים במספר רב לבל יגנבו וישימו בצלחתם את הכוס אחרי הריקם אותה, כי ישלמו את אשר לקחו וכדומה. קשה לי העניות ועוד יותר קשה לי עבודת המלמדות ויותר מכלן — להיות לבעל משקה. שוה נא בנפשך: חדר גדול מלא שלחנות וכסאות ועליהם ישבו אכרים שכורים המעלים עשן במקטרותיהם וצועקים בקול רם בדברים איש אל רעהו עד כי תחרשנה האזנים; בעל הבית צועק בקול רם לאשתו ולבניו ואלי כי נשגיח על הסדר, האכר העומד אצל שלחן בעל הבית המוזג לו כוסו מחרף ומגדף בקול רם את „הזשיד" הארור, על כי לא יתן לו כוס עם הוספה; האוריאד-ניק הבא פתאם אל הבית לוקח מקום בראש ודורש בקול גדול כי יתן לו „מאַשקע" (שם אדוני כתריאל אבל כן יקרא האוריאדניק ברב גדלו את כל איש יהודי) את כוסו, כמובן הנם אין כסף; הכלבים השוכבים תחת השלחנות אצל רגלי אדוניהם נובחים בקול גדול בדרוך רגל איש על זנביהם; העגל הרך אשר זה לא כבר לוקח משדי אמו והובא מן הרפת אל פרוזדור הבית ימאן הנחם וימרר בבכי. האכרים אשר בתחלה התענגו על רוב שלום וידברו בקול צעקה על אדות „איוואן האב" שלהם והאיס-פראווניק החדש יחלו פתאם לריב ולקרוא למהלומות עד שפך דם. נשי האכרים הצובאות פתח הבית ומיחלות אל בעליהן כי יצאו נגדן שכורי מיין למען תובילינה אותם לביתם, ממהרות להגין כל אחת על בעלה ותקללנה בקול רם. האוריאדניק העושה שלום בין המריבים יך על ימין ועל שמאל וצועק בקול רם „ואם לבנים"... יזכיר, פלוני הגבר

אחרי נתנו כל כספו ביין שרף התחיב בקול רם לתת ל„בעל הבית" בשבוע הבא קמח במדה ידועה במחיר יין־השרף אשר יתן לאדוני כעת בהקפה; ופלוני האכר יחרף ויגדף את אדוני ה„זשיד" בקול רם, יען כי לא יאבה לתת לו עוד יין שרף בהקפה על הבטחתו ודברתו, ובראותו כי דבריו לא להועיל יהפוך בעברתו את השלחן ויאַיֵם באגרופו על הזשיד הארור המוצץ דמי האכרים. הכוסות הרבות נופלות בקול רעש לארץ, והאכרים השכורים צוהלים לקראתן בקול שמחה ומהללים את השכור כי הגדיל לעשות, בהראותו להזשיד הארור כי „ארח לא קרוא הוא פה" ובעל הבית עושה את עצמו כאלו איננו שומע... ומחזות כאלו אראה בכל יום א', ובכל זאת עוד ישמח „בעל הבית" שלי בחלקו, וכל היהודים הגרים בכפר יקנאו בו ובהצלחתו.

בכל ימי השבוע הנני אומר: מי יתן יום א', וביום א' למאֲשר אחשוב את המלמד היושב „בתחום המושב" באחת מערי ליטא הקטנות, בבית צר וקטן בתוך תלמידיו ובתוך אחיו בני עמו.

בעלת הבית, המדברת חציה וארגון וחציה שפת רוסיה הקטנה„ תביט אלי בעין זעומה. כפי הנראה הגיד לה בעלה את אשר ספרתי לו בחשאי על אדות הבנים; כמו כן נבדלתי עתה מיתר אנשי הבית במאכל ובמשתה. לפעמים כאשר תשכח בעלת הבית כעסה עמדי תחל לספר ספר היוחסין שלה מהחל ועד כלה וכבר אדעהו היטב על פה.

אוי לי מכעסה ואוי לי משלומה, חבל כי „בעלת הבית" שלי איננה גבר; לו היתה איש, כי עתה, לפי דברה, יכלה לשבת על כסא הרבנות באחת הערים הגדולות; „גם לבעלי" תוסיף בכל פעם, זכרון נפלא, אבל הידמה לי? הן אמנם לא למדתי כתוב וקרוא, ובכל זאת בעשר אצבעותי אביא בחשבון את כל הכוסות אשר יגיחו אל פיהם סטעפאַן השוטר ואיוואַן הסופר ויתר האכרים".

היום קבלתי עשרים רובל מאדוני, והיום שלחתים לאשתי. מי ימלל שמחתה בקבלה את הכסף; אבל לו ידעה כי בעד הכסף הזה מכרתי גם את בשרי גם את נפשי להשטן, כי עתה כמוני במסתרים בכתה נפשה. —

ידידך...

ג' תמוז.

ידידי!

בצר לי מאד ואין לי אף איש אחד אשר אוכל לדבר אתו ככל

העולה על רוחי, פניתי אל „איוואַן האב" כהן הכפר ובקשתיו כי ירשה לי לבוא אל ביתו ולהתענג בחברתו. הכהן הזה הוא כבן ששים שנה והוא שמח לקראתי, כי גם הוא בדד במעונו ואשה עצורה לו. כל אכרי הכפר כנהוג ירננו אחריו כי איננו קדוש כראוי ויתן לפעמים גם בכוס עינו. לפעמים לא רחוקות ימחול על כבודו ויואיל לבוא אל בית אדוני, ואדוני יבין מבוקשו ויפנה למענו חדר מיוחד... אדוני אף כי עוין הוא אותי, בכל זאת התפאר לפני הכהן כי מלמדו הוא מלומד גדול, ועל כן יבוא אתי בכל פעם בדברים. אולם תחת לדבר אתי על אדות שאלות הזמן יתוכח עמדי על אודות „האמונות"; ואף כי אך זה שבועות אחדים אשר החילותי לבוא בחברתו, כבר נלאיתי לשמוע דבריו הנאמרים ונשנים אלף פעמים. כמובן יביאני בכל פעם בין המצרים, יען כי לא אוכל להשיב על כל שאלותיו אשר יציע לפני, ובכן יתפאר איוואַן בבית אדוני כי הוא ינצחני. ידידך...

י"ב תמוז

ידידי!

חפצתי לשבת בשלוה והנה קפץ עלי רגזו של האוריאדניק. היום בבקר שתה האוריאדניק בבית אדוני לשכרה כדרכו מדי פעם בפעם, וכאשר פנה ללכת דרש מאדוני חמשה רובל בהלואה. אדוני הנותן בנפש חפצה כסף בהלואה לאנשים אחרים סרב למלאות בקשת האוריאד-ניק הפעם ויטעון כי זה לא כבר הלוה אותו עשרה רובל, ועל זה חרה אף האוריאדניק ויתפרץ אל חדרי אשר שם הנני יושב על כסא המלמדות וישאלני: מי אני ומאין באתי ומה מלאכתי? על כל השאלות האלו יכלתי להשיב תשובה אחת: „עברי אנכי ואת האוריאדניק אנכי ירא". בידים רועדות מסרתי לו את תעודת המסע אשר בה כתוב, כי אוכל ללכת „אל כל המקומות המותרים ליהודים". בעוד רגעים אחרים לֻקחתי אתו בכבוד אל בית זקן הכפר למען אשלח משם בלוית שוטרים בדרך המלך אל עיר המחוז. לשוא הבטחתי ונשבעתי כי ברצון עצמי אעזוב את הכפר. כל זה היה ללא הועיל; זקן הכפר והאוריאדניק לא האמינו בי ובדברי. אולם כאשר נשבעתי אחר כן בנקיטת חפץ... נחה דעתם; ואנכי שבתי אָבל וחפוי ראש אל בית אדוני לאסוף חפצי המעטים ולשוב העירה. אם הבנים שמחה להותי, הבנים רקדו כאילים, בשמעם כי

עוד מעט „וסוף זמן" יהיה להם; אולם האב לקח מעט חלק בצערי ויעזור לצרור חפצי ובגדי. כאשר כליתי את מלאכתי ובנפש עצובה דרשתי כסף מבעל הבית, כי האוריאדניק וזקן הכפר לקחו ממנו את הפרוטה האחרונה, ולי אין אף פרוטה להוצאות הדרך, טען הוא, כי שלם לי בעד החדשים האחדים (מלבד העשרים נתן לי אחרי כן עוד עשרה רובל) אשר הייתי בביתי. על טענתי כי הוא אשם בדבר, ולולא הוא אשר התגרה בהאוריאד-ניק, כי עתה יכלתי לשבת במנוחה בביתי השיב כי מזלי גרם, ובכן פרצה מריבה בינינו. את האמת אגיד לך כי בלבי נתתי צדק לאדוני, אבל צלחתי הריקה המריצתני לדבר את אשר דברתי. בראותי כי אדוני לא ימלא בקשתי, ובראות בעל הבית כי בלי עזרתו לא אוכל למוש ממקומי ולעשות צעד הלאה, באנו אל עמק השוה: אדון הבית התרצה להובילנו בעגלתו עד עיר המחוז חנם אין כסף. גם נתן לי מעט פול, עדשים, תפוחי אדמה, בד לבן ושני רובל במזומנים. אנכי הגדתי לו כי עוד לא נחה דעתי ותנאי ההניתי עמדו כי בעיר המחוז עד האלהים יבואו דבריגו.

ידידך...

ד׳ מנחם אב.

ידידי!

משנכנס אב ממעטין בשמחה אמרו חז״ל, אבל לו גם לא שמעתי בכלל זה לא גדלה שמחתי. זה שלשה שבועות הנני יושב בעיר המחוז פ. והנני הולך בטל כל היום מאפס עבודה ומעשה. בבואי מן הכפר העירה באתי עם אדוני אל הרב, והרב השונא את הליטאים שנאה נצחת, יען כי לפני עשר שנים, כאשר שמעתי מספרים, היה פה מלמד ליטאי למדן גדול אשר נצח אותו בכל פעם בהלכה, עשה פשרה כי אדוני יוסיף לי עוד שני רובל. אדוני נתן לי הכסף המתוכן, אבל בתנאי כי בפירוש אמר אשר אין לי כל תרעומות עליו.

על פי מקרה מצאתי פה חנוני עני ליטאי הגר פה זה עשר שנים, והוא לקחני לביתו ויפנה למעני פנה בחדרו הצר; מפתו אכל וממזימיו אשתה ועל ספסלו אישן, ולבל אהיה בעיניו כאוכל ואינו משלם נתתי לו את הפול והעדשים, תפוחי אדמה ויתר צרכי אוכל נפש אשר נתן לי אדוני. גם את הבד נתתי לו לעשות מהם כתנות לכסות מערומי בניו הקטנים והערומים.

החנוני הובילני אל איש ליטאי אחד, והליטאי הזה הציגני לפני

ליטאי אחר, והליטאי האחרון אשר גדול כבודו גם בעיני יהודי בני רוסיה הקטנה, יען כי שונא הוא את ה׳הודים הליטאים כמוהם, ולא יבוא בחברתם כי אם לעתים רחוקות, הביאני אל בית יהודי אחד, והיהודי הזה הבטיחני כי יוכל היות אשר יקחני למורה שפת קדש לבניו. מתי יהיה האות הזה לא אדע. את אשתי סבבתי בכחש וכתבתי לה כי גם אדוני עקר דירתו מן הכפר והשתקע בעיר, אבל מה אעשה בבוא עת לשלות לה את יתר הכסף אשר תחכה לו בעינים כלות?

ידידך...

ב״א מנחם אב.

ידידי!

הכסף אזל מכיסי. מטיבי ואיש חסדי יראה לי פנים נזעמים, ובאמת כארת לא קרוא הנני בביתו. באתי והתחננתי לפני אותו האיש כי יקחני למורה לבניו כאשר הבטיחני, אבל הוא ענני כי יחכה לזמן הבא ואולי יזדמן לפניו מורה יותר טוב ממני; מאין ידע הבור הזה עד כמה גדלה חכמתי, לא אדע. בראותי כי אין לי כל תוצאות גליתי את הסוד הכמוס לאשתי, על ידי מכתב אשר הריצותי אליה אתמול. אם כה יעברו עוד שבועות אחדים ללא עבודה, אז אתן את בגדי בכסף ואשוב אל עירי, כי קָצה נפשי בבטלה המביאה ליד שעמום.

ידידך...

ד׳ אלול.

ידידי!

היום בבקר קבלתי עשרה רובל מאשתי היקרה, אשר לותה בחשאי מרעותה ברבית ותשלח לי להוצאות הדרך. דמעות כמים שפכתי בזכרי את חסד אשת נעורי זה אשר לא אשכחהו כל ימי צבאי על הארץ. במכתבה בקשתני כי אבוא הביתה בשבוע שלפני החג למען יאמרו הבריות כי נגמר „זמני״ ועל כן שבתי הביתה כדרך כל המלמדים הבאים „ממרחקים״ לביתם לפני הימים הנוראים, ואת חפצה ורצונה אמלא.

את מכתבי השני אכתוב לך מעיר מולדתנו, ואוכל להודיעך אז גם מעט הדשות מעירנו. אמנם כבר באת„ בעולם הגדול״. אבל אדמה כי עוד תערוג נפשך לדעת מכל הנעשה בעיר מולדתך.

ידידך...

צום גדליהו, התרנ"ג.

ידידי!

זה כשבוע אשר אני יושב בחוג אנשי ביתי ואחדה בשמחה את פניהם. אשתי בהבינה לדעת דאגת לבבי, לא תציק לי „בטענות" ותלונות כדרך הנשים הרגזניות, ועוד תנחמני מעצבי ומרגזי. בבוא מיודעי לבקרני תצהיל את פניה וגם תצוה עלי לעשות כן אף אני, וכי אראה פנים שוחקות לעיני באי ביתנו וללבוש גאות מעט כאשר יעשו כל המלמדים הבאים „ממרחקים". כל יודעי ומכירי יבואו לשאל בשלומי, וכמו כן יסבוני בבית המדרש ויקיפוני בשאלות רבות על אדות הנעשה במרחקים וגם על אדות שלום אחינו שמה ומצבם. בבית המדרש אשר שם אתפלל נמצאים עוד שני מלמדים אשר באו מארץ הנגב ובכל יום ויום אחר התפלה יתגודדו המתפללים לאגודות לשמוע חדשות, אלה פונים למלמד זה, ואלה למלמד זה. בין המתפללים, כמובן, נמצאים מלמדי עירנו במספר לא מעט, וכלם יביטו אלינו בעיני קנאה, מדי ראותם את הכבוד הרב אשר בני עדתנו חולקים לנו.

גם אני בדעתי דרך המלמדים הבאים ממרחקים עשיתי כמעשיהם, ובשובי אל עיר מולדתי הבאתי אתי מעט ענבים ל„שהחיינו" ואחלקם בעיר בין כל קרובי ומיודעי, וגם להרב שלחתי אשכול כופר „דמי הרגל". בבואי להתחנה ג. הרחוקה מעירנו כשתי פרסאות קניתי שם בחנות מעט טאבאק — יען כי בחפזי שכחתי להביא אתי גם מעט טאבאק ממקום שבתי, ובכבדי את אחד ממכירי בציגארע יוציא את העשן מפיו בעונג רב ויאמר בהתפעלות: „לא רק „בטעמו" כי גם בעשנו העולה נקל להכיר כי טאבאק אחר הוא ועולה הרבה על הטאבאק שלנו!" ואנכי אצחק בלבי לתמימותו, אבל אינני מגלה לו את „טעותו".

ידידך...

ממחרת יוהכ"פ.

ידידי!

הצום עבר עלי בשלום. בעת תפלת המוסף, כאשר עיפה נפשי מעט הלכתי אל ביתי לרגעים אחדים לנוח מעט. בלבי עלתה אז השאלה: „מה נאכל" בחרף? אמנם, אמרתי בלבי, מי כעם ישראל גוי אחד בארץ מלומד בצומות? הן מלבד יום הכפורים, עשרה בטבת, תענית אסתר, שבעה עשר בתמוז, תשעה באב וצום גדליהו, ומלבד ערבי

ראש חדש, ומלבד ימי הסליחות עוד יש לנו תענית „בה"ב" ו„ימי התשובה" וגם תענית חלום; ואולם כל אלה כאין הם לעמת כל ימות השנה, שהם ימי צומות וחוסר כל. אנכי גמרתי בלבי למע אחר החג אל בסרביא או אל אדעססא, אולי רוח והצלה יעמוד לי משם, אבל אשתי באחת כי פת אשב ולא אזוז ממקומי. על שאלתי: מאין נמצא לחמנו? תשיבני, כי האל הזן ומפרנס את חיים החייט ואת יוחנן הסנדלר, את פרץ הנגר ואו שמעריל החנוני יזמין פרנסה גם לנו.

אנכי השיבותי לה כי גם חיים ויוחנן, פרץ ושמעריל גועים ברעב, ועל זה השיבה: ממה נפשך אם האֵל נותן ליעף כח, לשאת מחסור ורעב, ולחיות גם בעת שהוא גוע ברעב, הלא אין לנו לפחד פן נמות ברעב גם אנחנו.

על שאלתך: „במה הנני עוסק"? אשיבך בעשית סוכה. אמנם לא נגר ולא בן נגר אנכי, אבל מי הוא מבני ישראל שאיננו יודע „לעשות לו ציצית", „לבער חמץ", „לאגוד ערבות", „להנתיך גָלות עופרת" לימי חנוכה, לעשות מכוש לימי הפורים, וכמו כן לעשות סוכה? זה היום ההילותי, וזה היום כבר גמרתי מלאכתי, ומשעה הששית כבר הנני הולך בטל. אל תדמה כי אליהו הנביא או איזה בחור ישיבה עזר על ידי, זאת לא זאת, אבל באמת אין לך עבודה קלה מעשית סוכה, כי לסוכה דרושים אך שלשה כתלים והנה שנים מהם עומדים מוכנים ומזומנים כל ימי השנה: האחד הוא כותל הבית, השני הוא הגדר אשר לחצר, במקום הכותל השלישי יעמידו איזה דלת שבורה, ובמקום הכותל הרביעי, יפרשו מסך של בד לפתח והסוכה ערוכה בכל. האכרים, אשר נבראו, לפי דעת אמי זקנתי, אך לשמש את בני ישראל, להביא ביצים העירה לפני הפסח, עופות לפני יום הכפורים „וסכך" לפני חג הסוכות, הביאו היום עגלות טעונות „סכך" ויבואו ויחנו לפני חצר בית־הכנסת. אגודות, אגודות התאספו לקנות את הסכך, אבל האכרים עמדו על דעתם וידרשו ארבעים אגורות בעד כל עגלה טעונה. אנשי עירנו טוענים ואומרים כי „יוקר" כזה לא היה עוד מעולם. אמנם עגלה טעונה תספוק לעשרה „בעלי בתים", אבל גם ארבע אגורות סך גדול הוא. החרד לכספו שב הביתה ולקח התבן ממטתו ויסכך בו את סוכתו, השני שלח את בניו להביא לו קנה וסוף מן האגם להיות לו לסכך, „ובעלי הבתים" החשובים גמרו לחכות

עד יום המחרת, אולי תהיה רוח אחרת את האכרים.

ידידך...

ה' מרחשון.

ידידי!

הנני מתכבד להודע אליך הפעם בתור „כותב" ובשם זה אקרא מהיום והלאה בפי אנשי עירנו. בחשבי כי עוד לא שכחת כלה את הערים הקטנות בליטא, למותר הוא לבאר לך טיב השם הזה, וטיב עבודת ה„כותב". בראותי כי חג הסכות יפנה וילך החילותי להתבונן אל כל סביבי וראיתי כי אין לי עבודה יותר טובה מהיות „לכותב". לאסוף נערים ולהיות למלמד כבר אחרתי המועד, ומלבד כל אלה בחלה נפשי במלמדות, וגם אשתי התנגדה לה; כמו כן ידעתי כי המלמדים רבו בעירנו כילק. להיות למורה שפת רוסיה תחסר לי החוצפה; ואף כי הנני מבין ויודע את השפה הזאת הרבה יתר מאשר ידע אותה פלוני הבחור המורה הרוססי בעירנו; אבל הוא עשה את שפמו ויגלח את זקנו, מאריך בתחתונים ויקצר בעליונים ונעלי־ייד לא ימושו מעל ידיו בקיץ ובחרף, גם גר הוא בבית נוצרי ובזה קנה לו את לב בני קע״שירים לחשוב אותו למלומד גדול. ואנכי כמובן לא אוכל להתחרות אתו בדברים האלה. ומלבד זאת רוק הוא ומעיר המחוז אשר שם בתי ספר רבים ו..ם הדבר הזה נחשב לו למעלה יתרה. ואנכי לא חפצתי ללכת בגדולות ובנפלאות ממני ובחרתי לי במלאכת „הכתיבה". שבעה או ששה נערים או נערות יתאספו יחדו לחדר אחד ואנכי אלמדם שעה ביום מלאכת הכתיבה ויפיה. ובעד עבודתי אקבל מכל אחד מחמש עשרה עד עשרים אגורות להדש. הדל לא ימעיט מהסכום הראשון והעשיר לא ירבה מהסכום האחרון. „שעות" כאלו ישנן לי תשע ביום ומזה לחמי נמצא. בני עירנו התפלאו בראשונה כי נותרתי בעירי ולא יצאתי אחרי ימי החג את יתר המלמדים למרחקים; אולם אנכי ספרתי להם כי קבלתי מכתב מאדוני כי גרש מהכפר לרגלי החקים החדשים ולבקש לי מקום חדש לא אחפוץ, ולכן אמרתי להשאר בעיר מגורי.

תהלה לאל כי עוד בימים הראשונים כבר יצא שמי לתהלה בכל העיר כי מפליא אני לעשות ציורים בה„בע"ה" וה„לכבוד" וכי „כותב" אמי אני. בסך הכל יעלה שכרי עד עשרה רובל לחדש וסך כזה יספיק לן

להחיות את נפשי ונפשות בני ביתי ברוחה וגם לשלם מעט מעט את החובות להאופה ולהחנוני.

היום פגשתני ברחוב אשת „יעקב הכותב” ותקלל אותי ואת אשתי ואת בני קללות נמרצות בגלל אשר ירדתי לחיי אישה ולחיי בני ביתה הגועים עתה ברעב; אנכי הלטתי פני בבגדי ולא השיבותי לה דבר, ואם כי דאבה נפשי לצרת יעקב הזקן אשר היה גם מורי לפנים, אבל אין עצה נגד ההכרח ואדם קרוב לעצמו. ידידך...

מחיי בני ליטא

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

כ״ו טבת.

ידידי!

הפעם אבוא אליך בקצרה ואתה תסלח לי בטובך כי הן איש סוחר אנכי כיום ורגעי ספורים. אתמול חכרנו לנו יער בדרך העולה מ. מיד ה„פו״ץ״ ... בכסף ... בשעת כתיבת שטר המכירה בשתות ה„פריץ״ לשכרה ספר לנו בנחת רוח, כי שונא הוא את הזשידים הארורים תכלית שנאה, יען כי רמאים וגנבים המה, ובכל זאת אוהב הוא לסחור אתם. סוחרים ומבינים הגידו לנו כי החכירה עלתה יפה ורבים מהסוחרים מקנאים בנו. אנחנו יכלנו לחכור את היער במחיר קטן מהמחיר אשר נתנו, אבל בקנאת הסוחרים כי עזה עלה השער, במהר יתר הסוחרים לבוא אל ה„פריץ״, כי עוף השמים או הסרסור שלנו הוליך אליהם את הקול ויאמרו להוציא את החכירה מידינו, ובין כה וכה העלו את השער פי שנים.

הודות לאל, עוד הפעם אויבים רבים לי, ונקוט כלל זה בידך: אויבים לאיש פלוני בעיר, השעה משחקת לו; ואוהבים רבים—סימן רע לו.

ידידך...

א׳ ...

ידידי!

הקור גדול בחוץ מאד. לו הייתי מלמד או „כותב״ כי עתה רעדו כל עצמי מקור; אבל עתה יחם לי מאד בזכרי כי הכל צריכים לי ולעצי יערי. איוואַן הזקן המתעסק מקדמת דנא בהסקת התנור בבית המרחץ בערב שבת ובהסקת התנור בשבת בבית המדרש הישן, יבטיח לנו כי החרף הזה ארך. ואף כי אינני מאמין בהבלים ובדברי המגידים מראשית

אחרית, בכל זאת שמחתי על דבריו ברגעים הראשונים. אתמול הייתי ביער, שכרנו לנו פועלים רבים לעבוד והם מפילים את העצים וגוזרים אותם במשור וחוטבים אותם בגרזן והאכרים באים בעגלותיהם ומובילים אותם העירה. בשבוע הזה רב הפדיון. ביום השבת אחר התפלה בא חותני לביתי ואנכי כבדתי את גרונו ביין ובממתקים, אף הודיתי לו מקרב לב עמוק על חסדו הגדול עמדי ואבטיחו כי בקרוב אשיב לו את כספו, ואם ירחיב ה' גבולי אז אלוה לו עוד מאה רובל מכיסי למען יוכל לתת את בתו השניה לאיש.

בבית הכנסת אכבד על פני כל העם ויחד עם יתר הסוחרים יחלקו לי עליות שמנות. בהקראי בשבת לעלות לתורה נדבתי שתי עגלות עצים לבית המדרש והבטלנים ישמחו וירננו כי יחם להם בגללי.

ידידך...

כ"ג שבט.

ידידי!

שמח אני בחלקי מאד, בשבוע הזה נסענו אני ושותפי לעיר ל. יחד, כי שמענו אשר יתאספו שם סוחרי יערות לחבור „יער גדול" מיד „הפריץ" ר. בבואנו אל מקום מגורי „הפריץ" מצאנו שם סוחרים רבים מערים שונות, ואחרי אשר פרצה מריבה בינינו על אדות „הפריץ", זה טען שלי הוא וזה טען שלי, באגי על עמק השוה והסוחר הגדול שבנו נתן לכל אחד ואחד מאתנו עשרה רובל ונעזוב כלנו את המקום ונסע איש איש לביתו והיער נשאר בחכירה בידי הסוחר הגדול.

כן דרך הסוחרים, לפנים בהיותי „כותב" עמלתי בזעת אפי ורצתי מחדר לחדר והוריתי את „הכתיבה" למאה תלמידים, ובכל זאת כאשר עבר החדש והחילותי לאסוף על יד את משכורתי אז אספתי לי בעמל רב ובבזיון גדול שמונה רובל וחמשים קאפ', ועתה הרוחתי עשרה רובל ברגע אחד, ואנכי לא עמלתי בהם כלל, ומקרים כאלה אינם בודדים במועדם. בעירנו ישנם שני אנשים החיים רק בדרך נס כזה; להאנשים האלה אין אף פרוטה לפורטה, ובכל עת שמעם כי יער עומד להמכר או להנתן בחכירה ימהרו כנשרים אל המקום ההוא והסוחרים החפצים באמת לקנות את היער או לחכרו שוקלים על ידם שקלים אחדים דמי „שב ואל תעשה" בלשון נקיה או דמי „לא יחריץ" בלשון ששנו הסוחרים, וכך הם נזונים כל ימי השנה.

ידידך...

ב"ו אדר,

ידידי!

נבואת איוואן המגיד מראשית אחרית לא נתקימה. החרף הזה מהר לעזוב אותנו בטרם בא מועד, ומי מלל לנו כי כה מהר כבר ימס השלג והרפש והטיט יגיעו ברחוב עד הברכים; אולם אל תדמה כי איסטניס אני ועל כן הנני ירא פן אגעל מנעלי או אלכלך בגדי, לא! ולא! אולם סוחר עצי הסקה אנכי, ועל כן שתי רעות המיט עלי שנוי האויר: האחת כי היתה הרוחה לאנשי עירנו ולא ירגישו עוד את הקור בביתם ועל כן לא ישמרו תפקידי התנור ערב ובקר וצהרים; וזאת שנית כי התקלקלו הדרכים, ויען כי עצי היער שלנו גדלים בבקעה אי אפשר בעת כזאת להסיעם משם בעגלה.

ימים אחדים כסינו מבוכתנו מאחרים, אבל עוף השמים הוליך פתאם את הקול אל חיים המלוה, ואתמול בא פתאם אל ביתי וידרוש ממני את כספו הנחוץ לו לאיזה עסק. אנכי חפצתי להכחיד מבוכתי ממנו והבטחתיו, כי מחר אשיב לו הסך הקטן המגיע לו ממני, ועוד בערב הזה רצתי אל שותפי והגדתי לו את כל אשר אתי ובקשתיו כי יתן לי בהלואה שתי מאות רובל; אולם הוא הרים קול צעקה ויקרא: „רמיתני, רמיתני! ואתה עני ואביון ורעה גדולה הבאת עלי בעצתך לחכור יער אשר לא נוכל לקחת ממנו כל עץ, ואתה דורש עוד דמים ממני?" לקול צעקתו מהרו עוד אנשי ביתו לבוא לעזרתו, ומי יודע אחרית המריבה לולא מהרתי לעזוב את ביתו.

בעצת חותני היודע צרת לבבי אמהר לעזוב את ביתי ואסע אל העיר ק. הסמוכה לנו. חותני הבטיחני להביא בין כה וכה את הענין אל עמק השוה. ידידך...

ב"ט אדר,

ידידי!

לו הייתי סופר מהיר, כי עתה תארתי לפניך את רגשי לבבי בעת צאתי את פני העיר. בשעה העשירית בערב יצאתי מביתי ויהי בנסוע העגלה ברחוב נ. פגשתי את „יעקב הכותב" ההולך לביתו לנוח מעבודתו הקשה אשר עבד כל היום, ולמאשר נחשב בעיני ברגעים האלה,

האיש הזה שלאנן ושלו הוא גם אם בטנו תחסר, ואם כי לפעמים רעב הוא ללחם אבל מנוחה שלמה בנפשו פנימה. הוא יוכל להביט ישר בפני כל איש ואיש; את לחמו ימצא בזעת אפיו ולא יאכל הון אחרים; ואנכי . . . ואנכי אכלתי כסף אחרים ומהיום והלאה ונוסף סרח העודף על שמי ובשם „פושט הרגל” אקרא. ואף כי לא יחיד אני במיני ורבים הם האנשים בימים אלה הפושטים רגל לנושיהם, אבל הינחמוני האנשים האלה מעצבי ומרגזי? מחותם הפאסט תכיר כי עוד בעיר ק. הנני, והנני יושב בבית אחד מקרובינו. היום או מחר אשוב לביתי. ידידך . . .

ד' ניסן.

עוד הפעם הנני בעיר מולדתי; כבושת גנב בושתי בתחלה לצאת ברחובות קריה ושני ימים רצופים ישבתי כלוא בבית, אבל ביום השלישי העתירו עלי חותני ואשתי את דבריהם כי אצא החוצה, יען כי סוף כל סוף לא אוכל להעצר בביתי כל הימים. על שאלתי: מה טען חיים המלוה ומה השיבו הם ספרו לי חותני ואשתי בפה אחד, כי חיים בא ביום המחרת אחרי נסעי מזה לבקשני ובהודע לו כי אינני בעיר החל להמטיר על ראשי שלא בפני חרפות וגדופים עד בלי די. בתחלה נסו הם, המחותן ואשתי, לדבר אל חיים המלוה רכות ויבטיחו לו כי ישלם אשלם לו עד הפרוטה האחרונה בעת אשר ישתנו הדברים לטוב, לא יאחר מחרף הבא; אולם בראותם כי לא יקבל תנחומים ועודנו מחרף ומגדף אותי כבראשונה אז פתחו את פיהם גם הם וישיבו חורפי דבר מדה במדה. חותני הוסיף עוד לאמר: „בימים האלה אין לך סוחר בארץ אשר לא פשט את הרגל לכל הפחות פעם אחת בחייו”. בטענות כאלו לוו את חיים המלוה עד פתח אהלם. בלכתי היום בבקר אל בית המדרש להתפלל הגיחה אלי פתאם אשת חיים המלוה אשר באה לקראתי וסף מלא חלב בידה ותלויני אל בית המדרש בחרופים וקללות: „נוכל” „עוכר ישראל” „משומד” „אוכל טריפות” „מחלל שבת בפרהסיא” „בשר שנתעלם מן העין במדינת הים” „משחית פאת זקנו” „מסלסל בשערו ונושא מטפחת בשבת” ועוד כנוים כאלה אשר שמעה אזנה מאחרי.

נכלם ונדחף באתי אל בית המדרש. ואם כי במעט כל מכירי ויודעי הסבו עינם ממני בבואי בפעם הראשונה אחר ה„שמיטה” אל בית

המדרש; בכל זאת דמיתי בנפשי כי עיני כל העדה מביטות אלי, וכאשר קראני הקורא לעלות לתורה אחר כהן, אז דמיתי בנפשי כי אך לעשות אותי לשחוק הציגני על עמוד הקלון, בהיותי לוה ואינני משלם. אחר התפלה נגש אלי חיים המלוה ויחל לטעון רבות, ואחרי כן בראותו כי מחזיק אני בשלי וטוען: אין לי כסף מזומן כעת! פתח את פיו ויחזור ויישנה ויישלש את כל דברי אשתו, ואנכי מהרתי להסיר את ה„טלית" „והתפילין" מעלי ולהמלט לביתי. כל המתפללים השואפים לחדשות סבוני גם סבבוני וידקרוני כמעט במבטי עיניהם וכמעט נעשיתי לגל של עצמות. כבר עמדתי במסה בימי חיי מנעורי עד עתה: כידוע לך למדתי בחדר המלמד „בעריל מענדילס", אשר מקולו נחתו כל התלמידים, וגם גברת הבית אשר שם החזיק בעריל „חדרו" יראה כגשת אליו לבקש ולחנן בעד נער שסרח בעת אשר יסרהו בשוטים בלי חמלה, וגם אימתו לא בעתתני; בכל שבת ושבת הובילני אבי אל „אליעזר הלמדן", המחזיק את עצמו ללמדן ומופלג גדול, למען ינסה את כחי בגמרא, והוא למען הראות חריפותו התפלפל עמדי ויצבר „סברות" על „סברות", ובכל זאת לא בא מורך בלבבי בדרכי על מפתן ביתו; כבר עמדתי במסה עת בא אלי ה„בוחן" הנשלח מחותני לפני התנאים לתהות על קנקני, ואנכי בלב בטוח ובנחת יצאתי בשלום; באתי בכף האוריאדניק בכפר והוא הובילני אל בית זקן הכפר ורוב עצמותי הפחיד בפקודתו כי אשוב לביתי ל„תחום המושב", בכל זאת העמדתי אז פני כאלו לא עדי הגיע הרעה, אבל עתה? לו ראיתני ברגעים האלה כי עתה לא הכרתני ולשד משחת או למת ישוכב קבר חשבתני. לשמע החרפות המו מעי בקרבי, דמי רתחו ולא ידעתי נפשי, עד כי לא אזכור איך יצאתי מבית המדרש ואיזה הדרך באתי הביתה. כאשר שבה נפשי מעט למנוחתה, ספרתי לחותני ולאשתי את המאורע, והם השיבוני שניהם כאחד: „הלא מראש אמרנו לך, כי לא יעשה לך חיים המלוה רעה ואין כחו אלא בפה, לנבוח ולצעק, ומה לך כי תשית לב לדבריו?", ואולם דבריהם לא ינחמוני וכל היום הנני נדהם ומשומם מאד.

ידידך...

הוהמ"פ.

ידידי!

אחרי רוב טענות מצדי ומצד השותף, ואחרי רוב טענות מצדי ומצד חיים המלוה ואחרי אשר עמדנו שני ימים „לדין תורה" לפני הרב

בעירנו, בא היום הכל על מקומו בשלום. אני ושותפי מכרנו את חכירתנו ביער לשמואל הסוחר הגדול בעד שש מאות רובל. אנכי קבלתי בחלקי מאה וחמשים רובל והנותר קבל שותפי. מאה חמשה ועשרים רובל נתתי לחיים המלוה והוא השיב לי את השטר הישן, ואנכי נתתי לו שטר חדש על חמשה ושבעים רובל וחמשה ועשרים רובל הותרתי למחיתי, ומן הכסף הזה נתתי שני רובל להרב, ושלשה רובל להסרסור אשר מצא לנו את הקונה. כפי אשר הגידו לנו סוחרים בקיאים בעניני יער יפסיד גם שמואל במקחו. גם זו לטובה כי הצלתי בדל אזן משארית כספי והונח לי מעצבת חיים המלוה. אבל הצרה כתלמיד חכם לא תלך יחידית, וביאתה ללוות איש אחד על דרכו בחיים וספחה גם את רעותה אליה. מה אעשה עתה כאשר יתם כספי? ועתה פסה גם אמונתי מבני אדם, ולשוב להורות לנערים מלאכת „הכתיבה" לא אוכל עוד, כי נוספו בעירנו עוד שני „כיתבים" נוספים על הראשונים. —

ידידך...

ד' סיון.

ידידי!

זה כמה ימים לא כתבתי אליך ומזה תבין לדעת כי אין לי כל חדש להודיעך ולשמח נפשך. אחר ה„שמיטה" ואחר „השלום" נותרו בצלחתי, כאשר הודעתי לך במכתבי האחרון, עשרים רובל. בכסף הזה התפרנסנו בחדש הזה, וגם נתפרנס בו עוד בחדש הבא, ואולי גם בחדש השלישי, אבל מה נעשה בחדש הרביעי? ידידך...

ז' תמוז.

ידידי!

חיים המלוה אשר בחודש הראשון אחר השלום נסתר מעיני, שב עתה להופיע לנגדי וכנגע יראה אלי בבית בכל יום ויום, והוא תובע את יתר הכסף, אף כי הבטיח בבית הרב לפני קהל ועדה כי לא יגוש בי הנותר שנה שלמה. כמעט קצתי בחיי מפניו. כאשר אראהו הולך בחוץ אז אתחבא בפנת הגג או בחצר לבל ימצאני. אתמול בראותי אותו בעד החלון חפצתי לעלות אל עלית הגג כדרכי, אבל הוא כפי הנראה הבין ערמתי וימהר לבנוס אל הפרוזדור, וימצאני מטפס ועולה על השלבים וישאלני: הכבר תאמר להבין לך „סוכה"? ובפחי נפש חזרתי לאחורי לשמוע חרפות אשר גם ביום מחר אשמען. ידידך...

פ״ו מנחם אב

ידידי !

לא רק שבע כי אם אלף פעמים יפול „היהודי״ וקם. ואף כי התקומה הזאת כריעה היא, כי מתי ראינו אשר יקום היהודי והתהלך ברחובות קריה בקומה זקופה, מעשה המתנגד לחקי „השלחן ערוך״ ולחקים אחרים?... בכל זאת נסתפק במועט ונשמח גם בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. מי מלל לי עת באו מים עד נפש, כי אמצא לי פרצה דחוקה לצאת למרחב; תהלה לאל בעת אמצא לחמי בכבוד. מלאכתי היא... מסירת מכתבים לבעליהם, והנני „נושא מכתבים״ כיום. בלי ספק תתפלא, כי בימים האלה בהיות הגזרה לבלי מנות יהודים ל„נושאי מכתבים״ עומדת בתקפה בעירנו יגיע יהודי למשרה כזו, ואולם זה שרש הדבר: חיים המלוה אשר כספו יקר לו מחייו, החל בימים האחרונים להתניף לי ולדבר עמדי טובות, ולפני ימים אחדים בא אלי ויודיעני כי מצא לי פרנסה טובה אשר תאכילני לחם חקי די והותר אם רק אבטיח לו, כי אמהר להשיב לו את החוב. כמ״בן נעניתי לו, אף נשבעתי שבועי שבועות, כי שלם אשלם לו את המגיע עם רבית, ככל אשר ישית עלי, אם רק יצילני מן הבטלה; ואז גלה לי חיים המלוה את הסוד, כי בהיותו אצל פקיד בית הפאסט להלוות לו כסף, הבטיח לו הפקיד כי נכון ומרוצה הוא לעשות „למענו״ „למענו״, ר״ל למען חיים „המלוה״, אות לטובה להיהודים ולהקים עוד הפעם איש מאחיהם לנישא מכתבים, בתנאי כי אנשי העיר יבקשו מקרוביהם ומכיריהם המריצים אליהם מכתבים, כי ישלחו את המכתבים על שם נושא המכתבים, ואף יוסיפו לכתב: „למסור ליד פלוני בן פלוני״. עצת הפקיד פשוטה היא מאד, ובו ביום רצתי מבית לבית, משכונה לשכונה ומרחוב לרחוב, לבקש את אנשי עירנו כי יתרצו לדבר הזה. כמעט כל בני דלת העם שמחו לקראת הבשורה הזאת, כי מהיום והלאה יהיה להם עוד הפעם „נושא מכתבים״ יהודי, וכולם בלי יוצאים מן הכלל הבטיחו למלא רצוני; אבל המשכילים „וגבירי עירנו״ טענו: טוב לנו עתה מאז, עת היינו כלנו נרצעים לנושא המכתבים „היהודי״ ובכן נחלקו אנשי עירנו לשתי מפלגות; אבל האמת אגיד לך כי שמח אנכי על כי בחרו בי עניי עירנו, יען מכבדים הם את נושא המכתבים כשר ופקיד. המשכילים והעשירים אם כי יחלקו לו גם הם את הכבוד הראוי לו, אבל מסתפקים הם רק בזה, יען להם נודע הסוד כי

תשלומי כסף בעד מסירת מכתבים אינם אלא רשות, ועל כן רבים הם מהם בעת המסגרים לשלם כלל וכלל, ורבים מהם הנותנים רק קאפ' אחדים לנושא המכתבים מיומא דפגרא ליומא דפגרא, תחת אשר העניים ישלמו בעד קבלת המכתבים בכל פעם ופעם. —

ידידך..

ז' אלול.

ידידי!

עוד לא רבים הם המכתבים אשר נתקבלו עד עתה על ידי, אולם בכל זאת אלך בכל יום ויום אל תא הפוסט ואתחנך בעבודתי ביחד את חברי הנוצרי. אתמול כבדוני הפקידים ויקחוני אל בית המרזח אשר לחנה שרה ושם שתינו, ר"ל, הם, יין שרף ושכר, ואכלנו, ר"ל, הם, עגולים, גבינה, לביבות, דגים ממולאים, ובאחרונה שלמתי בעד כלם חמשה רובל — האחרונים אשר נתן לי חותני — בשמחה רבה, בדעתי כי אי אפשר לעמוד במקום גדולים אם אקמיץ את ידי. ידידך...

ד' תשרי התרנ"א.

ידידי!

זה שני שבועות עובד א עבודתי בכל יום ויום מן הבקר עד חצות היום, ופעמים בשבוע בעת בוא מכתבים גם מס. ומק. אעבור גם בערב ואחלק מכתבים ביעקב ואפיצם בישראל. נושא המכתבים הנוצרי הכלית שנאה ישנאני ויביט אלי גאל אוכל לחמו; אבל אנכי אמלא בכל עת את פיו בציגארים ויין שרף ויויום. בכל יום ויום אני קם בשעה הששית בבקר משנתי והולך להתפלל; משם אשוב לביתי ואוכל ארוחת הבקר והנני ממהר בשעה השמינית לבוא אל בית הפוסט וכחצי שעה אחכה שם עד בא המכתבים ועד אשר אקבלם מן הפקידים „למסירה". בכל פעם בואי אל הפוסט אינני היחידי, כי המשכילים הרבים מצעירינו המנוים בשותפות על העתון „המליץ" או „הצפירה" יחנו כדור סביבות פתח הבית ובכליון עינים יחכו לקראת העלה הבא לשלום, ומי ימלל צערם ויגונם בעת אשר מאיזו סבה לא יבוא העלה בעתו?

„המשכילים" האלה אשר ישתתפו בכסף המניה חלק כחלק, מלבד המשכיל אשר על שמו יקובל העתון המשלם בעד הכבוד הזה מנה אחת אפים, מתנפלים על העתון הבא כשרוי בתענית על הלחם בצאת הכוכבים. פעם

בפעם בהתבוננִי בפני ה„משכילים" האלה בהפכם את הגליון מצד לצד ואראה את פני האחד והמה יחורו כפני מת ואת פני השני והם יצהלו כמו מיין, וידעתי כי האחד קרא ב„אגרת פתוחה" שמו ושם אביו בר"ת ולעיני השני הופיעה נדפסה קורספנדנציותו: „מאמרו" המציע הצעות להטבת מצב ישראל החמרי והמוסרי. אולם רבים הם בקרב המשכילים האלה ההולכים להפוסט גם על מנת שלא לקבל מאומה, ורק משום מראית עין, למען תאמרנה הבתולות, העומדות על יד החלונות ומתבוננות חרש בעד המסך אל הצעירים העוברים, כי פלוני בלי ספק משכיל הוא, כי הולך הוא מדי יום ביומו אל הפוסט לקבל מכתבים או עתונים. ומי ימלל את שמחת זלמן המשכיל אשר זה חצי שנה יקבל את „המליץ" על שמו, ושמו ושם אביו ומשפחתו ושם עירו ושם המחוז והפלך אשר שם יגור נדפסים בהאדריסה שלו שחור על גבי לבן. בימים הראשונים אחר שלחו את הכסף להרידקציה קבל שתי פעמים את עלי העתון באדריסה כתובה ואז קלל זלמן את יומו. ולולא כסתהו בשת פניו כי עתה דרש את כספו בחזרה, יען, טען זלמן, כי בעד כספו יוכל לקבל את „הצפירה" באדריסה נדפסה. כמו כן התפלא ולא חדל מהביע את פליאתו: „מדוע הפליא אותו מו"ל „המליץ" לרעה מכל החותמים הנמצאים בעירנו אשר כלם יקבלוהו באדריסה נדפסה?". „אין זאת, טען זלמן, כי אחד מהאנשים אשר עינם צרה בכבודי הלשין עלי בסתר, כי עודני צעיר לימים או אינני יודע היטב שפת עבר או..." אבל בעודנו שרוי בצערו והנה פתאם בבקר... אדריסה נדפסה שלוחה אליו. ומי יתאר שמחתו! ולמען הראות גדלו לכל בני עירנו בשובו מן הפוסט פעם בפעם נושרות מצלחתו בכונה האדריסות הנדפסות למען יראו העם; אבל עוד יגיל ברעדה ושמחתו איננו שלמה, יען אשר איננו יודע סבת התמורה לטוב וירא הוא לנפשו פן יסיבו עליו הגלגל ופן יקבל עוד אדריסה כתובה.

ידידך...

י' כסלו.

ידידי!

שמח אני בחלקי ונפשי טובה עלי, מלבד כי מסירת המכתבים תפרנסני בכבוד עוד הוטב מצב בריאותי ושלם אני כעת בכל גופי. בשבוע הראשון אספתי על יד חמשה רובל ובשני חמשה רובל וחמשים קאפ'

וסך כזה אאסוף כמעט בכל שבוע. סכום כזה יספיק למחית נפשות ביתי די והותר, ועל כן אשלם מדי שבוע בשבוע חמשים קאפ' לחותני והמשים לחיים המלוה על חשבון החוב. העניים מקבלים פני בסבר פנים יפות ומושיטים לי שני קאפ' בעד מכתב פשוט וחמשה בעד מכתב כתוב באחריות בשמחה רבה. ביחוד רבים הם המכתבים הבאים מאמעריקא לעירנו, והמכתבים האלה יביאו לי רב ברכה, הנשים הפשוטות המקבלות אותם אינן יודעות קרוא וכתוב, ועל כן הוצאתי קול במחנה, כי נכון אני להיות גם „לקורא" וכמו כן נכון אני לערוך מכתבים מאשה לבעלה ומכלה לאהוב נפשה בשכר חמשה קאפ' למכתב. ובאשר כי „הספרא רבא" ישראל המלמד עזב כחצי שנה את עירנו ולא הניח אחריו איש למלאות מקומו, כי על כן שמחו הנשים לקראת בשורתי זאת מאד, וכעת כמעט כל הערב משעה הששית עד השעה התשיעית מלא ביתי נשים נשואות ופנויות ואנכי יושב וכותב. אולם אל תדמה כי אצבור לי הון רב בעבודה הזאת, כי מאד אשמח אם יצלח חפצי בידי לגמור מכתב אחד כל הערב, יען כי מלאכת כתיבת מכתבים כאלה קשה כקריעת ים סוף: לכל אשה ואשה נוסח אחר, וכל אחת תבקש כי אכתוב אות באות ככל אשר תמסור היא לי בפה. דואשה בת ציפקא למשל לא קבלה זה שני חדשים כל מכתב מבעלה, ועל כן באה אלי ותבקשני לערוך לבעלה מכתב גדול. ולהזכיר לו חובת הבעל לאשתו: אנכי עשיתי ככל אשר צותני, אולם כאשר החילותי לקרוא את המגלה באזניה הניעה בראשה, ותאמר: „הלזה מכתב מוסר יקרא? חבל על דאבדין ולא משתכחין, אחד היה ישראל המלמד אשר ידע היטב בענינים כאלה ואין עוד מלבדו; אבל באשר כי לא נסית עוד במסה אורך אפוא אנכי מה ואיך לכתוב. כתוב לו: „עוכר ישראל! יעכרך אלהים כי עכרתני, גם לא תכתוב אלי תיכף אצעק חמס באזני הרב וארעיש עיר ומלואה, אעכוב את הקריאה ואתן את שמך לחרפות ולגדופים, וכו' וכו'". אנכי עצרתי ברוחי מתת בצחוק קולי ואחל לערוך מכתב חדש וגם המכתב השני לא מצא חן בעיניה ואאנס לכתוב פעם שלישית. הנני מודה על אשמתי כי נאנסתי לכתוב בפעם הזאת כאשר הורה אותי רוח מבינתי ובאזניה קראתי את הנוסח שלה. ודואשה זאת איננה יחידה בזה. כמו כן הוצאתי קול במחנה כי ידי רב לי לערוך אדריסות בכל הלשונות אשר בעולם והעם ימהר להביא אלי המעטפות וידי ממהרת לכתוב לכל איש ואיש כרצונו:

לזה בלשון אנגלית, לזה בלשון אמעריקאנית ולזה צרפתית ועוד ועוד.
מעת השיגי משרתי לא שניתי דרך חיי: הנני הולך בכל יום להתפלל ובשבת אתפלל עם אנשי ה„ותיקין" למען לא אאחר זמן מסירת המכתבים בפוסט, ובעבור זה גדול כבודי בעיני העם: „ראו, יאמר איש לרעהו, הן... נושא מכתבים הוא, ובכל יום ויום עומד הוא במקום גדולים וידבר את פקיד הפוסט פנים אל פנים, ובכל זאת תמים הוא עם אלהים וחרד לדבר קדשו". ידידך..

ב' שבט.

ידידי!

אתי הכל כמקדם, כבודי הולך וגדול בעיני אנשי בני בריתנו; בפגש אותי הנשים הפשוטות ברחוב תדרשנה לשלומי ביראת הכבוד, ותשאלנה ברתת וחלחלה: מתי תקבלנה מכתבים מבעליהן באמעריקא? אנכי לא אחשוב זמן רב, ואגביל שבוע ויום לכל אחת ואחת, יען ע"פ רוב כבר יודע אני את תפקידם, ואם אשגה לפעמים בדברי והמכתב יאחר בואו, לא תעלינה חלילה מחשבות פגול על לבבן להטיל ספק בנבואתי, בדעתי לספר אז באזניהן, כי התחוללו סופות וסערות בימים האחרונים על הים הגדול והאניות פגרו מבוא. הלא תראה כי בעל כרחי אשקר ועל כן בל תחשוב לי זאת לעון. ואם אמרתי לבלי להשיב על שאלותיהן אז יפול ערכי בעיניהן וארע בזה לי ו„למעמדי".

בשבוע הזה רבה עבודתי מאד ות"ל אספתי כעשרה רובל מכל עבודותי השונות. בעיר יצא הקול כי אאסוף „הון עצום"; גם פקידי הפוסט החלו לקנא בהצלחתי ובשבוע זה בשבתי בבית הפוסט אמר אלי ראש הפקידים בשחוק מהול בכעס: „היהודים ערומים הם כנחשים, ואם גם יעיזו לפניהם צו לצו ויוציאו עליהם גזרה לגזרה ידעו למצוא דרך להגיע למטרתם". אנכי החשיתי ולא עניתי דבר ויראתי להזכירו, כי לולא הוא בעצמו שהופיע על העצה בדבר שנוי האדריסות של מקבלי המכתבים על שמי, כי עתה לא באתי עד הלום. בבואי לביתי בערב מהרתי לשלוח על ידי חותנתי להפקיד גלת צוקקער, וארגז קטן מלא עלי טהעע משופרא דשופרא. כאשר באתי ביום המחרת אל בית הפוסט לא היו עוד פני הפקיד זועפים כביום אתמול ובעצמו ובכבודו הושיט לי ציגאר ויוסף בשחוק: „היה איש ישר והתהלך לפני בתמים... ואז לפני

תעמוד כל הימים״. אנכי אשר למדתי בנעורי להתפלפל ולכון לדעת מהרש״ל ומהרש״א, כונתי גם עתה לחפץ הפקיד ודעתו.—

ידידך...

ר״ח אדר

ידידי!

הלא תזכור כי בטרם צאת החק האוסר ליהודים להיות „נושאי מכתבים״ שרת במשרה זו בעירנו פלטיאל הרוק וירא אז ברכה בעמלו ויפרנס גם את אמו האלמנה ואחותו היתומה; ואף כי לפעמים התאוננו רבים עליו כי יפגר מעט במסירת המכתבים, וביחוד יראו אותו העלמות הכלות המצפות למכתבי אהובי נפשם, בכל זאת סלחו לו הראשונים וגם האחרונות נתנו לו הרשיון לקבל מכתביהן, בדעתם כי עי״ז ינהל בלחם את אמו ואחותו. כאשר יצא החק לבלי תת ליהודים כל משרה בפוסט בא פלטיאל במבוכה גדולה, ומעת ההיא חדל מתמוך בידי אמו ואחותו, ובאחרונה, בראותו כי עוד מעט ויתם לגוע ברעב, מהר ללוות לו מעט כסף ולנסוע אל עיר הפלך מ. ושם נתקבל למשרת בחנית אחת ובעד מלאכתו קבל רק לחם צר ומים לחץ. ואולם כאשר נפוצה השמיעה כעת כי אאסוף הון רב מהרה אמו העניה לקראהו לבוא הלום, וזה ימים אחדים הנהו יושב בעירנו. היום פגשתיו ולא דברתי אתו דבר. לבי יגיד לי כי רעה נגד פני, אראה את אשר יגידו הימים הבאים.

ידידך...

ב״ז אדר

ידידי!

אמנם לא טעיתי בחשבוני; האלמנה אם פלטיאל, החלה ללכת מבית לבית ולהתחנן לכל אחד ואחד כי ישנו מהיום והלאה את כתבות המכתבים הנשלחים אליהם על שם בנה הזן ומפרנס אותה ואת בתה. גם פלטיאל בעצמו לא ינוח ויעשה את העיר כמרקחה, והעיר נחלקת לשתי מפלגות; האלמנה באה גם אל בית הרב ותבך שם בדמעות שליש, ופלטיאל בא אל פקיד בית הרצים ויבא לו מתנה מעיר הפלך. בהיותי אתמול בבית הפוסט ראיתי כי לא היו עוד אלי פני הפקיד כתמול שלשום; כמובן מהרתי עוד ביום ההוא לרצות את פניו במנחה, והיום צהלו עוד הפעם פניו אלי, אבל האם לארך ימים יהיה כדבר הזה?—

ידידך...

ו' ניסן.

ידידי!

העיר נחלקה לשתי מפלגות: האחת בחרה בפלטיאל והשניה עודנה מחזקת בי. איך שיהיה לבי יגיד לי, כי משרתי זו לא לארך ימים תהיה נתונה על שכמי. בשבוע זה אספתי רק כשלשה רובל, ומן הכסף הזה הוצאתי לקנות בקבוק קָאניאַק להפקיד. אנכי חדלתי לשלם את חמשים הקאפ' לחותני ולחיים המלוה, והאחרון כא היום לביתי וירעש את הבית על יושביו. הנני נבוך מאד.

ידידך...

חוהמ"פ.

ידידי!

פלטיאל הוציא קול בעיר כי נכון הוא לכתוב אדריסות חנם אין כסף, וגם הוזיל מחיר כתיבת מכתבים, וכמה פעמים קרה כי לא אבה פלטיאל במכון לקבל מידי הנשים העניות כסף בעד מסירת המכתבים, ובכן החלו נשי בריתי לעזבני אחת אחת; אולם לבל אסג אחור מן המערכה בבושת פנים מהרתי גם אני להודיע, כי מהיום והלאה אקבל בעד כל מסירת מכתב פשוט רק קאפ' אחת ולא יותר, וגם אנכי אוזיל מחיר כתיבת מכתבים ואכתוב בחנם את האדריסות. בשבוע הזה אספתי לי רק רובל אחד. כמובן אבקש לי בחשאי עבודה אחרת ועת אמצאה אז אעזוב עבודתי זאת כלה, כי כבר בחלה נפשי לעבוד עבודת פרך חנם וגם להתבזות בתחרות דלה ושפלה כזאת.

ידידך...!

ערב חג השבועות.

ידידי!

בשבוע הזה היה מכתבך אלי האחרון אשר קבלתי על שמי. אנכי לא אוסיף עוד לבוא מהיום והלאה אל הפאסט, כי למה ישמח עוד פלטיאל להותי ועיני רואות? בבואי היום אל הפאסט רחף על שפתיו שחוק קל ובלי אֹמר ודברים הגיד לי: מה לך פה ומי לך פה כי תבוא הנה? הלא תראה כי באה עתך! לאן אוכל לפנות באמצע הזמן ובמה אחיה את נפשי לימ"ב הבאים? ה' יודע!

ידידך...

ברכני במרכת „מז"ט" ! כי הייתי ל„סוחר בתבואות". החק אשר יצא לסגור בעוד ירחים אחדים את גבולי הארץ בפני הסוחרים המובילים תבואה לחוץ לארץ הביא חיים חדשים באופני סחר התבואה בעירנו. כל אנשי עירנו כמעט בן לילה נהפכו לסוחרים גדולים או קטנים, ועזב הסנדלר את נעלו והחיט את מחטו, הנגר את המעצד והמלמד את תלמידיו ויהיו כלם לסוחרים. העשירים שביניהם קונים תבואה על חשבונם ושולחים אותם בעגלות אל קאֶניגסבערג, וכפי הנשמע יעשו עשר רב, והעניים שבהם חוזרים על הכפרים וקונים מאה פוד דגן ובאים אל העיר ומוכרים אותם ברוח קטן להסוחר הגדול וימהרו לצאת עוד הפעם אל הכפר לקנות תבואה הדשה.

גם אנכי מהרתי להשליך משרת „נשיאת מכתבים" אחר גוי, וחותני בראותו כי עושר גדול צפון לי אם אסחר כעת בארץ לוה עוד הפעם מאה רובל למעני בשטר אחריות על ביתו. בקבלי את הכסף מהרתי לנסוע אל הכפר פ. וקניתי חמשים פוד דגן והביאותיו אל העיר ו„מיד ליד" הרוחתי שלשה רובל. זה כל השבוע אצא או אסע בבקר לאיזה כפר ובערב אשוב ואמכור את אשר קניתי. בשבוע זה הרוחתי שלשים רובל.

ידידך...

כ"ה תמוז.

ידידי!

לא אוכל לתאר לפניך את המהומה והמבוכה אשר נהיתה כעת בעירנו, וההזיקו שבעה אנשים באכר אחד וכל אחד יטעון כי ממבריו הוא וכל אחד ימשכהו אחריו ויוסיף על המקח, ובכל זאת נראה כלנו ברכה בעמלנו.

שלשום בא אלי יצחק הנגר ויגלה לי סוד כמוס, כי שליש מאות רובל בצלחתו וחפץ הוא לעשות עמדי שותפות במסחר התבואות למען אשר נקנה על חשבוננו עגלה מלאה דגן ונשלחנה קאֶניגסבערגה. הדבר הזה יראך לדעת עד כמה גברה המהומה בעירנו, עד כי לא יזכירו לי עוד עונות ראשונים ואהיה „לבעל בטוח"; גם חיים המלוה, בשמעו כי מצאתי לי שותף אשר כסף לו בא אלי ויציע לפני מלוה חדשה

על מאה רובל, אבל בתנאי כי אכתוב את השטר על סך מאה וששים רובל, כי עוד כששים רובל מגיעים לו ממני מחובי הישן. כמובן עשיתי רצונו בלי התמהמה ובשמחה רבה, כי בעת כזאת יקר הכסף מאד, ובטוח אני כי תחת המאה אביא מאתים ותחת החמשים אביא מאה. בחמש מאות רובל במזומנים בכיסי נסעתי היום אל הכפר ג. ושם קניתי דגן בעד כל כספי; ומאד דאבה נפשי לראות, כי הכסף אזל מכיסי והתבואה עודנה לא תמה אצל האכרים. מהרתי לשוב העירה ולבקש עוד כסף. שותפי לוה עוד מאתים רובל וחותני נתן בחשאי בערבון לברוך המלוה את הש"ס שלו, בגדיו החמודות, כלי נחשת, כף של כסף, טליתו החדשה ועוד ועוד חפצים רבים, ולא השאיר בביתו כי אם כרים אחדים, וברוך נתן לו מאה רובל, ובו ביום קניתי מעבור הארץ גם בעד שארית הכסף. גם רבים מהאכרים היודעים ומכירים את חותני מכרו לי תבואתם בהקפה בתנאי כי אתן להם חלק מהרוח. היום שלחתי שתי עגולות טעונות תבואה קאֶניגסבערגה. מהיום והלאה, אקוה, לא אשוב עוד לבקש פרנסה אחרת, וסוחר בתבואות אשאר כל ימי חיי.

ידידך...

ר"ח מנחם אב.

ידידי!

הימים האלה ישארו לזכרון נצח בלב כל יושבי עירנו; כל הדרכים המובילות אל הכפרים ההימנה מאדם רב; בין האנשים הסוחרים ימצאו נוסעים בעגלה והולכים ברגל. בבואי היום אל בית אכר אחד מצאתי שם עשרה סוחרים וכל אחד יעלה את השער. האכר מחזיק במקטרתו ומעלה עשן במנוחה שלמה ויחכה עד אשר יציעו לו שער שאין למעלה הימנו ואז יעשה את הקנין; ולא יפלא אם הסוחרים יביטו איש אל רעהו בצרות עין. בחליפות הדברים בין הסוחרים פרצה מריבה עזה ביניהם ויקראו למהלומות, ולולא האוריאדניק אשר התפרץ אל הבית ויך זרוע אף קדקד וישב את השלום על כנו ביד חזקה, מי יודע מה היתה אחרית הדבר.

האכרים אשר נתנו לי „תבואה" בהקפה לא יתנו לי ולאנשי ביתי מנוח; בכל יום ויום יבואו העירה ואחדים מהם יבואו גם פעמים ביום לשאול על אדות העשר השמור להם. ידידך...

ז"ו מנחם אב.

ידידי!

אחר המהומה קול דממה דקה. זמן האסור הגיע וישבת המסחר, ובעת יחכה כל אחד ואחד בכליון עינים לקראת בשורה מקאֶניגסבערג על אדות תוצאות הרוח. במכתבי השני אודיעך תוצאות מסחרי.

ידידך...

ר"ח אלול.

ידידי!

באשר כי הזמן היה קצר מאד והסוחרים רבו מאד, כי על כן שמענו אשר לא הספיקו דים עגלות מסלת הברזל להוביל את כל התבואות הצבורות בהתחנות, ועגלות טעונות רבות נשארו בגבולנו. פני כל הסוחרים קבצו פארור וכל אחד מלא דאגה לכיסו. —

ידידך...

ג' אלול.

תוצאות מסחרי הן: כי — יצאתי וידי על ראשי. העגלות שלי עומדות בבריסק. בבוא הבשורה הנוראה הזאת לאזני שותפי הנגר התעלף. גם אשתי תיליל ותמאן הנחם. חותני נרעש ונפחד, כי לא נשאר לו מאומה בבית גם כסות לעורו. חיים המלוה התפרץ היום אל ביתי ויצעק בקול פחדים כי אשיב לו את כספו ואנכי מה אעשה?

ידידך...

ט"ז אלול.

ידידי!

אוי לי מנושי חיים ואוי לי מהאכרים אשר לא יתנו לי מנוחה: כל היום יהנו כדור הם ועגלותיהם סביבות ביתי ותובעים את כסף התבואה עם הרוח דוקא. אנכי אשבע להם בחיי ובחיי אשתי כי לא הרוחתי אף פרוטה אחת ועוד הפסדתי את כספי המעט, אבל הם לא יאמינו בי ובדברי וטוענים כנגדי: מדוע הרויח פלוני היהודי? נסיתי דבר אל הסוחרים הגדולים בעירנו ודברתי אתם על אדות „התבואה" שלי, אבל אין קונה. מחר אסע להתחנה ג. ואקח דברים גם עם הסוחרים שם. נכון אני למכור „הסחורה" בעד כל מחיר אשר יתן לי למען אוכל לשלם להאכרים נשים ומן הנותר להשיב מעט לשותפי ומעט לחיים המלוה. אם חלילה גם שם לא אמצא קונים אז אקוץ בחיי מפני האכרים.

ידידך...

כ״א אלול.

ידידי!

מכרתי את התבואה שלנו ושלמתי לכל אכר ואכר את המגיע לו, כמובן בלי רוח. לחיים המלוה נתתי חמשים רובל, וחמשים רובל נתתי לחותני, למען יגאל למצער את הבגדים הנחוצים לו ביותר. חיים המלוה ימאן הנחם על כי נפל לרשתי זה שתי פעמים והתרה בי כי אם לא אתן לו בשבוע הזה עוד חמשים רובל למצער, אז יביא דינו אל שופט השלום. אנכי בדעתי כי אמנם לקחתי כסף ממנו ולא השיבותי לו, התאפקתי ולא עניתיו דבר; אולם חותני אשר היה בביתי ושמע את ההתראה רב את ריבי ויחרף ויגדף את חיים בצעקו: מי בקש זאת מידך לתת כסף ביד חתני? לולא נתת לו את הכסף כי עתה לא הבאת עליו רעה גדולה כזאת.

הדלות והעניות גברו בעירנו עד מאד; לא רק אני כי גם רוב הסוחרים אבדו כל הונם בענין הרע הזה, ואף אחדים מהם אשר הספיקו עגלותיהם לעבור את הגבול ראו ברכה. לכל „האברכים העשירים" ולכל האברכים בני בעלי הבתים לא נשארה אף פרוטה אחת: רבים מהם היו בעצמם לסוחרים ויאבדו כספם במסחרם, והנותרים הללו את הכסף לסוחרים אשר פשטו כעת את הרגל. אשתי תנחמני ותדבר על לבי: „ראה, לו גם הרבה לך אבי מוהר ומתן ולו שלם לך ביום חתונתנו כל הנדוניא כאשר הבטיח גם אז יצאת היום ערום ובחוסר כל?" אנכי אמוזה דמעה מעל פניה ואשתדל לנחמה. גם אבטיח לה כי בקרוב אמצא לי פרנסה אחרת. ידידך...

ערב י״ב התרנ״ב.

ידידי!

בהבטחות ותקוות שונות אחיה את נפשי ונפש אשתי, בצלחתי אין אף פרוטה לפורטה. את הלחם ויתר המזונות תקח אשתי מהאפה והחנוני בהקפה. להצלחתי יאמינו השנים האלה כיתר אנשי העיר, כי אחר „פשוט הרגל" הותרתי למעני סכום רב, כאשר יעשו רוב פושטי הרגל ועל כן לא יהיו גם בנושים לאשתי. ידידך...

י״ד מרחשון.

ידידי!

אחד הוא צדוק הקומיססיונר בעירנו, ועירנו תוכל לכלכל שני

קומיססיונרים ברות ובכבוד . ההנונים היודעים בטוב עסקי צדוק יפתוני להיות לקמוססיונר והם גם לא מאהבתם אותי יציעו לפני כזאת , כי אם בתקותם שעל ידי התחרות ביני ובין צדוק יוזל להם דמי הקומיססיון , וזאת עבודת קומיססיונר בעירנו : ביום ב׳ בערב יסע אל עיר הפלך מ. ושם יקנה כל מיני הסחורות והחפצים אשר החנונים שלנו דורשים ממנו וביום ה׳ בבקר ישוב לעירנו וימסור את הסחורה לדורשיה ובעד זה יקבל פ"צ ידוע . כמו כן יעשה צדוק אגב אורחא מסחרים קטנים , ויוביל חמאה וגבינה מהכא להתם ויביא גם שמרים יבשים מהתם להכא, ובני ההמון שבעיר , בהפצם להכעיס לב הרב ובעלי הבתים הגבוהים אשר התנגדו להחזן החדש אהוב נפשם , קונים את השמרים ממנו בנפש חפצה , למרות „מכם השמרים" הנהוג בעיר שהוא מקור פרנסת הרב . הרב דעירנו אמנם נסה לשלות „אסור" לבית צדוק , אבל לא הועיל , כי עושה הוא צדוק מעשיו באין מכלים אותו דבר . עצת החנונים מצאה חן בעיני ובעיני כל בני בעלי הבתים למען יוסר בזה העובר על „האסור" . אולם זו רעה חולה היא כי למען היות לקומיססיונר נחוץ לי כמאה רובל למצער , יען כי אחרי אשר פשטתי רגלי זה שתי פעמים לא יאבו עוד החנונים למסור לי כספם , ומלבד זה רבים הם החנונים אשר אין ידם משגת לשלם בעד הסחורה מראש , ועל כן נחוץ להקומיססיונר לתת להם את הסחורה בהקפה עד יום א׳ בערב , שהוא יום השוק וה„פדיון" בעירנו . חותני לא יוכל לעזור לי ברב או במעט ; ביתו נתון בערבון , חיים המלוה לא יאבה שמוע לי ועברתו שמורה לי לנצח , ועוד כמקדם יאים עלי כי ימסור דינו להשופט .

ידידך . . .

ב׳ כסלו.

ידידי !

בצר לי מאד נסיתי דבר אל מכירנו ומודענו מנעורינו, אל ד. הגר כעת בעיר הפלך , ואשפוך לפניו במכתב כל צרת לבבי ולא כסיתי ממנו דבר . באשר שמעתי עשה לו עושר רב ויוכל להיטיב עמדי לעת כזאת , ותקותי אמנם לא נכזבה כי הודיעני במכתב אשר אוכל לבוא למ. והוא ידבר עלי טובות באזני הסוחרים הגדולים ואז יקיפו לי סחורותיהם על סך ידוע . ותיכף הלכתי אל החנונים והם מלאו את ידי לקנות בעדם סחורות וחפצים שונים ואסע למ. בבואי שמה הציגני ד. לפני הסוחרים הגדולים והם הבטיחו לתת לי סחורה בהקפה כל אחד ואחד עד חמשה ועשרים

רובל בעת הראשונה. וכאשר תרב אמונתם בי יוסיפו לתת לי בהקפה. כאשר שבתי לעירי הבאתי לכל חנוני וחנוני כל מיני הסחורות שדרש, וביום א׳ בערב קבלתי מכל אחד את הכסף. מחר בערב אסע שנית למ. ואקח אתי את הכסף לשלם להסוחרים שם. בשבוע הזה הרוחתי שני רובל במזומנים, מלבד שהוצאתי להנסיעה ויתר ההוצאות הקטנות.

ידידך...

ב׳ טבת.

ידידי!

מה אמר לך, ידידי! כל ימי צבאי לא אשכח את החסד אשר עשה עמדי ד. ידידנו; לולא הוא כי עתה גועתי ברעב. אנכי יודע כי על ידי עבודה זו לא אצבור לי הון רב, ובכל זאת אשמח בחלקי כי ממנה אמצא לחמי בכבוד; וכל אשר תגדל אמונתי יגדל גם הרוח שלי. אשתי גם היא בראותה כי שקידה עצומה נחוצה לקוממיסינר תשא עמדי בעול העסק, ולרוץ בכל ימי השבוע אל החנונים ולשאול את החסר להם, למען ימלאו ידי לקנות. ביום א׳ בבקר תצא אשתי הרחובה ובערב תשוב הביתה, וכל היום תעמוד על פרשת הדרכים ותקנה ביצים, חמאה וגבינה, ואנכי אובילן עמדי „למכירה" למ. צדוק יחרפנו, סוחרי הביצים יגדפונו. אבל אנכי ואשתי לא נשים לב להם.

ידידך...

י״ד טבת.

ידידי!

כבר הסכנתי בעבודתי ואיננה קשה לי עוד כבראשונה. בתחלה דמיתי כי ארבץ תחת סבל המשא, כי מי כעם ישראל גוי טרחני בארץ? כל יום ב׳ לא תסגר דלת ביתי ורבים הבאים אלי בבקשותיהם השונות. האחד יבקשני לעשות עמדו אות לטובה למסור מכתבו לבנו היושב במ. ולומד בבית המדריש הגדול, ואל המכתב יצרף גבינות אהדות, פוזמקאות ועוד ועוד; השני שולח צרור קטן למסור ליד פלוני בן פלוני ואת טובתי לא ישכח לנצח וכן השלישי וכן הרביעי. ועל כן לא יפלא אם טעון אני משא לעיפה; ולו פגשתני בצאתי בדרך, כי עתה השבת כי רוכל נוסע בכפרים עומד לפניך. כמובן קשה לי מאד להכנים את כל החפצים הרבים אל תוך עגלת מסלת הברזל; ולשלם בעדם כסף הובלה לא אוכל, ובשובי ממ. לעירי גם אז, הנני מודה על עוני, אקח את הסחורות השונות עמדי בעגלה, יען אם אמרתי לשלם בעדן כסף ההובלה, אז לא ארויח מאומה. גם צדוק יעשה כמוני ועל טוב לב... הקונדוקטרים נישען, כי לא ידקדקו עמנו כחוט השערה. אנשי עדתנו מלאו את ידי להביא להם מדי

שבוע בשבוע את „השמרים היבשים" בעד הטכסא שלהם, ובעד עמלי אקבל חמשים קאפ' לשבוע. ביום השבת יתאספו אלי מכרי לשמוע חדשות מעיר הפלך. ואנכי את אשר חזיתי ושמעתי אספרה והם יעשו אזניהם כאפרכסת לשמוע כל הגה היוצא מפי . ידידך..

כ"ו שבט

ידידי!

עוד הפעם נפלתי ומי יודע אם אקום עוד אחרי נפלי הפעם, כשובי מנסיעתי בשבוע העבר ממ. לעירי הייתי עמוס חפצים רבים ולא יכלתי בעצמי להביאם ולהכניסם אל העגלה. אולם בני ישראל רחמנים בני רחמנים הם, ועל כן נמצא איש יהודי אחד אשר מהר לעזרתי להביא את הסחורות אל העגלה, אבל מה נבהלה נפשי בבואי אל העגלה ואתבונן אל חפצי והנה אדרת השער אשר קניתי בעד „חתן אחד" מעירנו איננה. לשוא בקשתיה בכל פנה ועל כל הככר לפני מסלת הברזל כי איננה; אז אז הבינותי כי היהודי גנבה. אנכי הרעשתי כל עגלות מסלת הברזל על יושביהן ולאסוני שכחתי כי גם צדוק נסע באחת העגלות. בבואי אבל וחפוי ראש לעירי מהר צדוק להפיץ השמועה כי נגנבו לי חפצים על סך שלש מאות רובל — באמת מחיר אדרת השער אך מאה וחמשים רובל — ובלי ספק, הוסיף צדוק לשער, כי בשמע הסוחרים את אבדתי יחדלו מתת לי עוד סחורה בהקפה. לבי נבא לי כי נכנו לי ימים לא טובים. אבל העמדתי פני והיספתי לנסוע בשבוע זה אל מ. ובבואי אל הסוחרים הגדולים שלמתי לכל אחד את החובות משבוע העבר, ורק להסוחר בעל אדרת השער הבטחתי כי בשבוע הבא אשלם לו נשיו, יען כי לא קבלתי עוד את הכסף מן החתן, ובחרתי לי שם סחורות שונות הנחוצות להחנונים שלנו, ושבתי לבית מלוני לחכות עד אשר יביאו לי משרתי הסוחרים את הסחורות כנהוג.

כיום תמים חכיתי להם ולא באו. בראותי כי אחרו המועד שויתי רגלי כאילות ומהרתי לבוא אל כל סוחר וסוחר, ומה מאד נבהלתי לשמוע כי נודע להם דבר אבדתי ואסוני אשר קרני בשבוע העבר. ועל כן לא יכלו מהיום והלאה לתת לי עוד סחורה ב„הקפה". הנה כי כן נקם צדוק נקמתו ממני. בבשת פנים שבתי העירה והתגנבתי לבוא אל העיר, יען ידעתי כי החנונים כנהוג יצאו לקראתי לקבל את הסחורות שלהם. גם את השמרים היבשים לא הבאתי הפעם, ותהי צעקה גדולה בעיר וראשי עדתנו התרפסו לפני צדוק כי יתן להם חלק משמריו. ומה אעשה עתה ידידי? — —

ידידך...

מחיי החסידים בפולין

ספור

מאת

ע. נ. פרענק.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

א.

בבית התפלה אשר לחסידי טשענחין נמצאו אז אך מתי מספר; אחדים מהם הגו במשנה, גמרא וזהר או שוחחו חד את אחד, בשבתם על הספסלים הארוכים, אשר ליד קרשים מונחים על עמודי עץ הנגשים אחד באחד שתי וערב, ועמוד אחד דק מבריח משני העמודים אשר מקצה מזה אל שני העמודים אשר בקצהו השני — אלה הם השלחנות אשר בבתי התפלה לחסידים; אחדים התהלכו בתוך החדר לארכו ולרחבו, בפיהם העלו עשן וברגליהם — אבק, כי שכבת עפר מלאה את הרצפה, את הספסלים ואת השלחנות, אשר כמוהם כהקירות היו שחורים משחור, יש אשר התפללו אז „תפלת השחר" ברוצם בחדר הנה והנה וטליתותיהם סרוחות אחריהם, ויש אשר עמדו על יד העמוד והשמש השקה אותם י"ש ויאכילם תופינים וקשואים מן התבה אשר ארון הקדש נשען עליה.

— משה! — קרא צעיר אחד אל איש אשר ישב ליד השלחן וילמוד „משניות" — כאשר אחזה לי, לא תתפלל עוד היום „בצבור", כי אך חמשה אנשים יחכו לך וגם רוחם תקצר אם לא תמהר להתפלל, ועוד מעט ועזבו אותך והלכו לביתם.

— לא אתן עוד י"ש — קרא משה — רק לאלה אשר יתפללו אתי יחדו.

— אם לא תתן ולקחתי בחזקה, כי אין את נפשי להיות מאלה המתענים בערב ראש חדש עד אחרי הצהרים!...

— הנה עוד אחד נוסף עליכם המחכים! — קרא משה בראותו כי איש צעיר לימים בא החדרה.

— הלא גם אתה, יוסף — קרא אל האיש הבא — תחכה עד כלותי ללמוד את פרקי המשניות, כי יום מות אבי היום.

ויוסף לא ענהו דבר, אך נגש אל חבית המים אשר עמדה על יד הפתח ויטבול בה את ידיו הצנומות, ויזרוק מעליהן את המים על הרצפה, וימח אותן במטפחת אדומה אשר הוציא מצלחת בגדו, וישא למרום את עיניו המזהירות והרטובות ושפתיו דובבו מלים בלחש.

— מדוע פניך רעים היום, פתי? — קרא אחד הצעירים בגשתו אליו ובהכותו בכח על מצחו הרחב — האם עזך מתה עליך?

— אין דבר, שמעון! — השיב יוסף בהעבירו את ידו הימנית על זקנו הצהוב אשר זה אך החל לצמוח בלחייו הרזות וידו השמאלית אחזה בפאת ראשו — אין דבר!

— אל תתחסד הרבה, כסיל! — קרא שמעון בהתבוננו בפניו אשר המון לבו נגלה עליהם.

— למה תשומם, אויל! — הוסיף בהחזיקו בו ובהניעו אותו בחזקה.

— פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה — נשמע קול משה — רבי אליעזר אומר: טמאה היא, ואין מדליקין בה.

לשמע הדברים האלה חרד יוסף תחתיו ופניו חורו עד כי נבעת שמעון העומד עליו ויקרא:

— מה זה היה לך?

— האם לא תשמע — קרא יוסף באחזו בו ביד רועדת — האם לא תשמע את אשר יקרא משה מעל הספר? — „פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה. רבי אליעזר אומר: טמאה היא ואין מדליקין בה!"

— ובכן? — קרא שמעון בתמהון.

— הלא כה באר אחד קדוש את המשנה הזאת: גו האדם הוא בגד הנשמה, ואם הפתילה, הוא ניצוץ אלוה אשר בגו הוא מקופל ואהבת ה' לא תבער בו — טמא הוא ואין מדליקין בו את נר ה' נשמת האדם לאור באור חיי הנפש.

— דאג אתה הפתי לגוך, כי טמא הוא ואין מדליקין בו ואני לא אחפוץ כי תבער גם אחת משערות ראשי! — קרא שמעון בפערו בשחוק פיו ויעזוב את יוסף לנפשו.

— אין לנו כל תקוה מיוסף — קרא שמעון בפנותו אל משה — לא לנו הוא עתה...

— הניחה לי לכלות את פרקי המשניות! — גער בו משה.

ויוסף התהלך בתוך החדר אחת הנה ואחת הנה תפוש ברב שרעפיו בקרבו, כי ערב ראש חדש תמוז היה היום ההוא, וכמשפטו מדי חדש בחדשו השכים קום לחפש לבבו, לבחון ולחקור את כל מעשיו והליכותיו לדעת אם הצליח בידו חפצו בימי החדש הזה להיטיב את מעלליו ולתקן את אשר עות לפנים, או עוד הוסיף חטא על פשע ועון על חטאת...

כל שיחו ושיגו, מעשיו, הליכותיו ומחשבותיו נגולו כספר לפניו, וירא כי עונותיו עצמו משערות ראשו וחטאתיו גברו מאד מאד...

כמה שעות עברו עליו מבלי שוות לנגד עיניו את שם יהוה בכתוב: „שויתי יהוה לנגדי תמיד"; כמה פעמים הזכיר את השם הזה מבלי חשוב במחשבתו: „היה הוה ויהיה ואדון הכל"; כמה פעמים הביעו שפתיו את שם „אלהים" מבלי העלות על לבבו „כח כל הכחות"; כמה פעמים עשה את תפלתו קבע ולא רחמים ותחנונים; כמה עתות בלה בהבל; כמה פעמים חמד לצון לו; כמה פעמים מלא שחוק פיו; כמה פעמים הפר את הברית אשר כרת לעיניו לבלתי התבונן על נשים; כמה פעמים אכל רק למלאות תאות נפשו; כמה מחשבות רעות עלו על לבבו ועוד הטאים ופשעים כאלה רבים מאד מאד...

החטאת רובצת על כל צעד ועל כל מדרך כף רגל יארוב לו העון והוא יהור אחרי לבבו ועיניו לזנות אחריהם ולחטוא על נפשו במעשה ידיו, בצעדי רגליו, במראה עיניו, במשמע אזניו, בטעם חכו, בריח אפו ובהרהורי לבבו.

איך לא תשתוחח עליו נפשו בהעלותו על לבבו, כי עונות כאלה הם אבות כל עמל ותלאה, איד, אסון, הוות וכל נגעי בני אדם, כי בהם „יכריע את כל העולם לכף חובה", ועוד תגדל רעתו כי גם „השכינה" מחוללת היא מפשעיו ומדכאה מעונותיו!... איך ישא ראש לפני יוצרו אשר חנן אותו דעה ובינה שכם אחד על כל היצורים האחרים, למען אשר יוכל לעבוד אותו ולהיטיב גם לנפשו, והוא ישחית דרכו ויברא לו משחיתים להשחית ולחבל...

עוד ביתר שאת דאבה נפשו בזכרו כי עונותיו אלה לא חרשים

הם אתו ובעמים אין ספורות עשה אותם! הן כל עון נכתם הוא על הנפש העושה אותו ואם פעמים שלש יעבור איש על אחת ממצות ה׳, ונראה הכתם מפנים ומאחור וגם אם ירבה לו בורית לא ימוש עוד ממקומו!... ומה אפוא יעשה ליום פקודה בהתיצבו למשפט לפני אלהים אשר נפח בו נשמה טהורה? כי יפקוד על הכתמים — מה ישיבנו?... אמנם נורא הרעיון ומי יכילנו!...

לא בפעם הראשונה יסרוהו אז כליותיו על עונותיו אלה מוסר אכזרי; לא אחת הכה אותו לבו עליהם מכה גדולה; לא אחת בכה עליהם מרה; לא אחת קצה גם נפשו בחייו; לא אחת גזר אומר לבל יעשה מדחה עוד ולבל ישוב לכסלה. אך לשוא! כאשר הרבה להתאמץ ולחזק ידיו בה׳, כן הוסיף „יצרו הרע" להסיר את לבבו מאחרי עבודת אלהיו ולעורר בקרבו תאות נמבזות ומחשבות רעות ופחים יטמון לרגליו על כל צעד ובכל רגע ורגע.

ואולם בכל זאת לא אמר נואש. כי הנה לא לתהו בראו אלהיו, אל טוב וסלח, והוא עוד ירחמהו ויחנהו ונתן יד גם לפושעים כמוהו להחזיק בו לבל ידח ללכת עוד בשרירות לבו. אפס למען „פתוח לו פתח כחודו של מחט", בקש לו עצה וגבורה למלחמת היצר בספרי המוסר המקובלים וגדולי החסידים. אך מכל המון העצות אשר מצא בספרים ההם, היתה קרובה אליו אך האחת: לדרוש לו בצדיק. כי הוא יוציא יקר מזולל, יתן טהור מטמא, יהפוך את לב האנשים לטוב ויגער ביצר הרע לבל יעמוד לשטן על דרכי האדם ולבל יסיתהו לעבור על מצות ה׳ אשר לא תעשינה. ולכן מדי נסעו אל רבו לראות פניו לא שאל עשר וכבוד ונכסים רבים כמרבית החסידים, אך קרא באזניו: „יוסף בן חנה שרה לעבודת הבורא"! וגם על הפתקא אשר הגיש לו היו כתובים אך הדברים האלה.

אפס גם זאת לא הועילה לו, כי בלעומת שבא אל רבו כן שב אל ביתו תמיד, רוחו לא עלה מעלה והמכשולים לא הורמו מדרכיו ועון עקבו סבהו כמאז...

יש אשר תעה לבבו בשפק, וישית עם לבבו לאמר: אם קצרה יד הרבי להריתו ביראת ה׳ ולהסיר את לב האבן מקרבו — אם כן אולי אך משגה הוא?... כי הן אך בזאת יבחן הצדיק! ואולם עד מהרה נחם על מחשבותיו אלה וגם אותן חשב לו לחטאה, בהשיבו אל לבבו

כי אלפי ישראל לא ישגו להעריץ איש אשר כמהו כמוהם, ולו גם היה ככל האדם, כי עתה אחרי אשר בני ישראל ינהרו אליו, ויהלו למוצא שפתיו וישמעו בקול דברו ועל פיו יכוננו דרכיהם ועלילותיהם — ממרום יבא בו הרוח, ואלהי הרוחות יחוננהו בינה להשכילם ולהורותם ולנהלם בעצתו.

אז נכספה נפשו לשפוך שיחו לפניו, להגיד לו צרת לבבו ולהתחנן לו, כי ירחם עליו ויתן בלבו אהבת ה׳ ויראתו למען אשר יוכל לעבוד אותו באמת ובתמים. ואולם לא יכול לבצע את מחשבתו זאת, כי תמיד מדי התיצבו לפני הרבי, שם אל לבו כי עומד הוא לפני איש אשר יחזה חזות הכל וכל סתום לא יעממהו וגם קרב איש ולב עמוק יחקור, ואז כסתה כלמה פניו ורוחו נבקה מקרבו ולא יכול להוציא אף הגה מפיו...

אפס בנסעו שמה לחג השבועות העבר עם אביו יחדו, ויצג אותו אביו לפני פלטיאל זקן בית הרבי, ואחרי התודעו אליו, התאונן באזניו על רפיון רוחו, כי לא יוכל להבליג על יצרו הרע וכי לא יעצור כח גם להפיל את תחנתו לפני הרבי, ואז הביאהו פלטיאל שמה ויהי לו לפה. יוסף בוש אז מאד וחרפה שברה לבו על מעלליו הנגלים לעיני הרבי ויעמוד בחלחלת לב, אך הרבי האיר פניו אליו וינחמו באמרו אליו:

— טוב אתה בעיני, בני, כי תשית לבך אל עבודת ה׳, ומי יתן והיה לבבך זה לך כל הימים.

ויוסף האמין אמונת אומן כי מעתה ירוח לו, רוחו תמריא במרום וחבלי העולם הזה לא ימשכו עוד את לבו אחריהם, אך עתה כאשר חפש דרכיו, נוכח לדעת כי בעיניו יעמוד נגע לבבו, כי כאז כן גם עתה יעבט ארחותיו...

אז התחמץ לבבו בקרבו ונפשו ירעה לו מאד, וילך ביתה התפלה להתפלל ולהתחנן לה׳, כי ירבה לו עצמה, למען אשר יוכל להתחזק ולבלתי סור ממצותיו ימין ושמאל. אך כשמעו את דברי המשנה: „פתילת הבגד וכו׳" ויזכור את באור הקדוש ותאחזהו רעדה, ויירא להתיצב לפני אדון כל ולהתפלל לפניו.

— הנה כלה כישה ללמד את המשניות — קרא אליו שמעון בגשתו אליו — ההתפלל אתנו יחדו?

— לא אוכל, לא אוכל! — השיב יוסף בפרשו ידיו.

— אם לא תוכל להתפלל — חמד שמעון לצון לו — לך לך אל יצחק המלמד וילמדך.

— מי יתן ומצאתי לי איש אשר ילמד אותי להתפלל כראוי וכנכון! — ענה יוסף בהעבירו את ידו על מצחו כמו לו חפץ לעצור בעד זרם רגשותיו לבל יתפרץ החוצה.

— אין טוב מיצחק — הוסיף שמעון לשחק בו — אין טוב ממנו, גם את בני אברהם, הילד בן ארבע שנים למד להתפלל והתפלה ערוכה היא עתה בפיו.

— לו נאוה שחוק — חשב יוסף בלבבו — ואיש כבד עון כמוני יתגולל תחת שאה...

— לפני התפללי אטבול במים את בשרי — אמר אל שמעון הדובר בו.

— ולי טובה כוס אחת י"ש מכל המקוות אשר בעולם!

— יוסף! — קרא אליו משה — שים עליך את טליתך ותפליך והתפלל אתנו יחדו.

— לא אוכל, לא אוכל! — התחנן אליו יוסף.

— עתה אבין לשכל מליו — קרא שמעון ויפער בשחוק פיו — הוא לא יוכל להתפלל עד אשר יטבול במים את בשרו! התבינו את אשר היה לו?

כל האנשים מלאו שחוק פיהם ושמעון הוסיף לדבר:

— אך מדוע התמהמהת עד כה? ואיך קראת את „שמע" בבקר?

יוסף לא ענהו דבר ויפן לצאת.

— אל תוסיף עוד לעשות כדבר הרע הזה — קרא שמעון אחריו — פן אשליכך מזה כנצר נתעב!

אך יוסף לא שמע עוד את הדברים האלה ולו גם שמעם, גם אז לא שת אליהם לב ולא קצף על שמעון, כי הלך קודר בלחץ יגונו, ויהי שפל בעיניו מכל היקום אשר על פני האדמה.

אפס בדרכו פגע בשני סוחרים נצים על דבר אחד האכרים אשר חפץ לבא אל חנות האחד והשני משכהו בחזקה אל חנותו בחרפו את רעהו ואת ערבתו.

קללות נמרצות קללו איש את אחיו, גם הרימו יד להכות איש את רעהו. אז רוח ליוסף מעט באמרו בלבבו:

— אחרי מה ירדפו האנשים האלה? אחרי הבל נדף! על פת לחם יפשעו ועל אגורה אחת הנם נכונים להכות באגרוף רשע את רעיהם! מהולל שם ה׳ כי לא באלה חלקי! על דבר עמל כזה, לא אצא לריב, לא אקרא למהלומות ולא אתעצב אל לבי!

אך שמחתו זאת היתה עדי רגע, כי אך הרחיק צעדים אחדים ממקום הריב והנה נושא סבל נופל לפניו ארצה תחת משא שק קמח אשר על כתפיו והנקשר בחבלים אל גוו מלפניו, ובנפלו לחץ אותו המשא הכבד אל הארץ, ואך בכבדות הצליח בידי האנשים אשר מהרו אליו לעזרה להקימו ולהעמידו על רגליו.

— אם ככה ירבץ איש תחת משא שק קמח — חשב יוסף בלבבו — מה מאד תכרע נפשי תחת משא עונותי ופשעי!... ומי יודע אם יש עוד תקוה להרימה משפל מצבה?

אז שבה רוח עצב לדכא את נפשו וינחם מאד על אשר זה רגעים אחדים לפנים לבש גאות, ויבט און בשני הסוחרים אשר רבו איש ברעהו, ויתברך בלבבו כי נעלה הוא מהם; כי לו נפתח סגור לבו לפני האנשים ההם, לו ידעו מה מאד השחית את דרכו על הארץ כי עתה ירקו בפניו „וצא טמא" קראו לו!

בבֹא יוסף אל בית המקוה לא האזין לקול המשוחחים ולא שם לב אל החדשות אשר ספרו שם, אך מהר לפשוט את בגדיו ולבא המימה. רגעים אחדים עמד שם בדד ורעיונות עצב דכאוהו עד מאד ועיניו דלפו מתוגה. השמש שלחה את קרניה בעד החלונות הקטנים אשר בגובה הקירות להפיץ אור על החלאה אשר מלאה את כל הבית ואשר היתה פרושה על מי המקוה הדלוחים כמכסה טריה עבה. אך אגלי הדמע אשר נזלו מעיני יוסף מדי נפלם על המים הפיצו סביבותיהם את הטריה.

יוסף התבונן במראה, ויתעודד מעט באמרו בלבבו: הן רסיס אחד מים טהורים יפיץ את החלאה אשר סביבותיו, ובכן גם מחשבה אחת טובה אם תתעורר בקרבי תגרש את הרעה מפניה, ובא עוד רעיון אחד טוב אחריה, ואחריו עוד מחשבה טובה אחת וסרה הרעה מקרב לְבָבִי וְטִהַרְתִּי!...

ויטבול שלש פעמים, וימהר לעלות וללבוש את בגדיו ולצאת משם למען הכינו את לבבו אל המחשבות הטובות אשר תטהרנה אותו, אך בצאתו שמע מאחריו קול קורא בשמו ובהפכו פניו וירא והנה אחד ממכיריו לנגדו.

— עוד לא ראיתי פניך מיום שובך מטשענחין — קרא אליו האיש — וטרם שלמתי לך את נשיך.

ויטהו האיש אל הנהר אשר בקרבת בית הרחצה ואחרי אשר רחצו שניהם את ידיהם תקע לו האיש את כפו בקראו:

— עתה הא לך אשר לך: „שלום עליכם!"

— היראת להראות את פני פן אדרוש ממך לשנן לי את תורת רבך? — שאל האיש.

— אל נא תתלוצץ, דוד! — השיב יוסף — הלא תראה כי אף אם ימנע „הוא" תורתו בתוך חכו בכל זאת ינהרו אליו אלפי ישראל.

— אמנם לא אדע מה יראו על ככה ומה יגיע עליהם לנוע על איש אשר היטיב אין אתו.

— אל נא תדבר על צדיק עתק! — התחנן אליו יוסף — כי עצמותי תרחפנה למשמע דברים כאלה.

— לו היה הרבי מטשענחין צדיק בעיני, כי עתה נצרתי לשוני מדבר עליו רע; ואולם בזאת צדקת כי עלי לשום מחסום לפי, כי אם יודעו דברי לאנשי בריתך ואבדתי, כי יסירוני מכהן לשוחט להם. אכם בך בטח לבי כי לא תלשין אותי אליהם, ומאשר יקרת בעיני נכבדת לכן התאפק לא אוכל מגלות את אזנך כי אמנם תשגה מאד בהשליכך יהבך על איש אשר לא ייטיב ולא ירע...

— ומאין תדע זאת? אולי תשגה אתה?

— שאלה גדולה שאלת! — קרא דוד וישחק — אנכי אשגה! לו ראו עיניך „אותו יחיה" אך פעם אחת, כי עתה לא נואלת עוד לשאול שאלה כזאת!

יוסף היה כמחריש כי לא מצא מענה על דברי דוד אשר דבר בהשקט ובבטחה.

— באור „פניו" אנחנו רואים אור וישע ובכח שפתיו לוקח הוא את נפשותינו — ואתם מה זה תראו ומה זה תשמעו? — הוסיף דוד בראותו כי אין בפי יוסף תוכחות.

— אשר עינים לו לראות — נסה יוסף לענות — יראה גם בטשענחין אשר טחו עיניו מראות גם בקאָרדזיג עור הנהו!...

— אך הבל תהבל! — קרא דוד ויניע במו ראשו — עין ראתהו ותעידהו!... ולו נקבצו באו שמה כל הכופרים שבעולם, כי עתה השליכו את הבליהם, ויטמנו בעפר מפני פחדו ומהדר גאונו וישבו אל ה׳ בכל לבבם ובכל נפשם, כי דברי שפתיו ימשכום אחריו בחזקת היד, רוחם ונפשם אליו יאסוף וברב לקחו יטם לכל אשר יחפוץ...

יוסף הקשיב רב קשב, כי גם נפשו נכספה להחסות בצל צדיק אשר יטהו לכל אשר יחפוץ, ואז נכון יהיה לבו כי לא יעשה מדחה עוד, ודוד בראותו כי יוסף יטה אזן לו הוסיף לדבר:

— „שם" העין רואה חזות הכל, האזן שומעת רמות ונשגבות ולב האדם יבין דרכו, כי בהתעורר רוח קדשו, אז מפיו לפידים יהלכון וכרשפי אש יפלו דבריו בלב שומעיו, ולו ימים על שנה דבר דבריו, כי עתה שכחתי מאכול לחמי.

יוסף נאנח ואש הקנאה נשקה בו, כי קנא בדוד קנאה גדולה על אשר יוכל לדבר גבוהה גבוהה, והוא מה? הוא נלוה אל רבי אשר לא יוכל לדבר על אדותיו מאומה...

— התזכור את דבריו? — שאל יוסף בתאות נפש, כי נפשו כלתה לשמוע דברים אשר ימשכו אחריהם את לב בני האדם כאשר התפאר דוד באזניו.

— אך שחוק תעשה לי בשאלתך זאת! דבריו לא יליזו מעיני, כי גם אנכי ככל האדם, אדם הנני ויצר לבבי רע מנעורי, והיה כאשר יסיתני לבי בשפק, או כאשר יפתה לבבי לחשוב מחשבת פגול, אז אעלה את דבריו על לבי ובהם אשגב ולא אירא רע...

— התשננ אותם גם לי? — שאל יוסף.

— לא אמנע הטוב ממך; ואולם דע לך, כי מפי אך קול דברים תשמע, ולו שמעת את הדברים האלה „מפיו", כי עתה עין בעין ראית כי השכינה מדברת מתוך גרונו.

— מה ישיאך לבך? — קרא יוסף בתמהון — הלא אך על משה רבינו אבי כל הנביאים אמרו חכמינו בדברים האלה „ולא קם בישראל כמשה עוד"!

— אך הבל תהמה! הלא כה כתוב בכתבי האר"י ז"ל, כי כל „צדיק

אמת" הוא „בבחינת" משה, ואמנם אנחנו זאת נחזה בו: כל אומר מאמריו כונן אל לב שומע וכל הגה היוצא מפיו יבא כחץ שחוט בלב העומדים עליו, ואז נראה כי יחדור כליותינו ולבותינו, ומכל מעשינו ומחשבותינו מיום הולדנו אין כל דבר נעלם ממנו. ועתה הגד: האין השכינה מדברת מתוך גרונו?

— השמיעני אומר אחד? — התחנן אליו יוסף.

— עתה הגיעה עת הצהרים ועלי למהר ולהתפלל ואחרי כן אשחיז את שכיני להיותו נכון בידי בערב, אך אם טוב בעיניך בא אלי כאשר יפנה היום לערוב ואשמיעך נצורות.

— הנני לבא אליך, אך אם תוסיף לדבר סרה „בו" מטשענחין אברח מאת פניך.

— מה לי ולו?

בשוב יוסף ביתה התפלה מהרו חמשה אנשים וישימו עליהם את טליתותיהם ותפליהם, ויאיצו גם בו לעשות כמעשיהם, וארבעה אנשים אשר כבר התפללו ישבו ויחכו עד כלות התפלה למען התחשב במספר עשרה. ומשה התיצב לפני „התבה" ודברי התפלה עפו מפיו כחץ מקשת.

ויוסף התהלך בתוך החדר ברגיז ופניו בערו כלפידים; כל דברי המזמורים והתפלות היו לו אז אך תחנה אחת לה', כי יאיר את עיניו ויחונהו דעת להבין ולהשכיל וכי יורהו בדרך הטוב, ונתן לו כח ועצמה ירבה למען אשר יוכל התגבר על יצרו. ארבעה האנשים אשר ישבו שם באפס מעשה השליכו עליו אבני חצץ, אך הוא לא שם אליהם לבו ולא חדל משפוך לפני ה' שיחו.

בהרים משה את טליתו מעל פניו אחרי כלותו להתפלל „תפלת הלחש", וירא והנה מלבד ששה האנשים אשר התפללו אתו אין כל איש בחדר!

— הוי, שקצים! מה זה עשו לי? — קרא בקול גדול.

התתן עוד שתי כוסות ושני קשואים לאיש? — נשמע קול שמעון מאחרי הדלת.

— הלא כבר שתיתם חלקכם, סובאים!

— האם משפטים תדבר אתנו? אם לא תתן והלכנו לנו!

ומשה בראותו כי לא יכול להם, ויאמר לשמש כי אחרי תום התפלה יתן להם כתפצם.

— הפתי הזה טרם יכלה את תפלתו! — קרא שמעון, ויגש אל יוסף, וירם את טליתו אשר כסתה על פניו ועד חזהו הגיעה.

— חי נפשי — הוסיף — כי אמנם צדקתי באמרי היום כי עזו כתה עליו... עיניו רטובות מדמע!

ויוסף נבוך מאד, וימהר להשלים את תפלתו, אך בחפצו לסגת שלשה צעדים לאחוריו כדת, וימעדו קרסליו, ויפול מלוא קומתו ארצה לאחוריו, כי רגליו נקשרו באזור אל הספסל אשר על יד הקיר.

— אין כמוכם בשובבים! — קרא משה וכל העומדים מלאו שחוק פיהם.

— מהר להתפלל. אל תביט אחריך! — קראו אל משה — ואם תתמהמה ושבנו ויצאנו.

ויוסף לא דבר אליהם מטוב ועד רע, אך צעד בצעדי און הנה והנה אחוז בסבך מחשבותיו, וגם אחרי כלות התפלה כאשר הוציא השמש מארונו בקבוק י"ש וכוס וקשואים עמד יוסף מרחוק, כי כל אוכל ומשקה תעבה נפשו אז.

הוא אמנם ידע מספרי החסידים אשר הרבה להגות בם, כי בצום לא יכופר עון, כי עשות טוב נבחר לה' מענות נפש וכי האיש העובד את אלהיו גם אכלו ושתותו לצדקה יחשבו לו, כי מלבד אשר בזה יחליף כח והוסיף אומץ בעבודת אלהיו עוד ייטיב גם לאוכל ולמשקה, בהביאו אותם אל קרבו ובעשותו אותם לחלק מחלקי גוו, לבשר מבשר יציר אשר אך בעבורו נברא העולם; אך איש רב פשע כמוהו איך יוכל להקשיח לבו ולהשחית דברים אשר נבראו להיטיב?... די רעות ישבע בחטאו לנפשו, ולמה עוד ידית רעה על האוכל והמשקה בבלעו אותם, למען אשר יוכל לספות זדון על חטאת?...

— יוסף, גש הנה ושתה חלקך! — קרא אליו משה.

אך יוסף עמד בלי נוע.

— הוא יענה היום בצום נפשו! — קרא שמעון — ירא אלהים הוא מאין כמוהו, חי נפשי!

הדברים האלה היו כמדקרות חרב ליוסף.

— לי חרפה יאתה! — אמר בלבבו — והוא ינחילני כבוד!

— הבה ואשתה! — קרא אל משה.

אך כאשר אחז את הכוס בידו השמאלית ואת הימנית הושיט למשה לברך אותו בברכת „מזל טוב" כמשפט החסידים, ויגש שמעון אליו ויגזל את הכוס מידו, ויגיח את הי"ש אל כיו.

ב.

כאשר רפה היום לערוב הלך יוסף לבקר את דוד במעונו, כאשר אמר לו בבקר, וימצא אותו, והנה הוא יושב על יד החלון ומשחיז את שכינו.

— שב נא — אמר אל יוסף מבלי פנות אליו — שב נא וחכה לי עד אשר אכלה את מלאכתי ואז נשתעה יחדו.

יוסף ישב ויבט אל כל סביביו, אל הקירות והספון השחורים, אל הרצפה המלאה אבק, אל שתי המטות, השלחן והכסאות, אשר עליהם עוד נראה שריד צבע אדמדם־כהה אשר נמשחו בו עוד עשרים שנה לפנים, אל מנורת נחשת הקלל אשר ששה קנים יוצאים מכנה, ואל ארון העץ העומד על יד הפתח בביאה אשר הוא למסך מבדיל בין החדר ובין התנור והכירים. אך בכל אלה לא ראה דבר אשר ישעשע את לבבו ברגעי שבתו שם באפס מעשה, כי את מי בכל אנשי העיר אין כמו אלה? גם בכל בתי העיר ישידו את הקירות בשיד וירחצו את הרצפה אך מדי שנה בשנה לפני חג הפסח, וגם כלי־בית כאלה יש לכל יהודי. אך פתאום הציץ אליו מתוך אחת הפנות ארון קטן אשר מתיכו נשקפו אותיות מוצהבות שעל גבי הספרים, ויגש אליו ויוציא משם ספר אחד להתבונן בו; אך כהפנותו שכמו לשוב על עקבו, והנה מתחת הארון אשר על יד הפתח נראו לו שתי קווצות שחורות ועבות יורדות עד חצי גו עלמה רמת תקומה אשר עמדה שם ופניה מוסבים אל הכירים.

אז תעה לבבו ורוחו נפעמה בקרבו מהמון רגשותיו אשר התעוררו בחבו ויעמוד על עמדו כנטוע במסמרים. אפס עד מהרה התעורר, וביראו פן ישים דוד עליו עין, וראה את המון לבו על פניו אשר בערו

כלפידים, והיה בעיניו כמתעתע, ויישב אל מקומו, ויפתח את הספר להתבונן בו. ואולם אותיותיו כבני רשף הגביהו עוף לנגד עיניו, ותתלכדנה יחדו ותהיינה לאופנים ממראה הקשת אשר התגלגלו חיש מהר אופן בתוך אופן.

רגעים אחדים ישב משמים מבלי דעת נפשו, וכאשר קמה סערת לבבו לדממה, והנה הגיחה העלמה מתחת לארון ותתיצב בחדר.

פניה היו עגולים ועינם כעין הסהר: לבן־כהה, ואדם העלומים אשר על לחייה שת לה לוית חן, מתחת צללי שער ראשה, אשר נפלג על קדקדה לשתי פלגות, נשקפו עיניה השחורות, אשר התנוצצו מבין עפעפים עבתים וסבוכים המכסים עליהן מלמעלה; אפה כמו עשוי במחוגה למדת אורך הפנים ורחבם, שפתותיה אדמו כתולע ומבעדן נראו שני טורי שניה הלבנות והצחות, גזרתה כמו מחוטבה בידי חכם חרשים נשקפה מבעד לשלמותיה, אף כי היו עשויות בטעם בנות הכפר ולא דבקו לעודה.

בראותה את יוסף עבר על שפתיה שחוק קל, כשחוק איש מתענג על מראה פני אהובו, אשר ימים רבים ערגה נפשו לראותו. גם עיני יוסף שעו אליה, וכאשר נפגשו עיני שניהם מהרו להוריד אותן לארץ, ואחרי כן שבו ויתבוננו אל פניהם אשר אדמו מאד, ולא נועזו לפתוח פה ולדבר דבר.

— ארוחת הצהרים נכונה — קראה העלמה אחרי רגעים אחרים — והנערים טרם ישובו מן החדר.

— עוד דאגה אחת נוספה על דאגותי! — התלוצץ דוד מבלי פנות אליה.

— עלי לשאת את הארוחה אל אמי החנותה — הצטדקה העלמה — כי אל נכון כבר רעבה היא ובבא הנערים — מי יגיש להם אוכל?

— שאי את את הארוחה אל אמך — קרא דוד ולא חדל מללטוש את שכינו — והנערים אם ירעבו, יחטפו ואכלו ולא יחכו אליך עד שובך.

העלמה פנתה ותקח סיר תפוחי אדמה ומרק חמוץ, ותבט עוד הפעם אל יוסף בחן, ותצא.

— יתרון הגברים בכל היא — אמר דוד אל יוסף אחרי צאתה

העלמה מן החדר — אנחנו הגברים נעבוד עבודת פרך כל היום ונאכל רק פעמים ביום, והיא אך תשב בחנות ותצוה להביא לה שמה ארוחת הצהרים, כי עליה לאכול שלש פעמים ביום.

יוסף כמעט לא שמע את הדברים האלה, כי לבו היה סחרחר ורוחו היתה מרחפת על פני תהום מחשבות אין חקר.

— הוי, שובבים! — קרא דוד אל שני נעריו אשר התפרצו ברעש והמולה החדרה — הלא תראו כי עובד אנכי את עבודתי ולמה תפריעוני ממעשי?

— רעבים אנחנו!

— ומדוע בוששתם מבא?

— אחרי צאתנו מן החדר, סרנו אל בית המלון אשר לישראל לראות את פני ה„אפיקורס" אשר שם.

— פני אפיקורס? — שאל דוד בהשתוממו על דבריהם.

— כן, כן — ענו הנערים פה אחד ויניעו בידיהם וימללו ברגליהם — „הרבי" ספר לנו בשובו מבית המדרש, כי אפיקורס — איש יהודי אשר ילבש בגדים כבגדי „הגוים" וזקנו מגולח — בא אל בית המדרש להתפלל תפלת השחר, ובהתפללו לא חגר אזור על מתניו ולא שם את טליתו על ראשו, ובאשר התלו בו הבחורים, ויוציא ספר אחד מן הארון ויראם כתוב באר היטב, כי הלובש מכנסים יוכל להתפלל גם אם לא יתגור אזור על מתניו, וכראותם כי ידע תורה הוא ויגזרו אומר כי אפיקורס הנהו, ובשמענו כי יתגורר בבית המלון אשר לישראל, ונלך שמה לראותו, אך אחרנו לבא שמה כי כבר נסע לדרכו.

— טוב, בני, כי לא ראיתם אותו — אמר דוד אליהם — „אסור להסתכל בפני אדם רשע".

— שרה, הגישי לנו לאכול! — צעקו הנערים — כי עלינו למהר ולשוב „החדרה".

— שרה הלכה החנותה ולכן קחו לכם ואכלו כנפשכם שבעכם.

הנערים עשו כדבר אביהם וימהרו, ויאכלו, ויצאו לשוב החדרה.

— ברוך ה' כי המאכלת הוחדה, מורטה וגם הוכנה לטבוח טבח — קרא דוד אחרי העבירו את צפרנו על להט המאכלת פעמים אין מספר — גם את פני המשיח לא אבוש להראות בשכין כזה. אך מה

הוא הספר אשר תעמיק בו חקר עד כי לא תשמע את אשר אני דובר אליך? — הוסיף בראותו כי יוסף צולל בתהום מחשבות.

יוסף נעור מהמון שרעפיו ויאמר:

— „לקוטי עצות".

— אמנם יועץ פלא היה ר' נחמן זכרונו לברכה וספרו זה יורה תועים בדרך הטוב, וגם „הוא" מקאָרדזיג ידבר לא אחת דברים בשמו, אך האם תדע איך נקשרה „בו" נפשי?

יוסף התאמץ בכל מאמצי כחו להבליג על רגשותיו אשר סערו בקרבו, למען אשר יוכל להקשיב לדברי דוד ולבל יהיה בעיניו כבער.

— לא על נקלה היה הדבר — הוסיף דוד — לא על נקלה!

— הגם בו לא האמנת? — שאל יוסף — אמנם קשה עורף אתה.

— אם בעיניך יפלא הדבר, בעיני לא יפלא, ולו ראית אתה „אותו" זכרונו לברכה מאפטא, פנים אל פנים כמוני, כי עתה ידעת ותבן לרעי... אחרי העלותו מאתנו הייתי כשה אובד וכתועה בישימון לא דרך, ואחוש בנפשי, כי אינני אדם, תורתי איננה תורה וגם תפלתי תועבה... בימים ההם כבר הייתי לשוחט „שני" ותהי ידי מצאתי בכבדות, ובכל זאת לקחתי לי שקלים אחדים ואעזוב את כל השחיטה על יד יעקב השוחט „הראשון", ואלך לבקש לי רבי אשר „כמוהו זכרונו לברכה" יהיה גם הוא לי ככרוב סוכך מסביב, ינחני במעגלי צדק ויתן לי רוח כביר להרגיז תמיד את יצר הטוב על יצר הרע... סבבתי בערים רבות...

— והשקלים האחדים השפיקו לצדה לדרכך? — שאל יוסף.

— אך פתי הנך! האם בושתי מקחת מישען כסף מאת אנשי שלומי לפנים? הלא בדרך מצוה הלכתי!

— האם גם עירה טשענחין סרת?

— שם ידעתי מראש כי לא אמצא את אשר אבקש.

— תשגה מאד.

— הלא עוד בבקר גזרנו אומר לבל נדבר על אדותיו מאומה, ולכן אספר את אשר החילותי, פני צדיקים רבים ראיתי ולא יכולתי להסכן אליהם. באתי עירה קאָרדזיג ואסור „אליו" והוא ברכני לשלום, אחרי כן התפללתי עמו יחדו פעמים אחדות ולא מצאתי מרגוע לרוחי.

— ומדוע? — שאל יוסף.

— מדוע? לא אדע. נפשי ירעה לי מאד וכבר נחמתי על אשר יצאתי מביתי לסבול עמל ותלאה מרבה להכיל, והאמת אגיד לך כי לא בחפץ לבב נשארתי שם ליום השבת. אך כה יכולתי עשה? הלא כבר הייתי שם... ואולם מה נבהלתי בהתבוננו „אליו" בבאו אל בית המדרש בליל שבת באכלו ארוחתו! פניו האירו אז כפני מלאך אלהים ועיניו אשר היו משוטטות אל כל עבר העידוהו, כי רואה הוא חזות הכל ואין כל דבר נעלם ממנו; ואמנם עד מהרה נוכחתי לדעת כי רואה הוא ללבב איש ואיש ואין נסתר מנגד עיניו, כי אחרי אכלו את הדגים נשא עיניו ויבט אל כל סביבותיו. רגזתי תחתי וכל יצורי גוי רעדו בראותי כי גם אלי יביט, אלי יתבונן ועפעפיו יבחנוני...

— אמנם „אימה" גדולה מאד! — שסע אותו יוסף בדבריו וירגז גם הוא תחתיו.

— לו יכולתי כי עתה באתי בצור ובעפר נטמנתי!

— אחרי כן — הוסיף דוד לספר — אחרי כן, שמעתיו מדבר בקול אשר אף אם היה כקול אוב מארץ, בכל זאת הרגיז כליות ולב: אם איש צבא יתקומם על המצביא הוא חייב מיתה. כן גם האיש אשר יהרהר אחרי הצדיק שהוא המצביא להנלווים עליו הוא נוטל את ח׳ מן העולם; ואולם גם ענוש לצדיק לא טוב, כי כל צדיק אמת, הוא ענו, ולא יאבה כי יענשו אנשים על ידו, ולכן הוא ממתיק את הדינים לכל יאנה לאנשים ההם כל רע. וזה אמנם רמזה לנו התורה באמרה: „אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן", כי „אלה" בגימטריא ל"ו, רמז לצדיק יסוד עולם, כי ספירת „יסוד" היא הששית וכל אחת כוללת שש ספירות ולכן גם בספירת יסוד יש ל"ו; „הדברים" הוא הנהגה כמו „דבר אחד לדור", ופירוש „אלה הדברים" הוא כי „אלה", לאמר: הצדיק הוא „הדברים", המנהיג; ר"ת של „אשר דבר משה" הם אותיות „אדם" בגימטריא „מה", בחינת ענוה, כמו „ונחנו מה", לאמר: והצדיק שהוא בחינת „מה", „אל כל ישראל", הוא „בעבר הירדן", „ירדן" הוא „ירד דין", לאמר: הוא מעביר וממתיק את הדין אשר ירד על אלה שהרהרו אחריו.

— תסמר שערת בשרי למשמע הדברים האלה! — קרא יוסף ויניע במו ראשו.

— עתה שער נא בנפשך מה גדלה חרדתי בשמעי את הדברים מפורשים יוצאים „מפיו" ובדעתי כי אלי כוננו!

— אמנם כן!

— סמר מפחד בשרי, וכל יום השבת הייתי כאיש נדהם, רוחי נבקה בקרבי ועצמותי רחפו, ואשבע נדודים עד בא היום הראשון, כי אז באתי אליו בחפצי להתנפל לפניו ולבקש סליחתו.

— ומה הגיד לך? — שאל יוסף בתאות נפש.

לשוני דבקה לחכי ולא יכולתי להוציא אף הגה מפי! עמדתי משמים בתוך הבאים לקחת ממנו ברכה לפני נסעם לבתיהם ולא הרהבתי בנפשי עז לגשת אליו, עד כי הושיט לי את ידו ויאמר:

— „צאתך לשלום!"

— הנחתי לפניו את הפתקא אשר עליה היה כתוב שמי, שמה ושם בני, ויהי עם לבבי להגיד לו כי אחפוץ לשבת שם עוד שבועות אחדים, אך נעתקו מפי מלים! עודני עומד נבוך והוא הושיט שנית ידו לי ויאמר:

— „ה' יברך אותך ואת אשתך בכל משלח ידכם ולך לשלום!"

וטרם עוד כלה לדבר, נהדפתי ממקומי עד אחורי דלת חדרו.

— מקרה זר ונפלא! — קרא יוסף ודוד שאף רוח ויוסף לספר:

— לא יכולתי לשית עצות בנפשי ואלך שולל בעצבון רוחי עד אשר ספרתי זאת לאחד מזקני החסידים והוא שחק למבוכתי ויאמר:

— הן יצא „מפיו" דבר ולא ישוב: אתה שוב לביתך ואשתך תעשה מקנה וקנין.

— ואמנם — הוסיף לספר — לא אנחם על אשר אשתי שכרה לה חנות, כי מאז הוטב מצבי.

— אזני לא תמלא משמוע דברים כאלה — אמר יוסף — אך כבר הגיע זמן תפלת המנחה.

— אמנם, אמנם, אך הלא עוד נתראה פנים.

— בכל חפץ לבבי, אם אך תוסיף לספר לי כל אשר שמעת שם.

ג.

על השלחן הארוך אשר בבית התפלה לחסידי טשענחין בסתה מפה שחורה ונאלחה, ועליה בקבוק י"ש וכוסות, דגים מלוחים ובצלים, סירות מרק וקערות בשר, כבד וריאה, כי כעשרה אנשים הביאו שמה את ארוחותיהם לאכלם עם רעיהם יחדו לכבוד ראש החדש, והנשארים נתנו כספם בי"ש ובשכר. כל הנמצאים שם כבר ישבו סביב לשלחן, מלבד יוסף אשר עמד עוד באחת הפנות מעוטף בטליתו, וישפוך שיחו לפני ה'.

כל הלילה ההוא לא נתן שנה לעיניו, כי בלבו סערו המון מחשבות אשר מררוהו מאד ונפשו לא ידעה מנוח. בצאתו מאת פני דוד התמרמר בלבבו על גורלו אשר מנה לו לאשה בת איש אשר אך אחרי בצעו לבו הולך ואת דרכי ה' ועבודתו לא ידע, כי מה נעים היה חלקו לו היה חתן איש כדוד, אשר יוכל לשבת אתו יחדו ולהשתעות אתו בדברים רמים ונשגבים, ולהורותו בדרך תבונות וללמדהו דעת קדושים!... ומה מאושר היה לו היה חתן דוד, לאמר: איש לשרה בתו! כי הן לו היתה שרה לו לאשה, כי עתה אל נכון לא נפתה לבו להגות באשה אחרת ועליו היה רק ל„קדש עצמו במותר לו"...

זכר ימי ילדותו עלה אז על לבו, בהיותו עוד ילד תמים וכל רגשי תאוה היו מוזרים לו, אז התרועע תמיד את שרה יפת העינים בת דוד שכן הוריו ויאהב לכלסל את תלתלי ראשה השחורים, בקראו לשערותיה „חוטי משי"; וגם אחרי כן. כאשר גדל מעט, ובבית אביו שמע לא אחת מפי הוריו, כי טוב היה להתחתן בדוד, לאמר: כי הוא יארוש לו את שרה, גם אז לא הוקיר את רגליו מבית דוד, אף כי בוש מאד בזכרו כי היא אולי תהיה ארושתו. ואולם היחשוב לו ה' זאת לעון? הן אז טרם ידע טוב ורע... ואמנם למן היום אשר במקרה נגלה לו „הרז הנורא והנתעב" לא יכול עוד להתיצב נכח יישר נגד פניה...

עוד תרחפנה עצמותיו לזכר היום ההוא ועוד ירעדו כל יצורי גוו בזכרו את אשר עולל לו יחיאל „השקץ", כי רגע אחד השבית מטהרו... וזה הדבר: באחד הימים שב אביו ממסעו עירה טשענחין אל רבו, ויברך את אמו בברכת „מזל טוב", ובשאלה אותו פשר דבר

ברכתו, הגיד לה, כי על פי מצות הרבי התחתן את ראובן „המוליך" (כן יקראו יהודי פולין למעבירי המכס). אמו הרימה קול בוכים בשמעה את הדבר הזה, אך אביו נחם אותה באמרו, כי ראובן יפזר נדה רב לבתו ובנם לא ידע מחסור כל ימיו, כי חותנו ינהל אותו ואת אשתו בלחם כל ימי חייו.

— מלבד כל אלה — הוסיף אחרי הרבותו דברים ללא הועיל — לכי והלחמי בה'! הלא מפי הרבי יצא הדבר, ואם תאבי, או תמאני, כה יקום וכה יהיה!

ועוד ביום ההוא השיג מאת ראובן תשורה יקרה: מורה שעות ושרשרת זהב, ובלכתו ביתה המדרש להתפלל תפלת מנחה סבבוהו הנערים אשר כגילו, ויברכוהו, ויחיאל „השקץ" שחק לו ולכלתו, וידבר באזניו דברי בלע...

הדברים ההם הרגיזו את לבבו מאד ויעשוהו כמרקחה ומעיו המו כהמות ים. אפס מאז היו מבארים לו דברים רבים בכתבי קדש ובתלמוד אשר עד אז לא הבין פשרם... וגם המון „אסורים" נודעו לו...

ארור היום ההוא וארור הרגע אשר בו לקחה אזנו דברים כאלה, כי מאז עון עקבו יסבהו תמיד, וכמעט מדי רגע ברגע שאול יחטא במראה עיניו ובמחשבות לבו... כל רעיוני לבבו שונו אז וימים רבים היה כל הגיגו אך בשרה ולא יכול למחות זכרונה מקרב לבבו, עד אשר העתיק דוד את משכנו אל רחוב אחר ובשכבר הימים כמעט שכח אותה, עד היום הזה, אשר המקרה הביאהו אל בית אביה, ויראֶהָ והנה הוסיפה חן ותפארת, כי גדלה ותיף במאד מאד...

המחשבות האלה מלאו את כל בתי נפשו, עד כי לא הרהיב בנפשו עז להתפלל תפלת „המעריב", בדעתו כי אך בפיו ובשפתיו יבטא את דברי התפלה ולבו ירחק מהם. ובחפצו להסיר את המחשבות ההן מקרבו ולהכין את לבבו להתפלל כראוי וכנכון לקח לו את הספר „יסוד ושרש העבודה" לקרוא בו שתים שלש דלתות, כי על אודותיו שמע, כי דבריו יאורו זיקות בלב האדם ויציתו בו אש להבה אשר תבער ותאכל את היצר הרע המוליך את האדם בתהו לא דרך.

מחבר „זרע יצחק" — קרא בספר ההוא — „אינגד", וישמע קול רעש גדול יוצא מפי „בית דין של מעלה", פנו מקום לצדיק! ויבא אחד הצדיקים אשר נאסף אז אל אבותיו, ויתיצב לפני שופטי מרום,

אשר קדמו את פניו בכבוד גדול, ויתנו לו ספר תורה בזרועו וישאלוהו:
— הקיימת מה שכתוב בזה?
— כן — השיב.
— הקיימת מצות „פרו ורבו", לא למען מלאות תאות לבך, אך למען שמרך את חקי ה'?
— כן.
— ומי יעיד כי לא תכזב?
עוד השאלה בפי השופטים והנה מכל עבר ופאה עפו ביעף מלאכים רבים לאין מספר אשר נבראו בידי הצדיק הזה בעשותו רצון קונו, ויתנו עדיהם ויצדק.
אחרי כן הובאו ארבעה „הטורים" וישאלוהו: אם קיים גם מה שכתוב בהם, ויבאו עד מהרה המון מלאכים אשר לא יספרו מרוב, ויתיצבו לפני השופטים, ויעידו כי הם נוצרו בעשות הצדיק הזה את כל החקים והמשפטים הכתובים „בשלחן הערוך".
— האם לא נשמע על פיך שם ה' ולבך בל עמך? — הוסיפו שופטי מרום שאלה.
הצדיק נאלם דומיה.
— הלא תענה! — קרא ראש השופטים ברוגז קולו.
הצדיק החשה ולא דבר דבר.
ויעבירו השופטים קול, כי יבאו עדים והעידו בו, וברגע נקבצו באו גדודי מלאכי משחית, לבושים שחורים ומתעטפים שחורים, ואיש איש מהם הגיד את היום ואת השעה שבו נברא ברוח פי האיש הזה אשר בטא בשפתיו את שם ה' מבלי חשוב במחשבתו את אשר יהגה פיו.
ויקרעו כל שופטי מרום את בגדיהם, ויגערו בחוטא בדברים בוטים כמדקרות חרב ומשפטו יצא מלפניהם, כי ירד שאולה, או ישוב שנית אל העולם השפל בלבשו גו אחר.
פלצות אחזה את יוסף וכלהות בעתוהו בקראו את הדברים האלה, כי אם לא יזכה צדיק כזה אשר שמר את כל מצות ה' מבלי סור מהן ימין ושמאל, וגם בו ישימו תהלה רק על כי לא נזהר להביע בשפתיו את שם ה' בעודנו חושב מחשבות אחרות — מה יעשה ליום

פקודה „רג הרקק" כמוהו אשר מדי רגע ברגע ימרה עיני כבוד ה'?...
היכזב על פני גדודי שדי השחת אשר יברא יום יום?...

ובעודנו הוגה ברוחו הקשה החל להתפלל את תפלתו בדעתו כי ה' שוכן את דכא וכי לב נשבר ונדכה אלהים לא יבזה. דברי התפלה חזקו אותו באלהים, ויתנו תקוה בלבו, כי ה' יקרבהו אליו ובידו יצליח בידו חפצו להשמיד את המשחיתים אשר ברא לו לחבל את נפשו.

ואולם טרם כלה להתפלל, והנה קול ילד בוכה הגיע לאזניו.

„ונפשי כעפר לכל תהיה" — התפלל אז כמעמקי לבבו — רבונו של עולם כעפר לא אחוש ולא אדע את אשר סביבותי בעשותי אחת ממצותיך וכל דבר בעולם לא יפריעני מעבודתי אותך, אליה!

אפס בכל זאת נכמרו רחמיו אל בנו אשר שכב בערש על יד מטת אשתו ואשר קולו הלך הלוך וחזק, ועשתונותיו נבוכו, ולא יכול עוד להחזיק מעמד בתפלתו וימהר לכלותה.

רגעים אחדים עמד על יד הערש כאיש אובד עצות, עליו היה להעיר את אשתו משנתה, למען חלצה שד לבנה, אך איך יעיר אותה? לגעת בה ולהניע אותה עד אשר תקיץ יבצר ממנו — ואם ישא קולו ויזעק גם עד אשר יחר גרונו — לא תשמע, כי חרשת היא!

אז נרעש לבבו וחמתו בערה בו, ומרוב כעשו, רקע ברגליו, ויך כף אל כף, עד אשר נעורה חותנתו בחדר הנשען אל חדר יוסף, ובשמעה את קול בכי הילד, ותבא חיש ותעורר את בתה הישנה.

יוסף הפך לה עורף ופניו אדמו מבשת, אך היא אמרה אליו:

— רב לך, בני, הגית בתורה כי חצות לילה הגיעה!

— לא אהגה בתורה עתה! — קרא ברוגז קולו.

— כן, כחש לי לבל תתענג נפשי! — קראה במנוד ראש.

אחרי אשר שבה חותנתו על עקבה התבונן יוסף בלי משים אל אשתו אשר ישבה אז על מטתה להניק את בנה, וראשה, החבוש מטפחת מגבות עיניה הקטנות והאמוצות עד ערפה, היה מט אל בנה עד כי חוטמה הגדול והעקום נגע בחתוליו ופיה הרחב הפתוח כל היום לרוחה לא נראה.

אז התיצבה לפניו תמונת שרה בת דוד אשר עיניו ראוה ביום, ויערכה לתמונת אשתו אשר לפניו,

— מדוע עלה עלי הגורל להפרד ממחמד בת עין ולהדבק לנצח במפלצת כזאת ? — התאונן בלבבו.

— שקר החן — התאמץ להוכיח לנפשו — שקר החן והבל הבלים הוא היופי, הגדול בהבלי העולם הזה! ואם ה׳ יעד לו את אשתו זאת על ידי קדושו, הוא הרבי אשר צוה את אביו להתחתן בראובן — מדוע עוד יחטא לו ויתאונן עליו? ומי יודע, אולי מנה אותה לו ה׳ אך להיטיבו באחריתו, למען אשר תהיה לו תמיד מלחמה ביצרו והוא יתגבר עליו ואז תהיה משכרתו שלמה, ואם כן עליו להתאזר עז ולהסיר כל מחשבת און מקרב לבבו!

אפס התוכחה הזאת לא הועילה לו להמיש את התמונה מקרב לבבו, ולמען הרחיקה ממנו הוציא מארונו ספר „ראשית חכמה" להגות בו. שם ראה לפניו את התפתה הערוך לשוכחי אל ומרגיזיו במעשי הבל ובמחשבות און ואת שעירי השאול ושדי השחת אשר יענו את נפש החוטא באכזריות נוראה ואיומה. ואולם ככלותו לקרוא והנה אור היום חדר מבעד החלון אל תוך החדר, ומתוך המטה נשקפו פני אשתו אשר שכבה בעינים עצומות ופה פתוח, ותכונת שרה נצבה עוד הפעם לנגד עיניו.

— יצר לבבי רע מכל יצרי בני האדם אשר על פני האדמה! — קרא לנפשו וחרפה שברה לבו, כי זכר את תלונת ר׳ ליב בן שרה (שרה׳ס) אשר התאונן באזני ה׳ על הציגו את התאוות נכח פני בני האדם ואת מראה הגיהנם והעונשים צפן בספר „ראשית חכמה".

— הלא כל מעשיהם — קרא ר׳ ליב אל ה׳ — פעלת אתה להם ואם יחטאו לך אך בך האשם! כי לו הצגת את הגיהנם נכח פניהם ואת התאוות צפנת בספר, כי עתה, הנני נשבע לך, כי לא חטאו!

— ואנכי — אמר יוסף עתה בלבבו — הנה ספר „ראשית חכמה" לפני ותאות לבי רחוקה ממני, ובכל זאת אשכח את מצרי שאול אשר ימצאוני בשלה ובה אהגה תמיד!

ויחל עוד הפעם לשפוך שיחו לפני ה׳ כי יברא לו לב טהור ונתן לו רוח כביר למען אשר יוכל להכריע את יצרו הרע תחתיו. אחרי כן קרא את „שמע", ויקרא גם את ארבעת המזמורים הראשונים מספר תהלים, הנודעים לסגולה בדוקה...

ואולם לשוא. —

בלהות מות אפפוהו בהקיצו משנתו וצירים אחזוהו, וימהר לקום ממטתו, וילך אל המקוה לרחוין במים את בשרו, ומאז הגה בתורה ויקרא בספר „ההלים" עד עת התפלה, ועתה עודנו עומד ומתפלל ומתחנן לה' כי ירחמהו ויתן לו עצמה לבל יפול שדוד בהלחמו את יצרו, השטן המשחית.

לו קרה ביום אחר לאחד המתפללים להאריך בתפלתו, כי עתה הפריעו אותו הצעירים בתעלוליהם, אך אז לא הלך לבם אחרי התעלולים, כי מקרה אחד כביר נתן להם אז ענין רב לענות בו. וזה הדבר:

ככלות המתפללים להתפלל נצב שמעון על יד הפתח לבלי תת כל איש לצאת משם בטרם יסעדו כלם יחד לכבוד ראש חדש. אך חיים „המלוה" התאמץ בכל מאמצי כחו להתחמק, וימלא קלון את פני שמעון, ויהדפהו ממקומו, ויברח.

— מדוע פרץ חיים עליו פרץ? — שאלו רבים.

— ממני לא יפלא הדבר — השיב אחד — כי הן הוא הסכן הסכין מעודו לפזר כספו לבל צרכנו, ועתה כאשר מך, ומטה ידו מאד ולא תשיג די שלם לנו את ארוחתו, לא יאבה לאכול אתנו „לחם חסד".

— צדיק הוא ה' על כל הבא עליו! — קרא שמריה הסופר והוא איש עב הכרס אשר זקנו הצהוב ירד על פי מדותיו ועיניו הפיקו אולת ואכזריות — אשמו בראשו! באזני שמעתי, כי „הוא" צוהו להקריב את משפטיו את כל הלוים אל השופטים, ובבקר יום המשפט יקרא מאה פעמים את המזמור פ"ח „בתהלים", והוא לא ישמע בקולו ביראו פן יושיבוהו בכלא. „הוא" יצוהו והוא עוד יירא! — שחק שמריה ורגז.

— אנכי לא אוכל סלוח לו על צאתו מזה! — קרא שמעון — אם כסף אין לו הלא יכול להביא הנה את ארוחתו.

— חכם הנך משבעה משיבי טעם! — קרא הראשון בלצון — ומאין תדע כי ארוחתו נכונה לו בביתו?

דברי האיש הזה הרעישו לב רבים אשר נגזו לחיים מאד, ואחרי המתיקם סוד עליו גזרו אומר, כי איש איש מהמתפללים שם, יתן נדבת ידו ככל אשר ידבנו לבו, ואת הכסף המתכן יתן אחד מהם לחיים בתור מלוה לבל יבוש בקבלו אותו, ויעריכו ערך כל איש ומכסת נדבתו, ובהגיעם להעריך את יוסף, ויראו כי נפקד מקומו ואז התבוננו כי עודנו

עומד ומתפלל, ויגש אליו שמעון, וירם את טליתו אשר כסתה את ראשו ועד חזהו הגיעה, ויקשיר אותה סביב ראשו ויאחז בשתי כנפותיה, וימשוך בה בחזקה עד הגישו אותו אל השלחן. ואחד היושבים מסך לו כוס י"ש ויספר לו את אשר החליטו, וישאלהו כמה יתן הוא.

— חמשה שקל הנני לתת עתה ואם מעט, והוספתי עליהם אחרי קחתי כסף מחותני.

— ומאין לקחת את חמשת השקלים האלה? — שאלהו האיש הדובר בו.

— פה מצאתים היום בבקר.

הוי, לי אבדו! — קרא אחד היושבים אשר הכרת פניו ומלבושיו ענו בו כי לא בין עשירים חלקו — בראשונה דמיתי כי עזבתים בביתי.

— ומה האות? התזכור את הציונים?

— מי זה ישים לב לקטנות כאלה? אך הלא אין אחר פה אשר יאמר כי ממנו אבדו!

— גם אם אאמין לדבריך ואדע לנכון כי ממך אבדו, לא אשיבם לך, כי התורה זכתה אותם לי, ואבחר יתתם לצדקה מהשיבם לך.

אז קם ריב בין היושבים: אלה הצדיקו את יוסף ואלה את איש ריבו, אך פתאום קם שאון הריב לדממה, כי בא הביתה איש שפל הקומה ורחב הכתפים לבוש בגדי עובר אורח ואחריו נער נושא מלתחתו.

כלם קמו ממושבותיהם, ויקדמו את פני האורח באהבה ובכבוד.

— הכבר התפללת? — שאלוהו.

הנני נותן לכם אות — השיב במסכו לו כוס י"ש, ויושט ידו לאיש איש מהם, ויברכם, ויגיח את הי"ש אל פיו.

— יצחק! — קרא אליו איש ריב יוסף — שית נא ידך עלינו והוכיח בין שנינו: חמשה שקלים אבדו ממני פה ויוסף מצאם ולא יאבה השיבם לי.

— התורה זכתה אותם לי, ולי איפוא הם! — קרא יוסף.

— לא לך ולא לו הם! — קרא האורח בהחליקו את זקנו הארוך והצהוב.

— ולמי איפוא הם? — שאלו שניהם פה אחד.

— מה שקנה עבד קנה רבו! — השיב יצחק וישחוק קל עבר על פתחי פיהו — תנו אותם על ידי ואנכי אשיבם לבעליו.

— כבר יעדתי אותם לצדקה — קרא יוסף.

— כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו ?

— אם כן — שאל יוסף — לא אך חמשת שקלים האלה, אך מאומה לא יוכל איש מאתנו לפזר.

— שאלה גדולה שאלת! — השיב יצחק ויניע במו ראשו — הטרם תדע כי גם המאכל והמשקה אשר יאכל וישתה האדם אשר איננו מעבדי הצדיק — גזלה הם ? הן כל העולם לא נברא אך בעבור הצדיק וכל הנמצא על פני התבל לו הוא! ואך לעבדי הצדיק המשפט לאכול ולשתות כעבדים שאוכלים משלחן רבם — וכן כתוב בספרים.

— ואיך נוכל לקיים מצות צדקה — העמיק יוסף שאלה.

— לצדקה תחשב לנו אם נחונן דלים, אך בעת „שהוא" רוצה לגבות את חובו מאתנו אין לנו הצדקה לחשוך מהם מאומה, ולכן הבו כסף, הבו כסף בכל אשר תמצא ידכם!

— האם מאתו הנך שלוח אלינו ? שאלוהו היושבים.

— הא לכם אות! — קרא בהוציאו מצלחת בגדו מכתב כתוב הדר ויתנהו על יד שמריה אשר ישב על ידו, ויצוה לקרוא אותו בקול רם.

כלם קמו ממושבותיהם ויסבו את שמריה והוא קרא כדברים האלה:

„פותחין בברכה לכבוד אנשי שלומי, החסידים הצמאים והתאבים לדבר ה׳, היראים והשלמים, מאמינים בני מאמינים, ה׳ עליהם יחיו ויתברכו ממקור הברכות ויתעוררו עליהם י"ג מכילין דרחמי להסיר מהם כל פגעים רעים ומרעין בישין המתרגשים ובאים לעולם ולהושיעם בזה ובבא, אמן.

„אנכי עומד תמיד בין ה׳ וביניכם להעתיר בעדכם ולשאת כפים אל אֵל שבשמים, כי תצליחו בכל משלח ידכם ובכל עסקיכם ולבל יהיה לכם כל מכשול ופגע ונגע, ולבל תבאו חלילה לא לידי נסיון ולא לידי בזיון לפני מלאכי מרום. אנכי אשאכם תמיד על אברתי לבל תשקעו חלילה ביון מצולת התאוות ולהסיר שטן מלפניכם ומאחריכם. ועתה שמעו שמועה טובה ותחי נפשכם, כי הגיע זמן חתונת נכדתי המהוללה והמפוארה, הבתולה בת קדושים מרת רבקה בת הותני הרב הקדוש ר׳ יעקב שליט"א, עם ב"ג הבחור המופלג והמפואר, ענף עץ אבות הקדושים והטהורים, גאונים וצדיקים נודעים

לשם ולתהלה וכו׳ וכו׳ וכו׳ כקש״ת מו״ה ··· בן הרב הגאון הקדוש כש״מ בשער בת רבים מו״ה... שליט״א. לכן אמרתי לבשר צדק בקהל רב ולקרוא למאהבי, כי ירים כל איש את תרומת כספו ליד ידידנו החסידי המופלג מו״ה ר׳ יצחק נ״י, וביום שמחתי ושמחת אבותי הקדושים והטהורים נ״ע וזצוקלה״ה, נזכרכם לטוב ושמותיכם יעמדו לזכרון לפני לחלות בעדכם פני שוכן מרום להטיב לכם בזה ובבא אמן.

„כ״ד המעתיר בעדכם ובעד כל קהל ישראל כי תהיה להם תשועה ברוחניות ובגשמיות, בבני חיי ומזונא, רפואת הנפש ורפואת הגוף, גאולה שלמה בקרב.

„הק׳.. בלאאמ״ו אדומו״ר הצדיק הנורא קדוש ישראל,

יחיד בדורו, הראל ואריאל כקש״מ ... זצוקללה״ה״.

קול המהון התפרץ מפי השומעים ואיש איש מהם התאמץ לחטוף את המכתב מיד שמריה ולראות בעיניו את „הדברים הנוראים״ הכתובים שם, אך יצחק לקח אותו ויטמנהו בחיקו.

— כאשר אחזה לי — קרא איש אחד אשר עמד על יד שמריה, לא „הוא״ כתב את המכתב הזה, כי כתב המכתב יפה הוא להלל, „ושמו״ חתום באותיות עקלקלות אשר לא תאר ולא הדר להן.

— פתי! — קרא יצחק — „ההוא״ יקח לו מועד לכתוב מכתב גדול כזה? ענינים גדולים מזה יחכו לו שנים רבות!... „הוא״ אמר ללוי סיפרו את אשר יכתוב ואחרי כן חתם את שמו על המכתב — האין די לך?

— ולוי לא נבהל בשמעו את הדברים האלה מפורש יוצאים מפיו?

— אל נא תלאו אותי בשאלות הבל שאין להן סוף. אך הבו כסף, הבו כסף כי אץ אני לדרכי!

— לפני באך — ספרו ליצחק — גזרנו אומר כי כל איש ממנו יתן נדבתו ככל אשר תשיג ידו להיות למשען לחיים אשר מך מאד.

— ומה לי ולו? — קרא יצחק בהניעו את כתפותיו.

— אנכי כבר הגדתי — קרא שמריה — כי הוא בנפשו הסב ברעתו, בחדלו מהאמין „בו״ — ונחנו מה כי נושיע לו?

— אמנם צדקת — ענה יצחק חלקו — באין אמונה יאבד איש ואחריתו להכרית, וכבר אמר המגיד הקדוש ר׳ יחיאל מיכל מזלאטשוב

ז"ל, כי האמונה היא סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והדבר שהאדם מאמין כי יקום וכי יהיה יורד בו משמים ארצה, ולכן נח הצדיק התמים היה בדבר המבול „מקטני האמנה", ביראו פן יוריד על ידי האמונה את המבול...

— צר לי מאד — קרא אחד מהם — כי הופרה עצתנו להושיע לחיים ולחלצהו מצרותיו, כי עתה יאבד בעניו הוא ובניו ובני בניו.

— לבני בניו לא ידאג הוא! — קרא יצחק וירזום בעיניו לאות כי דבר לאט עמו.

— לו חפץ „הוא", כי עתה לא קצרה ידנו מהשפיק „לו" די כסף ומהחזיק באחד מאתנו אשר ימוך. — אמר האיש הדובר ביצחק.

— כבר דברתי „עמו" על אדות מצבכם, ואומר לו, כי רבים מהסרים למשמעתו בעיר הזאת הם חסרי לחם, וכמעט אין בכם גם עשיר גדול אחד. אך „הוא" השיב לי, כי לעת כזאת יבצר ממנו להושיע לכם בדבר הזה, כי כן אמרו הצדיקים הראשונים: „במקום שיש שוחט שאינו הגון תתמעט הפרנסה".

למשמע הדברים האלה חרדו כל היושבים ויבהלו מאד, כמו לו נגלה להם אויב נורא ועצום אשר יארוב לנפשותיהם ולנפשות נשיהם וטפם. אך יוסף לבדו התעורר וישאל:

— הלא שני השוחטים אשר לנו הם אנשים יראי אלהים, אנשי אמת!

— יראי אלהים! — רגז שמריה — דוד בכל עת מצוא ידבר „בו" סרה ויעקב עוד יערוג אל ימי „הזקן מקאצק" שלא היה בהם לא תורה ולא תפלה רק י"ש וי"ש... ותמיד ישנן לרעיו את דברי „הזקן מגור", כי על „קאצק" נאמר „אמת מארץ תצמח", כי „ארץ" בגימטריא „קאצק".

— עהה' אבין את „דבריו!" — קרא יצחק — הביטו וראו כי אין כל נסתר מנגד „עיניו"! הוא יושב בטשענחין וידע את אשר יעשה פה... ומה נאמנו „דבריו" כי הן צדיקים נוראים כבר גזרו אומר, כי המדבר סרה על „צדיק אמת", הוא כמדבר עתק על ה' כביכול, וזה רמז לנו הפסוק „שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ". ומה נורא הדבר כי המחרפים והמגדפים את ה' יהיו לשוחטים!...

— אך מה אני יושב? — קרא פתאם — הבו כסף, הבו כסף ונסעתי לדרכי!

— סעד לבך בראשונה — אמרו לו אנשים אחדים — ובין כה וכה נשלח לקרוא גם לאנשי שלומנו אשר אינם פה, ועוד נתן לך את הכסף.

— אם תסירו את הקערות והסירות מנגד עיני והבאתם מאכלי חלב ואכלתי אתכם.

הדבר יצא מפי יצחק וכל הקערות והסירות נשברו לרסיסים, וכל הנאספים יצאו במחול, ויכרכרו בכל עז על חרשי הקערות והסירות ועל הבשר אשר השלך ועל המרק אשר נשפך לארץ וירונו מטוב לב, ויברכו את ה׳ על אשר נפקחו עיניהם עתה לראות את האסון המרחף עליהם ועל אשר הציל אותם מאכול מאכלים „אסורים״.

ד.

— אם כן צדיק אתה בעיניך ולא תאבה להודות כי נמצא בך שמץ דופי?

— זאת לא זאת, אך את מלאכתי הנני עושה באמונה, ככל אשר תמצא יד כל איש, ואך תנואות עלי ימצא, וישים לי עלילות דברים אשר לא ידע שחרם למען אשר יצדק בעלילותיו.

— ובעונך ידכאו רבים ויגועו ברעב?

— אל נא תשא על שפתיך דברי און כאלה, אשר אך למען תפוש את ההמון בלבו אמר אותם יצחק המלאך המשחית בשם רבו הנוכל.

— אך חוסה על נפשך ונפש אנשי ביתך! — התחנן אליו יוסף, בראותו כי בדברים לא יוסר דוד ובדעתו כי איד נכון לצלעו אם לא ישמע אליו לנסוע אל הרבי מטשענחין ולהכנע מפניו, ולכן שם את נפשו בכפו, ויבא אל דוד להזהירו מרעתו, אף אם ירא פן תתקפנה אותו עוד הפעם „מחשבות זרות״ כאשר יראה את פני שרה בתו.

כי הנה בהודע הדבר אשר דבר הרבי מטשענחין, כי בשל השוחטים נשבר מטה לחם בעיר, הרדו בני ההמון, ויקראו עצרה ויאיצו

ברב העיר, כי ימנה עליהם שוחטים אחרים אשר בני העיר לא ישאו עונותיהם ובחטאיהם לא ישאו חרפת רעב. כי כבבל ערי מצער בפולין גם שם לא נמצא איש אשר בקרושים ישים תהלה וברבי לא יאמין, ורק בזה שונה הוא בן ההמון מאיש חסיר, כי הוא לא רק ברבי אחד יאמין ובאחרים ישים דופי, ככל האנשים אשר בסוד החסידים תבא נפשם; אך הוא לא יפלה בין רבי לרבי, כלם קדושים הם בעיניו, את כלם יעריץ, וכי יהיה לו דבר, עד הרבי יבא ודרש בעצתו ואחרי דברו לא ישנה.

אל בני ההמון ואל חסידי טשענחין נלוו עוד גם רבים מבעלי החנויות אשר רע היה בעיניהם המעשה כי אשת דוד תתחרה אתם במקנה וקנין, וישנאו את דוד, ויתאמצו להרע לו. אנשי שלום השוחטים, דוד ויעקב אמנם עמלו בדי עמל להוכיח לאנשי העיר את משוגתם, גם מדי יום ביומו עברו בסך אל האיטלז לקנות בשר בידיהם, וגם רב העיר העיר למוסר את אזני בני עדתו, כי השוחטים נקיים הם מפשע רב, והאיש אשר יאשימום בלי דעת, עונו ישא; אך בכל זאת נלחצו הטבחים לחדל משחוט בקר, כי מעטו הקונים מאד.

— עד אגוע לא אסיר תומתי ממני! בעד כל הון לא אשקר ולא אכזב, ויהי מה!

— ואיפה תמצא חית ידך? ומה תהי אחרית אנשי ביתך? — שאל יוסף בעצבון.

— אנכי אסע עירה קארדזיג וישבתי שם „לפניו" תמיד, שני בני יסעו אל אחת הערים ואבלו שם בית איש יומו ואשתי ובתי מן החנות תמצאנה מחיתן.

— למה לך כל אלה? — הוסיף יוסף להתחנן אליו — השיבה נא אל לבך: האמנם נוכחת לדעת, כי אמת יהגה פיך בהרשיעך „אותו"?

— נכון לבי בטוח.

— ואני אומר כי תשגה מאד.

— הורני ואני אחריש!

— הלא תדע כי רבים ינהרו אליו ורבים...

— רבים, רבים! — התקצף דוד — לא מפי הרבים אנו חיים בדבר הזה!

— „אחרי רבים להטות", כתוב בתורה.

— אך הבל יפצה פיך! האמנם רבים מיושבי תבל יאמינו ברבי מטשענחין?

— ואתה תרהיב בנפשך עז להגיד כי אלפי ישראל ישגו ואתה חכמת יותר מהם?

— שמע נא — קרא דוד בנחת באחזו בכנף בגד יוסף — שמע נא ואחוך דעי: החסידות בימינו אלה ערוכה היא בכל פה. ואנשים לאלפים אשר גם דעת דרכיה לא יחפצו, ישאו את שמה על שפתותיהם לכבוד ולתפארת, והאלפים האלה יעורו עיני האחד מאלף אשר עיניו על דרכיו, לבל יראה נכוחה, ועתה שית לבך אל „אלפי ישראל" אשר אמרת, וראית ונוכחת, כי „רבים" כאלה לא יחכמו להבין משפט אמת.

— אמנם צדקת, אך הגד לי איככה אוכל לדעת, כי גם אתה לא תואל להאמין בשוא נתעה? — העמיק יוסף שאלה.

— אך צחוק תעשה לי בדבריך — שחק דוד — „הוא" בקארדזיג לא לאמונה יגבר, עין רואה תעידהו!... והאם „אליו" תדמה את הטשענחיני אשר יצמיד מרמה ואשר ירשיע בכל אשר יפנה?...

יוסף נפעם ממשמע אזניו ויחפוץ לגער בדוד על העיזו לדבר עזות, אך ברגע ההוא הגיחה שרה מתחת לארון אשר הבדיל בין החדר ובין התנור והכירים, ותשב על יד החלון, ותרקום בידיה ועינה שעו אל יוסף, אשר גם עפעפיו עופפו אל עבר פניה.

בכל אשר יפנה ירשיע! — צללו באזניו דברי דוד — האם עליו לא המיט שואה לא יוכל כפרה? האמנם ה' צוה כי בת ראובן החרשת ורעת התאר תהיה לו לאשה, למען אשר לא תמוש חטאתו מקרב לבבו כל הימים?... עתה גם דוד יפול בשחיתותיו... ואולם כרגע אחזה בשרו פלצות ולבו הגה איכה פן יחטא חטאת שאול כרישבו על צדיק רע.

— ראה — קרא אליו דוד — הנה גם בתי עושה במלאכה, והיה לה שכרה לכלכל את נפשה.

שרה הרימה ראשה בגאון, ותתבונן חליפות אל אביה ואל יוסף ודוד הוסיף לדבר:

— כאשר יניח ה' לי מעצבי ומרגזי ומעבודת השחיטה, אז

לא אגור חמת אדם עוד, ואקום ואסובב בשוקים וברחובות ואקרא באזני כל עובר כי הטשענחיני יוליך יהודים שולל...

— רחם נא, דוד! — קרא יוסף ופניו חורו — לבי סחרחר ולא ארע נפשי!... רגע אדמה כי תצדק בדברך, ונכון הנני גם אני לכחש בו, ורגע משנהו אחרד ואגור פן תתעה אותי בתהו לא דרך!

— למה זה תפחד ללא פחד?

— דוד, זכור כי בשר ודם הננו! — קרא יוסף בקול פחדים — מה אנחנו כי נבא עד תכונת צדיק וחקר איש אלהים כי נמצא?

— אמנם צדקת, כי חקר צדיקים לא נמצא, אך הלא נפלה בין צדיק ובין נעוה לב!...

— הרף! כי אזני תחרשנה לקול דבריך — קרא יוסף ויאטום את אזניו בשתו אצבעות ידיו.

— אשר שגיתי הבינני בדברים נכחים ולא בזעקות הבל!

— התדע, — קרא יוסף ופניו נהרו כמעט, כמו לו מצא בפיו תוכחות — ראשית דברי המכתב אשר היה ביד יצחק היתה: „אנכי עומד בין ה׳ וביניכם״!... עתה הגד נא: מי הוא האיש אשר ירהיב בנפשו עז לדבר דברים כאלה מבלי אשר ידע כי אמת בפיו? הכהתל באנוש יהתל גם בה׳? האין כל פחד אלהים לנגד עיני בן קדושים כמוהו?

הגד, הגד! — הפציר בדוד בראותו אותו נאחז בסבך שרעפיו, ויעזוב אותו ויתהלך בתוך החדר הנה והנה.

— הגד, אם יש מלים בפיך! קרא בהחזיקו בו.

— התדע מי כתב את המכתב ההוא? — שאל דוד בהתיצבו לנגד יוסף ובלטשו עליו עיניו כאיש תפוש בהמון מחשבות.

— לוי הסופר! כן אמר יצחק.

— אם כן לא יפלא עוד בעיני הדבר! „מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים״! את לוי ידעתי, הוא...

קול מלי דוד האחרונים נחבא מפני קול ענות אשר נשמע מן הרחוב:

— מאכיל טרפות! מאכיל טרפות!

עודם משתאים לקול הקורא והנה חבר נערים שובבים נסבו על הבית וידו אבנים בחלונות וישברו את לוחות הזכוכית לרסיסים.

— הוי, ראשי ראשי! — צעקה שרה בקול איום, כי נפצע ראשה באבן גדולה אשר ידו בה הנערים.

— נפשות הוא קובע! — צעק גם דוד — נוכל ומרצח הוא ואתה עודך מאמין בו!

— מאכיל טרפות, מאכיל טרפות! — צעקו הנערים בלי הרף.

ה.

מכונת הקיטור השמיעה קול שריקה, ותנע ממקומה, ותסע אחריה המון בני אדם אשר מלאו את עגלות המחלקה השלישית. היום פנה אז לערוב והשמש שלחה את קויה האחרונים מבעד לחלונות העגלה על פני האנשים הרבים והשונים, זקנים ונערים, חלשים, אשר חשך משחור תארם, וגבורים, אשר שמנו עשתו ופניהם הזהירו, עשירים לבושי מכלול ועניים לבושי קרעים.

— ובכן נוסעים אנחנו! — קרא יוסף בשמחה בהתבוננו אל ההמון הרב אשר בעגלה.

על הספסל, ממולו, ישב שבתי הזארנובי, והוא איש כבן ששים שנה, מראה זקנו החד הוא כמראה הנעורת, מבין עיניו הקטנות והרטובות תמיד יוצא חוטמו הדק והארוך, ויורד עד פיו, אשר ממנו נשקפות שנים נרקבות; כובעו הרחב יכסה את ראשו ואת מצחו עד גבות עיניו ומבין מפלשי בגדו הישן והקרוע תראינה ציציותיו הארוכות המגיעות עד כפות רגליו.

— כן, נוסעים אנחנו! — ענה שבתי את יוסף, ויאר אליו את פניו הצנומים בראותו כי הוא שמח על נסעם — נוסעים אנחנו, אך עוד שתים עשרה שעות במסלת הברזל נסע עד באנו אל העגלה אשר תשאנו העירה.

— אמנם, עוד רב ממנו הדרך! — קרא יוסף בקוצר רוח, וישען על הקיר אשר מתחתיו ויעף עוד הפעם עין אל האנשים אשר מלאו את העגלה.

— האם כל אלה עירה קאָרדזיג יסעו? — שאל את שבתי.

— הלא מחר ערב ראש השנה והיום יסע כל איש אל רבו — השיב שבתי — ולכן ימצאו פה אנשים אשר יסעו גם אל ערים אחרות, אך מרביתם, עירה קאָרדזיג פניהם.

— ואיככה נוכל כלנו לשוחח „אתו" או גם לראות את פניו, אם המונים כאלה ינהרו שמה? — שאל יוסף בדאגה — הן רבות הן העגלות במסע הזה המלאות נוסעים כעגלה הזאת, ומלבד המסע הזה הובילו עוד מסעות רבים שמה אנשים היום. אתמול, שלשום וכל ימי השבוע, ועוד גם מחר יסעו רבים, וגם מעברים אחרים, גם עגלות סוסים ישאו שמה המונים, ואיך איפוא נוכל כלנו להתבונן אליו?

— ברב עם הדרת רבי — השיב שבתי — ואתה השלך עלי יהבך, וראית כי לא לשוא הפקיד אותך דוד בידי.

— אבי, אבי! — קרא נער אחד אשר ישב על יד יוסף — רגלי כמטילי ברזל תכבדנה עלי!

— אנא, צעיר! — התחנן אל יוסף אבי הנער, איש כבן ארבעים שנה אשר עוני ודאגה נראו על פניו — אנא קום ממקומך ואניח עליו את רגלי בני החולה!

רחמי יוסף נכמרו אל הנער אשר מראה פניו היה כעין הדונג, ויקם ממקומו, ויעמוד על יד החלון.

— יהודים! — קרא איש אחד בהוציאו את ראשו מתחת הספסל — שבו איש תחתיו עד אשר יבקר הפקיד את כרטיסי המסע.

יוסף שב אל מקומו, ושבתי ועוד שנים משכניו החליפו את מקומם במקום החולה ואביו.

— זה שנתים ימים — ספר אבי הנער — ידיו ורגליו כמו יבשו, כבול עץ הן. בראשונה סמרו אך ראשי אצבעותיו, אך לאט לאט גברה המחלה. כל כאב לא יחוש, גם בדקור הרופא את ידו או רגלו במחטים לא ידע מאומה, אך כמשא כבד יכבדו עליו כל יצורי גוו.

— כרטיסים, כרטיסים! — קרא הפקיד כבאו אל העגלה.

הנוסעים מהרו להושיט לו את כרטיסיהם למען אשר יעלה חיש מעליהם, ובצאתו מאת העגלה קראו לאיש אשר שכב תחת הספסל, כי יקום ויצא ממקום מחבואו.

— נפתלי הזארקי! קרא שבתי, ויתמה תמוה בראותו את האיש

גבה הקומה ודל הבשר אשר הגיח מתחת הספסל — שלום עליכם! האם עד הלום באת?...

— לא עת לי עתה לשוחח אתך — ענה נפתלי בהושיטו את ידו אל הנוסעים — הבו לי איש נדבת ידו למען אשר אוכל לקנות לי כרטים בתחנה הקרובה.

— את הצעירים בני העשירים נמנה האיש הזה לפני שנים אחדות! — אמר שבתי בלאט אל יוסף.

יוסף ואבי הנער החולה הוציאו מצלחתם אגורות אחדות ויתנו לנפתלי.

— ואתה? — קרא אל איש אחד אשר ישב לימין יוסף.

— אם אין לך כסף, שב בביתך! — השיב האיש ופניו אדמו כמו מכעס.

— אך פתי ואכזר הנך! — קרא נפתלי ויפן ללכת אל היושבים על הספסלים האחרים.

— בשרי עלי יכאב — התאונן הנער החולה.

— נפלאה היא המחלה הזאת — קרא אביו בהציעו תחתיו כעיל עב — ידים לו ולא ימיש, רגלים לו ולא יחזיק מעמד!

— הדרשת ברופאים? — שאל האיש אשר ישב לימין יוסף.

— ומה יועילו הרופאים? רופאי אליל כלם ובתרופותיהם אין מועיל!... בראשונה צוני החובש בעירנו למשוח את ידיו ורגליו בחומץ, אך בראותו אחרי כן כי המחלה תלך הלוך וגבר, הודה כי אין לאל ידו להושיע, אז קראתי לרופא, והוא חקר ודרש, ויכבר עלי שאלות משאלות שונות, ואחרי כן גזר אומר, כי מחלתו היא מחלת דלקת העצבים אשר דבקה בו בלכתו „החדרה" ביום סגריר ונעליו היו קרועים...

— ומה הסמים אשר צוה להשקותו? — שאל האיש.

— אמנם בזאת ידעתי כי פעלו מאפע — השיב אבי החולה — כי לא צוה להשקותו כל סמי מרפא, אך לרחוץ יום יום את בשרו במים חמים, להאכילהו בשר ולהשקותו יין! ואולם בכל זאת שמרתי מצות פיו: מדי יום ביומו נשאתיו אל „המקוה", האכלתיו חצי ליטרא בשר ואשקהו רביעית הלוג יין במחיר חמש עשרה אגורות. אפס בראותי כי שבוע תמים חלף והמחלה לא תרפה ממנו, ואחדל מדרוש

בעצתו, ואסע עירה קאָרדזיג, „והוא" אמנם אמר לי, כי לא אפנה אל הרופאים שטי הכזב...

האיש הרובר בו נאנח ושבתי שאלהו:

— והוא הבטח הבטיח אותך, כי בנך ישוב לאיתנו?

— הוא ברך אותי כי בכהרה ירפא בני, ואולם למן היום ההוא כבר עברו ימים רבים ועוד לא נושעתי, כאשר תראו! ולכן אקח עתה עמי את בני ושם „הוא" עיניו עליו, וזכר אותו בהתפללו בראש השנה ואולי נושע, כי הן הוא כל יוכל!...

— הוא כל יוכל! — שנה אחריו האיש בעקשות פה.

— כן, כן! — קרא אבי החולה — ממנו לא יבצר כל!...

בעירנו חלתה אשת אברהם — הלא תדעוהו, כי נוסע הוא עירה קאָרדזיג פעמים אחדות בשנה — אחרי הקשותה בלדתה. המחלה רפתה אחרי כן, אך אז עלו יתושים דרך אזניה אל מוחה. רופאים רבים אשר בקרוה גערו בה באמרם כי לא נמצא במוחה מאום, והיא התהפכה כציריה על משכבה. היא צעקה בחבליה והרופאים נועזו להגיד כי תכזב ותשקר!... אז נסע אברהם אתה עירה קאָרדזיג, והוא נתן לה שני כדורי רונג מאבוקת „ההבדלה", ויצו למשחם בשמן זית אשר לחש עליו ולתקוע אותם בשתי אזניה. ואולם בעשות אברהם כדבריו, ותזעק זעקה גדולה ומרה, כי מכאוביה גדלו עוד מאז, וכאשר רץ אברהם „אליו" להגיד לו כי הכדורים עוד הרעו לה, לא צוה להסירם משם, באמרו כי זה אמנם האות, כי הכדורים יועילו לגריש מהר את היתושים. שעות אחדות צעקה האשה מרה ואחרי כן נפלה עליה תרדמה, ותישן שתים עשרה שעות, ובהקיצה לא חשה עוד כל כאב, ותשב שלמה ובריאה לביתה.

האנשים תמהו איש אל רעהו.

— הנני! — קרא נפתלי בשובו אליהם — ברוך ה' כי ידי תשיג עתה לקנות לי כרטים ולא אחבא עוד תחת הספסל!

מכונת הקיטור נתנה קולה לאות כי מהר יקרב המסע אל התחנה ונפתלי מהר לצאת מן העגלה, למען קנות לו כרטים.

— לפנים — ספר שבתי — בבא נפתלי עירה קאָרדזיג, ותהום העיר, כי פיר כפן: גיר נדיבה לכל פושט יד, לשמשים, לאורחים ולעניים...

— אנוד לו מאד — קרא יוסף.

— „והוא" — קרא אבי החולה — יראה זאת ולא יתבונן.

— מי יודע — אם העזני איננו דרוש לאשרו? ואולי עוד עשר גדול שמור לו, מי יודע?

בין כה וכה שב נפתלי ויגש אליהם.

— האיש הזה — קרא בהורותו באצבעו על האיש אשר מאן לתת לו כסף — האיש הזה יאמר, כי אם אין לי כסף עלי לשבת בביתי, ואולם בער הוא ולא ידע כי מר לי מר לנסוע עתה בידים ריקות קארדזיגה, אך מה אעשה ודבר מסעי נחוץ הוא מאד מאד!...

— מה זה הדבר אשר יאכוף עליך לבקש נדבות מעוברי אורח, למען יכלתך לחוג את ראש השנה בקארדזיג? — שאל האיש.

— לא אביון, מבקש נדבות הנני! — קרא נפתלי בגאון — אלפים שקל כסף נתן חותני לי נדה, ובשלש השנים אשר ארוחתי נתנה לי מאתו נוספו עליהם כהמה, כי נתתי את כספי בנשך לאצילים בעלי האחוזות בקרבת עירנו, ואחרי כן החילותי לשלות במסחר ידי וראיתי ברכה בעמלי, אך דבר אחד המר את רוחי: ה' מנע ממני פרי בטן... פניתי „אליו" בבקשתו, והוא ענני! „ה' יעזור לך!" המענה הזה אמנם לא הפיק רצון ממני, אך מה יכלתי עשה? אז החלה אשתי לדרוש ברופאים, והם צוו אותה לנסוע אל מעינות התרופה, מני אז ירדתי מטה מטה, כי אשתי פזרה כסף למכביר, ובראותה כי עוד מעט ועברו עשר השנים... ותאלצני להפציר „בו" כי ימלא חפצי. נתתי לו כחפצו המשים ושנים שקל ושבעים ושתים אגורות, ועשר השנים עברו ואנחנו לא נושענו! עד כה ועד כה מטה ידי מאד וגם חותני אבד את הונו בענין רע ולא יוכל לעזר לי במאומה. אז נתתי שארית חפצי בעבוט, ואסע קארדזיגה, ואפגע „בו" מאד... אך הוא לא ענני דבר... ובשאי את פיו, אם אשלח את אשתי מעל פני, השיב: „חלילה חלילה! בא אלי לראש השנה!" ולא יסף עוד דבר אלי.

— אמנם נחוץ דבר מסעך! — קרא שבתי.

— סמוך לבי בטוח — קרא נפתלי — כי עתה אושע „בו".

— ובמי איפוא נושע אם לא בו? — נאנח שבתי — אם אך יחפוץ אז רגע אחד יושיע לכלנו.

מעל הספסל אשר מעבר השני קם איש כבן ארבעים שנה, אשר

פניו האדומים ועיניו הירוקות הפיקו עזות ומבנה גוו האיתן העיד בו, כי לא ידאג מחטאתו ומכל מחמדי התבל לא יחשוך נפשו

— אם יחפוץ! — קרא בפנותו אל המשוחחים — אך לאסוננו לא תמיד ישום אלינו לב.

— אתה, אבי, אך לשוא תתאונן על הדבר הזה — קרא אליו נער כבן שש עשרה שנה אשר ישב אצלו, ואשר אולת נשקפה מעיניו ומתוי פניו העבים — כי הלא תמיד תספר באזני אמי, כי הרבי ימלא תמיד כל משאלותיך!

— שכב לך על הספסל, וערבה שנתך! — גער בו אביו.

— זה לי עשרים שנה — הוסיף לספר — כאשר ראיתיו ראשונה בעברי לרגלי מסעי דרך עיר קאָרדזיג, ואז היה עלי להשפיק דגן לאנשי הצבא, ואבא אליו ואבקשהו, כי ירד מחיר הדגן. מאתים שקל נתתי לו כחפצו, ואנכי ראיתי שכר חמשת אלפים שקל, אך מאז הנני נוסע אליו פעמים אחדות בשנה וכמקרה ההוא לא יקרני עוד...

— ברוך הפיליצי, ברוך הפיליצי! — קרא אליו שבתי בנופפו את אצבעו למול פני הדובר — אל נא תחטא בדבריך!

— הבו לי עצי גפרית! — קרא איש זקן אשר נגש אליהם בהחזיקו את קנה מקטרתו הארוך בפיו, ובדברו התפרץ מפיו קול שעול חזק ופניו אדמו מאד.

— גם אתה ישכר השידלובי בנוסעים! — צהל שבתי את קולו לקראתו — שלום עליכם!

— שבתי! — קרא גם הוא בתרועה.

— השעול יציק לך וקנה מקטרתך לא ימוש מפיך! — קרא האיש אשר ישב לימין יוסף.

— אולי גם י"ש לא אשתה, גם עירה קאָרדזיג לא אסע בהתאסף שם המון רב, וגם מלמד לא אהיה כדבר החובש בעירנו?

— „חמירא סכנתא מאיסורא"!

— פתי בפתאים הנך! — התאנף בו ישכר בהציתו את מקטרתו בעצי הגפרית אשר נתן לו אבי הנער החולה — זה חמש שנים דבק בי השועל. בראשונה לא שתי אליו לבי, אך אחרי כן בראותי כי כחי יכשל ומדי לילה בלילה תרטיב הזעה את מצעי מתחתי, ואפן אל החובש. והוא לא התעצל ממנות לי מצות עשה ומצות לא תעשה:

לשתות חלב רב, לצאת לשוח יום יום, לבל אוכל בצלים, לבל אשתה י"ש, לבל אסע עירה קאָרדזיג בימי מועד וחג, ולבל ארחץ את בשרי „במקוה". בשמעי את דבריו אלה האחרונים ראיתי עין בעין, כי אך השטן מדבר מתוך גרונו, ואגמור אומר להכעיסו ולעשות ככל הדברים אשר יצוני להשמר ולהזהר מהם, ואסע „אליו" והוא אמנם צוני לבל אשמע בקול הרופאים, ולבל...

ישכר לא כלה את דבריו, כי השעול תקפהו שנית ויעוה את פניו אשר מראיהם היה כמראה התכלת.

המכונה השמיעה עוד הפעם קול שריקה, והיה לאות כי עוד מעט וקרב המסע אל התחנה.

האיש אשר ישב לימין יוסף לקח את אמתחתו בידו ויקרב אל הדלת, וישכר, אשר השעול הרפה ממנו כמעט, הוסיף לספר:

— „הוא" נתן לי בקבוק שמן זית אשר לחש עליו, ויצוני לשפוך ממנו על הבצלים אשר אוכל כנפשי שבעי.

— דמך, כסיל ובער, ודם פתאים רבים כמוך על המתעה מקאָרדזיג יטוש! — קרא האיש באחזו בכפות המנעול ויצא חיש מאת העגלה.

כל האנשים נעוו משמוע ויתמהו איש אל רעהו.

— האמנם ישנם פושעים אשר יעיזו לדבר גם „עליו" סרה? — שאל יוסף בתום לב — הן גם בתוך חסידי טשענחין לא שמעתי כי יזיד איש מהם לדבר עליו עתק!

— אל נכון מן „הראדזינים" הוא — קרא שבתי — הם לא יפחדו ולא ירהו, כי רבם מסך בקרבם רוח עועים

— האמנם גדול הוא הראדזיני בתורה ובחכמה כאשר יספר על אדותיו? — שאל נפתלי.

— הטרם תדע — קרא שבתי — כי גם בתורה, גם בחכמה אין כל דבר נעלם ממנו?

— ואיך לא ידע — השתומם יוסף — האמת מאין תמצא ואיזה דרך ישכון אור?

— פתי! — קרא ישכר — הוא ידע מאין האמת תמצא!...

התדע מאין נודעו לו כל החכמות? הן הוא לא ישקוד עליהן כמו

הרופאים והחוקרים, ובכל זאת לו בהן שכם אחד עליהם! אין זאת כי אם את „האחרים" עשה חוזה.

— הלא מורעת היא בכל הארץ — ענה גם שבתי חלקו — כי „הם" יגלו לו תעלומות חכמה!...

— יהודים! — קרא איש אחד בגשתו אליהם — ענו אחרי „אמן" „וברכו" — כי אבל אני ועלי לאמר „קדיש".

— ומדוע לא נתפלל בצבור? —קרא שבתי— הן רבים אנחנו פה.

— אמנם, אמנם! — קראו רבים

— אך חכו נא עד שובי! — קרא ישכר בהציתו אש במקטרתו, ויפן ויסר אל התא אשר בעגלה בביאה.

כשעה שלמה עברה עד שוב ישכר, ואחריו יצא שבתי וגם הוא בקש את האבל כי יחכה גם לו, אך בראותו כי גם שבתי יתמהמה שם זמן רב, ותקצר רוחו, ויקרא:

— אם כן, אין לדבר סוף? בשוב האחד ילך השני — ומתי נתפלל? הלא טוב כי נתפלל איש איש לבדו, אך אנו אחרי „אמן"!

— הלא עלינו להתפלל גם סליחות „זכור ברית" — קרא אחד מהם — כי חצות לילה כבר עברה;

— ומתי? — התקצף האבל — עם חסידים טוב לשתות י"ש אך לא להתפלל בצבור!

— גם נתפלל בצבור וגם נשתה י"ש! — קרא ישכר — אך אל נא תקצר רוחך.

ואמנם אחרי עבור רגעים אחדים בא המסע אל אחת התחנות ששם נעצר עשרים רגעים, ואז ירדו רבים יחדו ובשובם נהפכה העגלה כלה לבית תפלה, וכלם נדחקו אל מקום העששיות, והחזיקו עשרה אנשים בסדר „סליחות" אחד, וקול המתפללים, קול אנחות הנער החולה וקול שעול ישכר התבולל בקול משק ידות העגלות הנמשכות אחרי המכונה, אשר רצה כבזק כמו לו נחפזה להביא את הנוסעים העיפים אל מחוז חפצם.

— ברוך הפיליצי ישקה אותנו י"ש! — קרא שבתי בקול נגיד ומצוה אחרי כלותם להתפלל.

ברוך לא ענה אותו דבר, אך מבטי עיניו הביעו, כי דברי שבתי לא הפיקו ממנו רצון.

— איה איפה מלתחתו ? — קרא נפתלי — אם לא יתן ולקחתי בחזקה!

— אם תקח בחזקה — ענה בן ברוך — אז יספר אבי את הדבר באזני הרבי, וענוש תענש כי כל אשר במלתחת אבי...

את דבריו לא כלה כי ראה, כי אביו יקרוץ לו עין, וימהר להצטדק:

— לא, לא אוסיף דבר עוד!

— מהר להוציא את הי"ש מן המלתחה — האיץ בו שבתי — כי עוד מעט, והאיר היום ולא נוכל לשתות עוד, עד אשר נתפלל „תפלת שחרית".

— כל אשר במלתחתי, נועד הוא „לו" — ענה ברוך.

— אם אמנם הי"ש נועד הוא „לו" — קרא שבתי בבטחה — השקני ממנו, וראה וטוב בעיניו, כי מי כמוהו יודע את רב הטוב הצפון בדבר שתות י"ש!..

— פעם אחת — ספר שבתי ויפן כה וכה — פעם אחת באתי אני ועוד אנשים אחדים מזקני החסידים אל חדרו. אנכי נגשתי „אליו" והוא לא שעה אלי. התבוננתי בפניו והנה אימה חשכה נפלה עלי!... חפצנו לשוב על עקבנו ורגלינו כמו לנחשתים הוגשו. עמדנו מרעידים ומשתוממים והוא ישב ועיניו נשואות למרום. אז הבינונו כי מלחמה גדולה לו ולאויבו לא יוכל. אך פתאם קם על רגליו ויאמר: „ר"ת של הפסוק „נדחי ישראל יכנס" הם אותיות „יין", ולכן — פנה אל מאיר השמש — הבא נא י"ש! מאיר עשה כדבריו, והוא מסך לנו כוס אחת לאיש, וישת עמנו, ויאמר: „אין ערוך לרב הטוב אשר יביא לעולם דבר שתות יהודים י"ש יחדו!"

אחרי שמוע ברוך את הדברים האלה לא יכול עוד להשיב את פני שבתי, ויוצא ממלתחתו בקבוק י"ש ותופינים וכלם שתו לחיי הרבי וחסידיו.

ו.

— ברוך שהחיני וקימני לזמן הזה ! — קרא יוסף בשבתו בעגלה אשר נשאה אותם מן התחנה העירה.

— ואנכי, אם „הוא" יגזור אומר כי יחילו דרכי בכל עת — ויקום לי, אז אברך את ה׳ על אשר נחני הנה לימי ראש השנה הזה — קרא ברוך אשר ישב ממולו.

— הלא הגדת לי, אבי — קרא אליו בנו — הלא הגדת לי כי בליל שני של ראש השנה נברך כלנו ברכת „שהחינו", כי על כן הרבית במחיר רמונים ואבטיחים למען הביאם אל הרבי !

— דום ! — קרא אליו אביו בהכותו אותו לחי.

— כן, אדום תמיד — בכה הנער — ונודע גם פה כי אלקנה בן ברוך אויל הנהו ! — אך יוסף לא שעה אל הנער ואל דבריו, ויבט בתמהון בפני ברוך וישאלהו :

— ואתה לא תשמח ולא תגיל בצאתך מעגלת מסלת הברזל ובשבתך בעגלת סוסים וידעת כי עוד מעט וראית את „פניו" ?

ברוך השתומם על שאלת יוסף ויהי כמחריש.

— לפנים — קרא שבתי — לפנים בימי חרפי כאשר הלכתי ברגלי דרך עשרים פרסא עד באי עירה מאָגלניצא, ברכתי גם ברכת „הגומל" כאשר באתי שמה בשלום, אך עתה, ביום אחד נעשה דרכנו בעגלת המסלה וגם מן התחנה העירה נסע בעגלה אשר עד בית המלון תובילני.

— ובכן — השתומם יוסף — אחת היא לכם אם באתם הנה או לא?

— לא אחת היא לי — קרא אלקנה בן ברוך — כי הרבי מפה לא יכה במקל על קדקדי !

ברוך לטש עין זעם לו, אך איש מהנוסעים לא שם לבו אליו למראה עינים, ובכל כחם עצרו כלם ברוחם לבל יתפרץ שחוק מפיהם ולבל הכלים את פני ברוך העשיר.

— מי גבר יבא הנה ולא ישמח אלי גיל ? — קרא שבתי — ואף כי בהיותו פה בראש השנה ויתפלל, בעת אשר „תפלתו" תבקע את כל הרקיעים ! ואולם לפנים אחרת היתה !...

— אנכי יותר שבעתי נדודים עד באי הנה מאשר אתה לפנים, בעבורך ברגל עשרים פרסא! — קרא יוסף ויאנח בזכרו את העמל והתלאה אשר שבעה לה נפשו עד אשר הצליח לפסוח על המכשולים ואבני הנגף אשר היו על דרכו.

כי הנה למן היום אשר בקר בבית דוד שנית, החל לפעם בקרבו השפק ברבי מטשענחין. השפק הזה היה כעש לבשרו וכעלוקה מצץ את דמו, כי לא מצא לו כל אות נאמן אשר יגיד לדוד ישרו כי אמת נכון הדבר, אשר ידבר על הרבי מטשענחין, כי אך ערום יערום ובערמתו יוליך את חסידיו שולל, ולכן לא אחת יסרוהו כליותיו מאד על אשר ערב את לבבו לחשוב עליו תועה, ויירא מאד מפני השבטים אשר נבזנו לגו חסרי אמונה. אך אחרי כן כאשר השלמו המפלגות המריבות אשה לאחותה בספחם אל שני השוחטים עוד שוחט שלישי: את שמעיה חתן חיים „המלוה", אז נפקחו עיני יוסף לראות ולהבין, כי הרבי אך מרמה הצמיד בהעטותו, קלון על אנשים חפים מפשע, למען היטיב לשמעיה הדבק בו ולחותנו חיים אשר הרבה לפזר לו כסף בימי עשרו והצלחתו...

אז באה חכמה בלבו לדעת על מה צוה הרבי את אביו להתחתן בראובן „המוליך" אשר לא יחשוך מאת הרבי מאומה...

נפשו מרה לו ולבו התחמץ בקרבו על הדבר הרע הזה אשר עשה הרבי לכלות את עיניו ולהאדיב את נפשו כל ימי חייו. אך הנעשה אין להשיב...

ואולם כאשר נשתה אמונתו ברבי מטשענחין ונפשו נקעה מאת האיש, אשר עד אז אך עליו השליך את יהבו ואך בו שם מבטחו, כי יהי משגב לו לעתות בצרה, ויהי בעיניו כילד חלש אשר לא נסה עוד הצג כף רגלו על הארץ בלי החזק ביד אומנתו, ופתאם והנה נעזב הוא לנפשו על אם הדרך המלאה חתחתים...

אז גזר אומר למהר ולנסוע אל הרבי מקאָרדזיג אשר תמיד תהלת נפלאותיו בפי דוד. אפס כי לא על נקלה הצליח הדבר בידו, כי עליו היה לגנוב את לב חותנו ולהגיד לו כי נוסע הוא עירה טשענחין, למען אשר יתן לו כסף די הוצאת דרכו ולהתחמק מאת אביו אשר אמר לנסוע אתו יחדו.

העגלה שרכה דרכה בתוצות עיר קאָרדזיג ההומיות מאדם רב,

על כל צעד וצעד נראו אנשים ומלתחותיהם בידיהם או שקיהם על שכמם. פתאם עצר העגלון בסוסיו, ויעמדו לפני אחד בתי העץ אשר ימלאו את העיר ושמונה האנשים אשר בתוך העגלה ירדו ממנה וישלמו לעגלון את שכרו.

— התלין אתי במטה? — שאל האיש הזקן את יוסף לפני בואם הביתה — אתה טרם תדע את משפטי בעלי הבתים פה, ולכן אגיד לך מראש, כי בימי מועד לא יתנו לכל איש לשכב במטה לבדו.

— כך, שבתי, אדבק בכל עת שבתי פה — השיב יוסף — כי תראני את מוצאי „החצר" ואת מובאיו.

— ככל אשר תשיג ידי.

— אתם כלכם בעליה תלינו! — קדמה את פניהם גברת הבית, אשה זקנה לבושה קרעים — כי כל שלשת החדרים כבר מלאו עד אפס מקום.

— נבקש לנו מלון אחר — אמר אחד מהם — הלא כל בית אשר בעיר הזאת יהפך מדי מועד במועדו למלון אורחים.

— גם אם תפק שאול — קראה הזקנה — לא תמצא עוד מקום בכל חדר ללין.

— אבי! — קרא אלקנה — הלא אנחנו נוכל ללון בבית הרבי!

— דום! — גער בו אביו.

— ולמה תתהלל במתת שקר, כי הרבי כמו נגיד יקרבך? — שאל אלקנה.

ברוך היה כלא שומע, ויוצא ממלתחתו צרור אבטיחים ורמונים, וילך עם כל האנשים אל בית הרבי, או כאשר פי החסידים יקבנו: „החצר".

בית הרבי הוא בית חומה גדול ורחב ידים ולו תחתיים ושניים, בשניים ישכנו חמשת בני הרבי וצאצאיהם. ובתחתיים: בית המדר"ש שבו יתפללו הרבי וחסידיו בו ערוך הוא השלחן בימי שבת ומועד, בעת אשר קהל גדול יבא לדרוש אל הרבי, ובו על הספסלים הארוכים יישנו החסידים „היושבים" (כן יכנו האנשים אשר משפלות ידים יעזבו בני ביתם וישבו בעיר הרבי כל ימיהם ויחיו את נפשם מנדבות החסידים ובראשי חדשים ובמועדים יאכלו על שלחן הרבי), תחתם יוצעו בלויי סחבות ומכסם — בלויי מלחים; מקוה מים אשר בו יטבלו הרבי ובניו

וגם החסידים הבאים לשחר את פניו יסורו שמה; בית המבשלות לכל אנשי „החצר" ומעון הרבי ואשתו אשר חמשה חדרים יכיל, מלבד האולם הגדול אשר הוא כמבוא אל החדר שבו יקבל הרבי את פני הדורשים לשכנו.

האולם ההוא היה אז מלא אדם כילק, המון עם רב איש את רעהו ידחקון, ומאיר השמש עומד על יד פתח חדר הרבי ויעבירם כצאן על ידי מונה אחד אחד, ורבים כתרו את השמש משה אשר ישב על יד השלחן ויערוך פתקאות לאשר לא נכון לו להביאו אל הרבי.

אליו חפץ גם יוסף לגשת, אך שבתי עצרהו מעשות כזאת באמרו כי אך למחסור הוא להגיש בעת פתקא לרבי, ודי הוא להזכיר לפניו שמו ושם אמו, כי באזניו שמע באמור הרבי, כי אך יצא יצא האיש מביתו לנסוע „אליו", יעמוד שמו לזכרון לפניו. והפתקא? היא לא תוגש לפניו למען אשר יראה את הכתוב בה, אך אותיותיה תזהירנה לפניו לחזות חזות הכל ולצרף בהן „צירופים ויחודים", ולכן אך שגה ישגו אלה אשר יכתבו על הפתקא את כל בקשותיהם, או אלה אשר ימהרו להגישה „אליו" כאשר אך יבאו הנה.

— ברוך הפיליצי! — קרא מאיר השמש בראותו מרחוק את ברוך בין הבאים.

ברוך הדף את ההמון בארבות ידיו מעבר מזה ומזה ואלקנה בנו אחז בחגורתו אשר במתניו.

— תנוהו לגשת הנה — נתן מאיר בקולו על האנשים אשר נצבו כנגד על יד הפתח — פן אגרם עצמותיכם!

— „הגוי" עז הפנים הזה — אמר שבתי אל יוסף בהורותו באצבעו על מאיר השמש — לא ישא פנים לזקן וחסיד אמת לא יחון, ואך אל הבצע ישא עיניו.

— ואותנו לא יתן לבא שמה? — שאל יוסף בקוצר רוח.

— לא יתן? על אפו ועל חמתו נבא שמה!

ויתבוללו גם הם בתוך הדוחקים ורגע רגע נדחקו הלאה הלאה צעדים אחדים עד באם החדרה אל הרבי.

בחדר ההוא לא נמצאו כל כלי בית, מלבד ארון ספרים על יד אחד הקירות, ובתוך שלחן עגול ועל ידו כסא רפוד, אשר עליו ישב הרבי לבוש מעיל משי ארוך אשר כסה את כל גוו מצוארו הקצר ועד

עקביו ואזור רחב ושחור חגור במתניו. פני הרבי הם אדומים, חוטמו ארוך וגבן, וזקנו השחור, אשר שיבה זרקה בו, יורד על פי מדותיו בתלתלים סבוכים ויתלכד עם פאות ראשו המגיעות עד חזהו ויכס על „הטלית־קטן" הנשקף מבעד לשולי המעיל מלפניו. מתחת לגבותיו השחורות נראו עינים ירוקות מפיצות זיקים על כל סביבותיהן וממעל להן מצח רחב אשר כובע שעיר יכסהו עד חציו מבינות לשפתים דקות ואדומות תתפרץ אנחה מדי קראו את הפתקאות אשר בחדרת קדש יגישו אליו האנשים הצובאים, וככלותו לקרוא אחת מהן והושיט ידו לאיש אחר, ולקח את כסף „הפדיום" מעל הפתקא אשר ישים האיש לפניו, והשליך אותו אל יתר המון המטבעות ושטרי המדינה אשר לפניו על השלחן לרוב מאד, וקרא את הפתקא וברך לאיש כברכתו, והפך פניו ממנו והושיט ידו לאיש אחר. ואם יפציר בו איש והעתיר עליו דבריו, והחזיק בו השמש זרח העומד על ימין הרבי, והוציאהו מן החדר. אך יש אשר הרבי יקרא אחת הפתקאות, ישנה וישלש, יאנח פעם ושתים, יתבונן בפני האיש העומד מרעיד לפניו, יעביר את ידו על מצחו, או על זקנו ופאותיו, ישאל את פי האיש דבר, וחשב מחשבות רגעים אחדים ודבר באזניו דברים אחדים וישלחהו מעל פניו, או יש אשר יצוה את האיש, כי ישנה לו את שאלתו במוצאי שבת אחרי „ההבדלה", בערב שבת אחרי שובו מן „המקוה", או לפני לכתו שמה. ויש גם אשר ישאל את האיש לשלומו ולשלום בני ביתו או גם למשלח ידו.

מרעיד ומשתומם נצב יוסף בתוך הבאים. לו היה למצער שבתי אתו, כי עתה בקשהו כי הוא אשר כבר הסכין אל הרבי יזכירהו לפניו. כי חש בנפשו, כי כאשר יקרב אל הרבי לא יוכל להוציא אף הגה מפיו, בדעתו כי עומד הוא לפני איש אשר יחדור קרב ולב עמוק ואשר כל מעשיו ועלילותיו נגולו כספר לפניו. ואולם בתוך הלחץ והדחק נפרד שבתי ממנו ועתה לא יוכל לבקשהו.

לאט לאט, בלי דעת נדחף מאת המון הדוחקים עד מקום כס הרבי אשר הושיט את ידו לו, ובטרם עוד הרגיש, כי אוחז הוא בראשי אצבעותיו והנה הרבי השיב ידו, וכרגע כמו בזרם מים כבירים שוטפים נסחף עד מחוץ לחדר.

אז התחמץ לבבו בקרבו, ויסוב אל אחת הפנות אשר במבוא ויבך מרה.

— יוסף הפיליצי, יוסף הפיליצי! — שמע מאחריו קול שבתי קורא לו מתוך ההמון.

יוסף מהר למחות דמעה מעל פניו ויגש אל שבתי.

— איפה התחמקת? זה כחצי שעה בקשתיך.

— אך מדוע זה פניך זועפים? — קרא בראותו כי פני יוסף חמרמרו.

— מעשה שטן, מעשה שטן! — קרא יוסף בשברון לב.

— מה זה תדבר?

— מעשה שטן! מעשה שטן!

— לא אבין הגיגך.

— לשוני לחכי דבקה ולא פציתי פה.

— הוי, פתי! — קרא שבתי ויניע בגדיו — הלא הגדתי לך כי דבר שפתים אך למחסור.

— הלא גם את שמי לא הזכרתי!

— ואם כן, לא ידע כי הנך פה? — שחק לו שבתי.

— ובכל זאת...

— הן טרם תעזוב את העיר. עתה נשובה לבית מלוננו, וסעדנו לבנו, וגם שנה נתן לעינינו, ונפשנו מעמל הדרך, והיה בנו כח לעמוד על רגלינו בערב, בהתקדש ליל ראש השנה, ויכולנו להקשיב אל תפלותיו ואל דברי תורתו.

אפס בהיותם עיפים ויגעים, כי ענו בדרך כחם וכל הלילה לא נתנו שנה לעפעפיהם, ערבה להם עתה שנתם, ויישנו עד הערב, ובבאם ביתה המדרש, כבר היה מלא מפה אל פה ואך בכבדות הצליח בידם לעבור בתוך המון האנשים הדבקים איש אל אחיו, כאשר ידבק האזור אל מתניהם, ואשר אחד באחד נגשו ויהיו לאחדים ורוח לא יבא ביניהם, מלבד לפני ארון הקודש סביב הרבי ששם היה מקום ריק כחצי גורן.

במקום הזה התהלך הרבי הלוך ושוב ויתפלל „מלה במלה".

אך יש אשר עמד על עמדו, וישא מרום עיניו, וישאג כלביא עד כי קולו לא נחבא גם מפני קול ההמולה הגדולה וקול ענות האנשים

הדוחקים, ואחרי כן נדמה נדמה, ובכל הבית לא נשמע גם קול „העובר לפני התבה" מפני שאון הנאנחים והנאנקים מן המצר הנורא.

פתאם התפרץ מפי אנשים רבים קול אדיר וחזק, קול החזן ועוזריו בשוררם את „הקדיש", כקול מתנה אנשי צבא בשוכם מן המערכה. לקול הזה התעודדו העיפים מתגרת יד הלחץ, אשר כפלגי מים נזלה הזעה מבשרם, ותרטיב את כל בגדיהם, בדעתם כי עוד מעט ויצאו למרחב לשאף רוח. ואולם אך חדלו הקולות והנה הלחץ הלך הלוך וגדל, כי כל ההמון הרב נדחק לברך בברכת השנה החדשה את הרבי אשר ישב על הספסל על יד ארון הקודש ויאר את פניו לכל המברכים אותו.

למרבה המהומה נמצאו בתוך ההמון אנשים אשר קצרה רוחם מחכות עד הגיע התור להם להראות את פני הרבי, וגם יראו פן בין כה וכה יפנה הרבי והלך אל חדרו ומברכות פיו לא יבורכו, ויפסעו על ראשי רעיהם בהיות להם צלחות הבגדים והחגורות לסלם לעלות בו על כתפי העומדים בתוך הדחק הנורא. במעשיהם אלה שתו נוספות על הפצלות הלבנות אשר ברוב בגדי המשי השחורים והקרועים מחשוף הרקמה הלבנה אשר מתחת למשי. ואולם איש לא שם לב אל בגדיו, אל כתפיו ואל ראשו, כי גדול הלחץ מאד מאד.

אפס אם כבד היה להגיע עד מקום הרבי, עוד רע היה לכל איש להסב מעליו, כי המון הרחקים היו להם חומה מלפניהם, ומאחריהם הקיר, ועל יד החלונות אשר בבית נצבו כצר שמשי הרבי לבלי תת לאיש לפתוח אותם, פן יבלע „לו" והצנה תאחזהו. ואולם אך לשוא שקדו השומרים על החלונות, כי אחרי עבור רגעים אחדים/ התפוצצו לוחות הזכוכית אשר בהם. והאד אשר בתוך הבית התפרץ החוצה ויהי מראהו כמראה תמרות עשן הכבשן.

אך גם אז לא היתה הרוחה, כי רבים מאלה אשר בעד החלונות יצאו, בהחפזם לנוס, ויפלו מלא קומתם ארצה ובגויותיהם נגפו גם רגלי אחרים, ויפלו עליהם, ותגדל המבוכה מאד.

ויוסף אשר אֵחר לבא ביתה המדרש, היה גם מהמאחרים לצאת, ובבאו אל בית המלון, לא מצא שם כל איש, מלבד ברוך ובנו אשר ישבו על יד השלחן ויאכלו וישתו.

— מהר והחישה מעשיך — קרא אליו ברוך — פן תעביר המועד, כי כלם כבר שבו.

— ואתה? — שאל יוסף בתמהון.

— לפנינו יפנו דרך — קרא אלקנה — כי הבאנו רמונים ואבטיחים לרבי.

— את מקומי לאחר לא יתנו — ענה ברוך בגאון בלי שום לב אל דברי בנו.

וימהר יוסף לקדש על היין, ויטול את ידיו ויאכל „כזית" מחלת הלחם אשר שמה בעלת המלון לפניו, ואת הנותר שם בצלחת בגדו וישב חיש על עקבו.

ואמנם בשוב יוסף ביתה המדרש, כבר גדל שם השאון עד מאד: על השלחן הגדול אשר הוצג בתוך עמד השמש זרח וישב על הספסלים אשר סביבו אנשים אשר כרבם כן שמנו, עשתו ויעשו פימה עלי כסל, והשמש מאיר פלס להם נתיב בתוך ההמון הרב אשר מלא את הבית, בדחפו מפניהם דחוף והשלך את האנשים אשר נצבו כצר לפניהם עד באם אל מקום מועדם. וגם על משענות הספסלים ממעל ישבו אנשים צעירים לימים, אך להם לא יעד השמש לאיש מקומו, רק הפתגם „כל דאלים גבר" היה להם לחק, לכן גדלו המריבות ואין קץ למהלומות אשר חלקו איש לאחיו, כי יש אשר האחד כבר החזיק במשענת וישב עליה רגעים אחדים והנה בא רעהו החזק ממנו, ויאחז בערפו, וישליכהו ארצה ויירש את מקומו.

פתאם השלך הם במלא רוחב הבית, הקולות חדלו, השאון קם לדממה ואך בדומיה החרישית נשמע קול דממה דקה בקול רבבות אנשים בהתאספם יחד. בפתח בביאה נראו פני הרבי אשר הפיקו אימה, וזרח קפץ חיש מעל השלחן, ויפלס נתיב לפני הרבי בתוך ההמון הרב, ויהדוף בצד ובבתף, ויפרד בין עצומים, ויגזור על ימין ועל שמאל, ובזרוע עזו פזר את האנשים ויחלק חבלים לאלה אשר לא אבו למוש ממקומם, אך איש לא הרים במרום קולו ולא התאונן על המכות אשר הכה, כי עיניו היו נשואות אל הרבי אשר הלך לאט לאט ויתבונן אל ההמון אשר סביבו. אחריו הלכו חמשת בניו וצאצאיהם ובתוכם גם ברוך „הפיליצי" אשר נשא על זרועו את אחד מנכדי הרבי הקטנים

אשר התרפק עליו, וכמאסף להם היה מאיר השמש אשר לא נתן לאיש להתערב בתוכם.

ובפתח נצבו אשת הרבי וכלותיה ועוד נשים אחדות מנשי נכבדי העיר, כלן לבושות מחלצות המרקמות בשלל צבעים, ועדויות עדי למכביר: ענקי זהב גדולים וחרוזי פנינים על צואריהן, באזניהן עגילים כבדים משבצים אבנים יקרות ובכל אצבעות ידיהן טבעות רבות משבצות אבני חפץ לרוב. בתוך כלן התנוססה אשת הרבי ברדידה הגדול אשר ששה חרוזי פנינים הקיפוהו סביב, והיא עמדה ותתבונן בגאון אל האולם המלא אנשים מפה לפה עד אפס מקום.

והרבי בהגיעו אל מקום מועדו, ויעמוד, ובנו בכורו מסך לו את הכוס ובשתי ידיו שם אותה על כף אביו אשר בקול כחולה, קול אנחה החל לקדש על היין כדת היום, וכבלורי לקדש וישת רוב היין אשר בכוס, ויתן ממנו גם לבניו, ואת הנותר לקח מאיר השמש וישפוך אל בקבוק יין גדול ויחץ אחרי כן את היין: מחציתו שלח ביד זרח אל אשת הרבי וכלותיו ומחציתו חלק מעט מעט ל„מכבדים" אשר ישבו על הספסלים.

אחרי „נטילת ידים" וברכת „המוציא", בצע הרבי פרוסה אחת לו, ואחרי כן בצע עוד פרוסות אחדות לבני ביתו ופרוסות אחדות נתן ביד מאיר השמש לחלק בין היושבים סביב לשלחן. אז גבר השאון עד מאד, כי אלה אשר ישבו על המשענות התנפלו על „המכבדים" לחטוף מידיהם פרוסת לחם קטנה, ורבים צעקו אל מאיר בקול גדול ויתחננו לו, כי יואיל לתת גם להם חלק בתוך המאֻשרים ההם.

ויוסף עמד מרחוק על יד הפתח ונפשו ירעה לו מאד, בראותו מרחוק כי הצליח החפץ גם ביד רבים מן הצעירים אשר ישבו על המשענות לחטוף להם מעט מרק, נתח דג או בשר מן הנותר ממאכלי הרבי, והוא — אף אם אולי יתר הרבה מכלם שבע עמל ותלאה עד באו הנה — גם את פני הרבי לא יראה. ביתר שאת עגמה לו נפשו בשמעו מרחוק קול זרח השמש קורא בשם אנשים רבים. הוא ידע פשר דבר הקריאה הזאת: האנשים האלה ירמזו לזרח בידיהם לאות, כי לפני צאתם את העיר יפזרו לו כסף בכל אשר ישית עליהם, והוא יקח בקבוקי יין וישים אותם לפני הרבי, וקרא את האנשים בשם, לאמר: אלה הם האנשים אשר יגישו אל הרבי מנחה, ואחרי כן ימסוך לאיש

איש מהם כוס יין, והרבי יברכם בברכת „לחיים טובים ולשלום". לו יכול גם הוא לגשת אל זרח, כי עתה נתן לו את כל אשר לו למען אשר יבורך מברכות „פיו". ואם לא נתן זרח בו אמון, כי עוד לא נודע לו, גם את מורה השעות אשר בצלחתו, גם את שרשרת הזהב נתן לו לערבון. ואולם ההמון נצב כנד סביב השלחן, והוא חדל אונים הנהו ולא יוכל לגשת.

עודנו עומד והוגה ברוהו הנעצב והנה הלחץ והדחק סביב השלחן הלכו הלוך וגדל. האנשים אשר ישבו על הספסלים קמו ממקומם וידחקו איש את אחיו למען קרוב אל הרבי, ואלה אשר ישבו על המשענות התנפלו עליהם ואת מקומם ירשו האנשים אשר עמדו סביבות הספסלים.

רגעים אחדים גברה ההמולה מאד מאד, ואחרי כן קם לאט לאט השאון לדממה, הס השלך מסביב, כי כל העם מקטן ועד גדול שם נצרה על דל שפתיו, החביא קול מליו, ויפער פיו כמו אל מלקוש, ויט אזניו לשמוע את דברי התורה אשר הטיף הרבי.

ויוסף בראותו כי לא יצלח בידו להגיע עד מקום הרבי, אף אם יחגור שארית כחו ויפסע על ראשי האנשים, אשר כגלי חללים בשדה המערכה כן שכבו איש אל רעֵהו, ויצר לו, ויתעצב אל לבו מאד. הנה לפניו כל מחמדי לבבו אשר אליהם נשא את נפשו, ואשר אך בשלהם שבע נדודים וגם כחש באביו ובחותנו ויגנוב את לבבם — ואליהם לא יגש, ומאומה לא ישג בכל עמלו הרב שעמל לשמוע אמרי קדוש!

בגבור עליו רוח עצבונו, ויפן כה וכה, בחפצו למצוא למצער נוחם לו, בראותו כי רבים הם האנשים אשר כמוהו גם הם לא יראו ולא ישמעו מאומה, ואולם אז התבונן, כי ירכתי השלחן על יד הפתח נעזבו מאדם, כי כלם סרו מזה למען קרוב אל הרבי. בלי חשוב מחשבות הרבה השח השפיל עד ארץ, וינתר על ידיו ועל רגליו תחת השלחן עד הגיע אל רגלי הרבי.

אפס גם שם לא בודד היה, בנתרו על הארץ משש בידיו גויות אנשים וגם קול אנחות שמעו אזניו.

מרוב האנשים אשר כתרו את השלחן ומן האבק הרב אשר העלו ברגליהם, שרר שם רוח קטב מרירי אשר כמעט שם מחנק

ליוסף. ובכל זאת לא נס מתוך הפחת הזאת, אך ישב ויחכה לשמוע אמרות הרבי.

ואולם תחת אמרות הרבי שמע קול ענות חלושה בקול א ב מארין:

— הוציאוני מזה, כי מת אנכי!

קול הדברים האלה טרם נדמה, והנה לאזניו הגיע קול אחר, קול כקול עצמות בנפלו על הארץ.

וימשש בידיו, ויתבונן כי לרגליו ישכב אדם בלי נוע, וימהר, ויתאזר עז וימשכהו, עד הגיעו אל קצה השלחן השני. ואולם בהגיעו שמה והנה גם נשמת אפו כבדה, עיניו חשכו, ראשו היה עליו כגלגל, וטרם הצליח להוציא הגה מפיו, ויגהר ארצה ויתעלף גם הוא,

— הנחרצה היא מאתך לצאת היום את העיר?

— מה לי פה ומי לי פה?

— לא אבין לרעך.

את הסליחות „זכור ברית" ערכתי אתכם יחדו בעגלת המסלה, את ימי „ראש השנה" כבר בליתי בהבל בשכבי פה על מטתי אחרי התעלפי אז, לא למדתי ולא התפללתי מיום...

— תורת יוסף הפיליצי ותפלתו! — שסע אותו שבתי כדבריו ויעקם פיו — מי ראה כזאת? מי שמע כאלה? מלאכי מרום במרום יחכו להן וידי אראלים שלוחות לקבלן באהבה וביראה. ברתת ובחלחלה!

— ועל דעתך — שאל יוסף — טוב לשבת פה בחבוק ידים מהגות בתורה ולהתפלל „בימים הנוראים" האלה כראוי וכנכון?

— כראוי וכנכון! — שנה שבתי אחרי דברו ויפער בשחוק פיו — היש לאל ידנו לקיים מצוה אחת כתקונה?

— ולכן לא נעשה מאומה?

— זאת לא זאת, כי לא עלינו המלאכה לגמור, ואולם בשבתי פה, למצער אדע כי לא אובא במשפט על כל נעלם.

לדברים האלה השתאה יוסף מאד ויקרא בתמהון:

— אוי לנו מיום הדין! אוי לנו מיום התוכחה! מה נאמר כי יפקוד עלינו?

— כי יפקוד עלי — אמר שבתי ושלות השקט נראתה על פניו — כי יפקוד עלי, אערכה לפניו: בשבתי בקארדזיג לא היתה יראתך על פני, כי מורא רבי היה עלי!

— מה זה ישיאך לבך?! — קרא יוסף בחלחלה.

— פתי! — קרא שבתי וישחק לו — לא מבטני הוצאתי את המלים האלה, אך מפי המגיד הקדוש מקאזניץ יצאו. כי הרב מאפטא שאל אותו לאמר: הן הצדיקים ישוו תמיד את ה' לנגדם ודבקים הם בו תמיד, ואם כן מדוע זה יתמה רש"י על הפסוק „ויבא אהרן וגו' לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים": וכי לפני אלהים אכלו? והלא לפני משה אכלו!" — הלא כלם היו צדיקים וכל מעשיהם היו איפוא „לפני האלהים"? אך „המגיד" השיב לו כדברים האלה: חז"ל אמרו: „ומורא רבך כמורא שמים", ואם כן בשעה שיש על האדם מורא רבו אין יראת אלהים לנגד עיניו, ולכן בשבת אהרן והזקנים לפני משה רבם לא יה עליהם מורא שמים ולא אכלו איפוא לפני האלהים.

— אמנם נכונה תדבר — הודה יוסף לדבריו — אך בכל זאת ידאב לבי מאד כי אבלה בהבל את כל „הימים הנוראים".

— פתי גדול ונורא! — קרא שבתי בקול גדול — התדע כי..

שבתי לא כלה את דבריו, כי ברגע ההוא התפרצו הביתה אנשים רבים ברעש ובשאון, ואחרי שלמם לבעלת הבית מחיר המלון והאוכל אשר אכלו בשני הימים לקחו את מלתחותיהם ויפנו לצאת, אך אז קפצו צעירים אחדים מן המטות אשר שכבו בה, ויאחזו במלתחות האנשים ההם, ולא נתנו אותם צאת מן הבית עד אשר האצילו להם איש איש כסף די קנות י"ש.

— כבר הרבה אבי לפזר כסף רב לרבי ולשמשיו! קרא אלקנה בן ברוך אשר גם הוא ואביו היו בתוך היוצאים.

— דום! קרא אליו אביו.

— האם שקר מלי? הלא עיני ראו בתוך...

מכת לחי אשר חלק לו אביו הפריעה את אלקנה בדברו.

— יצאו לשלום — אמר שבתי אל יוסף — יצא באלפיהם ולנו

תחית הרוחה, כי לא יִכבד עוד ממנו לראות את „פניו" ולשמוע דברי תורתו.

— עתה יש אתנו כסף די שלם מחיר ארוחה טובה לכלנו — קרא צעיר אחד אשר בשם מנחם הראדאָמי יכונה — מהרו להתפלל „תפלת השחר" ואכלתם אתנו יחדו.

— הלא „צום גדליה" היום! — השתאה לו יוסף.

— כדבר אחד „המתנגדים" תדבר! — קרא אליו שבתי — אזני שמעו מפורש יוצא „מפיו" כי כאשר יאכלו רעים טובים יחדו וישיחו ברבם, אז יגדל שכרם משכר האיש אשר יענה בצום נפשו ימים רבים, וזה שכתוב במשנה: „תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא", לאמר: ע"י שאוכלים בעולם הזה ינחלו העולם הבא.

וימהר שבתי, וישם עליו את טליתו ותפיליו, יגם יוסף ועוד רבים עשו כמוהו, ובעלת הבית ערכה את השלחן ותשם עליו לחם, מלח ובצלים וקשואים, ובטרם עוד הציגה את קערות המרק כבר שתו כלם י"ש, ויטלו את ידיהם וישבו סביב לשלחן.

— מי האיש אשר שמע את דברי התורה בראש השנה — קרא מנחם הראדאָמי — ישמיענו אותם ונדעם גם אנחנו.

כלם החרישו ולא ענו דבר.

— נפלאת היא בעיני — הוסיף מנחם בראותו כי אין מענה. בפי האנשים אשר ישבו סביב לשלחן — ברוך הפיליצי אשר בור גמור הנהו. ישב על יד ר' דניאל (בן הרבי הצעיר) וגד הטשענסטאָחאָווי אשר גם קרוא עברית לא ידע ישב על יד ר' נפתלי (בן הרבי הבכור), ואנחנו, יען כי לא עשינו עושר, נתעלף ונחלה ומאומה לא נראה ולא נשמע.

— אמנם נפלאת היא!

— הפלא ופלא!

— אך פתאום הננו כלנ — קרא עוד הפעם מנחם ויך באגרופו על השלחן עד כי קפצו הקערות ממקומן ותחשבנה להשבר — חמורים הננו, חי נפשי! חמורים! ולא כחמורו של רבי פינחס בן יאיר!

— האם בידנו טובנו? — שאל אחד היושבים שם.

— ומדוע לא? — התקצף מנחם — נתנה ראש, והלכנו „אליו" ושאלנו את פיו ויגיד לנו פשר דבר הפלא הזה

— אם כה חכמת — קראו צעירים אחדים — לך אתה לפנינו.

— חכמים מחכמים! ואם מאיר השמש הרובץ לפתח לא יתנני בא שמה? אחד החסידים הזקנים אשר מאיר לא יעיז להדפו, הוא ילך לפנינו.

— שבתי, שבתי! קראו אנשים אחדים — אתה תביאנו „אליו". שבתי החשה.

— מדוע תחשה, חמור זקן! — נתן מנחם עליו בקולו — הלא במו פיך תתהלל תמיד כי יקרת וגם נכבדת „בעיניו"!

— אנסה — אמר שבתי — אולי יצלח בידי.

— מתי? קרא מנחם בקול נגיד ומצוה — התחכה ליום אשר כלנו נסע לבתינו?

— ביום החמישי בערב — ענה שבתי — כי אז יבא „אליו" ישעיה המוזג ויספר לו חדשות ככל אשר יקרא במכתבי עתים בכל ימי השבוע.

— הממנו יפלא דבר? — השתומם יוסף — ועליו להקשיב חדשות מפי איש אשר יקרא במכתבי עתים?

— במופלא ממני לא אחקור — השיב שבתי — הנסתרות לה', ואני אך זאת אדע כי אז עת רצון היא לשוחח אתו.

— ואתה תדבר „אליו" פנים אל פנים? — שאל מנחם הראַ־דאָמי — אנכי בשבתי בתוך אנשים כמוני אדבר על העצים ועל האבנים, על הפתאים ועל החמורים, לשוני כחרב חדה ולא אגור מפני איש, ובבאי אליו ינוע לבי בקרבי ולשוני תדבק לחכי.

— לדבר „אליו" כאשר ידבר איש אל רעהו — קרא שבתי — יוכל אך אחד מבני ההמון, אשר טח לבו מהבין לפני מי הוא עומד, אך לא אנשים כמונו היודעים ערך הצדיק. לפני שנים אחדות באתי „אליו" ואמצא שם כפרי אחד אשר התיצב „לפניו" ויגש פתקא „והוא", כמשפטו ברך אותו כי ה' ימלא את כל משאלות לבבו.

— מה זה — התקצף הכפרי — מה זה יאמר הרבי „ה' ימלא"? לפנים בישראל, בבא איש אל אחד הצדיקים, אז נתן לו את כל חפצו, לא מנע ממנו דבר; אם כה יאמר: די חלב לפרותי! והיה די חלב לפרותיו, ואם כה יאמר: גשם, או חורב יהיה על הארץ! והיה כדבריו, ועתה יצוני הרבי להוחיל לה'?

אז נשא מרום עיניו ויחשוב מחשבות רגעים אחדים, ואחרי כן אמר אל הכפרי:

— לך לשלום והיה שלום!

הכפרי יצא ושלמה הפיעטרקובי נגש אליו וישאלהו: האמנם טובים היו הצדיקים הראשונים מאלה החיים אתנו כיום?

— הפכך! — ענהו — הצדיקים בימינו אלה גדולים הם מהראשונים, כי יוכלו למשול ברוחם.

— ומי הוא זה שלמה הפיעטרקובי? — שאל יוסף — מי הוא האיש אשר ערב את לבבו לדבר „באזניו" דברים כאלה?

— שלמה הפיעטרקובי! קרא שבתי בהניעו בראשו ובשרקו בשפתיו — שלמה הפיעטרקובי הוא נכד ר' אריה השמש של „היהודי הקדוש", והוא ישקוד תמיד על ספרי הקבלה. הוא ידבר תמיד עזות, אף כי כבר נוכח לדעת, כי המקשה לבו יפול ברעה.

— איך נוכח לדעת זאת? — שאלו רבים בתאות נפש — מה זה קרה לו?

— בבאו הנה באחת השנים לחג השבועות — ספר שבתי — בא „אליו" החדרה ויאמר לו, כי בהיותו אצלו בזמן מתן תורתנו, אשר יערה רוח ממרום על הצדיקים לומדי התורה, יאיר „הוא" עיניו בתורה, ויבינהו מאמר אחד מספר „כתר שם טוב". ויעתר לו ויבאר לו את המאמר ההוא, אך שלמה אמר כי איננו מבין עוד, ויוסף לבאר לו עד שלש פעמים, ושלמה לא חדל מהגיד כי איננו מבין עוד. אז שם עיניו על שלמה אשר אימה חשכה נפלה עליו ברגע ההוא, וכל עצמותיו רעדו מאד, ולולא נאחז בשלחן, כי עתה נפל מלא קומתו ארצה, ואז צעק בקול גדול: אני מבין, אני מבין!

— ואיך איפוא תדבר אתה אליו את הדברים אשר נחפוץ? — שאלוהו רבים.

— אנכי אתאמץ — ענה שבתי — ואם תבעתני שאתו ולא אוכל לכלות את אשר אחל, ובא אחד מכם ומלא אחרי דברי.

— אנכי אהיה הראשון מאלה אשר לא יפצו פה! — קרא מנחם.

— אנכי אשים מחסום לפי.

— אנכי אֵאָלם דומיה.

— אנכי אשים יד לפה.

— אנכי אשית נצרה על דל שפתי.
בתוך כל היושבים סביב לשלחן לא נמצא איש אשר יאות לדבר אל הרבי.
— ומה מכם יהלוך — קרא שבתי אם גם לא אכלה את דברי? הן „הוא" יבין לרעו.

ח.

ושבתי אמנם שמר את מוצא שפתיו וליום הכסה הביא אתו אל חדר הרבי את כל הצעירים אשר ישבו שם אתו.
הרבי ישב לו אז על כסאו ומקטרתו בפיו, ולפניו עמד איש כבן ארבעים שנה, הדור בלבושו ורם הקומה.
— הדת נתנה — ספר האיש — כי היהודים יושבי אסחאבאד יעזבו את עיר מגורם להתהלך באשר יתהלכו.
— אסהאבאד היא עיר, אוֹ מדינה? — שאל הרבי.
— היא אחת ממדינות הגדולות אשר הישמעאל מושל עליהן — השיב האיש.
— אם כן לא רחוקה היא מארץ ישראל אשר גם בה ימשול הישמעאל, והמגורשים יוכלו איפוא להאחז בארץ ישראל.
— גם בארץ ישראל — אמר המספר — לא יוכלו היהודים להאחז, כי לא יתנו להם לבא שמה אך לשעה.
הרבי נאנח;
— עד מתי ה'? עד מתי? — קרא בנשאו מרום עיניו.
פתאום נשמע קול המולה מן האולם, ומאיר השמש התפרץ החדרה, ויסגור אחריו את הדלת, ויגש אל הרבי ויאמר אליו:
— אשת שמעון הרצען תעמוד באולם ותגדיל השאון, באמרה כי לא תסור מזה עד ראותה את פני הרבי
— תבא! — אמר הרבי.
— הושיעה נא, רבי וקדושי! — צרחה האשה בקול מר — אישי חלה פתאום כי השבץ אחזהו!
— צרות רבים וצרות יחידים — נהם הרבי — עלי הין כלנה!

— מה שמו ושם אמו ? — שאל את האשה
— שמעון בן רחל !
— פני הרבי חורו ואנחה התפרצה מפיו.
האשה התחלחלה מאד ותקרא בקול מרגיז, קורע כליות ולב
— רבי וקדושי, חוס נא, חמול נא עלי ועל נפש עוללי!
הרבי ישב רגעים אחדים תפוש ברב שרעפיו בקרבו ואחרי כן קרא אל השמש מאיר:
— תן לה מעט משמן הזית השמור אתך ותמרחהו על ראשו, ונתנה שמונה עשר אגורות לצדקה ויחי!
— יחיה! — קרא הרבי אחרי צאת האשה מן החדר — יחיה! ברוך ה׳ כי הצליח בידי לחלצו ממות!...
כל האנשים השתוממו והרבי בראותו כי ישתאו לו ולדבריו, ויאמר בענוה:
— בלעדי! מאת ה׳ היתה זאת!... בהגד האשה את שמו ושם אמו חרדתי חרדה גדולה כי ר״ת „שמעון בן רחל" הם אותיות „שבר", אך שתי עצות בלבבי, למרוח שמן על ראשו ולתת ח״י אגורות לצדקה והיו איפוא ר״ת „שמעון, רחל, שמן" אותיות „שרש" ונספח אליהן עוד ח״י, והיה יחד „שרש ח״י", ועתה חיה יחיה!
פני הרבי נהרו משמחה בדברו את הדברים האלה, וכל הנצבים עליו תמהו איש אל אחיו; מלבד המוזג המספר חדשות, אשר שחוק קל עבר על פתחי פיו.
— ועל דבר המלחמות — מה מיום ? שאל הרבי בשומו אל המוזג פניו.
— אין כל חזון נפרץ. אך אחד הסופרים במ״ע „הצפירה" ידרוש מאת המלמדים, כי יבארו לתלמידיהם את התורה על פי דרכי החקירה.
— פתאים! — קרא הרבי בשאט בנפש — החקירה היא האולת הגדולה שבעולם! הן את התורה קבלנו מאת ה׳ ע״י משה רבינו עליו השלום, ובכל דור ודור היו הרבה צדיקים „נוראים", והחקירה מה היא כי נשית אליה לב? האם לא נוכל להשען על הצדיקים ועל רוחב בינתם ?
— ואם — שאל המוזג — יעלה על לב איש לכחש בצדיקים

ובנפלאותיהם, ואחרי כן ילך הלאה. .. וגם באותות ובמופתים אחרים לא יאמין, הלא טוב מזה לבאר להם את כל הדברים ע"פ השכל ...

— האיש אשר לא יאמין בנפלאות — ענה הרבי — הוא משגע ככל המשגעים ואיננו ראוי כי נשים אליו לבנו, ולא נוסיף על שגעונו עוד שגעון אחר הוא החקירה! הקדוש ברוך הוא בכבודו כבר הראה לנו לדעת, כי כל דברי החקירה מהבל הם יחד. כי הנה יאמרו נא כל החוקרים שבעולם, האם יוכל היות, כי ה' אשר השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו יוכל לשום משכנו בבית אחד? והקב"ה הראה כי כאשר עשו אבותינו לו מקדש, וישכון בתוכם!

אז הגיח שבתי ממקום מעמדו, אחורי הרבי, ויתיצב למול פניו ואמרתו שחה מעפר:

— ובמה נחזק את לבבנו באמונת הצדיקים, אם נראה מעשים נשגבים מבינתנו ויצר רבים יתעה את לבם בשפק?

— מה הוא הדבר אשר יתעה את לבבם בשפק? — שאל הרבי בהשענו על משענת כסאו.

— ענין הכסף! — השיב שבתי בלי הרבות אמרים.

הרבי העלה עשן ממקטרתו רגעים אחדים, עיניו לנוכח הביטו בלי שית לב אל כל איש ופניו בערו כלפידים, ואחרי כן פתח את פיו וידבר בחומו:

— הזדיטשובי זכרו לברכה הקשה לשאול על הפסוק „לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם": מה זה התפאר משה בדברים כאלה? הלא כל הצדיקים ירבו לקחת כסף מאת העם וזה תהלתם! אך השיב דבר דבור על אפניו, כי הנה הצדיק מרום ונשגב הוא מאד מאת איש מקרב ההמון, ולא יוכל איפוא לרדת אליו למען העלותו משפל מצבו בלתי אם בעשותו אחת משתי אלה: או כי יקח מאתו מאומה ובזה ידבק אליו, או כי גם הוא חלילה יחטא בחטאים קלים מאד מאד מעין חטאי האיש ההוא, ובזה ירד גם הצדיק רגע אל מצבו השפל וכאשר יעלה מרום והעלה אתו את האיש החוטא. והנה חטאת קרח ועדתו היתה הטאת גבהות עינים, ועל משה העידה התורה כי היה „עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", ולכן אפוא לא יכול משה להעלותם, בלתי אם לקחת מהם דבר מה, אך הם מאנו לתת מאומה, וזה אשר הצטדק משה לפני ה': „לא חמור (דבר תומרי)

אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את (דבר) אחד מהם (מחטאיהם)"
ולכן לא יכולתי להעלותם ולתקנם.

אותות תמהון נראו על פני כל הנצבים מלבד המוזג אשר נשך את שפתיו ויגש אל הרבי ויברכהו לשלום, ויצא.

— הרב מברדיטשוב זכרו לברכה אמר — הוסיף הרבי לדבר בפנותו כה וכה — כי יש אשר הצדיקים נלחצים הם לעבור על מצות התורה, למען רדתם ממצבם הרם והנשא אל מקום הקליפה למען שברם אותה. ויען כי בימינו אלה רבו עונות החנופה ותאות הבצע, לכן על הצדיקים להאיר פנים גם לאנשים אשר תגעל נפשם אותם ולקחת בצע כסף, למען בער את הרע מקרב הארץ.

כל הנצבים כאשר שמעו כן תמהו ויתענגו מאד מאד על משמע אזניהם, ושבתי בראותו כי עת רצון היא לדלות מלים ממקור הרבי, וישם את בהונות ידיו בחגורתו אשר במתניו ויתיצב קוממיות מול פני הרבי ויאמר:

— אך מה טוב ומה נעים היה לו הואיל הרבי להאיר פנים גם אל אלה אשר מרחוק יבאו הנה וישימו את נפשם בכפם למען הראות את פני הרבי.

— הצעיר הזה — הוסיף בהוציאו את בהן ידו הימנית מחגורתו ויור באצבעו על יוסף — הצעיר הזה כמעט חרף את נפשו, בהחבאו לברוח מפני חותנו ומפני אביו הדבקים ברבי מטשענחין ויבא הנה, למען אשר הרבי יחזק את לבבו ביראת ה׳ ולמען אשר יוכל להכריע את יצרו הרע התחתיו.

הרבי שם עין על יוסף אשר פניו הלבינו כשלג, כי אימה גדולה נפלה עליו.

— על האדם ... קרבת אלהים יחפץ — קרא הרבי אחרי דומיה ממושכה — להיות אך שמח וטוב לב, כי כן כתוב בתורה: „תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלהיך בשמחה וכו׳ ועבדת את א ו י ב ך", הוא היצר הרע, ה א ו י ב הגדול והנורא אשר אין משלו בעולם.

— השמחה מאין תמצא בלב אדם יודע מרת נפשו ונגעי לבבו? — ערב יוסף את לבבו לשאול ברעדה אחרי אשר דברי הרבי הרהיבוהו.

— האדם החפץ לעבוד את ה׳ באמת ובתמים — קרא הרבי

בהחליקו את זקנו ובהתבוננו אל כל סביביו — לא ידאג מאומה לחטאיו, כי הנה הוא חפץ לעשות רצון קונו, ואם יחטא במקרה לא בו האשם, „כי אם יזכה יעשה מעונותיו ענין אחר לגמרי" — כן אמרו הצדיקים. ועתה לכו לבתיכם לשלום!

צר היה להם לעזוב את המקום אשר בו התענגו לשמוע נצורות כאלה, אך מאיר השמש בשמעו את דברי הרבי האיץ בם מאד, כי יצאו חיש משם.

~~~~~~~~~~~

ט.

— איך לא העלית על לבבך כי אביך ידאג לך בראותו כי אינך בטשענחין? בכל ימי ראש השנה התפללתי ולבי בל עמי, כי יראתי פן קרך אסון בדרך ועד שוב ברוך מעיר קארדזיג ויספר לנו כי הנך שם, הלכנו קודר, גם אני, גם אמך וגם חותנך! הכן יעשה?

— ומה יכולתי עשה? הלא יראתי פן תעצרוני מנסוע שמה! — הצטדק יוסף.

— ומה עול מצאת „בו", כי הלכת לנוע על רבי אחר? — קרא אביו בפרשו אליו את ידיו הצנומות והרועדות ועיניו אשר כבדו מזוקן הפיצו זיקי אש מרוב חמה.

— נשתה אמונתי בו!

— את אביך ואת אמך לא תדע, את חותנך לא תכיר וגם „בו", בן ממר, תכחש לאמר: לא הוא! ואך בשרירות לבך תלך — אוי מה היה לי?

— האם הרעותי לעשות בבקשי את האמת? — שאל יוסף בתם לב.

— בן לא אמון בו! — קרא אביו בקול גדול ויך באגרופו על השלחן — עוד מעט וכחשת גם באלהים!

— אל נא תקצוף עלי, אבי! — התחנן אליו יוסף — לו היית גם אתה שם ותשמע נשגבות כמוני, כי עתה סמוך לבי בטוח, כי לא שת עלי חטאת על נסעי שמה.

— לו יהי כדבריך, כי את האמת בקשת ומצאתה, אך הגד
~~~~~~~~~~~

נא לי, איככה לא יראת פן ישמע „הוא" כי נפרדת ממנו וקצף עליך? — דבר גם אביו רכות.

— החסר חסידים הנהו, כי ישית אלי לב? — שאל יוסף.

— ובכל זאת אדע כי ירע בעיניו המעשה אשר עשית, ולא אחד כבר נשא ענש על עשותו כזאת.

— אנכי לא אירא רע! — העיז יוסף לענות כי כבר קצרה רוחו — יתקצף, גם יקלל וקללתו אל חיקו תשוב.

— עז פנים! — קרא אביו בחרון אף ויושט את ידו מול פניו — מי יתן מותי בטרם שמעתי מפי בני דברי בלע כאלה! „הוא" ינצרך מיום הולדך, לא אחת, בחלותך אך הוא העלה ארוכה לך, ולולא הביאך אל בית איש עשיר אשר לא תחסר כל בו כי עתה הציק לך המחסור בבית אביך עד היום הזה...

שחוק מכאיב לב התפרץ מפי יוסף, ולמענה על דברי אביו העיף עין על אשתו אשר ישבה בפנת החדר על יד ערש הילד, ולא שמעה דבר מכל הזעקות הגדולות אשר זעק אביו.

— לאיש אחר נהפכת! — קרא אביו בהבינו אל מה ירמזון מבטי עיניו — לאיש אחר! יוסף החשה וישוך את שפתיו בשניו.

— קנצי למלים — הוסיף אביו לדבר בחומו ושתי פאות זקנו הלבן אשר ירד על פי מדותיו נפזרו לשני עבריו — קנצי למלים: אביך הנני ועליך לשמוע בקולי, ולכן הנני נוטל עליך לנסוע טשענחינה ולבקש „ממנו" סליחה על...

— על חטא שלא חטאתי! — שסע אותו יוסף בדבריו.

— לולא נכמרו רחמי עליך — הנן אביו את קולו — כי עתה ירקתי בפניך, ולא הוספתי עוד לראותך עד עולם, אך מה אעשה ועצם מעצמי ובשר מבשרי אתה? ולכן אחלה את פניך: אנא חמול נא על נפשך ועל נפשות הוריך, כי למה נראה ברעה אשר תקרה אותך?

— תשקט, אבי, כי לא תאונה לי כל רעה — קרא יוסף ויצחק.

— השכחת את דברי המשנה: „שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב"?

— את מוראך לא אירא!

— עוד תלחך עפר רגליו כאשר יצר לך! — קרא אביו ברוגז קולו ויצא מן החדר בחרי אף.

— לא אירא רע — קרא אחריו יוסף — כי מה יעשה לי איש רמיה כמוהו? אך שלום במגורי ושלום יהיה לי כל הימים!

— ואמנם שלו היה יוסף מיום שובו מעיר קאָרדזיג, ואף אם רעיו מלפנים נחרו בו, ויריבוהו, וישטמוהו, וגם חותנו וחותנתו זרו ממני ופניהם לא היו אליו כתמול שלשום, בכל זאת לא התעצב אל לבו, כי מצא לו בתוך חסידי קאָרדזיג רעים חדשים אשר רוממוהו על שפתיהם ויהללוהו, כי הגדיל לעשות בזנחו את ההבל, ונפשם דבקה בו לאהבה אותו. וגם בהיות דברי הרבי אור לנתיבתו תמיד, הסיר עצבון מלבי, ואף אם לא הצליח בידו חפצו לשמור ולעשות ככל הכתוב בספרי המוסר והמקובלים, או כי יצר לבבו השיאהו לעשות דבר ולא רוחו — לא שת לב.

ואולם רעה אחרת קמה עליו לדכא את רוחו מיום אשר חדל להאמין ברבי מטשענחין. כי הנה לפנים הבליג על נקלה על רגשות גועל הנפש אשר התעוררו בקרבו לאשתו החרשת ורעת התאר, בהאמינו אמונת אומן, כי ה׳ יעד אותו לו ועליו לקבל מאתו גם את הרע בלי התאונן. אך עתה בדעתו כי בעד בצע כסף נמכר לצמיתות... מרה לו נפשו מאד ותצלח כאש חמתו על הרבי מטשענחין, על אביו ועל חותנו ועל אשתו יחדו.

אש החמה הזאת עצורה היתה בעצמותיו תמיד, כי לא יכול להגיד את צרת לבבו לכל איש מרעיו וממיודעיו, ביראו פן יהיה בעיניהם כמתעתע, בדברו על אדות אשה ומראה פניה ותארה, ולכן להטה אותו האש מסביב ותבער בו ואין מכבה...

למרבה יגונו, עוד רעה אחת גדולה ונוראה הנה באה פתאם לחבל את לבבו חבל נמרץ ולדכא את רוחו במאד מאד. וזה הדבר:

בימים ההם גלה חותנו את אזנו, כי עליו לעשות לביתו והוא לא יכלכל הו עוד!

כחצים שנונים כן פלחו הדברים האלה את כליותיו. כי הנה הוא היה לחתן לראובן ולאיש לבתו החרשת רק יען כי אמר לנהל אותו ואת אשתו ואת בניו בלחם כל ימי חייו, ועתה יעזוב לו את החרשת אשר כמפלצת היא לו ועוד יצוהו לעמול לפיה! ומה יעשה למען הטריפה לחם חקה? הישליך למעגה את התורה ואת החסידות אחרי גוו ושם אל המסחר פניו? אמנם גם לרבים מבני גילו יקרה כזאת, כי

חותניהם לא ישמרו את מוצא שפתיהם לכלכל אותם כמספר השנים אשר אמרו, אך מרבית נשיהם הן נשות חיל והן צופיות הליכות המסחר, ואנשיהן לא יחדלו מהגות בתורה ובחסידות כמו לפנים; אבל מה יעשה הוא אשר אשתו לא תצלח לכל? ולו גם חפץ להעמים את כל הטורח על שכמו — היוכל למצוא חית ידו? הלא הליכות המסחר כמו „זר נחשבו לו!

— למה הבטחת אותי על שקר? — קרא בחמה אל חותנו.

— שהדי במרומים, כי בכל לבבי ובכל נפשי חפצתי למלא את כל מחסורך תמיד, אך מה אעשה ואתה היית בעֹכרי?

— מה עשיתי לך? — שאל יוסף בתמהון.

— מה עשית לי? — קצף ראובן — מה עשית לי? הבאת עלי רעה גדולה מאד: הרבי מטשענחין היה בעוזרי, הוא עשה לי את כל העושר! עני ואביון הייתי לפנים (פה השח קולו); אך ביום אחד, כאשר הגיעה הרעה עד מרום קצה, נתתי את כל חפצי האחרונים בכסף, ואסע מעבר לגבול ואקנה שם מעט סחורה, ואתן אותה על יד נושא סבל ממעבירי המכס, ובדרך שובי סרתי עירה טשענחין אל הרבי, ואבקשהו כי תושיע ידו לי לבל יקרה לסחורתי כל פגע בדרך. אז צוני לקנות לוג י״ש, וימסך ממנו כוס גדולה לו וכוסות לרבים הנצבים עליו. ויאמר: „הבה ושתינו ושכרו שם שומרי הגבול!... אך אשר תשתכר — אמר בפנותו אלי — עשר תעשרנו לי״. ואמנם הביא נושא הסבל בשלום את סחורתי אל ביתי.

יוסף לא יכול לעצור ברוחו ויאמר בשחוק:

— אמנם אאמין אמונת אומן, כי הרבי שתה י״ש ונושא הסבל הביא גם אז את הסחורה בשלום אל ביתך, כאשר יביא פעמים רבות גם לאנשים אשר לא ידעו את הרבי מטשענחין!

— האם ישיאך לבך — קרא ראובן באף ובחמה — לבלי תת אמון, כי אך הוא עשה את הדבר הזה? ומדוע כאשר שכחתי פעם אחת לתת לו מעשר ממשא נושא סבל אחד, אז נתפשו עשרה! ובהתאוננִי באזניו על הדבר הזה, ויאמר אלי, כי אם השה אותי אלוה זכרון לא לי להיות ממעבירי המכס, ויצוני לכונן לי בית מרכולת; ואמנם עשיתי כדבריו וה׳ ברכני במשלח ידי זה עד אשר הנוצרי כונן לו גם הוא בית מרכולת וכל בני בריתו חדלו מקנות ממני, והרבי לא

יענני עתה, כי אל נכון רע בעיני: דבר עזבך אותו והנני ברעתי, כי מטה ידי מאד ועוד מעט ונקשו נושים לכל אשר לי!

יוסף ידע כי גם ברוב דברים לא יוכח חותנו לדעת, כי לא הוא הסב ברעתו; כי הרבי מטשענחין גם היטיב גם הרע לא יוכל, ויבחר לשום מחסום לפיו. ויצא מאת פניו קודר בלחץ יגונו וילך אל דוד להועץ אתו כדת מה לעשות בדבר מחיתו. ואולם בבאו שמה לא מצא את דוד בביתו, ושרה בתו הגידה לו, כי הלך אל הרב להראות לו את שכיניו וכי רגעי שבתו שם לא ימשכו. ויפן יוסף לצאת מהר משם, אך שרה נצבה לנגדו קוממיות ובשחוק חן על שפתיה קראה אליו:

— האם דוב אורב אני לך כי תברח מפני?

כנטוע במסמרים נצב יוסף על עמדו, וראשו מט לארץ ולמרות חפצו לא יוכל למוש ממקומו.

— הכבר שכחת את שרה ואת „חוטי המשי" אשר היו שעשועיך לפנים? — הוסיפה לשאל בהעבירה את ידה האחת על מחלפות ראשה ובידה השנית סלסלה את שרוך סינורה.

— לא שכחתיך, שרה! — קרא יוסף ויאנח ופניו אדמו מאד וישובו ויחורו חליפות.

— ומה לך כי נאנח אתה?

— הגד, אל תכחד! — הפצירה בו בראותה כי יעמוד מחריש.

— יען כי לא שכחתיך עוד! — הגה בשפת עלגים ומבוכתו נראתה על פניו.

— ומה ירע לך זכרוני? — שחקה שרה למבוכתו.

— לו על פי חפץ לבבי כוננו אשורי — השח יוסף אמרתו — כי עתה...

יוסף נאנק דום ולא כלה את דבריו.

— כי עתה מה היה? — האיצה בו לכלות את אשר החל ועפעפיה בחנוהו.

— כי עתה... אך למה זה ארבה להג לבלי הועיל?... הנעשה אין להשיב!...

לדברים האלה רגז לב שרה, השחוק מעל פתחי פיה גז חיש ויעף וענן עצבון כסה את פניה.

— לו על פי חפץ לבבנו כוננו אשורינו, כי עתה — הנתר

גם היא ברוחה הקשה וגם היא לא כלתה את דבריה, כי ברגע ההוא בא אביה הביתה.

— האח! — צהל יוסף קולו לקראתו בהתאמצו להבליג על מבוכתו, לבל יתבונן דוד כי היה עם בתו רגעים אחדים בבית לבדו באין איש אתו — בבאי ולא מצאתיך, חפצתי לשוב כרגע על עקבי, ומה טוב כי מהרת לבא!

— וגם אנכי אשמח כי באת עתה; שבה ונשתעה יחדו.

הם ישבו על אחד הספסלים, ושרה ישבה ממולם על יד החלון ותעש בחפץ כפיה.

ויספר יוסף לדוד את כל אשר קרהו, כי חותנו ימאן לכלכלו עוד:

— חי נפשי כי לא אדע דבר מה איעצך לטוב לך! — קרא דוד ויפרוש כפיו בהשתוממו מאד על השמועה הזאת — לפנים בישראל כאשר הגלה צעיר לימים מעל שלחן חותנו לא ידע עצב, אף אם „בת חותנו" לא ידעה בין ימינה לשמאלה, כי את כספו נתן בנשך, והוא ישב ויהגה בתורה, אך עתה...

יוסף היה כאיש נדהם, כי נפעם מקול אנחות שרה אשר חדר לאזניו בדבר דוד אליו.

— אל נא תשתולל! — קרא אליו דוד בראותו את המון לבו אשר נגלה על פניו — הן לא אבדה עצה מחכם!... נסע „אליו" והוא יורך את אשר תעשה.

— האבא אליו, כאחד הריקים לדרוש בעצתו בעניני הבל ורעות רות?

— עניני הבל? „אם אין קמח, אין תורה"! לו יכולתי גם אנכי לעזוב את העיר, כי עתה נסעתי אתך יחדו שמה, כי גם לי דבר אליו.

— האם חרשה נהיתה בביתך — שאל יוסף — כי עצתו דרושה לך?

דוד פנה כה וכה, ובראותו את שרה יושבת, ויגער בה לאמר:

— „לא תזרע והצמיחה"! מה לך פה? אל אמך, החנותה לכי!

בלי אומר ודברים יצאה שרה חיש מן החדר ודוד ספר ליוסף:

— ברוך שלח אלי לדרוש ממני כי אתחתן בו.

— ברוך העיז לדרוש כדבר הזה? — שאל יוסף כלו משתומם.

— ידעתי אמנם את ברוך כי נבזה וחדל אישים הנהו, אף אם

„הוא" יקרבהו תמיד ובמעשיו הנתעבים הנהו למשל ולשנינה, ובכל זאת...

— ובנו אלקנה הוא בער ולא בינת אדם לו! — שסע אותו יוסף בדברו.

— ובכל זאת — הוסיף דוד — קבלה היא בידי עוד „ממנו" מאפטא זכרו לברכה, כי בענינים כמו אלה אל יבהל כל איש ולבו לא ימהר להוציא דבר מפיו, לפני שמעו מפי צדיק אמת אם מה׳ יצא הדבר, או לא.

— התוכל להעלות על לבבך, כי אלקנה יהיה איש לבתך? — שאל יוסף בתמהון.

— ובכל זאת אירא מחות דעתי בדבר הזה, כי בסוד אלוה לא באתי... האיש אשר חייו וחיי בניו יקרו בעיניו ידום בענינים כאלה · ולכן בנסעך שמה, אתן לך פתקא להמציאה לידו ושמתי דברי בפיך ודבר מה יורך והגדת לי

— נכון לבי בטוח, כי לא יצוה אותך לתת את בתך לאיש בער בן עושה תועבה!

— ואם חלילה שמע בהכריז בת קול, כי בתי תהיה לאלקנה בן ברוך?

— לא יבא ולא יהיה כדבר הזה! — קרא יוסף בהשקט ובבטחה — צדיק הוא ה׳ וכל דרכיו משפט!...

— כעורים באפלה נהלך וכאין עינים נגששה, ראה נראה ולא נרע, שמוע נשמע ולא נבין!

— אשר עיניו בראשו יראה, ואשר לא טח לבו יבין, אין כל נסתר ואין כל נעלם!

— התתפאר עלי כי תדע למה יתאוה לשמוע חדשות מפיך! הן לא תכחד כי ממנו לא יפלא כל דבר!

ישעיה המוזג שם את „התפלין של ראש" בתוך האמתחת, ויצ

את רגלו האחת על הספסל אשר לפניו, ועליה שם את ידו השמאלית אשר רצועות התפלין היו עוד כרוכות עליה ויתמוך בה את ראשו, ויתבונן בפני יוסף אשר נצב אצלו ועפעפיו בחנוהו רגעי מספר

— ועל דעתך — קרא אחרי כן — יאבה לשמוע מפי דברים אשר כבר נודעו לו עוד בטרם נוצרו? לו ידעם מראש, כי עתה היו לו לזרא בשמעו אותם מפי?

הדברים האלה הממו את יוסף ויהלמו את לבבו כהולם פעם.

כי הנה בבאו הפעם עירה קאָרדזיג מצא שם אך מתי מעט, והקל היה לו לגשת אל הרבי, לחקור את כל מעשיו והליכותיו, לבא אל חדרו, לעמוד אצלו ביום השבת בשבתו לאכול את ארוחתו ולשמוע גם את דברי תורותיו אשר אליהם ערגה נפשו בראשונה. ואולם בשבתו שם שבועות אחדים, ויתבונן אל הליכות בני הרבי, וירא והנה נופלים הם מצעירים רבים אשר אתם יתרועע, כי יבלו את כל ימיהם בחבוק ידים, בשנה ובשיחות הבל. אף על מעשי הרבי פקח עיניו, והנה נדמה לו ככל איש מבני ההמון אשר תכו לרגליו, ובהקשיבו אל דברי תורותיו, ויתבונן כי על ציר אחד יסובבו ואדני כלם הטבעו אך על יסוד אחד: על „צדיק יסוד עולם" ועל „שבע הספירות", ולעתים רחוקות גם אל „שלש הראשונות" ישא דעו, ויותר אין כל חדש... כי תמיד רק על היסוד הזה יבנה גימטריאות וראשי תיבות בפסוקים הראשונים של „פרשת השבוע". אז גנב אליו השפק וידכא את רוחו מאד, ולכן שמח עתה לקראת ישעיה המוזג, בדעתו כי הוא יוצא ובא תמיד בבית הרבי, ויחשוב למשפט כי הוא יחזק את ידיו ויאמץ את לבבו, והנה עתה הקשיבו אזניו מפיו דברים אשר יגדילו עוד בלבו את השפק שבעתים!...

ואולם אז עלה על לבבו זכר הרגעים אשר לפנים עמד בחרדת קודש לפני הרבי וידמה כי שמע נצורות וירא נפלאות.

— האם על פי מחשבותינו ודרכינו נחרץ גם משפטם? — קרא בהתאמץ להבליג על השפק אשר מחץ את כליותיו ולבו — לא כמחשבותינו מחשבותיהם, ולא דרכינו דרכיהם, ומה אנחנו כי נכונן לחקר ארחותיהם? הלא עין בעין ראינו כי החיים והמות ביד לשונם ומחשבותיהם!

— עין בעין ראינו זאת, גם אתה, גם אני? — השתאה ישעיה לדבריו בהסירו את התפלין גם מעל ידו.

— הלא גם אתה היית אז בחדרו בבא לפניו אשה אחת...

— אשת שמעון הרצען „עליו השלום"!

— שמעון הרצען מת?? — קרא יוסף בתמהון.

— מת, למרות השמן אשר מרחה אשתו על ראשו ותתה ח"י אגורות לצדקה, כדבר הרבי, למען צרף יחד אותיות „שרש ח"י"!

יוסף נפעם ממשמע אזניו, כמכה בתמהון ובשממון עמד לפני ישעיה, ומפיו התמלטה השאלה:

— האמנם? האמנם?

— שאל את יושבי העיר ויגידו לך! — השיב ישעיה בקפלו את טליתו ומנוחה שאננה חפפה על פניו, כמו לו הביע דברים נודעים מאז אשר לא יפון בהם כל איש.

— ה„הוא" אמר ולא יעשה? — דובבו שפתי יוסף מבלי הבט אל ישעיה — ואיה איפה דברי חכמינו: „הצדיק גוזר והקדוש ברוך הוא מקיים"?

— אם הצדיק יגזור, הקב"ה יקיים! — קרא ישעיה ויעל מעל יוסף אשר לבבו תעה, כמו רוח עועים מסך בקרבו ורוחו הציקתהו מאד.

האמנם החליף כסף סיגים בחרש את חרשי אדמה? האם גם הפעם, אך אפס ותהו, או גם תרמית ונלוז, נצבו לפניו בדמות הוד הקודש? האם מכל חלומותיו הקיץ עוד הפעם ונפשו ריקה? האם גם הפעם בבקשו אך את האמת ובחפשו אותה כמטמונים מצא אך שוגג, או משגה?

נורא היה הרעיון הזה ליוסף, נורא ואיום וכמוקד היה בעצמיו.. לבו התחמץ בקרבו ורוחו חבלה וילך שולל.

ואולם אחרי כן התאושש ויאמץ את לבבו בתקוה, כי עוד מעט ושחק למשובת לבבו אשר השיאהו לחשב על הרבי תועה, עוד יוכח לדעת מה רמו ומה גבהו דרכיו עד כי בינת אנוש אשר ישגה בהבלי העולם הזה תקצר להבינם... עוד יראה באור פניו ישע ואור להבין ולדעת, כי כאין הם כל האותות והמופתים אשר למראה עינים יעידו כי נכזבה תקנת האנשים אשר ישימו בו מבטחם...

מחשבותיו אלה, הרהיבו את לבבו, ובעודנו הוגה בהן בא זוּל

חדר הרבי ויגש לו פתקא אשר עליה היה כתוב שמו ושם אמו „לעבודת הבורא ולפרנסה", ומתחת: שם אשתו ושם אמה ושם בנו.

הרבי התבונן אל פניו. ויוסף ספר לו כי חותנו יחדל מתת לו לחם חקו והוא לא ידע מאין מחיתו תמצא.

— אתה — קרא הרבי — עבוד את ה׳, שקוד על דלתי התורה ואשתך תשלח במסחר ידיה.

— אשתי לא תוכל לעשות מקנה וקנין! — קרא יוסף ותמהון לבבו גדל מאד.

— תורה עמוקה! — קרא הרבי ויניע במו ראשו.

— חרשת הנה! — התמלטה צעקה מפי יוסף אשר עמד משמים ופניו בערו כלפידים.

— אם כן היה אתה לבן חיל, אך מן התורה אל תנח ידך! — השיב הרבי במנוחת לב.

יוסף עמד כתומר מקשה על עמדו וזרח השמש נגש אליו ויאחז במעילו להוציאהו מן החדר, אז התאושש ויוצא מצלחת בגדו את הפתקא אשר שלח דוד על ידו; וינח אותה לפני הרבי.

— ברוך מעירנו יאבה להתחתן בדוד השוחט — ספר לו יוסף.

— שרה בת ברכה לאלקנה בן חנה! — קרא הרבי בהתבוננו בפתקא — טוב וישר הדבר!

כמדקרות חרב היו הדברים האלה ליוסף, אך עד מהרה התעורר ויאמר לנסות דבר אל הרבי אולי ישיב את משפטו הנורא אשר יצא מפיו.

— דוד הוא איש ישר הולך וירא את ה׳ ושם ברוך מתועב הוא בפי כל, כי מעשיו הרעים נודעו בשער.

— ידעתי, ידעתי! — קרא הרבי בהשענו על משענת כסאו — ואולם הגד לדוד כי המגיד מזלעדניק זכרו לברכה באר את מאמר התלמוד: „הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" לאמר: הצדיקים המקנאים לה׳ (קנאין) יפגעו (יתפללו) בעדו אם ידבק בהם לתמכם ולסעדם, וסר עונו וחטאתו תכפר!...

— אבל אלקנה בנו בער הוא מאיש! — נסה יוסף עוד הפעם להוכיח, כי לא יתכן דבר התחתן דוד בברוך.

— „מוטב שיהיה שוטה כל ימיו, ואל יהי רשע שעה אחת לפני המקום", אמרו חכמינו זכרם לברכה — קרא הרבי, ויניע במו ידו לאות

כי כבר נלאה נשוא את יוסף ואת דבריו וכי לא ישיב עוד את דבריו אשר דבר.

בלי דעת נפש יצא יוסף מאת פני הרבי, וכאשר לא יכול להתאפק מבכי, נגש אל אחת הפנות אשר באולם, ויך את ראשו אל הקיר, ויקרא בשבר רוח:

— אנכי נמכרתי למפלצת ו ה י א — לעזאזל!... גורל אחד לשנינו... גם בטישענחין, גם בקאָרדזיג יצודדו נפשות לפורחות ונפשות להם יחיו — ועתה א נ ה א נ י ב א? א נ ה א נ י ב א?!

יא.

— הלא תגיד: מה צוה ומה אמר?

יוסף החריש ועיניו הרטובות קמו בחוריהן.

— מה לך? — קרא דוד בפרשו ידיו — חי נפשי כי לא אוכל לדעת שרש דבר נמצא בך! פניך זועפים תמיד כמו קרך אסון, ומיום שובך מקאָרדזיג, זה שלשה שבועות ועד היום, לא באת אלי עד אשר משכתיך בחזקה..

יוסף לא ענהו דבר;

— ואולם יהי לך אשר לך — הוסיף דוד בראותו כי יוסף נאלם דומיה — אם לא תחפוץ לגלות לי סודך טמנהו בחבך, אך הגד לי: מה צוה בדבר שאלתי? ברוך ישלח אלי את ציריו השכם ושלוח ואנכי לא אדע דבר מה אענהו.

— ענה אותו כחפצך — קרא יוסף בכוננו את מבטי עיניו לארץ.

— אך מה אמר „הוא״? - - צעק דוד.

— אחת היא לך — השיב יוסף — אם צוך להתחתן באיש רע מעללים ולקחת לחתן לך איש בער — או לא!

— ההסתתרה בינתך? — השתומם דוד על דבריו.

— בימינו אלה אין לנו להשען רק על אבינו שבשמים! — קרא יוסף ויאנח מרה.

— סתומים וחתומים לי דבריך!

רגעים אחדים עמד יוסף מחריש כאיש אשר ישית עצות בנפשו

איך לשקול בפלס את דבריו אשר מהם לחיים או למות תוצאות, ואחרי כן פתח את פיו ויאמר:

— שמעני, דוד! הצדיקים אשר כל דבר לא היה נסתר מנגד עיניהם כבר נעלו מאתנו...

— איזה רוח עבר עליך? — השתומם דוד לדבריו.

— אל נא תשת עלי חטאת — התחנן אליו יוסף — שמעני ונוכחת לדעת כי ישרה נפשי בי...

— חי נפשי כי מוזר אתה לי היום ומוזרים לי גם דבריך! — קרא דוד וינף את כתפותיו בתמהון — אך ספר נא לי את דבריך ואדעם.

ויספר דוד ליוסף כי הרבי צוהו לשקוד על התורה ואשתו תשלח במסחר ידיה.

— עתה בנתי לרעך! — קרא דוד בקול גדול ויפער בצחוק פיו — „הוא" לא ידע כי אשתך חרשת היא, וזה לך האות כי לא יראה ולא ידע מאומה! אמנם חכם מחכם אתה!

— הורני אתה — קרא יוסף — אם אין דבר נעלם ממנו, איך לא ידע כי אשתי לא תצלח למסחר?

— הוא לא ידע! — צעק דוד וירקע ברגליו — חכם מחכם!... על דעתך עליו להראות את מופתיו בכל עת, בכל שעה, בכל רגע!...

— ומה ממנו יהלוך אם כלנו נראה, כי הוא צופה ויודע כל?

— והבחירה? — קרא דוד — ובמה היה גדול כח המאמינים?

— את הרז הזה — הוסיף אחרי חשבו מחשבות רגעי מספר — את הרז הזה גלה לנו הרבי ר' ברוך נכד הבעש"ט. פעם אחת חלתה בתו רייזיל, ויצו לקרא לרופא העיר כי יבקר אותה, ואחרי כן קנה גם את הסמים אשר צוו הרופאים להשקותה, וכאשר השתוממו אנשי שלומו על הדבר הזה, ויען אותם לאמר: לו חפץ ה' כי בתי תרפא, כי עתה אך למחסור היו סמי המרפא, וגם בלעדיהם שבה לאיתנה. ואולם לו עשה ה' ככה לרפאות את החולים בלי רופאים ובלי סמי מרפא, כי עתה חדלה הבחירה מבני אדם, בהודע לכלם כי ה' עושה נפלאות, ולכן השכיל הבורא החפץ בטובת ברואיו לתת בתוך הסמים את הכח לרפאות. וזה שאנו אומרים בתפלת שחרית: „בורא רפואות", ולמה יברא אותן? והלא במאמרו יכול לרפאות? אך „גורא תהלות,

אדון הנפלאות", לאמר: הוא ירא שיהללו אותו: כי הוא „אדון הנפלאות".

בגאות מנצח הביט דוד על יוסף אשר עמד אז כאיש נדהם והכרת פניו ענתה בו, כי גם דברי דוד אלה לא הועילו להוכית לו, כי לא נמצא ברבי כל שמץ דופי.

— בוז לך, לעג לך, פתי! — קרא אליו דוד בהכותו בידו על שכמו — אך נסה דבר אליך ותלאה מהאמין!...

— הואל נא לבאר לי את הדבר אשר חקרתי ובחנתי — אמר יוסף — האיש אשר יסע „שמה" פעם אחת בשנה וישב שמה יום, או יומים כמוך, הוא יאמין „בו" אמונת אומן, ויושבי קאָרדזיג, אשר יראו את פניו יום יום, ישימו בו תהלה!...

— הרבי ר' ישראל מרוזין זכרו לברכה — השיב דוד בלי חשוב ובלי חקור, כמו לא היתה השאלה הזאת חדשה אתו — הרבי ר' ישראל מרוזין כבר קרא על הדבר הזה את המקרא: „סביב רשעים יתהלכון"!

— ואולם — הוסיף — כאשר אחזה לי, חדלת באמת מהאמין רע, רע לך! ואיה איפה כל האותות והמופתים אשר ראית עין בעין ובמו פיך ספרתם לי?..

— לדאבון לבי נוכחתי לדעת — ענה יוסף — כי אותות שוא הנחלתי לי!... שמעון הרצען מת למרות „הצירופים"!...

— ואם כן? ואם כן ישיאך זדון לבך לכחש ולאמר: לא הוא!

— ואיך תוכל עתה להאמין עוד בדבריו, אם גם „צירופיו" שוא ידברו?

— בער אתה מאיש! — גער בו דוד — התדע מה הם הצירופים? הרבי מקאמארנא זכרו לברכה באר לנו את דבר הצירופים „על פי דרך הטבע". הוא אמר: את כל המחלות וכל הפגעים הרעים יביאו אך השדים על בני האדם. ואולם יש שני מיני שדים: שדים „ימינים" המרחפים ברוח. והם שומעים בקול פקידם אשר יבריז עליהם על פי פקודת בית דין של מעלה ללכת ולהרע לפלוני או לאלמוני, וכאשר יבא אל הצדיק האיש אשר השדים ההם הרעו לו, והצדיק יברכהו ונתן צו כי ירפא, אז ימהר הפקיד לצוות לשד אשר הרע כי יסור מעל האיש ההוא, כי השדים ההם יסורו למשמעת הצדיק תמיד, ואם יאבה

הצדיק להטות אותם לחפצו בדבר אשר יקשה מהם למלאות אחרי דברו, אז דרוש לו לעשות „צירופים". אפס יש גם שדים רעים ומזיקים והם לא יקשיבו למצות פי הצדיק, וישקרו אף יכזבו תמיד וגם בצדיק התל יהתלו... ועתה, הגד נא: האם תרע כי השדים אשר פגעו בשמעון הרצען לא היו ממין השדים הרעים, והם כחשו לו? ישרים דרכי הצדיקים והמאמינים יבינו!

— לו יהי כדבריך! — קרא יוסף — ואולם אם כה ואם כה הלא תראה, כי יש אשר גם הוא ישגה, ולמה זה תשמע בקולו, באמרו כי תתן את בתך היחידה לאלקנה בן ברוך?

דוד חפץ לענות גם הפעם, אך קול בכי נשמע ברגע ההוא מתחת הארון, אשר הבדיל בין החדר ובין התנור והכירים.

— מה זה קרה לך שם, שרה? קרא דוד — הנקדח תבשילך?

שרה התאמצה להבליג על בכיה, ואולם לא יכלה להתאפק ואנחה אחרי אנחה התפרצו מפיה. אז נגש אליה אביה, ויאמר אליה רכות:

— מה לך כי תבכי?

שרה הסתירה את פניה בסינורת אשר מחתה בו דמעה מעיניה ולא דברה דבר ותאנק דום.

שמעי, בתי, ושמע גם יוסף את דברי — קרא אליה ויאחז בה ויובילה אל תוך החדר מעבר הארון מזה.

שרה נשאה את עיניה הרטובות אל יוסף ומבטיהן הפיקו תחנונים אליו, כי יתאזר עז לבל יתן לאביה להפיק זממו. למראה הזה חרד יוסף תחתיו וגם עיניו רטבו, אך התאפק, ויתאמץ להסתיר את מבוכתו מעיני דוד.

— הרב ר' מרדכי בנעט — ספר דוד בקול רם — גוע בעיר מצער ויהודים בה מעט, הרחק מניקולשפורג עיר מגורו. ויהי בהודע הדבר אל אנשי עירו, וימהרו ויסעו שמה ויחפצו להוביל את גוית רבם אל עירם ולקברה בקבורתם. אפס אנשי העיר הקטנה ההיא לא נתנו אותם לעשות כדבר הזה, באמרם כי כבר חצבו לצדיק ההוא קבר בעירם. ויהי ריב גדול בין אנשי ניקולשפורג ובין יושבי העיר ההיא, ויקריבו את משפטם אל שופטי הממשלה, אך נפלא היה דבר

המשפט גם מכל השופטים הגבוהים, ולכן הקריבו אותו אל המלך, בימים ההם היה הרב בעל „חתם סופר" גדול ונכבד מאד בעיני המלך ושריו, וכל דבריו היו לו כדברי האורים, ולכן בהגיע דבר המשפט אל המלך, צוה כי הרב בעל „חתם סופר" יחוה את דעתו, וכאשר יגזור אומר כן יקום. הרב לא נתן שנה לעיניו כל הלילה, ויעמק חקר בדבר המשפט הזה, ויען כי גם הוא חפץ כי הרב ר' מרדכי בנעט יקבר בכבוד בעיר ניקולשפורג הגדולה, לכן בקש וימצא לו עצה להצדיק את אנשי ניקולשפורג בריבם. אפס בטרם כלה להעלות את דבריו על הגליון, ותפול עליו תרדמה, ויישן. ויחלום, והנה הרב ר' מרדכי בנעט בא אליו ויאמר לו: אתה כבר גזרת אומר, כי עלי להקבר בעיר ניקולשפורג ואולם דע לך כי מחשבתך לא תקום ולא תהיה, כי ממרומים נגזר עלי להקבר בעיר מצער אשר בה מתי, יען כי פעם אחת נתתי „פטורים" לחתן אחד, אשר הכלה היתה יעודה לו עוד בטרם נוצרה. אנכי אמנם עשיתי אז זאת ע"פ חקי „שלחן הערוך", ובכל זאת מתה הכלה ההיא, יען כי לא יכלה למלאות תעודתה להיות לאשה לאיש ההוא, ולכן נגזר עלי להקבר בקרבת קבורת הכלה ההיא.

— ועתה — הוסיף אחרי כן — הגידו שניכם: אם „הוא" יצוני להתחתן בראובן — האמרה את פיו ואוציא את בתי להורג?

קול בכי התפרץ עוד הפעם מפי שרה, וגם יוסף לא יכול התאפק ואגלי דמעות נזלו גם מעיניו.

— טוב מותי מחיי! — קראה שרה ותבך מרה.

— לא אדע מדוע ירע בעיניך דבר התחתני בברוך? — קצף דוד על בתו — הלא עשיר הוא האיש וכל ימי חייך לא יחסר לך מאומה! ואם בנו איננו חכם משבעה משיבי טעם — מה ממך יהלוך? לא יחכם ולא ירע ולא ישחית ולא יונה את איש!

— הרגני נא הרוג! — יללה שרה.

— אל נא תהי אץ ברוחך! — התחנן יוסף אליו.

— כחפצי אעשה! — הוסיף דוד להתקצף — הפתיה הזאת לא תורני דעת!...

יב.

— נלאיתי כלכל!... כל עצמותי תרחפנה, ידי ורגלי כמו במחטים תדקרנה וגם ראשי יכאב!

— הלא יום חורף היום, ומה לך כי נזעקת?

— אחת היא לי אם יום חורף או לא! בצר לי אזעק...

— הוי, יוסף, יוסף! הבט נא וראה: אנכי כבר זקנתי ושבתי כי כבן ששים שנה הנני, קרעים אלביש ואך הם הנם מחסה לי מקור ומטפחת דקה תסוכך על אזני, ובכל זאת לא אתאונן רע, אך אתפלל אל ה׳ כי יצליח את דרכנו, אשר אנחנו הולכים עליה, ואתה צעיר הנך לימים ואדרת שער תלבש ופיך מלא תלונה!...

— אמנם בנפשו יביא האדם לחמו! — נאנח יוסף ויצעד הלאה בכבדות, כי מעבר פניו נשב רוח חזק, אשר המון שלג דק רדף לפניו כמוץ הרים לפני סופה.

האיש ההולך את יוסף יחדו הוא יקותיאל, הנודע בעיר לאיש אמונים ויודע תורה. לו שם בין האצילים יושבי סביבות עיר מושבו, כי לפנים היה עשיר גדול, ואך אחרי תתו את שש בנותיו לאנשים והרבותו לחתניו מוהר ומתן, נהפך עליו האופן, וידל מאד. בו בחר יוסף לארוח לחברה אתו למען הורותו אותו את דרך המסחר, ועד אשר ידע לכלכל את דבר המקנה והקנין, יקחו חלק כחלק בשבר אשר יראו. זה חדש ימים יסחרו את הכפרים ועוד לא קצרה נפש יוסף בעמלו כמו ביום הזה אשר הקור גבר מאד מאד. רגעים אחדים נגפו רגליהם על ההדורים אשר מלאו את האדמה הנקפאה והערומה, ורגעים אחדים אחרי כן נשקעו בתוך השלג אשר הגיע עד ברכיהם, כי הרוח צנף אותו צנפה ויטלטלהו אל מקום אחד וכמו במטאטא טאטאהו מכל המקומות סביבותיו.

— האם אל אדון הכפר הזה נבוא? — שאל יוסף בנשאו עיניו ובראותו מרחוק בתים אחדים מתוך הערפל.

— לא! — השיב יקותיאל — אדון הכפר הזה ימכור תמיד „פרות שלא באו לעולם” בחצי מחירם, ואליו נפנה בטרם קציר, כאשר יציק לו המחסור, ועתה נלך הלאה אל האדון פ. אדון הכפר ג.

— אולי נוכל להנפש בכפר הזה? — שאל יוסף בקול תחנה,

— ואם יקדימנו אחר? יש אשר ברגע אחד נאבד טובות הרבה. כי החסרת יהודים היא ארצנו?

— בן ירבו!

— כן ירבו — ורב גם העוני וגבר המחסור ואיש את רעהו חיים יבלע! — התלוצץ יקותיאל.

יוסף נאנח, ויצעד הלאה אחרי יקותיאל ובכבדות שאף רוח אל קרבו, וילחם את הרוח אשר הרים את כנפי אדרתו, ומרגע לרגע התמלטו מפתחי פיהו דברי תלונה עד באם אל מחוז חפצם.

בבואם החצרה קדמו את פניהם ארבעה חמשה כלבים עזי נפש, ואחד מהם אחז בכנף אדרת יוסף אשר הרים את קולו ויצעק לעזרה. אז יצא אחד ממשרתי האציל ויגרש את הכלבים, ויאמר להם, כי אדוננו נסע אל ארצות רחוקות ועד בא ימי האביב לא ישוב משם.

— „פחז כמים אל תותר"! — התאונן יוסף על יקותיאל.

— עתה כאשר רוח לך תשא על שפתיך מקרא מלא — שחק יקותיאל — ורגע לפנים לא זכרת את דברי המדרש, כי כאשר ישב האדם על הארץ לא יגור חמת כלבים!...

— לא רק את דברי המדרש, אך גם את היוצר ואת כל יצוריו שכחתי בעת התנפל הכלבים עלי! — הוסיף יוסף להתאונן.

היום כבר פנה אז לערוב והרוח הגביר חילים, וירדוף בלי חשך את העננים הקלים אשר עינם כעין הבדיל ואשר הריקו שפעת שלג דק כבפור. יקותיאל אמנם חפץ ללכת עוד הלאה וללון בכפר אחר, למען אשר יוכל להראות את פני האציל היושב שם בבקר השכם, אך יוסף לא אבה למוש משם עד בקר באמרו כי כבר כשל כחו, ולכן נלחץ יקותיאל לסור אתו אל בית היהודי היושב בקרבת החצר.

אשת היהודי הכפרי קדמה את פניהם בכבוד, והסר את כלי החלב ואת הגבינה אשר סביב התנור, לפנות לאורחים שם מקום ותוסף עצים על המדורה.

— אישה איננה בבית! — לחש יוסף באזני יקותיאל — עלינו ללכת מהר מזה!...

— אל תתחסד הרבה! — התקצף יקותיאל.

— יחוד, יחוד! — קרא יוסף וירעד מקור.

— איה אישך? — שאל יקותיאל את האשה.

-- הלך החצרה לחלוב את הפרות, עוד מעט ושב הביתה — ענתה האשה.

— הלא נוכל איפוא להשאר פה — הרגיע יקותיאל את יוסף. ויסירו האורחים את נעליהם מעל רגליהם להחם אותן על יד התנור, ובעלת הבית חפצה להגיש להם גם מרק חמיץ, אך הם מאנו לאכול עד אשר יתפללו תפלות מנחה ומעריב.

אחרי אשר חם להם מעט, רחצו את ידיהם ויתפללו, ובכלותם להתפלל שב שמעון אדון הבית מן החצר. ויגש וישאל את האורחים לשלום, ואחרי כן נצב קוממיות למולם, ויקרא בגאון:

— עתה אתפלל פעמים תפלת „שמונה עשרה", כי אחרתי להתפלל תפלת המנחה! האם אינני יודע דת, ר' יקותיאל?

— אישי הוא יודע דת כאחד הגדולים! — התפארה גם האשה — אתמול בערב אמר לי כי „תקופת טבת" היא, ולכן צוני לבשל לו ביצה, והוא ישב לו על יד הפתח ויטבול אותה באפר ויאכלנה! אודה כי אבי, עליו השלום, לא עשה מעודו כזאת!

האורחים מלאו שחוק פיהם, אך אחרי כן נסה יקותיאל להורות לו משוגתו:

— בערב תשעה באב לפנות ערב יֵעָשה ככה!

— ידעתי אמנם — קרא שמעון — כי יודע תורה אתה, ר' יקותיאל! אך בדברים כאלה לא לך לחוות לי דע! בערב תשעה באב לפנות ערב אשים יתדות ברזל על הכלים המלאים מים, חלב וביצים.

יקותיאל הוסיף לשחק, אך יוסף אמר אליו בקול דממה:

— האם טובים אנחנו ממנו? מה יתרון לנו בדעתנו את חקי „שלחן הערוך" אם לא נשמור לעשותם? מה חיינו ומה צדקתנו? היום בבקר השכמנו קום ונמהר להביע בשפתותינו את דברי התפלה בלי שים אליה לב, ונצא את העיר, ונעש דרכנו עד באנו הנה ונבטא עוד הפעם בשפתותינו את תפלות מנחה ומעריב, בלי חשוב גם בלבנו את אשר ידבר פינו, ובכן עבר עלינו יום תמים בלי תורה, בלי תפלה בלי „עבודה", והיה כזה גם יום מחר... הזאת היא תעודתנו בחלד?

יקותיאל נאנק דום.

— לשבת בית ולכבוד את ה' — קרא אחרי רגעים אחרים —

יוכל אך רבי אשר החסידים יעמלו לפיהו! ואולם בימינו אלה גם „הם" יבלו את ימיהם בהבל!...

לדברים האלה השתאה יוסף מאד, כי מאז שב מקארדזיג שנית ערגה נפשו תמיד לנסוע אל הרבי היושב בעיר רוג, בחשבו כי הרבי ההוא אשר עליו יאֹמר כי לא יקח כל כסף וכל מתן מאיש, אך מעמל אשתו יחיה, הוא בלי כל תפונה לא יונה את חסידיו ורק האמת היא נר לרגלו, ועתה הנה יקותיאל אשר בתוך חסידיו יתחשב יגזור אומר כי גם הוא יבלה בהבל את ימיו!...

— הגם אתה תאמר כדברים האלה? שאל אותו בתמהון.

— ובמה נפלאתי אני מאחרים?

— הלא מחסידי רוג הנך, ושם...

— ושם — שסע אותו יקותיאל בדבריו — ושם אין מאומה!...

— האמנם?

— מאז סגרו דלתות חדר הזקן מקאָצק זכרו לברכה, חדל רבי בישראל!

— דלתות חדר הזקן מקאָצק סגרו? — השתומם יוסף.

— ידעתי כי נעלם הוא הדבר הזה ממך וגם מאת רבים מאנשי שלומנו, כי הקרובים „אליו" הסתירוהו, ויהי לסוד כמוס.

— מה היה הדבר? — שאל יוסף בתאות נפש — אנא ספר נא לי!

יקותיאל אשר ישב עד כה על יד התנור קם ממקום מושבו, כי בזכרו את רבו חם לבו בקרבו ולא יכול עוד נשוא את חום התנור.

— הוא זכרו לברכה — החל לספר — אהב תמיד לעשות מלחמה בתחבולות... חקי „שלחן הערוך" וגם מצות התורה (פה השת אמרתו) לא זכו בעיניו. הוא היה אומר: האדם הוא מבחר היצורים ונעלה הוא מכל החקים והמשפטים... אדם כי יתאוה תאוה ולא יוכל להבליג עליה, אז ידע כי „כח הפועל בנפעל"; ומאשר ה' הוא בורא כל, וכל מעשינו יפעל הוא לנו, ולכן גם התאוה אך מאתו היא באה וגם בה המיצא ימצא זיק קדושה.

— בדרך חלקלקה נהה את חסידיו! — קרא יוסף — על נקלה תמעדנה רגלי ההולכים בה!...

— כמוך דמו גם רבים אשר התאמרו לצדיקים בימים ההם —

ענה יקותיאל בהחליקו את זקנו — ויתמרמרו אליו, וישטמוהו, וגם נמצאו אחדים אשר אסרו על הנלוים עליהם להתחתן בחסידי קאָצק. ואולם שׂח לב כל אלה מהבין את רום ערך דרכו בקדש. הוא הורה אותנו לדעת כי ה׳ יראה ללבב, ולכן אך למחסור הוא לגרוע שיחה לפניו. התבל וכל חמודותיה אך הבל הבלים הן, וכל תעודת האדם בעולם ההבל הזה היא רק לדעת ולהכיר, כי כל עניני העולם הזה הם אפס ואין, ולכן לא ישמח על קניני החלד, ולא יתאונן כאשר יצר לו ויד כל הפגעים תבואנו. אדם כי יגבה לבו, אז שאול יחטא והגאוה היא חטאת לא יוכל כפרה, ועליו לדעת כי כל תורתו וכל מעשיו הם אפס ואָון, ולכן בתוך חסידי קאָצק לא נכר שוע לפני דל, וגדול בתורה לפני איש לא למד, איש לרעהו דבר עזות, ורהבו נער בזקן ובער — בגדולי לומדי תורה, וגם לרבנים לא נשאו פנים, כי כל איש התאמץ לבער את הגאוה מלב רעהו. לא נפלאת היא איפוא כי אליהם התלקטו גם ריקים ופוחזים אשר כל מגמת פניהם היתה אך להתרועע עם גדולים וטובים ולעשות כל מה שלבם חפץ...

— וגם לאנשים כאלה נתנו מהלכים בתוכם? — השתאה יוסף.

— ומדוע לא? האם נמצא בתוכנו איש אשר היה גדול בעיניו מאיש נבזה וחדל אישים? אך כאשר בא איש בחברתנו, התאמצנו להורות גם לו את דרכנו, וזאת אמנם ראה השטן, ויבן כי אם נוסיף ללכת הלאה בדרכנו זה, אז יקרב קצו, ויתגר עז, ויצא להלחם „אתו... ויוכל לו!...

יקותיאל נאנח, וימח בכנף בגדו את הזעה מעל פניו, ויוסף לספר:

— ויהי היום, ויאספו אליו גדולי חסידיו, ובשבתם אתו אל יד השלחן לאכול ארוחת ליל שבת, וישאו את עיניהם אליו, ויראו והנה הוא מתנודד, פניו בוערים כלפידים, אגלי זעה גדולים יכסו את מצחו הרחב, ומרגע לרגע יקום ממושבו ויניע בידיו בחזקה. חיל ורעדה אחזו את כל האנשים אשר היו שם, אך אין דובר דבר ואין מושיט את הכף אל פיו כי גדלה החרדה מאד מאד!...

— גשו נא אל השלחן ואכלו! — קרא אליהם בעל הבית בגשתו אליהם.

— כלה את דבריך! — חנן יוסף את קולו.

— אכלו בעוד המרק חם — התחננה בעלת הבית.

— עד מהרה! — השיב יקותיאל ויוסף לספר:

— פתאם קם ממקומו, ויקרא: „בני עשו מה שלבכם חפץ, כי „לית דין ולית דין"!

— תפוחי האדמה ישחתו — האיץ בהם בעל הבית, אך יקותיאל לא שת אליו לבו ויספר בחמו:

— כל האנשים היו כמכים בתמהון, והוא הוסיף לקרוא: „ולמה תשתאו לי? האם לא תאמינו לי? זה לכם האות: הן ליל שבת ראו איפוא את אשר אני עושה!" ובדברו לקח נר דולק בידו!

— רב לך ספּוּ' הבלים כאלה! — קרא אליו בעל הבית — מעודי לא שמעתי, כי איש יהודי יקח בידו נר דולק בליל שבת! אכול ארוחת הערב, ושכבת, וערבה שנתך, וראית בחלומך פלאים כאלה!

בלא חמדה נגשו יקותיאל ויוסף, וירחצו ידיהם, וישבו אל השלחן.

— האנשים תמהו איש אל רעהו — החל יקותיאל עוד הפעם את ספורו — ואחד מהם התעודד, ויאסף אליו רבים מהאנשים ההם, וילך אתם לבית מלונו, ויגל להם את חפצו להיות לראש עליהם, ומאז היה לרבי. ואולם שם היה אז גם „הגאון מג." והוא ראה כי רעה גדולה ונוראה נשקפה לכל החסידים וגם לכל בני ישראל, ויצו להושיב „אותו" בחדר לבד, ולכל הדבקים בו צוה לבל יחדלו מהאסף בקאָצק, כי „הבאר" אשר בעיר ההיא ראויה היא כי ינהרו אליה אנשים מכל קצוי ארץ.

— האם שם היתה „באר חנה"? — שאל בעל הבית בהקשיבו אל דברי יקותיאל — הלא במצרים היא.

על שפתי יוסף רחף שחוק קל בשמעו את השאלה הזאת, אך יקותיאל לא האזין אל דבריו ויוסף לספר:

— ואמנם ימים רבים נהרו החסידים שמה, אף אם לא ראו את פניו, כי הוא ישב בדד בחדרו, אשר ברבות הימים נהפך כלו שחור כי איש לא סר אליו לנקותו ולטאטא משם את האבק והחלאה.

— ומי הגיש לו אוכל? — שאל יוסף.

— אנכי חקרתי ודרשתי וכל עכלי לדעת זאת עלה בתהו! פעם אחת בנסעי שמה, התאויתי לראות את פניו, ואתגנב ואציץ בעד

החור הקטן אשר היה לחלון בחדרו, ואראה — עוד תרחפנה עצמותי בזכרי את הדבר הזה — והנה הוא הולך הנה והלום, פניו שחורים מאבק ומפיח, שערות ראשו וזקנו פרועות, ואז נפלה עלי אימה גדולה ואמהר לנוס ממקום המחזה האיום, ואחקור לדעת מי הוא האיש אשר יגיש לו אוכל, אך אין דובר דבר...

— אך ראה זה פלא — קרא יוסף — כי החסידים לא חדלו לעלות שמה!

— בימים ההם נוספו עליהם עוד כהמה וכהכה! כי לכלם היה לכבוד להחשב בתוך חסידי קאָצק. ואולם זאת רעה חולה, כי מאז למדו כלם לבלי התבונן אל הרבי, אך אל החברה... גם עתה יעריצו את האיש מרוג אשר הנהו מכה אלהים וידוע חולי, כסיל ובער!

— מה זה הדבר? — קרא יוסף בשממון.

— הלא תשמע! הוא אמנם ישב כל היום ויהגה בתורה, ואולם כח זכרונו חלש הוא מאד ואת אשר ילמוד עתה ישכח בעוד רגע! והתדע מה ילמדו החסידים ממנו? הוא כזאב בערפו, ולכן ראשו תלוי מאחוריו, ובכן החסידים אשר יראוהו אך בעת התפלה ידמו, כי אך אז הוא ישא ראשו למרום, ובכן גם הם בעת תפלתם ראשם תלוי להם מאחריהם...

— ולמה לו כל זאת? — שאל יוסף בתמהון — הן הוא לא יקח כסף מיד איש!

— הוא לא יקח כסף! — לעג לו יקותיאל — האם בינת אדם לו להבין ערך הכסף? בראשונה לא חפץ להיות רבי, כי לא ידע את אשר יעשה ואת אשר יאמר בבא החסידים אליו, אך כאשר חזקו עליו דברי אשתו וחותנו, ויאות להם להושים את ידו לכל איש אשר יגש אליו. פתקאות לא יקבל יען כי לא ידע קרוא דברים כתובים, ולכן לא יכלו אנשי ביתו לאכוף עליו לקבל „פדיונות"... ואולם אל תדמה כי באמנה אשתו תכלכל אותה ואת ביתה מעמל כפיה!... הן בהשיאה אחת מבנותיה לאיש תפזר בסף לאלפים לחיטות מבנות הנכר בעיר ווארשא...

— ואיה מוצא לכסף?

— העשירים מאנשי חברתנו יסעו אליו תמיד בחפצם לערוב עֲרֻבָּה ודרשו בעצתו, והוא כמשפטו יאמר לאיש איש מהם: „ה'

יושיעך!" והיה אם יצליחו בדרכם ונתנו לו החצי ממשכורתם
— כלו לאכול ונברך „ברכת המזון" — קרא אליהם בעל הבית.
שניהם אכלו בלא חמדה כי לבם נמלא המון מחשבות תוגה, ויתעצבו מאד על כי האולת והרמיה תדכאינה רב אדם ואת האמת ברגליהן תרמסנה.
— הן מפלגת חסידי רוג — קרא יוסף אחרי כלותם לברך „ברכת המזון" — גדולה היא בארצנו מכל מפלגות החסידים האחרים ועיני כלם טחו מראות נכחה?
— רבים מהם ידעו קושט דבר אמת כמוני — השיב יקותיאל בקומו ממושבו — אך יבושו להודיע לרעיהם את אשר יהגה לבם. גם הצעיר אשר טרם יסע שמה יכין את לבבו להראות פני צדיק ולמצא ישע ורוחה, והיה בבואו שמה ונפקחו עיניו לראות כי תוחלתו מפח נפש, וכסתה כלימה פניו כי נואל להאמין בשוא נתעה, ובשובו אל עירו יקרא: האח, ראיתי אור! ובא השני אחריו והוסיף על דברי רעהו: מצאתי חיים, אור וישע! ובכן האמת היא נעדרת ונכחה לא תקום!...
— ואם כן כלם כמוך ידעו כי אך שקר ינחלו להם?
— לא כלם יחכמו להבין ולדעת כל זאת, ולא כלם יחפצו לראות ולהתבונן... ישנם אנשים אשר ידמו אמנם כי אך הם חדלים הנם מראות את אשר יראו רעיהם, ויש גם רבים אשר לא ישימו לבם על דרכיהם. איש צעיר לימים כי ישא אשה ובא להספח אל חסידי רוג בלי חשוב מחשבות על דבר הרבי, כי אחת היא לו, אם ישנו בעולם או גם איננו, כי כל חפצו הוא רק להמנות בתוך אנשי חברת החסידים הגדולה, אשר בקרבם ימצאו עשירים ולומדי תורה רבים.
— ולמה לא יתלכדו האנשים הישרים אשר יראו נכחה ועזבו ארחות שוא והיו גם לאחרים למופת — העמיק יוסף שאלה.
— איך נתלכד? — קרא יקותיאל בפרשו כפיו — הלא איש איש מאתנו יירא מגלות מצפוני לבבו לאחרים! אנכי הנני האחד אשר אלעג להם לפעמים, ולולי נשאו פני, כי עתה כבר עשו אתי כלה!...
— ואיך תוכל לשבת בתוך מרמה?
— ומה אעשה? — נאנח יקותיאל — לו ידעתי כי יש רבי אחר בעולם אשר הנהו צדיק באמת, כי עתה עזבתי את הכסיל הזה עם כל המפלגה, אך ידוע אדע כי כלם שקר ישקרו ואנה איפה אבא?

האלך לנוע על בית הכנסת, או אל בית המדרש ולהתרועע את החיטים, הרצענים והטבחים? ובהודע גם להם כי אנכי אשים דופי בכל רבי — האם לא יהרגוני ?

— הנה פניתי לכם פה מקום ללון! — קרא בעל הבית בהורותו בידו על מצע תבן אשר הציע על יד התנור.

יקותיאל ויוסף קראו את „שמע" וישכבו על הארץ ויתכסו במעיליהם.

— קצתי בחיים כאלה! — אמר יוסף אל יקותיאל בשכבו על משכבו — אין מורה ואין מנהל, אין אמת ואין נכחה, חיי צער אחיה ועל הארץ אישן ובתורה אינני עמל!

— אמנם טוב לאדם שלא נברא, משנברא לראות עמל, שקר, הוללות ורעות רוח! -- קרא יקותיאל במנגינת הפיוט ליום כפורים.

יג.

החדר הקטן, חדר יוסף, היה מלא מפה אל פה, כי הוריו והורי אשתו, ושכנים ושכנות רבות נקבצו באו, ויקיפו את הערש אשר בו שכב הילד בן יוסף, כלו כמו בוער הוא באש, פניו שנו ויעותו, עיניו פתוחות ונטויות אל תחת העפעפים, עד כי לא יראה מהן מאומה מבלעדי הלבן אשר מתחת לאישון, חזהו יתרומם וישפל ומרגע לרגע יניף יד או רגל ויחכך את ראשו בכר וקול נחרו אימה.

כל הנאספים חכו אז למוצא פי ישראל החובש אשר בקר את הילד החולה.

— דלקת המוח! — יצא משפט הילד מלפני ישראל — הניחו שלחופית מלאה קרח על ראשו וקנו בבית המרקחת את הסמים אשר ארשום בזה והשקוהו מהם מלא כף קטנה שעה שעה.

— היש תקוה? — שאל ראובן בקול תחנונים את ישראל אשר רשם עלי גליון את סמי המרפא — אל נא תכחד ממני דבר!

— התחת אלהים אנכי? — גער בו ישראל ויפן לצאת.

— יקחהו אופל! — קראה אחת הנשים הזקנות אחרי צאת

ישראל מן החדר — יקחהו אופל עם סמי המרפא אשר לו! הלא כלנו נראה כי מחלת השבץ דבקה בילד, והן מודעת היא כי השבץ לא יגורש בלתי אם ישפכו אל פי החולה מי רג...!

— אמנם, אמנם — ענתה לעומתה אחרת — מעודי ועד היום הזה אשמע תמיד כי אין לשבץ כל תרופה אחרת!

— ומה אמר הרבי? — שאלה עוד אחרת את ראובן.

— „ה׳ יושיע״!

השואלת הניעה במו ראשה לאות כי מענה הרבי לא יפיק רצון ממנה.

— לאה! — קראה אל אשת ראובן — אל נא תתמהמהי! מהרי ועשי כדבר חוה.

לאה יצאה מן החדר וכרגע שבה ותאחז בידיה סיר־רחץ, ותגש אל הערש, ותטבול את ידה בסיר ותגש אל פי הילד.

פתאום בא יוסף החדרה.

שערות ראשו וזקנו נדמו כשערות איש שיבה, כי הכפור כסה עליהן, ידיו ורגליו כמו יבשו, כי הקור אכלן, ויהי עיף ויגע מאד, כי מיום השני ועד יום החמישי ענה בדרך כחו, וישבע עמל ונדודים מרבה להכיל, ועתה בשובו מדרכו, זיקו לנוח ולהנפש והנה מתלאה!

— הילד חלה זה יומים! — קראה אשתו בגשתה אליו — ואתה לא תדע מאומה!

— מה זה קרה? קרא בחלחלה ויגש אל הערש, ובראותו את הילד, ויתר ממקומו כי נפעם ממראה עיניו.

— שמעני, יוסף! — התחנן אליו חותנו בהטותו אותו אל אחת הפנות — שמעני ומהר לנסוע חיש עירה טשענחין!

— עד אגוע לא אעשה כזאת! — צעק יוסף ויכן לו עורף.

— השיבה נא אל לבך! — חנן גם אביו את קולו.

— הניחו לי — בכה יוסף ויתחנן — הלא עת צרה היא לי עתה. ולמה תספו עוד מכאוב על מכאובי?

— הלא אך שלומך וטובתך הננו דורשים! — קרא אביו — הן אנכי הגדתי לך מראש, כי אחרית רעה נשקפה לך, ועתה כאשר הנך ברעתך שים לבך להרחיק את האסון ממך!

— האמנם תדמה כי הרבי מטשענחין החלה את בני ? ! — שאל יוסף.

— „הם" כל יוכלו ! — קראה אחת השכנות — הם ימחצו והם יחבשו !

— לו ידעתי — קרא יוסף ברגש — כי אמנם הרבי מטשענחין שם את המחלה הרעה על הילד, כי עתה היה בעיני כשופך דם נקי ! כי אם אנכי חטאתי, מה פעל לו הילד הזה החף מפשע ?

— הריקו את אמתחותיכם ללומדי תורה ותנו להם את בנותיכם לנשים — קראה חותנתו בטבלה את ידה בסיר ובהגיעה אותה אל פי הילד אשר השבץ טלטלהו טלטלה — ואחרי כן ימיטו עליכם שאה ותשמעו מפיהם דברי בלע כאלה ! . . .

— אמנם הרעות לעשות בתתך את בתך לבני ! — התקוטטה בה אם יוסף.

— לא עת ריב היא ! — גער יוסף באמו ובחותנתו.

— אנא שמע נא בקולנו ! — הוסיף אביו להתחנן אליו.

— הלא אין כל דרך אחרת לפנינו ! — קרא חותנו — אותי לא חפץ להשיב דבר, העתרתי עליו דברי והוא לא ענני, התחננתי, בכיתי ואפציר בו מאד מאד, ואז אמר : „ה' יושיע !" ולא יסף עוד דבר אלי ! ואולם נכון לבי בטוח, כי אם אך תבא אתה אליו ובקשת אותו כי ישא לפשעך, אז עד מהרה ישלח דברו ורפא את הילד !

— הניחו לי, הניחו לי ! — התחנן יוסף אליהם.

— מרצח ! — צעק אליו חותנו.

— לא אסע — ויהי מה ! — צעק גם יוסף ויבך מרה.

דמעות יוסף הרכו את לב העומדים שם ולא יספו עוד להפציר בו. אך אביו קרא אליו :

— אם אינך חפץ לנסוע טשענחינה, למצער הודיע את דבר המחלה על ידי התלגרף אל רבך בקארדזיג ! כי הלא תראה כי המחלה היא אנושה ועלינו איפוא לעשות ככל אשר נוכל למען הצל את הילד מרעתו !

יוסף נצב רגע על עמדו ויחשוב מחשבות.

— הגם בדבר הזה לא תשמע לי ? — השתאה אביו בראותו כי יתמהמה למלאות חפצו.

יוסף חפץ לפנות ולצאת מן ההדר, אך ברגע ההוא התפרץ שמה יקותיאל.

— שמעתי כי בנך חולה! — קרא וישאף רוח בכבדות כאיש עיף אשר ימהר לרוץ אורח, ויגש אל הערש ויתבונן אל הילד.

— יוסף! — קרא אביו אליו — לא עת עתה להתמהמה!...

ויפן יוסף ויצא, ואחריו יצא גם יקותיאל.

— אנה תלך? — שאלהו יקותיאל

— אאסוף לי עשרה אנשים ואמרנו „תהלים" והתפללנו על נפש בני!

— אל נא תתעצב כה אל לבך! — קרא אליו יקותיאל בראותו כי אגלי דמע יתגלגלו על לחייו — הן כזה וכזה יקרה לכל אב!... ה׳ ישלח עזרו ובנך ירפא!...

— הם יוסיפו עוד יגון על מכאובי לבבי! — התאונן יוסף באזני יקותיאל — הנה נאספו עלי כלם וידרשו ממני בחזקה כי אסע עירה טשענחין ואתרפס לפני איש דמים ומרמה ההוא!

— לו בקולי שמעת — אמר אליו יקותיאל — כי עתה הקשבת לעצתם!...

— האם בחלום אשמע דברים כאלה מפיך — השתומם יוסף — או תלעג לי בבא עלי צרה?

— זאת לא זאת! — השיב יקותיאל — הן ראה תראה כי אנושה מחלת בנך, והיה אם חלילה — לא אפתח פי לשטן... אז יאמרו כל בני העיר כי עתה הסבות בנפש בנך!...

— לא כן! — קרא יוסף ברגש — בני ירפא, בישע ה׳, ואם אסע טשענחינה, אז יצא לו שם בכל הארץ, כי עושה נפלאות הוא מאין כמוהו, יענוש קשה את הפושעים בו, ובשובם אליו, ורפא להם! ואם כן אשגה אגבי עורים...

— ואת הרבי מקארדזיג הודעת את דבר מחלת בנך?

— למה זאת לי?

— העוד תשאל: למה זאת לך? — קצף עליו יקותיאל — אך קשה עורף הנך! אם יתקוממו לך בית חותנך ובית אביך וכל חסידי טשענחין — מי איפוא יחזיק בימינך?

— בני יקום מחליו ושחקתי לכלם ולתעלוליהם!...

— מי יתן והיה כדבריך! — קרא יקותיאל — אך...
— בזכות האמת, אשר בה אחז ולא ארפה — אושע! —

יד.

בית דוד ובית שכנו הומים מאדם, מלאים הם תשואות, כי מרבית יושבי העיר נקבצו באו שמה לחוג את דוד את שמחת כלולת בתו את אלקנה בן ברוך. הגברים ישבו בבית דוד ויצהלו וירונו, ויכינו את רגליהם לפזז ולכרכר בכל עז ואת פיהם — לשיר ולזמר עד אשר תרעש הארץ לקולם; והנשים נאספו אל בית השכן ששם ערוך היה להן השלחן, שם יעדו גם חדר לחתן ולכלה להועד שמה בשובם מחופתם, ועל הבתים האלה נאספו אנשים ונשים, נערים ונערות מבני דלת העם, וישקיפו בעד החלונות, ויציצו מחרכי הדלתות לראות את פני החתן, ולשמוע אמרותיו ולהתבונן אל פני הכלה היפה בעלמות אשר נאותה להיות לאשה לאיש בער כאלקנה.

דוד עזר לשמשים לערוך את השלחנות הארוכים אשר הובאו מבית התפלה, וברוך עמד בתוך הגברים, ויתפאר לפניהם בכבוד עשרו ובתפארת יחש אבותיו. אך פתאום התפרץ החתן החדרה, ויגש אל אביו וישאלהו בקול רם:

— האם על החתן והכלה לבכות גם אחרי החפה?

לשאלה הזאת נעה ימין אביו, כמו לו חפצה להתרומם ולפול אחרי כן על לחי השואל, אך בעליה הבליג עליה בזכרו, כי השואל יכהן עתה פאר בתור חתן...

— אחרי החפה ישבו החתן והכלה דומם ולא ידברו דבר! — קרא אליו אביו והאנשים אשר עמדו שם נשכו את שפתותיהם לבל יתפרץ שחוק מפיהם.

— ולמה תבכה היא מאין הפוגות? — הוסיף אלקנה לשאול — אך שבנו מן החפה החלה לבכות ולא תטעום מאומה גם מן התרנגולת, גם מן המרק אשר הובאו לנו!

את דבריו האחרונים לא שמע עוד ברוך, כי עזב את בנו בתוך

הקרואים וימהר לבא אל הכלה החדרה, למען הרגיע את רוחה לבל תראינה הקרואות כי אומללה היא בעיניה בהיותה לבנו לאשה.

— ומדוע זה לא תבכה גם אתה? — שאל אחד הקרואים את החתן למען התל בו

— אבי צוני לכסות את עיני במטפחת ולבכות אך בדרך לכתי אל החפה ובשובי משם, ועתה עלי לשבת דומם כדבר אבי.

— ואתה אכלת את התרנגולת עד תמה? — הוסיף עוד איש אחד לשאלהו.

— גלחץ הנני לשום מחסום לפי, כי ירא אני את חמת אבי!

עוד מעט והשלחנות היו ערוכים, עליהם העמדו בקבוקי י"ש וכוסות; וחלות לחם, שכינים, כפות ומזלגות נערמו ערמות ערמות. בראש הקרואים הרבים אשר ישבו על ספסלים ארוכים, ישב הרב, מימינו החתן וברוך משמאלו. אך יוסף ישב לו אל השלחן הקטן אשר הוצג באחת הפנות למנגנים בכנור, לבדחן ולשמשים. פניו חמרמרו מאד מאד ויפיקו עצב נורא. שני ירחים עברו למן היום אשר מת בנו, ומאז נשא מכאובים רבים... אנשי בית אביו ובית חותנו לא יכלו דברו לשלום כי היה בעיניהם כרוצח נפש בנו, וגם הוא בנפשו נקוט בפניו, וכליותיו יסרוהו מוסר אכזרי, כי האמין אמונת אומן בדברי חכמי התלמוד אשר אמרו: כי הילדים הקטנים מתים בעון אבותיהם. מלבד זאת נגף אותו לבו תמיד על אשר יתהלך בעקבה את רעיו: בפיו ובמעשיו שלם הוא עמהם ובקרבו ישחק, או ינוד להם ולאולתם...

מה מאושר היה בעיניו לו יכול להביע לרעיו את כל רחשי לבבו, לקרוא חמס ושוד על העול הנעשה תחת השמש ועל גזל יושר וצדק! אך לדאבון לבבו נלחץ היה לנצור את פיו ולשונו מכל משמר, כי חזקו עליו דברי יקותיאל אשר הזהירהו תמיד מהתגלות לב וגם יסרהו ויורהו להתפתל את עקשים ועם תמימים יתמם...

וגם עתה אך יקותיאל השיאהו ללכת אל המשתה אשר יעשה דוד לחתונת בתו, באמרו אליו:

— הטוב לך כי תהיה בודד וגלמוד כערער בערבה?

יוסף לא יכול לגלות אזן יקותיאל בדבר הסוד הכמוס בלבבו, וגם בוש להגיד לו, כי נפשו ירעה לו על גורל שרה בת דוד, ולכן נלחץ היה לשמוע בקולו, בידעו פן יהיה כמתעתע בעיני רעיו החסידים

וגם בעיני יקותיאל, אשר אך הוא היה לו בימים ההם לרע נאמן.
מחשבות עצב דכאו אותו מאד וישב משמים על מקומו.
— אך למה זה אנוד לה? — התאמץ להבליג על יגונו — לו גם היתה לי לאשה, גם אז גזו חיינו חיש!... כמה מאשרים כן מות האומללים, מקרה אחד ישים קץ לכלם!...
— נטילת ידים! — קרא השמש בגשתו אליו וסיר מים וסף בידו.
יוסף שפך את המים על ידיו, ויטעום מן הלחם אשר לפניו ורעיוני לבבו שבו לדכאהו:
— ויען כי ימינו כענן יכלו, לכן לא נראה בטוב? וגם את הענג המעט אשר נוכל לשבוע בטפחות ימינו נחסר?
— כאשר פקודת כל אדם תפקד עלי — השיב אל לבבו — אז אחת תהיה לי אם בימי חיי התענגתי על כל מחמד נפשי, או התעניתי תחת יד מקרים ואסונות!
אך פתאם, בלי משים העיף עין אל עבר פני החתן אשר שחוק אולת רחף על שפתותיו העבות.
— לו היתה נפשי תחת נפשו! — התמרמר בלבבו.
— אך מי יודע... אולי אסונות ופגעים רבים התחוללו על ראשינו לו היתה לי!
ככה התענה יוסף תחת המון מחשבות שונות ולא ראה גם כאשר הגישו לו אוכל, ולא שמע בשאת הבדחן את מדברותיו, בהכריזו את „מתנות הדרשה", בנגון המנגגים, ובברך הקרואים את „ברכת המזון", ולא התבונן גם בהוציא השמשים את השלחנות מן הבית למען שים רוח למכרכרים ולמפזזים. אכם כאשר נגשו ויסחבו מפניו גם את השלחן הקטן אשר עליו נשענו ארבות ידיו, אז התעורר כמו משנה, ויפן כה וכה, וירא והנה הנשים כבר תצבאנה פתח הבית, הכלה תעמוד על יד אחד הספסלים ופניה מכוסים בצעיף ברוד אשר יגיע עד פיה, ועל ידה נצבה אמה לבושה בגדי משי ובידה מטפחת לבנה אשר מרגע לרגע תמחה בה דמע מעיניה האדומות מבכי.
— הסו! — קם הבדחן, ויקרא בקול גדול וכרגע קם השאון אשר בבית לדממה, כי כל האנשים והנשים הטו את אזניהם לדברי הבדחן אשר החל לתנות את תהלת דוד בחרוזים וברמזים, כשעה שלמה נשא

את מדברותיו, וידבר על המחותנים, החתן והכלה ועל הקרואים ואותיות שמותיהם, ואחרי כן החלו המנגנים לנגן בכנורותיהם, ואז נגש אחד השמשים אל הכלה, ויתן אל ידה כנף מטפחת ואת השני הגיש אל יד דוד.

דוד אחז בכנף המטפחת, וימשוך בה את כתו דרך צעדים אחדים ואחרי כן התנפלו עליו רבים מן הקרואים, ויאחזו בו, וירקדו כלם יחדו כאילים, וירונו, ויצהלו כאבירים, עד כי מקולם נחבא קול הכנורות וקול התוף.

— מה לך, נרדם? — קרא אחד הקרואים אל יוסף אשר ישב אז ברות נכאה בירכתי הבית, ובדברו אחז בו, וימשכהו אחריו אל המכרכרים.

אז הגיע אל אזן יוסף קול אנחות כבדות, ובהסבו את פניו, וירא, והנה הכלה כלה מתנודדת, פניה חבושים במטפחת אשר לחצה אל עיניה מתחת לצעיף וכל גוה ירעד כאיש אשר השבץ אחזהו.

והאיש אשר אחז ביוסף הוסיף למשכו אחריו בכרכרו בכל כחו, ולא התבונן כי ברכיו כשלו תחתיו. אך פתאם התחמק יוסף מידיו ויפול ארצה.

ברגע נדמו כלי השיר וגם המכרכרים חדלו ממעשיהם, ויסובו את יוסף, וישפכו עליו מים קרים, וידקרו במחטים את בשרו. ואולם בעודם עמלים להשיב את רוח יוסף אליו והנה שמעו קול מאחריהם:

— מהרו הנה! הושיעו! הצילו!

— הנה גם הכלה התעלפה! —

למקום תורה

ספור

מימי העבר הקרוב.

מאת

עזרא גאלדין.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

I

על פני בקעה רחבה אל יד היער „באֵר" הגדול ישתרע הכפר „ליעדניצאַן" הבנוי בשורה כפולה, ארוכה וישרה, בתי האכרים הקטנים והנמוכים בשורה אחת לבד והגרנות עם האֻרוֹת לכל בהמה נגדם בשורה שניה ומסלה ישרה בַּתָּוֶךְ; הבתים אינם נראים כמעט לעין בעתותי אביב וקיץ, כי יסכּוּם האילנות הגבוהים עם ענפיהם הסבוכים בין בית לבית; לפני כל בית יש פרדס קטן וכורת דבורים, ואחורי הבתים, אל פני השדה — גני־ירק רחבים וארוכים; אל יד הגנים יזרום אַט הנהר „ראָסס", ומימיו הזכים הומים חרש בצר למו חריץ הנחל עד השתפכם אל הנהר הגדול, נהר „ניעמאַן"; הבקעה הרחבה אשר תשתרע על הנהר היא מקום מרעה לבהמות האכרים; החציר יגדל שם פעמים אחדות בשנה. לא רחוק מן הכפר נראה בית אבנים רם ונשא, סביבו שתולים עצי־הדר, אלון ולבנה רמים ועבתים, המעקה בקומה הראשונה, המצופה נחושת ממרט, תנוצץ כזהב מרחוק, ופרחים נהדרים בעציצים נקובים ימלאו את המעקה; בית אבנים זה, המשוח בסיד מבחוץ ולו חלונות גבוהים ושמשותיהם מבהיקות מרחוק, הוא משכן האציל בן־הדד, אדון האחוזה ליעדניציאַן.

בירכתי הכפר, על במת־יער „באֵר", עומד בית בודד; קירותיו נטוים מזקן ובגגו של תבן הישן כבר עלו עשבים מרוב ימים ויצנת מעט הצדה ככובע בלה על ראש ישיש; לפני הבית הזה אין כל עץ עושה פרי רק גן־ירק קטן מוקף בגדר יתדות עץ גבוה יתן אתותיו אֹתות כי בית־מושב הבנין הרעוע הזה ולא אֻרוה לבהמה; ממעל למשקוף מדבקת פסת־פת קטנה ועליה כתובים בששר שחור: „בית־מרזח".

בבית הזה יגור אברהם המוזג.

איש כבן ארבעים שנה, אשר לו פנים כהים וכחושים, עינים חומות ושקטות, מצח קומט, אף ארוך וחד, זקן שחור וקצר, והוא לבוש מעיל ארוך ומטלא ונעלות בלות ומטלאות, — זה הוא אברהם המוזג; הנה הוא יושב בחדר לחוקרים ממסך אל שלחן־המשקה, והוגה ב„מדרש התנחומא" בפרשת השבוע, ואל השלחן יושבים שני אכרים ונותנים בכוס עינם.

בחדר שני, קטן וצר מאד, אשר לו חלון פתוח אל היער, יושב נער כחוש ורפה, בעל פנים חורים ועינים שחורות וגדולות, ועוסק בתורה, לפניו פתוח ספר ה„גמרא" והוא קורא בקול דממה דקה את הכתוב בו, יעַין היטב, ישנה וישלש, וכל גוו נוע ינוע לאט על מושבו.

לעומתו יושבת אשה אחת על מטה חורגת ממסגרותיה ומשמיעה קול שריקה לכל נדנוד קל, ותופרת כתונת בד לבן, ופני האשה נוגים ונאים, עוד רשמי אדם קל נכרים על חלקת הלחי, עוד לא הועם ברק העינים השחורות, עוד לא קומט המצח הזך, ושהי השערות המתגנבות מתחת ל„פאה הנכרית" שחורות ודקות כחוטי משי דק ורך, אפס איזו תוגה מרחפת על הפנים האלה; הנה ידיה העושות במלאכה השפלו ותצנחנה על הבד הלבן, והיא מבטת בעצבון אל הנער העוסק בתורה.

— בני! — תפנה אליו וקולה שפל מאד — מדוע אינך יכול לשבת פה כל ימי הקיץ? מדוע? מי מפריעך מלמודך?

— עד כמה פעמים אמרתי לך — ענה הנער בתלונה — כי אין התורה נקנית אלא בישיבה, במקום־תורה.

— ולמה לך להרחיק נדוד? למה? לא טוב היות נער צעיר רחוק מבית אבותיו, לא טוב...

— שם, בעיר „קיבה", ישנו „קבוץ" גדול של תופשי התורה, שם אלמוד ב„התמדה".

— אני חושבת כי בכל „בית־מדרש" באיזו עיר קטנה, תוכל ללמוד בשקידה, כי נפשך חשקה בתורה, ולמה...?

— אם כי אני אלמוד מעתה בעצמי, אך יש אשר יקשה עלי

איזה דבר להולמו, ונחוץ לי ללמוד במקום־תורה, וכל הדבר הקשה ממני אשאל.

— בכל עיר ישנם „למדנים" הרבה —

— לא, אמי, בשבתי באחת הערים הקטנות לא אהיה „לאיש" לעולם, המקום גורם. במקום־תורה אלמוד כאות נפשי, ונפשי חשקה בתורה מאד, מאד.

האֵם הביטה רגע אחד בנער הדובר־בה ועיניה אֹרו, אז נאנחה דומם ותשפיל את עיניה אל הכתונת אשר בידה ותוסף לתפור.

הנער לומר בדממה דקה, והאֵם שומעת כל מלה ומלה היוצאת מפיו. היא איננה מבינה לשכל מליו, אך לבה הומה לכל הגה ומלה, היא מרגשת איזה חֹום נעים בלב, היא נהנה מכל הברה היוצאת מפי הבן היחיד, אפס ההנאה מהולה ביגון מר; מחר ילך מזה הנער, מחר לא תראנו עוד, מחר לא תשמע עוד את הנגינה הדקה הזאת, מחר תשב פה גלמודה, עניה, סוערה...

השמש היורדת ממרומי רקיע שלחה עוד קוי־אור אל החדר הקטן והצר ויפלו על פני הנער הדלים, ונדמה היה להאֵם כי החדר נמלא אורה רבה. מעיניה השחורות נפלו שתי מרגליות־דמעה על הבד הלבן אשר בידה ותָּנע את ראשה אַט — ולא יספה עוד לתפור.

— גם צידה לדרך אין לי לתת לו — שוע בה לבה — גם כסף אין לצרכיו בימים הראשונים לבואו לעיר נכריה. רגלי ילך דרך רחוקה בזו, והוא נער רך ורפה...

מן החדר הראשון נשמע קול אחד האכרים קורא בגמגום אל אברהם:

— אַברמקו! כמה שנים אתה דר בתוכנו? הלא זו היא, במדומה לי, החמש עשרה?

— אי! אי! — עונה אברהם ברמיזה לאות הכחשה ומוסיף להביט בספר אשר לפניו...

— הן בשנה ההיא שבאת לגור פה מתה עלי סוסתי השחורה, וזה האביב החמשה עשר למותה! — הביא יורקה ראיה שאין עליה פרכא לדבריו.

— הו! הו! — הסכים אברהם ולא גרע עיניו מספרו.

— זוכר אני! — התמרמר יורקה — כי אז שמחת לאידי ותאמר

כי בעוֹן קחתי יין בעיר בבנותי את הארוה מתה עלי סוסתי הטובה.

לעג קל עבר על פני אברהם ולא ענה מאומה.

— מה לנו לכלכל את היהודי המנול הזה? — פנה יורקה אל רעהו בקול מר צורח — אנחנו כלנו עמלים והוא הולך בטל כל הימים, ולכל שבת יש לו חלת לחם חטים, גם בשר יאכל ביום השבת, הוא אוכל ואינו עושה, רק את סוסינו ימית היהודי הצרוע הזה.

— הרגע נא, יורקה! — פתח פתאם אברהם את פיו לשכך חמת האכר אשר בערה בו — לא אני המתי את סוסתך, יד אל היתה בך.

— ומדוע לא תהי יד אל בך, יהודי צרוע? סבאך מהול במים; הזה הוא יין? מים הוא! מים! עוד מעט וארוצץ את גלגלתך המצורעת בבקבוק הזה!

— הרף מאף! — ינסה האכר השני לשכך חמת יורקה — אברמקה שלנו הוא יהודי טוב, עני מדכא, הנח לו.

— מה לו פה? — צרח יורקה מרה ויך באגרופו על השלחן מכה רבה עד כי רקדו הצנצנות המלאות וישפך המשקה — ילך לו אל „כל הרוחות", — ילך! —

לגערת יורקה מהרה האשה אל החדר.

— יורקה! — פנתה אליו בדברים רכים — מה לך כי נועקת? כמה פעמים הפגעתי בעדך אל האצילה בעשותך מעשים אשר לא יעשו! כמה פעמים ישבתי על מטת בתך היחידה בחלותה ואנכי הפכתי משכבה, אנכי בקשתי את הרופא כי יתן סמי־מרפא חנם אין כסף, ואנכי שמרתי עת בוא מועד לשתות הסמים, ומי השלים אתך את שכנך לוקאש? מי? ואתה שוכח, ותקרא למהלומות בביתי? ומה הנך חפץ? שתית מעט יין — לך הביתה וישנת וערבה עליך שנתך.

האכר הביט אליה בעינים טרוטות משכרון.

— לא, גיטליא, לא גערתי מאומה, מה לי לגעור? מה לי? אנחנו שתינו מעט, אני עם „מחותני", נלך עד מהרה הביתה.

— נלכה! — קרא בקול מצהלות אל רעהו — היהודים מחרפים ומגדפים אותנו, נלכה!

האכרים יצאו את הבית וגיטל נגשה אל השלחן אשר אברהם נשען עליו והוגה בספר.

— אברהם! — דובבה בדממה — מתי ילך?

— הא? ! —

— מתי ילך יוסף'ל למקום־תורה?

— מחר; הן כבר נגמר הדבר אתמול!

— ומדוע מחר דוקא?

— למאי נפקא מינה?

— מאי איכפת לך אם ישב עוד אתנו שבוע אחר?

— מאי איכפת לי? בודאי איכפת לי, שם ילמוד!

— הוא לומד גם פה.

— בלמודו פה אין כל טעם. שם ילמוד, שם יהיה לאיש, הכל שם ולא פה.

גיטל נאנחה.

— על מה את נאנחת, אשתי? על מה? על כי בנך הולך למקום תורה? הא?

— כמה כסף נוכל לתת לו?

— כל הכסף הנמצא בידנו.

— וכמה יש?

— שטר בן רובל אחד יש אתי, ועוד מעות־קימעה יש מעט.

— מעט מאד! — נאנחה האשה עוד הפעם במרירות.

— אל תדאגי, אשתי! הוא הולך למקום תורה, את תופש התורה הכל אוהבים, הכל מקרבים, הכל ממלאים חסרונו, התורה היא עץ חיים למחזיקים בה, אך יבוא שמה מיד הכל מוכן לפניו, ובלבד שילמוד.

— ההנך מטיל ספק בחשקו בתורה? הוא ילמוד ובלבד שלא ירעב.

— הא בהא תליא, אם ילמוד לא ירעב.

— ויהיה בריא, רבונו של עולם!

— גם בריא יהיה, התורה היא סם חיים, גם בריא יהיה!

— ואנחנו נשאר גלמודים! — התפרצה בלי משים תלונה מרה מלב גיטל.

נוגה כאבלה עמדה אל השלחן ותבט כמתחננת אל אישה האב שנעשה פתאם כאכזר על בנו.

— נו! נו! — גער בה אברהם — עזבי את אולתך, הל„עם הארץ" נעשה את בננו?

— אל נא באפך, אברהם — ענתה רכות —, הוא חב ללמוד תורה, ואם אי אפשר זאת פה עליו לגלות למקום־תורת, אפס אֵל אלהים יודע אם אזכה „לקבל נחת" בצערי הגדול עתה...

— ולמה כל הדאגה? למה? האם הוא הולך לאחורי הרי חשך? הלאמיריקה הוא הולך? הלא שחוק הוא! הוא הולך למקום תורה, להיות לאיש, הלא עליך להודות לאל על חסדו אתנו כי זכינו לשלות את בננו למקום תורה.

גיטל החשתה רגעי מספר ותמח בסנורה דמעות עיניה.

— כן, צדקת, אישי! אמנם צדקה עשה אתי הקב"ה שזכני לשעה זו, לדאגה זאת; אבל לבי יכאב מאד, הנני חשה בחוי לחץ גדול מנשוא, רפת־כח אני לשאת את הדאגה, האל יודע את מכאובי לבבי הרבים...

— אשה, גם כי תחכם, אשה היא! — גער בה אברהם וקולו רעד מעט — הבן היחיד הולך בדרך טובים, נפשו חשקה בתורה, והאם, תחת לשמוח, בכה תבכה, קשה לה הפרידה! למה קשה? מדוע? לבה לה יכאב, אינני יודע, מדוע יכאב?

— אֵם אנכי! — דובבה בדממה.

— ואנכי מה? האם אינני אוהב אותו כמוך? אני אוהב אותו יותר מאשר תאהביהו אַת, יען אנכי יודע ערכו הרב, את חילו לאוריתא, את מדותיו הנכונות, בכל זאת... הם... בכל זאת חפץ אנכי בכל לב כי ילך מאתנו, ילך וילמוד והיה לאיש.

גיטל שמעה מוסר כלמתה ומבטה הפיק תודה רבה לאישה ופניה הרעים לא היו לה עוד.

— ארבע כתנות יש לו — ספרה לאברהם — שלש כתנות ישנות ומתקנות ואחת חדשה, עתה כליתי תפירתה. מכנסיו עודם שלמים וטובים, רק המעיל היה קרוע מאד ואטלאנו במטליות, גם פוזמקאות חדשות הכינותי, גם שתי מטפחות־אף אתן לו; יש לי שתי גבינות

חמאה ואתן לו צידה לדרך, ומה אוכל לתת לו עוד? מה? אולי תרע אתה, אברהם.

— צרור „חוטי ציצית” גם כן נחוץ לתת לו פן תפסל ציצית אחת ויקשור אחרת כשרה.

— ועוד? אולי תזכירני עוד דבר מה?

אך לשוא הכתה גיטל למענה. אברהם מביט בספר ואיננו מיגע את מוחו בשביל דברים קטנים באלה, בנו הולך למקום תורה, והתורה היא עץ חיים, כל מחזיקיה מאֻשרים, לא יחסר למו דבר; אך היא, האֵם העניה, מרגשת כי גם אחרי תתה לבן הנחמד את הכבודה הרבה אשר הכינה למענו, עוד יחסר לו הרבה שמה, בעיר נודו. היא איננה יודעת מה יחסר לו שם, אבל מרגשת היא כי בלכתו מעמה יחסר לו הרבה... והיגון בלבבה הוגה את פניה ותצא בדממה את הבית, ותשב על המפתן, פתח הבית.

היום רד, השמש יורדת אַט הימה, פאתי הרקיע אדמדמות, צמרות עצי היער הרמים מזהבות; מרחוק נשמע קול הצאן השב מן השדה, שריקות חלילי הרועים, זמירות צפרים בתוך פרדסי הכפר והמית מי הנהר „ראַסס” הנחפזים ברדתם אל ה„ניעמאַן”.

גיטל מבטת ושומעת.

היא איננה מתבוננת מאומה אל הדר הטבע והודה, גם אזנה לא תבין זמירות משוררי הטבע, אבל המראות היפים החמו את לבה בלי משים, הזמירות הרכות והנעימות ירדו מישרים אל לבה ויגדל בו הלחץ. איזה רגש מעיק לא ידעה שחרו ילחץ את חזה ויכאיבנו מכאוב־ פלא מאד.

מעל המעקה אשר בטירת האציל בן־הדר נשמע קול משחקים, מצהלות שני נערים יפים ובריאים, תלמידי הגמנזיום שבאו לבלות בטוב ימי הקיץ בבית אבותיהם; מתחת למעקה מרקד כלבם הגדול ומר צורח, הנערים יקראוהו בשם, ישרקו לו בשפתים, והוא מדלג ומקפץ, ירוץ כמשגע לכל רוח, חפץ הוא למהר אל קוראיו, אבל המעקה מרום מנגדו ויתקצף ויזעף על רפיונו, והנערים יצחקו בכל פה, וקול ששונם יצלצל בכל היער...

השמש ירדה לפאתי מערב ותסתר תחת היער הזקן ויסוכוה אלוניו הָרמים; עוד צמרות הָעצים מֻזהבות, אך אוֹר־הַיוֹם בָּהֶה, רוּח ערב

חרישית מנשבת אַט ומניעה זלזלי עצי הפרי בגני הכפר, הצאן הועזו הדירה, גם הבקר אָספו אל האֻרות, שם סוס אסור בשתי רגליו הראשונות יחרוג מנאות-דשא הביתה, וקפץ שתים שלש קפיצות ויעמוד ויבט סביבו ויוסיף לקפץ הלאה אל אֻרותו, ושם ישוב צמד בקר חורשות מן השדה, בעצלתים ילכו, פסיעה אחר פסיעה, גם האכר אדונם מתנהל לאטו ומקטר את מקטרתו בנחת, והכלב קל המרוץ רץ לפני הבקר, פיו פתוח ולשונו הארוכה מוצאת, בכל פעם יעמוד ויבט מאחריו ויחכה לגשתם, וירוץ הלאה לפניהם; ושם, מעבר הנהר „ראָסס”, ירוץ סוס ורוכבו עליו, וקלשון רב השנים קשור אל המרדעת ובגרדו בארץ יעלה אבק רב לכסות סביבו; עוד מעט ובא עדר עגלים הכפרה, אחריו רב נערים ימשך, איש איש והלילו בפיו ושוטו הא־יך בידו.

מן החדר הקטן נשמע קול נגינה דקה, קול יוסף'ל המעמיק חקר לרות התורה...

על פני גיטל עברו תרנגולותיה עם התרנגול עז-הפנים בראשן, ויעופו אל המוט הנכון לשבתם בעליה; עוד יפעה התרנגול מעט בהשגיחו על הסדר, אז יטו את החרטומים תחת כנפיהם — וינומו...

בא הערב.

דומית השקט מסביב, היער הזקן עומד דומם כחולם בהקיץ, פה ושם ינוע אַט איזה עלה קל על אחד העצים, לפעמים עוד נשמע איזה קול משונה יוצא מלב היער, נביחת כלב שם בקצה הכפר או מחוצה לו, שיחת אכרות בעמדן על פי הבאר, ויש אשר יתפרץ פתאם שחוק אדיר מפי האכרות המשתעות — אחריו דומיה שאננה, מנוחה שלמה.

מתחת לגג בית המרזח עשתה הדרור קן, מתחתיו נשקפו נוצות ומנך מעט, האפרוחים ישנים וחם להם, ויש אשר משנתם יצפצפו חרש, הם חולמים חלומות נעימים, עודם קטנים ורכים, ועין אמם צופיה עליהם...

וגיטל עוד יושבת על מפתן ביתה, עוד תלן עינה בערב הָאָבִיב ואזנה מַקשבת לקול בנה האהוב בקראו שם, בחדר צר, מעל

הספר, ורעיון מר ימלא את כל לבבה: גם צפור מצאה בית ודרור קן לה, רק בני יחידי, רק הוא ינוד וילך מזה.

ברגע זה נשמע קול אברהם הקורא אליה:

— גיטל! איך? יוסף כלה את למודו, תני לו אכל!

II

עוד חשכת הליל כסתה ארץ, ואברהם וגיטל עם בנם יוסף יצאו מן הכפר הנרדם וילכו בחשכה במסלת היער באכה דרך-המלך; יוסף נושא על שכמו את כל הכבודה הרבה אשר נתנה לו אמו בצקלון קטן, ומקל עץ לבנה בידו, והאבות הולכים עמו לשלחו.

— לעולם יצא אדם בכי טוב והוא באחת: עת ללכת! — הלין אברהם על בנו.

— ביום חם השמש וקשה להולכי דרכים, טוב כי אלך עתה ועם דמדומי חמה, אחר אנוח במלון בדרך.

— „הכסיל בחשך הולך"! — התלוצץ אברהם.

— „וה' יגיה חשכי"! — ענה הנער.

— טוב מאד, ארחמך, בני, יהי ה' עמך והתחזקת והיית לאיש.

— בני, בני! — דובבה גיטל לנפשה בדממה, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע.

דומיה רוממה ביער, העצים הגבוהים עומדים כקסומים במקסמי לילה, אף זלזל אחד לא ינוע, אף עלה לא יוטל; רקיע השמים משבץ נקודות-אור, זעיר שם, זעיר שם, ידדון ידדון עננים צחורים על פני מרחב־יה, ועברו על פני כוכבי אור וכסום רגע ויהי חשך על פני הארץ; שם באחו ערכו הרועים את הסוסים בלילה אש על העצים אשר לקטו ביער להתחמם בקרת לילה, הנה חמה יושבים סביב האש המבערת, מרחוק נראה פני להבים פניהם...

עיני גיטל היו נשואות למרום; הכוכבים עוד נוצצים אך

אורם כהה מאד, ושם בפאת מזרח התנוד־ כוכב קטן אחד — ויפול, רגע אחד עוד נראה הילל בן שחר זה ברחפו באויר — ויעלם.

פתאם צפצפה החוגא מבין סבכי אחר העצים על יד הדרך צפצוף מסולסל וארוך.

— הבקר אור — אמר אברהם כתשובה על צפצוף הצפור החרוצה השומרת לבקר.

ועוד הפעם דומיה שאננה ביער ובכל מרחבי האחו, אבל קרבת היום היתה גברת ומרגשת היטב. רוח קל עבר על ראשי עצי היער ויניע את הענפים תנועה קלה ויתלחשו העלים לחש־חרש ויפול הטל על הארץ.

עוד הפעם קראה החוגא.

אברהם נשא את עיניו השמימה וירא והנה ענן בקר כסה את הרקיע ויאמר:

— עוד מעט יבקע השחר.

— שם — הראה יוסף בידו לפאת קדמה מורחה — הלבינו פאתי השמים.

החוגא צפצפה בקול ותענינה אחריה צפרי היער ויענו אחריהן התרנגולים בכפר ויקץ היער משנתו וימלא המולה תרישית.

— אמנם הבקר אור — קרא יוסף.

— עמד נא, יוסף, ואברכך ותלך בשם ה׳ ואנחנו נשוב הביתה, כי עזבנו את הבית סגור ובא הרועה לשתות כוס יין ודפק ואין פותח לו.

יוסף הניח את צקלונו לארץ ויגש אל אביו ויושט לו את ידו הקטנה וישק לו אברהם פעמים.

אז נפלה גיטל על צואריו בבכי גדול ונשקה לו ותבקה לו ותאמצהו אל לבה הרותח ודמעות חמות שטפו ועברו מעיניה על פני הנער ויבך גם הוא דומם.

— גם זה הבל, אשת כסילות! — חרץ אברהם משפטו — מה כל הבכיה הגדולה הזאת? מה? האם איזה אסון, חלילה, קרנו? מה תבכי, פתיות בל ידעה מה? הוא הולך למקום תורה, ומה? ילך וילמוד!

— עוד מעט, אברהם! — התחננה גיטל.

— עד בלי די! — האיץ בה אברהם — נשובה הביתה. ואתה, בני, לך בשם ה׳, למוד בשקידה ויברכך ה׳ והיית יהודי נאמן.

— בני, בני האהוב! — דובבה גיטל בהשתפך עליה נפשה — בני יחידי, לבי יכאב מאד בעזבך אותנו, אֵל יודע שאתי עמל ומכאובים רבים בקרבי, אבל התורה קודמת לכל דבר, הנך צריך ללמוד, לך ולמוד, אולי עוד אזכה למעט נחת... אבל אל אלהים יודע! המכאובים עמקו מאד, מי לנו בלעדך? מה כל חיינו? מה? הפרנסה הקשה והמרה...

הדמעות הרבות שזרמו לעיניה שמו בדרך הלוכן מחנק לגרונה.

חלוני רקיע נבקעו ותצא חמה אדומה ויאדימו פני מזרח, היום הולך ואור, מרחוק נשמעה תרועת חצוצרת הרועה ברעו, קול הבקר והצאן בצאתם השדה.

— די! — גער אברהם בראותו כי אי אפשר לאשתו להפרד מן הבן ההולך — נלכה!

— חכה נא, יוסף! — התחננה האם — עוד לי לתת לך מאומה, הא לך, בני.

היא נתנה לו טבעת זהב.

— הטבעת הזאת נתנה לי מנחה אמי־זקנתי, זכרה לברכה, דורן ליום חתונתי, היא שוה כסף, שקל או יותר, אם יחסר לך כסף — מכרה... בשנה העברה, שנת הרעב, היתה לנו שעת צרה מאד, הקב"ה ישמרנו עוד משעות רעות כאלה, האכרים רעבו ללחם ואנחנו עמהם, בכל זאת לא מכרתיה, כי לא נתנני לבבי למכור „דבר כזה" הטוב לזכרון, אבל אתה, בני, מכרה בשעת הדחק; יודעת אני כי אֵל טוב מאד ובודאי לא יתן למוט רגליך ורוחו תגיחך בדרך טובים, אפס לבי... לבב אֵם ימס בי בזכרי...

— תשעה קבים של דברים בטלים! — לא התאפק עוד אברהם — נלכה!

האֵם נפלה עוד הפעם על צוארי הנער — אך אברהם האיץ בו ללכת — וילך.

וגיטל נצבת, ראשה מוטה ועיניה תזמרנה דמעה, לא תאנח, שפתיה הרועדות סגורות, וידיה על לבה...

והפעם לא האיץ בה אברהם לשוב הביתה, גם הוא עומד דומם ומביט אחרי הנער הגולה למקום תורה.

— הוא הולך! — גאנחה גיטל לנפשה, ובאנחה הקצרה הזאת הביעה את כל מרירות לבה. לכל מכאוביה העמוקים סבה אחת: הוא הולך!

— ומה חשבת אַתּ? הא? מה חשבת? — גמגם אברהם הפעם כנבוך — בודאי הוא הולך! אבל לאָן הוא הולך? לאָן? הלמלחמה הוא הולך? הלעבודת הצבא? ללמוד תורה הוא הולך! ילך לו בשם אלהי צבאות, ילך לו!

דמעות עיני גיטל הזהירו כפנינים לאור השחר על לחייה הרזות, הנה הן זוחלות על הלחיים ונופלות כטל על הארץ...

— אוי, אל רחום! — הגתה כיונים — יחיד הוא לי, צור לבבי ונשמת אפי, והוא חלש ורפה כח, והוא הולך רגלי ונושא צקלונו על שכמו, בדרך רחוקה כזו, עשרה מיל...

— התורה היא סם חיים — נחם אותה אברהם בקול שפל — היא נותנת ליעף כח, אין בכך כלום! הוא יהיה לאיש.

— הוא עומד! — קראה גיטל — הוא מביט אלינו, ארוצה נא אליו. אולי שכח דבר־מה, ארוצה!...

— עמדי! — קרא אברהם וינופף את ידו לאות לבנו כי ילך לו ואל יביט אחריו.

— הה, מזלי המר! — בכתה גיטל תמרורים ומקור דמעותיה היה כמעין המתגבר — גם לו קשה הפרידה ממנו. הוא הולך ולבו פה, לבו הרפה יכאב, הוא לא הסכין להיות גלמוד, אוי, רבונו של עולם!...

עיני אברהם היו רטובות, אם מאויר בֹּקר שנמלא טל או מדמעות נסתרות נרטבו; אפס כרגע אִמץ את לבבו ויגזור אֹמר:

— אין התורה נקנית אלא במי שממית את עצמו עליה!

— אבל האם הכל חיבים להיות „לומדים" דוקא? גם אתה אומר כי בננו „מבין" בגמרא היטב, ומה לו עוד? לו היה בריא...

— גיטל! — קרא אברהם ויעמד בה את עיניו — מה תדברי? מה? היודעת אַתּ את אשר אמרת? יסלח ה' לחטאת שפתך הגדולה, הן כדבר אחת הנבלות תדברי! כל יהודי חיב ללמוד תורה, ואנחנו מה? מה אנחנו?

— מה אמרתי? — הצטדקה האֻמללה בראותה בי נוקשה

בשפתיה — לא אמרתי מאומה, צרות לבבי מדברות, לבי הומה לי, נדמה לי כי נשמתי נשמטת מקרבי... עיפה אנכי, אברהם, אשבה פה על העשב, עוד אראנו מרחוק, הוא הולך, הוא, אב רחמן שבשמים!...

היא ישבה והבט אל הדרך הישרה בפאת היער.

אברהם עמד תחת אחד העצים ויאמר בכונה, מלה במלה: יברכך ה׳ וישמרך, ישא ה׳ פניו אליך וכו׳.

על גבנון קטן, לא רחוק מן היער, עמדה ארנבת ותתבונן באשה היושבת דומם, בלי נוע, כמצבת אבן; צמרות עצי היער נעות אט לרוח־הבקר הקל והנעים, הצפרים הריעו בקול זמרה וימלא היער זמירתן. והחמה מנסרת לאט ברקיע ופניה האדומים כדם לא היו לה עוד כבעת גיחה מפאתי מזרח, פניה עתה טהורים וזכים, כמו רוחצה בטל בקר, אורה מתוק לעינים, ומרפא בכנפיה ללב דוי...

— לא אראנו עוד! — קראה גיטל פתאם בבכי — הוא חמק עבר ולא אראנו עוד!

היא הכתה כף אל כף כנואשת ותקפץ על רגליה.

הארנבת נפחדה מקריאת פתאם זו וכרגע נעלמה מן העין, ואברהם נגש אליה ויאמר בשפה רפה:

— נלכה!

עוד רגעי מספר עמדה גיטל ועיניה נטוי אל הדרך הישרה.

— נלכה! — קרא אברהם עוד הפעם.

נוגים ודכאי רוח שבו האבות הביתה.

III

הלוך ילך הנער יוסף ולא ייעף, רגליו קלות מאד, אפס כי צקלונו יכאיב לו את כתפיו. קל הוא הצקלון, משקלו אך ליטראות אחדות, אבל להולך רגלי יכביד נטל קל במשא לעיפה; רעיוניו

יביאוהו הלאה הלאה אל העיר המבורכה, העיר הקטנה אשר בה מצאה התורה קן לה, אשר בה ישבו מאז ומעולם כחמשים תופשי התורה; הוא מרגיש בלבבו רגש גאוה, כי עוד מעט יתחשב גם הוא ב„פרושי קיבה", ובהלך נפשו יתאר לו את רוב תענוגו בהגותו יומם ולילה בתורת ה' תמימה, לא יפסק פומיה מגירסא, ילמוד וילמוד... שם הפהרגנה לו כל הקושיות החמורות, שם יהיה לבאר כל הדבר הקשה, שם יתברר כל הדבר הצריך עיון, שם יש מוחות גדולים; גם האב ידו רב לו בתורה, אבל הוא לא יאהב להעמיק חקר, „כן כתוב" זה הוא תרוץ האב על הרבה שאלות סבוכות, ומדוע כתוב כן, טעמא דמילתא, סברת הדעה? שם, בלי ספק, ישנם חריפים שאינם מסתפקים במה שעיניהם רואות, כי אם יעמיקו לדעת כל ענין על בוריו.

עיני הנער נוצצו לרעיון הנאור הזה, אך פתאם עכב מעט את צעדיו וילך אט: הוא זכר את אמו ואת דמעותיה הרבות אשר בכתה על צוארו; הוא איננו יודע אמנם את רגשות האם בלכתו ממנה, אך במעמקי לבבו חש הוא כי מר לה מאד.

— למה בכתה? — ישאל את נפשו — הן אנכי הולך למקום תורה?!

ובמעמקי הלב הצעיר יכאב מעט, והכאב הולך ומתפשט בכל קרביו, איזו יד נעלמה תמשמש שם בחזקה, תמחץ לב וקרב. הוא חש כי חם לו פנימה, רגליו כושלות על כל שעל, צקלונו כבד מאד, כחו הולך הלוך ותם, ובלבו הוא חש איזו מכוה מכאבת...

— לו דרו אבותי גם הם בעיר „קיבה"! — יעל רעיון על לבבו — מה מאשר הייתי אז.

קול נבחת כלב הפחיד פתאם כל עצמותיו, בקפיצה אחת עבר את התעלה אשר אל יד דרך הרצים — ויעמוד.

— אל תירא, הנער! — קרא אליו אכר חורש את אדמתו אל יד הדרך — הכלבה איננה נושכת, לך לך לדרכך, אל תירא.

הוא הלך, אך עתה הרגיש פתאם געגועים עזים לבית אביו; לפניו תשתרע דרך רחוקה ורחבה, בדרך הזאת עליו ללכת הרבה מאד; הוא הביט מאחריו, שם עוד נראה היער על רכסי הרים, אי אפשר עוד לראות את העצים, היער כלו נדמה ככותל שחור, גד אחד,

ומעבר הנהר ההוא ישתרע בבקעה הכפר „ליעדניצאן", ובקצהו עומד הבית הרעוע, ושני חדרים לו, ושם היא האם.

— אם, אם! — ילחש בדממה אל נפשו.

ולבב הנער התחמץ מאד ויבקש לבכות, אך ירא מאד, כי עוד רב הדרך לפניו, ואם יבכה עתה, בעוד לא הרחיק ללכת, מי יודע אם יגיע למחוז חפצו?

— השטן מקטרג בשעת הסכנה! — נזכר פתאם ויאמץ את לבבו וירים פעמיו ללכת בחפזון ורוחו נפעמה מאד.

מרחוק נראה כמו חרש מצל החוסם את הדרך, ואל יד החרשה צמד בקר חרשות ואכר ידכה ישות על מחרשתו. וינע לבבו רגע אחד: אולי יש שם כלב רע...

— האכר לא יתן לנגוע בי לרעה! — גמר בלבו ויוסף ללכת מהרה.

וכל אשר קרב אל החרשה כן חש ליאות רבה ברגליו וכן הכאיב הצקלון את כתפיו, עד כי בשארית כחו נגש אליה ויצנח על גבשושית נמוכה ויסיר את צקלונו משכמו ויניחו אצלו על הקרקע — ורוח לו.

הוא שוכב שטוח על הארץ ועיניו נשואות השמימה, הוא רואה את העבים הקלים והצחורים כי ינשאו על כנפי רוח בשמי מרום, ישחו בים התכלת, מרחב־יה, אז יראה את השמש וקרנים לה מסביב, אי אפשר להביט אל פניה, ועל לבבו תעל מחשבה, השמש הזאת נראה בשעה אחת גם בכפר „ליעדניצאן" גם בעיר „קיבה", ויש אשר ברגע הסתכלותו בפני החמה „בקיבה" תסתכל בה האם ב„ליעדניצאן"...

אז יתבונן אל ענפי העץ אשר בצלו ישכב והנם שטוחים וסבוכים כמעשה שבכה ואור השמש החודר ביניהם גם הוא כמעשה רשת שטוח על הארץ, ומבין עפאים יתנו קול צפצוף אפרוחים רכים. הוא התבונן היטב וירא קן־צפור מדבק בטיט אל אחד הענפים, חמשת אפרוחים הושיטו את חרטומיהם הפתוחים ומצפצפים, והנה אם הבנים, דרור עליזה וטרודה, עופפת סביב לקן כבמחוגה, אז תקרב אליו ותושיט מפיה איזה גרגר אל פי אחד האפרוחים ותעוף לה אל השדה, כעבור רגעי מספר תשוב ותסובב את קנה במעופה, האפרוחים מצפצפים בקול והיא עונה למו, אז תקרב אליהם ותושיט אכל מפיה אל פי אפרוח שני, כה תעשה עד השביעה את חמשת האפרוחים העליזים,

יוסף מתבונן היטב אל המראה הנהדר ושוכח עקת לבבו, רוח חרישית נשבה בפניו ותשובב את נפישו העיפה, הלחץ בלבבו הולך ומתמעט, הוא מרגיש כי החליף כח, איזה רגש קל ונעים שפך את חמו בלבבו; אי אפשר לו להניע יד או רגל מהתענג ומרך. גם קשה לו לחשוב, המחשבות מתבלבלות ונמעכות, נדמה לו כי הוא חושב דבר־מה, אפס לא יוכל לברר לו מה הוא חושב, ולבתו כמו רכבה בשמן, כל איבריו נהנים מהמנוחה הנעימה...

הוא נרדם. —

IV

כנחש עקלתון סובב סובב שוטף הנהר „ניעמאן" במרחבי ארץ ליטא. משני עבריו הרי חול גבול לו, יערי־מאפליה ההומכים שחקים בגאותם, שם תרמוש כל חיתו יער, וכל עוף השמים יקננו, שדי תרומות מלאים ברכת ה', גנים ופרדסים, כרים נחמדים ונאות דשא תאוה לעינים, ערים וכפרים...

כברת ארץ מיער אלונים זקנים, רמים ועבתים, בנויה במישור העיר „קיבה" אשר שמה הולך למרחקים בין תופשי התורה, אם כי קטנה היא מאד, תספר מספר בתיה למאות והושביה מתי מעט לא קנו למו שם בחכמתם או בעשרם; מקור מחית העדה היא סחר־סוסים ובהתי־מרוזח, אך מרובה היא באוכלסין של תלמידי חכמים אשר יתקבצו אליה מערים קטנות, כל גולה למקום תורה יכסוף לבית מדרשה ו„ההתמדה" שורה ברב תופשי התורה, הסנה שפל מכל האילנות וזכה שתגלה עליו שכינה, סיני נמוך בהרים והוא — הר חמד אלהים לשבתו ונתנה עליו התורה, ועוד היום מצאה התורה קן לה בערים קטנות אחרות בליטא, אשר תכלכלנה את תופשי התורה בלחם ומים יותר מאשר תוכלנה, בעוד אשר בערים הגדולות בתי מדרש שוממים ושאיה יכת שעריהם; בלי שפק היה הדבר תלוי ברצון הרבנים לפני ימים רבים, אם הרב בעירו היה מעורר את עדתו להחזיק ידי לומדי תורה ויקבצו אליו מספר רב לומדי תורה והעדה כלכלתם, והנה הדבר נמשך

עד היום הזה, והיה ליושבי העיר לא כחסד, כמעשה הצדקה, כי אם אחד מן הצרכים שבלאו הכי לא סגי.

דומיה ושקט בחוצות „קיבה" הקופאה על שמריה, כי יד המסחר לא הכתה בה גלים. כלב השוטר כי ישמיע קול נביחה בעצם היום והיה נשמע מקצה העיר עד קצה; דלת כי תסוב על צירה, היה קול שריקתה הולך מסוף העיר עד סופה; שתי נשים דברניות כי תשיחינה בפנת הרחוב והיו דבריהן נשמעים בכל אפסי העיר. אפס איזו המולת־סתר תבחן אזן העובר דרך העיר כהמון האחו בערבי האביב, כשאון מי־שחו בדומית ליל; ההמולה הקלה הזאת איננה נפסקת לא ביום ולא בלילה, ממקום קדוש תהלך, מבית מקדש מעט: כחמשים קולות שונים ומנגינות מסלסלות באפנים שונים מתאחדים והיו להמון רב. אכר כי יעבור דרך העיר ושמע את הקולות הבלולים ונטה הצדה והקשיב קשב רב קשב. ועזב את סוסתו הדלה בחוץ ובא אל הבית בראש גלוי והשליך פרוטות נחשת אחדות בתיבת־פח הנטועה בקיר המערבי בבאה; אורח נכבד כי יבקר את שוטר העיר והביא אותו אל בית המדרש לראות ולשמוע...

יום בוער כתנור חלף הלך לו וערב חם ונעים לקח מקומו. הככבים ממסלותם יביטו אל האדמה מתחת, הסהר שואף זורח בסתר עבים צהורים, יוצא מזה ונכנס לזה ולא יעמוד על עמדו. אז קרב אל העיר עלם רך, צקלונו על שכמו ונעליו המצררים ביד ימינו, הלוך ילך יחף ומכסה באבק מכף רגלו עד ראשו, שערות ראשו רטובות ונטפי זעה יורדים ממרום מצחו על פניו הדלים; הוא פגר מלכת, בשארית כחו ישא את רגליו להגיע למחוז חפצו.

דומיה בעיר והנער יהלך ברגש, ובגשתו אל הבית הגדול המשות בסיד אשר חלונותיו הגדולים פתוחים לרוחה ואורה רבה נשקפת מהם, והמונו ישמע מרחוק — פחד ורחב לבב הנער ויהלום מאד; הוא ישב אצל הבית וינעל ברב כח את נעליו, ובקומו על רגליו הש לתמהונו כי צרו צעדיו עד כי לא יכול למוש ממקומו, אם מאשר יבשו הנעלים מחום השמש בשני הימים האחרונים או רגליו בצקו מלכתו יחף דרך רחוקה; אך הוא התחזק לבלי שום לב אל מכאובו וילך הלוך ופסח והאנק דום מעצמת הכאב; בבאו אל המסדרון הגדול והאפל גלאה למצא את הפתח, וילך הלוך וממשש את הכתלים. באחת

הפנות הביא את יד ימינו עד אצילתה בחבית מלאה מים, רגע אחד רעדו כל עצמותיו, אולם הוא אמץ את לבו ויוסף למשש בחשך עד אשר התדפק בראשו על כף מנעול ברזל ויאנח רגע מכאב אנוש, אז נסה לפתוח את הדלה, אך יד חזקה תמשכנה מבפנים; הוא שומע קול יבורר אצל הפתח נגון משנה מאד:

— כיצד? נוא! עוד הפעם! כי־כי־צד? העני עומד בחו־חוץ, אי, וי! ובעל הבית בפנים, נוא! ומה? פשט העני את ידו לפנים, לפ־נים! ונתן לתוך של בעל הבית, אי, אי! . . .

חרדת קדש אחזה את הנער יוסף לשמע הדברים הפשוטים יוצאים בסלסול משונה מפי ה„פרוש" העומד בפנים: הנה כי כן לומדים גמרא, זו היא התלהבות, זו היא התמדה וזה הוא עיון; גם עליו אמרו כי „מתמיד" הוא, אבל מעולם לא דבר רתת בכל חושו בו כזה שעומד אצל הפתח.

ואם זה שעומד אצל הפתח — החליט בהלך נפשו — שהוא בודאי הפחות שבפחותים יתלהב כך, הטובים שב„פרושים" לא כל שכן!

והבית מלא המון רב, המנגינות שונות מאד, יש מהן מלאות יגון ותוגה עמוקה ויש אשר רות השמח בחלקו חבלתה, יש אשר נקשיב בנגון „הלומר' קול לב הומה, החש געגועים עזים לאבות, אחים ואחיות, או לאשת נעורים, ויש אשר ישמע הקול השפל והרועד כקול הבוכה על מר גורלו בחיים; יש אשר יזמר מטוב לב איזה „פרוש" צעיר, ויש אשר יאנח אנחה קורעת לב השומע.

יוסף עומד מאחרי הדלת, רוחו נפעמה ולבבו פג מאד; במה נחשב הוא, נער בן שלש עשרה שנה, שלא הסכין עוד להעמיק חקר בדברי חכמים וחידותם ואין לו אלא מה שעיניו רואות? מה לו פה? היתנו לו פה מקום לשבתו? הראוי הוא, כדאי והגון לכך?

אז נפתחה הדלת מבפנים ואיש אחד התפרץ המסדרונה, אחריו רצים רב אדם, והוא רץ כנדחף, והכל קוראים אליו:

— כמונאי! בעבורי! אל תשכח!

— הבא לי עוגה אחת בשתי אגורות.

— את רגליך תשבור, כמונאי! עד מתי אחכה למעט התבשיל־גרש?

— כמונאי! הבא לי חמאה בשלש אגרות, אך לא חמאה סרוחה כאשר הבאת אתמול, זכור!

— עד כמה פעמים בקשתיך, שוטה שבעולם, להביא לי את כתנותי מהכובסת, לך והביאן!

— מתט נחוץ לי מאד, הא לך אגורה!

והאיש הכמונאי רץ ויכשל במרוצתו ויקלל, ויתרף ויגדף וירוץ הלאה.

— מה זאת? — השתומם יוסף בהתגנבו אל הבית — מה כל החרדה?

ובבואו פנימה היה לבו חרד מאד, הוא רואה המון רב עוסקים בתורה, כל „פרוש" עומד לפני „עמוד" עץ, וכצד כל „עמוד" נקוב חור קטן, בו עומד נר דולק, הבית מלא אורה וחום מחניק, הוא בוש למוש ממקומו. אז צללה באזניו, מתוך ההמולה, מנגינה משונה מאד, והוא רואה איש גבה קומה ודק הבשר, זקנו השחור מגודל ועיניו שקערורות, אוחז ביד ימינו כף מנעול הדלת ובשמאלו ספר עב חתום, הוא מתנועע לכל רוח ויאנח אנחה מסלסלת:

— העני חיב, אי! העני חיב! ובעל הבית, גאָ! פ־, פטור!!

יוסף הניח את צקלונו על הספסל אל יד הפתח ויתכוץ גם הוא בפנה על הספסל, כל עצמותיו רעדו, שֹׁרְוֹל־ימינו נטף מים, בלבבו מועקה רבה: הנה המקום אשר אליו נשא את נפשו ימים רבים, הנה אלה המאֻשרים אשר מצאו פה מאויי לבבם, הנה גם הוא פה, במקום אשר בחר מאז, אפס מי יודע את אשר יקרה לו במקום הזה? „פרושים" אחדים עברו על פניו, זה בכה וזה בכה, הוא התבונן אל פניהם החורים, ובסתר לבבו קנא בם, והם לא השגיחו אליו מאומה, אין מהם יודע כי מדרך רחוקה בא, רגליו בצקות, תם כחו, כל עוד נפשו בו; לשמע „הקבוץ" בא, נפשו חשקה בתורה, על כן עזב את אביו ואת אמו — ויגלה למקום־תורה.

ובשבתו בפנת בית המדרש, עיף אין־אונים, נדהם ונפחד, זכר את אמו האהובה, את דמעותיה אשר בכתה עליו בהפרדו ממנה וימס בו לבבו וזרם דמעות היה נכון לשטוף את עיניו, אך הוא התאפק ברב־כח לבל תשטפנה דמעות מעיניו ולא ישמע בכי ואנקה פן יהיה לבוז...

ובית המדרש מלא המון, כל „הפרושים" עוסקים בתורה בהתמדה רבה. שם עומד בפנה בחור צעיר נשען על „עמודו" ולומד בעיון רב, קול דממה דקה ישמע מן הפנה ההיא וצל הבחור ינוע על הקיר; ושם מתוכחים ומתנגחים שני „חברים" ברגש, זה אומר כן וזה אומר לא כן, האחד מביא ראיה לדעתו מדיוקא דלישנא והשני מוכיח ממקום אחר ששם בפירוש איתמר כדבריו, הפה ממלל, הגרון נחר, העינים קורצות והידים שלוחות ומטלטלות באויר וכל הגו נוע ינוע; ובא השלישי להכריע ביניהם ונשא קול זעקה גדולה והכה באצבע צרדה באויר מכה רבה, עד מהרה ירוץ דברו, עיניו מבהיקות ורצות בגלותיהן, מפיו יז קצף, הוא מישב במאמר כל מלה לפי דעתו העמוקה, אז יהלה את עצמו באילן גדול, ברש"י ז"ל, ומשתדל להראות באצבע כי לכל דבריו כון רש"י בשתי מלים: „לפי המסקנא". אז נאלמו דומיה שני המתוכחים ויאספו אליהם את ידיהם, כי הפטיש הגדול פוצץ סלע המחלוקת ואיננו עוד, הכל אתי שפיר, וצל תוגה עבר על פניהם — וידמו. ושם, אל קיר המזרח, יושא איש נשוא פנים וקורא מכתב והכרת פניו תענה בו, כי אך דברים טובים דברים נחומים יקרא. אצלו יושב חברו ומתאמץ לעיל חוט בקופא דמחטא — ולא יוכל. לא רחוק מהם יושב איש בא בימים, בעל פנים יבשים וזקן יורד על פי מדותיו, ומורת באצבעו חמאה על פת לחם קטנה; עוד שפתיו נעות, עוד איזה הלכה שגורה בפיו ולבו אל פתו...

למראה הפת עם החמאה זכר יוסף, כי מאז הבקר לא טעם מאומה ולבו פג בקרבו, אבל מרוב ליאות בכל איבריו לא נכסף לאכול, גם לא הרהיב עז בנפשו לפתח בבית המדרש את שקו כאדם העושה בתוך ביתו.

— הם רשאים ולא אני! — החליט בנפשו.

ובמעמקי הלב הרך התרוצץ רגש קנאה עזה.

— הם מאֻשרים, הם מסתופפים בבית המדרש כתושבים ואנכי גר, בד"ף נפש באתי הלום ועתה חושש אני פן לא יכירני פה מקומי, ומדוע? כדוע לא יכירני פה מקומי? הטרם אדע ללמוד בלי עזרת כ"ה?...

הדלת נפתחה ברעש ואיזה איש משונה נדחק אל בית המדרש:

קטן הקומה ובריא בשר, נעוה־עינים, קוצותיו תלתלים צהובים, והוא לבוש מעיל צמר עב וקרוע ותבל עב יחגור על מתניו, ועל החבל חרוזות קדרות מלאות, כמחרוזה של דגים, ובלכתו תנועינה הקדרות וישפך הנזיד על המעיל ועל הארץ; ידיו מלאות לחם, חמאה, גבינה, ביצים, שום ובצלים, מלח ופלפלין, גם תחת שתי אצילות ידיו יחזיק שתי קדרות מלאות.

בבואו אל הבית היתה פתאם מהומה ומבוכה בין תופשי התורה.

— הזן ומפרנס בא, רבותי! — קרא אחד הפרושים, ויעזבו איש איש את ספרו וירוצו לקראתו ויסבוהו ויכתרוהו מכל עברים.

— למעני הבאת?

— ולמעני?

— איזה שלי?

— ושלי?

— ההבאת לי חמאה?

— ולי מחט?

— ואיה העוגה אשר בקשתי?

— כתנותי אין? מגושם! הטרם הבאת?

— כמונאי! — ישמע קול קורא מרחוק — גש נא הלום!

— ראש חמור! — יקרא קול שני — עד מתי אחכה?

והבחור הכמונאי, הזן ומפרנס פרושי „קיבה", כאשר כנוהו לצני בית המדרש, או „הנושא" כאשר נקרא בפי הבריות, עומד ומתבונן בזעם אל לוחציו ומעניו וינהום כחיה נהם היוצא מן החוטם והגרון — ויעמוד בלי נוע עם כל הכבודה הרבה.

— מה אתה עומד, גולם?! — יזעקו נקבציו.

— אי, אי! — יאנח הזן ומפרנס פרושי „קיבה" — הניחו לי, אל תלחצוני, אינני זוכר עוד מאומה, אינני יודע עוד איפה אני, אוי לי ואבוי לחיי!...

— תן לי מחט ואלך.

— ולי עוגה.

— ולי כתנות.

— ולי חמאה.

— ולי ? כמונאי ! לי ?

— ואנכי אחכה ?

— הלא הבטחת כי הפעם הזאת תביא לי, עם הארץ דאורייתא !

— קחו, גזלנים, מתחת הזרוע ! — יזעק ה„נושא" מרה — מתחת הזרוע, רוצחים, קחו, הן אי אפשר לי לפתח את החבל, ידי מלאות. . . את הקדרות מתחת הזרוע קחו, רעבתנים, ואחלק לכם הכל; תחת יד ימיני היא שלך, גשורי, ותחת השמאלית היא שלך, אלוני, קחו מהרה כי כבר נסלדה ידי באחת הקדרות. . . קחו!

אפס גם האלוני גם הגשורי אשר האיצו ב„נושא" האֻמלל לתת למו את ארוחתם הורידו את ראשם ויעמדו בלי נוע בהודע למו „המקום ההגון" שנמצא שם תבשילם.

— מה ראית, אויל משריש, להשכין כבוד את קדרתי במקום מטנף כזה ? — זעק האחד מרה.

— ואנכי ? — התמרמר השני — הכלב אני כי אֹכל מן התבשיל ששרית בה כנף שקוצים, שַׁרְוּל מעילך שרטפש מזעה כירמולקתו של החזן הישן ? האם אינני משלם לך שכרך למפרע, פרא אדם ? אכול בעצמך, סוס אין הבין, אכול !

— ואנכי הבטחתי לך חמש אגורות לשבוע, עודף על החמש עשרה אגרות, שלא תשכין את קדרתי בחבל מאחוריך, וכמדומה לי שקדרתי תלויה לך עתה מאחור ? — הלין השלישי.

— אוי ואבוי ! — יהמה „הנושא" — קחו מתחת הזרוע ! מתחת הזרוע קחו ! עוד מעט ואשליך את הקדרות על הארץ.

— השליכה ! חמור גרם !

— השליכה ! שד עִוֵּר !

אז קרב אליו אחד מן המחכים למזון ויקח קדרה אחת מתחת לזרועו ויעמידה על הספסל, וכרגע היתה לו הרוחה, חיש מהרה הניח מידו את „התערובה" הרבה ובידו הריקה הוציא בעצמו את הקדרה מתחת לזרועו השניה. אז שלף בחריצות קדרה אחר קדרה מן החבל וימסרן ליד בעליהן, וימהרו אל מקומות מישבותיהם עם טרפם בידם, ברגעים אחדים נמוג המחנה והלום, וה„נושא" לקח לו קדרות ריקות אחדות וימהר ללכת, וירוצו אחריו עוד הפעם „פרושים" רעבים ויגערו

בו ויכנוהו בכל מיני כנויי גנאי, וכל אחד מצוה להביא לו כרגע את ארוחת הערב, כי עיפה נפשו לרעב, והוא רץ לפניהם ונאנח, מחרף ומגדף ומקלל את יומו.

שני הפרושים, הגשורי והאלוני, עודם עומדים עצובים ומתבוננים אל מרק פגולים בכליהם, ואחרי אשר נמלכו עם הרעב לקחו כל אחד את קדרתו וישובו למקומם.

יוסף חש איזו מבוכה בלבבו ובמוחו, ראה ולא ידע מה ראה, שמע ולא ידע מה שמע, מבטי עיניו יתעו בכל רחבי בית המדרש ושתי אזניו תצילנה מהמהומה הרבה ולא ידע את נפשו, והוא עיף ויגע, נפוג ונדכה; נדמה לו כי רגליו קודהות וכל עצמותיו שבורות, אין בהן מתום, ומחשבות מקטעות וקצוצות התרוצצו בלבבו, ויגע לבבו ויהום מאד...

הוא שכב על הספסל; המנעלים לחצו את רגליו מאד, בכל זאת לא חלצם, יען כי לא נשאו לבו לשכב יחף בפנת בית המדרש; ובשכבו על הספסל וראשו נשען על צקלונו חש איזה תענוג גדול, נדמה לו כי כאב רגליו הולך וחסר, כל גופו נהנה מהמנוחה הנעימה הזאת אחרי הטלטול הקשה; רק לבו לא נח מזעפו ותזנח משלום נפשו, הרהורים רעים זעזעו את הלב ההרד: מה יהיה מחר? למחרתו? מדוע אין פונה אליו מכל תופשי התורה? ואל מי מהם יפנה?

— ומה לי ולהם? — ירגיע את נפשו — שם בפנה עומד ארגז מלא ספרים, ופה, אל הדלת, יש מקום פנוי. פה אשב ואלמוד יתירי, וכל הדבר הקשה אשאל את מי שיהיה, למה לי עוד?

— ומה אכל — זע פתאם הלב ממחשבה חדשה — הגם לי יובא אכל מן העיר?

ברגע ההוא נשמע מאחורי התנור, לא רחוק ממשכב יוסף, קול נוגה יגגן:

— כי הא דרב אדא בר מתנא! הוה קאזיל לבי רב!! אמרה ליה דביתהו! אי! דבי־ביתהו! ינוקי דידך מאי אעביד להו?! מאי — אעביד — להו? אמר לה, מי שלימו קורמי באגמי? אי, גו! עוד הפעם! מי שלימו קורמי באגמי?!...

וקול הקורא את הדברים האלה שפל מאד, והנגון מלא מרורות נפש נענה, ויוסף שומע בכל לב ונפש כל מלה ומלה היוצאת מסלסלת באנחה נמשכה, שפך מרי־שיח, והוא שוכח. כרגע את דאגתו ליום המחרת, ומחשבה אחרת נאה הימנה תקת את לבו:

— איזו מסכתא אלמוד?

— נחוץ לשנות את המסכתות שכבר למדתין — יחליט בנפשו והוא מרגיש איזו מנוחה שלמה בקרבו. עוד יתאמץ לחשוב דבר מה, אבל המחשבות מתבלבלות, משתנות ובטלות אחת אחר אחת. נדמה לו כי הוא מביט עוד אל בית המדרש, אפס לא יראה עוד פני העוסקים בתורה איש איש על מקומו, כי אם הכל רצים ונדחפים, כל אחד קדרה מלאה תבשיל בידו, הם נדחפים אל הדלת, אך פרוש אחד, אשר משכמו ומעלה הוא גבוה מכל ה„פרושים", ולו זקן שחור ופאות שחורות ועינים שחורות, אותו בחזקה כף המנעול ויצרת מרה מאד; אז יתנהל גם הוא עם כל הקהל הקדוש הזה, והוא יודע בנפשו כי לכבוד הוא לו להתחבר עם אנשי־שם אלה, רק יצטער מאד על כי תחסר הקדרה המלאה נזיד בידו. בידים ריקות אך בלב מלא ענג ילך אחרי כל הקהל, והעדה הנכבדה, עדת היושבים לפני ה׳, תנגן בקול רם, וגם הוא מרהיב עז בנפשו לנגן בדממה, והוא נהנה מנגונו — וטוב לו...

יוסף השמיע קול נחרה קלה בשנתו.

V

בפקח יוסף את עיניו בחצי הלילה היה כאיש נדהם ולא ידע ברגע הראשון היכן הוא; הוא שוכב על ספסל צר אצל התנור, צקלון מראשותיו ונעליו ברגליו, ראשו כמטיל ברזל, לא יוכל להמישו ממקומו, ורגליו כמו בסד הושמו.

איפה אנכי? — ישאל את נפשו במבוכה.

בבית שוררת דומיה עמוקה, נרות אחדים דולקים זעיר שם זעיר שם בתורי ה„עמודים" ואורם יגיה פני הישנים מיושב לפני העמודים; על הספסלים שוכבים סרוחים כהרוגים. תופשי התורה, יד ימינם מראשותיהם, תחתם יוצע שק או בגד בלה ומכסיהם בלויי סחבות, צר למו המקום לפשט את הידים והרגלים והנן תלויות באויר, ויש אשר ידים כידים תתלכדנה, רגלים ברגלים תגענה. אז יתעורר אחד מגבורי התורה והחל לגמגם בשנתו ואסף אליו את ידו או את רגלו והתקפל על מקומו כחתול על גב ההלון ושב להשמיע קול נחרו, ויש אשר באיזו פנה יתעורר אחד הישנים והתעטש ברב כח; לפני הספסלים על הארץ יתפלשו בעפר נעלים קרועים ומצררים, פוזמקאות קרועות ובלויי סחבות נותני ריח מעופש עד מהנק... מנורת־התמיד התלויה בספון בשרשרת־נחשת דקה, שסביבה יתנו כדור זבובי־קיץ, מפיצה אור כהה על פני המחנה הזה.

— אין זה כי אם בית־המדרש ב„קיבה" — נזכר יוסף.

לפני כיור הנחשת אל יד הדלת עומד ה„נושא", את מעילו העב פשט, רק מכנסי בד עם נקבים נקבים, חלולים חלולים ילבש, בשר כתפיו נראה מבעד לכתנתו העבה והמגאלה שכבר בלתה עליו; הוא שוטף במים את הקדרות ומנגבן באלונטית מלוכלכת.

יוסף נגש אליו ויקראהו בשם:

— כמונאי!

— נו ! מה ? גם בלילה לא יתנו לי מנוחה ! — התקצף „הנושא" ולא הביט בפני הקורא אליו.

— חפץ אני לבקש ממך...

— לך אל „הגמרא" שלך ! — גער בו ולא שעה אליו — הניחה לי! הניחה ! הכת אבנים כחי ?

— אינני חפץ לבקש ממך מאומה — השתדל יוסף להניח את דעתו — אתה טעית...

— לא טעיתי ! — נכנס „הנושא" לתוך דברו — לא טעיתי מאומה, לא החלפתי היום את הארוחות, לא החלפתי.

— לא, לא טעית מאומה... אתכול באתי הנה...

— עוד נגע אחד ! — התאונן „הנושא" ויבט בפני הדובר בו.

— ומה לך פה ? — שאלהו בלעג

— חפץ אני ללמוד פה.

— מי ? מי חפץ ?

— אני.

— מה אתה חפץ לעשות פה ?

— ללמוד.

— נו, נו, „פרוש" חדש ! הלא עודך נער ! ?

— כבר מלאו לי שלש עשרה שנה.

— ומה ? כל הפרושים בזה הם „א נ ש י ם", עת, הי, חי, פרוש חדש !

— אבל גם אני כבר למדתי הרבה.

— מה למדת ? „חומש" למדת ? פה לומדים „גמרא", ספרים עבים וגדולים לומדים פה !

— גמרא למדתי, עם תוספת ומהרש"א !

— מי ?

— אני.

— מה — „אתה" ?

— אני למדתי גמרא עם תוספת ומהרש"א.

— אי, אי ! אך צחוק עשית לי ! ושמעו „הפרושים" וישחקו, ישחקו עד מאד...

— על דברתי ! לא כזבתי.

— ואיפה תישן ? הביטה וראה איך ישנים „פרושים אמתים”, הביטה ! על ספסלים, בלי מצע, בלי מכסה, הם יכולים לישן כה, ואתה ? הלא עודך נער !
— אתרגל במרוצת העת.
— ואיפה תאכל ? הא ?
— אינני יודע.
— אל מי באת ?
— אין לי פה קרוב ומודע.
— ומה תאכל ?
— מי נותן לכל „הפרושים” מזון ומחיה ?
— הוּם ! הנֵה — דבר אחר ואתה — דבר אחר !
— מה ?
— המה בחורים גדולים, להרבה מהם יש נשים, ואתה עודך נער !
— משום הכי ? והבשביל שעודני צעיר לימים אי אפשר לי ללמוד תורה ?
— אינני יודע זאת, אך אני אומר לך כי לא תקובל פה.
— ומי הוא המקבל ?
— ר׳ חיים המלמד, הוא לא יאבה ולא ישמע לך !
— ומי בוחן את ה„פרוש” לדעת אם ראוי הוא להתחשב ב„פרושים” ?
— זאת אינני יודע.
— בודאי יבחנם הרב.
— לא, לא ! הרב בודאי לא ! הוא שונא לפרושים, לא יטפל במו מאומה, לא יחפוץ לדעתם.
— מדוע ?
— האנכי יודע ?
— ואיך תדע כי הרב שונא „לפרושים” ?
— זה שמונה שנים אנכי „נושא” פה, עוד יותר משמונה שנים, לפני חג הפסח מלאו שמונה שנים לשבתי בזה ואני יודע הכל, הכל אני יודע.

— על כן אבקש ממך, עשה אתי חסד ופגע לי בהאיש חיים כי יספחני אל ה„פרושים".

— לא יאבה... חיים המלמד לא יאבה... ואתה אומר כי למדת גמרא... גמרא למדת... אבקש אותו, גם אנכי בעצמי אתן לך יום יום... יש לי שיורי הארחות... יהיה די לשנינו, די יהיה... אבקש את חיים המלמד ואומר לו כי קרובי אתה, מעיר „כמון" אתה, בן־עיר שלי, אולי יעשה למעני, חס אני עליך, כי אוהב אני מאד את הלומדים גמרא, זה שמונה שנים לשבתי בבית המדרש הזה, עוד יותר משמונה שנים, ופה לומדים, אַי, אַי! לומדים פה!

לבב יוסף נע משמחה רבה לשמע הדברים הטובים.

— אך טוב לב אתה, כמונאי! — קרא בעליצות.

— החיט אני אם סנדלר? זה שמונה שנים לשבתי בבית המדרש הזה, אני הייתי „נושא" פה בשבת עוד פה „המתמיד הפאָסטובי", החיט אנכי?... לך שכב וישנת עד עלות השחר, מחר נדע איך יפול דבר... „אבל אתה לא רמיתני, למדת „גמרא" גם מה שאמרת עוד...

— יבחנוני נא.

— טוב, טוב! אני אבקש את חיים המלמד, גם אני בעצמי אדע מה לעשות... לך נא! —

— בבקשה ממך, כמונאי, קחה נא את צקלוני והטמינהו, כי אין כאן מקומו על הספסל.

— יהא מונח, אל תירא, גנבים פה אין... לך שכב!

עוד זמן רב לא יכול יוסף תת שנת לעיניו, מחשבות רבות עלו על לבבו ותזעזעה אותו וירחש וינוע, וכל המחשבות אשר התרוצצו בקרבו התלכדו לרעיון נאור אחד:

— הנה יש תקוה!

למקום תורה

ספור

מימי העבר הקרוב.

מאת

עזרא גאלדין.

חוברת שניה

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

VI

חיים המלמד הוא איש כבן ארבעים שנה, בעל פנים חומים ומכוסים גומות קטנות עם גדולות אשר חפרה בם מחלת־אבעבועות בעודו נער, חטמו קטן ועב, על השפה העליונה תצמחנה שערות אחדות בתוך הגומות, כשבלים בודדות בארץ ערבה ושוחה, גם סנטרו איננו מכשר לצמיחת זקן, כי למרות עמל ידי חיים הממשמשות בו בכל שעה ומושכות בחזקה את השערות הבודדות אשר צמחו זעיר שם זעיר שם, עוד נשאר חלק עד היום הזה. עיניו... עיני חיים הן עינים פשוטות, לא שחורות ולא לבנות, לא גדולות ולא קטנות, שתי עינים — ותו לא, בגדיו הישנים נקיים תמיד, כל רבב לא נמצא עליהם, מנעליו מגוהצים ושלמים. והוא מתנהג בחסידות, הוא משכים לבוא לבית הכנסת עם דמדומי חמה, ובעמדו אחורי הבמה, כאיש הבורח מן הכבוד, הוא אומר „תהלים" דבר יום ביומו ולרגעים יתבונן אל התרגום הזרגוני, ובהקבץ עשרת המתפללים ותיקין ירד חיים לפני התבה ואומר „קדיש דרבנן" מלה במלה „כמונה מעות", והולך לו אל מקומו אחורי הבמה ומתפלל שם בכונה; דבורו תמיד בנחת, על פניו המכולעים שוכנת מנוחת־תוגה.

לפני שנים רבות בא בגפו ל„קיבה" ויואל לשבת בבית המדרש ויהי לתופש התורה, ובהיותו אז עוד צעיר לימים, לא חפץ אז להסתכן לפרוש ארבות ידיו לשחות במים עמוקים, בים „התלמוד", ויסתפק ב„אמירת תהלים" כל הימים, וישא חן וחסד לפני סוחר־סוסים אחד יתן לו את בתו לאשה. ואם כי חותנו הבטיח לו „ארוחת־עולם", לא נהנה חיים מן ההבטחה הזאת ימים רבים, כי חותנו לא האריך ימים, אחרי חתונת בתו היחידה שזכה להשיאה לתלמיד חכם, ובמותו פסק המן יום אחד, ויהי ר' חיים — למלמד דרדקי.

אז הוקיר את רגליו מבית המדרש ויהי בודד בביתו הקטן,

שירש מחותנו, ברחוב „הרחים" אל יד הגשר; הבריות אמרו, כי בכל הלילות יאיר נר בחלונות בית חיים, ויש אשר הוסיפו לספר כי הוא עוסק בתורה כל הלילות; אז התפלאו רבים וכן שלמים על חיים כי בחר ללמד תינוקת „אלפא ביתא" והתחלת קריאה, בעוד אשר ידו רב לו ללמד תורה לנערי ישראל; ואמנם כעבור שתי שנים העביר קול בעיר כי „לזמן" הבא הוא מבקש נערים ללמדם „תנ"ך", ובנקל נמצאו לו תלמידים הרבה. אז יהנה תנאי עם אבות תלמידיו החדשים כי „גמרא" לא ילמד עד עת.

אז עשה אחד ה„פרושים" דירתו קבע בבית הקטן אשר ברחוב „הרחים" אל יד הגשר, ואור כהה היה נשקף בלילות ירחי מספר מחלונות הבית; הבריות אמרו כי חיים המלמד עוסק בתורה, הוא וה„פרוש" הלן בביתו יחדו; אז יספר הטוחן, יהודי זקן וכפוף, כי הוא שומע לילה לילה נגינת שני הלומדים האלה עד אור הבקר; אז ישובו יתפלאו בו אנשי „קיבה" מדוע איננו חפץ ללמד „גמרא" לתלמידיו, וחיים באחת: עוד יבוא יום!

אך היום ההוא לא בא, ה„פרוש" נוכח לדעת, כי אין מוח בקדקדו של תלמידו, ובאחד הלילות כשל כח סבלו ויאמר לו:

— ר' חיים! טרחי בך בשמעתתא ולא מסתייע מילתא.

— אלמוד, איגע, אעמול בכל כחי, יותר מכחי — התחנן חיים.

— „שמעתתא צריכה צלותא" יאמרו חז"ל — עמד ה„פרוש" על דעתו — ואתה טרוד כל היום בפרנסתך הקשה; בספרי התנ"ך יש לך ידיעה מעטה, הפך בהם בשעות הפנויות לך מעבודתך — ודי לך.

— אמרתי יש לי תקוה! — נאנח חיים במרירות.

— העברת המועד, ר' חיים חביבי, אי אפשר לך עתה, בשעה שיש לך רחים על צוארך, להחל ללמוד. אי אפשר, ר' חיים חביבי, המוח איננו תופס, גם הדעה איננה צלולה עוד כרבעי.

— קוה קויתי — הוסיף חיים להאנח — כי הקב"ה ירחם עלי ויחנני דעה, אמר אמרתי כי איגע בכל כחי... אפס רואה אני... כן, המוח איננו תופס!

אז יספר חיים ל„פרוש" מעט מדברי ימיו, טרם יבוא „לקיבה". עד השנה השתים עשרה היה עוזר לאביו „בעל העגלה" ויסע אתו

מדי שבת בשבתו עיר מגורו מ. אל נ. עיר תפלך, ובמות אביו נתנתהו אמו לסנדלר ללמוד אומנות. בבית הסנדלר נשא סבל יד עמל ותלאה שלש שנים וטרם ידע במלאכה עד־מה, כי אדון קשה היה לו, אשה התעמר בו ביד חזקה ויהי עושה כל מלאכה בבית מבקר עד ערב, חטב עצים ושאב מים, טאטא את הבית וישפוך את סיר־הרחצה אל האשפה, ואת האומנות, אשר אליה נשא את נפשו, לא למד מאומה. פעם אחת, באחד ימי החרף, שלחהו אדונו להביא כד מים מן הבאר, הקרה היתה עזה מאד והוא ערום ויחף, ויפול הכד מידו על הארץ וישבר, אז הכהו הסנדלר מכה רבה ויחלק לו חבלים ברצועת עור עבה וימרוט את שער ראשו בחמה שפוכה וישליכהו החוצה, מוכה ופצוע פצע וחבורה, מתבוסס בדמו. אז שב אל אמו כל עוד נשמה באפו; אך בבית האם, האלמנה העניה, כבד הרעב מאד, ותצוהו לשוב אל אדונו ולהתענות תחת ידיו, והוא לא שמע לקולה, כי כבר כשל כח סבלו לשאת מכאובים רבים יום יום, ויחש מפלט לו אל אחת הערים הקרובות וישם מושבו בבית המדרש כאחד מתופשי התורה. עד מהרה נמצאו לו שם גואלים אשר דאגו לו ויספיקו לו כל צרכיו — וירוח לו כמעט.

אז החל להתחמץ בו לבבו וכליותיו יסרוהו מוסר אכזרי. איזו יד נעלמה תופפה על לבבו יומם ולילה וידוה מאד. הוא בוש להביט בפני איש, כל העולם כלו חשך בעדו, נדמה היה לו כי הכרת פניו תענה בו כחשו ומעלו, כי מתחת יד מכהו, מבית הסנדלר, נס אל בית המדרש, ובשבתו כל היום לפני „גמרא" פתוחה יסובב בכחש את מיטיביו, נותני לחמו, כי הוא איננו יודע אף לקרא בספר.

הוא לא יכול לשבת הרבה ימים בעיר אחת, פן יורע כחשו ומעלו, ויהי נודד מעיר אל עיר ויקץ בחייו.

אז נחם על אשר לא שמע לקול אמו לשוב אל מכהו ולהתענות תחת ידו, ויהי נכון לשוב אל עיר מולדתו להתחנן לפני הסנדלר כי ישוב וירחמהו ויאספהו אל ביתו. אך בימים ההם התודע אל אחד מתובשי בית־המדרש, בחור עני והוגה בתורה יומם ולילה ויגל לו את לבבו, והבחור העני ההוא למדהו חנם אין כסף חמשה חומשי תורה. כשנה תמימה למד אותו, ומלבד עמלו בו להבינו כל דבר הקשה עוד היה עליו פתרה מדברת רבים. אז נשפט ה' באש את העיר הקטנה

ההיא ותהי למאכלת אש, מלמדו להועיל נסע אז ולווינה והוא הגיע עד הלום.

— היו ימים — כלה חיים את דברו — ואנכי התחלותי לקוות לגדולות, כי עוד יבוא יום ואנכי אהיה „למדן", אבל הסנדלר שהכני תמיד במקל חובלים על ראשי הוא בעוכרי כל ימי חיי... המות איננו תופס עתה כלל. —

מאז חדל האור הכהה להאיר בחלונות הבית הקטן ברחוב „הרחים" אל יד הגשר. הבריות אמרו כי חיים חש בראשו ואי אפשר לו לעסוק בתורה, אשר על כן הוא סר וזעף מאד. אז הוסיפו לספר כי נפלה תגרה בינו ובין הפרוש שהיה לן בביתו, וחיים החל להתרועע את חובשי בית המדרש, ובמרוצת העת היה לעוסק בצרכיהם כאדם העוסק בפרנסתו.

שנים רבות עברו מאז החל חיים לעסוק בצרכי הפרושים באמונה, וכיום הזה הנהו רצוי ונכבד בעיני יושבי „קיבה", ובסבבו שתי פעמים בשנה, בימי ניסן ותשרי, את בתי העיר לקבץ „ימים" לחובשי ביה המדרש אין איש משיב את פניו ריקם, כל אחד מצוה לרשום בספר „דברי הימים" את נדבת לבו: יום או יומים. אז יחלק חיים את מספר ימיו לחובשי בית המדרש, לפי ראות עיניו, את אשר יקרב — יקרב והיה מספר „ימיו" מלא, ואת אשר ירחק — ירוחק והיה גזול כל „הימים" — ואין מושיע. אמנם יש אשר רוח חכמי בית המדרש לא היתה נוחה ממעשים רבים שנתנו מקום לחשד, אבל צדקת חיים כנגה יצאה. אך „חולשה" אחת יש לו והוא לא יתאמץ להסתירה: הוא נושא פנים לנשוא ונקלה בעיניו רוק.

— רחים על צוארו! — הוא עונה תמיד בשמעו את תלונת תופשי התורה השרוים עוד בלי ברכה בהטותו את דינם, ונשוא אחד מחדש בא ומיד מלאו ימיו — אשה יש לו, ונפשו חשקה בתורה, התבינו? המות איננו תופס... מוח הנשוא טרוד יותר ושמעתתא צריכה צלותא... נחוץ להקל את עלו, להמעיט את טרדתו, ואתם מה? צפרי דרור!...

זה הוא חיים המלמד, „גבור־היום" ב„קיבה".

הנה הוא עומד אצל הבמה ומקפל את טליתו וכורך את

הרצועות על תפיליו, סביבו עומדים „פרושים" אחרים ומשיהים „מעינא דיומא".

— ר' חיים ! — מתאונן אחד בעצבון — מוחל אני לך את ה„יום" השלישי שנתת לי, איננו שוה פרוטה אחת. לסעודה הצהרים שולחים לי מעט תבשיל־גרש, שבקושי גדול אני מוצא בו שנים שלשה הפוחי אדמה נרקבים, ופת לחם יבש נקודים שאיננו ראוי אף לאכילת כלב, והנני רעב כל היום.

— תן לי את „היום" הזה — התחנן השני — מה שלדידך הוה מומא לדידי לא הוה מומא, טוב מעט מאפס; לך מצויה הפרוטה בכים ואנכי נהרג על פחות משוה פרוטה.

— אמנם הימים הראשונים היו טובים מאלה — נאנח השלישי.

— ומה אעשה אפוא לכם ? — הצטדק חיים — הן לא אוכל לצוות על נותני הארוחה מה לתת.

ברגע ההוא נגש הכמונאי אל החבורה ויפן אל חיים :

— בקשה לי אליך, ר' חיים !

— מה ?

— אל נא באפך, ר' חיים, חפץ אני לבקש ממך . . . למעני תעשה זאת, למעני . . .

— מה בקשתך ? הגד בלשון קצרה !

— זה יותר משמונה שנים אני עובד ל„פרושים" בכל כחי, בקיץ ובחורף, יומם ולילה . . .

— ומה הנך חפץ ? — נכנס חיים לתוך דברו.

— בודאי הוא חפץ כי נוסיף לו על שכרו — ענה אחד הפרושים.

— לא ! — קרא הכמונאי — לא זאת אני מבקש, הלואי שישלמו לי כל ה„פרושים" את עשר האגורות לשבוע, יותר אינני שואל.

— ומה הנך שואל מאתי ?

— הביטה נא, ר' חיים, שמה ! — ענה הכמונאי בקול תחנונים ויור באצבעו אל הספסל הקטן ישאל יד הדלת — הנער הלומד שם הוא . . . הוא למד „גמרא" הרבה, הוא למד עוד ספרים . . .

שחוק אדיר התפרץ מפי החבורה, ואחר הפרושים קרא בלעג:
— הגם הכמונאי במסכימים?
— הוא קרוב לי — הוסיף הכמונאי מבלי שים לב לצחוק ה„פרושים" — בן עירי...
— הגם זאת זכות היא לו? — קרא הפרוש המתלוצץ.
— מרחוק בא הנה, ברגלים בא...
— הלא קרובה היא העיר „כמונא"! — התפלאו כלם.
הכמונאי נבוך רגעי מספר, אז הוסיף להתחנן:
— ואם איננו בן עירי, אבל קרובי הוא, אתמול בא הלום, ואין לו כל מכיר וקרוב...
— הלא אתה פה! — קראו השומעים בצחוק גדול.
— אמת הדבר — ענה הכמונאי שלא עלה לו השקר יפה —, אני כאן... אמת הדבר, אבל מה אני? גבר לא יצלח, „נושא" אמלל, מה אעשה לו? והוא בן עניים מרודים, אביו הוא „למדן" מפורסם בעירנו, ויש לו מהלכים בבית הרב שלנו...
— הלא אביו איננו דר „בכמון" ומרחוק בא הנער הנה? —
— אי, אי! — נאנח הכמונאי בקצפו על פיו שהטעהו זה במה — תנו לי לדבר... מה תלעגו לי? הגנבתי מאומה? לא גנבתי ולא עשיתי כל עול, אני מבקש בעד הנער ההוא לתת לו „ימים" אחדים וישב פת ולמד.
הכמונאי מחה בשרוולו את טפות הזעה אשר נזלו ממצחו על פניו.
— היצאת מדעתך, כמונאי? — קרא חיים בחרוי אף — המשגע הנך?
— אל נא באפך, ר' חיים! — התחנן ה„נושא" — חס אני על הנער, מרחוק בא, „גמרא" למד...
— והוא צריך לשבת ב„קיבה" דוקא?! — קרא אחד הפרושים.
— לך לך, כמונאי! — התקצף חיים — ואל תשעה בדברי הבל!
— למעני, ר' חיים, — הוסיף הכמונאי להתחנן — שמנה שנים אני עובד פה...
— הן „בזיון" הוא לכל עדת הפרושים כי יתר גם „נער" בקהלם.

— אבל הוא למד כאחד הגדולים, גמרא למד, ולא גמרא בלבד כי אם עוד „למדים"...

— מי הגיד לך?

— הוא בעצמו!

הפרושים שחקו בכל פה וילכו איש למקומו, והכמונאי רץ מהרה אל הנער יוסף ויקראהו ויעמידהו לפני חיים.

— הנה הוא, בן־עירי, קרובי, גמרא למד...

יוסף עמד משמים ומרעיד כנאשם לפני כס המשפט.

— אי מזה אתה? — שאלהו חיים.

— מכפר „ליעדניצאן".

— מכפר? —

— כן.

— ומאיזו „סביבה"?

— לא רחוק מעיר „זאב".

— מה?! מה שם העיר?

— „זאב".

— לא שמעתי עד היום את שמעה.

— בה יושב על כסא הרבנות מי שהיה ראש הישיבה בעיר...

— ומה הביאך הלום?

— נפשי חשקה בתורה.

— החסרת ערים קטנות ה„סביבה" ההיא, כי כתות את רגליך לבוא הנה?

— „הוה גולה למקום תורה" יאמרו חז"ל.

— מה למדת?

— גמרא עם תוספת ומהרש"א.

— כן, כן — נתן הכמונאי תקף לדברי יוסף — כל זה למד!

— יבחן נא, ר' חיים, אותי — דובב יוסף בדממה.

ופני חיים לבשו קדרות ויבט בעינים תועות אל פני הנער הצעיר; באותה שעה עלו זכרונות רעים לפני חיים ויחם לבבו מאד.

— צר לי מאד — דבר רכות — כי אינני יכול ואינני רשאי

לעשות למענך מאומה, יען כי פה אין מקום כלל לנערים צעירים מאז ומעולם.

— אטו בקשישותא תליא מילתא?

— יש טעם בדבר — ענה חיים — לנער יודע תורה אך טוב לשבת בעיר קטנה אחרת, ארוחתו טובה ובית המדרש איננו מלא המון כבמקום הזה; לנשואים או גם לבחורים גדולים טוב פת חרבה הנשלחת לו לבית המדרש, ובלבד שלא יצטרך להשחיר את פניו לאכול על שלחן אחרים. פה יביא לו ה„כמוני" הזה את הארוחה הרלה והוא אוכלה במנוחה, והדבר הזה רב ערכו לאיש בעל אשה או לבחור אשר זקנו צמח, שאי אפשר לו להתבזות הרבה, אבל נער צעיר כמוך איננו צריך עוד לבוש ללכת אל בית איש יומו, וטוב לך לשבת בעיר קטנה אחרת ולעסוק בתורה כאות נפשך. האין זאת?

— אי אפשר ללמוד בשקידה בבית מדרש ריק מאדם כל היום.

— מדוע?

— המנוחה היתרה תפיל תרדמה על היושב יחידי בבית המדרש כל היום.

— ומה אעשה לך ואנכי אינני יכול לשנות מנהג שכבר נהגו פה?

— למעני, למעני עשה זאת, ר' חיים! — קרא הכמונאי בקול בוכים — שמונה שנים אני עובד פה, עוד יותר משמונה שנים...

— למענך, למענך! — לעג לו חיים — האמנם קרוב הוא לך הנער הזה? הוי, דובר שקרים!

— כן, ר' חיים! — התנצל הכמונאי הנכלם ונטפי זעה כסו את פניו — יכול היות כי קרוב הוא לי, יכול היות... בודאי אינני יודע, אך מצטער אני עליו, מרחוק בא, ברגלים בא הלום, והוא למד... גמרא עם... עם עוד למודים...

— אני אלמוד בהתמדה רבה, יומם ולילה אלמוד — לחשו שפתי הנער — נפשי חשקה בתורה, ואבי שלחני הנה, הוא חפץ שאלמוד פה...

עיני הנער ירדו דמעות ואדם קל צבע את לחייו הרזות.

ידי חיים משכו בחזקה את השערות הבודדות בסנטרו, שפתיו התנענעו ויבט בעצבון ורגע מספר אל פני הנער הדגבר בו.

— עוד תמול באת — אמר בקול רועד —, עוד לא עשיתי סדרים, פרושים רבים נוספו בזמן הזה ועוד לא מלאו ימי. הכה ימים אחדים — ונראה.

— טוב! — קרא הכמונאי בעליצות.

— היש לך מעט כסף? — שאל חיים.

— לא! — קפץ הכמונאי וענה — אף פרוטה אחת אין לו.

— יש לי שקל כסף שלם גם מעות קימעה יש לי — הודה יוסף.

— ואנכי לא ידעתי! — התנצל הכמונאי ופניו האדימו כתולע.

VII

בדד יושב הנער יוסף על הספסל הקטן אל יד הדלת ועוסק בתורה בשקידה רבה, לא יזעק ולא ירים קולו, בדממה דקה ילמוד את פרקו מבקר עד אשמורה בלילה, לא ימוש ממקומו ולא יביט אל סביביו, כמו כל העולם נתקפל אל תוך אמת עמדתו האחת, ומחוץ לאמה גמודה — מדבר שממה. חיים המלמד עשה לפנים משורת המנהג ב„קיבה" ונחזה לו שלשת „ימי" חול, מלבד יום השבת שלא התענה עוד מאז ומעולם כל גר, עני ואביון במושב בני ישראל, ובחצי „ימיו" עזבהו; כי בעת ההיא נתמלא בית המדרש ב„קיבה" לומדי תורה שבאו מקרוב ומרחוק ומספר „הימים" חצצו, עד כי גם אילי ה„פרושים", שגם זכות אשה עמדה להם, לא השיגו לחם חקם לכל ימי השבוע.

ונפש הכמונאי דבקה לאהבה אותו ויהי עמו בצרה ולבו התמרמר מאד בכל פעם ראותו את הארוחה הרעה ששולחים לו על ידו.

— אללי לי! — היה נאנח אל נפשו בלכתו ברחוב וידיו מלאות

כל מיני מכלת וקדרות מלאות תרומות בתגורתו -- איך לא יבושו בשת האנשים הרעים האלה לתת לנער חלש כזה, הלומד כל היום בלי הפסק, ארוחה דלה כזו? מה יש פה — מה?

אז יעמוד רגע ויתבונן אל אחת הקדרות התלויה לו מלפניו ומגיעה הנה והנה, ינוד בראשו ופניו יפלו מאד.

— מה יש פה? — יוסיף לדבר אל נפשו ויעוה פניו — מעט מים עכורים! ומה עוד? פת לחם קיבר! ומה יאכל? אוי לי ו„אוי לישנותי", מה יאכל? והוא לומד, גמרא הוא לומד, כאיש גדול, הכל רואים כי גמרא הוא לומד, ועודנו נער...

אז ילך לו הלאה ושפתותיו נעות, עודנו מדבר דבר־מה ופניו מפיקים עצבון נפשו.

ובשלשת „הימים" שלא היו ליוסף אף „מים עכורים ופת קיבר" היה נאנח הכמונאי מבקר עד ערב ויתאונן ויחרף ויגדף את כל הפרושים ופניו רעמו מאד, אז לא ידע את נפשו ואת המלאכה אשר הוא עושה וימעל בשליחותו כמה פעמים ביום.

— פרא אדם! — יקרא אליו אחד הפרושים בחרי אף — הלא שלחתיך לקנות לי חמאה ותביא לי דג־מלוח! הערלה אזנך משמוע?

— ודג מלוח לא טוב למאכל? — יתמרמר הכמונאי אף הוא במענהו — הלואי שהיה ל„הנער" דג־מלוח!

— ומה לי ול„נער"? אנכי אינני אוכל מעולם דג־מלוח!

— „יחסן" גדול! — ירעם פנים הכמונאי — זה ירעב וזה בוחר לו דוקא מאכל־תאוה!

— אבל הלא בכספי אני יכול לקנות מה שאני חפץ, גולם! — יקרא הפרוש.

— ומה כל הזעקה? — יענה אז פתאם רכות — שכחתי! הגנבתי מאומה כי תריע עלי כבעל גנב? הן לא גנבתי, רק שכחתי!

— ומה אפוא אכל?

— תן לי חמש אגורות אחרות ואביא חמאת.

— ואת הדג המלוח?

— אני אקנהו ממך! —

— מה תתן?

— מחירו חמש אגורות ואני אתן לך שלש.

— תן.

— ואתה חיב לי יותר משלש אגורות, ארבעים אגורות אתה חיב לי, זה ירח תמים לא נתת לי אף פרוטה אחת.

— קח ולך! ואל תרבה שיחה...

הכמונאי יחטוף את הדג המלוח בזנבו וירוץ, ובעברו לפני הפתח יקרב אל יוסף ויצהל קולו:

— דג־מלוח טוב, מחירו שתי אגורות, קח נא!

— טוב מאד! — ישמח הנער וימשמש בכיסו למצא שם את שתי האגורות, אך הכמונאי כבר חמק עבר ויצא את הבית. בעוד רגעי מספר ישוב וימהר לעבור על פני יוסף שלא יראנו ויקרב אל הפרוש שאיננו אוכל „דג־מלות" ויגיש לו מעט חמאה בפסת ניר.

— אל תקצוף עלי — יחנן קולו אל הפרוש — כי בשביל טעותי הוצאת עשר אגורות בפעם אחת. ה' רצה כי אטעה והוא יעץ אותי לקנות ממך... הכל בידי שמים...

— הא, הא! — ישחק הפרוש — הכמונאי מדבר גבוהה גבוהה! לך לך, שוטה!

הכמונאי היה נזון משירי הארוחות, אם הפרוש אכל וישבע ויותר בקדרתו, או פשפש ומצא בתבשילו איזה דבר מקצה מחמת מיאוס — אכלו הכמוני לתיאבון, ואת השיורים האלה אמר בחפץ לב לחלוק עם יוסף; אך לדאבון נפשו ראה ויוכח כי נפש הנער תקוץ במאכלי תועבה, וטוב לו פת חרבה מהתגאל במרק פגולים, או שנטף מן הפה, ויתפרנס בפרוטות האחדות שנתן לו חיים המלמד מכיסו מדי שבוע; הוא יביא ליטרא לחם עם נתח דג מלוח או מעט חמאה — ודי לו ליום, והיה כזה יום מחר ומחרתו.

עברו שבועות אחדים ואין איש מתבונן אל פני הנער כי הלכו הלוך ודלים, לחייו שופו ועיניו השחורות והגדולות העמיקו שבת בגלותיהן — ויהי רק זועה למראה עינים.

— דבר סתר לי אליך, כמונאי! — אמר פעם אחת ל„נושא"

— מה?

— שב נא אצלי ואלחוש לך.

— לא נאה שבת ה„פרוש" ו„נושא הארוחות" יחד.

— שב נא פה, אצלי, ואל תשעה בדברי שוא, דבר סתר לי אליך!

— אתה פרוש, לומד גמרא, ואני הדיוט, מוח גס — קרא הכמונאי.

— „גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים” יאמרו חז״ל וראשית חכמה יראת ה׳ יאמר דוד המלך — הסביר „יוסף לכמונאי בתרגמו כל מלה ומלה — נמצא כי הנהנה מיגיע כפו גדול יותר מתופש התורה...

אך הכמונאי גחין לו ויאמר: מה?

— זה שלשה שבועות — לחש לו יוסף — לא החלפתי את כתנתי, ארבע כתנות יש לי...

— ומדוע לא הגדת לי עד היום? — קצף הכמונאי — מדוע לא הגדת? יום יום אני הולך לכובסת, יום יום אני נושא „מדי־בד שחורים”, ואנכי לא ידעתי, טרוד אני, בעיניך תראה את עבודתי הקשה...

— אבל — נאנח הנער בדממה — אין—לי—לשלם—

— ואנכי איפה? איפה אנכי? — התמרמר הכמונאי.

— אל נא תצעק פן ישמעו הפרושים...

— וממי אפחד? — התקצף הכמונאי עוד יותר — מדוע לא הגדת לי עד היום? למה יגרע חלקי בתוך כל עניי העיר — למה? הנה קלמן החיט, אשתו חולה והוא עני מדכא, ונותן הוא מפתו ל„פרויש”, וברוך הנגר? האיש היושב בכל שבת פה, אל יד התנור, גבה הקומה ועטוף בטלית קרועה לקרעים רבים, זה הוא ברוך הנגר, ולברוך זה שבעה ילדים, והוא עמל כל היום בעבודה קשה, ופרנסתו בודאי מצומצמת, אני בא אל ביתו בכל יום שלישי ואני רואה את העניות אשר בביתו, בכל זאת מהגה הוא תלמידי חכמים, ואנכי מה? למה אגרע?

— אינך לוקח ממני שכר טרחתך לי.

— ומה? הזו צדקה? הלא ששים „פרושים” יש פה, ולו נתן לי כל אחד עשרת האגורות לשבוע כי עתה העשרתי!...

— הנך לוביש בגדים בלים וקרועים...

— ומה? אין בכך כלום! האמנם תחשוב כי אין לי כל כסף?

— ואם יש לך מה לי ולכספך ?

— יש לי, יש ! — קרא הכמונאי בגאוה — לימי החורף אעשה לי בגד־חם חדש ומנעלים חדשים. כסף יש, הודות לאל ! . . .

— כמונאי, שמעה לי — נכנס יוסף לתוך דבריו בראותו כי ירבה שיחה — יש אתי טבעת זהב, אמי נתנה לי ביום הפרדי ממנה . . .

— זהב ? ! — השתומם הכמונאי למשמע אזניו.

— ביום לכתי מבית אבותי — הוסיף יוסף לספר בקול דממה — נתנה לי אמי את טבעתה למכרה בשעת הדחק.

— שלמי היא הטבעת ? — גמגם הכמונאי בהיותו עוד נבהל לשמע „טבעת־זהב".

— היא היתה שומה על אצבע יד ימין אמי תמיד.

— וכבן ?

— וביום לכתי מבית אבותי לא היה למו כסף, זולתי מעט מאד, ותתן לי אמי את טבעתה . . .

— עתה יודע אני ! — נאנח הכמונאי בכבדות.

— בכיסי אין פרוטה, ואנכי עיף ורעב, גם נחוץ יהיה לשלם שכר כבוס כתנותי, ואנוס אני למכור את הטבעת, אבל למי אמכור ? מי יקננה ? אתה אולי תמכרנה . . .

— תננה לי ! — השפיל הכמונאי את קולו מאד.

יוסף הוציא מצלחתו טבעת זהב קטנה, דקה ונבוכה ויגישה לכמונאי.

— את הכתנות תנה לי — האיץ בו הכמונאי — תנה את הכתנות — ואלך.

וילכו שניהם לעלית קיר בית המדרש ששם היו מונחים בגדי ה„פרושים".

וכשוב יוסף אל מקומו עמד דומם, נשען בשתי ידיו הדקות על ספרו הפתוח, לא נאנח ולא התגודד, מבטי עיניו אל ספרו כוננו, אך לא יראה בו מאומה ; תמונות אחרות הוא רואה, תמונת אביו ואמו, זכרון יום הפרדו מהם, זכרון כל המוצאות אותו מאז עד היום, והלב הרך הומה, ירחש ויכאב מאד . . .

— לו ידעה האם את כל אשר אני נושא . . . גם לבי דוה . . .

אז יתחזק להניס מלבבו את הרהורים הרעים המבטלים אותו מלמודו וישפל לראות בספר אשר לפניו וימצא את הענין שקאי בו:
— תנו רבנן!...
ותפלנה שתי טפות דמעה על הספר ואחריהן זרמו ושטפו דמעות תמרורים מאין הפוגות. קולו הרך והשפל נחבא, הוא חש מתנק בגרונו, לחץ נורא בלבבו הכואב, והוא עיף, נקשה ורעב...
תנו רבנן...
והתנור הגדול נוע ינוע לפני עיני הנער, והגמרא הפתוחה תווע הנה והנה, השורות מפזזות ומכרכרות, מתערבות זו בזו ופורחות באויר, ואז נדמה לנער, כי כל הבית הגדול סובב סובב הולך לעיניו, הנה עוברים החלונות לפניו זה אחר זה והפרושים בתוכם, אזניו תצלנה לקול המון בבית, אז יחוש כי רפתה רוחו מאד ולבו פג, ברכיו כושלות ואי אפשר לו לעמוד על רגליו. הוא מתאמץ לצעוד צעד אחד אל הספסל ולצנח עליו — ויפול ארצה!...
לקול נפלו חרדו אליו הפרושים מכל קצות בית המדרש וישאוהו על כפים וישכיבוהו על הבמה ויקראו אליו בחזקה ויזעזעוהו, ותפל חרדת אלהים על חובשי בית המדרש ויקראו איש אל רעהו ויזעקו ויילילו ותהי מבוכה רבה.
ברגע ההוא בא הכמונאי אל הבית עם חגורת־קדרות מסביב למתניו וידיו מלאות כל מיני מזונות, ויעמוד רגע אל יד הפתח לדעת מדוע קול הבית הומה, אז נגש אל הפנה אשר יוסף היה עומד שם לתת לו את קדרתו וירא והנה כובע יוסף מונח על הארץ ואצלו הגמרא פתוחה...
— יוסף!! — קרא בקול קורע לב — אוי לי! יוסף!...
בקפיצה אחת מהר אל הבמה, ובקפצו התנודדו הקדרות החרוזות בחגרתו נדנוד חזק ותך אשה את רעותה — ותשברנה לרסיסים, רק חדודי חרש נשארו תלוים באזניהם בחגורה, וישפך התבשיל על הארץ ועל בגדיו — והוא לא שם לב. באומץ ידיו עשה לו דרך בתוך ההמון הרב וישלח את ידיו ויחזק בנער וישאהו החוצה.
— מים!! — קרא ביללה — מים הביאו, גזלנים, מים, מהרה, רוצחים!!... נורא היה מראהו בשאתו את הנער על שכמו, פניו היו אדומים כדם, עיניו רבו זיקי אש פלדות, מעילו העב שספג כל מיני

תבשיל טפטף טפות טפות על הארץ, שברי הקדרות שהיו תלויים באזניהם בחגרתו צלצלו בקול בלכתו, והוא צועד בזעם על תפוחי אדמה, פתי בצק ונתחי בשר המושלכים על הארץ...

אז מהרו לקרא לחובש יהודי וימהר לבוא וימצא את הנער יושב על הארץ במסדרון בית המדרש, פניו לבנים כשיד, עיניו הגדולות תועות בגלותיהן וכל בדי עורו יזועו מקרה, והכמונאי רוחץ את ראשו במים קרים וצועק בקול נחר, מבלי הבט אל ההמון הרב העומד סביבו:

— מה היה פה? מ־ה־ה? מי עשה זאת לו? — מי?!

ובגשת החובש ויבקש את הכמונאי לסור מעט מן החולה, הביט אליו רגע אחד במבוכה ויעמוד על רגליו — ויאנח במרירות.

— מדוע הוא סובל ככה? — נאנח דומם — מדוע? ומה היה לו?...

— עיפה נפשו — אמר החובש אל הפרושים העומדים ומחכים למוצא פיו — הוא נער רך ורפה כח, וקשה לו אוירא דבית המדרש כל היום... ואולי לא אכל עוד היום...

— ומה הוא אוכל? — זעק הכמונאי מרה — אולי לא אכל עוד היום! בודאי לא אכל עוד! ואתמול? מה אכל אתמול? שונאי יאכלו יום יום מה שאכל הוא גם היום גם תמול גם כל הימים...

— אי מזה הנער? — שאל החובש את אחד הפרושים שעמד על ידו.

אז הביט הפרוש אל רעהו, ורעהו פנה אל חברו, וחברו הביט אל פרוש אחר, והביטו זה אל זה — ואיש מהם לא ידע ענות נכחה, אחרי כי לא שמו אליו לב כלל עד היום הזה.

— מרחוק בא! — צרח הכמונאי מר — ברגלים בא, חפץ הוא ללמוד, והוא למד פה יומם ולילה, גמרא למד...

— אקחנו אל ביתי — הפסיק החובש את זעקת הכמונאי — ואקרא אליו את הרופא.

הכמונאי חפץ לשאת את הנער על שכמו, אך יוסף אמר בשפה רפה:

— אלך ברגלי.

VIII

ערב.

בכפר „ליעדניציאַן" שקט ומנוחה שלמה, האכרים ישנו את שנתם המתוקה לעובר עבודה המחיה את בעליה; היער עומד דומם, כגבור תפוש ברוב שרעפיו בקרבו, מי הנהר „ראָסס" יזרמו בדממה דקה, רק הצפרדעים מקרקרות בכח שם בשלולית אשר באחו אצל הכפר.

בבית אברהם המוזג אור כהה, מנורת הפחים הקטנה העומדת על השלחן מעלה עשן כל־שהוא, ואורה הועם מאד; אברהם יושב אל השלחן והוגה בספר, את זקנו השחור הביא אל פיו וילעוס את השערות בשנים, את ראשו יניד מלמעלה למטה ויקמוט את מצחו, אך שפתיו אינן נעות וקולו לא ישמע, רק לפעמים יאָנח אנחה קלה...

ובפנת הבית יושבת גיטל ואורגת פוזמק בארבעת חוטי ברזל, אצבעותיה מהירות במלאכה, אך יש אשר תרפינה ותשפלנה ועמדו חוטי הברזל מנוע ויצנח הפוזמק על חיקה, אז תשוב ותתעורר ותוסיף לעשות במלאכה במהירות נפלאה; דומיה שלמה בבית, אך לא דומיה שאננה, לא שלות השקט, כי אם איזו דומית בכיה עצורה ברב כח, דומיה הכבדה לאוזן מזעקה מרה... ופני גיטל נוגים וחורים מאד, עיניה שקערורות ואדמדמות מדמעות, היא מבטת לפניה בחשכת החדר וידיה היבשות והרזות עושות במלאכה...

היא נפחדה פתאם לאנחת אברהם המרה:

— אַי, רבונו של עולם! „לא אהיה חובש, לא אהיה מחובשי עצמן בבית המדרש ובביתי אין לחם ואין שמלה"... אַי! אין־לחם־ואין־שמלה! שאין בידי לא מקרא... עוד הפעם! לא־אהיה־חובש!...

ופתאם פסק את דבורו וישתוק רגעי מספר, אז יפנה אל גיטל והביט בה בעצבון:

— הגם היום לא נקבל אגרת ממנו? — שאל בדממה.

— יוסף שלי, צפורי הנודדת, בני יחידי! — יבבה גיטל דומם, דומם, והאצבעות הרזות עמדו מהתנועע וידיה עם הפוזמק צנחו על חיקה — בני, בני, נשמתי הכשרה...

— פיליפ עוד לא שב מן העיר — נחם אותה אברהם — אני בקשתי אותו ללכת אל בית־הדואר.

— שמונה שבועות עברו — נאנחה האם הנוגה מבלי שמוע לתנחומי אישה — שמונה שבועות חשך, עקת לב ודאבון נפש, הה, אֵל רחום! אך אתה יודע מה היה לבני יחידי!...

— הרפי נא, אשתי, מתוגה — חנן אברהם קולו — היי בטוחה כי לא אֻנתה לו כל רעה חלילה. הוא הלך בדרך טובים, הוא גלה למקום תורה, ואם לא כתב עד היום... הוּם!...

קולו רעד מאד והחל לגמגם כשכור.

— אם לא כתב עד היום — הוסיף לדבר בהשפילו את עיניו אל הכפר אשר לפניו — אות הוא... אות הוא... הוּךְ!... המנורה מעשנת מאד, אי אפשר לדבר, העשן חודר אל הגרון... השקטי נא, אשתי, שלום לנער באשר הוא שם, אני אלך אל פיליפ, אולי הביא מכתב, ואם לא הביא... אם לא הביא גם היום...

אברהם קם על רגליו ויעמוד רגעי מספר תפוש במחשבותיו.

— כן! — קרא פתאם — שכחתי להגיד לך: הן יש אשר יאבדו מכתבים בדרך, הכל יודעים כי לפעמים יאבדו מכתבים בדרך... היי שלוה, אשתי...

הוא יצא מן הבית.

גיטל השליכה על השלחן את הפוזמק עם חוטי הברזל ותמהר אל החדר השני ותתנפל על מטתה ותשלב את ידיה על ראשה ותבך מרה:

— בני יחידי, אַיֶךָּ? איך בני, נשמת אפי?...

הדלת נפתחה בשאון ואברהם התפרץ הביתה ויקרא בקול משושׂ:

— יש ! אשתי , יש ! אגרת יש , מיוסף ! מכתב חתום...
גיטל שכחה למחות את הדמעות מעל פניה , כאשר הסכינה לעשות תמיד , לבלי הדאיב את נפש אישה , ותמהר אל השלחן ותחטוף את האגרת מיד אישה ותקרע בחפזון את הדלוסקמא , ואברהם מתרעם עליה עתה על רפיון בטחונה בה'.
— עתה נראה את מי הצדק ! — קרא בתלונה — אַי , אַי ! הן יש אֵל בשמים , ובננו הלך ללמוד את תורתו הקדושה , ומה התאבלת יומם ולילה לבן כי הלך ממך ? מה התאבלת ? הן עליך לזכור לאן הלך ?
— האגרת כתובה בלשון הקדש ! — אמרה גיטל בהגישה את המכתב לאברהם — קרא נא אתה ותרגם לי.
— אני אקרא ואחרי כן אספר לך ;
— לא , לא ! — התחננה גיטל — כל מלה ומלה לבדה תתרגם לי.
אברהם קרב אל השלחן ויתבונן היטב חדק בכתב , אז החל לקרוא
„לאבא מורי , הרבני הנגיד המפורסם , עוסק בתורה לשמה , מו"ה אברהם נ"י.
„ולאמי מורתי , הצנועה והחסידה מרת גיטת תי'.
„באתי בשלום לעיר קיבה ונכנסתי לבית המדרש ולמדתי בהתמדה רבה".
— אָ ! אָ ! — קרא אברהם בצהלת.
— מה ? מה הוא כותב ? —
— הוא בא בשלום להתם — תרגם לה אברהם יהודית — והוא לומד עתה בהתמדה.
— הראני נא — התחננה גיטל — את המלה „בשלום" באגרת !
— אשת פתיות ! — גער בה אברהם — , הביטי וראי , הנה אני מראה לך באצבע', הרואה את ?
— מדוע לא כתב יהודית ? — התאוננה גיטל.
— אטו הדיוט הוא ? הלא ב„קיבה' הוא לומד ! הלא...
— קרא נא ! — האיצה בו גיטל — ואחר תדבר ,
— „בחודש הראשון' — הוסיף אברהם לקרא — „למדתי חמשים

דף במסכת „עירובין": בחודש אחד למד חמשים דף במסכת היותר קשה... חכי נא, אשתי! חמשים דף תם ארבעה פרקים, עד... עד הפרק „כיצד מעברין", אָ! אָ! יחיה נא ויהיה בריא אולם הקטן חנוּ!...

— קרא נא הלאה, קרא! — לא התאפקה עוד גיטל.

— „ובחודש השני למדתי אך שלשים דף": בחודש השני — באר אברהם יהודית — למד אך שלשים דף, ומדוע? מסתמא היה קשה לו להבין את הציורים שם בפרק „כיצד מעברין", אבל הן רש"י מסביר שם היטב?

— אבל קרא נא ואחר תחקור — גערה בו גיטל.

— „בית המדרש מלא מפה לפה פרושים אדירי תורה": הלא מראש אמרתי כן — קרא אברהם — כי שם יהיה לאיש. הוא כותב כי כל הפרושים שם הם מופלגי תורה עד כי הוא איננו נחשב שם מאומה.

— אין בכך כלום — נחמה גיטל את עצמה — הלואי שיחיה ויהיה בריא אולם ויוסיף דעת.

— בודאי! עוד יגדל שמו בישראל — הסכים אברהם ויוסף לקרא: „בית המדרש מלא מפה לפה פרושים אדירי תורה עד כי בקושי גדול נתנו לי מקום בתוכם, וגם אחרי כן היתה קשה לי הישיבה פה, כי מיום שהלכתי מביתכם לא הייתי שבע אף יום אחד"...

— מה? — שאלה גיטל.

— אין מאומה, חכי מעט, אינני מבין היטב את הכתוב...

— קרא נא מהרה — התחננה מאד — הן גרסה נפשי לתאבה לדעת עד מהרה את כל המוצאות אותו.

— אשר על כן אל תפריעני עוד — ענה אברהם בקול רועד וישפל את ראשו אל המכתב ויוסף לקרא: „לא הייתי שבע אף יום אחד, פת לחם יבש היה מאכלי עד כי החליתי מאד והודות לאל"... הא! הא! עתה אבין — קרא אל אשתו — מתחלה לא היה יכול להתרגל אל הארוחה שנותנים שמה, ועתה הודות לאל כבר הרגל...

— בני האהוב! — נאנחה האם ועיניה מלאו דמעה.

— „עד כי החליתי מאד"... תעזר אברהם על הדברים המשונים האלה ויפנה אל גיטל — הוא איננו יכול עוד לכתוב בלשו

הקדש כדבעי, ותחת לכתוב מלה נצרכת יכתוב מלה אחרת שאינה ענין לכאן...

— עוד נער הוא, בני האהוב! — עונה האם — אך קרא נא מהרה...

— „והודות לאל" — הוסיף אברהם לקרא — „עתה שמים עלי לב ומברים אותי בכל מיני מזונות טובים"...

— טוב מאד! — קרא אברהם אל אשתו ופניו נהרו — עתה טוב לו מאד שם, מאכלו בריאה, הביטי נא בעצמך אל גוף הכתב, ראי: „בכל מיני מזונות טובים"...

— ברוך ה'! — דובבה גיטל — כי הפליא חסדו את בני החלש...

— „אבל מחלתי קשה" — הוסיף אברהם לקרא ולבבו נע בקרבו — „לבי דוה מאד והרופא..." מה? עוד הפעם: „מחלתי קשה והרופא צוה עלי מלמוד בכלל, כי אסור לי ליגע את מוחי אף שעה אחת ביום, וזה שני שבועות אני הולך בטל, ולבי יכאב מאד"...

— מה כתוב פה? — קראה גיטל בחלחלה — הן פניך חורו, אברהם, ושתי פעמים קראת מלת „רופא", מה זאת? הוא חלה? הא? יוסף'ל חלה? למה תחשה, אברהם? אברהם!

ואברהם עומד מרעיד ומשמים, מפיו נעתקו מלים, עיניו חשכו, נדמה לו כי כידודי אש סובבים ברות לנגד עיניו, ידיו האוחזות במכתב רעדו כמפני קדחת עזה, והוא מתאמץ לכלות את דברי האגרת:

— „כאשר ירחם ה' עלי ואוכל לנסוע מפה אמהר לבוא אליכם כי הייתי למשא על אנשים זרים, ומאד אני מצטער מזה שלא רצה הקב"ה את מחשבתי ללמוד תורה במקום הזה.

בנכם המצפה לראותכם יוסף".

— לא טוב! — נאנח אברהם אנחה עמוקה — הוא חלה מעט וחפץ הוא לשוב אלינו, לא טוב.

— הוא חלה! — קראה גיטל בקול קורע לב — יוסף'ל חולה! אוי לי!...

— הוא חפץ לשוב אלינו — שנה אברהם את דברו — לשוב אלינו הוא חפץ...

— ישוב נא, אברהם! מתי ישוב? מתי יבוא? אולי שוכב הוא על ערש דוי.

גיטל נשאה קולה ותבך תמרורים.

— לא טוב, לא טוב! — דובב אברהם בדממה כמדבר אל נכשׁ: ויניד ראש — ואני אמרתי כי יהיה לאיש...

— אברהם! אישי! — קראה גיטל בבכי — נחוץ ללכת אליו, עוד מחר אלך, אולי שוכב הוא במטה, אולי נחוץ רופא...

— אני אלך בעצמי... הום!... מוסר שדי!...

— הלא אין לך תעודת־מסע, אברהם! אני אלך, אני אינני צריכה לתעודה, אלך...

— מוסר שדי! ואני אמרתי כי יהיה שם לאיש...

— מה אמללה לבתי! — יבבה גיטל — בני יחידי, נשמתי! חיי! אבוי לי, בני, בני!...

— לא טוב! לא טוב! — דובב אברהם אל נפשו ויתהלך בחדר הנה והנה. אז יעמוד לפני גיטל וישאל בקול דממה דקה:

— התוכלי ללכת בדרך רחוקה כזו?

— ובני החלש יכול ללכת אז בדרך הרחוקה הזאת? — זעקה מרה — הוא יכול ואני לא אוכל?

— ואיך תביאי אותו אלינו? אולי לא יוכל ללכת עתה ברגלים בדרך רחוקה?

— אוי, רבונו של עולם! — יללה גיטל — מה עלי לעשות? מה? בודאי לא יוכל ללכת, חולה הוא בני יקירי, חולה...

— ומה נעשה עתה? — השפיל אברהם את קולו מאד.

— מה? מה נעשה? נחוץ להביאו הנה בימים האלה.

— איך?

— אלכה אל האצילה ואתנפל לרגליה ואתחנן, כי תתן לי עגלה לנסוע קיבתה להביאו אלינו. היא תשמע לי, היא טובת־לב, גם לה ילדים, היא יודעת מרת נפש אם אמללה...

— טובה העצה היעוצה — הסכים אברהם ויאָנח . . .

— בני , בני הָאהוּב ! — בכתה גיטל כל הלילה תמרוּרים

IX

תבוקר אוֹר.

בחוצות עיר „קיבה" תתנהל לאטה עגלה יפה רתומה לסוס אביר , המצלות הקטנות הקשורות בצוארי הסוס מקשקשות בדומית הבקר ; בגשת העגלה אל השוק הגדול באמצע העיר , פנה האכר בריא הבשר הנוהג בסוס אל האשה היושבת בראש העגלה וישאלנה :

— גיטליא , אל מי נסור ?

— פה בחוץ נעמוד עד אשר יעוֹרוּ אנשי העיר .

— ואיפה יגור פה בנך ?

— בבית הכנסת .

— בבית הכנסת ?

— כן .

העגלה עמדה , גיטל ירדה ממנה ותלך לבקש את בית ה' , והאכר נתן מספוא לסוס ויכסהו בשק עב וישכב בעגלה ויתכס במעילו ויישן .

מרחוק נראה לה בית המדרש , מגגו ומעלה גבוה הוא מכל בתי העיר . היא ממהרת אליו , רוחה נפעמה ובלבבה הולם פעם ; הנה הוא הבית אשר אליו נשא הבן היקיר לה את נפשו ימים רבים , אל המקום הזה גרסה נפשו לתאבה , ובמקום הזה נשא בלי שפק כל יד עמל עד אשר כשל כחו — ויחלב , ובבית הזה אולי הוא שוכב עתה חוֹבה ומעֻנה על ערש דוי . . .

ובגשתה אל בית המדרש עמדה רגע: התבוא אל הבית פנימה ? . . .

היא באה המסדרונה, חרדה גדולה נפלה עליה ותעמוד בלי נוע, אז תט אזן קשבת: אולי תשמע קול מדבר, אולי תשמע קול הבן, אנחה, בכיה . . .

היא התחלחלה: היא שומעת איזה נגון נוגה, נדמה לה כי קול בוכים היא שומעת.

זעה קרה כסתה כרגע את פניה תרוים וביד רועדת פתחה את הדלת ותבוא ותתצב אל יד המפתן.

על הספסלים שוכבים סרוחים הפרושים ונחרתם מלאה את הבית, רק באחת הפנות מתנועע איש צעיר לימים על ספרו הפתוח והומה דומם.

— האגש אליו? — שאלה את נפשה והמחשבה הזאת דקרה את לבבה ותכאיבנו מאד.

ברגע ההוא חפץ איזה פרוש ישן להתהפך על צדו השני ותפל השמיכה המכסהו על הארץ, ותפן גיטל ותחפוץ לצאת מן הבית, אז שמעה קול קורא: מה חפצך, יהודיה?

היא נבהלה ונבוכה מאד, נדמה היה לה כי רואה היא פנים משונים, עינים עקומות ושערות צהובות, והאיש אשר אלה לו עומד על הבמה לבוש כתנת בלה וצואה, והוא מביט ומתבונן אליה, ותשפיל את עיניה ותעמוד בושה ונכלמה.

וקול האיש הגיע עוד הפעם לאזניה:

— מה חפצך, יהודיה?

— את בני אני מבקשת — ענתה בחרדה ותבט לארץ.

— מה?!

היא הפנתה לצאת, כי לא קם בה עוד רוח לדבר עם האיש חשוף החזה . . .

אז שמעה מצעדי רגלים יחפות, והאיש הדובר בה נגש אליה והוא עטוף מעיל צמר עב.

— מה חפצך? — שאל עוד הפעם.

— את בני אני מבקשת — ענתה בקול רועד.

— מאיזו עיר הוא?

— מכפר ליעדוניצאן.

— ומה שמו? — שאל האיש הזר.

— יוסף, קורהו נער...

— יוסף! — זעק האיש מרה — ואת אמו?

— התדעהו חי? — שאלה גיטל בחלחלה ואור עיניה חשך רגע אחד.

— הוא למד ב"התמרה" — נאנח האיש מבלי ענות לגיטל על שאלתה — יומם ולילה למד...

— הוא מת?! — זעקה גיטל מרה ותתנודד רגע...

— לא! — קרא השמש שלמד בפנת הבית — חי הוא גם יחיה!

השמש מהר אליה ויניח את דעתה בספרו לה, כי יוסף לוקח אל בית איש טוב השם קרוב עוד לשיבה.

— שתה, פרא אדם! — שם השמש פניו אל האיש העומד יחד — הפלת בלהות על אם הנער. לך לך אל הקדרות ולמה תעמוד פה?

— אל דבר אליך — ענה האיש — והגדתי לו כי אמו באה.

— נלכה נא אליו.

— נלכה.

— בטלנאי! — קרא השמש — הנעל את מנעליך!

— כן, כן! — כמעט שכחתי.

הבטלנאי מהר אל הבמה והשמש ספר לגיטל, כי ה"גבאי" אוהב מאד את יוסף, ושמאז חלהו איננו רואה שנה בעיניו ולא ידע מנוחה.

— הקב"ה ישלם לו כפעלו לנער נדח וחולה — נאנחה גיטל.

בצאת גיטל מבית המדרש בלוית הבטלנאי וישימו פניהם אל בית האיש אשר אסף אליו את יוסף שאלתהו בחרדה:

— מה היה לו פתאם? ומה אומר הרופא?

— מה שהרופא אומר — ענה הבטלנאי — איני יודע, אך יוסף אמר כי כאב לבו גדול מאד...

— אוי לי, אוי לי! — יללה גיטל בדממה — גם בשנה העברה ונאמן כי לפעמים יחוש לחץ בלב. לו ישב בביתי כי אז אולי לא נאחזתו עוד המחלה הזאת.

— והוא למד פה ! — קרא הכמונאי בגשתם אל אחד הבתים הנמוכים אשר שם נמצא יוסף — הוא למד ולמד, יומם ולילה, גמרא למד ! . . . חבל, חבל ! ! . . .

— מה אתה צועק, בהמה ! ? — נשמע קול אשה זקנה מפתח הבית.

גיטל נבהלה מאד לקול הקורא בתלונה.

— מה ? — שאל הכמונאי.

— האינך רואה, כסיל אדם, כי העז איננה קשורה בקרניה ? — ענתה הזקנה שישבה על הארץ וחלבה את העז שעמדה לפניה — לקול זעקך קפצה ממקומה, עוד מעט ושברה את הפך ושפכה את החלב.

— לא ראיתי ! — הצטדק הכמונאי — באתי לדעת את שלום הנער.

— הוא הלך את „זקני" לשוח מעט בשדה, עוד מעט ואשא אליו את החלב בעודנו חם. בלילה הזה לא נתן שנה לעיניו, השיעול ילאנו מאד, הקב"ה ירחם עליו ! . . .

— אמו באה ! — אמר הכמונאי.

אפס גם הזקנה גם גיטל עמדו בלי נוע כמצבות אבן, הזקנה אוחזת בידיה היבשות פך החלב, והיא משפילה לראות בעז שעזבה את עמדתה ותלך לה, וגיטל שלבה את ידיה על לבבה ועיניה דלפו דמעה.

— נלכה אליו — שנה הכמונאי.

— אליו — לחשו שפתי גיטל.

הם יצאו שלשתם את העיר והזקנה אמרה : נחוץ לקחתו הביתה, לשמרו כבבת־עין, האם יודעת יותר לשמור את בנה החולה, הרופא אמר כי אסור לו ללמוד כלל . . .

— הוא למד, אי, אי ! כמה הרבה ללמוד פה ! — נאנח הכמונאי — יומם ולילה למד, גמרא למד . . .

— אסור לו ללמוד עוד ! — פנתה הזקנה אל גיטל — הרופא צוה עליו מלמוד . . .

— בני, בני ! — יבבה גיטל דומם.

— הנה הוא מתהלך שם עם „זקני" — הראתה הזקנה באצבעת הכחש — התראי ? שם, אל יד חורש מצל !

גיטל החישה את פעמיה בכל שארית כחה.

— יוסף'ל ! בני ! — קראה בכח כאשר קרבה אל החרשת.

הנער הפנה את פניו ויעמוד על עמדו.

— יוסף'ל ! ! — קראה גיטל קול גדול.

הזקן אחז בכף יוסף וינחהו אט אל מול פני הקוראת

— בני ! בני ! אני באתי אליך ! אני, אמך ! !

הזקן נופף את ידו לאות כי תחדל מקרוא.

— הוא הולך אט ! — יללה גיטל במרוצתה — הוא איננו יכול להחיש צעדיו, איננו יכול ! . . .

— אוי ! — התפרצה אנחה קצרה משני לבבות בנפול הבן בזרועות האם המיללת.

— לבי יכאב ! — נאנח הנער כאשר חבקתהו האם במאמצי כח.

גיטל נרתעה לאחוריה ותבט בעינים דולפות אל פני הבן החורים, הדלים והכחושים, אל השפתים החורות ואל העינים השקערורות והגדולות, ותזעק זעקה גדולה ותך כף אל כף:

— אהה, בני ! מה היה לך ?

— חליתי . . . אם אהובה . . . נשאתי פה צרות רבות . . . הייתי רעב כל הימים . . .

— אל אהוב, אל רחום ותנון ! — יללה גיטל ופלגי דמעה ירדו עיניה . . .

— לבי דוה מאד — הוסיף הנער להתאונן באזני האם — קחיני הביתה, אל האב, אל האב . . . . הזקן והזקנה עמדו דומם כמצבות אבן, ועיני שניהם רטבו מדמעות. והכמונגאי התהלך הנה והנה, ויגהום דומם נהם היוצא מן החטם והגרון ופניו היו אדומים כדם. אז יגש אל הזקנה ויקח פך החלב מידה ויקריבו אל יוסף.

— שתה את החלב טרם יצנן.

גיטל תופפה בידיה על לבה ותבך מרה

לעת ערב יצאה מ„קיבה" העגלה היפה הרתומה לסוס אביר וקשקוש המצלות הקטנות הקשורות בצוארי הסוס נשמע מרחוק. העגלה התנהלה לאטה ועל ידה הלך ילד הכמונאי, עיניו העקומות רצות בגלותיהן ופניו אדומים מאד.

— יוסף! — חנן קולו הרועד — בחיותך מחליך תשוב הנה, אז אדע מה לעשות, ולא תרעב עוד.

— אבוא — לחש הנער.

— כסף יש! — הצהיל הכמונאי את פניו — הלא הגדתי לך... את מעילי זה אוכל לתקן עוד, גם המנעלים... מנעלים אעשה לי... התבוא?

— אם הקב"ה ירחמהו ויחיהו — ענתה גיטל ותאנח.

— עוד דבר לי אליך, יוסף! — אמר הכמונאי — תעמור נא העגלה רגע אחד.

הוא מסר ליד יוסף פסת ניר מקפלת.

— מה יש בזה?

הכמונאי לחש ליוסף באזניו: הטבעת!

— הלא מכרת אותה?

— לא.

— הן נתת לי כסף מחירה!

— לא נתתי, לא — גמגם הכמונאי.

— שקל אחד וחמשים אגורות נתת לי!

— ומה? למה יגרע חלקי בתוך כל עניי העיר? הנה קלמן החיט וברוך הנגר...

— נסע נא! — קרא פתאם האכר הנוהג בסוס בתרי אף — הנלין פה?

— שובה הנה, יוסף! — קרא הכמונאי בקול זעקת שבר בנסוע העגלה.

— אבוא! — התאמץ הנער לקרוא בקול.

עוד זמן רב עמד הכמונאי על הדרך ויבט אחרי העגלה הנוסעת. ובשובו העירה התהלך דומם וידבר אל נפשו: הוא ישוב הנה, אבל מתי ישוב? מתי? אַי, אַי! הוא למד יומם ולילה, גמרא למד, ומה עשה ה'? מדוע חלה?

העינים העקומות כסו בדמעות....

*

* *

וכבר עלו עשבים על קבר הנער יוסף והכמונאי עוד מחכה לבואו, כל ימי החרף ערום הלך בלי לבוש בקרה, כי לא נתנהו לבו לבזבז מעט הכסף שקבץ על יד במשך ימים רבים ויצפנהו ליוסף, ובעמדו בלילות לפני הכיור וישטף את הקדרות יהמה דומם לנפשו:

— מתי יבוא הנה? הוא הבטיח...

